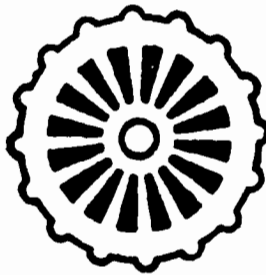

බුද්ධචර්යන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථමාලා : 40

සුත්‍රාන්ත පිටකයෙහි

35 වන ග්‍රන්ථය

පෙටකොපදෙසො

ලඬ්කා බෙංඳා මණ්ඩලයේ ආරාධනයෙන්
මොල්ලිගොඩ ප්‍රවිච්ඡොදය පරිවේණාධිපති

රාජකීය පණ්ඩිත ලබ්බගම ලඬ්කානන්ද
මහානායක සචරියන් වහන්සේ විසින් කරනලද
පාඨශොධන පූර්ව සිංහල අනුවාදය

ත්‍රිපිටක සම්පාදක මණ්ඩලය
විසින් සම්මතයි.

ප්‍රි. ව. 2550
ක්‍රි. ව. 2006

Buddha Jayanti Tripitaka Series, Volume 40

The Thirty-fifth Book in the
Suttanta-Pitaka
Khuddaka-Nikāya (19)

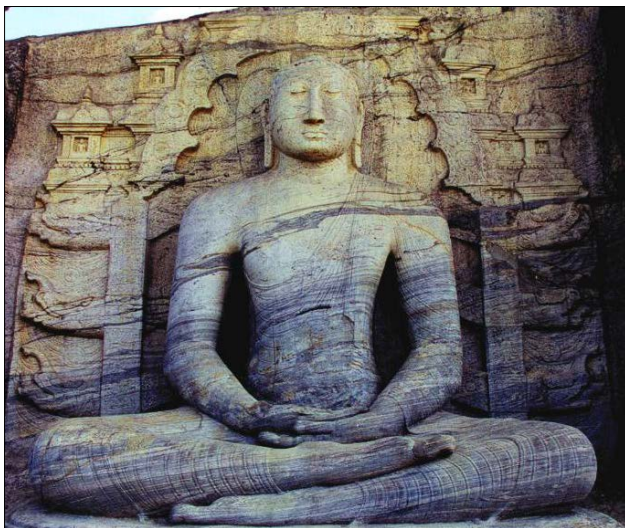
35

PETAKOPADESCO

With the Sinhala translation & edition

by

The Venerable Pandita Labugama Lankānanda Mahānāyaka Thero
Principal of Pravacanodaya Pirivena, Molligoda, Wadduwa

නමෝ තස්ස භගවෙනෝ අරහතෝ සම්මා සම්බුද්ධස්ස !
නමෝ තස්ස භගවෙනෝ අරහතෝ සම්මා සම්බුද්ධස්ස !!
නමෝ තස්ස භගවෙනෝ අරහතෝ සම්මා සම්බුද්ධස්ස !!!

මෙම බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලාව,
 නිවනේ සැනසීම සොයන සෑම ලොවසියෙකුටම
 පරිහරණය කළහැකි ලෙස සැකසීමට නන් අයුරින් ආයතනවල දැක්වූ
 සෑම උතුමන්ටම පළමුව ස්තූතිය පුදකරන අතරම
 යමෙක් මෙම බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලාව පරිහරණයෙන්,
 යම් සත් කටයුත්තක් කරන්නේනම් එහි ද,
 නිවනේ සැනසීම ලබනම් එහි ද
 සියලු ආනිසංසයෝ මෙම බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලාව
 මේ අයුරින් සැකසීමට ආයතනවල දැක්වූ
 ඔවුන් සෑම දෙනාටම අනුමෝදන් වෙත්වා!!!
 නිවන් දකින තුරු අභිවුර්ධියක්ම වෙත්වා!!!
 පතනා බෝධියකින් වහා වහා නිවනේ සැනසීම ම අත්වේවා!!!

ඔබ සැමට යහපතක්ම වෙත්වා!!!

සැලකිය යුතුය :

මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත. එහි පටුන මත ඇති මාතෘකා මත click කිරීම මගින් ඊට අදාළ පිටුව වෙතට යොමුවේ.

නැවත පටුන වෙතට යොමුවීමට Table of Contents හෝ පිටු අංකය (22) සටහන් කර යොමු වන්න.

සූභානන්තර්ජාතකේ

පෙටකොපදේසො

සූත්‍රානන්තර්ජාතකේ

පෙටකොපදේශ

පටුන

CONTENTS

ත්‍රිපිටක සම්පාදක මණ්ඩලය	...	...	..	...	xxi
සංඥාපනය	...	...	...	...	xxii
පාළි භෝගිය	...	...	...	...	xxxi
සංකේත නිරූපනය	...	...	...	...	xxxi
විසය සූචි	...	...	...	...	xxxi
පෙටකොපදෙස පෙළ හා සිංහල පරිවර්තනය	...	...	...	...	2 - 331
භාෂාදිපාදනකමණිකා	...	...	...	...	333-342
සඤ්ඤනාමානුකකමණිකා	...	...	...	...	343-
විසෙසපදනකමණිකා	...	...	...	...	344-354

ත්‍රිපිටක සම්පාදක මණ්ඩලය

උපදෙශක :

අග්ගමහාපණ්ඩිත බ්ලන්ගොඩ ආනන්දමෙත්‍රය මහානායක මහාස්ථවිරපාදයන් වහන්සේ

සභාපති හා ප්‍රධාන සම්පාදක :

මොල්ලිගොඩ ප්‍රච්චනොදය පිරිවෙන් විහාරාධිපති ශ්‍රී මහා විහාරවංශාලඤ්ඤාර විමලකීර්ති ශ්‍රී ත්‍රිපිටකවාගීශ්වර, සාහිත්‍ය වක්‍රවර්ති ප්‍රච්චන විශාරද රාජකීය පණ්ඩිත ලබුගම ශ්‍රී ලභිකානන්ද - කෝට්ටේ ශ්‍රී කල්‍යාණී සාමග්‍රී ධම් මහා සභිසභායෙහි මහානායක ස්ථවිරයන් වහන්සේ

සම්පාදක :

කොළඹ මාලිගාකන්දේ විද්‍යාදය පිරිවෙනෙහි ආචාර්ය, රාජකීය පණ්ඩිත, ශාස්ත්‍රපති, බෙල්ලන ඤාණවිමල නායක ස්ථවිරයන් වහන්සේ

කොළඹ මාලිගාකන්දේ විද්‍යාදය පිරිවෙනෙහි උප ප්‍රධානාචාර්ය, රාජකීය පණ්ඩිත, ශාස්ත්‍රපති, හැගොඩ බෙමානන්ද - බස්නාහිර පළාතේ ප්‍රධාන අධිකරණ සභිසභායක ස්ථවිරයන් වහන්සේ

මොරවුව - එගොඩඋයන (දකුණ) ශ්‍රී ජිනෙන්ද්‍රවෙන්‍යාරාමාධිපති, රාජකීය පණ්ඩිත නරමානේ බුද්ධරක්ඛිත ස්ථවිරයන් වහන්සේ

ලේකම් :

කොළඹ බෞද්ධාලෝක මාවතෙහි බෞද්ධාලෝක විහාරාධිපති, පණ්ඩිත දෙරගමුවේ සිරි ධම්මපාල - කොළඹ දිසායෙහි ප්‍රධාන සභිසභායක ස්ථවිරයන් වහන්සේ

පෙටකොපදෙස

සිංහල භාෂාව

පෙටකොපදෙස සංශෝධනය සඳහා මා මෙහෙයන ලද්දු මොල්ලිගොඩ ප්‍රවචනොදය පරිවේණාධිපති වැඩවිසු ඵලාචල සිරි සංකිව්වාහිධාන නායක මාහිමියන් වහන්සේ යි. 1940 පමණ කාලයෙහි නායක මාහිමියන් වහන්සේ විසින් පෙටකොපදෙසය ඉදිරි කොට මුද්‍රණය කරවන ලෙස විධාන කරමින් බුරුම අක්ෂරයෙන් මුද්‍රණය කළ පැරණි පොතක් ද සපයා දෙන ලද්දේ යැ. ඒ නියමය භාරගත් මා විසින් එවක පිරිවෙනේ උසස් පන්තියෙකැ ඉගෙනීම ලබමින් සිටි මහියඳිගණ ප්‍රදේශයෙහි — බරවර්දනාභය — විශාල ලේ විහාරාධිපති උඩ්ස්පත්තුට්ටි — සොමරනන නායක ස්ථවිරයන්තුස සභායකොටගෙන බුරුමපොත සිංහල අක්ෂරයෙන් පිටපත් කොට ශෝධනය ආරම්භ කරන ලද්දේ යැ. මේ සඳහා අපට හමුවූයේ, 1909 වර්ෂයෙහි බුරුමරට භංසාවතීනගරයෙහිදී මුද්‍රණය කරවන ලද දෙෂ්ඨගණයෙන් දුෂිත වැ — හැම තැන්හි ව්‍යාකූල වැ — තුබූ ග්‍රන්ථය පමණෙකි.

අනතුරු වැ සිංහල අක්ෂරයෙන් ලියැවුණු පෙටකොපදෙසයක් ඇද්දැයි සෙවීමට මහත් පරිශ්‍රමයෙක යෙදුනෙමි. පෙටකොපදෙසය කුසගත්සභියේ අවසානයෙහි තිබියැ යුතු ග්‍රන්ථයක් හෙයින් පැරණි පුස්තකාලය බොහෝ ගණනෙකැ කුසගත්සභි විමසා බලන ලද්දේ යැ. අපට සමුද්‍ර කුසගත්සභි වැඩිගණනක් මැ වරියාපිටකයෙන් අවසාන වැ තුබූ අතර ඇතැම් කුසගත්සභියෙකැ අවසානයෙහි තෙත්තිප්පකරණය හා “අනාගත බුද්ධචංස” නම් නිබන්ධය ද දක්නට ලැබිණ. එහෙත් අපට හමු වූ කිසිදු කුසගත්සභියෙකැ පෙටකොපදෙසය දක්නට නොලැබිණ. එහෙයින් මහාවිහාරීය ආචාර්යවරයන් විසින් පෙටකොපදෙසය ත්‍රිපිට ග්‍රන්ථයන් අතුරෙහි ලා නොමිණුබව ද තෙත්තිප්පකරණය මෙන් ඉරුන්වයෙන් සලකා නැති බව ද නිගමනය කරන්නට සිදුවිය.

පසුවැ කිහිපතැනෙකැ — සිංහල අක්ෂරයෙන් ලියැවුණු පෙටකොපදෙසයක් ඇතැයි සැලකූයෙන්, පාන්දරේ වලපොල — “සද්ධර්මොදය” පිරුවන් විහාරස්ථානයට අයත් පුස්තකාලයෙහි තුබූ තෙත්තිප්පකරණය හා පෙටකොපදෙසය එක්කොට ලියනලද පුස්තකාලපොත ගෙනවුත් පරීක්ෂා කෙළෙමි. එය 1909 වැන්නෙහි බුරුමරට — භංසාවතියෙහි — මුද්‍රණය කළ පැරණි ග්‍රන්ථයෙන් පිටපත් කරන ලද්දක් විය. පිටුවක් පාසා ව්‍යාකූල වැ ගිය දෙෂ්ඨාල ගහන වූ ඒ ග්‍රන්ථයෙන් පෙටකොපදෙස ශෝධනයට කිසිදු පිටුවහලක් නොවී යැ.

රෝමන් අක්ෂරයෙන් මුද්‍රණය කළ පෙටකොපදෙසයක් ඇත. එය අරබින්ද බරුවා (පී.එච්.ඩී.) මහතා විසින් 1949 වර්ෂයෙහි සංස්කරණය කරන ලදුවැ ලන්ඩන් නුවර පාලි පොත් සමාගම මගින් කොළඹ — ලේක්හවුස් ආයතනයෙහි ‘ලංකා ඩෙලිනිවුස්’ මුද්‍රණාලයේ මුද්‍රණය කරවන ලද්දේ යැ. ඒ මහතා කියන පරිදි ඔහුගේ සංස්කරණයට බුරුම අත්පිටපත් තුනක් හා සිංහල අක්ෂරයෙන් ලියැවුණු අත්පිටපතක් ද හමුවී ඇත. සිංහල අත්පිටපත අප මුලදී සඳහන් කළ — භංසාවතියෙහි මුද්‍රිත — පොතෙන් පිටපත් කරන ලද්දක් වියැයුතු යැ. ඊට වඩා පැරණි සිංහල පිටපතක් දිවයිනෙහි සුලභ නොවන හෙයිනි.

තමහට හමුවූ බුරුම හා සිංහල පිටපත් ඉතා ව්‍යාකූල බව ද පෙටකයෙහි උද්ධෘත පාඨවල මුල් පොත් ද සම්පූර්ණයෙන් සොයාගැනීමට නොහැකි වූ බව ද එහෙයින් මේ පොත ඔුද්ධ කිරීමේ වැයම අතහැර හැකි පමණින් සකසා මුද්‍රණය කරවූ බව ද හේ කියයි. මේ සැකැස්මේදී පෙටකොපදෙසයේ මුල් ස්වරූපය ද — එක්තරා ප්‍රමාණයකින් හෝ — ‘වෙනස් වූයේයැ’ යි නොකියැ හැකි ද ?

බුරුමරට — ඡවධසඛතිතිකාරකයන් විසිනුදු “දෙදහස්පන්සියවැනි — බුද්ධචර්යන්තිය” අනුස්මරණය සඳහා සිදුකළ ත්‍රිපිටක ශෝධනයෙහි ලා “පෙටක — ශෝධනය” ගැන උත්සුක වූ බවක් ද නොපෙනේ. ඒ තෙරවරුන් විසින් අරබිත්ද බරුවා මහතාගේ සංස්කරණය මැ බුරුම අක්ෂරයෙන් මුද්‍රණය කරවා ඇතිබව කියැයුතු යැ. ව්‍යාකූලවැ ගිය වාක්‍යප්‍රදේශ හා උද්ධෘත “දේශනාපාලියෙහි” පවා ශෝධනයට නොපැමිණිතැන් ද පොත් දෙකෙහි මැ සමාන වැ එන හෙයින්. එහෙත් කිසි තැනකැ ඔුද්ධ කර ඇති බව ද කියැයුතු යැ.

(i) පදවිධානං ව ලක්ඛණං P. T. S. — පදවිධානො ව ලක්ඛණො ම. ඡ. සං.

(ii) පරිදයො P. T. S. — පරිළාහො ම. ඡ. සං.

(iii) අනියාතා P. T. S. — අනියාතා ම. ඡ. සං.

මේ එබඳු තැන් කිහිපයෙකි.

පෙටකොපදෙස ශබ්දර්ථ

සම්බුද්ධභාෂිත වූ පයඨාප්තියට භාජන වූයෙන් ‘ධර්මා’හිධර්ම චිත්තය’ — “පිටක යැ” යි ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. පිටකයන්ගේ සංවර්ණතාව “පෙටකයැ” යි ද, පිටක සංවර්ණතාවට දක්වන උපදේශය “පෙටකොපදෙස නමැ” යි ද කියනු ලැබේ. තත් ප්‍රකාශක ග්‍රන්ථය ද උපවාර විසින් “පෙටකොපදෙස” නම් වී යැ.

පෙටකොපදෙස කතුවරයාගේ අභිමතාර්ථය ?

පෙටකොපදෙසය නොත්තිප්‍රකරණයට අනුව මැ සකස් වූ ග්‍රන්ථයෙකි. එහෙත් නොත්තිප්‍රකරණය විස්තර නොකළ ධර්ම කරුණු පිළිබඳ (වැඩි) විස්තර ඉදිරිපත් කිරීමට කතුවරයාණෝ විශේෂ අවධානය යොමුකරති.

1. ග්‍රන්ථය ආරම්භවනුයේ ද ධම්මවක්කප්පවත්තන සූත්‍රාන්ත දේශනාවට විශේෂ විස්තර සපයමිනි. මෙහිදී — නවභිගසන්ත්‍ර සාසනයන් බුද්ධත්වයේ පටන් සම්බුද්ධ පරිනිර්වාණය තෙක් ම — දේශිත හැම බුද්ධ චරිතයනුත් එහි අන්තර්ගතවන අයුරු පළමුවෙන් ම පැහැදිලි කරති.

2. නොත්තිප්‍රකරණයෙහි අවසන්හි දක්වෙන — සාසනපට්ඨානය වනාහි (1) සංකි ලෙසභාගිය සූත්‍ර යැ (2) වාසනාභාගිය සූත්‍ර යැ — ආදී “සූත්‍ර ධර්මවර්ග” දහසයක් (16) පිළිබඳවැ කෙරෙන විවරණයෙකි. පෙටකොපදෙස කතුවරයාණෝ “සාසනපට්ඨානය” ද්විතීය භූමිය වශයෙන් ගනිමින් “සූත්‍ර ධර්ම වර්ග” එකුත් පණසක් (49) පිළිබඳවැ විස්තර ඉදිරිපත් කරති.

3. (අ) කුසුස් (14) අධිවිධානයන් පිළිබඳ විස්තර දැක්වෙන තෘතීය (සුත්තාධිවිධාන) භූමිය.

(ආ) සුත්තා'ර්ථ විවරණය පිළිබඳ උපදෙස් දැක්වෙන " සුත්තවිවය " නම් වූ චතුත්ථ භූමිය.

(ඉ) " සුත්තත්ථ සමුවවය " නම් වූ ඡව්ඨ භූමිය.

(ඊ) සත්තම භූමියෙහි එන " පුඤ්ඤක ධර්ම " විස්තරය හා එහි මැ හමුවන —

(උ) ධ්‍යාන — භාවනා පිළිබඳ විශේෂ විස්තර කථාදිය — ද

පේටකොපදේසයට " විශේෂ වූ අංගයන් " වශයෙන් දැක්විය යුතු යැ.

මේ අනුව පේටකෝපදේසය ලියන ලද්දේ තෙත්තිප්‍රකරණයෙහි නො එන " ධර්ම — විස්තර " ඉදිරිපත් කරනු සඳහා යැ'යි කරනු ලබන නිගමනය ද සනාථ වෙයි.

ගත්කතුවරයාණෝ

තෙත්තිප්‍රකරණ ග්‍රන්ථාවසානයෙහි පැනෙන " එත්තාවතා සමත්තා තෙත්ති, යා ආයස්මතා මහා කච්චායනෙන භාසිතා, භගවතා අනුමොදිතා —" යන පාඨයෙහිදී තෙත්තිසභිගාහක තෙරුන් විසින් තබනලද්දී සැලකෙන (සභිගභවාරයෙහි—), " මහා කච්චානෙන නිද්දිට්ඨා," (භාරවිභවිත වාරයෙහි) " තෙනාහ ආයස්මා මහා කච්චා නො —" ආදී පාඨයන්ගෙනුද මෙම කෘතිය මහා කච්චායන මහ රහතන් වහන්සේ විසින් දේශිතබව පැහැදිලි වේ. තෙත්ති — අටුවාහිදී එය මැ සනාථ කෙරෙයි. වැලිත් ඔබ වතාහි ගෞතම බුදුරජාණන්ගේ මහා ශ්‍රාවකවරුන් අතර — සංක්ෂිප්ත දේශනාවන් අර්ථ-වාක්‍යජන විසින් සපුරා විභාග කිරීමෙහි සමර්ථයනට අග්‍රස්ථානලද (එතදග්ග පාළියට අනුව) දසවැනි තැනට නම සඳහන්වන මහරහතන් වහන්සේන් වෙති.

' පේටකෝපදේශය ' ද " මහා කච්චායන " නම් වූ මහ තෙරකෙනෙකුන්ගේ මැ කෘතියෙකි. ඒබව පෙටකොපදේශයෙහි මැ—

" පෙටකොපදේසෙ මහා කච්චායනෙන භාසිතෙ
අරියසච්චිප්පකාසනා නාම පඨම භූමි සමත්තා

(30 වැනි පිටුව)

නවද එහි මැ — පඤ්චම හා අවධිම භූමිවලැ —

" සුචිරස්ස මහා කච්චායනස්ස ජම්බුවනවාසිනො
පෙටකොපදේසෙ භාරවිභවිතො නාම පඤ්චම භූමි සමත්තා — "

ආදී වශයෙන් දැක්වේ.

(144 වැනි පිටුව)

මෙහි එන " ජම්බුවන-වාසය " පිළිබඳ වැ පෙරවාද — සාහිත්‍ය කෘතිවලැ විස්තර නො පැනේ. තෙත්තිප්පකරණ කතුවරයාණන්ගේ පිළිගනු ලබන මහා කච්චායන මහ රහතන් වහන්සේ (දක්ෂිණා පථයෙහි—) අවන්තිදේශයේ බ්‍රාහ්මණ කුලපුත්‍රයාණ කෙනෙකි.

සම්බුද්ධපරිනිවර්ණයෙන් වසර 300කට පමණ පසුවැ රචිත කෘතියක් සේ සැලකෙන, සර්වාස්තිවාදීන්ගේ මහා අභිධර්ම ග්‍රන්ථය වශයෙන් ද පිළිගනු ලබන, " දෙතප්‍රස්ථානය " සම්පාදනය කළාහු ද " මහා කාතෘයායනීපුත්‍ර " නම්වූ මහතෙර කෙනෙක් වෙති. මෙම පේටකොපදේශය ද ඔබගේ මැ කෘතියක් විය නොහැකිද ? යි කෙනෙක් විමසති.

කතුවරයාණන් කවුරුන්වුව ද මෙම ග්‍රන්ථදෙක අතර ඇත්තේ දැඩි සමතාවයෙකි. ග්‍රන්ථදෙකේ මෑ ප්‍රධාන වශයෙන් විස්තර කරනු ලබන්නේ එක මෑ මාතෘකාවන් වේ.

- (i) සොළසභාර
- (ii) පඤ්ච නය හා
- (iii) අවධාරය මූලපද — ඒවායි.

(අ) සොළසභාරා නෙත්ති — පඤ්ච නය සාසනස්ස පරියෙට්ඨී
අවධාරය මූලපදා — මහා කච්චානෙන නිද්දිට්ඨා
(නෙත්ති ප්‍ර. 2 වන පිටුව)

සොළසභාරා නෙත්ති — පඤ්ච නයා සාසනස්ස පරියෙට්ඨී
අවධාරය මූලපදා — කච්චායන ගොත්ත නිද්දිට්ඨා
(පෙටකොපදෙය — 4 වන පිටුව)

(ආ) 'භාර විහඬිග' නම් වූ පඤ්චම භූමියෙහිදී — පෙටකොපදෙය කතුවරයා

- (3) යුත්තිභාර
- (4) පදට්ඨානභාර
- (5) ලක්ඛණභාර හා
- (7) ආවට්ඨනාරයන් — විස්තර කරනු වස්

පළමුවැ දක්වනුයේත් නෙත්තිප්‍රකරණයෙහි — එම භාරයන් දක්වීම සඳහා එළ වූ ගාථාවන් මැ වේ.

(6) චතුබ්‍යුහභාර හා

(10) වෙවචනභාර — දෘක්ථිමට ද නෙත්තිප්‍රකරණ ගාථාවන් මැ මද වශයෙන් වෙනස්කොට දක්වයි.

(ඉ) අවධමභූමියෙහි උද්දන ගාථාවන්හි (328 පිටුව) පළමුවැ එන ගාථා තුන මැ නෙත්තිප්‍රකරණයෙහි උද්දෙසවාරයෙහි එන (නෙත්ති ප්‍ර. 6 වන පිටුව) ගාථාවන් මැ වේ.

එහිමෑ අවසනැ දෘක්චෙන ගාථා පහ (5) මැ නෙත්තිප්‍රකරණයෙහි — නිද්දෙසවාරයෙහි — (නෙත්ති ප්‍ර. 10 පිටුව) දෘක්චෙන ගාථාවන් මැ වෙයි. මේවාහි ඇත්තේ ඉතා සුළු වෙනස්කම් පමණෙකි.

මේ අනුවැ පෙටකොපදෙය ආරම්භ වනුයේත් අවසන් වනුයේත් නෙත්තිප්‍රකරණය මැ ඇසුරු කරමින් බව මැනවින් පැහැදිලි වෙයි.

එහෙත්, මෙ ද 'විමැසියැ යුතුයැ' යි හනිමන :

නෙත්තිප්‍රකරණය ආරම්භ වනුයේ—

යං ලොකො පුරයනෙ — ස ලොකපාලො සද නමස්සති ව
තස්සෙ'තං සායනවරං — විදුහි නෙය්‍යං නරවරස්ස

යන නමස්සකාර ගාථාවෙකිනි. ඒ ගෞතම ශාක්‍යමුනීන්ද්‍රයාණන් වහන්සේ මැ වෙති.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

පෙට්කොපදේශය ආරම්භ කරනුයේ මෙසේය :

“ නමො සම්මා සම්බුද්ධානං පරමත්ථස්සිනං
සිලාදිගුණ පාරමිපක්කානං — ” යනුවෙනි.

මෙහි නමස්කාරය බොහෝ බුදුවරුන්ට යැ.

තවද, මෙහි “ දස වක්ඛුකා කිලෙසා ” — (268 පිටුව) පරම්පර පච්චය — සමනන්තර පච්චය (102 පිටුව) හා පරික්ඛාර භාරය (136 පිටුව) ආදී තැන්හි එන ධර්මිස්තර පාළි ත්‍රිපිටකාගත ධර්ම හා සැසඳියැයුතු. මෙම කරුණු ද සලකමින් ගත්කතුවරයාණන් විමැසියැයුතු යේ හඟිමිහ.

ග්‍රන්ථාගත කරුණු

පෙට්කොපදේශයෙහි භූමි (පරිච්ඡෙද) අටෙකි. මෙසේ යැ :

1. පඨමභූමි — අරියසච්චපක්කාසනා
2. දුතියභූමි — සාසනපට්ඨාන
3. තතියභූමි — සුක්කාධිට්ඨාන
4. චතුත්ථභූමි — සුක්කවිච්චය
5. පඤ්චමභූමි — භාරවිහඞග
6. ඡට්ඨභූමි — සුක්කත්ථසමුච්චය
7. සත්තමභූමි — භාරසම්පාත
8. අට්ඨමභූමි — සුක්කවෙහඞගිය යනුවෙනි.

උද්දන ශාථා

මෙහි භූමියෙකැ අවසන්හි — එහි අන්තර්ගත ධර්ම කරුණු හෝ දේශනා පාඨ හා ශාථාවන් හෝ උද්දන ශාථා මගින් ද (තැවත) සංග්‍රහකොටැ දක්වා ඇත. (1) පඨම (2) දුතිය (3) තතිය (4) චතුත්ථ හා (8) අට්ඨම භූමිවලැ අගැ මෙබඳු ශාථාවන් පිළිවෙලින් 5 - 21 - 9 - 1 හා 8 බැගින් දක්වේ. එහෙත් ඇතැම් භූමියෙකැ මධ්‍යයෙහිද මෙබඳු (උද්දන) ශාථාවන් හමු වේ. දුතිය භූමිය (පෙට්ක — 56 පිටුව) එබඳු තැනෙකි.

මේ සියලු උද්දන ශාථාවන් ධර්ම සංග්‍රහක තෙරවරුන්ගේ නිබන්ධන වියහැක. එහෙත්, ඇතැම් භූමියෙකැ — එනම්, (5) පඤ්චම (6) ඡට්ඨ හා (7) සත්තම භූමිවලැ උද්දන ශාථා නො පැනේ. ඒවා ගිලිහිගියා හෝ වියහැක. මෙසේ ගිලිහිගිය තැන් තවත් හමුවෙයි. 294 පිටුවෙහි එබඳු තැනෙක් හමුවෙයි. එසේමැ ආකුලවැ ගියතැන් ද වරෙක හමුවෙයි. 215 වැනි පිටුවෙහි එබඳු තැනෙක් ඇත. එමෙනි.

විමැසිය යුතු ස්ථාන

(අ) සත්තම භූමියෙහි (පිටු 302—304) එන “ සඞ්ඞිති සුත්තවණ්ණනා පාඨය ” කවර කරුණක් සඳහා දක්වන ලද්දේද ? යි අපැහැදිලි යැ.

(ආ) තොත්තිප්පකරණය මෙන් මැ පේටකොපදේශය ද සුත්‍රපිටකය මැ ගුරුකොටගත් බවක් පෙනේ. උභය ග්‍රන්ථයන්හි මැ එකසේ දක්වෙන අවධාරය මූලපද අතරෙන් නමයක් (9) අකුසලයන් වේ. මෙසේය :

1. නණ්භා	4. දෙයො	7. සුඛයඤ්ඤ
2. අවිජ්ජා	5. මොහො	8. නිර්වයඤ්ඤ
3. මොහො	6. සුභයඤ්ඤ	9. අත්තයඤ්ඤ

යනුවෙනි.

පෙරවාද - අභිධර්ම පිටකයෙහි දක්වෙන පරිදි කිලෙස (අකුසල) දයයෙකි. ධම්ම සංග්‍රහයෙහි (බු.ජ.මු. ධම්මසංග්‍රහය 458 පිටුව) දක්වෙන පරිදි ඒවා මෙසේය :

1. මොහො	4. මාන	7. ජීන
2. දෙයො	5. දිට්ඨි	8. උද්ධව
3. මොහො	6. විවිකිච්ඡා	9. අභිජික භා

10. අනොත්තප්ප යනුවෙනි.

පෙරවාද - අභිධර්ම පිටකයට අනුවැ " නණ්භා " හා ' මොහ ' යනු එක මැ වෛකෘතික යෙකැ නම් දෙකෙකි. මේ අනුවැ " අකුසල මූල පද " දක්වීමෙහිදී - සුත්‍ර පිටකය පමණක් මැ ගුරුකොටගත් සේ යැ.

(ඉ) තවද, තොත්ති අටුවායෙහි " චුත්තඤ්ඤානං පෙටකෙ - : " යි

යන්ට ව සබ්බෙ භාරු - සම්පත්තානා නයන්ති සුත්තන්ට.

බ්‍යඤ්ජනවිධිපුත්තා - සා භූමි ' භාරසම්පාතො - '

යන ගාථාව පෙටකයෙහි කියනලද්දී පවසයි. එහෙත් අප හමුයෙහි ඇති පෙටකොපදෙය යන්හි මේ ගාථාව දක්නට නැත.

(ඊ) එසේමැ ' සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස, පටිපක්ඛො පිති ධ්‍යාපාදස්ස, විතක්තො ජීන ටිදධස්ස සුඛං උද්ධවව'කුක්කුච්චස්ස, විචාරො විවිකිච්ඡායාති පෙටකෙ චුත්තං - " යි

(i) විනයවයකථා (91 වැනි පිටුව) යෙහි ද

(ii) විසුද්ධිමග්ග (104 වැනි පිටුව) යෙහි ද

දක්නට ඇත. එහෙත් අප හමුයෙහි ඇති පෙටකොපදෙයෙහි එය දක්නට නැත.

(උ) බුද්දක නිකායට අයත් - ධම්මපදයෙහි - මුල් ම ගාථාව මනොපුබ්බතමා ධම්මා - මනො සෙව්ඨා මනොමයා යනුවෙන් - හැමතැන්හි මැ - දැක් වේ. එහෙත්, පෙටකොපදෙයෙහි මෙය දැක්වෙනුයේ මෙසේ යැ :

මනො පුබ්බතමා ධම්මා - මනො සෙව්ඨා මනො ජවා යනුවෙනි.

(ඌ) සුත්තනිපාතයට අයත් - රතනසූත්‍රයෙහි - II වැනි ගාථායෙහි මුල්පද මෙසේ යැ :

කිඤ්චා'පි සො කම්මං කරොති පාපකං - යනුවෙනි මෙය පෙටකොපදෙයෙහි එනුයේ මෙසේ යි :

කිඤ්චා'පි සෙබ්බා'පි කරෙය්‍ය පාපං

මෙබ්දු තැන් - තවදුරටත් - විමැසියැ යුතු සේ හඟිමහ.

1. පදම හැමි

පේටකොපදේශයෙහි පළමුවැනි ඵනුයේ, “ අරිය සම්මප්පකාසනා ” නම් වූ පදමහුමිය යි. තෙත්තිප්පකරණයෙහි මෙන් සංග්‍රහවාරයක් හෝ උද්දෙස — නිද්දෙස හා පටිනිද්දෙසවාර හෝ මෙහි නොමැත.

- (i) සොළසහාර
- (ii) පඤ්චනය හා
- (iii) අවධාරය මූලපද

නාම මාත්‍රයෙන් දක්වා, අනතුරුවැ ගෞතම ශාක්‍ය මුනින්ද්‍රයාණන් වහන්සේගේ මංගල ධර්මදේශනය වන “ ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රාන්ත දේශනය ” පසුබිමකොට, නවතිගසන්ද්‍රශාසනය මැ එහි බැස සිටුනා අයුරු පැහැදිලිකොට ඇත.

ධම්මචක්ක දේශනාන්තර්ගත චතුර්විධ ආයාස සත්‍ය ධර්මයන් හා ආයාසාචාරගාභිගයන් වෙන් වශයෙන් විවිධ දේශනා පාඨ ගෙනහැර පාමින් විග්‍රහ කරනුයේ මෙයට අනතුරුව යැ. ආයාසසත්‍ය ධර්ම විග්‍රහයට මැ වෙන් වූ ‘ පදමහුමිය ’ ද මෙතෙකින් සමාප්ත වේ.

2. දුතියහුමි

දෙවන හුමිය “ සාසන පට්ඨාන ” නම්. (1) සංකිලෙසභාගිය සූත්‍ර යැ (2) වාසනා භාගිය සූත්‍ර යැ — ඇ විසින් නගාගත් මාතෘකා පස් පණසකට (55) උදහරණ ඵලවමින් කරනු ලබන විස්තර කථා මෙහි දක්වේ.

ඵගන්, අවසන්හි දක්වෙන (50) සකච්චනාධිට්ඨානායැ (51) පරච්චනාධිට්ඨානායැ (52) සකච්චනාධිට්ඨාන හා පරච්චනාධිට්ඨාන යැ (53) කිරිය යැ (54) ඵල යැ (55) කිරිය හා ඵලය යැ යන මේ යය (6) නිදසුන් දක්වීමෙන් පටික්ඛිත්ත යැ.

3. තතියහුමි

“ සුත්තාධිට්ඨාන ” තෘතීය හුමිය වේ.

- (1) ලොභ
- (2) දෝස හා
- (3) මොහ යන — අකුසල චෛතසිකයන් හා
- (4) අලොභ
- (5) අදෝස හා
- (6) අමොහ — යන කුසල චෛතසිකයන් ද
- (7) කාය
- (8) වාචා හා
- (9) මනෝ — යන ද්වාර ත්‍රය ද එසේමැ
- (10) සද්ධා
- (11) සති
- (12) විරිය
- (13) සමාධි හා

(14) ප්‍රඥා — යන පඤ්ච වීධ වූ ඉන්ද්‍රිය ධර්මයන් පිළිබඳව ද විස්තර කථා මෙහි දක්වේ. සූත්‍රපිටකාගත දේශනා පාඨ හා ශාථා ධර්ම නිදසුන් වශයෙන් ගෙනහැර පාමින් මෙසේ තුද්‍රස් අධිට්ඨානායන් විග්‍රහ කරනුයෙන් මමම හුමිය ද “ සුත්තාධිට්ඨාන ” නම් වී යැ.

4. චතුස්ථභූමි

තථාගත ධර්මය මැනවින් විවරණයකොටැ — විභජනයකොටැ — පිරික්සා බැලියැ යුතු පිළිවෙළ පහදනු ලබනුයෙන් චතුස්ථ භූමිය “ සුත්තවිවය ” නම් වී යැ. වැලියු අකුසල ධර්මයන්ගේ ප්‍රභාතය මෙන් මැ කුසල ධර්මයන්ගේ වර්ධනය සිදුවන පිළිවෙලක් මේ සඳහා සුත්‍ර ධර්ම (බුදු දහම) හඳුනා යුතු අයුරුක් දක්වමින් සතර මහා පදෙය පිළිබඳව ද කරනු ලබන විස්තර මෙහි දක්වේ. සුත්‍රපිටකාගත — ගොසාලකුපම සුත්‍ර යැ - මායුම් සඟියැ දෙවධාවිතක්ක සුත්‍රයැ ආදී නිදසුන් එළවමින් බුදුරදුන්ගේ ධර්මය සෙස්සන් විසින් දක්වනවිටැ — එය සම්බුදු දහමට උචිත ද ? යි පිරික්සා බලමින් — සැයදෙන අයුරු මැ (අනුඥනය මැ) ගතයුතු පිළිවෙල පැහැදිලි කරනු වස් ‘ සුත්‍ර සංකරය ’ හා ‘ සුත්‍ර විවය ’ ද මෙහි දක්වා ඇත.

5. පඤ්චම භූමි

“ භාරවිහගිග ” නම් වූයේ පඤ්චම භූමිය යි. නොත්තිප්‍රකරණයෙහි එන සොළොස් වැදෑරුම් වූ භාරයන් මැ — එම පිළිවෙලට මැ — මෙහි දු විස්තරකොට ඇත.

නොත්තිප්‍රකරණ කතුවරයා පළමුවැ එක් එක් භාරය (2) නිද්දෙය වාරයෙහි —) ගාථාවෙකින් හඳුන්වමින් යලි (3) පටිනිද්දෙය වාරයෙහි මැ නිදසුන් ද දක්වමින් පැහැදිලි කරයි. එහෙත් පෙටකොපදෙය කතුවරයා මෙම පිළිවෙත අනුගමනය කොට නැත.

මෙහි — භාරවිහගිග වාරයෙහි මැ — පළමුවැ ගාථාවකින් හඳුන්වමින් එතැනදී මැ නිදසුන් ද දක්වමින් විස්තරය ද සපයයි. මෙහිදී—

(3) සුත්තිභාර යැ

(4) පදවිධානභාර යැ

(5) ලක්ඛණභාරය හා

(7) ආවට්ටභාරයන්ගේ විග්‍රහය සඳහා යොදගෙනැ ඇත්තේ, නොත්තිප්‍රකරණය මේ සඳහා යොදගත් ගාථාවන් මැ වේ.

(1) දේශනාභාර යැ

(2) විවයභාර යැ හා

(16) සමාරොපනභාරය ද විග්‍රහකරනු වස් විශේෂ (වෙනස් වූ) ගාථා යොදගනියි.

(6) චතුබ්‍යුහ භාරය ද

(10) වෙවචන භාරය ද හඳුන්වනුයේ නොත්තිප්‍රකරණාගත ගාථාව මැ මද වශයෙන් වෙනස්කොටැ දක්වමිනි. මේ අතරැ — සෙසු භාරයන් හැඳින්වීමට ගාථා යොදගෙන මැ නැත.

6. ඡට්ඨභූමි

‘ සුත්තත්ථ සම්මවිවය ’ නමින් එනුයේ පෙටකොපදේශයෙහි ඡට්ඨභූමිය යි. මෙහිදී ධර්ම කරුණු සොළොසක් පිළිබඳව විස්තර එයි :

1. පඤ්චක්ඛන්ධා

2. අට්ඨාරය ධාතුයො

3. ද්විදසායනනානි
4. වත්තාරි අරියසම්මානි
5. යත්තනිංස බොධිපක්ඛිකා ධම්මා
6. අවිජ්ජා
7. විපල්ලාසා
8. සමපො
9. විපස්සනා
10. අලොභො කුසල මූලං
11. අද්වයො කුසල මූලං
12. අමොභො කුසල මූලං
13. වත්තාරි වක්කානි
14. එකාදස සීලමූලකා ධම්මා
15. වතස්සො අරියභූමියො හා
16. නව අනු පුබ්බසමාපත්තියො — යනු එම සොළොස් කරුණු වේ.

බුදුරදුන්ගේ ශාසනය තුන් පරිද්දකින් සංග්‍රහ වන බවත් ඒ (i) ස්කන්ධ (ii) ධාතු හා (iii) ආයතනයන්හි බවත් ආරම්භයෙහි මැ දැක්වේ. ඤාතුරුව ඉහත සඳහන් මාතෘකා වනට අනුව — සුත්‍රධර්මානුසාරයෙන් එක් එක් කරුණු පැහැදිලි කොට ඇත. නව අනුසූර්වසමාපත්තීන් පිළිබඳ ක්‍රම කීපයකින් කරනු ලබන විග්‍රහයෙන් ' ඡට්ඨභූමිය ' සමාජන වේ.

7. යත්තම භූමි

මෙහි විශාලතම පරිච්ඡේදය " භාරයම්පාතභූමිය " යි. මෙහිදී පළමුව එනුයේ ' යමථ හා විපස්සනා ' භාවනාවන් පිළිබඳ ප්‍රකීර්ණක විග්‍රහයකි. 186 පිටුව පටන් 308 වැනි පිටුව තෙක් මැ — " භාරයම්පාතභූමිය " වෙයි.

පළමුව " කාමෙසු යත්තා — කාම සංග්ග යත්තා — " ආදී ගය නගා ගෙනැ සොළොස් භාරයනට අනුව එය විග්‍රහකොට ඇත. මෙසේ " දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති — " යන ශාථා ධර්මයතෙක් සොළොස් විධ ධර්ම පාඨ සූත්‍රාන්ත දේශනයෙන් වෙන්කොට ගනිමින් එම ධර්ම පාඨතුලා සොළොස් වැදූරුම් භාරයන් බැස සිටුනා අයුරු පැහැදිලිකොට ඇත.

මෙහි එන මාතෘකා පාඨ මෙසේයි :

1. කාමෙසු යත්තා — කාම සංග්ග යත්තා
2. ඵනොපුබ්බසම්මා ධම්මා
3. මහානාම යක්කස්ස යුත්ත
4. උද්ධං අධො සබ්බධිච්ඡපමුත්තො

5. සිලාහි හන්තෙ, කිමත්ටියානි, කිමානිසංසානි ?
6. යස්ස සෙලුපමං චිත්තං
7. ඉන්ද්‍රියභාවනා සුත්ත
8. ඡන්තමනි වස්සනි
9. තමො තමපරායනා සුත්ත
10. න තං දළභං ඛන්ධනමාහු ධීරා
11. යං චෙනෙති — යං චිකප්පෙති
12. අයං ලොකො සන්තාපජානො
13. එවමෙතං යථාභූතං — සම්පඤ්ඤාය පස්සනො
14. චන්තාරො පුග්ගලා අනුසොතගාමී
15. චන්තාරො ආනිසංසා සොනානුධනානං යාව දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිද්ධානං
16. දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨානිති — මොහු එමැ ධර්මපාදයෝ වෙති.

8. අට්ඨමභූමි

‘සුත්තචෙතසිගිගිය’ නමින් එනුයේ අට්ඨමභූමිය යි. නයසමුට්ඨානාය පළමුවෙන් ම දැක්වේ :

- (1) නන්දියාවට්ට
- (2) තිපුක්ඛල
- (3) සිහවික්කිළිත
- (4) දියාලොවන භා

(5) අභිකුය — යන පඤ්චවිධ වූ නය ක්‍රමයන් හඳුන්වාදෙමින් සුත්‍රධර්මයන්හි අන්තර්ගතවන ලිනාර්ථයන් පස් වැදෑරුම් වූ නය ක්‍රමානුසාරයෙන් නගාගන්නා පිළිවෙල නිදසුන් මගින් පැහැදිලි කොට ඇත. අනතුරුව අටළොස් මූලපදයන් පිළිබඳව නැවතත් කරනු ලබන විස්තරයෙන් පෙටකොපදෙය සමාප්ත වේ.

උපකාරා’නුස්මාති

“තථාගත ධර්මය” මැනවින් වටහාගනු පිණිස පරිශීලනය කළයුතු ග්‍රන්ථ අතර තෙත්තිපුකරණයට මෙන් මැ පෙටකොපදෙයට ද අති විශේෂස්ථානයක් හිමිවෙයි. විනයට්ඨ කථා — විසුද්ධිමග්ග ආදියෙහි පවා — මෙම පෙටකොපදෙය ගැන සඳහන් වන හෙයිනි. එහෙත් පෙටකොපදෙය (මැන භාගයෙහි —) දීර්ඝ කාලයක් ම ලක්දිවැ — ධර්මධරයන් අතර භාවිත වූ බවක් නම් නො පැනේ.

පෙටකොපදෙය සිය බසින් තබාලීමට වඩා අපට අතිශයින් ම ආයාසකර වූයේ, මෙහි පාඨ ශෝධනය මැ යි. නොයෙක් වර නොයෙක් තැනැ අවියත් ලේඛකයන් විසින් කරන ලද කළුපයෝ ද එසේමැ අල්පශ්‍රැත ශෝධකයන් හෙලා දූ අප පාඨයෝ ද ග්‍රන්ථ යෙහි බහුල මැ වූහ. මේ හැම දුෂ්කරතා මැඩැපියා ඉමහත් පරිශ්‍රමයක් දරා — නිදර්ශිත මූල පාඨයන් ද සොයා යමින්, හැකිතරම් දුරට — අපට අවකාශ ලද පරිද්දෙන් පාඨ ශෝධනය හා අර්ථ ව්‍යාකෘතය ද නිමහම් කළමහ.

මෙහි ශොධාපත්‍ර බැලීමාදී කායාභිග්නි දී ත්‍රිපිටක සම්පාදක මණ්ඩලයේ නියුතු — මොරටුව එශොධිඋයන (දකුණ) — ශ්‍රී ජිනෙන්ද්‍ර චෛත්‍යාරාම පුරාණ විහාරාධිපති, අපගේ ධර්මාන්තේවාසී වූ රාජකීය පණ්ඩිත, නරමානේ — බුද්ධරක්ඛිත ස්ථවිරයන් ගෙන් ලද සහාය විශේෂයෙන් ම සඳහන් කරමිනි.

බුද්ධජයන්තී ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ පළකරවාලීමෙහි පූර්වනියෝජක වූ ලඬකා බෞද්ධ මණ්ඩලයට සමග්‍ර බෞද්ධ ලෝකයාගේ මැ ප්‍රශංසාව හිමිවිය යුතු යැ. ත්‍රිපිටක මණ්ඩලයට අනුග්‍රාහක වූ ශ්‍රී ලඬකාද්වීපයෙහි පූර්ණ විධායක බලධාරී ශ්‍රීමත් ආර්. ප්‍රේමදස ජනාධිපති උතුමාණන්ට අපගේ ගෞරව්‍යාදය පිරිනමමින් ශ්‍රී ලඬකා ප්‍රජාතාන්ත්‍රික සමාජවාදී ජන රජයේ ගරු අධ්‍යාපන, සංස්කෘතික කටයුතු හා ප්‍රවෘත්ති අමාත්‍ය වී. ජ. මු. ලොකුබණ්ඩාර මැතිතුමාට ද, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ රාජ්‍ය අමාත්‍ය ආර්. එම්. පී. බී. කවිරත්න මැතිතුමාණන් ඇතුළු අමාත්‍යාංශයේ නිලධාරී මහතුන්ට ද, රජයේ මුද්‍රණාලයාධිපතිතුමාට හා එහි ත්‍රිපිටක මුද්‍රණකායාභිග්නි නියුක්ත සේවක මණ්ඩලයට ද ඉෂ්ටාශංසනය කරමිනි.

නරාගත ධර්ම ප්‍රවර්තක කුශලයෙන් හැම දෙන සුඛභාගී වෙත්වා! යි ආශංසනය කරමිනි.

ලබුගම ලඬකානන්ද මහානායක ස්ථවිර,
ත්‍රිපිටක සම්පාදක මණ්ඩලයේ ප්‍රධාන සම්පාදක.

1990 ජනවාරි 01 ද,
මොල්ලිගොඩ ප්‍රවචනොදය පිරුවන්
විහාරස්ථානයේ දී යැ.

සමූහික නිරූපණය
ABBREVIATIONS

අභිගුහනර නි.	— අභිගුහනර නිකාය
ඉඨි. වු.	— ඉඨිවුහනක
තෙතනි	— තෙතනිපාකරණ
ම.]	— මරම මර්ම සංගීතිය, සොබිත
ම. ඡ සං.]	පෙටකොපදෙසො
සි. උ. පා.	— උදහ පාලි :
	(බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මංලාව)
සු. නි.]	— සුත්ත නිපාත
සුත්ත නි.]	
P.T.S.	— PĀLI TEXT SOCIETY

* මෙම පොතේහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

පෙටකොපදෙස - විෂය සූචි

			පිටුවකින
1. පඨම භූමි - අරියසංවත්සකාසන	—	—	1 - 31
1. සොළස හාර,	—	—	4
2. පඤ්ච නග,	—	—	6
3. අව්භාරත මූලපද,	—	—	6
4. දුක්ඛ අරියසංචි	—	—	10
5. දුක්ඛ සමුදයො,	—	—	14
6. දුක්ඛ නිරෝධො,	—	—	14
7. මග්ගො,	—	—	14
8. චන්දාරි අරියසංචානි	—	—	16
9. අනුපාදිසෙසානිබ්බන්ධානු	—	—	16
2. දුතිය භූමි - සංසන්තප්පඨාන	—	—	32 - 79
3. තතිය භූමි -	—	—	80 - 97
4. චතුස්ථ භූමි -	—	—	98 - 105
1. සුත්තවිවිධො,	—	—	98
5. පඤ්චම භූමි - භාර විහරිත	—	—	106 - 145
1. දෙසනා හාරො,	—	—	106
2. විචිතො හාරො,	—	—	108
3. සුත්ත හාරො,	—	—	116
4. පද්ධාන හාරො,	—	—	116
5. ලක්ඛණො හාරො,	—	—	118
6. චතුබ්බසො හාරො,	—	—	120
7. අවනෙතො හාරො,	—	—	122
8. විහතති හාරො,	—	—	126
9. පරිචන්තනො හාරො,	—	—	126
10. චෙච්චනො හාරො,	—	—	126
11. පඤ්ඤානති හාරො,	—	—	128
12. ඕතරණො හාරො,	—	—	128
13. තොවනො හාරො,	—	—	132
14. අභිධානො හාරො,	—	—	134
15. පරික්ඛාරො හාරො,	—	—	136
16. සමාරොපනො හාරො,	—	—	142

6. ජව්‍ය භූමි - සුනානන්දමුච්චිය -	—	—	146 - 179
1. පඤ්චකඛිකා,	—	—	146
2. අව්භාරත ධාතුයෝ	—	—	146
3. ආදසායනනාන්	—	—	148
4. චතතාරි අරියසම්මානි	—	—	148
5. සත්තනිංස බොධිපක්ඛිකාඛම්ම,	—	—	148
6. අවිජ්ජා,	—	—	154
7. විපල්ලාසා,	—	—	154
8. සම්මේථා,	—	—	158
9. විපස්සනා,	—	—	158
10. අලොභොකුසල්ලුලං	—	—	160
11. අදොසො කුසල්ලුලං	—	—	160
12. අමොහො කුසල්ලුලං	—	—	162
13. චතතාරි චක්ඛානි	—	—	166
14. එකාදස සීලමූලකාඛම්මා	—	—	166
15. චතසොසා අරියභූමියෝ	—	—	166
16. නව අනුප්පබ්බ සමාපන්නියෝ	—	—	174
7. සත්තම භූමි - භාරසම්පාන	—	—	180 - 307
1. පක්ඛණ්ණක නිද්දොසෝ	—	—	180
2. භාරසම්පාන භූමි	—	—	186
8. අට්ඨම භූමි - සුනානවෙහඬනිය	—	—	308 - 331
1. නය සමුට්ඨානං	—	—	308

පෙටකොපදෙසා

පෙටකොපදෙසා

පෙටකොපදෙසො

නමෝ තස්ස භගවතො අරහතො සම්මා සම්බුද්ධස්ස

1. පඨමභූමි

නමෝ සම්මාසම්බුද්ධානං පරමන්දරස්සනං
සීලාදිගුණපාරමිපාතනානං

1. දූවෙ හෙතු දූවෙ පච්චයා සංවකස්ස සම්මාදිට්ඨියා උපපාදයා :
පරතො ච භොසො සච්චානුසානී, අර්ඛිතතං ච යොනිතො මනසිකාරො.

2. තත්ථ භතමො පරතො භොසො : යා පරතො දෙසනා
ඕවාදො අනුසංසාදී සච්චිකථා සච්චානුලොමො. චිත්තාරි සච්චානි :
දුක්ඛං සමුදයො නිරෝධො මයොගා. ඉමෙසං චතුක්ඛං සච්චානං යා
දෙසනා සංදස්සනා විවරණං විහජනා උත්තානීකිරියා පකාසනා.
අයං වුච්චතී සච්චානුලොමො භොතො'ති.

3 තත්ථ භතමො අර්ඛිතතං යොනිතො මනසිකාරො : අර්ඛිතතං
යොනිතො මනසිකාරො නාම : යො යථා දෙසිතෙ ධම්මෙ ඛණ්ඩා
අරමමණං අනභිනිගරිතා යොනිතො මනසිකාරො, අං වුච්චතී
අර්ඛිතතං යොනිතො මනසිකාරො. ඛං ආකාශො යොනිතො දෘශ්‍යො
විඤ්ඤාං උපායො.

යථා පුරිතො සුභෙති කථෙඨී විගතසෙසනගෙ සුක්ඛාය උත්තරාරණීයා
ඵලෙ අභිච්ඡේමානං හබ්බො ජොතිස්ස අධිගමාය. ඛං ජාස්ස හෙතු :
යොනිතො අග්ගිස්ස අධිගමාය. ඵවමෙවතො යමිදං දුක්ඛසමුදයනිරෝධ
මග්ගානං අවිපරිත්ථමිමදෙකතං මනසිකාරොති. අයං වුච්චතී අර්ඛිතතං
යොනිතො මනසිකාරො.

4 යථා තිස්සො උපමායො¹ සුබ්බෙ අයුත්තං ච අයුත්තසුබ්බං ච
පටිත්තතී. 'යො හි කොපි කාමෙසු අවිත්තරාගො'ති -පෙ- දූවෙ උපමා
අයොනිතො කාමබ්බං පච්ඡමා යොනිතො වුත්තා.²

තත්ථ යො ච පරතො භොතො යො ච අර්ඛිතතං යොනිතො
මනසිකාරො ඉමෙ ඤො පච්චයා, පරතො භොතෙන යා උපපජ්ඣතී
පඤ්ඤා අයං වුච්චතී සතඥී පඤ්ඤා. යා අර්ඛිතතං යොනිතො
මනසිකාරෙන උපපජ්ඣතී පඤ්ඤා, අං වුච්චතී චිත්තාමයි පඤ්ඤතී.
ඉමා ඤො පඤ්ඤා වෙදිතබ්බා, පුරිමකා ච ඤො පච්චයා. ඉමෙ ඤො
හෙතු ඤො පච්චයා සංවකස්ස සම්මාදිට්ඨියා උපපාදයා.

1. උපමා - මජ්ඣං.

2. පච්ඡමාසු වුත්තං - මජ්ඣං.

පෙටකොපදෙශ

හගවත් අර්භන් සමයක් සම්බුද්ධයන් වහන්සේට
නමස්කාර වෙවා.

ප්‍රථම භූමි

පරමාර්ථදර්ශී වූ ශීලාදී ගුණයන්හි පාරමිප්‍රාප්ත වූ සම්මාසම්බුදුරජාණන් වහන්සේට
නමස්කාරවෙවා.

1. ශ්‍රාවකයාගේ සමයග්‍රහණය ඉපදීම පිණිස හේතුහු දෙදෙනෙක් වෙති. ප්‍රත්‍යයෝ
දෙදෙනෙක් වෙත් : චතුස්සත්‍ය සට්ඨාන වූ පරතෝසෝසය ද අධ්‍යාත්මයෙහි වූ යෝනියෝ
මනසිකාරය ද යන දෙක යි.

2. එහි පරතෝසෝසය කවරෙ යත් : මෙරමාගේ වශයෙන් යම් දේශනායෙක්
අවවාදයෙක් අනුශාසනායෙක් සත්‍යකථායෙක් සත්‍යානුලෝම ධර්මයෙක් වේ ද එය යි.
සත්‍යයෝ සතර දෙනෙකි : දුක් යැ සමුදය යැ නිරෝධ යැ මාර්ග යි. මේ සතර සත්‍ය
යන්ගේ යම් දෙසුමෙක් සැපැදීමෙක් විස්තර කිරීමෙක් විභාග කිරීමෙක් ප්‍රකට කිරීමෙක්
ප්‍රකාශ කිරීමෙක් වේ ද, මේ සත්‍යානුලෝම වූ සෝභ යයි කියනු ලැබේ යි.

3. එහි අධ්‍යාත්මයෙහි යෝනියෝ මනසිකාරය කවරෙ යත් : අධ්‍යාත්මයෙහි යෝනියෝ
මනසිකාර නම් : යමෙක් දහම් දෙසන කල්හි බාහිර අරමුණු නො ගෙන නුවණින් මෙනෙහි
කෙරේ ද මේ අධ්‍යාත්මයෙහි යෝනියෝ මනසිකාර යි කියනු ලැබේ. යම් සේ
පුරුෂයෙක් තෙත පහවැගිය වියළි කාෂ්ඨයෙක මතුයෙහි වියළි උත්තරාරණියකින්
මිදිනුයේ ගිනි ඉපැදවීමට සුදුසු වෙයි, කවර හෙයින් යත් ගිනි ඉපැදවීමට කාරණ වන
හෙයිනි. එපරිදි මැ හේ දුක්ඛ-සමුදය-නිරෝධ-මග්ගයන්ගේ අවිපරිත ධර්මදේශනාව
මෙනෙහි කෙරෙයි. මේ අධ්‍යාත්මයෙහි යෝනියෝ මනසිකාර' යි කියනු ලැබේ.

4. පෙර නො ඇසූ නො ඇසුවීරු තුන් උපමා කෙනෙක් වටහනි : “කාමයන්හි
අවිතරාග වූ යම් කිසිවෙක් ... එහි උපමා දෙකක් අයෝනියෝ මනසිකාරයෙනැයි කියැ
යුතු ය. පස්වීම උපමා ව යෝනියෝ මනසිකාරය කියන ලද.

එහි යම් පරතෝසෝසයෙකුත් අධ්‍යාත්මයෙහි යෝනියෝ මනසිකාරයෙකුත් වේ ද,
මේ දහම්හු දෙදෙන ප්‍රත්‍යය වෙති. පරතෝසෝසයෙන් යම් ප්‍රඥවක් උදප දී මේ සුතමයි
පඤ්ඤා' යි කියනු ලැබේ. අධ්‍යාත්මයෙහි යෝනියෝ මනසිකාරයෙන් යම් ප්‍රඥවක්
උපදී ද මේ චින්තාමයි පඤ්ඤා' යයි කියනු ලැබේ. මේ ප්‍රඥ දෙක දන යුතු යැ. පූර්ව
වූ ප්‍රත්‍යය දෙක ද දතයුතු යි. මෙසේ ශ්‍රාවකයාගේ සම්මාදිට්ඨිය ඉපදීම පිණිස මේ හේතු
දෙක ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්,

5. තත් පරතො කොසය් සම්මානුසන්ධියා දෙසිතය් අත්ථං අච්ඡානනො අත්ථප්පිංවෙදී¹ හව්සානිති නොතං ධානං විජ්ජති, න ච අත්ථප්පිංවෙදී² යොනිසො මනසිකරියානිති නොතං ධානං විජ්ජති. පරතො කොසය් සම්මානුසන්ධියා දෙසිතය් අත්ථං විජ්ජනො අත්ථප්පිංවෙදී³ හව්සානි⁴ති ධානමෙතං විජ්ජති, අත්ථප්පිංවෙදී⁵ ච යොනිසො මනසිකරියානි⁶ති ධානමෙතං විජ්ජති. එය හෙතු එතං ආරම්භං එසො උපායො සාවකය් නිශ්ශාභය් නත්ථසෙද්දු.

6. සො 'යං න ච සුත්තය් අත්ථවිජ්ඣනාය සහ සුත්තො, නාපි කොසානුයොගෙන. පරතො කොසය් අත්ථං අච්ඡානනො න සකකා, උත්තරිමත්තය්වම්මං අලච්ඡෙසද්දසානං අගිහනතුං, තසා නිබ්බ සිතු කාමෙන සුතමයෙන අත්ථං පරිසෙසිතම්බං. තත් පරිසෙසනාය අයං අනුපුබ්බි⁷ හව්ති : සෙ ලසභාරා, පඤ්ච නසා, අට්ඨාරස මූලපදානි.

තත්ථායං අනුගීති : ³

- (1) යොලස භාරා නෙතති - පඤ්ච නසා සාසනය් පරිසෙව්ඨි අට්ඨාරස මූලපදා - කම්මායනගොතතන් දුට්ඨා.⁴

7. තත් කතමෙ යොලස භාරා :

දෙසනා විවයො සුතති පදට්ඨානො⁵ ලක්ඛණො⁶ චතුබ්බසො අච්චො, විහතති පරිවත්තනො, වෙච්චනො, පඤ්ඤාති ඔතරණො යොධනො, අට්ඨානො, පරිකම්භාරො සමාරොපනො. ඉමෙ යොලස භාරා :

තත්ථායං අනුගීති :

2. දෙසනා විවයො සුතති - පදට්ඨානො ච ලක්ඛණො චතුබ්බසො ච අච්චො - විහතති පරිවත්තනො,
3. වෙච්චනො ච පඤ්ඤාති - ඔතරණො ච යොධනො අට්ඨානො, පරිකම්භාරො - සමාරොපනො යොලස.⁷

1 අත්ථප්පිංවෙදී - මජ්ඣං.

2 අනුපුබ්බි - මජ්ඣං, PTS..

3 උඤ්ඤානාථා - මජ්ඣං, PTS..

4 මහාකම්මානෙතන් දුට්ඨා - නෙතති.

5 පදට්ඨානං - මජ්ඣං.

6 ලක්ඛණං - මජ්ඣං.

7 යොලසො - මජ්ඣං.

5. එහි පරතො සේය වූ සත්‍යානුසන්ධි ඇති දේශිතයාගේ අර්ථය නො දන්නේ අත්ප්පට්ඨංවෙදී (පෙළ අරුත් දන්නේ) වන්නේය යන තෙල කරුණ නො වේ. නො ද අත්ප්පට්ඨංවෙදී වූයේ නුවණින් මෙනෙහිකරන්නේය යන තෙල කරුණ නො වේ. පරතො සේය වූ සත්‍යානුසන්ධි ඇති දේශිතයාගේ අරුත් දන්නේ අත්ප්පට්ඨංවෙදී වෙයි යන තෙල කරුණ ඇත. පෙළ අරුත් දන්නේ නුවණින් මෙනෙහි කරන්නේය යන තෙල කරුණ ඇත. ශ්‍රාවකයාගේ නියමාණය සඳහා තෙල භේතු යැ තෙල අරමුණ යැ තෙල උපාය වේ. අන් උපායෙක් නැති.

6. ඒ උපාය සූත්‍රයාගේ අරුත් දැනීම සමග නො ද යෙදුණේ යැ සොයානුයෙහය සමග ද නො යෙදුණේ යැ. පරතො සේයයාගේ අරුත් නො දන්නාහු විසින් මිනිස් දහමින් මතුයෙහි ආයු හාවකරණයට සමර්ථ ඥාතර්ථකය ලබන්නට නො ද හැකි වෙයි. එහෙයින් කෙලෙසුන් නිවනු රිසි වූ ශ්‍රාමයඥන ඇතියහු විසින් අර්ථ පයෙහිණ කළ යුතු ය. එහි පයෙහිණයට මේ අනුපිළිවෙළ වෙයි. සොළොස් භාරයෝ යැ, පඤ්චතය යැ අටළොස් මූලපදයෝ යි.

එහි මේ අනුගීති යැ :

(1) තෙත්ති සංඛ්‍යාත අවිපරිත සූත්‍රාර්ථාවබෝධයට කාරණ වූ දේයනාදි සොළොස් භාරයෝ යැ, පයහිණි ශාසනයාගේ අර්ථ පයෙහිණ කරන තන්දියාවට්ඨාදි පස් තය යැ, කුලොකුල වසින් භේද වූ අටළොස් මූලපදයෝ යැ යන මොහු කාන්‍යායන ගොත්‍ර ඇති මහතෙරුන් විසින් දක්වන ලද්දහු යැ.

7. එහි සොළොස් භාරයෝ කවරහ :

ආස්වාදීය විභාග කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇති 'දේශනා' භාර යැ, සූත්‍රයෙහි එන පෑ ප්‍රශ්නාදිය විමසීම ලක්ෂණ වූ 'විවය' භාර යැ, සූත්‍රාගත අර්ථ ව්‍යාඤ්ජනයන්ගේ යුක්ති-අයුක්ති විචාරණ ලක්ෂණ වූ 'යුක්ති' භාර යැ, සූත්‍රාගත කුලොකුලාදි ධර්මයන්ගේ පදවිධාන (—ආයත්ත කාරණ) නිශ්චය කිරීම ලක්ෂණ වූ 'පදවිධාන' භාර යැ, සමාන ලක්ෂණ ධර්මයන් තහා දක්වන 'ලක්ඛණ' භාර යැ, ව්‍යාඤ්ජනද්වාරයෙන් නිර්වචනාදිය දක්වීම ලක්ෂණ වූ 'වතුබ්‍යුහ' භාර යැ, සභාගවිෂභාග ධර්මයන් ආවර්තන ලක්ෂණ වූ 'ආවර්ත' භාර යැ, සංකිලෙස වොදන ධර්මයන් විභාගකිරීම ලක්ෂණ වූ 'විභක්ති' භාර යැ, කුලොකුල ධර්මයන්ට ප්‍රතිපක්ෂ වශයෙන් පරිවර්තන ලක්ෂණ වූ 'පරිවර්තන' භාර යැ, පයහිණයෙහි දක්වීම ලක්ෂණ කොට ඇති 'වෙච්චන' භාර යැ, එක් ධර්මාර්ථයක් විවිධ ප්‍රඥප්තීන් විභාවනය ලක්ෂණ වූ 'වෘඤ්ඤත්ති' භාර යැ, ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාදිද්වාරයෙන් සූත්‍රාර්ථයාගේ අවතරණ ලක්ෂණ වූ 'මතරණ' භාර යැ, සූත්‍රාගත පදපදාර්ථයන්ගේ ශෝධනය ලක්ෂණ වූ 'සොධන' භාර යැ, සූත්‍රාගත ධර්මයන්ගේ සාමාන්‍ය විශේෂඥ නිර්ධාරණ ලක්ෂණ වූ 'අධිවිධාන' භාර යැ, ධර්මයන්ගේ භේතුප්‍රත්‍යය නිර්ධාරණ ලක්ෂණ 'පරික්ඛාර' භාර යැ, පදවිධානාදි මුඛයෙන් ධර්මයන්ගේ සමාරොපණ ලක්ෂණ වූ 'සමාරොපණ' භාර යැ යන මොහු සොළස භාරයෝ යි :

ඒ භාරොද්දෙසයෙහි සුබග්‍රහණ පිණිස අනුගීති වෙයි :

2. දේයනා යැ විවය යැ යුක්ති යැ පදවිධාන යැ ලක්ඛණ යැ වතුබ්‍යුහ යැ ආවර්ථ යැ විභක්ති යැ පරිවර්තන යැ—

3. වෙච්චන යැ පඤ්ඤත්ති යැ ඕතරණ යැ සෝධන යැ අධිවිධාන යැ පරික්ඛාර යැ සමාරොපණ යැ යි සොළසභාර වෙන්.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ කතමෙ පඤ්ච නයා : නන්දියාවට්ටො, තීප්පකකිලො, සිහ විකකීප්පිතො, දිසාලොචනො, අඛකුසො'ති

තත්ථායං අනුගීති :

4. පඨමො, නන්දියාවට්ටො - දුතියො ච තීප්පකකිලො
සිහවිකකීප්පිතො, නාම - තතියො හොති සො නයො,
5. දිසාලොචනමාහංසු - චතුර්ත්තො නග ලඤ්ඡකො
පඤ්චමො, අඛකුසො නාම - සබ්බෙ පඤ්ච නයා'ගතා

තත්ථ කතමාති අට්ඨාරඝ මූලපදානි : අවිජ්ජා, තණ්හා, ලොභො දෙසො, මොහො, සුඛසංකය්‍ය, සුඛාසංකය්‍ය, නිවච්ඡංකය්‍ය, අතතසංකය්‍ය, සමථො, විපස්සනා, අලොභො, අදෙසො, අමොහො, අසුභාසංකය්‍ය, දුක්ඛ සංකය්‍ය, අතිවච්ඡංකය්‍ය, අනතතසංකය්‍ය, ඉමානි අට්ඨාරඝ මූලපදානි. තත්ථ නච පදානි අකුසලානි, ඥාත සබ්බං අකුසලං සමොසරති. නච පදානි කුසලානි, යත්ථ සබ්බං කුසලං සමොසරති.

කතමාති නච පදානි අකුසලානි යත්ථ සබ්බං අකුසලං සමොසරති : අවිජ්ජා - යාච අතතසංකය්‍ය, ඉමානි නච පදානි අකුසලානි, යත්ථ සබ්බං අකුසලං සමොසරති. කතමාති නච පදානි කුසලානි, ඥාත සබ්බං කුසලං සමොසරති : සමථො - යාච අනතතසංකය්‍ය, ඉමානි නච පදානි කුසලානි, යත්ථ සබ්බං කුසලං සමොසරති. ඉමානි අට්ඨාරඝ මූලපදානි.

තත්ථායං අනුගීති :

6. තණ්හා ච අවිජ්ජා'පි ච¹ - ලොභො, දෙසො, තථෙච මොහො ච චතුරො'ච විපල්ලාසා - කිලෙසභූමි නච පදානි.
7. සමථො ච විපස්සනා ච - කුසලානි ච යානි තිණ්ණි මූලානි
යෙ 'පි ච සතිපට්ඨානා - ඉන්ද්‍රියභූමි නච පදානි,²
8. ආවිහි ච පදෙහි කුසලං³ - ආවිහි ච සුජ්ජති අකුසලං සබ්බං
එතෙ නච මූලපදා - ගචන්ති අට්ඨාරඝ පදානි.

ඉමෙසං අට්ඨාරඝකාං මූලපදානං යානි නචපදානි අකුසලානි, අයං දුක්ඛසමුදයො. යානි නචපදානි කුසලානි, අයං දුක්ඛනිරෝධ භාමිති පටිපදා. ඉති සමුදයස්ස දුක්ඛං ඵලං, දුක්ඛනිරෝධභාමිතියා පටිපදාය නිරෝධං ඵලං. ඉමානි චතතාරි අරියසම්මානි භගවතා, බාරාණසියං දෙසිතානි.

-
1. අවිජ්ජා - ම.
 2. චතතාරො - ම.
 3. අයංගාථා - මජ්ඣං, චතාකුලා දිසානි.
 4. සබ්බං කුසලං ආවිහි පදෙහි - ම.

එහි පඤ්ච නය කවරහ : (තෘෂ්ණා අවිද්‍යා දෙකින් සංකිලෙස පක්ෂයෙහි ද ශමථ විදර්ශනා දෙකින් වොදන පක්ෂයෙහි ද සුත්‍රාර්ථය සිව්වසය සමග යෙදීමෙන් වර්ණනා කරන) 'නන්දියාවට්ඨ' නය යැ (අකුශලමූලයෙන් හා කුශලමූලයෙන් සංකිලෙස වොදන පක්ෂයෙහි සුත්‍රාර්ථ සිව්වසය සමග යොදන) - 'තිස්සක්ඛල' නය යැ, (විපයභීසයන්ගෙන් සංකිලෙස පක්ෂයෙහි ද ඉන්ද්‍රියයන්ගෙන් වොදන පක්ෂයෙහි ද සුත්‍රාර්ථ සිව්වසය සමග යොදන) 'සිහවික්කිළිත' නය යැ (අර්ථනායත්‍රයට දිශා භූත ධර්මයන් වීමෙන්) ,, 'දියාලොවන' නය යැ, (දිශාභූත කුශලාකුශලයන්ගේ සමානායන ලක්ෂණවූ) - අංකුස නය යැ යන මොහු යි.

මේ එහි අනුගීති යැ :

4. සුත්‍රාර්ථ ප්‍රකාශ කරන පළමුවැනි නන්දියාවට්ඨනාය ද දෙවැනි තිස්සක්ඛල' නය ද තුන්වැනි 'සිහවික්කිළිත' නම් නය ද වෙයි.

5. සතරවැනි නය ලක්ෂණය 'දියාලොවන' යයි කීහු, පස්වැන්න 'අංකුස' නම් වෙයි. සියල්ල පස් නය කෙනෙක් ආවාහු යි.

එහි අටළොස් මූලපදයෝ කවරහ : අවිජ්ජා යැ තණ්හා යැ ලොභ යැ දෙස යැ මොහ යැ සුභසඤ්ඤා යැ සුඛසඤ්ඤා යැ නිව්වසඤ්ඤා යැ අත්තසඤ්ඤා යැ සමථ යැ විපස්සනා යැ අලොභ යැ අදෙස යැ අමොහ යැ අසුභසඤ්ඤා යැ දුක්ඛසඤ්ඤා යැ අනිව්වසඤ්ඤා යැ අනත්තසඤ්ඤා යි. — මොහු අටළොස් මූලපදයෝ යි. එහි යම් තැනෙක සියලු අකුශලය බැසගෙන සිටී ද ඒ නවපදය අකුශල යැ, යම් තැනෙක සියලු කුශලය බැසගෙන සිටී ද ඒ නව පදය කුශල යි.

සියලු අකුශලය බැසගෙන සිටුනා අකුශල නව පදයෝ කවරහ : අවිජ්ජා ආදී කොට අත්තසඤ්ඤා තෙක් සියලු අකුශලය බැසගෙන සිටුනා මේ නවපදයෝ අකුශලයෝ යැ. සමථය ආදී කොට අනත්තසඤ්ඤා තෙක් සියලු කුශලය බැසගෙන සිටුනා මේ නවපදයෝ කුශලයෝ යි. මේ අටළොස් මූලපදයෝ යි.

එහි මේ අනුගීති යැ :

6. තෘෂ්ණාව ද අවිද්‍යාව ද ලෝභය ද ද්වේෂය ද එසෙයින් මැ මොහය ද සතර විපයභීසයෝ ද යන නව පදයෝ ක්ලේශභූමි වෙති.

7. ශමථය ද විදර්ශනා ද තුන් කුශල මූලයෝ ද අභූත සංඤ්ඤා සතර සතිපට්ඨානායෝ ද යන නව පදයෝ (ශ්‍රද්ධාදී විමුක්තිපරිපාටනීය ඉන්ද්‍රිය සමොසරණස්ථාන හෙයින්) ඉන්ද්‍රිය භූමි නම් වෙති.

8. සමථාදී නවපදයෙන් සියලු කුශලපක්ෂය ද තණ්හාදී නව පදයෙන් සියලු අකුශල පක්ෂය ද යෙදෙයි. තෙල නව මූලපදයෝ අටළොස් මූල පදයෝ වෙත්.

මේ අටළොස් මූලපදයන් අතුරෙන් අකුශල වූ යම් නව පද කෙනෙක් ඇද්ද මේ දුක්ඛ සමුදය යැ, කුශල වූ යම් නව පද කෙනෙක් ඇද්ද මේ දුක්ඛනිරෝධගාමිනීපටිපද යැ, මෙසේ සමුදයයාගේ ඵලය 'දුක්ඛ' යැ, දුක්ඛනිරෝධගාමිනීපටිපදවගේ ඵලය 'නිරෝධ' යි. මේ සතර ආයාසිසත්‍යයෝ භගවත්හු විසින් බරණැස ඉසිපතන මුවළැවහි දී දෙසන ලදහ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත් දුක්ඛස්ස අරියසම්මසකාසන අපරිමාණාති අකුරුනි පදාති බ්‍යඤ්ඤාති ආකාරාති නිරුත්තරිකො නිද්දොසා දෙසිතා, එතස්සෙවත්තස්ස සම්මාසනාය පකාසනාය විචරණාය විහජනාය උත්තානිකම්මාය පඤ්ඤපනායාති. යං එවං සබ්බෙතං සම්මානං. ඉති එකමෙකං සම්මං අපරිමාණෙති අකුරුපදබ්‍යඤ්ඤාආකාරනිරුත්තරිකොදෙසෙති පරිදෙසි-
තබ්බං, තං ච අත්ථපුද්දත්තෙන පන අත්ථො බ්‍යඤ්ඤපුද්දත්තෙන බ්‍යඤ්ඤං.

යො හි කොථී සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා එවං වදෙය්‍යා : 'අහං ඉදං දුක්ඛං පට්ටකතං අඤ්ඤං දුක්ඛං පඤ්ඤපෙය්‍යාමි'ති. තස්ස තං වාචාවිජ්ඣකමෙවස්ස, පුට්ඨතො ච න සම්පාසිස්සති, එවං සම්මානි.

යං ච රතති. හගවා අභිසම්බුද්ධො, යං ච රතති. අනුපාදය පරිනිබ්බුතො, එත්තත්තරෙ යං කිඤ්ථී හගවතා භාසිතං සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං ගාථා උද්භං ඉතිවුත්තකං ජාතකං අබ්‍රාහ්මණිකං වෙදලං, සබ්බං තං ධම්මවක්කං පවහතිතං න කිඤ්ථී බ්‍රාහ්මණං හගවත්තානං ධම්මදෙයනාය ධම්මවක්කතො බ්‍යාධි, තස්ස සබ්බං සුත්තං අරියධම්මෙසු පරිදෙසිතබ්බං. තත් පරිගණනායා ආලොක-
සනාගාති* වත්තාරි ථාවරාති ඉමානි.

තත් කතමං දුක්ඛං : ජාති ජරා ව්‍යාධි මරණං අබ්බිතෙතෙන පඤ්චපාදහස්සකා දුක්ඛා.

තත්ථායං ලක්ඛණනිද්දෙසො : පාඤ්ඤාචලකකණ ජාති, පරිපාක-
ලක්ඛණ ජරා, දුක්ඛදුක්ඛාලකකණො ව්‍යාධි, වුත්තිලක්ඛණො මරණං,
පිට්ඨප්පයොග්ගිපරිණාමපරිත්තාපහලකකණො සොකො ලාලාපහ-
ලකකණො පරිදෙවො, කායසම්පිලනලක්ඛණං දුක්ඛං, විත්තසම්පිලන-
ලක්ඛණං දෙමහස්සං, විත්තපරිද්දනලක්ඛණො උපායාසො, අමනාප-
සමොධානලක්ඛණො අප්පිසසම්පයොගො, මනාපවිනාහාචලකකණො
පිට්ඨප්පයොගො, අධිප්පායවිවත්තනලක්ඛණො අලොභො, අපරිඤ්ඤා-
ලක්ඛණො පඤ්චපාදහස්සකා, පරිපාකවුත්තිලක්ඛණො ජරාමරණං,
වුත්තිපාඤ්ඤාචලකකණො වුත්තපපතති,* පටිසංඝිතබ්බත්තනලක්ඛණො
සමුදයො, සමුදයපරිජහනලක්ඛණො නිරොධො, අනුත්තරසමුද්ධ-
ලක්ඛණො මග්ගො, බ්‍යාධිලක්ඛණං දුක්ඛං, සඤ්ඤානලක්ඛණො*
සමුදයො, නිද්දොසනලක්ඛණො මග්ගො, සන්තිලක්ඛණො නිරොධො,
අප්පට්ඨසංකිතාචනිරොධලක්ඛණො අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු.

1. පරිගණනාය - ම.

2. ආලොකසනාති - ම. ආලොකසනාති - PTS.

3. බ්‍යාධි - ම.

4. කිලෙසපරිද්දන - ම. PTS.

5. වුත්තාපපතති - මජ්ඣ.

6. සඤ්ඤාන - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඒ සිව් සතුන් කෙරෙහි දූෂායනිසත්‍යයාගේ අපරිමාණ වූ අක්ෂර - පද - ව්‍යාඤ්ජන - ආකාර - නිරුක්ති - නිර්දේශයෝ, තෙල දූෂසංඛ්‍යාත අර්ථයාගේ මැ සංකාසන - පකා සන - විවරණ - විහජන - උත්තානීකරණ - පඤ්ඤාපනය සඳහා දෙසන ලද්දහු ය. සියලු සත්‍යයන්ගේ දේශනාව මෙසේ යි. මෙසෙයින් එකෙකි සත්‍යය අපරිමාණ වූ අක්ෂර - පද - ව්‍යාඤ්ජන - ආකාර - නිරුක්ති - නිර්දේශයන්ගෙන් පයෙහිපණ කළ යුතු යි. යළි එ ද අර්ථබාහුලයෙන් අර්ථය ද බ්‍යාඤ්ජනබාහුලයෙන් බ්‍යාඤ්ජනය ද පයෙහිපණ කළ යුතු.

යම් කිසි ග්‍රන්ථයෙක් වේවයි බ්‍රාහ්මණයෙක් වේවයි මෙසේ කියා නම් : 'මම මෙ දූෂ සත්‍යය හැරපියා අන් දූෂ සත්‍යයක් පනවන්නෙමි'යි ඔහුගේ ඒ බය වාග්වස්තුක මැ වන්නේ යැ, පුරවුස්නා ලද්දේ සම්පාදනය කොට නො කියැහෙන්නේ යැ. සත්‍යයෝ මෙසේ යි.

යම් රාත්‍රියෙකැ භාග්‍යවත්හු අනිසම්බුද්ධ වූවාහු ද, යම් රාත්‍රියෙකැ අනුත්පාදනිරොධ යෙන් (ග්‍රහණ නො කොට) පිරිනිව් සේක් ද, මේ අතුරෙහි භාග්‍යවත්හු විසින් යම් කිසි 'සුත්ත - ගෙයා - වෙය්‍යාකරණ - ගාරා - උදන - ඉතිවුත්ත - ජාතක - අබ්‍හතධම්ම - වේදල්ල යන නවාංග පයාප්තියක් වදරන ලද ද එ භෑම පවත්වන ලද ධර්මවක්‍ර යි. භාග්‍යවත් බුදුවරයන්ගේ ධර්මදේශනායෙහි ධර්ම වක්‍රයෙන් පිටත් කිසිවක් නැති. ඒ ධර්ම වක්‍රයාගේ සියලු සුත්‍රය ආයාධර්මයෙහි ලා පයෙහිපණය කළ යුතු යැ. එහි පරිග්‍රහණය සඳහා ආලෝක බදු වූ මේ සතර ස්ථාවර ධර්මයෝ වෙන් :

එහි දුක්ඛ (ආයාධර්මය) කවරෙ යත් : ජාතියැ ජරා යැ ව්‍යාධියැ මරණ යැ සැකෙවින් පඤ්ච උපාදායස්කන්ධයෝ දුක් වෙති.

එහි මෙ ලක්ෂණ නිර්දේශ යැ ; ජාතිය පහළවීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, ජරාව පරිපාක (මිනිකිරීම) ලක්ෂණ යැ, ව්‍යාධිය දුක්ඛදුක්ඛභාව (ස්වභාවයෙන් දුක්ඛව) ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, මරණය ව්‍යුත්ත වීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තෙ යැ, සෝකය ප්‍රියවිප්‍රයෝගය විපරිණාමය යන මෙයින් නැවීම ලක්ෂණ යැ, පරිදේවය වැලැපිලි ලක්ෂණ යැ, දුක්ඛය කායසම්පිධන ලක්ෂණ යැ, දෙමනස්සය චිත්තසම්පිධන ලක්ෂණ යැ, උපායා සය සිත දවන ලකුණු ඇතියේ යැ, අප්‍රියසම්ප්‍රයෝගය අමනාපය හා සමාගෙ ලකුණු කොට ඇතියේ යැ, ප්‍රිය විප්‍රයෝගය මනාප වස්තූන්ගේ නැසීම ලකුණු කොට ඇතියේ යැ, අලාභය අහිමිවුණය පෙරැළීම ලකුණු කොට ඇත්තේ යැ, පඤ්ච උපාදායස්කන්ධයෝ නො දැනීම (නො ඉක්මැවීම) ලක්ෂණ කොට ඇත්තාහුය. ජරාමරණය මිහිකිරීම ව්‍යුත්ත වීම ලක්ෂණ යැ, වූති-උප්පත්ති ව්‍යුත්ත වීම පහළ වීම ලක්ෂණ යැ, සමුදය පිළිසැති ඉපැදීම ලක්ෂණ යැ, නිරොධය සමුදය දුරැළීම ලකුණු කොට ඇත්තේ යැ, මාර්ගය අනුසය මුලුසුන් කිරීම ලකුණු කොට ඇත්තේ යි. දුක්ඛය පෙළීම ලකුණු කොට ඇත්තේ යැ, සමුදය ඉපැදීම ලක්ෂණ යැ, මාර්ගය නෙය්‍යායාණික ලක්ෂණ යැ, නිරොධය ශාන්ති ලක්ෂණ යැ, අනුපාදිපෙස නිබ්බානධාතුව අප්‍රතිසන්ධි භාවයෙන් නිරුද්ධ වීම ලක්ෂණ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

දුක්ඛං ව සමුදයො ව, දුක්ඛං ව නිරෝධො ව, දුක්ඛං ව මග්ගො ව,
සමුදයො ව දුක්ඛං ව, සමුදයො ව නිරෝධො ව, සමුදයො ව මග්ගො ව,
නිරෝධො ව සමුදයො ව, නිරෝධො ව දුක්ඛං ව නිරෝධො ව
මග්ගො ව, මග්ගො ව නිරෝධො ව, මග්ගො ව සමුදයො ව, මග්ගො ව
දුක්ඛං ව.

තඤ්ඤානි සුත්තානි :

තත්ථ කතමො ජාති :*

1. ඥාතෙකරතරිං පඨමං - ගබ්භෙ වසති මානවො,
අබ්භුට්ඨිතො ව සයාති' ස භවිජං හ නිවහනති'ති

“අට්ඨමා ආනන්ද දනුපපතියො” එකුත්තරිතො සුත්තං. අයං
ජාති.

තත්ථ කතමො ජරා :

2. අවරිත්ථා බ්‍රහ්මවරියං - අලභිං යොබ්බතො ධනං
ජණ්ණකොඤ්ඤා ව කියානති - ඛිණ්ණමච්ඡව පලලලො.

“පඤ්ඤා පුබ්බනිමිත්තානි දෙවෙසු” අයං ජරා.

තත්ථ කතමො ව්‍යාධි :

3. සාමං තෙන කුතො රාජ - කුච්චි ජරායනති වෙදෙහි,
බතති ස කම්මසා එලො - ලොකො හ භි කම්මං පතයති.(?)

“තයො භිලානා” අයං ව්‍යාධි.

තත්ථ කතමං මරණං :

4. යථා'පි කුම්භකාරණං - කතං මනනිකහාජනං,
බුද්ධකං ව මහනතං ව - යං පකකං යං ව ආමිකං,
සබ්බං හෙදනපරියතනං - එවං මච්චාන ජිවිතං.

5. මමාසිතො පසස්ථ එන්ද්‍රියානෙ
මච්ඡව අප්පොදකො ඛිණ්ණොතො,
එතස්මි දිස්වා අමමො වරොයා
භවෙසු ආසතතිමකුබ්බමානො.

“උදකපපන සුත්තං” ඉදං මරණං.

තත්ථ කතමො සොකො :

6. ඉධ සොච්ඡි පෙච්ච සොච්ඡි
පාපකාරී උගගතථ සොච්ඡි,
තො සොච්ඡි තො විහඤ්ඤති
දිස්වා කම්ම කිලිට්ඨමහතනො.

“නිඤ්ඤා දුට්ඨරිතානි” අයං සොකො.

1 සො යාති - මජ්ඣං, PTS, - සයති - ජාතක

* ඉදං, මජ්ඣං - PTS, පොත්තකෙසු නාථි

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

දුක්ඛ හා සමුදය ද, දුක්ඛ හා නිරොධය ද, දුක්ඛ හා මාර්ගය ද, සමුදය හා දුක්ඛ ද, සමුදය හා නිරොධය ද, සමුදය හා මාර්ගය ද, නිරොධය හා සමුදය ද, නිරොධය හා දුක්ඛ ද, නිරොධය හා මාර්ගය ද, මාර්ගය හා නිරොධය ද, මාර්ගය හා සමුදය ද, මාර්ගය හා දුක්ඛ ද (විදුළු සූත්‍රයෝ වෙත්.)

එහි මේ සූත්‍රයෝ යැ :

එහි ජාති කවර යැ :

1. සත්ත්ව තෙමේ යම් එක් රැයෙක (හෝ දවසෙක) පළමු පිළිසඳ කෙණෙහි මව්කුසැ වෙසේ ද, අභසං නැඟුණු අභ්‍රයක් (වලාකුළක්) සෙයින් හේ මරණයට අභිමුඛව යෙයි. මෙසේ යන හෙතෙම (ඇසිල්ලකුදු) නො නවතී.

'ආනන්දය, මේ දනහේතුයෙන් උපප්‍රාප්තීහු අට දෙනෙකි : අංගුත්තරනිකායෙහි සූත්‍ර යි. (අටයකංගුත්තර-දනවග්ග)

මේ ජාති යි.

එහි 'ජරා' කවර යැ :

2. පැවිද්දට නිසි කුරුණුවියෙහි බඹසරවස් නො වැස ගිහිගෙට නිසි ධනය නො ලැබූ (පමාවූවාහු) මසුන් නැති (දිය සුන්) මඩිත්තෙක මහලු කොස් ලිහිණින් සෙයින් තැවෙත්.

'දෙවියන් කෙරෙහි පස් පෙරනිමිති පහළ වෙති.' (ඉතිවුත්තක වතුන්ටවග්ග) මේ ජරා යි.

එහි 'ව්‍යාධි ; කවරෙ යැ :

3. (මේ ගාථායෙහි ශුද්ධියක් නැත ?)

ගිලන්හු තිදෙනෙක් වෙති" (තිකංගුත්තර) මේ ව්‍යාධි යි.

එහි මරණ කවරෙ යැ :

4. යම්සේ කුම්භකාරයා විසින් කරන ලද කුඩා වූ ද මහත් වූ ද පැසුණාවූ ද අමු වූ ද යම් මැටි බඳුනෙක් ඇද්ද, ඒ සියල්ල බිඳීම අන්ත කොට ඇත, මිනිසුන්ගේ ජීවිතය ද එබඳු යි.

5. සිඳිගිය දියත්තෙකු පොපියන මසුන් මෙන් 'මාගේ' යැයි ගන්නා ලද කාමවස්තුවෙහි පොපියන සත්ත්වයන් බලවූ, (මමායිතයෙහි) තෙල ආදීනව දක මමායන නැතිසේ කාමාදි භවයන්හි ඇලුම් නො කෙරෙමින් හැසිරෙන්නේ යැ.

'උදකප්පන' සූත්‍රය (දතසුතු) මේ මරණ යි.

එහි 'සෝක' කවරෙ යැ :

6. පටි කරන පුද්ගල මෙලොවැ දී (මරණසමයෙහි කර්මානුස්මරණයෙන්) ශෝක කෙරෙයි. පරලොවැ දී (විපාකානුභවයෙන්) ශෝක කෙරෙයි. (මෙසේ) දෙලොවැ ම ශෝක කෙරෙයි, හේ තමාගේ කිලිටි කම් දක ශෝක කෙරෙයි, හේ වෙසෙයින් පෙළෙයි.

තිකංගුත්තරයෙහි තුන් දුශ්චරිත දක්විය යුතු. මේ 'සෝක' යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ත කතමො පටිදෙවො :

7. කාලේසු භිංචි, පසුතා, පමුඛා,¹
අවදුනියා තෙ වීසමෙ නිව්චියා,
දුක්ඛපතීතා පරිදෙවයනති
කීං සු හවිස්සාම ඉතො වුතාතෙ.

“කීස්සො වීපතතීයො” අයං පරිදෙවො :

තත්ත කතමං දුක්ඛං :

8. සතං අයි අයොතඛිකු - සබ්බෙ පච්චත්තවේදනා,
ජ්ජිතා ජාතවේදව - අව්චිතංඝාතමාකුලා.

“මහා වත යො පරිලාභො” සංයුතතතෙ සුතතං. සච්චිතංයුතෙනසු,
ඉදං දුක්ඛං.

තත්ත කතමං දෙමනස්ස :

9. සඛිකපෙසති පරෙතො යො - කපණො විය කුසායති,
සුචා පරෙසං නිශෙස්සං - මඛිකු භොති තථාවිධො.

“ඥො”මෙ තපනීයා ධම්මා” ඉදං දෙමනස්සං.

තත්ත කතමො උපායායො :

10. කම්මාරානං යථා උකකා - අනෙතා ඛය්හති නො ඛති,
ඵවමපි හදං මස්සං අනෙතා ඛය්හති නො ඛති^{*}

“තයො අග්ගි” අයං උපායායො.

තත්ත කතමො අපට්ඨසම්පයොගො :

11. අයසාව මලං සමුච්ඡිතං - තචුරිඛාය තමෙව ඛදති,
ඵවං අතිධොනවාරිතං - සාති කම්මාති භයනති දුග්ගතිං.

“ඥො”මෙ තථාගතං අබ්බවිකඛනති” ඵකුතතරිසෙ සුතතං දුග්ගසු.
අයං අපට්ඨසම්පයොගො.

තත්ත කතමො පියවිපසයොගො :

12. සුපිනෙත යථාපි සඛිතං - පච්චිකුඤ්ඤා පුරිකො න පස්සති.
ඵවමපි මම සිතං ජනං - පෙතං කාලකතං න පස්සති.

“තෙ දෙවො වචනධම්මං විදුතො තිති වාචාති අනුතාසනති” අයං
පියවිපසයොගො.

යමපිච්ඡං න ලභති : “කීස්සො මාරධිතරො.”

13. තස්ස වෙ කාමයානස්ස - ඡන්දජාතස්ස ජනතුනො,
තෙ කාමො පරිභාසනති - සලලවිඤ්ඤාව රුඤ්ඤති.

“සඤ්චිතතත පඤ්චුපාදනකඛනා දුක්ඛා”

1. සමුලකා - සුතනති.
2. ඵවං ඛය්හති මෙ හදයං - සුචා තිබ්බත්තම්චූෂං - ම.
3. පියාසිතං - ම.
4. කාලඛිකතං - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි 'පරිදේව' කවරෙ යන් :

7. ක්ලේශකාමයෙන් වස්තුකාමයන්හි ගිපු වූ කාමමණ්ඩලයෙහි ඇලුණු ප්‍රමුඛ වූ (නිරයට යන හෙයින් මසුරු බැවින් හෝ) බුද්ධාදීන්ගේ බස් නො ගන්නා හෙයින් අවදනිය වූ විෂම වූ කායකර්මාදියෙහි යෙදුණු ඔහු මරණ දුකට පැමිණියාහු "මෙයින් සැවැ පරලොව ගියමෝ කුමක් වන්නාමෝ" හෝ යි පරිදේවනා කෙරෙත්.

තුන් විසත්තීහු දක්වියයුත්තාහ' මේ 'පරිදේව' යි.

එහි 'දුක්ඛ' කවරෙ යැ :

8. ගිනිසිරි සමූහයෙන් ගැවැසිගත් දැල්වෙන ගිනි බදු වූ සියල්ල වෙන වෙන මැ වෙදනා උපදවන යහුල් සියයෙක් විය.

"එකාන්තයෙන් හේ මහත් පරිභයකැ" (යනාදි) සංයුත් සභිගැ සච්ච සංයුත්තයෙහි (පපාතවර්ගයෙහි) 'පරිළාහ' 'සුත්‍ර' යැ.

එහි දෙමනස්ස කවරෙ යැ :

9. කාමාදි සංකල්පයන් විසින් මධ්‍යා ලද ඒ සිවුරළු කාපණයකු සෙයින් සිතයි. එබඳු වූයේ (උපාධ්‍යායාදි) අත්‍යයන්ගේ බස් අසා මතු වෙයි.

"මේ තපනීය ධර්මයෝ දෙදෙනෙකි" (දුක්ඛභූත්තර) මේ 'දෙමනස්ස' යි

එහි උපායාස කවරෙ යන් :

10. කඹුරන්ගේ උදන යමයේ ඇතුළත දවෙ ද, පිටත්හි නො දවෙ ද, එපරිද්දෙන් මැ මා සිත ඇතුළත දැවෙයි, පිටත්හි නො දවෙ.

'අග්නිහු නිදෙනෙකි' (බුද්ධකවත්ථුවිභංග) මේ උපායාස යි.

එහි අප්පිය සම්පයොග කවරෙ යැ :

11. යකඩින් මැ නැඟුණු මලය එයින් නැගී ඒ යකඩය මැ කඩී. එසෙයින් පස්විකුන් නුවණ ඉක්මවා (නො පස්විකා) සිවුපසය වළඳන මහණහු ස්වකීය කර්මයෝ දුගතියට පවුණුවත්.

"මේ පුද්ගලයෝ දෙදෙන තරාගතයනට අභ්‍යාධ්‍යාන කෙරෙති. දුක්ඛභූත්තරයෙහි සුත්‍ර ය.

මේ "අප්පියසම්පයොග" යි.

එහි පියවිපයොග කවරෙ යන් :

12. පුරුෂ සිහිනයෙන් දක්නාලද (වන්දාදි) වස්තුව පිබිදියේ යමයේ නො දකී ද, එසෙයින් මමායන කළ පරලොව ගිය කල්‍රටිය කළ ජනයා නො දකී.

'ඒ දෙවියෝ වසුත වන සැඟවී ඇතියහු දන වවන තුනෙකින් අනුශාසනා කෙරෙත්. (ඉතිවුත්තක-වතුත්ථවග්ග) මේ 'පියවිපයොග' යි.

"යම්පිච්ඡං න ලගති" යනු තුන් මාරධිත්‍යාහු යැ. (මාර සංයුත්ත)

13. කාමවස්තුන් කැමැති වන උපන් ජන්ද රාග ඇති ඒ පුහුල්හුගේ ඒ කාමවස්තු ඉදින් පිරිහෙත් නම් එකල්හි හේ වියපි ගලායෙකින් විදුනා ලද්දකු සෙයින් වෙහෙසට පැමිණේ.

"සැලකවින් පඤ්ච උපාදායස්සන්ධියෝ දුක් වෙති."

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

14. චක්ඛුං¹ සොතං ච සංතං ච - ජිට්ඨා කායො තතො මහං,
එතෙ ලොකාමිහා හොරා - යථ සත්තා පුට්ඨජානා.

“පඤ්චමෙ හික්ඛවෙ ඛනිා.” ඉදං දුක්ඛං.

තථ කතමො ජරා ච මරණං ච :

15. අප්පං වත ජිවිතං ඉදං - ඔරං වික්ඛාසනා² පි මිඤ්ඤි,³
යො වෙ⁴ පි අතිට්ඨ ජිවිතී⁵ - අථ ඛො සො ජරතාපි මිඤ්ඤි.⁶

“අත්තාකා මෙ කාලතතා.”⁷ සංයුතතකෙ පඨෙතදිසංයුතතකෙ
සුත්තං. අයං ජරා ච මරණං ච

තථ කතමො චුඤ්ඤි ච උපපතති ච.

16. සබ්බෙ සත්තා මරික්ඛානති මරණන්තං හි ජිවිතං,
යථාකමමං ගමික්ඛානති - පුඤ්ඤපාප⁸ ඵලපගා.

අයං චුඤ්ඤි ච උපපතති ච.

ඉමෙහි සුත්තෙහි එකසද්ධෙහි ච අඤ්ඤාති භවිවිධං සුත්තං තං
අනුපට්ඨෙහි ලක්ඛණතො දුක්ඛං ඤ්ඤාතා සාධාරණං ච අසාධාරණං ච
දුක්ඛං අරියසට්ඨං නිද්දිසිතඛං. යථාහි යථා අනුමිතඛං, ඛාන-
ණෙහි චා ඛානාරණං. ඉදං දුක්ඛං.

(2) තථ කතමො දුක්ඛසමුදයො :

17. කාමෙසු සත්තා කාමසංඛ්‍යාසත්තා
සඤ්ඤාජනෙ චජ්ජමපස්සාමානා,
හ හි ජාතු සඤ්ඤාජනසංඛ්‍යාසත්තා
මිහං තරෙය්‍යං පුට්ඨං මහත්තං.

“චතතාරො අසචා” සුත්තං. අයං දුක්ඛසමුදයො.

තථ කතමො දුක්ඛනිරෝධො :

18. යමහි හ මායා විසථි හ මානො
යො විතලොහො අමමො නිරාසො,
පනුණ්ණකොධො⁹ අහිනිබ්බුතතො
තො බ්‍රාහ්මණො සො සමණො ස හික්ඛු.

“ඤ්ඤාමො හික්ඛවෙ විමුක්ඛතියො : රාහවිරාගො ච වෙතොවිමුක්ඛතී,
අවිජ්ජාචරාගො ච පඤ්ඤා විමුක්ඛතී.” අයං නිරෝධො.

තථ කතමො මෂගතා :

19. එතොව මග්ගො නාථඤ්ඤා - දස්සනස්ස විසුද්ධියා,
එතං හි තුමො පටිපජ්ජ¹⁰ - මාරස්සෙතං පමොහනං.

“සතඤ්ඤාමෙ හික්ඛවෙ බොජ්ඣංගිනා.” අයං මග්ගො.

1. චක්ඛු - ම
2. අථචාපි අතිට්ඨ. ජිවිතං - මජ්ඣං. PTS.
3. මිඤ්ඤෙ - මජ්ඣං. PTS.
4. කාලඛිතතා - ම. PTS.
5. අත්තකමම - ම. PTS.
6. පනුණ්ණකොධො - පිට්ඨකං,
7. අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො - මජ්ඣං. PTS.

14. පුහුණත්තු යම් ලොකාමියයෙකු ඇලුණාහු ද වක්ෂ්‍යය ද ශ්‍රොත්‍රය ද ස්‍රාණ ද ජීව්වා ද කාය ද යළි මනස ද යන තෙල ලොකාමියයෝ දරුණු වෙත්.

“මහණෙනි මේ ස්කන්ධයෝ පස්දෙනෙකි” මේ “දුක්ඛ” යි.

එහි ජරා-මරණ කවරෙ යැ :

15. මේ මිනිස් ජීවිතය නියතයෙන් අල්ප වෙයි, සියවසකින් මෙපිට (කලලාදි, අවස්ථායෙහි) දු මියැයෙයි. ඉදින් යමෙක් සියවස් ඉක්මැ ජීවත් වේ නම්, එකල හේ ජරායෙනුදු සුක්ත වැ මියැයේ.

‘මාගේ මිත්තණිය කලුරිය කළා යැ’ ය-යුත්තයෙහි යැ කොසල ස-යුත්තයෙහි සුත්‍රය. මේ ජරා හා මරණ යි.

එහි වූනි ද උප්පත්ති ද කවර යැ :

16. සියලු සත්තු මැරෙන්නාහු යැ, ජීවිතය මරණය අන්ත කොට ඇති හෙයිනි. පින් පරිඵලය අනුව ගියාහු කම් වූ පරිදි පරලොව යෙත්.

මේ වූනි හා උප්පත්ති යි.

එක්කල වූ මේ සුත්‍රයන්ගෙන් ද, නවවිධ සුත්‍රයට පිවිසි අනාසුත්‍රයන්ගෙන් ද ලක්ෂණ වශයෙන් සාධාරණ වූත් දුක්ඛය දන දුඃඛායතීයත්‍වය දැක්වියැ යුතු යැ, භාවායෙන් භාවා පමණ කළ යුතු යැ, වෙය්‍යාකරණයෙන් වෙය්‍යාකරණ පමණ කළ යුතු, මේ ‘දුක්ඛ’ යි.

එහි දුක්ඛ සමුදය කවරෙ යත් :

17. වස්තු කාමයන්හි ක්ලෙශකාමයෙන් ඇලුණු කාමයන්හි රාගාදි සංඝතයෙන් ලැබුණු සංයෝජනයෙහි දෙස් නොදක්නා සංයෝජන සංඛ්‍යාත සංඝතයෙන් ඉන්‍යෙහි ධර්මයන්හි ඇලුණු සත්ත්වයෝ පුළුල් වූ මහත් වූ චතුරොපසා නිසි කලෙකින් නොමැරණය කරන්නාහු ය.

“ආප්‍රවයෝ සතරදෙනෙකි, (දික්සහියැ) දසුත්තර සුත්‍රය.

එහි දුක්ඛ නිරෝධය කවරෙ යත් :

18. යමක්කු කෙරෙහි මායාවෙන් නො පවතී ද මානස නැද්ද යමෙක් චිතලොභ වේ ද මමායන රහිත ද ආශා රහිත ද මුලුසුන් කළ ක්‍රොධ ඇද්ද (කෙලෙස් පිරිනිවනින්) නිවුණු සිත් ඇත් ද හේ (බාහිත පාපි) බ්‍රාහ්මණ වෙයි. හේ (ශමිත පාපි) ශ්‍රමණ වෙයි, හේ හික්කු වූයේත් වේ.

“මේ විමුක්තීහු දෙදෙනෙකි : රාගයාගේ ක්ෂය විරාග වූ චිත්තවිමුක්තිය ද අවිද්‍යාවගේ ක්ෂයවිරාග වූ ප්‍රඥාවිමුක්තිය ද යන දෙක යැ. මේ දුක්ඛනිරෝධ යි.

එහි මග්ග කවරෙ යත් :

19. මාර්ගඵලදර්ශනයාගේ විශ්‍රද්ධිය පිණිස මෙය මැ මාර්ග වෙයි, අන් මහෙක් නැති, එහෙයින් තෙපි තෙල මහ මැ පිළිපදිවු. තෙල මහ මරණගේ ප්‍රමොභන යි.

“මහණෙනි මේ බොධ්‍යාගයෝ සත්දෙනෙකි. (සත්තකංගුත්තර) මේ ‘මග්ග’ යි

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ත කතමානි වතතාති අරියසව්වමානි :

20. යෙ ධම්මා හෙතුප්පහවා - තෙසං හෙතුං තථාගතො ආහ,
තෙසං ච යො නිරොධො - එවං වාදී මහාසමණෝ'ති.

හෙතුප්පහවා ධම්මා දුක්ඛං, හෙතු සමුදයො, යං භගවතො වචනං
අයං මග්ගො, තෙසං යො නිරොධො, අයං නිරොධො.

යෙ හි කෙම් සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අසාදානුපයසිනො
විහරන්ති, කිලෙසා තණ්හා පවඩ්ඪිති තණ්හාපච්චයා උපාදානං - පෙ -
එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛකඛන්ධස්ස සමුදයො ගොති. තත්ත යං
සංයොජනං, අයං සමුදයො. යෙ සංයොජනියා ධම්මා යෙ ච
සොකපරිදේවදුක්ඛදෙමනස්සපායානා සම්භවන්ති, ඉදං දුක්ඛං. යා
සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු ආදීභවානුපයස්සනා, අයං මග්ගො. පරිශුච්චති
ජාතියා ජරාය ව්‍යාධිති මරණෙන¹ සොකෙති පරිදෙවෙති, යාච
උපායාගෙති. ඉදං නිබ්බානං.

ඉමානි වතතාති සව්වානි.

තත්ත කතමා අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාමානු :

21. අත්ඨකතස්ස න පමාණමඤ්චි (උපසිථාති භගවා)
යෙන නං වජ්ජි තං තස්ස නඤ්චි,^{*}
සබ්බෙසු ධම්මෙසු සමුහතෙසු
සමුහතා වාදපථා'පි සබ්බෙව්'ති.

'සංයුතතනෙ ගොඨිත සුත්තං.'

අයං අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාමානු.

ඉමානි අසාධාරණානි සුත්තානි, යතිං යතිං සව්වානි නිද්දිට්ඨානි.
තතිං තතිං සච්චලකම්මණෙනො ඕතාරෙත්වා අපරිමාණෙති බ්‍යඤ්ජනෙති
සො අපේතා පරිගෙසිතබ්බො. තත්ත අත්ථානුපරිච්ඡන්ධ්‍යඤ්ජනෙන පුන
බ්‍යඤ්ජනානුපරිච්ඡන්ධ්‍යඤ්ජන තස්ස එකමෙතස්ස අපරිමාණානි
බ්‍යඤ්ජනානි ඉමෙති සුතෙතති යථානික්ඛිතෙතති චිත්තාරි අරියසව්වානි
නිද්දිසිතබ්බානි. පඤ්චනිකායෙ අනුපට්ඨිතාති ගාථාති ගාථා අනුමිති-
තබ්බො. බ්‍යාකරණෙති බ්‍යාකරණං. ඉමානි අසාධාරණානි සුත්තානි.

1. මරණෙති - මජ්ඣං.

2. මජ්ඣං PTS. - පොත්තකෙසු විසදිතා දිස්සති.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි සතර ආයච්ඡාසකයෝ කවරහ යත් :

20. හේතුයෙන් උපන් යම් ධර්ම කෙනෙක් ඇද්ද, තථාගතයෝ ඒ ධර්මයන්ගේ ප්‍රභවහේතුව වදළහ. යළි ඔවුන්ගේ යම් නිරොධයෙක් ඇද්ද, එ ද වදළහ, මහාශ්‍රමණ වූ තථාගතයෝ මෙබඳු වාද ඇත්තාහ'යි.

හේතුයෙන් ප්‍රභව වූ ධර්මයෝ 'දුක්ඛ' යැ, හේතුව සමුදය යැ, භාග්‍යවත්හුගේ යම් (දෙශනා) වචනයෙක් ඇද්ද මේ මාර්ග යැ, ඒ ධර්මයන්ගේ යම් නිරොධයෙක් ඇද්ද මේ නිරොධ යි.

යම් නිසි කෙනෙක් සංයෝජනයන්ට හිත වූ ධර්මයන්හි ආස්වාද විසින් දක්නාසුලු වැ වාස කෙරෙත් ද, ඔවුනට කෙලෙස් වූ තෘෂ්ණාව වැඩෙයි, තෘෂ්ණාප්‍රත්‍යයෙන් උපාදන වෙයි මෙසෙයින් තෙල හුදු දුඃඛරාශිහුගේ සමුදය වේ. එහි යම් සංයෝජනයෙක් ඇද්ද, මේ 'සමුදය' යැ. යම් සංයෝජනියධර්ම කෙනෙක් ඇද්ද, යම් සොක-පරිදෙව-දුක්ඛ-දෙමනස්ස-උපායාස කෙනෙකුත් උපදිත් ද, මේ 'දුක්ඛ' යැ. සංයෝජනිය ධර්මයන්හි යම් ආදීතව විසින් පුනපුනා බැලීමක් වේ ද, මේ මාර්ග යැ. ජාතියෙන් ජරායෙන් ව්‍යාධියෙන් මරණයෙන් ශොකයෙන් පරිදෙවයෙන්—උපායාසය දක්වා—මිදෙයි. මේ නිබ්බාන'යි.

මේ සතර සත්‍යයෝ යි.

එහි අනුපාදියෙසතිබ්බානාධාතු කවර යත් :

21. (බුදුහු මෙසේ වදළහ : උපස්ථි ව මාණවකය) අස්තයට ගියහුට (අනුපාදියෙස නිර්වාණධාතුයෙන් පිරිනිවියහුට) රූපාදිප්‍රමාණකරධර්මයෙක් නැත. රාගාදි යම් ධර්මයකින් ඔහුට කියන්නාහු නම් එය ඔහුට නැත (ස්කන්ධාදි) සියලු ධර්මයන් නැසූ කල්හි (ඔහු විසින්) හැම වාදපථයෝ ද නසන ලදහ' යි.

සංයුත්සහියා ගොධික සූත්‍රය (දුක්ඛියා සූතු.)

මේ අනුපාදියෙසතිබ්බානාධාතු යි.

මේ අසාධාරණ සූත්‍රයෝ යැ, යම් යම් තැනෙක සිවුසස් දක්වන ලද්දහු ද ඒ ඒ තැන්හි සත්‍ය ලක්ෂණයෙන් අවතරණ කොට අපරිමාණ බ්‍යඤ්ජනයෙන් ඒ අර්ථය සෙවියැ යුතු. එහි අර්ථය අනුව වැටෙන බ්‍යඤ්ජනයෙන් යළි බ්‍යඤ්ජන අනුව වැටෙන අර්ථයෙන් යුත් ඒ එකෙකි අර්ථයාගේ අපරිමාණ බ්‍යඤ්ජනයෝ වෙති. නික්ෂෙප කළ පරිදි මේ සූත්‍රයන්ගෙන් වතුරාශ්‍ය සත්‍යයෝ දුක්ඛිය යුත්තාහ. පස්මහසහියෙහි පිවිසැගෙන සිටි ගාථායෙන් ගාථා පමණ කළ යුතු යැ, බ්‍යාකරණයෙන් බ්‍යාකරණය පමණ කළ යුතු. මොහු අසාධාරණ සූත්‍රයෝ යි.

තෙසං ඉමා උද්දනගාථා :

- (1) යමෙකරතීං පථමං - අවිඤ්ඤාපපතියො,
අවරිතා චුහමචරියං - පඤ්ච පුබ්බනිෂිත්තත්තං.
- (2) සාමං තෙන කුතො රාජ - තයො ඩිලානකාපි'ම්,
යථා'පි කුමහතාරස්ස - මමාසිකොදකප්පනං.
- (3) ඉධ සොචනී පෙච්ච සොචනී - තීණි දුච්චරිතානි ච,
කාමෙසු ඩිඤා පසුතා - යාචි තිස්සො විපතතියො.
- (4) සත්තං ආයි අයොසඛිකු - පරිලාගො මහත්තරො,
සඛිකපොති පරෙතො සො - නපනියා දුළචි තථා.
- (5) කම්මාරානං යථා උක්කා - තයො අග්ගි පකාසිතා,
අගතො මුලදුප්පන්නං - අබ්බකඛානං තථාගතෙ.
- (6) සුපිනෙන යථාපි සංගතං - තීව්ඨං දෙවානුසාසනං,
තිස්සො ච මාරධිතරො - සලලවිඤ්ඤා'ම් රුප්පති.
- (7) චක්ඛු සොතං ච ඝානං ච - පඤ්චකකිකා පකාසිතා,
අප්පං චිත ජීවිතං ඉදං - අයාතා මෙ මහලුමිතා.
- (8) සබ්බෙ සත්තා මරිය්ණනි - උපපතති චුති ච'යං,
කාමෙසු සත්තා සංයුතා - චත්තාරො පනාතවා.
- (9) යච්චි න මායා චිත්තී - දොමා චෙතොවිජ්ඣතතියො,
ථසො'ම් මග්ගො නන්දසොදො - බොජ්ඣිකා ච සුදෙසිතා.
- (10) යෙ ධම්මා හෙතුප්පාදා - සංයොජනානුපසයිනො,
අන්ධභවස්ස න පමාණමපි - ගොඛිනො පරිත්ඛිනො.

ඉමා දස තෙසං උද්දනගාථා.

තප්පිමානී සාධාරණානි සුත්තානි, යෙසු සුතෙත්තසු සාධාරණානි සච්චානි දෙසිතානි අනුලොමමි පරිලොමමි චොදිස්සකමපි තත්ථ අයං ආදී :

22. අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො (අජිතානි භගවා,)
විවිච්ඡා පමාදා නප්පකාසනී,
ජ්ජායතිලෙපනං මුමි - දුක්ඛමස්ස මහබ්බතං.

තත්ථ යං අවිජ්ජා ච විවිච්ඡා ච අයං සමුදයො. යං මහබ්බතං ඉදං දුක්ඛං. ඉමානි දො සච්චානි දුක්ඛං ච සමුදයො ච.

“සංයොජනං සංයොජනියා ච ධම්මා”නි සංයුත්තකෙසු බ්‍යාකරණං.

තත්ථ යං සංයොජනං, අයං සමුදයො. යෙ සංයොජනියා ධම්මා ඉදං දුක්ඛං, ඉමානි දො සච්චානි : දුක්ඛං ච සමුදයො ච.

එහි මේ උද්දන භාරා යැ :

(1-10) (යමෙකරත්තිං පයමං' යනාදි ජාතක (අයොසර) භාරායෙහි පටන් සංයුත් සභියා ගොඩක සූත්‍රය දක්වා ජාති ආදි ධර්මයනට නිදර්ශිත අසාධාරණ සූත්‍රයන්ගේ අනුපිළිවෙළ උද්දනභාරාවන්ගෙන් දක්වන ලද්දේය, එය පාළි වශයෙන් මැ දනහැකි වේ.)

ඒ අසාධාරණ සූත්‍රයන්ගේ උද්දනභාරා දසයෙකි.

එහි මේ සාධාරණ සූත්‍රයෝ යැ, යම් සූත්‍රයෙක්හි අනුලොම ව ද, ප්‍රතිලොම ව ද ව්‍යති ිලිභ්‍ර කොට ද සාධාරණ සත්‍යයෝ දෙසන ලද්දහු ද එහි මේ ආදිය යැ :

22. (අජිත යි බුදුහු මෙසේ වදරති) ධර්ම ස්වභාව ප්‍රතිවිජාදන ලක්ෂණ වූ සත්ත්ව ලෝකය වසන ලද විචිකිත්සා ප්‍රමාද හේතුවෙන් ප්‍රකාශයට නො පැමිණෙයි, තෘෂ්ණාව අභිලෙභන (ඇලීම) යයි කියමි. ඒ ලෝවැසිහට ජාත්‍යාදි වට්ටදුක්ඛය මහත් හය හේතුව වේ.

එහි යම් අවිද්‍යාවකුත් විචිකිත්සාවකුත් වේ ද, මේ 'සමුදය' යැ, යම් මහත් හයෙක් වේ ද මේ 'දුක්ඛ' යැ, දුක්ඛ ද සමුදය ද යි මේ සත්‍ය දෙක යි.

"සංයෝජන ද සංයෝජනිය ධර්මයෝ ද" යන සංයුත් සභියා විත්ත සංයුත්තයෙහි වේයාකරණය වෙයි.

එහි යම් සංයෝජනයක් ඇද්ද මේ 'සමුදය' යැ, සංයෝජනයන්ට හිත වූ යම් ධර්ම කෙතෙක් ඇද්ද, මේ 'දුක්ඛ' යැ. දුක්ඛ ද සමුදය ද යි මේ සත්‍ය දෙකෙකි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ කතමං දුක්ඛං ච භිජ්ජොධො ච :

23. උච්ඡින්නභවතණ්හස්ස - සන්නපිතතස්ස¹ භික්ඛුනො,
වික්ඛිණො² ජාතිසංඝාරො - නත්ථි තස්ස³ පුනබ්බවො.

තත්ථ යං චිත්තං ඉදං දුක්ඛං, යො භවතණ්හාය උපචේජ්ඤෙ අයං දුක්ඛනිරොධො. “වික්ඛිණො ජාතිසංඝාරො නත්ථි තස්ස පුනබ්බවො”ති තිඤ්ඤො. ඉමානි දො සම්මානි : දුක්ඛං ච භිජ්ජොධො ච.

“දො”මා භික්ඛවෙ විමුක්ඛතියො : රාගවිරාගා ච චෙතොවිමුක්ඛි, අවිජ්ජාචරාගා ච පඤ්ඤාවිමුක්ඛි.” තත්ථ යං චිත්තං, ඉදං දුක්ඛං. යං විමුක්ඛි, අයං නිරොධො. ඉමානි දො සම්මානි : දුක්ඛං ච භිජ්ජොධො ච.

තත්ථ කතමං දුක්ඛං මග්ගො ච :

24. කුමභූපමං කායමිමං විදිකා
නගරූපමං චිත්තමිදං ධිපෙක්ඛා,
යොධෙථ මාරං පඤ්ඤාධුබ්බෙන
ජිතං ච රතෙන අතිවේසනො සිතා.

තත්ථ යො ච⁴ කුමභූපමො කායො යං ච⁵ නගරූපමං චිත්තං ඉදං දුක්ඛං, යං ‘පඤ්ඤාධුබ්බෙන මාරං යොධෙථා’ති අයං මග්ගො ඉමානි දො සම්මානි.

“යං භික්ඛවෙ න භූමාකං තා පජ්ඣථ”⁶ තත්ථ යා පජ්ඣනා,⁶ අයං මග්ගො. යෙ තෙ ධම්මො අනත්තනිකා පභාතබ්බා, රූපං යාචි විඤ්ඤාණං, ඉදං දුක්ඛං. ඉමානි දො සම්මානි : දුක්ඛං ච මග්ගො ච.

තත්ථ කතමං දුක්ඛං ච සමුදයො ච භිජ්ජොධො ච :

25. යෙ කෙචි සොකා පරිදෙව්වා ච,
දුක්ඛා ච ලොකස්මිං අනෙකරූපා,
පියං පටිච්ච පභවන්ති එතෙ
පියෙ අසන්නෙ න භවන්ති එතෙ.

තත්ථ යෙ සොකපරිදෙව්වා, යං ච අනෙකරූපං දුක්ඛං, යං පෙමතො භවති, ඉදං දුක්ඛං. යං පෙමං, අයං සමුදයො. යො ඡන්දරාගවිතයො පියස්ස අකිරියා, අයං නිරොධො. ඉමානි තිණි සම්මානි.

1. නෙතතිච්ඡින්නස්ස - ම, PTS.

2. වික්ඛිණො - සුති.

3. නත්ථිදානි - ම. PTS.

4. යං ච - ම. PTS.

5. පජ්ඣිතබ්බං - ම.

6. යා සංයොජනා - ම.

එහි දුක්ඛයක් නිරොධයක් කවරෙ යැ :

23. මගනුවණින් මුලුසුන් කළ හවතෘෂ්ණා ඇති කෙලෙස් නැත්තේන් සන්තූන් සිත් ඇති මහණහු විසින් ජාති සංඛ්‍යාත සංසාරය වෙසෙසින් ක්ෂය කරන ලද. ඔහුට පුනර්භව යෙක් නැති.

එහි යම් චිත්තයෙක් ඇද්ද මේ 'දුක්ඛ' යැ. හවතෘෂ්ණාවගේ යම් උපච්ඡේදයෙක් වේ ද, මේ 'දුක්ඛ නිරොධ' යැ, 'වික්ඛිණො ජාතිසංසාරො නත්ථි තස්ස සුනාහිභවො' යනු නිද්දෙය යි. දුක්ඛ යැ නිරොධ යැ යි මේ සත්‍යයෝ දෙදෙනෙකි.

මහණෙනි, එම විමුක්තිහු, දෙදෙනෙක් වෙති : රාගචිරාග වචනො විමුක්තිය ද අවිජ්ජාචිරාග පඤ්ඤා විමුක්තිය ද යන මොහු යැ. එහි යම් චිත්තයක් වේ ද, මේ දුක්ඛ යැ. යම් විමුක්තියක් වේ ද මේ නිරොධ යි. දුඛ සත්‍යයද නිරොධ සත්‍යය දැයි මේ සත්‍යයෝ දෙදෙනෙකි.

එහි දුක්ඛ ද මග්ග ද කවරෙ යත් :

24. මේ කය කුඛල්ලෙනක් වැන්නැ යි දැන මේ විදර්ශනාවිත්තය නගරූපම කොට තබා ප්‍රඥ නැමැති අවියෙන් කෙලෙස් මරුට පහර දෙන්නේ යැ. දිනන (උපදවන) ලද තරුණ විදර්ශනාව රක්තේ යැ. සමච්ඡ නිවෙසන කොට (එහි) නො වසන්නේ යි.

එහි යම් කුමහුපම කයකුත් නගරූපම සිතකුත් වේ ද, මේ 'දුක්ඛ' යැ. 'ප්‍රඥයුධයෙන් මාර ප්‍රහාරය යන යමක් වේ ද මේ මාර්ග යි. මේ (දුක්ඛ මග්ග) සත්‍ය දෙක යි.

'මහණෙනි, යමක් තොපගේ නො වේ ද, එය දුරුලඬු, (බන්ධසංයුත්ත) එහි යම් දුරුලීමෙක් වේ ද මේ 'මග්ග' යැ, තමා සතු නොවූ (එහෙයින්) ප්‍රභාතව්‍ය වූ රූපාදිවිඤ්ඤාණ දක්වා යම් ධර්ම කෙනෙක් ඇත් ද මේ 'දුක්ඛ' යැ. මේ දුක්ඛ මග්ග' යන දෙ සත්‍යයෝ යි.

එහි 'දුක්ඛ, සමුදය හා නිරොධ' කවරෙ යැ :

25. ලොවැ නන්වැදැරුම් වූ යම් කිසි සොක පරිදේව දුක්ඛයෝ වෙන් ද හෙල (සොකාදිහු) ප්‍රියවස්තු නිසා උපදිති, ප්‍රියවස්තුවක් නැති කල්හි කුලුහු (සොකාදිහු) නො වෙත්.

එහි යම් සෝකපරිදේවයෝ වෙන් ද යම් අනෙකරූප වූ දුක්ඛයක් වේ ද, ප්‍රේමහේතුවෙන් යම් දුක්ඛයක් වේ ද මේ 'දුක්ඛ' යැ, යම් ප්‍රේමයෙක් වේ ද, මේ 'සමුදය' යැ. යම් ඡන්දරාග විනයයෙක් ප්‍රිය නො කිරීමෙන් වේ ද, මේ 'නිරොධ' යි. මේ තුන් සත්‍යයෝ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඒකිරුකො, පරිබ්බජකො පච්චෙති : “භයං කතං පරං කත” නහි.
යථෙසා විමංසා, ඉදං දුක්ඛං. යා එතෙ ඤෙ අනෙත අනුපගම්ම
මජ්ඣිමා පටිපදා, අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා යාච ජාතිපච්චයා ජරාමරණං,
ඉදම්පි දුක්ඛං ච සමුදයො ච. විඤ්ඤාණං නාමරූපං සලායතනං
එසො වෙදනා භවො ජාති ජරාමරණං, ඉදං දුක්ඛං. අවිජ්ජා සංඛාරා
තණ්හා උපාදානං, අයං සමුදයො. ඉති ඉදං ‘භයං කතං විමංසෙය්‍යා’ති
යං ච පටිච්චසමුප්පාදෙ දුක්ඛං, ඉදං දුක්ඛං එතො සමුදයො නිද්දිට්ඨො.
අවිජ්ජානිරොධා සංඛාරනිරොධො, යාච ච ජරාමරණනිරොධො’ති
අයං නිරොධො ඉමානි තිණ්හි සම්මානි : දුක්ඛං ච සමුදයො ච
නිරොධො ච.

තත්ථ කතමං දුක්ඛං ච සමුදයො ච මග්ගො ච

26 යො දුක්ඛමද්දකඛි යතො තිදනං
කාමේසු තො ජනතු කථං භාමෙය්‍ය,
කාමා හි ලොකෙ සංඛාරාභි ඤානා
තෙසං සනිමා විතයාය සිකෙති’ති

තත්ථ යො දුක්ඛමද්දකඛි, ඉදං දුක්ඛං, යතො භවති අයං සමුදයො,
යං දිට්ඨං¹ යතො භවති යාච තස්ස විතයාය සිකති, අයං මග්ගො.
ඉමානි තිණ්හි සම්මානි.

“එකාදසංඛතතරෙසු ගොපාලකුපම² සුත්තං”.

තත්ථ යා ච රූපඤ්ඤාතා³ යං ච සලායතනං, යථා විණං පටිච්ජාදෙති,
යං ච තිත්ථං, යථා ච ලහභි ධම්මපසංභිතං උදාරං පිනිපාමොජ්ජං,
චතුර්ධං ච අත්තභාවතො චජ්ඣ, ඉදං දුක්ඛං. යාච ආසාදිකං සාටෙතා⁴
ගොති, අයං සමුදයො. රූපඤ්ඤාතා⁵ ආසාදිකසාටනං,⁶ විණපටිච්ජාදනං,
පිටිඤ්ඤාතා, ගොචරකුසලං ච, අයං මග්ගො අවසෙසා ධම්මා අජී
හෙතු, අජී පච්චයා, අජී තිස්සයා, සාවසෙසදෙසිතා අනෙකපුජා ච
කල්‍යාණමිත්තතාපච්චයා⁷ ධම්මා, පිටිඤ්ඤාතා ච හෙතු ඉමානි තිණ්හි
සම්මානි.

තත්ථ කතමං දුක්ඛං ච මග්ගො ච නිරොධො ච :

27. සති කායගතා උපට්ඨිතා
ජසු එස්සායතනෙසු සංවුත්තො,
සතතං භික්ඛු සමාභිතො
ජඤ්ඤා නිබ්බානමත්තතො.

1. සන්දිට්ඨං - ම.
2. ගොපාලකොපම - ම. PTS.
3. යාච රූපඤ්ඤාතා - ම. PTS.
4. සාටෙතා - ම. PTS.
5. රූපඤ්ඤාතා - ම. PTS.
6. ආසාදිකසාටණං - ම.
7. කල්‍යාණමිත්තතාපච්චයා - ම.

නිමිබරුක පරිව්‍රාජක 'සුවදුක්' කමා වීසින් කරන ලද ද, පරා වීසින් කරන ලද ද සි ප්‍රථවුස්සි. (අභිසමය සංයුක්ත) තෙල වීමංසාව බදු යම් දහමක් ඇද්ද, මේ දුක්ඛයැ. තෙල අත්තද්වයට නො පැමිණ යම් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවක් ඇද්ද, 'අවිද්‍යා ප්‍රත්‍යයෙන් සංස්කාරයෝ වෙති' (යනු ආදී කොට) 'ජාතිප්‍රත්‍යයෙන් ජරාමරණ වෙයි' යනු දක්වා මෙ ද 'දුක්ඛ' හා 'සමුදය' ද වෙයි. විඤ්ඤාණ නාමරූප සළායනන එස්ස වෙද්‍යා හව ජාති ජරාමරණ යන මේ 'දුක්ඛ' යැ, අට්ඨජා සංඛාර තණ්හා උපාදන යන මේ 'සමුදය' යැ. මෙසේ මේ 'ස්වයං කෘත්‍ය විමසන්නේ' යැ යනු ද පටිච්චසමුප්පාදයෙහි 'දුක්ඛ'ය ද තෙල දුක් වූ 'සමුදය' ද 'අවිජ්ජානිරොධයෙන් සංඛාරනිරොධය වෙයි' යනු පටන් ජරාමරණනිරොධය තෙක් මේ 'නිරොධ' යි. 'දුක්ඛ සමුදය හා නිරොධය' ද යන මොහු තුන් සත්‍යයෝ යි.

එහි දුක්ඛ සමුදය හා මග්ග කවරෙ යැ :

26. ආරබ්ධ විදර්ශක වූ යමෙක් භෞමික දුඛය දුටුයේ ද යම් භෙතූයෙකින් දුක් උපදී නම් ඒ නිදන වූ තෘෂ්ණාවන් දුටුයේ ද පටිපත්තක වූ ඒ පුභුල් සවස්තුක ක්ලෙශ කාමයන්හි කිසෙයින් නැමේ ද, (නො නැමේ මැ යැ). යම් භෙතූයෙකින් මේ ලොවැ කාමයෝ (පසම්මුරු වෙන් ද එ හෙයින්) සංගයෙකැ යි දැන ඒ කාමයන්ගේ ප්‍රභාණ චිත්‍ය පිණිස ස්මෘතිමත් වැ ත්‍රිවිධ ශික්ෂායෙහි හික්මෙන්නේ යි.

එහි 'යො දුක්ඛමද්දක්ඛි' යන මේ 'දුක්ඛ' යැ. යම් කරුණෙකින් වේ ද මේ 'සමුදය' යැ, යමක් දක්නා ලද ද, යමකින් වේ ද, යම්තාක් ඒ භෙතූහුගේ චිත්‍ය පිණිස හික්මීමක් වේ ද, මේ 'මග්ග' යැ මොහු තුන් සත්‍යයෝ යි.

"එකාදයකංගුත්තරයෙහි ගොපාලකුපම සූත්‍රය :"

එහි යම් රූපඤ්ඤානායෙක් වෙද, යම් සළායනනයෙක් වෙද, යම්සේ වණපටිච්ඡාදනය කෙරේ ද, යම් නිර්ථයෙක් වෙද. යම්සේ ධම්මුපසංහිත උළාර පිකිපාමොජ්ජ ලබා ද, ආත්මභාව හෙයින් වතුර්විධ වස්තුයෙක් වෙද, මේ 'දුක්ඛ' යැ. 'ආසාවික (කාමචිත්තර්ක) බැහැර කරනුයේ වෙයි' යනු දක්වා මේ 'සමුදය' යැ, රූපඤ්ඤා ආසාවික දුරුලිම වුණ ප්‍රතිච්ඡාදනය, වීථි දන්නා බව හා ගොවරකුසල බව ද යන මේ 'මග්ග' යැ, අවශේෂ ධර්මයෝ : භේතූහු ඇත, ප්‍රත්‍යයෝ ඇත, නිශ්‍රයයෝ ඇත. සාවිශේෂ කොට දෙවන බව හා අනෙක් පුරා ද කල්‍යාණ මිත්‍රතාවට ප්‍රත්‍යය වූ ධර්මයෝ ද වීථි දන්නා බව ද හෙතෙයි. මොහු තුන් සත්‍යයෝ යි.

එහි 'දුක්ඛ මග්ග හා නිරොධ' කවරෙ යැ :

27. යමක්හට කායගතායනිය එළඹැයිවියා ද යමෙක් ස්පර්ශයට කාරණ වූ චක්ෂුරාදී භ්‍යායනනයෙහි සංවාත වූයේ ද නිරතුරු විදර්ශනාසමාධියෙන් සමාහිත වූ ඒ මහණ තමාගේ ක්ලේශපටිතිර්වාණය දන්නේ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ යා¹ ච කායගතා සතී, යං ච සමුදයනං, සබ්බං චේතං දුක්ඛං. යා ච කායගතා සතී, යො ච සීලසංවරො යො ච සමාධි යන්තරා සතී, අයං පඤ්ඤාකම්මෙකො. සබ්බම්පි සීලකම්මෙකො සමාධිකම්මෙකො, අයං මග්ගො. එවං විහාරිතා ඤාතබ්බං නිබ්බානං, අයං නිරොධො ඉමානි තිණ්ණි සම්මානි :

සීලෙ පඨිට්ඨාය දො ධම්මො භාවේතබ්බො : සමප්ථො ච විපස්සනා ච තත්ථ යො² චිත්තසංහරණා ධම්මො, ඉදං දුක්ඛං, යො ච සමප්ථො යා ච විපස්සනා, අයං මග්ගො. රාගවිරාගා ච දේවොවිමුත්ති, අභිජ්ජා විරාගා ච පඤ්ඤාවිමුත්ති, අයං නිරොධො. ඉමානි තිණ්ණි සම්මානි.

තත්ථ කතමො සමුදයො ච නිරොධො ච :

28. ආසා පිභා වා අනිනන්දනා ච
අනෙකායානුසු සරා පඨිට්ඨිතා,
අඤ්ඤාණමුලප්පහවා පජ්ජපිතා
සබ්බො මයා බ්‍යන්තිකතා සමුලකා.

තත්ථ අඤ්ඤාණමුලප්පහවා³ ති පුරිමකෙති සමුදයො. සබ්බො මයා බ්‍යන්ති කතා සමුලකාති නිරොධො. ඉමානි දො සම්මානි :

“ චතුත්තං ධම්මානං අනනුබොධා අපච්චෙධො ” විත්ථාරෙන කාතබ්බං. අරියස්ස සීලස්ස සමාධිනො පඤ්ඤාය විමුත්තිතා. තත්ථ යො ඉමෙසං චතුත්තං ධම්මානං අනනුබොධො අපච්චෙධො⁴, අයං සමුදයො. පච්චෙධො භවනේත්තිතා, අයං නිරොධො. අයං සමුදයො ච නිරොධො ච.

තත්ථ කතමො සමුදයො ච මග්ගො ච :

29. යානි සොත්තානි ලොකස්මිං (අජිතානි භගවා)
සතී තෙසං නිවාරණං,
සොත්තානං සංවරං බ්‍රුමි පඤ්ඤායෙතෙ පිට්ඨරෙ.⁵

‘යානි සොත්තානි’ ති අයං සමුදයො. යා ච පඤ්ඤා, යං ච සතී නිවාරණං පිට්ඨානං ච, අයං මග්ගො. ඉමානි දො සම්මානි.

‘සඤ්ඤානිකං සුත්තං’ දලුතනෙමියානකාරො ඡහි මාසෙති නිද්දිට්ඨො. තත්ථ යං කායකම්මං සම්බ්බං සද්දෙසං සකසාවං, යා සම්බ්බකතා සද්දෙසතා සකසාවතා, අයං සමුදයො. එවං චිත්තම්මං, මනෝකම්මං. යං කායකම්මං¹ අවිබ්බං අද්දෙසං අකසාවං, යා අවිබ්බකතා අද්දෙසතා අකසාවතා, අයං මග්ගො. එවං චිත්තම්මං මනෝකම්මං. ඉමානි දො සම්මානි සමුදයො ච මග්ගො ච.

1 තත්ථ යං - ම.

2 ආසා වා පිභා - ම.

3. අනනුබොධො අපච්චෙධො - ම.

4. පිට්ඨරෙ - ම.

5. ‘යං කායකම්මං’ මජ්ඣං, උඡානං.

එහි යම් කායගතාසනියක් ඇද්ද, යම් සළායතනයක් වේද, තෙල සියල්ල 'දුක්ඛ' යැ. යම් කායගතාසනියක් වූ ද යම් සිලසංවරයක් වේ ද යම් සමාධියක් වේ ද යම් අරමුණක යම් සතියක් වූ ද මේ 'පඤ්ඤාත්තත්ත' යැ. හැම සිලක්තත්ත සමාධිත්තත්ත (එයින් ගන්නා ලද) මේ 'මග්ග' යැ. මෙබඳු විහරණ ඇතියහු විසින් නිර්වාණය දතයුතු යැ, මේ 'නිරොධ' යි. මේ තුන් සත්‍යයෝ යි.

සිලයෙහි පිහිටා සමථ යැ විපස්සනා යැ යන ධර්මයෝ දෙදෙන වැඩිය යුත්තාහ. එහි යම් විත්තසහජාත ධර්මයෝ වෙන් ද, මේ 'දුක්ඛ' යැ, යම් සමථයෙක් වේ ද යම් විපස්සනාවක් වේ ද මේ 'මග්ග' යැ, රාගවිරාග-වෙතොටිමුක්තිය ද අවිජ්ජාවිරාග-පඤ්ඤාවිමුක්තිය ද යන මේ 'නිරොධ' යි. මේ තුන් සත්‍යයෝ යි.

එහි 'සමුදය ද නිරොධය ද' කවරෙ යන් :

28. අනාගතාර්ථ ආශංසනය කරන (පනන) ආශාව ද වර්තමානාර්ථ ප්‍රාර්ථනා කරන පිභාව ද නිෂ්පත්තාර්ථ ප්‍රතිපාලන කර්ම අභිනන්දනාව ද චක්ඛුධාතු ආදී අනෙකථාතු විෂයෙහි පිහිටි අවිද්‍යාමූලය ප්‍රභව කොට ඇති තෘෂ්ණා සංඛ්‍යාත සියලු ප්‍රජල්පිතයෝ මා විසින් මූල සහිත ව විගතාත්ත කරන ලද්දහු යැ.

එහි 'අඤ්ඤාණමූලජපහවා' යි පූර්වපදයන්ගෙන් 'සමුදය' කියන ලද, 'සබ්බා මයා බ්‍යන්තිකතා සමූලකා' යි නිරොධය කියන ලදී, මේ දෙ සත්‍යයෝ යි.

"සතර ධර්ම කෙනතුන්ගේ අනවබෝධයෙන් අප්‍රතිවේධයෙන්" විස්තර කළයුතු යැ. ආයුධී ලිය සමාධිය ප්‍රඥව විමුක්තිය (නො පිළිවිදීමෙනැයි වතුක්කංගුත්තර - භණ්ඩාමවග්ග විස්තර කළයුතු) එහි සතර ධර්මයන්ගේ යම් අනනුබෝධයක් අප්‍රතිවේධයක් වේ ද මේ "සමුදය" යැ. ප්‍රතිවේධය භවනෙන්ති සංඛ්‍යාත තෘෂ්ණාව දුර්ලභ යැ, මේ 'නිරොධ' යි. මේ සමුදය හා නිරොධ යි.

එහි 'සමුදයන් මග්ගයන්' කවරෙ යැ :

29. (අජිතයෙනි'යි බුදුහු වදාරති) ලොවැ යම් ස්ත්‍රීන් ස්ත්‍රීන් වෙන් නම් ස්මෘතිය ඔවුන්ගේ නිවාරණයැ. (ඒ ස්මෘතිය) ස්ත්‍රීන්ගේ සංවරය යි කියමි. මාර්ගඥනයෙන් තෙල ස්ත්‍රීන් සියලු ලැබෙත්.

"යාති සොතානි" යන මේ 'සමුදය' යැ. යම් ප්‍රඥවතුන් යම් ස්මෘතියකුත් වේ ද, නිවාරණය හා විධානය ද මේ 'මග්ග' යැ. මේ දෙ සත්‍යයෝ යි.

'සඤ්චෙතනිය යුත්‍රය (දසකංගුත්තරයෙහි) ද, දළ්භනෙමියානකාර සමසකින් දක්වන ලද රියඟක ද වේ. එහි යම් සවාක වූ සදෙස වූ කසට සහිත වූ කාය කර්මයක් වේ ද යම් සවාකබවක් සදෙසබවක් සකසාවබවක් වේද මේ 'සමුදය' යැ. වච්ඡාම මනොකම්ම ද මෙසේ යි. අවාක අදෙස අකසාව වූ යම් කායකර්මයක් වේ ද යම් අවාකබවක් අදෙස බවක් අකසාව බවක් වේ ද මේ "මග්ග" යැ. වච්ඡාම මනොකම්ම ද මෙසේ යැ. මේ සමුදය ද මග්ග ද යන දෙ සත්‍යයෝ යි.)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තථ කතමො සමුදයො ච නිරොධො ච මග්ගො ච:

“නිසසිතස්ස චලිතං, අනිසසිතස්ස චලිතං. නච්චි, චලිතෙ අසති පස්සඤ්ඤා, පස්සඤ්ඤායා සති නති න භොති, නතියා අසති ආගති ගති න භොති, ආගතීගතියා අසති චුතුපපාතො න භොති, චුතුපපාතෙ අසති නෙවිධි න හුරං න උගස්මන්තරෙන එසෙවිනො: දුක්ඛස්සා”ති.

තථ ඤෙ නිස්සයා, අයං සමුදයො. යො ච අනිස්සයො, යා ච අනති අයං මග්ගො යා ආගතීගති න භොති, චුතුපපාතො ච, යො එසෙවිනො: දුක්ඛස්සා”ති, අයං නිරොධො. ඉමානි තිණ්ඤි සච්චානි.

“අනුපට්ඨිතකාය සති” -පෙ- යං විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං අයං සමුදයො, එකාදස¹ උපනිස්සයා විමුත්තිකො යාච උපනිස්සයසම්පදා² උපට්ඨිතකාය-සතිස්සා විහරති. විලාසංවිරො තොසනියො³ භොති.

යං ච විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං අයං මග්ගො, යා ච විමුත්ති අයං නිරොධො. ඉමානි තිණ්ඤි සච්චානි, සමුදයො ච නිරොධො ච මග්ගො ච.

තථ කතමො නිරොධො ච මග්ගො ච :

30. සයං කතෙත කළෙමහ⁴
තෙහ අත්තනා අභිනිබ්බානගතො විනිණ්ණකංඤ්ඤා,
විහරිං ච ඤානා ලොකත්මං
තාච ඛිණ්පුහබ්බවො ස භික්ඛු.

යං ‘කළෙමහ, අයං මග්ගො. යං ඛිණ්පුහබ්බවො’ අයං නිරොධො. ඉමානි ඤෙ සච්චානි.

“පඤ්ඤා විමුත්තායතනානි, සත්ථා වා බම්මං දෙසෙති අඤ්ඤාතරො වා විඤ්ඤා සමුගම්චාරිති” විත්ථාරෙන කාතබ්බා. තස්ස අත්ථපට්ඨසං-වෙදිස්සා⁵ පාමොජ්ජං ජායති, පමුදිතස්ස පිති ජායති, අයං නිරොධො. එවං පඤ්ඤා විමුත්තායතනානි විත්ථාරෙන. ඉමානි ඤෙ සච්චානි; නිරොධො ච මග්ගො ච.

ඉමානි සාධාරණානි සුත්තානි. ඉමෙහි සාධාරණෙහි සුත්තෙහි යථානිද්දිවෙස්සි පටිවේධනො ච ලක්ඛණෙනා ච ඔත්තාරෙත්වා අඤ්ඤානි සුත්තානි නිද්දිසිතබ්බානි අපරිභාසෙනෙතනා⁶. ගාථාහි ගාථා අනුමිති-තබ්බා, බ්‍යාකරණෙහි බ්‍යාකරණං.

1. කායගතාසති - මජ්ඣං.
2. එකාර්ත - මජ්ඣං. PTS.
3. උපනිස්සයඋපසම්පදා - මජ්ඣං.
4. තොසනියො - මජ්ඣං.
5. සළෙමහ - මජ්ඣං.
6. අත්ථපපට්ඨසංවෙදිස්සා - ම.
7. අපරිභාසෙනෙතන - ම.⁸

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

එහි 'සමුදය නිරෝධ හා මඟ' කවරෙ යත් :

'(තණ්හාදිවිධීන්) නිශ්ශ්‍රය ඇතියහුට (චිත්තසන්තානයාගේ) කම්පනය වෙයි, අතිස්සිතයහට වලිතයෙක් නැති, වලිතය නැති කල්හි පස්සද්ධි (කාය චිත්ත දුර්වයන්ගේ සන්තිදීම) වෙයි. පස්සද්ධිය ඇති කල්හි කාමාදිභවයෙහි නතිය (නැමීම) නො වෙයි. නතිය නැති කල්හි භවයෙන් භවයට පැමිණීමෙන් යැමෙන් නො වෙයි. ආගති ගති නැති කල්හි ව්‍යුති උත්පත්ති නො වෙයි. වුත්තප්පාත නැති කල්හි මෙ ලොවැ නො මැ වෙයි, පරලොවැ නො වෙයි. එ දෙලොවැ මැ නො වෙයි, තෙල උභය ලෝකයාගේ නො පැවැත්ම මැ වට්ටදුක්ඛයාගේ අත්තය වේ" යයි. (උද්.න-පාටලිභාමියවග්ග, වෙදන සංයුක්ත-ජන්තවග්ග)

එහි (තණ්හා, දිවයි, විසින්) නිස්සය දෙකෙකි, මේ 'සමුදය' යැ. යම් අනිශ්ශ්‍රයෙක් යම් අනතියක් වේ ද මේ 'මඟ' යැ, යම් ආගති ගති නො වීමෙන් වුත්තප්පාත නො වීමෙන් වේ ද, යම් වට්ටදුක්ඛයාගේ අත්තයෙක් වේ ද, මේ 'නිරෝධ' යි. මේ තුන් සත්‍යයෝ යි.

නො එළැඹූ සිටි කාගියා යි ඇතියේ යම් විමුක්ති ඥාන දර්ශනයක් ඇද්ද මේ නිරෝධ යැ, සමුදය යැ (?) (එකාදස උපනිස්සයා සොසනියො භොති ?)

යම් විමුක්ති ඥාන දර්ශන යක් ඇද්ද මේ මාර්ග යැ, යම් විමුක්තියක් ඇද්ද මේ නිරෝධ යැ, මොහු සමුදය ද නිරෝධය ද මාර්ගය ද යන තුන් සත්‍යයෝ යි.

එහි නිරෝධය ද මාර්ගය ද කවරෙ යැ :

30. (ස යං කතෙන ?)

'කම්මෙන' යන මේ මාර්ග යැ, 'බිණ්දුනබ්භවො' යන මේ නිරෝධ යැ. මේ සත්‍ය දෙකයි.

"විමුක්ති කාරණයෝ පස් දෙනෙකි—ශාස්තෘන් වහන්සේ හෝ විඤ්චු අත්‍යාතර සමුම්පර කෙනෙක් හෝ දභම් දෙසන සේක" යන (පඤ්චකංගුත්තර-පඤ්චංගිකවග්ග) මේ සූත්‍රය විස්තරයෙන් දක්විය යුතු. අර්ථප්‍රතිසංවේදී වූ ඔහුට ප්‍රාමොද්‍යාය (තරුණප්‍රීතිය) උපදී. ප්‍රමුදිත වූවහුට බලවත් ප්‍රීතිය උපදී "නිබ්බිත්ඤාතො වීරජ්ජති" යනු දක්වා විස්තර කළ යුතු ය, මේ 'මඟ' යැ, (එහි) යම් විමුක්තියක් ඇද්ද මේ 'නිරෝධ' යි. මෙසේ පඤ්ච විමුක්තියාසනයෝ විස්තරයෙන් දක්විය යුතු. මේ නිරෝධය ද මඟය ද යන දෙ සත්‍යයෝ යි.

මේ සාධාරණ සූත්‍රයෝ යැ. නිර්දේශ කළ පරිදි මේ සාධාරණ සූත්‍රයන්ගෙන් ප්‍රතිවෙධ භෙදින් ද ලක්ෂණ භෙදින් ද අවතරණය කොට නො පිරිහෙළනුවහු විසින් අත්‍යා සූත්‍රයෝ දක්විය යුත්තාහු යැ. භාරායෙන් භාරා වෙය්‍යාකරණයෙන් වෙය්‍යාකරණය ප්‍රමාණ කළ යුත්තාහ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

ඉමෙ ව සාධාරණා දසපරිවිසිකා එකො ව චතුකෙකා නිද්දෙසො සාධාරණො. අයං ව පටිඤ්ඤානිද්දෙසො. එකං පඤ්ච ජ ව සමෙකදෙසො සබ්බං. ඉමෙ දො පරිවජ්ජනා පුරිමකා ව දස, ඉමෙ ආදස පරිවිසිකා සම්මානි.

එකතාවතා සබ්බං සුතතං නත්ති තං බ්‍යාකරණං වා භාථා වා¹ ඉමෙහි ආදසහි පරිවිසිකෙහි හ ඔතරිදාං, අපමනෙන පරියෙයිනා නිද්දිසිතබ්බං.

තත්ථායං නබ්බිපො : සබ්බං දුක්ඛං සත්තං පදෙහි සමොසරණං ගව්ජ්ඣි. තතරෙහි සහතාහි : අපමාසමපයොගො ව පියවිපයොගො ව ඉමෙහි දිගි පදෙහි සබ්බං දුක්ඛං නිද්දිසිතබ්බං. තස්ස දො නිසංයා : කායො ව චිත්තං ව, තෙන ද්විව්හි “කායිකං දුක්ඛං චේතසිකං චෙ”ති නත්ති තං දුක්ඛං හ කායිකං ව, හ චේතසිකං, සබ්බං දුක්ඛං දාහි නිද්දිසිතබ්බං : කායිකෙන ව චේතසිකෙන ව, තිහි දුක්ඛතාහි සංඛතභිතං : දුක්ඛදුක්ඛභාස සංඛාරදුක්ඛභාස විපරිණමදුක්ඛභාස. ඉති තං සබ්බං දුක්ඛං දාහි දුක්ඛතාහි සංඛතභිතං, ඉති ඉදං ව දුක්ඛං තිවිධං, ද්විධං දුක්ඛං කායිකං ව චේතසිකං ව, ද්විධං අපමාසමපයොගො ව පියවිපයොගො ව, ඉදං සත්තවිධං දුක්ඛං.

තත්ථ භිවිධො : ඉද්දෙසො අවතුඤ්ඤා අපඤ්චමො.

තතමො භිවිධො : තණ්හා ව දිට්ඨි ව කම්මං ව.

තත්ථ තණ්හාව භවසමුදයො. කම්මං තථානිබ්බතාස්ස ගිනපපණීතතා² අයං සමුදයො. ඉති යාපි භවගතිසු ගිනතා ව පණීතතා ව, යාපි තිහි දුක්ඛතාහි සංඛතභිතා, යො’පි දිගි මූලෙහි සමුදානිතො අවිජ්ජාය නිද්විතස්ස භවගණ්ඨාසංයුතතස්ස සම්ඤ්ඤාණකො කායො, යො’පි තිහි දුක්ඛතාහි සංඛතභිතො.

තථා විපල්ලාසකො දිට්ඨි අවගන්තබ්බා³ යා සත්තවිධා⁴ නිද්දිසිතබ්බා එකො විපල්ලාසො තිණ්හි නිද්දෙසගති වත්තාරි විපල්ලාසවජ්ඣති.

තත්ථ තතමො එකො විපල්ලාසො : යො විපරිතයාහො⁵ පටිකෙට්ඨෙන ඔතරණං යථා ‘අනිච්ච නිච්චමි’ති විපරිතං ගණනාහි. එවං වත්තාරො විපල්ලාසා. අයමෙකො විපල්ලාසිගති සඤ්ඤා විතතං දිට්ඨි.

තතමානි වත්තාරි විපල්ලාසවජ්ඣති : කායො චේදනා විතතං ධම්මා.

එවං විපල්ලාසගතස්ස අකුසලං ව පවබ්බෙති. තත්ථ සඤ්ඤා-විපල්ලාසො දෙසං අකුසලමූලං පවබ්බෙති. විතතවිපල්ලාසො ලොභං අකුසලමූලං පවබ්බෙති, දිට්ඨිවිපල්ලාසො මොහං අකුසලමූලං පවබ්බෙති. තත්ථ දෙසස්ස අකුසලමූලස්ස තිණ්හි මිච්ඡන්තානි එලං : මිච්ඡාචාචා, මිච්ඡාකම්මකො, මිච්ඡාආජ්ජො. ලොභස්ස අකුසලමූලස්ස තිණ්හි මිච්ඡන්තානි එලං : මිච්ඡාසංඝර්ෂො, මිච්ඡාචායාමො, මිච්ඡාසමාහි.

1. භාථා විය - ම.
2. ගිනපපණීතතා - ම.
3. අවගන්තබ්බා - PTS.
4. යා සත්තවිධා - PTS.
5. විපරිතයාහො - ම.

(ඉමේ ව සාධාරණා පරියෙයින්වා නිද්දිසිතබ්බා ?)

එහි මේ සංක්ෂේපය යැ : සියලු දුක්ඛය සත් පදයකින් සමෝපරණයට (සංග්‍රහයට) යෙයි. කවර සත් පදයකින් යත් : අප්‍රියසම්ප්‍රයෝගය ද ප්‍රියවිප්‍රයෝගය ද යන මේ දෙ පදයෙන් සියලු දුක්ඛය දැක්විය යුතු. ඒ දුක්ඛ නිග්‍රහ දෙකෙකි : කය ද සිත ද යන දෙක යි. එයින් 'කායික දුක්ඛය ද චෙතසිකදුක්ඛය ද'යි කියනු ලැබේ. කායික නො වූ හෝ චෙතසික නො වූ හෝ දුක්ඛයෙක් නැති. එහෙයින් සියලු දුක්ඛය කායික දුක්ඛ ද චෙතසික දුක්ඛ ද යන දෙකින් දැක්විය යුතු. දුක්ඛදුක්ඛතායෙන් සංඛාරදුක්ඛතායෙන් විපරිණාම දුක්ඛතායෙන් යන තුන් දුක්ඛතායෙන් සංගාහිත යැ. මෙසේ ඒ සියලු දුක්ඛය තුන් දුක්ඛතායෙන් සංගාහිත යි. මෙසේ මේ ත්‍රිවිධ දුක්ඛය ද, කායික චෙතසික යන ද්විවිධ දුක්ඛය ද අප්‍රියසම්ප්‍රයෝග ප්‍රියවිප්‍රයෝග යන ද්විවිධ දුක්ඛය දැයි මේ සත්වැදෑරුම් දුක්ඛය වේ.

එහි සමුදය ත්‍රිවිධ වෙයි, සතරවැන්නෙක් නැත, පස්වැන්නෙක් නැති.

කවර ත්‍රිවිධයෙකැ යත් : තණ්හා යැ දිට්ඨි යැ, කම්ම යැ.

එහි තෘෂ්ණාව මැ සමුදය වේ. කර්මය නම් එසේ උපන්නත්‍රයේ යම් භිත ප්‍රණීතතායෙක් වේ ද, මේ සමුදය යි. මෙසේ භවගතින්ගේ යම් භිතප්‍රණීත බවක් ඇද්ද, තුන් දූෂකායෙන් සංගාහිත වූ (යම් තණ්හාවක් ?) ඇද්ද, (තණ්හා අවිජ්ජා) ද්විමූලයෙන් උපදවන ලද අවිද්‍යාවෙන් නිව්‍යාන වූ භවතෘෂ්ණායෙන් යුක්ත වූවහුගේ යම් සම්ඤ්ඤාණක (පඤ්ච ස්කන්ධ)කයෙක් වෙ ද එ ද තුන් දූෂකායෙන් සංගාහිත යි.

උපරිදි විපල්ලාසයන්ගේ වශයෙන් දෘෂ්ටිය දතයුතු, යම් දෘෂ්ටියක් සත්වැදෑරුම් කොට දැක්වියයුත්තේ ද එයයි. එක් විපල්ලාසයෙක් තුන් විපල්ලාස වස්තුවක් දක්වයි. විපල්ලාසවස්තු සතරක් වෙත්.

එහි එක් විපයභාසය කවරෙ යත් : යම් විපරිනිග්‍රාහයෙක් ඇද්ද එය යි. ප්‍රතික්ෂේප විසින් අවිතරණය මෙසේ යැ : අනිත්‍යයෙහි නිත්‍ය යයි විචරිත කොට ගනී, මෙසේ සතර විපයභාසයෝ වෙත්. (විපරිත කොට ගනිත්). මේ එක් විපයභාසයෙක් සඤ්ඤා චිත්ත දිට්ඨි යන මේ විපයභාසක කෙරෙයි.

සතර විපයභාස වස්තු කවරහ යත් : කාය වේදනා චිත්ත ධර්ම යන මොහු යි.

මෙසේ විපයභාසයට ගියහුට අකුලය ද වැඩෙයි. එහි සංඤ්චිපයභාසය දෙසඅකුසල මූලය වඩයි. චිත්තවිපයභාසය ලොභ අකුසලමූලය වඩයි. දෘෂ්ටිවිපයභාසය මොහ අකුසලමූලය වඩයි. එහි දෙස අකුසලමූලයාගේ මිථ්‍යා වචන මිථ්‍යා කර්මාන්ත මිථ්‍යාආර්ථීය යන තුන් මිථ්‍යාත්තයෝ එල යැ, ලොභ අකුල මූලයාගේ මිථ්‍යාසංකල්ප මිථ්‍යා ව්‍යායාට මිථ්‍යා සමාධි යන තුන් මිථ්‍යාත්තයෝ එල යැ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

මොහොත අකුසලමූලයන් දො මිව්ණතානි එලං : ඉත්ථාදිට්ඨි ව මිව්ණතානි ව. එවං අකුසලං සහෙතු සප්පවයං විපල්ලාසා ව පව්වයො. අකුසල-මූලානි සහෙතු, එතෙයෙව පටිපකෙඛන අඤ්ඤා අනගිකා ද්විති පව්වයෙති නිද්දිසිතබ්බා. නිරොධෙ ව මග්ගෙ ව විපල්ලාසමුපාදය පරතො¹ පටිපකෙඛන.²

තත්තිමා උඤ්ඤාගාමා :

- (1) අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො - චිත්තං සංයොජනමපි ව,
යා උච්ඡින්නාභවතණ්හා - දොඩා වෙව චිත්තනියො.
- (2) කුමහුපමං කායමීමං - යං න භූමිහාකං ජහාථ,
සෙ කෙච් සොකා පරිදෙවා³ - තිබ්බරුකො⁴ ව සයං කතං.
- (3) දුක්ඛං දිට්ඨි ව උපන්නං - යං ව නොපාලකුපමං,
සති කායගතා මාත්ත - සමිථො ව විපය්ගතා.
- (4) ආසා පිහා ව අභිනන්දනා ව - චතුක්ඛමතනුබොධිනා,
යානි සොතානි ලොකසම්මං - දමනතෙමියානිකාරො.
- (5) යං නිසීදිතස්ස චලිතං - අනුපට්ඨිතකාය සති,⁵
සයං කතෙහ සම්මත⁶ - විමුක්තායතනෙති ව.

පෙටකොපදෙසෙ මහාඝමවායනෙන භාසිතෙ
අරියසම්මසකාසනා නාම පඨමාද්ධි සමන්තා.

-
1. පරිතො - PTS.
 2. පටිපකෙඛන වතයො, - මජ්ඣං.
 3. සපච්ඡින්නා - PTS.
යා පච්ඡින්නා - මජ්ඣං.
 4. සොකපරිදෙවා - මජ්ඣං, PTS.
 5. තිබ්බරුකො - PTS.
 6. කායගතා සති - මජ්ඣං.
 7. සයං කතෙහ සම්මත - මජ්ඣං PTS.

මොහ අකුසල මූලයාගේ මිථ්‍යා දෘෂ්ටි ද මිථ්‍යාස්මෘති ද යන දෙවැදෑරුම් මිච්ඡත්තයෝ එල යි. මෙසේ අකුසලය සහෙකු සප්‍රත්‍යය වෙයි. විපල්ලාසයෝ ද ප්‍රත්‍යය වෙයි. අකුසල මූලයෝ හෙකුසහිතයෝ යැ, තෙල අකුසලයෝ මැ ප්‍රතිපක්ෂ වීයින් අනුන අනධික වුවාහු ප්‍රත්‍යය දෙකකින් දැක්වියයුත්තාහු යි. නිරොධයෙහි ද මාර්ගයෙහි ද විපයඛාසය ගෙන පරභාවයෙන් ප්‍රතිපක්ෂ වීයින් දැක්වියයුත්තාහු යි.

එහි මේ උද්දන ගාථා යැ :

(1) අවිජ්ජාය නිවුකො ලොකො යනු ද, චිත්තසංයුක්තයෙහි සංයොජන සූත්‍රය ද, 'උච්ඡින්නභවනඤ්ඤස්ස' යනාදි ගය ද, දෙවැදෑරුම් විමුක්තීහු ද-

(2) 'කුමභුපමං' යනාදි ගය ද, 'යං භික්ඛවෙ න කුමභාකං' යනාදි දෙශනාව ද 'යෙ කෙවි සොකා' යනාදි ගය ද, 'සයංකතං, යනාදිය විවාළු නිම්බරුක පිරිවැජ්ජා ද-

(3) දුඛ දෘෂ්ටි ප්‍රකාශිත 'යො දුක්ඛමද්දක්ඛි' යනාදි ගය ද, ගොපාලකූපම සූත්‍රය ද, 'සති කායගහා යනාදි ගය ද, ශමථය හා විදර්ශනාව ද-

(4) 'ආසා පිභාව' යනාදි ගය ද, 'චතුත්තං ධම්මානං' යනාදි දෙශනාව ද, 'යානි සොනානි' යනාදි ගය ද, 'දළ්භනෙමි' යානකාර ද-

(5) 'නිස්සිතස්ස චලිතං' යනාදි දෙශනාව ද 'අනුපට්ඨිත කායසති, යනාදිය ද, 'සයංකතෙන කම්මෙන' යනාදි ගය ද, විමුක්තායතනයන් ගෙන් ද සාධාරණ සූත්‍ර නිදර්ශිත යි.

මහාකාන්‍යායන තෙරණුවන් වීයින් භාෂිත වූ පෙටකොපදෙසයෙහි අරියසච්චජ්ජකාසනා නම් ප්‍රථම භූමිය සමාජත යි.

2. දුතියගුමි

තත්ත්ව කතමං සංඝනිපට්ඨානං :

1. සංක්ඛ්‍යාසංඝාතියං සුත්තං, 2. වාසනාසංඝාතියං¹ සුත්තං, 3. නිබ්බට්ඨාසංඝාතියං සුත්තං, 4 අසෙබ්බාසංඝාතියං සුත්තං, 5. සංක්ඛ්‍යාසංඝාතියං ච වාසනාසංඝාතියං ච², 6. සංක්ඛ්‍යාසංඝාතියං ච නිබ්බට්ඨාසංඝාතියං ච, 7. සංක්ඛ්‍යාසංඝාතියං ච නිබ්බට්ඨාසංඝාතියං ච අසෙබ්බාසංඝාතියං ච, 8. වාසනාසංඝාතියං³ ච නිබ්බට්ඨාසංඝාතියං ච. 9. ආණ්ඩු, 10. ඵලං, 11. උපායො, 12. ආණ්ඩු ච ඵලං ච, 13. ඵලං ච උපායො ච, 14. ආණ්ඩු ච ඵලං ච උපායො ච, 15. අස්සාදො, 16. ආදිනවො, 17. නිස්සරණං, 18. අස්සාදො ච ආදිනවො ච, 19. අස්සාදො ච නිස්සරණං ච, 20. ආදිනවො ච නිස්සරණං ච, 21. අස්සාදො ච ආදිනවො ච නිස්සරණං ච, 22. ලොභිකං, 23. ලොභුතරං, 24. ලොභිකං ච ලොභුතරං ච, 25. කමං, 26. විපාකො, 27. කමං ච විපාකො ච, 28. නිද්දිට්ඨං, 29. අනිද්දිට්ඨං, 30 නිද්දිට්ඨං ච අනිද්දිට්ඨං ච, 31. ඤාණං, 32. ඤෙය්‍යං, 33. ඤාණං ච ඤෙය්‍යං ච, 34. දස්සනං, 35. භාවනා, 36. දස්සනං ච භාවනා ච, 37. විපාකකමං, 38. භ විපාකකමං, 39. නෙව්විපාක-ක විපාකකමං, 40. සකච්චනං, 41. පරච්චනං, 42. සකච්චනං ච පර-ච්චනං ච, 43. සකච්චනං, 44. ගම්මානිකං, 45. සකච්චනං ච ගම්මානිකං ච, 46. ඵලො, 47. අනුඤ්ඤා, 48. පටිකම්මනං, 49. අනුඤ්ඤා ච පටිකම්මනං ච, 50. සකච්චනං, 51. පර-ච්චනං, 52. සකච්චනං, 53. කිරිසං, 54. ඵලං, 55. කිරිසං ච ඵලං ච.

[තත්ත්ව, සකච්චනං, පරච්චනං, සකච්චනං ච පරච්චනං, කිරිසං, ඵලං, කිරිසං ච - ඉමානි ඡ පටිකම්මනානි.]

(1) තත්ත්ව කතමං සංක්ඛ්‍යාසංඝාතියං සුත්තං :

1. කාමඤ්ඤා ජාලසංස්පර්ශනා - භණ්ණාඤ්ඤාදිනා,
පමත්තබ්බානා^{*} බ්බා - මච්ඡා ච කුමිනාමුඛො,
ජරාමරණමනෙතනි - චචෙජා ධර්මකොච මාහරං.
“පඤ්ඤාමෙ හිකඛවෙ නිවරණා”.

(2) තත්ත්ව කතමං වාසනාසංඝාතියං සුත්තං :

2. මනොප්පබ්බතං ධම්මං - මනොසෙට්ඨං මනොමයං,
මනසා චෙ පසන්නෙතන - භාසනි වා කරොති වා,
තනො නං සුඛමනෙතනි - ඡායාච අනපායිනි.

සංයුත්තතෙ සුත්තං:⁴ මහානාමස්ස සකකස්ස ඉදං භගවා සක්ඝානං කපිලවත්ථුමනි භගවෙතෙ නගවිජ්ජාරෙත, සඤ්ඤාසිලපරිභාසිතං විතතං භාවඤ්ඤානං පරිභාසිතං තං නාම පච්ඡිමෙ කාලෙ.[1]

1. වොදනසංඝාතියං - නෙතනි
2. අසෙබ්බාසංඝාතියං - මජ්ඣං, PTS.
3. පමත්තබ්බානා - ම. PTS.
- 4 සුත්තං මජ්ඣං, PTS.

^{*} මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

2. ද්විතීය භූමිය

එහි සාසනපටිඨාන කවරෙ යත් :

1. සංකිලෙසභාගීය සූත්‍ර යැ 2. වාසනාභාගීය සූත්‍ර යැ 3. නිබ්බේධභාගීය සූත්‍ර යැ
4. අයෙබ්බභාගීය සූත්‍ර යැ 5. සංකිලෙසභාගීය ද වාසනාභාගීය ද සූත්‍ර යැ 6. සංකි
ලෙසභාගීය ද නිබ්බේධ භාගීය ද සූත්‍ර යැ 7. සංකිලෙසභාගීය ද නිබ්බේධභාගීය ද
අයෙබ්බභාගීය ද සූත්‍ර යැ 8. වාසනාභාගීය ද නිබ්බේධභාගීය ද සූත්‍ර යැ
9. ආනන්ති යැ 10. එල යැ 11. උපාය යැ 12. ආනන්ති හා එල යැ 13. එලය හා
උපාය යැ 14. ආනන්ති හා එලය හා උපාය යැ 15. අස්සාද යැ 16. ආදීනව යැ
17. නිස්සරණ යැ 18. අස්සාද හා ආදීනව යැ 19. අස්සාද හා නිස්සරණ යැ 20. ආනදීව
හා නිස්සරණ යැ 21. අස්සාද හා ආදීනව හා නිස්සරණ යැ 22. ලොකික යැ
23. ලොකොත්තර යැ 24. ලොකික හා ලොකොත්තර යැ 25. කම්ම යැ 26. විපාක
යැ 27. කම්ම හා විපාක යැ 28. නිර්දිෂ්ට යැ 29. අනිර්දිෂ්ට යැ 30. නිර්දිෂ්ට හා
අනිර්දිෂ්ට යැ 31. ඥාන යැ 32. ඥෙය යැ 33. ඥාන හා ඥෙය යැ 34. දර්ශන යැ
35. භාවනා යැ 36. දර්ශන හා භාවනා යැ 37. විපාකකර්ම යැ 38. නවිපාක කර්ම
යැ 39. නෙවවිපාක නවිපාක කර්ම යැ 40. සකච්චන යැ 41. පරච්චන යැ 42. සක
ච්චන හා පරච්චන යැ 43. සත්තාධිවර්ධන යැ 44. ධම්මාධිවර්ධන යැ 45. සත්තා
ධිවර්ධන හා ධම්මාධිවර්ධන යැ 46. ස්තව යැ 47. අනුඤ්ඤාන යැ 48. පටික්ඛිත්ත යැ
49. අනුඤ්ඤාන හා පටික්ඛිත්ත යැ 50. සකච්චනාධිවර්ධන යැ 51. පරච්චනාධිවර්ධන යැ
52. සකච්චනාධිවර්ධන හා පරච්චනාධිවර්ධන යැ 53. කිරිය යැ 54. එල යැ 55. කිරිය
හා එල යි.

[එහි සකච්චනාධිවර්ධන යැ, පරච්චනාධිවර්ධන යැ, සක ච්චන හා පරච්චනාධිවර්ධන
යැ, කිරිය යැ, එලයැ, කිරිය හා එලයැ, යන මේ සය (ත්‍රිදසුන් දැක්වීමෙන්)
පටික්ඛිත්ත යි.]

(1) එහි සංකිලෙස භාගීය සූත්‍රය කවරෙ යත් :

1. ක්ලෙශකාමයෙන් අත්ධ වූ තෘෂ්ණාජාලයෙන් වෙළුණු තෘෂ්ණා සංඛ්‍යාත
අත්ධකාරයෙන් වැසුණු (සත්ත්වයෝ) කෙමින මුවෙහි (බැඳුණු) මසුන් මෙන් ප්‍රමාද
තමැති බන්ධනයෙන් බැඳුණාහු මවුදෙනා කරා එන කිරි බොන වස්සකු මෙන් ජරාවට
හා මරණයට පුනපුනා පැමිණෙත්.

“පඤ්චමෙ භික්ඛවෙ නිවරණං” (යනාදි සූත්‍රය දැක්විය යුතු.)

(2) එහි වාසනාභාගීය සූත්‍රය කවරෙ යත් :

2. වෙදනාදි ස්කන්ධත්‍රය සංඛ්‍යාත ධර්මයෝ වාතුර්භූමක චිත්තය පෙරදැරි කොට
ඇත්තාහු යැ, සිත අධිපති කොට ඇත්තාහු යැ, සිතින් මැ නිපත්තාහු යැ. ඉදින්
අනාභිධ්‍යාදින් ප්‍රසන්න වූ සිතින් යුක්ත වූ කියා නම් හෝ කෙරේ නම් හෝ ඒ හේතුයෙන්
තමා නො පියා යන සෙවණැල්ල සෙයින් කායික චෛතසික විපාකසුඛය ඒ පුද්ගලයා
කැටිවැ යේ යයි.

සංයුත් සම්මයෙහි සූත්‍රය : (සරකානිවර්ග-මහානාමසූත්ත) මේ සූත්‍රයෙහි බුදුහු
ශාක්‍යයන්ගේ කිඹුල්වත් කුවරදී මහානාම ශාක්‍යහට නයවිස්තරයෙන් සද්ධා සිලාදි
පරිභාවිතචිත්තය වදළහ. (මෙහි පාඨය ආතුලය.)

(3) තථ්ථ කතමං නිබ්බන්ධනායං සුතතං :

3 උඬං අධො සබ්බධි විපච්ඡායො
අභමහමස්මිති අනානුපසයි,
එවං විද්දතො උදතං ටි ඕඝං
අභිඤ්ඤපුබ්බං අපුනබ්බවාය.

“කිමච්ඡියාති. හතොත කුසලාති පිලාති” ආනන්දෙ පුට්ඨති සඤ්ඤාං.

(4) තථ්ථ කතමං අසෙඛනායං සුතතං :

4. යස්ස සෙලුපමං චිත්තං - සීතං නානුපකම්පති
චිරතතං රජනියෙසු - කොපනෙයො න කුප්පති,
යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං - කුප්පො නං දුක්ඛමෙසුභිති.

“අයසමා මං හතොත සාරිපුතො ආසල් අපච්ඡිකාසල් වාරිකං පක්කනො” සාරිපුතස්ස බ්‍යාකරණං කාතබ්බං. “යස්ස නුභ හතොත කායෙ කායගතාසති අනුපට්ඨිතා අස්ස” විඤ්ඤානො කාතබ්බං.

(5) තථ්ථ කතමං සංකිලෙසනායං ච වාසනානායං ච සුතතං :

5. ඡන්තමිතිවස්සති - විවටං නාති වස්සති,
තස්ම ඡන්තං විවරොථ - එවං තං නාතිවස්සති.

“ඡන්තමිතිවස්සති”ති සංකිලෙසො, “විවටං නාතිවස්සති”ති වාසනා,

“තමොතමපරායනො”ති විඤ්ඤානො. තථ්ථ යො ච තමො යො ච තමපරායනො, අයං සංකිලෙසො. යො ච ජොති, යො ච ජොතිපරායනො, අයං වාසනා.

(6) තථ්ථ කතමං සංකිලෙසනායං ච නිබ්බන්ධනායං ච සුතතං :

6. භ තං දල්භං බක්ඛනමාහු සිරා
ඤ්ඤාසං දරුජං බබ්බජං ච¹
සාරතතරතතා මඤ්ඤානලෙසු,
පුතෙතසු දරෙසු ච යා අපෙක්ඛා.

7. එතං දල්භං බක්ඛනමාහු සිරා
ඕභාරිතං සිවිලං දුපච්ඡිකුචං,
එතමි ඡෙත්තාන පරිබ්බජනති²
අනපෙක්ඛිතො කාමසුඛං පභාය.*

1. පිලාති නුඛො හවිනති කිමච්ඡියාති - මජ්ඣං.

2. සාරිපුතො නාම හවො ථෙරස්සඤ්ඤාතරො සොමං ආසල් මජ්ඣං.

3. යස්ස නුභ හතොත කායගතාසති අනුපට්ඨිතා අස්ස අබ්හුලිකතා - මජ්ඣං.

4. දරුජපබ්බජකුච - මජ්ඣං.

5. විජනතිධරා - ජ නක.

*. මජ්ඣං. - පොඤ්ඤාන උභයං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

(3) එහි නිබ්බේධනාගීය සූත්‍රය කවරේ යත් :

3. උඩ රූපාරූපධාතුයෙහි ද යට කාමධාතුයෙහි ද යන සියලු ත්‍රේතධාතුක ලෝකයෙහි අපේක්ෂිත විමුක්තියෙන් මිදුණු රහත් මහණ 'මේ' මම වෙමි නො දන්නේ මෙසේ සෙබා සෙබවිමුක්තියෙන් මිදුණේ පුනර්භවය නොවනු පිණිස පෙර තරණය නො කළවිරු කාමාදී වතුරොසය තරණය කෙළේ යයි.

'වහන්ස අනවදා ශීලයෝ කුමක් අර්ථ කොට ඇත්තාහු දැයි අනද තෙරණුවෝ ශාස්තෘන් වහන්සේ විචාරති. (දසකංගුත්තර-ආනිසංසවග්ග).

(4) එහි අසංඛාරාගීය සූත්‍රය කවරේ යත් :

4. යමක්භූගේ සිත ශෛලපර්වතයක් සෙයින් සිටියේ (අටලෝ දහමින්)නො සැලේ ද රාශෝත්පත්තියට කාරණ වූ ත්‍රේතභූමික ධර්මයන්හි නො ඇලුණේ ද කෝප ඉපදීමට කාරණ වූ ආසාතවස්තු විෂයෙහි නො කීපේ ද යමක්භූගේ සිත මෙසේ භාවිත ද ඔහු කරා දුකක් කොයිබිත් එන්නේ දැයි.

'වහන්ස, ආයුෂ්මත් ශාරිපුත්‍ර මා ගටා ඇවිත නො දෙසා වාරිකාවට නික්මුණේ ය'යි (නවකංගුත්තර-සීහනාදවග්ග) වහන්ස යමකුට එකැතින් කයෙහි කාශියාසි නො එළැඹ සිටී නම්" යනාදී සාරිපුත්ත වෙය්‍යාකරණය විස්තර කළයුතු.

(5) එහි සංකිලෙසභාගීය ද වාසනාභාගීය ද සූත්‍රය කවරේ යත් :

5. වසන ලද ඇවැත් ඇතියහු කෙලෙස් වැසි අතීශයින් තෙමයි, විවෘත වූයේ අතීශයින් නො තෙමයි. එහෙයින් ප්‍රතිවිෂ්ණන වූ ඇවිත ප්‍රකට කරවූ. මෙසේ ඒ දෙසය හෙවත් ඇවැත් ඇතියහු කෙලෙස් වැසි අතීශයින් නො තෙමා.

"ජන්තමතිවස්සති" යනු සංකිලෙස යැ, "විවටං නාතිවස්සති" යනු වාසනා යි.

"කමොතමපරායනො" යනාදිය විස්තරයෙන් කියැයුතු (කොසල සංයුත්ත.). එහි යම් තම පුභුලෙක් තමපරායන පුභුලෙකුත් වේ ද මේ සංකිලෙස යැ, යම් ජොති පුභුලෙක් යම් ජොතිපරායණ පුභුලෙකුත් වේ ද මේ වාසනා යි.

(6) එහි සංකිලෙසභාගීය ද නිබ්බේධනාගීය ද සූත්‍රය කවරේ යත් :

6. හැකිලිබැඳුම් සංඛ්‍යාත යමුවා වූ ද අන්දුබන්ධන සංඛ්‍යාත දවමුවා වූ ද රජ්ජුබන්ධන සංඛ්‍යාත බබුස්තණ මුවා වූ ද යම් බන්ධනයක් ඇද්ද එය බුද්ධාදී පණ්ඩිත පුරුෂයෝ දඩි බැඳුමෙකැයි නො කියති, (අසි ආදියෙන් සිදලියැ හැකි හෙයින්.) මිණි කොඩොල් අඹුදරුවන් කෙරෙහි බලවත් රාගයෙන් ඇලුණු යම් අපේක්ෂායෙන් ඇද්ද—

7. (සිවු අපායෙහි හෙළන හෙයින්) යටට ඇදලන ලිහිල් වූ සිඳීමට දුෂ්කර වූ තෙල බන්ධනය දඩි වූයෙකැයි ධීරයෝ කියති, කාමයන්හි අපේක්ෂා රහිත වූවාහු තෙල බන්ධනය ද සිදු කාමසුඛය හැරපියා ගිහිගෙන් නික්මැ යෙත්,

“න තං දළභං ඛිකිනමාහු ධිරා -පෙ- පුත්තෙසු දුරෙසු ච යා අපෙකති” අයං සංකිලෙසො. “එතථපි ඡෙත්වාන පරිබ්බජන්ති අපෙකන්තො භාමසුඛං පභායා”ති අයං නිබ්බෙධො.

“යං චෙතසිතං පකපපිතං අනුසස්සතං යා ච නාමරූපස්ස අවකක්ඛන්ති හොති”, ඉමෙහි චතුහි පදෙහි සංකිලෙසො. පච්ඡිමකෙහි චතුහි නිබ්බෙධො.

(7) තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගීයං ච නිබ්බෙධභාගීයං ච අසෙඛභාගීයං ච සුත්තං :

8. අයං ලොකො සත්තාපජාතො
ඵස්සපරෙතො රොදං¹ වදති අත්තනො,
යෙන යෙන හි මඤ්ඤති
තතො තං භොති අඤ්ඤථා.

9. අඤ්ඤථාභාවි භවතතො ලොකො
භවිපරෙතො භවමෙවාහිනඤ්ඤති,
යදහිනඤ්ඤති තං භයං
යස්ස භායති තං දුක්ඛං.

භවිච්ඡපභානාය ඛො පනිදං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති.

යෙ හි කෙච්ඡි සමණා වා, බ්‍රාහ්මණා වා, භවෙන භවස්ස විප්ප-
මොක්ඛමාහංසු, සබ්බෙ තෙ අභිප්පසුත්තා භවස්සා²ති වදුමි.

යෙ වා පන කෙච්ඡි සමණා වා, බ්‍රාහ්මණා වා, විභවෙන භවස්ස
නිසාරණමාහංසු, සබ්බෙ තෙ අනිසාරා භවස්සා³ති වදුමි, උපට්ඨි හි⁴
පටිච්ච දුක්ඛද්දං සමෙහාති.

සබ්බුපාදනකතයා නන්ධි දුක්ඛස්ස සමභවො,

ලොකමිමං පස්ස, පුත්‍ර අභිජාය පරෙතං භූතං භූතරතං භවා
අපරිච්ඡිත්තං.⁵ යෙ හි කෙච්ඡි භවා සබ්බධි සබ්බත්තතාය,⁶ සබ්බෙ තෙ
භවා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා⁷ති.

10. ඵචමෙන යථාභූතං - සමමප්පඤ්ඤාය පස්සතො,
භවතණ්හා පභියති - විභවං නාහිනඤ්ඤති.

සබ්බසො කණ්ඨානං ඛයං - අසෙසවිරාගතිරොධා නිබ්බානං.

11. තස්ස නිබ්බුතස්ස භික්ඛුතො
අනුපාද පුනබ්බවො න භොති,
අඤ්ඤතො මාරො විජිත්තසභිගාමො
උපට්ඨගා⁸ සබ්බභවාති තාදි⁹ති.

1. රොගං - උදන, මජ්ඣං.

2. [උපට්ඨං - උදන.
උපදිං හි - මජ්ඣං.

3. පරෙතා භූතා භූතාරතා භවා අපරිච්ඡිත්තා - මජ්ඣං.

4. සබ්බත්තතාය - මජ්ඣං.

5. උපෙට්ඨගා - මජ්ඣං.

“න නං දළ්භං ඛන්ධනමාසු ධිරා පුත්තෙසු දරෙසු ව යා අපෙක්ඛා” මේ සංකිලෙස යැ, “එතමයි ඡෙත්වාන පරිබ්බජන්ති අනපෙක්ඛිතො කාමසුඛං පහාය” යන මේ නිබ්බේධ යි.

අකුලලවෙනනා විසින් යම් සිතීමක් කයින් වටසිත් කරන ලද්දක් අනුසය වශයෙන් පැවැත්මක් වේ ද යම් නාමරූපයාගේ අවනුන්තියක් වේ ද, මේ සතර පදයෙන් සංකිලෙසය වෙයි. පසුව දක්වූ සතරපදයෙන් නිබ්බේධ යි (නොත්ති 226 පිට)

(7) එහි සංකිලෙසභාගිය ද නිබ්බේධභාගිය ද අපෙක්ඛාගිය ද සුත්‍රය කවරේ යත් :

8. මේ සත්ත්වලොක තෙමේ (ඥාතිවාසනාදීන්) උපත් ශොක සන්තාප ඇත්තේ දුක්පහසින් මධනා ලද්දේ (මෙබඳු දුකක් මාගේ සතුරකුටත් නො වෙවයි) වැලැපෙමින් කියයි. යම් යම් පරිද්දෙකින් මැ තමාගේ දුකට පිළියම් සිහයි ද ඒ දුකට එයින් අත් පරිද්දෙකින් පිළියම් කටයුතු වේ.

9. කාමාදි හවයෙහි හෝ අභිවාද්ධියෙහි ඇලුණු ලෝ වැසි තෙමේ (තමා සිතන සැටියෙන්) අත් පරිද්දෙකින් මැ වනසුලු වෙයි, එතෙකුදුවත් හවයෙහි ඇලුණේ හවය මැ කැමැති වෙයි, යම් හවයක් හෝ අභිවාද්ධියක් කැමැති වේ ද එය බියෙකි, යම් ජරාමරණාදියකින් බිය වේ ද එය දුකෙකි.

කාමාදි හවයාගේ ප්‍රභාණය පිණිස මැ මේ මාර්ගමුඛ්මච්චර්යාව පුරයි.

යම් කිසි ග්‍රමණ කෙතෙක් හෝ බ්‍රාහ්මණ කෙතෙක් හෝ කාමාදි හවයෙන් හවයාගේ විමුක්තිය කිවහු ද ඔහු සියල්ලෝ හවයෙන් නොමිදුණාහ'යි කියමි.

යළි යම් මහණ කෙතෙක් හෝ බමුණු කෙතෙක් හෝ රූපාරූපහවයෙන් හවයාගේ නිස්සරණය කියත් ද ඔහු සියල්ලෝ හවයෙන් නො මිදුණාහ'යි කියමි. ඛන්ධාදි උපයින් නිසා මැ මේ සසරදුක හටගනී.

සියලු කාමාදි උපාදානයන්ගේ ක්ෂය වීමෙන් දුඃඛයාගේ සම්භවයක් නැත.

(බුදුහු තමන් වහන්සේගේ සිත අමතන සේක.) වෙන වෙන පඤ්චස්කන්ධ වූ අවිද්‍යා යෙන් මධනා ලද ස්ත්‍රී පුරුෂයන් ඔවුනොවුන් කෙරෙහි ඇලුණු එහෙයින් මැ හවයෙන් නොමිදුණු මේ සත්ත්වලොකය බල. යම් කිසි කාමාදි හවයෝ වෙත් ද උඩයට ආදි සියලු තන්හි සර්වභාවයෙන් එ හැම හවයෝ අනිත්‍යයහ, දුඃඛයහ, විපරිණාම ස්වභාව වූහ යි.

10. මෙයේ ත්‍රිලක්ෂණප්‍රතිවේධාකාරයෙන් තෙල හව සංඛ්‍යාත පඤ්චස්කන්ධය තත්වු පරිදි විදර්ශනා සහිත මාර්ගඥනයෙන් දක්නාහට හවතෘෂණාව ප්‍රභීණ වෙයි, උච්ඡේදය ද නො කැමැති වේ.

සර්වප්‍රකාරයෙන් තෘෂ්ණාවන්ගේ ක්ෂය වීමෙන් අශෙෂ කොට ආයාබ්මාර්ගයෙන් වූ අනුත්පාදනිරොධය නිර්වාණ යි.

11. ඒ කෙලෙස්පිරිනිවනින් නිවුණ මහණහට උපාදාන රහිත හෙයින් සුතර්භවය නො වේ. ක්ලේශාදි පඤ්චමාර මධනාලද. ක්ලේශසංග්‍රාමය දිනනලද, සුබදුක්ඛාදියෙහි හාදි වූයේ සියලු හවයන් ඉක්මැවූයේ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

“අයං ලොකො භනතාපජානො” යාච “දුක්ඛ”න්ති අයං තණ්හා-
සංකිලෙසො.

(යං පුනග්ගහණං) යෙ හි කෙව් සමණා වා, බ්‍රාහ්මණා වා, භවෙන
භවස්ස විප්‍රමොක්ඛමාහංසු, සබ්බෙ තෙ අවිජ්ජාතා, භවස්මා’ති වදාමි,
යෙ වා, පන කෙව් සමණා වා, බ්‍රාහ්මණා වා, විහවෙන භවස්ස
තිස්සරණමාහංසු, සබ්බෙ තෙ අනිස්සටා භවස්මා’ති වදාමි. අයං
දිට්ඨිසංකිලෙසො.

තං දිට්ඨිසංකිලෙසො ච තණ්හාසංකිලෙසො ච උභයමේතං
සංකිලෙසභාගිසං.¹

(යං පුනග්ගහණං) භවවිප්‍රතානාය ඛො පනිදං බ්‍රහ්මවර්ගං වුස්සති.”
යාච “සබ්බපාදනකඛයා නන්ති දුක්ඛස්ස සමහවො,” “සබ්බසො
තණ්හාසං ඛයා අසොසවිරාගනිරොධො නිබ්බානං..” ඉදං නිබ්බෙධි-
භාගිසං.

“තස්ස නිබ්බුතස්ස භික්ඛුනො” යාච “උපච්චගා සබ්බභවානි
තාදි”ති ඉදං අසොඛනාගිසං.

“චත්තාරෙහ පුග්ගලා : අනුසොතගාමී සංකිලෙසො, සීතභෙතා ඵ
පටිසොතගාමී ඵ නිබ්බෙධො, ඵලෙ තිට්ඨති’ති අසොඛනුමි.

(8) තත්ථ කතමං විසංඝාතාගිසං ච නිබ්බෙධිගාගිසං ච සුත්තං :

12. දදනො පුඤ්ඤං පටිබ්බති
සංසමනො වෙරං න විෂති,
කුසලොච් ජහාති පාපකං
රුගදොසමොහකඛයා ස නිබ්බුතො’ති.

“දදනො පුඤ්ඤං පටිබ්බති සංසමනො වෙරං න විෂති”ති
වාසනා, කුසලොච් ජහාති පාපකං රුගදොසමොහකඛයා ස
නිබ්බුතො’ති නිබ්බෙධො.

“සොතානුබ්බෙසු* ධම්මෙසු විච්ඡා පරිච්ඡෙසු මනසානුපෙක්ඛි-
තෙසු දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිතෙසු පඤ්චානිසංඝා පාටිකඛා : ඉධෙකච්චස්ස
ඛත්තසුතා ධම්මා භොනති ධනා’ විච්ඡා පරිච්ඡා මනසානුපෙක්ඛිතා
දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිතා, සො සුඤ්ඤානො භට්ඨෙතො වායමනො.*
දිට්ඨිච්ච ධම්මෙ විසෙසං පට්ඨොති. නො චෙ දිට්ඨිච්ච ධම්මෙ විසෙසං
පට්ඨොති, ගිල නො පට්ඨොති නො චෙ ගිලානො පට්ඨොති, මරණ-
කාලාසම්මෙය පට්ඨොති. නො චෙ මරණකාලාසම්මෙය පට්ඨොති, දෙවතුනො
පාපුණාති. නො චෙ දෙවතුනො පාපුණාති, තෙන ධම්මරුගෙන නාය
ධම්මනාදියා පට්ඨෙකඛොධං පාපුණාති.

1. සංකිලෙසො - ම. PTS.

2. පාඨො’යං මජ්ඣං, ව්‍යාකුලො දිස්සති.

3. ගහෙසු - මජ්ඣං, PTS.

4. ධානා අපඤ්චිතා - මජ්ඣං, PTS.

5. වායාමනො - ම.

"අයං ලොකො සන්තාපජාතො" යනු පටන් 'දුක්ඛං' යනු දක්වා මේ තණ්හාසංකිලෙස යැ.

(යට කියන ලද) "යෙහි කෙටි සමණොවා බ්‍රාහ්මණො වා -පෙ- සබ්බෙ තෙ අවිච්ඡත්තා හවස්මාති වදම්. යෙවා පන කෙටි -පෙ- සබ්බෙ තෙ අනිස්සවා හවස්මාති වදම්", මේ දිවයිසංකිලෙස යි.

ඒ දිවයිසංකිලෙසය ද තණ්හාසංකිලෙසය ද යන දෙක මැ සංකිලෙසභාගිය යි.

(යට කියන ලද) "හව්විජ්ජභානාය ඛො පතිදං බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති" යනු පටන් "සබ්බපාදනාක්ඛයා නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවා" "සබ්බසො තණ්හානං ඛයා අසෙස වීරාගනිරොධො නිබ්බානං" යනු දක්වා මේ නිබ්බේධභාගිය යැ.

"තස්ස නිබ්බතස්ස භික්ඛුතො" යනු පටන් "උපච්චිතා සබ්බභවාති තාදී" යනු දක්වා මේ අසෙධභාගිය යි.

පුද්ගලයෝ සතර දෙනෙකි : අනුසොතභාමී වූයේ සංකිලේස යැ, ජීතත්ත පුද්ගල භා පටිසොතභාමී වූයේ ද නිබ්බේධභාගී යැ, නිවන්තලෙහි සිටි යනු අසෙධ භූමි යි.

(8) එහි වාසනාභාගිය ද නිබ්බේධභාගිය ද සූත්‍රය කවරෙ යත් :

12. දත් දෙනුවහුට දනමය පින වැටෙයි, ශීලසංයමයෙන් සංවරයෙහි සිටියහුට ඉවෙරය නො පවතී, ඤාසම්පන්න වූයේ ලාමක වූ කාමච්ඡන්දදිය (ච්ඡිකම්මණ සමුවර්ෂද වීසිත්) දුර්ලබි, හේ රාග දෙස මොහයන්ගේ ක්ෂය වීමෙන් පිරිනිව්වේ වේ යයි.

"දදිතො පුඤ්ඤං පටිඨ්ඨති සංයමනො වෙරං න වියති" යනු වාසනා යැ, "කුසලො ච ජහාති පාපකං රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතො" යනු නිබ්බේධ යි.

නවාංග පයඝාප්තිධර්මය ප්‍රසාදශ්‍රෝත්‍රය යොමු කොට නුවණින් නිශ්චය කළ කල්හි වචනයෙන් පුහුණු කළ කල්හි සිතින් විමසූ කල්හි නුවණින් ප්‍රතිවේධ කළ කල්හි පඤ්ච ආනිසංස කෙතෙක් කැමැති විය යුක්තාහ : මේ සස්තෙහි ඇතැම් පුහුලකිත්‍ර වීසිත් පයඝාප්තිධර්මයෝ බොහෝ කොට අසන ලද්දහු වෙති, වචනයෙන් පුහුණු කරන ලද්දහු සිතින් විමසන ලද්දහු නුවණින් ප්‍රතිවේධ කරන ලද්දහු වෙති. හේ යෝගයෙහි යෙදෙමින් ගැටෙමින් වැයම් කරනුයේ දිට්ඨාමියෙහි මැ නිවනට පැමිණෙයි, ඉදින් දිට්ඨාමියෙහි විශෙෂයට නො පැමිණියේ නම් ගිලන් වූයේ පැමිණෙයි, ඉදින් ගිලන් වූයේ නො පැමිණේ නම් මරණකාලයෙහි පැමිණෙයි, ඉදින් මරණකාලයෙහි නො පැමිණියේ නම් දෙව් වූයේ පැමිණෙයි, ඉදින් දෙව්වූයේ නො පැමිණේ නම් ඒ ධර්මරාගයෙන් ඒ ධර්මතන්දියෙන් පසේබුද්ධිවට පැමිණේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තඤ්ඤාං දිට්ඨිං ධර්මං පාපුණාති, අයං නිබ්බාණං. යං සම්පර්කයෙ පච්චේකාමොති පාපුණාති, අයං වාසනා.

ඉමානි සොළස සුත්තානි සම්බන්ධානං අභිගණනෙන් නිවර්තනී, ඉමෙහි සොළසහි සුත්තෙහි නවවිධො සුත්තනෙන් විභවෙන් හවතී. සො ව පඤ්ඤාචරො නො දුපපඤ්ඤායා, සුත්තස්ස නො අසුත්තස්ස, අකම්මස්ස විහාරිස්ස.

පඤ්ඤායා ලොකො¹ සංකිලෙසො වරතී. සො සංකිලෙසො තිවිධො : තණ්හාසංකිලෙසො දිට්ඨිසංකිලෙසො දුඛවිතසංකිලෙසො. තතො සංකිලෙසතො උට්ඨාසනෙන සංකිලෙසධර්මෙසු² පතිට්ඨහති ලොකියෙසු පතිට්ඨහති, තඤ්ඤාසු ලොකියො³ සචෙ තං සීලං ව දිට්ඨිං ව පරමසති, තස්ස සො තණ්හාසංකිලෙසො හොති සචෙ පනස්ස ඵලං හොති : ‘ඉච්ඡා’හං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා ඤෙවො වා හවිස්සාමි⁴ දෙවඤ්ඤාසරෙ වා’ති, සාස්සා⁵ හොති මිථ්‍යා-දිට්ඨි, සො තස්සා⁶ මිථ්‍යාදිට්ඨිසංකිලෙසො හවතී.

සචෙ පන සීලෙ පතිට්ඨිතො අපරමෙට්ඨස්ස හි සීලවතං හොති, තස්ස තං සීලවතං⁷ යොනිස්සා ගතිතං අවිපාටිසාරං⁸ ජනෙති, (යාව-විඤ්ඤාණදස්සනං) තං ව තස්ස දිට්ඨිං ධර්මං කාලකතස්සා⁹ වා තථිසෙව වා පන අපරාපරියායෙ¹⁰ වා අඤ්ඤාසු බන්ධිසු ඵලං සුතං : ‘සුචරිතං වාසනාය සංවහනති’ති වාසනායාතිසං සුතං වුච්ඡති.

තඤ්ඤා සීතස්සාපි නිවරණවිතං, තං තතො සක්කාය-දිට්ඨිප්පභානාය හභවා ධර්මං දෙසෙති, සො අවචන්තනිට්ඨං නිබ්බාණං පාපුණාති, ඥෙ වා සාසනාන්තරෙ අවචන්තනිට්ඨං නිබ්බාණං පාපුණාති, ඥෙ වා ඵකායනෙ ජගතිඤ්ඤා තඤ්ඤා දො පුග්ගලා අරියධර්මෙ පාපුණාති ; සඤ්ඤාසාරී ව ධර්මානුසාරී ව. තඤ්ඤාධර්මානුසාරී උග්ගච්ඡිකඤ්ඤා සඤ්ඤානුසාරී නෙයො. තඤ්ඤා උග්ගච්ඡිකඤ්ඤා දුට්ඨො : කොචි තිකඤ්ඤායො කොචි මුද්දිකඤ්ඤායො. තඤ්ඤා නෙයොපි දුට්ඨො කොචි තිකඤ්ඤායො කොචි මුද්දිකඤ්ඤායො. තඤ්ඤා යො ව උග්ගච්ඡිකඤ්ඤා මුද්දිකඤ්ඤායො, යො ව නෙයො තිකඤ්ඤායො, ඉමෙ පුග්ගලා අගමිත්‍රියා හොනති. තඤ්ඤා ඉමෙ පුග්ගලා සමිත්‍රියා¹¹ පරිභාසනති ව උග්ගච්ඡිකඤ්ඤායො, විපඤ්ඤාසු නෙයානො, ඉමෙ මජ්ඣිමා භුමිතො විපඤ්ඤාසු හොනති ඉමෙ තතො පුග්ගලා.

1. තඤ්ඤායං - ම PTS.
2. ලොකො - ම, PTS.
3. සංකිලෙසො ධර්මෙසු - මජ්ඣං, PTS.
4. දිට්ඨිතො - මජ්ඣං, PTS.
5. හවිස්සා - ම.
6. සාස්සා - ම.
7. සීලවතො - මජ්ඣං, PTS.
8. අවිපාටිසාරං - PTS.
9. කාලකතස්සා - ම.
10. අපරාපරියායෙ - මජ්ඣං.
11. සඤ්ඤායො - PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි ඉහාත්මයෙහි මැ නිවනට පැමිණේ ද මේ නිබ්බේධ යැ, යම්පරායභවයෙහි පසේබුදු බවට පැමිණේ ද මේ වාසනා යි.

මේ සොළොස් සූත්‍රයෝ යියු ආසනය ඇතුළත් කොට ගනිමින් සිටිත්. මේ සොළොස් සූත්‍රයෙන් නවවිධ සූත්‍රාන්තය විභාග කරන ලද්දේ වෙයි. හෙ ද නුවණැත්තනුට යැ දුෂ්ප්‍රාඥභව නො වෙයි, යොගයෙහි යෙදුණුට යැ අයුක්තයභව නො වෙයි, අකර්මවිභාරි හුට යැ.

පියවින් ලෝවැසි තෙම සංකිලෙස ඇති වැ හැසිරෙයි. ඒ සංකිලෙසය ත්‍රිවිධ ය නණ්භාසංකිලෙස යැ දිට්ඨිසංකිලෙස යැ දුච්චරිතසංකිලෙස යි. ඒ සංකිලෙසයෙන් නැගී සිටිනුයේ සංකිලෙස ධර්මයන්හි පිහිටයි. ලොකික ධර්මයන්හි පිහිටන හෙයින්, එහි, අදක්ෂ වූයේ ඉදින් දිට්ඨි විසින් ඒ ශීලයත් දෘෂ්ටියත් පරාමර්ශ කෙරේ ද, ඔහුට ඒ පරාමර්ශය නණ්භාසංකිලෙස වෙයි. ඉදින් ඔහුට චෙබ්බු සිතෙක් වේ ද, “මම මේ ශීලයෙන් හෝ චුතයෙන් හෝ තපසින් හෝ බ්‍රහ්මචර්යයෙන් හෝ දෙවියෙක් හෝ දෙව්‍යාත්මයෙක් හෝ වන්නෙමි” යි ඒ ඔහුට මිථ්‍යාදෘෂ්ටි වෙයි, ඒ ඔහුට මිථ්‍යාදිට්ඨිසංකිලෙසය වේ.

ඉදින් වැළින් සිලයෙහි පිහිටියේ වේ ද යම්භෙයකින් දෘෂ්ටිපරාමර්ශ නො කළහුගේ ශීලචුතය වේ ද, ඔහුට නුවණින් ගන්නා ලද ඒ ශීලචුතය අවිප්‍රතිසාරය උපදවයි. (විමුක්ති ඥාණදස්සනය දක්වා විස්තර කළයුතු-දසකංගුත්තර ආනිසංසවග්ගං) එ ද ඔහුට ඉහාත්මයෙහි මැ වෙයි, කල්‍යාණික කළහුට හෝ ඒ අත්බැවිහි මැ හෝ අපරපරිඥාය වශයෙන් අත්‍යාස්කන්ධයන්හි හෝ (අවිජ්ජාසාරාදිය වෙයි.) ‘සුචරිතය වාසනා පිණිස පවතී’ යයි මෙසේ අසන ලද ද මේ වාසනාභාවය සූත්‍ර යයි කියනු ලැබේ.

එහි ශීලයෙහි සිටියහුට ද නිවරණවිත්තය වෙයි එහෙයින් බුදුහු සන්තායදෘෂ්ටිප්‍රභාණය පිණිස දඹ ම දෙයනාසේක. හේ අත්‍යන්ත නිෂ්ඨා වූ නිවනට පැමිණෙයි, නොහොත් අත්‍යශාසනයෙකින් අත්‍යන්තනිෂ්ඨා වූ නිවනට පැමිණෙයි. නොහොත් එක් ආසනයෙහි හුන්නේ භඩ්ධිඥ වෙයි. එහි පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් ආයුධර්මයන්ට පැමිණෙති ; සද්ධානුසාරී ද ධම්මානුසාරී ද යන මොහු යි. එහි ධම්මානුසාරී වූයේ උද්ඝට්ඨක යැ, සද්ධානුසාරී වූයේ නෙයපුද්ගල යි. එහි උද්ඝට්ඨක ද්විවිධ යැ : කිසිවෙක් තික්ඛිත්තිය යැ කිසිවෙක් මුදිත්තිය යි. එහි නෙයපුද්ගල ද්විවිධ යැ ; කිසිවෙක් තික්ඛිත්තිය යැ, කිසිවෙක් මුදිත්තිය යි. එහි යම් උග්ගට්ඨකඥ මුදිත්තිය පුද්ගලයෙකුත් යම් නෙයාතික්ඛිත්තිය පුද්ගලයෙකුත් වේ ද, මේ පුද්ගලයෝ අසමඉත්තිය ඇත්තාහු වෙති, එහි මේ පුද්ගලයෝ සම ඉත්තිය ඇත්තාහු උද්ඝට්ඨකයා කෙරෙන් පිරිහෙන්නාහු ද වෙති, විපඤ්චිතඥ නෙයපුද්ගලයා කෙරෙන් පිරිහෙයි, මොහු මධ්‍යම භූමිගත වූවාහු විපඤ්චිතඥ වෙත්. මේ තුන් පුද්ගලයෝ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ චතුස්ථා පන පඤ්චමා උග්ගච්ඡන්දාස්ස චිපඤ්චිතඤ්ඤා නෙය්‍යා ව. තත්ථ උග්ගච්ඡන්දාස්ස පුග්ගලො ඉන්ද්‍රියානි පටිලහිනි, දස්සනභුතියං සීතො සොතාපතතිථලං ව පාපුණාති එකඛිත්ථොති පථමො සොතාපතොති, තත්ථ චිපඤ්චිතඤ්ඤා පුග්ගලො ඉන්ද්‍රියානි පටිලහිනි, දස්සනභුතියං සීතො සොතාපතතිථලං ව පාපුණාති, කොලංකොලො ව හොති දුතියො සොතාපතොති, තත්ථ නෙය්‍යා පුග්ගලො ඉන්ද්‍රියානි පටිලහිනි, දස්සනභුතියං සීතො සොතාපතතිථලං ව පාපුණාති, සත්තකනිත්තුපරමො ව හොති, අයං තතියො සොතාපතොති, ඉමෙ තයො පුග්ගලා ඉන්ද්‍රියවෙමනනාය සොතාපතතිථලෙ සීතා. උග්ගච්ඡන්දාස්ස එකඛිත්ථොති හොති. චිපඤ්චිතඤ්ඤා කොලංකොලො හොති, නෙය්‍යා සත්තකනිත්තුපරමො හොති.

ඉදං නිබ්බෙධගාමියං සුත්තං.

සචෙ පන හදුත්තාරිං වායමති, අවිචන්තතිට්ඨං නිබ්බානං පාපුණාති. තත්ථ උග්ගච්ඡන්දාස්ස පුග්ගලො යො තික්ඛිත්ථියො, තෙ ඥො පුග්ගලා හොනති : අනාගාමිථලං පාපුණිති, අනාරාමපරිනිබ්බාසි ව උපභව්වපරිනිබ්බාසි ව, තත්ථ චිපඤ්චිතඤ්ඤා පුග්ගලො යො තික්ඛිත්ථියො, තෙ ඥො පුග්ගලා හොනති : අනාගාමිථලං පාපුණිති,¹ අසඛිංරපරිනිබ්බාසි ව සසඛිංරපරිනිබ්බාසි ව. තත්ථ නෙය්‍යා අනාගාමිථලං පාපුණන්තො උඤ්ඤාසොතො අකතිට්ඨගාමී හොති. උග්ගච්ඡන්දාස්ස ව චිපඤ්චිතඤ්ඤා ව ඉන්ද්‍රියනානතෙතන උග්ගච්ඡන්දාස්ස පුග්ගලො තික්ඛිත්ථියො අනාරාමපරිනිබ්බාසි හොති උග්ගච්ඡන්දාස්ස ඉදිත්ථියො උඤ්ඤාසොතො අකතිට්ඨගාමී හොති. උග්ගච්ඡන්දාස්ස ව චිපඤ්චිතඤ්ඤා ව ඉන්ද්‍රියනානතෙතන උග්ගච්ඡන්දාස්ස පුග්ගලො තික්ඛිත්ථියො සසඛිංරපරිනිබ්බාසි හොති, තික්ඛිත්ථියො අනාරාමපරිනිබ්බාසි හොති, උග්ගච්ඡන්දාස්ස ඉදිත්ථියො අසඛිංරපරිනිබ්බාසි හොති. චිපඤ්චිතඤ්ඤා තික්ඛිත්ථියො අසඛිංරපරිනිබ්බාසි හොති, චිපඤ්චිතඤ්ඤා ඉදිත්ථියො සසඛිංරපරිනිබ්බාසි හොති, නෙය්‍යා උපභව්වපරිනිබ්බාසි හොති, චිපඤ්චිතඤ්ඤා තික්ඛිත්ථියො අසඛිංරපරිනිබ්බාසි හොති, චිපඤ්චිතඤ්ඤා ඉදිත්ථියො සසඛිංරපරිනිබ්බාසි හොති, නෙය්‍යා උඤ්ඤාසොතො අකතිට්ඨගාමී හොති, ඉති පඤ්ච අනාගාමිනො, ඡට්ඨො සකදගාමී, තයො ව සොතාපතොති ඉමෙ නව සෙත්තා.

තත්ථ උග්ගච්ඡන්දාස්ස පුග්ගලො තික්ඛිත්ථියො අරහත්තං පාපුණන්තො ඥො පුග්ගලා හොනති : උග්ගභොගාගච්ඡිත්තො පඤ්ඤවිත්ඡිත්තො ව. තත්ථ උග්ගච්ඡන්දාස්ස පුග්ගලො ඉදිත්ථියො අරහත්තං පාපුණන්තො ඥො පුග්ගලා හොනති : සීතසාපටි ව පටිච්චෙධනභාවො ව. තත්ථ චිපඤ්චිතඤ්ඤා පුග්ගලො ව තික්ඛිත්ථියො අරහත්තං පාපුණන්තො ඥො පුග්ගලා හොනති : චේතනාගබ්බො ව රත්තණගබ්බො ව. තත්ථ චිපඤ්චිතඤ්ඤා ඉදිත්ථියො අරහත්තං පාපුණන්තො ඥො පුග්ගලා හොනති : සචෙ චේතෙති න පරිනිබ්බාසී, තො චෙ අනුරකිති පරිනිබ්බාසී'ති. තත්ථ නෙය්‍යා පුග්ගලො භාවනානුස්ථානමනුස්ථත්තො පරිගාතධිවෙමා හොති කම්මතිකතො වා සම්මිපි වා. ඉමෙ නව අරහත්තො.

1. පාපුණනති - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

යළි එහි සතරවැනි පස්වැනි පුද්ගලයෝ උද්ඝටිතභූ විපඤ්චිතභූ නොය ද වෙති. එහි උද්ඝටිතභූ පුද්ගල ඉන්ද්‍රියයන් ප්‍රතිලාභ කොට දර්ශනභූමියෙහි සිටියේ සොත්තාපත්ති ඵලයට ද පැමිණෙයි. එතබ්බි ප්‍රථම සොත්තාපත්ත වෙයි. එහි විපඤ්චිතභූ පුද්ගල ඉන්ද්‍රිය ප්‍රතිලාභ කොට දර්ශන භූමියෙහි සිටියේ සොත්තාපත්තිඵලයට ද පැමිණෙයි. ද්විතීය සොත්තාපත්ත වූ කොලංකොල ද වෙයි. එහි නොයපුද්ගල ඉන්ද්‍රියප්‍රතිලාභ කොට දර්ශන භූමියෙහි සිටියේ සොවත්ඵලයට ද පැමිණෙයි, සත්තක්ඛන්තූපරම ද වෙයි. මේ තුන්වැනි සොත්තාපත්ත යි. මේ තුන් පුද්ගලයෝ ඉන්ද්‍රියවෙමන්තතායෙන් සොවත්ඵලයෙහි සිටියාහු, උද්ඝටිතභූ එතබ්බි වෙයි. විපඤ්චිතභූ පුද්ගල කොලංකොල වෙයි, නොයපුද්ගල සත්තක්ඛන්තූපරම වේ.

මේ නිබ්බේධභාගීය සූත්‍ර යි.

තවද ඉදින් එයින් මතුයෙහි වැයම් කෙරේ නම් අත්‍යන්ත නිෂ්ඨා වූ නිවනට පැමිණෙයි, එහි යම් කික්ඛන්ද්‍රිය වූ උද්ඝටිතභූ පුද්ගලයෙක් වේ ද ඔහු පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් වෙති : අනාගාමීඵලයට පැමිණ අත්තරාපරිනිබ්බායි ද උපභවවපරිනිබ්බායි ද වෙති. එහි යම් කික්ඛන්ද්‍රිය වූ විපඤ්චිතභූ පුද්ගලයෙක් වේ ද ඔහු පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් වෙති : අනාගාමීඵලයට පැමිණ අසංඛාරපරිනිබ්බායි ද සසංඛාරපරිනිබ්බායි ද වෙති. එහි නොයපුද්ගල අනාගාමීඵලයට පැමිණෙනුයේ උද්ධංසොතඅකනිවට්ඨගාමී වෙයි. උද්ඝටිතභූ ද විපඤ්චිතභූ ද දෙදෙන ඉන්ද්‍රියනානාත්වයෙන් උද්ඝටිතභූ පුද්ගල කික්ඛන්ද්‍රිය වූයේ අත්තරාපරිනිබ්බායි වෙයි, උද්ඝටිතභූ මුදිත්ද්‍රිය පුද්ගල උද්ධංසොතඅකනිවට්ඨගාමී වෙයි. උද්ඝටිතභූ ද විපඤ්චිතභූ ද දෙදෙන ඉන්ද්‍රියනානාත්වයෙන් කික්ඛන්ද්‍රිය උද්ඝටිතභූ පුද්ගල සසංඛාරපරිනිබ්බායි වෙයි. උද්ඝටිතභූ මුදිත්ද්‍රියපුද්ගල උපභවවපරිනිබ්බායි වෙයි. විපඤ්චිතභූ කික්ඛන්ද්‍රිය පුද්ගල අසංඛාරපරිනිබ්බායි වෙයි. විපඤ්චිතභූ මුදිත්ද්‍රිය පුද්ගල සසංඛාර පරිනිබ්බායි වෙයි, නොයපුද්ගල උපභවවපරිනිබ්බායි වෙයි. විපඤ්චිතභූ කික්ඛන්ද්‍රියපුද්ගල අසංඛාරපරිනිබ්බායි වෙයි, විපඤ්චිතභූ මුදිත්ද්‍රිය පුද්ගල සසංඛාරපරිනිබ්බායි වෙයි. නොයපුද්ගල උද්ධංසොතඅකනිවට්ඨගාමී වේ. මෙයේ පඤ්ච අනාගාමීහු යැ යවැනි සකදගාමී යැ තුන් සොත්තාපත්තයෝ යැයි මේ නව ශෛක්ෂයෝ වෙත්.

එහි කික්ඛන්ද්‍රිය වූ උග්ගටිතඤ්ඤ පුද්ගල රහත්ඛවට පැමිණෙනුයේ පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් වෙති : උභතොභාගවිමුත්ත ද පඤ්ඤාවිමුත්ත දයි. එහි මුදිත්ද්‍රිය උග්ගටිතඤ්ඤ පුද්ගල රහත් ඛවට පැමිණෙනුයේ පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් වෙති : ධිතකප්පි ද පටිවේධනභාව දයි කියායි. එහි කික්ඛන්ද්‍රිය විපඤ්චිතඤ්ඤ පුද්ගල ද රහත් ඛවට පැමිණෙනුයේ පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් වෙති : වෙතනාභවා ද රක්ෂණාභවා දයි. එහි මුදිත්ද්‍රිය විපඤ්චිතඤ්ඤ පුද්ගල රහත්ඛවට පැමිණෙනුයේ පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් වෙති : ඉදින් සිත්ත නම් නො පිරිනිවෙයි. ඉදින් නො රකි නම් පිරිනිවේ යයි. එහි දී නොයපුද්ගල භාවනානුයෝගයෙහි යෙදුණේ පරිභාන ස්වභාව ඇතියේ වේ ද කරමනියක වූයේ හෝ සමසීයි හෝ වෙයි. මේ නව වැදෑරුම් රහත්හු යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඉදං චතුර්විධං සුතං : සංකිලෝභාමියං - පෙ - අනෙකාමියං.
ඉමෙසු පුග්ගලෙසු තථාගතස්ස දසවිධං බලං පව්වතති.

තතමං දසවිධං : ඉධ බුද්ධිනං හගවිත්තානං අපච්ඡන්තෙ
ධම්මවිකේස මහෙස්සකං දෙවිපුත්තා යාවනාය අනියානා හෙතති :
'දෙසෙතු සුගතො ධම්ම'න්ති. සො අනුත්තරෙන බුද්ධිකවුතා
චොලෙ කෙනෙතො අද්දසාසි සත්තානං තයො රුසි¹ : සම්මතනිකතො
මිච්ඡන්තනිකතො අනිකතො.

තත් සම්මතනිකතො රුසි මිච්ඡාසති. අපච්ඡෙය්‍යාති නෙතං
ථානං විජ්ජති, අසඤ්ඤා පරිනිබ්බාසෙය්‍යාති නෙතං ථානං විජ්ජති,
සමාපතති. අපච්ඡෙය්‍යාති ථානමෙතං විජ්ජති.

තත් මිච්ඡන්තනිකතො රුසි අරිසත්ථාපතති. පටිපජ්ජස්සතිති
නෙතං ථානං විජ්ජති, අනරිසමිච්ඡාපටිපතති, පටිපජ්ජස්සතිති
ථානමෙතං විජ්ජති.

තත් අනිකතො රුසි සමමාපටිපජ්ජමානො². සම්මතනිකතරුසිං
ගමිස්සතිති ථානමෙතං විජ්ජති, මිච්ඡාපටිපජ්ජමානො සම්මතනිකතරුසිං
ගමිස්සතිති නෙතං ථානං විජ්ජති. සමමාපටිපජ්ජමානො මිච්ඡන්ත-
නිකතරුසිං ගමිස්සතිති නෙතං ථානං විජ්ජති, මිච්ඡාපටිපජ්ජමානො
මිච්ඡන්තනිකතරුසිං ගමිස්සතිති ථානමෙතං විජ්ජති.

ඉමෙ තයො අනුත්තරෙන බුද්ධිකවුතා චොලෙ කෙනෙතස්ස
සමමාසවුද්ධස්ස මෙ සතො 'ඉමෙ ධම්මා අනගිසවුද්ධි'ති එත්තාවතා³
මං කොචි ස්වාධිමෙවන පටිච්චොදෙස්සතිති⁴ නෙතං ථානං විජ්ජති,
විතරුගස්ස මෙ⁵ පටිජානතො අබ්භිසම්මානස්ස සහධිමෙවන කොචි
පටිච්චොදෙස්සතිති⁶ නෙතං ථානං විජ්ජති. යතො පන ඉමස්ස
අනිකතස්ස රුසස්ස ධම්මදෙසනා, සා චා දිස්සති තත්තරස්ස සමමා-
පුත්තත්තත්තායා⁷ති නෙතං ථානං විජ්ජති, තථා ඔවදිතො යං පන මෙ
අනිකතරුසි සාවකො පුබ්බෙතාපරං විසෙසං න සමුත්තරස්සතිති
නෙතං ථානං විජ්ජති.

යං බො මුනි නානාප්පකාරෙන⁸ නානානිරුත්තියො දෙවනාග-
සක්කානං දෙසෙති දමෙති, ධම්මෙ වච්ඡානෙන වච්ඡා කාරණකො
අඤ්ඤං කාරණං⁹ ගමිස්සතිති නෙතං ථානං විජ්ජති, ධම්මපටිපත්තිදා.

යතො පනිමා නිරුත්තියො සත්ත සුතත(?) නිරුත්තියො¹⁰
නාතිසම්මතෙය්‍යාති නෙතං ථානං විජ්ජති, නිරුත්තියපටිපත්තිදා.

1. තයො රුසිනං - මජ්ඣං, PTS.
2. සමමාපටිපජ්ජමානං - මජ්ඣං, PTS.
3. එත්තාවතා - ම.
4. පටිච්චොදෙස්සතිති - ම.
5. තෙ - මජ්ඣං.
6. නානාප්පකාරස්ස - මජ්ඣං, PTS.
7. පාරං - මජ්ඣං, PTS.
8. සත්ත සුතත නිරුත්තියො - මජ්ඣං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

මේ සංකිලෙසභාගිය අසෙබභාගිය යන වතුර්විධ සුත්‍ර යි. මේ පුද්ගලයන් කෙරෙහි තපාගතයන් වහන්සේගේ දසවිධ බලය පවතී.

කවර දසවිධ බලයෙක යන් : මෙහි භාග්‍යවත් බුදුවරුන් දමසක් නො පැවැත්වූ කල්හි මහායශස්ක දිවාපුත්‍රයෝ අයැදීම පිණිස පැමිණියාහු වෙති : 'සුගතයන් වහන්සේ දහම් දෙසන සේක්ව'යි. ඒ බුදුහු අනුත්තර වූ බුදුඥායින් බලන සේක් සත්ත්වයන්ගේ සම්මන්ත්‍ර නියත යැ මිච්ඡන්තනියත යැ අනියත යැ යන තුන් රාසින් දුටුසේක.

එහි සම්මන්ත්‍ර නියතරාසිය මිච්ඡාසක්කියට පැමිණෙන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නො වෙයි. අභාස්‍යාක වැ පිරිනිවේන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නො වෙයි. සම්මන්ත්‍ර පැමිණේ යැ යන තෙල කරුණ වෙයි.

එහි මිච්ඡන්තනියත රාසිය ආයථසමාපත්තියට පිළිපදනේ යැ යන තෙල කරුණ නො වෙයි, අනායථ වූ මිථ්‍යාප්‍රතිපත්තියට පිළිපදනේ යැ යන තෙල කරුණ වෙයි.

එහි අනියත රාසිය මොනොවට පිළිපදනේ සම්මන්ත්‍රනියත රාසියට යන්නේ යැ යන තෙල කරුණ වෙයි. වරදවා පිළිපදනේ සම්මන්ත්‍රනියතරාසියට යන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නො වෙයි. සමයක් ප්‍රතිපත්ත වූයේ මිච්ඡන්තනියත රාසියට යන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නො වෙයි. මිථ්‍යාප්‍රතිපත්ත වූයේ මිච්ඡන්තනියත රාසියට යන්නේ යැ යන මෙකරුණ වන්නේ යි.

මේ තුන් පුද්ගලයන් අනුත්තර වූ බුදුඥායින් බලන්නා වූ යමක් සම්බුද්ධ වූ මට 'මේ ධර්මයෝ අනභිසම්බුද්ධයහ'යි මෙතෙකින් කිසිවෙක් මට සකාරණ ව ප්‍රතිවොදනා කරන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නොවේ. විතරාග යයි පිළින කරන මට අබිණාසට තායෙන් සකාරණ ව කිසිවෙක් වොදනා කරන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නො වේ. තවද යම් හෙයෙකින් මේ අනියතරාසියට ධර්මදෙශනා වේ ද ඒ දෙශනාව එය පිළිපදනාහුට මනාකොට දුක් ක්ෂය වීම පිණිස නො පෑතේ යැ යන තෙල කරුණ නො වෙයි. තවද යම් හෙයෙකින් මා විසින් එසේ අවවාද කරන ලද අනියත රාසියෙහි වූ ශ්‍රාවකයෙක් සුරව විශෙෂයෙන් අපර විශෙෂය ප්‍රත්‍යක්ෂ නො කරන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නො වේ.

තපාගත මුනිහු දේව - නාග - යක්ෂයනට නානාප්‍රකාරයෙන් නානානිරුක්තීන් දේශනා කෙරෙති. (ඔවුන්) දමනය කෙරෙත්. විනිශ්චය විසින් දහම් දෙසා කාරණයෙන් අත්‍යාකාරණයකට යන්හාග යන තෙල කරුණ නො වේ. ධම්මපටිසම්භිද යැ.

යම් හෙයකින් නිරුක්තිඤ්ඤාණ භේතුයෙන් සජ්ඣ සුත්‍රනිරුක්තීන් අවබෝධ නො කරන්නේ යැ යන (?) තෙල කරුණ නො වේ යි. නිරුක්ති පටිසම්භිද යැ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

නිරුතති බො පන අනිසමයරතානං සාවකානං තමන්මවිඤ්ඤා-
පසෙති නෙතං ධානං විජ්ජති අත්ථපට්ඨමිතිද.

මනෙසනබ්බා දෙවපුත්තා උපසබ්බමිති, පසෙසු පුට්ඨිසු, ත සිනෙත
වා මානසිකෙන වා පරිපිට්ඨිතස්ස; හත්ථකුණිති වා පාදෙ වා ඛණ්ණස්ස
දක්ඛස්ස වා, සො අත්ථො න පරිභාජිතයති නෙතං ධානං විජ්ජති.
පට්ඨිතානපට්ඨමිතිද.

යං හි සං තෙසං භොති තං හි අසන්නං හවතීති නෙතං ධානං
විජ්ජති. යං හි නාසං තෙසං න හවතී, තං හි නාසං තෙසං
හවිස්සතීති නෙතං ධානං විජ්ජති. එවං සමුදයස්ස නිරෝධාය දස
අකුසලකම්මපථා.

මාදෙ වා ඉන්ද්‍රිය වා බ්‍රහ්ම වා තථාගතො වා චික්ඛවිතරී වා සො
වත නාම මාදුගාමො හවිස්සතීති නෙතං ධානං විජ්ජති, පුරිසො¹ රුජ,
චික්ඛවිතරී සකෙකා දෙවානමිත්තෙ හවිස්සතීති ධානමෙතං විජ්ජති.
ඉතිස්ස එවරුපං බලං එවරුපං ඤාණං, ඉදං වුට්ඨති ධානාධානඤාණං²
පඨමං තථාගතබලං. තං නිද්දොසතබ්බං: නීති රුසිති චතුති
වෙසාරස්සෙති චතුති පට්ඨමිතිද, පට්ඨිතසමුප්පාදස්ස පවතති. සං
නිවතති. සං භාගි. ව, කුසලං කුසලවිපාකෙසු ව උපපජ්ජති යං ව
ඉතිපුරිසානං.

ඉදං පඨමං තථාගතබලං.

තථාගතො එවං ජානාති: සෙසං පන සම්මතතනිකතො රුසි.
නායං සබ්බත්ථගාමිති පට්ඨපද, නිබ්බානගාමිත්තෙවායං පට්ඨපද, තත්ථ
සියා මිච්ඡතතනිකතො රුසි, එසා³ සි න සබ්බත්ථගාමිති පට්ඨපද,
සකකායසමුදයගාමිත්තෙවායං පට්ඨපද, හොභු, අයං තත්ථ තත්ථ
පට්ඨාතතීයා සීතො ගව්ඡති නිබ්බානං, ගව්ඡති අපායං, ගව්ඡති
දෙවමනුස්සස්ස. යං යං වා පට්ඨපදං පට්ඨපජ්ජයා සබ්බත්ථ ගව්ඡයා,
අයං සබ්බත්ථගාමිති පට්ඨපද, යං එත්ථ ඤාණං යථාභූතං, ඉදං වුට්ඨති
සබ්බත්ථගාමිතිපට්ඨපද ණං.

ඉදං දුතීයං තථාගතබලං.

සා බො පනායං සබ්බත්ථගාමිති පට්ඨපද නාභාගිච්ඡත්තා කෙච්ඡි
කාමෙසු කෙච්ඡි දුක්ඛාරතාරිකං කෙච්ඡි අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා
කෙච්ඡි සංසාරෙන සුද්ධිං පට්ඨෙවනති කෙච්ඡි අනවජ්ජගාචනායාති⁴. තෙන
තෙන චරිතෙන විනිබ්බානං⁴ සාත්තානං යං ඤාණං යථාභූතං
නානාගතං ලොකස්ස අත්තෙකාගිච්ඡතීගතං යථාභූතං පජානාති.

ඉදං තතීයං තථාගතබලං.

1. පුරිසො අස්ස - මජ්ඣං.
2. ධානාට්ඨානඤාණං - ම.
3. අගජ්ජාභාවනා - මජ්ඣං.
- අනාජ්ඣාභාවනා - PTS.
4. විනිබ්බානං - මජ්ඣං PTS.

නිරුක්තිය වැලින් අභිසම්මයෙහි ඇලුණු ශ්‍රාවකයනට ඒ අර්ථය නොහඟවන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නො වේ. අත්පට්ඨසම්භිද්ධි යි.

මහායශස්ස වූ දිවා පුත්‍රයෝ (බුදුන් කරා) එළඹ පැන පුළුවන්හ. කායික හෝ මානසික හෝ දුකින් පීඩිත වුවහොත් අත් පා කොරවුවහොත් හෝ දන්ධයකට හෝ ඒ අර්ථය විභාග නො කරනු ලැබෙයි යන තෙල කරුණ නො වේ. පටිභාන පටිසම්භිද්ධි යි.

(මෙහි පාළිය සර්වත්‍රකාරයෙන් ව්‍යාකූලව ඇත.)

යම් සත් ස්වභාවයක් ඔවුනට වේද එය අසත් (අවිද්‍යාමාන) වූවක් වේ යැ යන තෙල කරුණ නො වෙයි. යම් අසත් වූවක් ඔවුනට නොවේද ඒ අසත් ස්වභාව ඔවුනට වන්නේයැ යන තෙල කරුණ නොවේ. සමුදයයාගේ නිරොධය පිණිස දශඅකුලකර්ම පටයෝ ද මෙසේ වෙත්.

මාර වේවයි ඉන්ද්‍ර වේවයි බ්‍රහ්ම වේවයි තථාගත වේවයි චක්‍රවර්ති වේවයි එකාන්තයෙන් හේ නම් මාගමක් වන්නේ යැ යන තෙල කරුණ නො වේ. පුරුෂයෙක් සක්විති රජ වන්නේ යැ ශක්‍රදේවෙන්ද්‍ර වන්නේ යැ යන තෙල කරුණ වන්නේ යි. මෙසේ මෙබඳු බලයක් මෙබඳු ඥානයක් වන්නේයැ, මේ 'යානායානඤ්ඤාණ නම් පළමුවන තථාගතබලය යි කියනු ලැබේ. එය තුන් රාශියෙන් සතර වෛශාරද්‍යයෙන් සිවු පිළිසිඹියායෙන් ද . . . පටිවිධසමුප්පාදයාගේ ප්‍රවෘත්තියෙහි ද නිවෘත්තියෙහි ද යම් ස්ත්‍රීපුරුෂයන්ගේ කුලයක් ඒ කුලවිපාකයන්හි උපදනේ නම් (එයින් ද)දැක්විය යුතු.

(1) මේ පළමුවන තථාගතබල යැ.

තථාගතයන් වහන්සේ මෙසේ දන්තා සේක : යම් කෙනෙකුන්ට සම්මත්තනියතරාසිය වේද මේ සබ්බත්ථගාමීනිපට්ඨපද නො වේ, මේ නිබ්බාන ගාමීනි පට්ඨපද වැ වේ. එහි යම් මිථිජත්තනියතරාසියෙක් වන්නේද, මෙද සබ්බත්ථගාමීනි.පට්ඨපද නො වෙයි, මේ සක්කායසමුදයගාමීනි පට්ඨපද වැ වේ. වේවා. මේ තෙම ඒ ඒ ප්‍රතිපත්තියෙහි සිටියේ නිවනට යෙයි, අපායට යෙයි, දිවාමනුෂ්‍යගතියට යෙයි. යම් යම් ප්‍රතිපදවකට පිළිපන්නේ සියලු ගතියට මැ යන්නේ නම් මේ සබ්බත්ථගාමීනිපට්ඨපද යි. එහි යථාභූත වූ යම් ඤාණයක් වේද මේ සබ්බත්ථගාමීනිපට්ඨපදඤාණ යයි කියනු ලැබේ.

(2) මේ දෙවැනි තථාගතබල යැ.

යළි මේ සබ්බත්ථගාමීනිපට්ඨපදව නානාධ්‍යායෙ ඇති වෙයි. කිසි කෙනෙක් කාමයන්හි අධිමුත්ත (ඇලුනාහු) වෙති, කිසි කෙනෙක් දුෂ්කරත්‍රියායෙහි අධිමුත්ත වෙති, කිසි කෙනෙක් අත්තකිලිමානුසොගයෙහි යෙදුනාහු වෙති. කිසි කෙනෙක් සංසාරයෙන් ශුද්ධිය කැමැති වෙති, කිසි කෙනෙක් අනවද්‍යභාවනායෙන් ශුද්ධිය කැමැති වෙත් යයි. ඒ ඒ වර්තයෙන් බැලුණු සත්ත්වයන් පිළිබඳ යථාභූත වූ යම් ඥානයක් ඇද්ද, ලොකය පිළිබඳ නානා ස්වභාව අනෙකාධිමුත්තබව යථාභූතව (තතු පරිදි) දනගන්නා සේක.

(3) මේ තුන්වැනි තථාගතබල යැ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත් සත්‍යානං අභිමුක්තා හවන්ති ආසෙවනති භාවෙනති බහුලිකරෙන්නි. තෙතං කම්මපසයානං¹ තදබිමුක්තානං² සා වෙව ධාතු සංවහති. කතරු පනෙතා ධාතු : නෙකාමමධාතු බලධාතු කාපි සම්මත්තං³ කාපි මිච්ඡතතං ව ධාතු අභිමුක්තා හවන්ති අසුඤ්ඤානරෙ උත්තරි⁴ න සම්මුපසානති. තෙ තදෙව ධාතං ජාති⁵ ජරාමරණස්ස අනිතිසිස්ස වොහරන්ති : 'ඉදමෙව සච්චං මොඝමසුඤ්ඤා'නති, යථා හගවහා⁶ සකකස්ස දෙව්නමිඤ්ඤස්ස භාසිතං. යං තත් ටථාභුතං සුඤ්ඤං.

ඉදං වුවිච්ඡි චතුස්සං තථාගතබලං.

තත් සං යදෙව ධාතුං⁷ සෙට්ඨන්ති, තං තං කායෙන ව වාචාය ව ආරහන්ති⁸ වේතයිකො ආරමො වේතනා කම්මං, කායිකො වාචයිකො ආරමො වේතයිකත්තා කම්මන්තරං. තථාගතො ඵලං පජානාති : 'ඉමිනා සත්තෙන ඵලං ධාතුකෙන ඵලරූපං කම්මං කතං, තං අතීතමඛානං. ඉමිනා හෙතුනා තස්ස ඵලරූපො විපාකො විපච්චති ඵතරති, විපච්චස්සති වා අනාගතමඛාන'න්ති. ඵලං පච්චුප්පන්නායකානං පජානාති : අයං පුග්ගලො ඵලධාතුකො ඉදං කම්මං කරෙති, තණ්හාය ව දිට්ඨියා ව. ඉමිනා හෙතුනා න තස්ස විපාකො දිට්ඨි වා ධම්මෙ, නිබ්බතියස්ස උපපජ්ජෙ වා අපරමි වා පරියායෙති. ඵලං පජානාති : 'අයං පුග්ගලො ඵලරූපං කම්මං කරෙති අනාගතඛානං ඉමිනා හෙතුනා තස්ස ඵලරූපො විපාකො නිබ්බතියස්සති ඉමිනා හෙතුනා'ති යාති චත්තාරි කම්මට්ඨානානි, ඉදං කම්මට්ඨානං පච්චුප්පන්නානං ආයතිං ව සුඛවිපාකං - පෙ - ඉති අයං අතීතානාගපච්චුප්පන්නානං කම්මසමාදානානං නෙත්තො ධාතො විපාකවේගත්තතං පජානාති උච්චාච්චතං¹⁰ භික්ෂුසංඝිකතං.

ඉදං වුවිච්ඡි කම්මවිපාකසුඤ්ඤං පඤ්චමං තථාගතබලං.

තථා සත්තා යං වා කම්මසමාදානං සමාදියන්තා¹¹ තත් ඵලං පජානාති : ඉමස්ස පුග්ගලස්ස කම්මාබිමුක්තස්ස රුහවරිතස්ස නෙකාමමධාතු¹² පාරිසුරිං ගව්ඡති¹³ තස්ස රුහානුගතෙ සුඤ්ඤානස්ස පඨමං කුෂානං සංකිලිස්සති, සචේ පුන උත්තරිං වායමතො¹⁴ කුෂානං වේදනාගතෙ මානසෙ විසෙසභාගියං පටිපදං අනුසුඤ්ඤාති, තස්ස භි කුෂානං ගිහියංගෙව පඨමෙකානෙ ධීතස්ස දුග්ගං කුෂානං වේදනං ගව්ඡති, තතියං ව කුෂානං සමාපජ්ජානාමස්ස සෙ මනසයිත්ථිතං විතතං පරියාදය තිට්ඨති තස්ස සා පිති අවිසෙසභාගියං තතයං කුෂානං

1. කම්මපසයංගං - PTS.
2. තදබිමුක්තානං - ම.
3. සම්මත්තං - මෙසං, පතතිකා ව, PTS.
4. උත්තරි ම.
5. මයා - ම PTS.
6. හගවා - ම.
7. යංගෙව ධාතු - ම. PTS.
8. ආරහන්ති - ම.
9. හෙතුනා = ම
10. උච්චාච්චා - මෙසං, PTS.
11. සමාදියන්තා, PTS.
12. ධාතුනං - මෙසං, PTS.
13. ගව්ඡන්ති - මෙසං, PTS.
14. උත්තරි වායමතො - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි සත්ත්වයන්ගේ අධ්‍යායයෝ වෙති, ආයෝජන කෙරෙහි, වඩිති, බහුල කෙරෙත්. කර්මයෙහි ඇලුණු එහි අධිමුක්ත වූ ඔවුනට එ මැ ස්වභාවය ද තෙල ධාතු (ස්වභාව) කවර යත් : නෙක්ඛම්මධාතු යැ බලධාතු යැ සමාස්ත්වධාතු යැ මිථාස්ත්වධාතු යැ (යන මෙහි) අධිමුක්ත වෙත්. ඇතැම්හු මත්තෙහි නො දක්නාහු යැ ඔහු එකරුණ මැ ජාති ජරාමරණයට පිවිසැ ව්‍යවහාර කෙරෙති : 'මෙය මැ සැබව, අන්‍යය සිස් යැ'යි. යම්සේ භාග්‍යවතුන් විසින් සක් දෙවිදුට වදරන ලද ද එමෙති.

(4) මේ සතරවැනි තර්කානුකූල යයි කියනු ලැබේ.

එහි යම් යම් මැ ධාතු-අධ්‍යායයක් ශ්‍රේෂ්ඨ යයි සලකන් ද ඒ ඒ අධ්‍යායය කයින් ද වචනයෙන් ද අරඹිති, වෙනසික ආරම්භය වෙනනා කර්ම යි. කායික වාචසික ආරම්භය වෛතසික බැවින් කර්මාන්තර යැ. තර්කානුකූල වහන්සේ මෙසේ දැනගන්නා සේක : 'මෙබඳු ස්වභාව ඇති මේ සත්ත්ව විසින් මෙබඳු කර්මයක් කරනලද. එය අතීත කාලයෙහි යැ. මේ හේතුවෙන් ඔහුට මෙබඳු විපාකයක් මෙකල විපාක දෙයි, අනාගත කාලයෙහි හෝ විපාක දෙන්නේ ය යි. ප්‍රත්‍යුත්පන්න කාලය මෙසේ දැනගනී : 'මේ පුද්ගල මෙබඳු ස්වභාව ඇතියේ තෘෂ්ණායෙන් ද දෘෂ්ටියෙන් ද මේ කර්මය කෙරෙයි. මේ හේතුවෙන් ඒ කර්මයාගේ විපාකය ඉහත්මයෙහි මැ නූපදනේ යැ, උපපද්‍යාභවයෙහි හෝ අපරපද්‍යාභවයෙහි හෝ උපදනේ යැ යි. මෙසේ දැනගනී : මේ පුද්ගල අනාගත කාලයෙහි මේ හේතුවෙන් මෙබඳු කර්මයක් කරන්නේ යැ, මේ හේතුවෙන් ඔහුට මෙබඳු විපාකයක් උපදනේ යැ යි'. යම් සතර කර්මකාරණයෝ වෙත් ද, එනම් : "මේ කර්මය ප්‍රත්‍යුත්පන්න සුඛ යැ, මතුයෙහි ද සුඛවිපාක ඇත මෙසේ මේ අතීතානාගත ප්‍රත්‍යුත්පන්න වූ කර්ම සමාදානයන්ගේ හේතු වශයෙන් කාරණ වශයෙන් විපාකයන්ගේ නානාත්වය උස්පහන් බව හීන ප්‍රණීත බව දන්නාසේක.

(5) මේ 'කම්මවිපාකඤාණ' නම් වූ පස්වැනි තර්කානුකූල යැ.

එහි සත්ත්වයෝ යම් (කෙබඳු) හෝ කර්මසමාදානයක් ගන්නාහු වෙති. එහි (බුදුහු) මෙසේ දැනගන්නා සේක : කර්මාධිමුක්ත වූ රාගවර්ත ඇති මේ පුද්ගලහට නෙක්ඛම්මධාතු ව පිරිමට යෙයි, රාගානුගත කල්හි අන්‍ය වන ඔහුගේ ප්‍රථමධ්‍යානය කිලිටි වෙයි. ඉදින් යළි මත්තෙහි වැයම් කරන්නාහුට සිත ධ්‍යානයෙන් විභූදධ වූ කල්හි විසෙසභාගීය ප්‍රතිපදාවට පැමිණෙයි. ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි සිටි ඔහුට ධ්‍යාන භාගීය වූ මැ ද්විතීයධ්‍යානය ව්‍යවදානයට යෙයි. යළි තෘතීයධ්‍යානයට සමවිදිනු කැමැත්තහුගේ සිත සොමනස්සිත්ත්වය භාත්පසින් ගෙන සිටී. ඔහුගේ ඒ ප්‍රීතිය විසෙසභාගීය නොවූ තෘතීයධ්‍යානය ගෙන සිටී.

ආදිසා කීර්ති, සවෙ තසා නිසාරණං යථාභූතං පජානාති,
 තථ භූතසා චිත්තං කුණං වොදනං ගවජනියෙව. චතුස්සා කුණසා
 සානාග සිංඤා ධම්මා, හෙ ව ධම්මා යත් පජානාති යෙති චතුස්සං
 කුණං වොදනං දිසාති. එවං අජ්ඣාතසමාපත්තියා යා චතසො
 සමාපත්තියො නිඤ්ඤි විමොක්ඛානුබ්බාති අට්ඨ විමොක්ඛා. කුණානීති
 චතතාරි කුණානි, විමොක්ඛානි අට්ඨ ච විමොක්ඛා නිඤ්ඤි ච
 විමොක්ඛානුබ්බාති. සමාදිති චතතාරෙ සමාදි : ඡන්දසමාදි විරියසමාදි,
 චිත්තසමාදි, උච්චසමාදි. සමාපත්තියොති චතසො අජ්ඣාතස-
 මාපත්තියො ඉති ඉමෙසං කුණානං විමොක්ඛසමාපත්තීනි එවිරුපො
 සංකිලෙතො රුගච්චිතසා පුග්ගලසා එවං දෙසච්චිතසා, මොගච්චිතසා,
 රුගච්චිතසා පුග්ගලසා එවිරුපං වොදනං. ඉති යං එත්ඤ්ඤාණං
 යථාභූතං අසංඛාරණං සබ්බසත්තෙති. ඉදං වුච්චති ඡට්ඨං තථාගතබලං.

තත් තථාගතො එවං පජානාති : ලොකිකා ධම්මා ලොකුත්තර
 ධම්මා භාවනාභාගියා ඉන්ද්‍රියනාමි* ලහනති අධිපතෙය්‍යභූමිං උපාදාය,
 බලනාමි* ලහනති ථාමගතං මනො මජ්ඣයං, තං උපාදාය, විරිය
 නාමි* ලහනති ආරම්භාධාතුං උපාදාය. ඉතිසා* එවිරුපං ඤ්ඤාණං
 ඉමෙති ච ධම්මෙති ඉමෙ පුග්ගලා සම්මනාගතාතිපි. ධම්මදෙසනං අනාසි
 අකාරතො ච වේකාරතො ච අසංකල්පසායනං අධිමුත්තරමත්තා-
 ගතානං. ඉදං වුච්චති පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියබලවිරිය-
 වේදිතත්තං ඤ්ඤාණං සත්තමං තථාගතබලං.

තත් ව තථාගතො ලොකාදිසු ච භූමිසු සංයෝජනානං ච
 සෙක්කානං දිති බලෙති ගතිං පජානාති. පුබ්බෙත්ථාසානුසායනිකා
 අනිතෙ සංසාරෙ එතරසී ච පච්චුසානෙත, දිබ්බචක්ඛානා වුචුපපාතං
 ඉති ඉමානි ආදි බලානි දිබ්බචක්ඛානො අභිනිතිතාති. තො අනිමධානං
 දිබ්බසා චක්ඛානො ගෙවරෙ, සො එතරසී සතිගොවරෙ, ඉති
 අත්තනො ච පරෙසං ච පුබ්බෙත්ථාසාඤ්ඤාණං අනෙකවිධං නානාපාකාරකං
 පච්චුසානාමකානං දිබ්බෙන චක්ඛානා. ඉමානි ආදි තථාගතබලානි,
 අට්ඨමං පුබ්බෙත්ථාසො, නවමං දිබ්බචක්ඛානු.

පුනච්චරං තථාගතො අරියපුග්ගලානං කුණං වොදනං තිබ්බෙධ-
 භාගියං පජානාති : අසං පුග්ගලො ඉමිනා මය්‍යෙන ඉමාය පටිපාදාය
 අසමානං ඛයා අනාසවං වේතොවිඤ්ඤානං පඤ්ඤාචක්ඛානං. දිට්ඨොච ධම්මෙ
 සච්ඡිකතා උපසම්පජ්ජ විහරතීති, ඉති අත්තනො ච අසමානං
 ඛයො ඤ්ඤාණං දිට්ඨොක්ඛානං චතුභූමිමුපාදාය යාව නවත්තා අරහත්තානං
 අසමික්ඛායො මසිකො සෙක්කං අනොසිකො අරහත්තානං. තත්
 වේතොවිඤ්ඤානි දිති අසමෙති අනාසවා : කාමාසවෙන ච භවාසවෙන ච,
 පඤ්ඤාචක්ඛානි දිති අසමෙති අනාසවා : දිට්ඨාසවෙන ච අවිජ්ජාස-
 වෙන ච. ඉමාසං දිත්තං විඤ්ඤානං යථාභූතං ඤ්ඤාණං, ඉදං වුච්චති
 අසමික්ඛායො ඤ්ඤාණං.

දසමං තථාගතබලං.

1. චරියසමාදි - ම.
2. ඉන්ද්‍රියං නාම - මජ්ඣං,
3. බලං නාම - මජ්ඣං,
4. විරියං නාම - මජ්ඣං,
5. ඉතිසා (දෙව)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඉදින් ඒ ධ්‍යානයාගේ නිස්සරණය යථාභූතව දනී ද, එසේ වුවහුට චතුර්ථධ්‍යානය ව්‍යවදනයට සේ මැ යැ. චතුර්ථධ්‍යානයාගේ භානාභාගීය ධර්මයෝ වෙති, ඒ ධර්මයෝ යම් තැනෙක උපදිත් ද, යම් ධර්මයකින් චතුර්ථධ්‍යානය ව්‍යවදන වූයේ දක්නා ලැබේ ද, මෙසේ අධ්‍යායයසමාපත්තියෙන් යම් සතර සමාපත්ති කෙනෙක් වෙන් ද තුන් විමොක්ෂමුඛයෝ වෙන් ද. අවධි විමොක්ඛයෝ වෙන් ද ; (මෙහි) ක්‍රමාන යනු සතර ධ්‍යානයෝ යැ, විමොක්ඛා යනු අෂ්ටවිමොක්ෂයෝ යැ තුන් විමොක්ෂමුඛයෝ යි. සමාධි යනු සතර සමාධිහු යැ : ඡන්දසමාධි යැ වීරියසමාධි යැ චිත්තසමාධි යැ විමාසසමාධි යි. සමාපත්තියෝ යනු සතර අධ්‍යායයසමාපත්ති යි. මෙසේ මේ ධ්‍යානයන්ගේ විමොක්ඛසමාපත්ති යැ යන මෙබඳු සංකිලෙසය රාගවරිත පුද්ගලයාහට යැ, දෙසවරිතයාහට මෙසේ යැ, මොහවරිතයාහට මෙසේ යැ, රාගවරිත පුද්ගලයාහට මෙබඳු ව්‍යවදනය වේ යයි, මෙසේ මෙහි යථාභූත වූ සියලු සත්ත්වයන් හා අසාධාරණ වූ යම් ඥානයක් ඇද්ද, මේ සවැනි තථාගතබලය* යි කියනු ලැබේ. (6)

එහි තථාගතයන් වහන්සේ මෙසේ දනගන්නා සේක : ලොකිකධර්මයෝ ද ලොකොත්තරධර්මයෝද භාවනාභාගීය වූවාහු ආධිපතෙය්‍යාභූමිය පටන් ඉන්ද්‍රියනාමය ලබති. ථාගත වූ මනස මනින්ද්‍රිය යි, එය පටන් බලනාමය ලබති, ආරම්භධාතුව පටන් වීරිය නාමය ලබත්. මෙසේ මේ ධර්මයන්ගෙන් මේ පුද්ගලයෝ සමන්වාගත වූහ*යි ද මෙබඳු ඥානය වන්නේ යැ, ආයය අධ්‍යායයාගේ ආකාර වශයෙන් ද වොකාර වශයෙන් ද, අධිමුක්ති සමන්වාගත වූවනට ධර්මදෙශනා කළසේක. පරසත්ත්වයන්ගේ පරපුද්ගලයන්ගේ ඉන්ද්‍රිය-බල-වීර්‍ය වෙමන්තතාඤාණ නම් වූ මේ සත්වැනි තථාගතබලය යි කියනු ලැබේ. (7)

එහි දු කාමලෝකාදි භූමීන්හි ද සංයෝජන ඇති ජෛෂ්ඨයන්ගේ ද පූර්වනිවාසානුස්මාති යෙන් අතීත සංසාරයෙහි ද දිවැසින් දූන් ප්‍රත්‍යුත්පන්නයෙහි ද මේ බල දෙකින් ගතිය දනගන්නා සේක. මෙසේ මේ බලයෝ දෙදෙන දිව ඇසින් කරන ලද්දහු යැ හේ අතීත කාලය දිව ඇසට ගොවර යැ. හේ මෙකල්හි ස්මාතිගොවර යි. මෙසේ තමන්ගේ ද අන්‍යයන්ගේ ද පූර්වනිවාසඥානය ද අනෙකවිධ වූ නානා ප්‍රකාර වූ ප්‍රත්‍යුත්පන්න කාලය දිව ඇසින් දක්නා නුවණ ද යන මේ අටවැනි පූර්වනිවාසඥානය ද නවවැනි දිව්‍යවක්ෂ්‍රඥානය ද දෙවැදෑරුම් තථාගතබලයෝ යි. (8-9)

නැවත තථාගතයන් වහන්සේ ආය්‍යපුද්ගලයන්ගේ ව්‍යවදන වූ නිබ්බේධභාගීය වූ ධ්‍යානය දනගන්නා සේක : “මේ පුද්ගල මේ මාර්ගයෙන් මේ ප්‍රතිපදයෙන් ආප්‍රවයන්ගේ ක්ෂය විමෙන් අනාප්‍රව වූ චිත්තවිමුක්තිය ද ප්‍රඥවිමුක්තිය ද ඉභාත්මයෙහි මැ ප්‍රත්‍යක්ෂ කොට ඊට පැමිණ වාසය කෙරේ යයි මෙසේ තමන් වහන්සේගේ ද සතර භූමිය පටන් නව රහතුන් දක්වා ජෛෂ්ඨයන්ගේ අවධිවශයෙන් ද රහතුන්ගේ අනොධිවශයෙන් ද ආප්‍රවක්ෂය වෙයි. ඒ දෘෂ්ටිය හා සහජාතවශයෙන් ප්‍රභාණවශයෙන් එකාර්ථ වූ ආප්‍රවයන්ගේ ක්ෂයඥානය වෙයි. එහි වෙතොච්ඡික්තිය කාමාප්‍රවයෙන් ද භවාප්‍රවයෙන් ද ද්විවිධ ආප්‍රවයන්ගෙන් අනාප්‍රව වෙයි. පඤ්ඤාච්ඡික්තිය දෘෂ්ට්‍යාප්‍රවයෙන් ද අවිද්‍යා ප්‍රවයෙන් ද යන ද්විවිධ ආප්‍රවයන්ගෙන් අනාප්‍රව වෙයි. මේ දෙවැදෑරුම් විමුක්තින්ගේ යම් යථාභූත ඥානයක් ඇද්ද මේ ආසවක්ඛය ඤාණ යයි කියනු ලැබේ.

දසවැනි තථාගත බලයයි. (10)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඉමෙසු දාසු බලෙසු සිතො තථාගතො පඤ්චවිධං සායනං දෙසෙති : සංඛ්‍යෙතංගිකං වාතනාභාගිකං දක්‍ෂනභාගිකං භාවනාභාගිකං අසෙක්භාගිකං.

තත්ථ සො තණ්හාසංකිලෙසො ඉමස්ස අලොභො නිස්සරණං. සො දිට්ඨිසංකිලෙසො ඉමස්ස අමොභො නිස්සරණං. සො දුච්චරිතසංකිලෙසො ඉමස්ස තිණ්ඤි කුසලාති නිස්සරණං.

කීං නිදානං : තිණ්ඤි ඉමානි මනොදුච්චරිතානි - අභිඤ්ඤා ව්‍යාපාදෙ චිත්තදිට්ඨි.

තත්ථ අභිඤ්ඤා මනොදුච්චරිතං කායකම්මං උපට්ඨපෙති අදින්නාදානං සබ්බං ච තදුපජ්ඣධං වාචාකම්මං උපට්ඨපෙති, මුත්තවාදං ච සබ්බවිතථං සබ්බං වාචිකොචං සබ්බමතං පලාසං අභිඤ්ඤාඅකුසල-මූලනති. මුත්තවාදෙ අදින්නාදානං අභිඤ්ඤාය වේතනා.¹

තත්ථ ව්‍යාපාදෙ මනොදුච්චරිතං කායකම්මං උපට්ඨපෙති පාණාතිපාතං සබ්බං වේතං අකසින්නං පරිකසින්නං නිබ්බං රුචනං, වාචාකම්මං උපට්ඨපෙති පිසුනාවාචං, ඵරුසාවාචං². චිත්තදිට්ඨි මනොදුච්චරිතං ච අභිඤ්ඤා ව්‍යාපාදං චිත්තදිට්ඨි පගොඡෙති.

ගස්ස³ සො කොචි චිත්තදිට්ඨි වාගෙ රුගඡො වා දෙසඡො වා සබ්බසො චිත්තදිට්ඨිසම්භූතො, ඉමිනා කාරණෙන චිත්තදිට්ඨි කායකම්මං උපට්ඨපෙති කාමෙසුචිත්තවාදං, වචිකම්මං උපට්ඨපෙති සම්මසාලාසං. ඉමානි තිණ්ඤි දුච්චරිතානි අකුසලමූලානි.

සා අභිඤ්ඤා සො ලොභො, සො ව්‍යාපාදෙ සො දෙසො, සා චිත්තදිට්ඨි සො මොභො, සානි⁴ අට්ඨ චිත්තතානි උපට්ඨපෙනති, තෙසු ගතිතෙසු තිසු අකුසලමූලෙසු දසවිධං අකුසලං⁵ පාරිසුරිං ගච්ඡති. තස්ස තිවිධස්ස දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස වාතනාභාගිකං ච සුභතං නිස්සරණං.

තත්ථ සො බහුසිතො¹⁰ තිලොසො රුචා ලොභො දෙසො, මොභොපි තත්ථ අසිතො¹¹ ඵත්ථ ලොභො උස්සදෙ. තෙන කාරණෙන තෙසු වා ධම්මෙසු ලොභො පඤ්ඤපිගති.¹² තත්ථායං මොභො අකුසලා, අයං අවිඡ්ඡා, සා චතුර්විධා රූපෙ අභිනිවිට්ඨා, රූපං අත්තතො සමනුපස්සති අවිඡ්ඡාගතො, රූපවන්තං වා අත්තතං අත්තන් වා රූපං රූපසම්මං වා අත්තතං.

1. තිණ්ඤි භි - PTS.
2. තදුපජ්ඣධං - ම.
3. සුචරිතෙ සුචරිතං, මුත්තවාදෙ.
4. මුත්තවාද අදින්නාදානං - මජ්ඣං,
5. අභිඤ්ඤායතනාසඤ්ඤා - PTS.
6. පිසුණවාචං - ම.
7. තස්ස - මජ්ඣං,
8. නානි - PTS.
9. අකුසලමූලං - මජ්ඣං, - PTS.
10. බහුසිතා PTS.
11. අසිතං - මජ්ඣං, PTS.
12. පඤ්ඤපිගති - මජ්ඣං,

මේ දසබලයන්හි සිටි තථාගතයන් විහන්සේ පෘඤ්චවිධ ශාසනය දෙසනසේක : සංකිලෙසභාගිය යැ වාසනාභාගිය යැ දස්සනභාගිය යැ භාවනාභාගිය යැ අසෙබභාගිය යැ යනු යි.

එහි යම් තණ්හාසංකිලෙසයෙක් ඇද්ද මොහුව අලොභය නිස්සරණ යැ. යම් දිට්ඨි සංකිලෙසයෙක් ඇද්ද මොහුව අමොහය නිස්සරණ යැ, යම් දුච්චරිතසංකිලෙසයෙක් ඇද්ද මොහුව තුන් කුසලයෝ නිස්සරණ යි.

නිදන කවරැ යත්: මේ මනොදුශ්චරිතයෝ නිදෙනෙක් වෙති : අභිධ්‍යා ව්‍යාපාද මිථ්‍යා දෘෂ්ටි යැ.

එහි අභිධ්‍යාමනොදුශ්චරිතය අදින්නාදන කායකර්මය එළවයි, එය හා බැඳුණු සියලු වාක්කර්මය ද එළවයි, මාපාචාදය ද සියලු බොරුබස් ද සියලු අසද්වචන ද සියලු මකුබව ද පලාස (ගුණසාරා දූමිම) ද අභිධ්‍යාඅකුශලමූලය යන මේ එළවයි. මුසාවාදය ද අදින්නාදනය ද අභිධ්‍යාවගේ වෙනතා යි.

එහි ව්‍යාපාදමනොදුශ්චරිතය ප්‍රාණසාතකායකර්මය එළවයි. සියලු ආකර්ෂණය පරිකර්ෂණය ඝන්ධනය ද පිඤ්ඤාවාච ඵරුසාවාච වාක්කර්මය ද එළවයි, මිථ්‍යාදෘෂ්ටි මනොදුශ්චරිතය ද අභිධ්‍යා ව්‍යාපාද හා මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය ද යොදවයි.

යමක්හුගේ මිථ්‍යාදෘෂ්ටියෙන් යුත් රාගජ වූ හෝ දෙසජ වූ හෝ යම් කිසි ත්‍යාගයෙක් වෙද, එය සර්වප්‍රකාරයෙන් මිථ්‍යා දෘෂ්ටියෙන් උපන්නේ වෙද, මේ කරුණෙන් මිථ්‍යා දෘෂ්ටිය කාමමිථ්‍යාවාරකායකර්මය එළවයි. සම්පප්‍රලාප වාක්කර්මය එළවයි. මේ අකුශලමූල වූ තුන් දුශ්චරිතයෝ යි.

යම් අභිධ්‍යාවක් ඇද්ද ඒ ලොභ යැ, යම් ව්‍යාපාදයෙක් ඇද්ද ඒ දෙස යැ, යම් මිථ්‍යා දෘෂ්ටියක් ඇද්ද ඒ මොහ යි. යම් අවචැරුරුම් මිථ්‍යාත්වයන් උපදවත් ද ඔහු යි. ඒ තුන් අකුශලමූලයන් ගත්කල්හි දසවිධ අකුසලය පිරිමට යෙයි. ඒ ත්‍රිවිධ දුශ්චරිත සංකිලෙසයාගේ නිස්සරණය වාසනාභාගියසුත්‍ර යි.

එහි ලෝභ. දෙස බදු යම් බෙහෙවින් බැඳුණු නිද්දෙසයෙක් ඇද්ද, මෙහි මොහයන් නොබැඳුණේ වෙද, ලොභය උත්සන්න වෙයි. එකරුණෙන් ඒ ධර්මයන්හි හෝ ලොභය පනවනු ලැබෙයි. එහි මේ මොහය අකුශලයෙක් වෙද, අවිජ්ජා යි. සිව් වැදෑරුම් වූ යම් අවිද්‍යාවක් රූපයෙහි අනුශයවශයෙන් සිටියා ද එය යි. අවිද්‍යාවෙන් මධ්‍යා ලද්දේ රූපය ආත්ම වශයෙන් දකී, ආත්මය රූපවත් කොට දකී, ආත්මයෙහි රූපය ඇතැයි හෝ දකී. රූපයෙහි හෝ ආත්මය ඇතැයි දකී.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තථ කතමං පදං සකකායදිට්ඨියා උචෙත්තං වදති : 'තං ජිවං තං සරීර'නානි නාමිකදිට්ඨි, අභිච්චානුප්පනනදිට්ඨි ව, අඤ්ඤා ව කරොති අඤ්ඤා පටිතංවෙදිතානි පච්ඡෙදාදිකපානං [?] තිණි පදානි සකකායදිට්ඨියා සංස්ථානං භජනානි අඤ්ඤා ජිවං අඤ්ඤා සරීර'නානි අකිරිතං ව තං දුක්ඛමිත්තො : අහෙතුකං ව පතනානි අනුච්ඡාදානං ව කම්මානං සබ්බං ව මානති.'

තථ 'ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ'නානි සංඝාරෙන සුද්ධි අර්ථවකා ඡත්‍රාසිති පඤ්ඤාපෙනානි. යථා රූපෙ සකකායදිට්ඨියා වතුච්ඡානා, ඵලං පඤ්ඤාසු බන්ධෙසු විතතිච්ඡානා' සකකායදිට්ඨි සංස්ථානං භජති. අඤ්ඤාජිවකා ව සංස්ථානවාදිකා ව' සිලබ්ධතං භජනානි පරමසනානි ඉතිනා හවිසාමි දෙවො වා දෙවඤ්ඤානරො වානි. අයං සිලබ්ධත-පරමාසො.

තථ සකකායදිට්ඨියා සො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති : තං ජිවං තං සරීරමිති. තං කම්මානි විච්ඡින්නානි නාමිකදිට්ඨි නාමිකපසිද්ධි, පුබ්බතො අපරතො පුබ්බතාපරතො -පෙ- ඉති වාසනාසාමිකෙසු ධිතස්ස අයං උපකම්මෙයො.

තථ සද්ධිසුද්ධො සබ්බං විච්ඡින්නං පජ්ඣති, පඤ්ඤාසුද්ධො උදාබ්බතං පස්සති, සමාධිසුද්ධො චිත්තං ඵකොදිකරොති, විරිකසුද්ධො ආරහති* සො ඉමෙති පඤ්ඤානි ඉසුද්ධොති සද්ධානුසාරී අවෙච්චාසාදෙ නිරතො ආනන්ධයං' සමාධිං උපාදෙති. ඉසුද්ධොති සුද්ධොති ධම්මානුසාරී අපාච්චායාය ආනන්ධයං' සමාධිං උපාදෙති සො 'ඉදං දුක්ඛ'නානි යථාභූතං පජානාති. (සච්චානි) ඉදං දස්සනසාධිතං සුතං. තස්ස පඤ්ඤානං ඔරමාසිතානං සංයොජනානං තිණි සංයොජනානි දස්සනා පහානබ්බාති' සබ්බෙත සබ්බං පටිනානි දො පුග්ගලකතානි [?]

තථ තිණි අකුසලමූලානි භාවනාපහානබ්බානි උපරික්ඛිතතානි ඡ හවෙ නිබ්බන්ධෙතානි. තථ තෙසු අභිච්ඡාදාපාදෙසු තනුකතෙසු ඡ හවා පරික්ඛයං' මරියාදං ගච්ඡති, දො හවා අවසිට්ඨා. තස්ස අභිච්ඡා ව බ්‍යාපාදෙ ව සබ්බෙත සබ්බං පරික්ඛිණා නොනානි. ඵකො හවො අවසිට්ඨො භොති. සො ව මානවසෙන නිබ්බන්ධෙතානි. කිඤ්චාපි ඵත අඤ්ඤාපි වතතාරො කිලො රූපරහො හවරහො අවිජ්ජා උභිච්චං, තෙතසමි'. මානභූතා නප්පට්ඨා අසම්මානං විනිවත්තෙතො, සබ්බෙපි යො අසම්මානස්ස පහානං ආරහතො. ධිණෙසු න ව තෙසු ඉදමුත්තාරිං දස්සනභූතියං පඤ්ඤාසු තෙවපුග්ගලෙසු තිසු ව පටිපන්නකෙසු' දවිසු ව ඵලට්ඨිසු භාවනාසාමියං සුතං. තදුත්තාරිං'. අසෙවසාමියං-

1. මානසි - මජ්ඣං,
2. ච්ඡානා - මජ්ඣං, PTS.
- * සද්ධිසුද්ධං උපාදො.
3. අනන්ධයං - මජ්ඣං.
4. වාදිකො - මජ්ඣං, PSS.
5. දස්සනපහානබ්බානි - ම.
6. පරික්ඛයං - මජ්ඣං, PTS.
7. තෙතුසමි, මජ්ඣං, PTS.
8. ආරහතො - මජ්ඣං, PTS.
9. පටිපන්නකෙසු - ම.
10. තදුත්තාරි - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි කවර පදයෙන් සක්කායදිව්වියෙන් උච්ඡේදය කියා ද යත්: එය මැ ජීව යැ එය මැ ශරීර යැ'යි ගන්නා නාස්තික දෘෂ්ටිය ද අධිත්‍යාසමුත්පත්තදෘෂ්ටිය ද, අනෙකක් කෙරෙයි අනෙකක් විඳි යන සක්කායදිව්විය පිළිබඳ තුන් පදයෝ ශාශ්වතදෘෂ්ටිය හස්තය කෙරෙහි. ජීවය අනෙකක ශරීරය අනෙකක යන අක්‍රියදෘෂ්ටියට ද අභේදක දෘෂ්ටියට ද වැටෙත්.

එහි 'මෙය මැ සැබව අත්‍යය සිස් යැ'යි සංසාරයෙන් ශුද්ධිය කියන ආජීවකයෝ සයාසු ලබ්ධියක් පතවති. යම්සේ රූපයෙහි සක්කායදිව්විය පිළිබඳ චතුස්ථස්තුකදෘෂ්ටිය වේ ද එ පරිදි පඤ්චස්කන්ධයෙහි විංශද්වස්තුක සක්කායදෘෂ්ටිය ශාඛ්‍යවනය හස්තය කෙරෙයි අත්‍ය ආජීවකයෝ ද ශාශ්වතවාදීහු ද 'මෙයින් දෙවියෙක් හෝ දෙව්‍යාත්‍යතරයෙක් හෝ වන්නෙමි'යි ශීලව්‍යය හස්තය පරාමර්ශනය කෙරෙත්. මේ සිලබ්ධිපරාමාස යි.

එහි සක්කායදිව්වියෙන් හේ රූපය ආත්මවශයෙන් දකී, 'එ මැ ජීව යැ, එ මැ ශරීරයැ'යි. පූර්වාන්තයෙහි අපරාන්තයෙහි පූර්වාන්තාපරාන්තයෙහි සැක කෙරෙයි. විචිකිත්සා කෙරෙයි, නිශ්චයට නො යෙයි, නො පහදී.....මෙසේ වාසනාභාගියෙහි සිටියහුට මේ උපක්කිලෙස යි.

එහි සද්ධිත්තියෙන් සියලු විචිකිච්ඡිත දුරු කෙරෙයි, පඤ්ඤිත්තියෙන් උදයවාය දකී, සමාධිත්තියෙන් සිත එකඟ කෙරෙයි, විරිධිත්තියෙන් වියභාරම්භ කෙරෙයි. හේ මේ පඤ්චෙන්ද්‍රියයන්ගෙන් සද්ධානුසාරී වූයේ අවේතාප්‍රසාදයෙහි නිරත වූයේ ආනන්තරිය සමාධිය උපදවයි. ශුද්ධ ඉන්ද්‍රියයන්ගෙන් ධම්මානුසාරී වූයේ ප්‍රත්‍යය රහිත බැවින් ආනන්තරිය සමාධිය උපදවයි, හේ 'මේ දුක' යයි ඇති සැටියෙන් දැන ගනී. (සත්‍යයෝ දක්විය යුත්තාහු ය.) මේ දස්සනභාගිය සූත්‍ර යි. ඔහුට පඤ්ච ඔරම්භාගිය සංයෝජනයන් අතුරෙන් දර්ශනයෙන් ප්‍රභාතව්‍ය වූ තුන් සංයෝජනයෝ සියල්ලෙන් සියල්ල ප්‍රතිඤ්ඤා වූවාහු පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් වූවාහු ය. [?]

එහි උඩ කියන ලද භාවනායෙන් ප්‍රභාතව්‍ය වූ තුන් අකුසලමූලයෝ හව සයක් උපදවති. එහි ඒ හවයන් කෙරෙහි අභිධ්‍යාව ද ව්‍යාපාදයන් ද තුනී කළ කල්හි ඡඩ්භවයෝ ක්ෂයවීමට මයභාදවට යෙහි, ඔහුට අභිධ්‍යාව ද ව්‍යාපාදය ද සියල්ලෙන් සියල්ල ක්ෂය වූවාහු වෙත්. එක් හවයෙක් අවශිෂ්ට වේ. එ ද මානවශයෙන් නිපදවයි. තවද මෙහි රූපරාගය භවරාගය අවිද්‍යාවය උද්ධව්වය යන අත්‍ය වූත් සතර ක්ලේශයෝ වෙති. ඔහු එහි මාන වූවාහු අස්මිමානය චිතිවර්තන කරන්නට ප්‍රතිබල නො වෙති. ඔහු සියල්ලෝ මැ අස්මි මානායාගේ ප්‍රභාණය ආරම්භ කෙරෙත්. ඔවුන් ක්ෂය නොවූ කල්හි මතුයෙහි දර්ශන භූමියෙහි ද පඤ්චශෙක්ෂ පුද්ගලයන් කෙරෙහි ද තුන් ප්‍රතිපත්තකයන් කෙරෙහි ද එලස්ථයන් දෙදෙනකු කෙරෙහිද මේ භාවනාභාගිය සූත්‍ර යැ. එයින් මත්තෙහි අසෙබ

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

සුත්තං. කත්ථි භුමි නව්ථිකාති[?] ඉදං ච පඤ්චමං. සුත්තං තිණ්ණං. පුග්ගලානං දෙසිතං. පුපුර්ජනස්ස, කෙඛස්ස අතෙඛස්ස. සංකිලෝගාභිකං. වාසනාභාගිකං. පුපුර්ජනස්ස, දස්සනභාගිකං. භාවනාභාගිකං. පඤ්චගානං. කෙඛානං, යං පථමනිද්දිට්ඨං අතෙඛගාගිකං. සබ්බෙතං. අරහන්තානං. යං පඨ පඤ්චවිධං සත්තවිසආකාරෙ පටිසෙයිතබ්බං. ඵලෙසු තස්ස ගතීනං ගතො උත්තරි[?] තං ච බො. සබ්බෙපෙන පඤ්ඤාසාය ආකාරෙති සම්පතති, යෙ පඤ්ඤාස ආකාරා සාසනෙ නිද්දිට්ඨා. තෙ සම්බිපියන්තා දසති ආකාරෙති පතනති, යෙ අරියසම්මං නිකේපෙන සීතෙ සම්බිපියන්තා අට්ඨසු ආකාරෙසු පතනති. චතුසු ච සාධාරණෙසු සුතෙතසු, යා භාරසම්පාතස්ස භුමි තෙ සම්බිපියන්තා පඤ්චසු සුතෙතසු පතනති : සංකිලෝගාභිකෙ වාසනාභාගිකෙ භාවනාභාගිකෙ නිබ්බට්ඨාභිකෙ අතෙඛගාගිකෙ ච. තෙ සම්බිපියන්තා චතුසු සුතෙතසු පතනති : සංකිලෝගාභිකෙ වාසනාභාගිකෙ නිබ්බට්ඨාභිකෙ අතෙඛගාගිකෙ ච. තෙ සම්බිපියමානා නිසු සුතෙතසු පතනති පුපුර්ජනභාගිකෙ කෙඛගාගිකෙ අතෙඛගාගිකෙ ච. යෙ සම්බිපියන්තා දව්සු සුතෙතසු පතනති : නිබ්බට්ඨාභිකෙ ච පුබ්බයොගභාගිකෙ ච. යථා වුග්ගං භගවතා : “දො අත්ථසෙ සම්පස්සමානා නථාගතා අරහන්තා සම්මාසම්මුඛා ධම්මං දෙසෙතති : සුත්තං ගෙග්ගං - පෙ - සත්ථා පුබ්බයොගසම්මන්තාගතෙ අපසකස්සරෙන මඤ්ඤමානො වසිසති. පුබ්බයොගා ච භවිස්සන්ති සත්තානං මඤ්ඤමානාධරාය¹ [?]

තත්ථ පඤ්ඤවේමනතං. අතතනො, සම්භුපස්සමානෙන අට්ඨවිධෙ සුත්තසබ්බෙපෙ යත්ථ යත්ථ සකෙකාති තත්ථ තත්ථ යොජේතබ්බං, තත්ථ තත්ථ යොජේති, සුග්ගස්ස අත්ථා නිද්දිට්ඨතබ්බො. න හි සතිවොදනං. මනොධාරෙතී; පිනා සක්කා; යෙන කෙනථි සුත්තස්ස අත්ථං යථාභූතං නිද්දිට්ඨං.

තත්ථ පුරිමකානං සුත්තානං ඉමා උද්දනගාථා :

- (1) කාමකා ජාලසඤ්ජනා - පඤ්ච නිවරණාති ච මනො පුබ්බඛකමා ධම්මා - මහානාමො ච සාකිසො,
- (2) උද්ධං අධො විපපමුතො - යං ච සීලකිම්මජිතා යස්ස සෙසුපමං විග්ගං - උපතියස්සපුච්ඡාදිකා,
- (3) යස්ස කායගතාසති - ඡන්තං තමොපරායනො න තං දලහං වේතසිකං - අයං ලොකොති අදිකං,
- (4) වග්ගායෙ වෙච පුග්ගලා - දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨසිති සොභානුධිසංචමේසු - අයං තොං අනුක්කමො.

(9) තත්ථ කතමා ආණ්ඩති :

- 13 සවේ භායථ² දුක්ඛස්ස - සවේ වො දුක්ඛමපපිසං මාකත්ථ පාපකං කම්මං - අපි චා යදි චා රහො.

“අතීතෙ රුධි රුපෙ අනපෙකෙඛා භොගී”ති³ විජාරෙන කාතබ්බා.

1. ධාරාය - PTS.

2. සායසි - PTS.

3. අනපෙකකා භොගීති - PTS.

භාගිය සුත්‍ර යැ, කිසි තැනෙක..... ? මේ පස්වැනි සුත්‍රය ද පාඨශ්ඡත, ගෞතම, අගෞතම යන තුන් පුද්ගලයන්ට දෙසන ලද, සංකිලෙසභාගිය වාසනාභාගිය සුත්‍රය පුහුදුන් පුහුල්භට යැ, දස්සනභාගිය භාවනාභාගිය දෙක පඤ්ච ගෞතමයන්ට යැ, පළමු දක්වන ලද අසෙබ භාගිය සුත්‍රය සියලු රහතුන්ට යැ. පඤ්චවිධ වූ යම් සුත්‍රයක් සත්විසි ආකාරයෙහි ලා සෙවිය යුතු ද මොවුන් කෙරෙහි ? එ ද සැකෙවින් පනස් අයුරෙකින් සම්පතනය වේ ද, යම් පනස් ආකාර කෙතෙක් ශාසනයෙහි දක්වන ලද්දු ද ඔහු සංක්ෂේප කරනු ලබන්නාහු ද ය ආකාරයකින් සංග්‍රහ වෙති, සැකෙවින් සිටි ආයාසිකයාගේ සංක්ෂේප කරනු ලබන්නාහු අට ආකාරයෙකින් පතිත වෙති (?) සතර සාධාරණ සුත්‍රයන්හි ද වැටෙති. භාරයම්පානයට යම් භූමියක් ඇද්ද එහි යැ, ඔහු සංක්ෂේප කරනු ලබන්නාහු 'සංකිලෙසභාගිය වාසනාභාගිය භාවනාභාගිය නිබ්බේධභාගිය හා අසෙබභාගිය ද යන පඤ්චසුත්‍රයන්හි වැටෙති, ඔහු සංක්ෂේප කරනු ලබන්නාහු 'සංකිලෙසභාගිය වාසනා භාගිය නිබ්බේධභාගිය හා අසෙබභාගිය ද යන සතර සුත්‍රයන්හි වැටෙති. ඔහු සංක්ෂේප කරනු ලබන්නාහු 'පුද්ද්විජ්ජනභාගිය. සෙබභාගිය හා අසෙබභාගිය ද යන තුන් සුත්‍රයන්හි වැටෙති. ඔහු සංක්ෂේප කරනු ලබන්නාහු නිබ්බේධභාගිය ද පුබ්බසොගභාගිය ද යන සුත්‍රද්වයෙහි වැටෙත්. භාග්‍යවතුන් විසින් එහෙයින් වදාරන ලද : "අත්ථවස - කරුණු දෙකක් දක්නා වූ තථාගත අර්හත් සම්‍යක්සම්බුද්ධයෝ සුත්ත ගෙයා යන ධර්මය දෙශනා කෙරෙති. ශාස්තෘන් වහන්සේ පූර්ව යොගසමන්වාගත වූවන් නිදුකින් දන්නාහු වසභ කෙරෙති. (?)

එහි තමන්ගේ ප්‍රඥවිශේෂත්වය දක්නාහු විසින් අටවැදෑරුම් සුත්‍රසංක්ෂේපයෙහි යම් යම් තැනෙක හැකි වේ ද ඒ ඒ තැන යෙදියැ යුතු. ඒ ඒ තැන්හි යොදා සුත්‍රාර්ථය දැක්විය යුතු. පිරිසුදු සිහියෙන් වෙන් වැ යම් කිසිවක්හු විසින් සුත්‍රාර්ථය තත්ව පරිදි දක්වන්නට නො මැ හැකි වේ, ?

එහි පූර්ව උදහසක සුත්‍රයන්ගේ මේ උද්දන ශාථා යැ :

(1) "කාමන්ධා ජාලසඤ්ජන්නා" යැ පඤ්ච නිවරණයෝ යැ මනොපුබ්බංගමා ධම්මා යැ මහානාම ශාක්‍යරජ යැ යන මොහු ද-

(2) 'උද්ධං අධො විජ්ජමුත්තො' යැ "කිමත්ථියානි කුසලානි සීලානි" යනාදිය යැ යස්ස සෙලූපමං චිත්තං" යැ 'ආයස්මා මං භන්තෙ යනාදි උපතිස්ස (සාරිපුත්ත) පුවඡා යැ-

(3) 'යස්ස කායගතායති' යැ 'ඡන්තමනිවස්සති' යනාදිය යැ 'තමොතමපරායනො' යනාදිය යැ 'න තං දළ්භං' යනාදිය යැ 'යං චෙතසිකං' යනාදිය යැ 'අයං ලොකො යනාදියයැ

(4) 'අනුසොතගාමී' ආදි සතර පුද්ගලයෝ යැ - දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨංති' යනාදිය යැ 'සොනානුධනෙසු ධම්මෙසු' යනාදිය යැ මේ ඒ උදහරණයන්ගේ අනුක්‍රමය යි.

(9) එහි ආණන්ති කවඨ යත් :

13. ඉදින් දුකට බියවූ නම් ඉදින් තොපට දුක අප්‍රිය නම් හෙළියෙහි වේවයි නොහොත් රහයි වැ වේවයි පව්කම් නභමක් කරවූ.

"රාධය, අතීත රූපයෙහි අනාපෙක්ෂ වේව"යි විස්තරයෙන් කියැයුතු'

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

“සිලවනොන ආනන්ද පුග්ගලෙන න වේතනා¹ කරණීයා ‘කිංකි මෙ අවිසාසිකායෙ හවිසාසී’²ති³ අයං වුච්චති ආණ්ඩති.”

(10) තත් කතමං ඵලං :

14. බමෙමි, හවෙ රතකිති බමමවාරිං
ජතනං මහනතං යථ විසාසාලෙ,
ඵසානිසංකො බමෙමි සුචිත්ත
න දුග්ගතිං ගච්ඡති බමමවාරිං.

ඉදං ඵලං :

(11) තත් කතමො උපායො :

15. සබ්බෙ බමමි, අනත්තාති - යද පඤ්ඤාය පසාති
අථ නිබ්බිද්දති දුකෙති - ඵස මග්ගො විසුද්ධියා.

“සත්තහමෙති සමන්තාගතො ඛො භික්ඛු අපි තිමවිත්තං පබ්බතරුජානං වාලොයා, කො පන වාදෙ ඡවං අවිජ්ජං.”
(සත්තකෙසු වේයාකරණං කාතබ්බං.) අයං උපායො.

(12) තත් කතමං ආණ්ඩති ඵ ඵලං ව :

- 16 සවෙ භායථ දුක්ඛස්ස - සවෙ වො දුක්ඛමපපිසං
මා⁴කත් පාපකං කමමං - අවි වා යදි වා රතො.
17. සවෙ ව පාපකං කමමං - කරිස්සථ කරොථ වා⁵
න වො දුක්ඛං පමුත්තාත්ති⁶ - උපෙච්චා⁷පි පලාගතං.

සුරිකාය ගාථාය ආණ්ඩති, පච්ඡිකාය ඵලං.

“සිලෙ පඤ්ඤාය දො බමමි, භාවෙතබ්බා : යා ව චිත්තභාවනා
යා ව පඤ්ඤාභාවනා” අයං⁸ ආණ්ඩති, රුගවිරුගා ව ඵලං.

(13) තත් කතමං ඵලං ව උපායො ව :

18. සිලෙ පඤ්ඤාය නරෙ සපඤ්ඤා - චිත්තං පඤ්ඤං ව භාවනා
ආනාපි නිපකො භික්ඛු - කො ඉමං විජ්ජයෙ ජටං.

සුරිකාය අභිනාථාය උපායො, පච්ඡිකාය අභිනාථාය ඵලං.

1. යද මජ්ඣං - PTS.
2. අසාසි - PTS. මජ්ඣං,
3. කතමං - මජ්ඣං,
4. කරොථ වා කරිස්සථ - ම.
5. පමොක්ඛාත්ති - ම.
6. උපෙච්චාපි - මජ්ඣං උදන, PTS.
7. යා ව - ම.

“ආනන්දය, සිල්වත් පුභුල්හු විසින් ‘කිමූ මට අවිජ්ජාසාරය වන්නේ දෑ’යි වෙතනා නො කටයුතු” යයි මේ ආණ්ඩුකී යයි කියනු ලැබේ.

(10) එහි ඵලය කවරෙ යත් :

14. දනාදි කුශලධර්ම තෙමේ ඒකාන්තයෙන් ඒ ධර්මයෙහි හැසිරෙන පුභුල්හු (දිව්‍යධර්මික සම්පරාධික අනාර්ථයෙන්) රක්තේ යැ, වැසිකල මහත් වූ ඡත්‍රය එය ධර්මානුසාරීයමයේ රක්ති ද එමෙකි. ධර්මය මොනොවට පරිචිත කල්හි තෙල අනුසස වෙයි, ධර්මවාරි පුද්ගල අපායාදි දුගතියට නො යේ යයි.

මේ ඵල යි.

(11) එහි උපාය කවරෙ යත් :

15. සියලු සංඛත සංඛ්‍යාත ප්‍රත්‍යයොත්පන්නධර්මයෝ අනාත්මයහ යි මෙයේ යම් කලෙක (විදසුන් තෙදගන්වා) අනාත්මානුදර්ශන ප්‍රඥයෙන් දක්නී ද, එකල්හි (පෙර මැ අනිත්‍ය දුඃඛයන් දුටු හෙයින්) විදර්ශනා භාවය වූ පඤ්චස්කන්ධ දුඃඛයෙහි නිර්වේදයට පැමිණෙයි. තෙල නිර්වේදය විශුද්ධි සංඛ්‍යාත ආයතීචාර්ගයට උපාය වේ යයි.

“සත් අහෙකින් සමන්වාගත මහණ හිමවත් පවිරජු පවා සලන්නේ යැ, ලාමක වූ අවිද්‍යාව (සලන්නේ යැ යනු) කියනු මැ කවරේ ද” (සත්තක නිපාතයෙහි වෙය්‍යාකරණය විස්තර කළ යුතු.) මේ උපාය යැ.

(12) එහි ආණ්ඩුකී ද ඵලය ද කවරෙ යත් :

16. ඉදින් දුකට බියවූ නම් ඉදින් තොපට දුක අප්‍රිය නම්, හෙළියෙහි වෙච්ඡි නොහොත් රහසැ වෙච්ඡි පටිකම් නහමක් කරවූ.

17. ඉදින් පටිකම් මතු කරන්නවූ නම් ,දන් කරවූ නම් හෝ දූත දූත පලායන්නා වූ ද තොපට දුකින් මිදීමක් නැති.

පූර්ව භාවයෙහි ආණ්ඩුකී යැ, පශ්චිමභාවයෙහි ඵල යි.

“සිලයෙහි පිහිටා චිත්තභාවනාව ද පඤ්ඤාභාවනාව ද යන ධර්මයෝ දෙදෙන වැඩියැ යුත්තාහු මැ යැ” මේ ආණ්ඩුකී යැ. රාගවිරාගය ඵල යි.

(13) එහි ඵලය ද උපාය ද කවරෙ යත් :

18. පිළිසඳ නුවණින් නුවණ ඇති වියහි ඇති පාරිභාරික ප්‍රඥ ඇති සසරබිය දක්නා වූ යම් සත්ත්වයෙක් ඇද්ද හේ සිලයෙහි පිහිටා චිත්තසමාධිය ද විදර්ශනා ප්‍රඥ ද වඩමින් මේ කෘෂ්ණ නමැති අවුල කපන්නේ යි.

මෙහි පූර්වාර්ධභාවයෙන් උපාය ද, පශ්චිමාර්ධභාවයෙන් ඵලය ද වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

‘නන්දියො සකෙකා - කට්ඨිච්ඡුසමි නිග්‍රොධාරමකෙ’¹ සුතතං. මූලතො උපාදය යාච ඡසු ධම්මෙසු උතාරිං² පඤ්චසු ධම්මෙසු යාච ‘කරණියං අත්තතො න සමනුපසන්නති’³ අයං උපායො. අරියසාවකො පජ්ඣතෙව පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ, න උපාදියති’⁴ ති’ සබ්බාසු ඡසු පඤ්චසු, අයං එලං ච උපායො ච.

(14) තත් කතමං ආණ්ඩති ච එලං ච උපායො ච :

19. සුඤ්ඤතො ලොකං අවේක්ඛස්සු මොඝරජා සදා සතො අත්තානුදිට්ඨිං උගභව - එවං මෙවුතරෙ සියා.

“සුඤ්ඤතො ලොකං අවේක්ඛස්සු මොඝරජා”ති ආණ්ඩති. “සදා සතො”ති උපායො. “අත්තානුදිට්ඨිං උගභව එවං මෙවුතරෙ සියා”ති එලං.

“සමාධිං භික්ඛවෙ භාවෙථ, සමාහිතො භික්ඛවෙ භික්ඛු රූපං අනිච්ඡතති පජානාති, එවං පසං අරියසාවකො පරිමුච්ඡති ජාතියාපි - පෙ - උපායාසෙතිපි.” ඉධ නිඤ්ජි.

(15) තත් කතමො අය්‍යාදො :

20. කාමං කාමයමානස්ස - නස්ස වෙ තං සමිජ්ඣති අධා පිතිමනො හොති - ලභා මච්චො යදිච්ඡති.

අයං අය්‍යාදො.

“ධම්මවරියං සමවරියං කුසලචරියං” හෙතු හි බ්‍රාහ්මණ එවමිධො - කචෙව සත්තා කායස්ස හෙදා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජනති.” අයං අය්‍යාදො.

(16) තත් කතමො ආදිනදො :

21. කාමෙසු වෙ භඤ්ඤතෙ - සබ්බා මුච්චෙව - (?)

අයං ආදිනචො.

පගෙහදිසංසුත්තකෙ සුතෙන පබ්බතුපමා අයං ආදිනචො.

(17) තත් කතමං නිසාරණං ;

22. යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති - සප්පසෙව පදා සිරො සො’මං විසත්තිකං ලොකෙ - සතො සමතිවත්තති,

ආයුත්තකෙ සුභතං පාරිච්ඡත්තකො පඤ්චුපලායො සත්තපලායො ; ඉදං නිසාරණං.

1. ඉසිටුත්තසුරිතිකා ම එකරකෙඛ - ම PTS.

2. උතාරි - ම PTS.

3. යාචයොගො කරණියො - ම

4. අසහගතස්ස කාමාසවාපි විතතං විමුච්ඡතිති - ම.

5. උපායාසෙති - PTS.

6. කුසලචරියං - මජ්ඣං, PTS.

කිසිවක්වුවත් නිවැරදිව පෙන්වා දීමට හැකි වන්නේ එය නිවැරදිව සිදු වූයේ—මුළු පවත්
ධර්ම සමයෙහි ද මත්තේන් ධර්ම පසෙහි ද තමා විසින් කටයුතු දිය දකිත්. මේ උපාය යැ,
ආයුර්වේදය ලාභක අනුග්‍රහ ධර්මයන් දුරු කෙරේ මැ යැ, සියලු එකොළොස් ධර්මයන්හි
මේ එලය ද උපාය ද වේ.

(14) එහි ආණන්ති ද එලය ද උපාය ද කවරේ යත් :

19. මොසරාජය, හැම කල්හි ස්මිතමත් වූ සත්කයාදායකයා දුරුකොට ලොව අනාගත
විසින් බලව, මෙසෙයින් මාතෘපුත්‍ර ඉක්මවන්නෙහි යැ”.

“සුඤ්ඤතො ලොකං අවේක්ඛස්සු මොසරාජ” යනු ආණන්ති යැ. “සද සතො” යනු
උපාය යැ, අත්තානුදිව්සිං උභවිව එවං මව්වුතරො සියා” යනු එල යි.

“මහණෙනි, සමාධිය වඩවු, මහණෙනි, සමාහිත වූ මහණ ‘රූපය අනිත්‍ය යයි දනගනී,
මෙසේ දක්නා ආයුර්වේදය ජාතියෙන් ද උපායාසයන්ගෙන් ද මිදෙයි.” මෙහි
ආණන්ති ආදි තුන මැ ඇත.

(15) එහි අස්සාද කවරේ යත් :

20. උස්තුකාමය කැමැතිවන සත්ත්වයෙකු ඉදින් ඒ කාමවස්තු සමාද්ධි මේ නම්, එකල්හි
සත්ත්ව තෙමේ කැමැති වස්තුව ලැබ එකාන්තයෙන් සතුටු සිත් ඇතිවේ වේ.

මේ අස්සාද යැ.

“ඛන්ධා, ධර්මවයං සම්මාදායකං කුලෙක්ඛියා ජන්තු කොට ගෙන මැ මෙසේ මෙලොවැ
ඇතුළු සත්ත්ව කෙනෙක් කය බිඳීමෙන් සුභති ස්වර්ගලොකයට පැමිණෙත්.” මේ
අස්සාද යි.

(16) එහි ආදිනව කවරේ යත් :

21. (ආදිනව සදහා නිදර්ශන කළ පාඨය අසම්පූර්ණ වූයෙකි.)

පසෙහාදි (කොසල) සංයුක්තයෙහි සුත්‍රාගත “පඨිබ්බපමාව” වෙයි. මේ ආදිනව යි.

(17) එහි නිස්සරණ කවරේ යත් :

22. යමෙක් වස්තුකාමක්ෂල්‍යකාමයන් (විෂ්කම්භණයෙන් හෝ සමුච්ඡේදයෙන්)
තමාගේ පාදය කෙරෙන් සර්පයකුගේ හිස මෙන් දුරුකෙරේ ද, ඒ මහණ ලොවැ
විසත්තිකා සංඛ්‍යාත මේ තෘෂ්ණාව ස්මිතමත් වූ ඉක්මවයි.

සංයුක්තයෙහි සුත්‍රය— පඬුවන් ගොළු ඇති ගිලිහුණු කොළ ඇති පරසතුරුක (දක්වියයුතු)
මේ නිස්සරණ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

(18) තත් තතමො අස්සාදෙ ව ආදිනවො ව :

23. යාති කරොති පුරිතො - නාති අතතති පස්සති
කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං - පාපකාරී ව පාපකං

තත් යං පාපකාරී පටිච්ඡුභොති අයං ආදිනවො¹ කල්‍යාණකාරී යං පටිච්ඡුභොති, අයං අස්සාදෙ.

ලාභාලාභ අට්ඨකෙසු බ්‍යාකරණං, තත් “අලාභො අගතො නිසු දුක්ඛං” අයං ආදිනවො. ‘ලාභො යතො සුඛං පසංසා’ අයං අස්සාදෙ.

(19) තත් තතමො අස්සාදෙ ව නිස්සරණං ව :

24. සුඛො විපාකො පුඤ්ඤානං - අභිප්පායො ව ඉජ්ඣති
බිප්පං ව පරමං සනතිං - නිබ්බානමධිගච්ඡති.

යො ව විපාකො පුඤ්ඤානං යා ව අභිප්පායො ඉජ්ඣතා, අයං අස්සාදෙ. යං බිප්පං ව පරමං සනතිං නිබ්බානමධිගච්ඡති, ඉදං නිස්සරණං.

“බ්‍රහ්මිංසාය” වෙවි මහාපුරිසලකුණෙති සමන්තාගතස්ස මහාපුරිසස්ස ඤෙ යෙව ගතියො හවන්ති² : සචෙ අගාරං අජ්ඣාචතති, රුජා හොති චක්කවත්ති³ (යාව අභිච්ඡන්තා අජ්ඣාචතති) අයං අස්සාදෙ, “සචෙ අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජති” (පබ්බං විජාරෙතා⁴) ඉදං නිස්සරණං. අයං අස්සාදෙ ව නිස්සරණං ව.

(20) තත් තතමො ආදිනවො ව නිස්සරණං ව :

25. අදානස්ස හයං ඤාතා - ජාතිමරණසම්භවං
අදාදානුත නිබ්බාතී⁵ - ජාතිමරණසංඛයා.

පුරිකොත අඛිංගාඨාය ජාතිමරණසම්භවො ආදිනවො. ‘අදාදානුත නිබ්බාතී ජාතිමරණසංඛයාති නිස්සරණං.

“කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපනො, ජායති ව ජියති ව මියති ව”⁶ යාව “කුදස්සු නාම ඉමස්ස දුක්ඛස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤාසිස්සති ජරාමරණස්සා”⁷ති. එත් යා උපපරිතො, අයං ආදිනවො, යො ගෙඛං භික්ඛා⁸. අභිනික්ඛමති යාමි පුරුණකාය රුජ්ඣාතියා. ඉදං නිස්සරණං. අයං ආදිනවො ව නිස්සරණං ව.

(21) තත් තතමො අස්සාදෙ ව ආදිනවො ව නිස්සරණං ව :

26. කාමා හි චිත්‍රා මද්ධරා මනොරමා
විරූපරූපෙන⁹ මථෙන්නි විතං, -පෙ-
තස්මා අහං පබ්බජිතොමහි රුජ -පෙ-
අපණ්ණකං සාමඤ්ඤමෙවි සෙයෙතා.

- 1 අස්සාදෙ - ම.
- 2 බ්‍රහ්මිංසාය - මජ්ඣං.
- 3 හොන්ති - ම, PTS.
- 4 සබ්බෙන ඕසෙන - ම, PTS.
- 5 යජ්ඣං ජායතෙ ව මියතෙ ව - ම, PTS.
- 6 නිබ්බන්තති - මජ්ඣං, PTS.
- 7 අනොතා හවිස්සති පරතො වාතී - ම, PTS.
- 8 ගෙඛං ඤාතා - ම, PTS.
- 9 විවිධා - ම, PTS.
- 10 විරූපරූපෙති - ම, PTS.

(18) එහි අස්සාද හා ආදිනව කවරෙ යත් :

23. පුරුෂ තෙමේ යම් පාප කෙනකුන් කෙළේ ද, ඒ පාපවිපාකයන් තමා කෙරෙහි දකී, දනාදි කල්‍යාණක්‍රියා කරනුයේ කල්‍යාණයන් දකී, යළි පාපකාරී පුරුෂ ලාමක පාපවිපාකය දකී.

එහි පාපකාරී තෙම යම් විපාකයක් විඳි ද මේ ආදිනව යැ, කල්‍යාණකාරී පුරුෂ යම් විපාකයක් විඳි ද මේ අස්සාද යි.

'ලාභාලාභ' අෂ්ටකයෙහි වෙය්‍යාකරණය දැක්විය යුතු : එහි 'අලාභ අයස නින්ද දුක්ඛ, යන මේ ආදිනව යැ, 'ලාභ යස සුඛ පසංසා' යන මේ අස්සාද යි.

(19) එහි අස්සාද හා නිස්සරණ කවරෙ යත් :

24. පුණ්‍යයන්ගේ සුඛ විපාකය වෙයි, අධ්‍යායය ද සමාද්ධි වෙයි. වහා පරම ශාන්තිය, වූ නිර්වාණය ද අවබෝධ කෙරෙයි.

පුණ්‍යයන්ගේ යම් විපාකයෙක් ඇද්ද, යම් අධිප්‍රාය සමාද්ධියකුත් වේ ද, මේ අස්සාද යැ යම් පරම ශාන්ති වූ නිර්වාණය අවබෝධකිරීමක් ඇද්ද මේ නිස්සරණ යි.

"දෙතිස් මහාපුරුෂලක්ෂණයෙන් සමන්විත මහාපුරුෂභව ගති දෙකක් මැ වෙති : ඉදින් ගිහිගෙයි වෙසේ නම් සක්විති රජ වෙයි. (දිනා වාසය කෙරෙයි යනු දක්වා) මේ අස්සාද යැ. 'ඉදින් ගිහිගෙන් නික්මැ අනගාරිය පැවිද්දට පැමිණේ ද (සියල්ල විස්තරයෙන් කියැ යුතු.) මේ නිස්සරණ යැ. මේ අස්සාද හා නිස්සරණ සූත්‍ර යි.

(20) එහි ආදිනව හා නිස්සරණ හා කවරෙ යත් :

25. (නාෂණා විසින්) ආදානායෝ ජාතිමරණ කාරණ වූ බිය දැනැගෙන ජාතිමරණ යන්ගේ ක්ෂය වීමෙන් නාෂණාග්‍රහණය නො කොට පිරිනිවෙයි.

පූර්වාර්ධගාරායෙහි ජාතිමරණසම්භවය ආදිනව යැ, 'අනාදාන නිබ්බාති ජාතිමරණ සංඛයා, යනු නිස්සරණ යි.

'එකාන්තයෙන් මේ ලෝවැසි තෙමේ දුකට පැමිණියේ යැ, උපදනේ ද දිරන්තේ ද මියන්තේ ද වෙයි' (යනු පටන්) කවද නම් මේ ජරාමරණ දුඃඛයාගේ නිස්සරණය පැනෙන්නේ ද' යනු දක්වා මෙහි යම් උපපරික්ෂාවක් වේ ද මේ ආදිනව යැ, පුරාණ රාජධානියෙහි ගෙඬය හැරපියා අභිනිෂ්ක්‍රමණය වේ ද, මේ නිස්සරණ යැ. මේ ආදිනව හා නිස්සරණ යි.

(21) එහි අස්සාද ආදිනව හා නිස්සරණ කවරෙ යත් :

26. යම් භෙයකින් වස්තුකාමයෝ විසිතුරු වූවාහු මධුර වූවාහු (පුහුදුනට) මනරම් වූවාහු විවිධ ස්වරූපයෙන් සිත අලළක් ද ... මහරජ, මම එහෙයින් පැවිදි වීමි, ... අවිරුද්ධ වූ - නොයඤ්ඤක වූ ශ්‍රමණභාවය මැ උත්තරිතර වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

යං 'කාමා හි චිත්තා මධුරා මනෝරමා'ති අයං අස්සාදෙ. යං 'විරූපරූපෙන මජ්ඣෙති චිත්ත'නති අයං අදිනවො. යං 'අහං පබ්බජිතොමි රාජ අපණ්ණකං සාමඤ්ඤමෙව සෙය්‍යො'ති ඉදං නිස්සරණං.

බාලීසිකොපමිසුත්තං.¹

යං ආසාය වා වෙදනීයං කම්මං ගාහතී, තථා වෙපි යං යං පාපකම්මං අනුභොතී, තත්ථ දුක්ඛවෙදනීයෙන කම්මෙන අභාවිතං - කායෙන ච යාව පරිත්තවෙනසො ච ආදිනං දස්සෙති, සුඛවෙදනීයෙන කම්මෙන අස්සාදං දස්සෙති² යං පුරුසදිසො හොති. භාවිතවිතො, භාවිතකායෙ: භාවිතපඤ්ඤා මහානාමො, ඉදං නිස්සරණං.

(22) තත්ථ කතමං ලොකීයං සුත්තං :

27. න හි පාපං කතං කම්මං - සජ්ජු ඛිරංච මුඛවතී
දහන්තං බාලමජ්ඣෙති - හසමච්ඡන්තොච පාවකො.

'චිත්තාරි අගතිගමනාති, ඉදං ලොකීයං සුත්තං.

(23) තත්ථ කතමං ලොකුත්තරං සුත්තං :

28. යස්සිඤ්ඤාති සමථං ගතාති
අස්සා යථා සාරපිනා සුදන්තා,
පභිනමානස්ස අනාසවස්ස
දෙවා'පි තස්ස පිභයනති තාදිනොති,

"අරියං වො භික්ඛවෙ සමමාසමායී දෙසෙස්සාමී" තී ඉදං ලොකුත්තරං සුත්තං.

(24) තත්ථ කතමං ලොකීයං ලොකුත්තරං ච සුත්තං :

29. සතතීයා විය ඔමචෙතී - ඛය්‍යමානොච මජ්ඣකෙ
කාමරුගපපහානාය - සතො භික්ඛු පරිබ්බජේ.

"සතතීයා විය ඔමචෙතී ඛය්‍යමානොච මජ්ඣකෙ"ති ලොකීයං.
"කාමරුගපපහානාය සතො භික්ඛු පරිබ්බජේ"ති ලොකුත්තරං.

"කබලිඛකාරෙ ආහාරෙ අපි ඡඤ්ඤ"ති ලොකීයං. "නපි ඡඤ්ඤ"ති ලොකුත්තරං. ඉදං ලොකීයං ලොකුත්තරං ච සුත්තං.

(25) තත්ථ කතමං කම්මං :

30. යො පාණමතීපානෙනි - මුහාචාදං ච භාහතී
ලොකෙ අදින්නං - ආදියතී - පරදුරං ච ගවජතී,
සුරුමෙරුපානං ච යො ඤායෙ අනුයුඤ්ඤති.

31. අපපහාය පඤ්ච වෙරුති - දුස්සිලො ඉති වුච්චති,
(කායස්ස හෙද දුපාඤ්ඤා - නිරයං තොපපජ්ජති.)

"නිණ්මාති භික්ඛවෙ දුච්චරිතාති" ඉදං කම්මං.

1. බලවං බාලොපම සුත්තං - ම, PTS.

2. අස්සාදෙති - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

“කාමා හි චිත්‍රා මධුරා මනෝරමා” යන යමක් ඇද්ද, මේ අස්සාද යැ. “විරූප රූපෙන මථෙත්ති චිත්තං” යන මේ ආදිතව යැ. “අභං පබ්බථිතොමිති රාජ අපණ්ණකං සාමඤ්ඤ මෙව සෙය්‍යා” යන මේ නිස්සරණ යි.

“බාලිසිකොපමසුත්‍රය වේදනාසංයුත්ත

ආශායෙන් හෝ යම් (විපාක) චිත්තයකු කර්මයක් කෙරේ ද, ඉදින් යම් යම් පාපකර්මයක් කෙරේ ද, එහි දූඛවේදනීය කර්මයෙන් ද අභාවිත කායයෙන් ද යුක්ත වූ පරිත්තවෙනසෝ යනු දක්වා ආදිතව ය දක්වති. සුඛවේදනීය කර්මයෙන් අස්සාදය දක්වති. වැඩු සිත වැඩු කය වැඩු ප්‍රඥ ඇති අපරිත්ත-(නිකෙලෙස්) මහානාම වෙයි. මේ නිස්සරණයි. (මේ කොටස ද ව්‍යාකූල යි.)

(22) එහි ලොකීය සූත්‍ර කවරෙ යත් :

27. කරන ලද පාපකර්මය එකෙණෙහි (දෙවනලද ධාරොප්පණ) ක්ෂීරය දිහිබවට නො යන්නායේ නොමැ විපාක දෙයි. භවයෙන් වැසුණු සහලගරක් සෙයින් පවිකම් කළ බාලයා දවමින් ඔහු ලුහුබැඳ යෙයි.

සතර අගතිගමනයෝ දක්විය යුත්තාහ. මේ ලොකීය සූත්‍ර යි.

(23) එහි ලොකුත්තර සූත්‍ර කවරෙ යත් :

28. යම් මහණක්හුගේ වක්ෂුරාදි ඉන්ද්‍රියයෝ දක්ෂ රියදුරක්හු විසින් මැනැවින් දමනය කළ අසුන් මෙන් ශමටයට (දූමිණුබවට) ගියාහු ද, ප්‍රභීණමාන ඇති අනාසුච වූ ලාභාලාභාදියෙහි තාදි වූ ඒ ක්ෂිණාසුචවට දෙවියෝ ද කැමැති වෙත් යයි.

“මහණෙනි, මම තොපට ආයාසි සමාසක් සමාධිය දෙසන්නෙමි” යන මේ ලොකුත්තර සූත්‍ර යි.

(24) එහි ලොකීය ද ලොකුත්තර ද සූත්‍රය කවරෙ යත් :

29. අධියවියෙකින් උඩ සිට පහර දෙනු ලැබුවකු සෙයින් හිස දූවෙන්නකු සෙයින් කාමරාගයාගේ ප්‍රභාණය පිණිස මහණ සිහි ඇති වූ වාසකරන්නෝ යැ.

“සත්තියා විය ඔමටයො ඩස්භමානොව මත්ථකෙ” යනු ලොකීය යැ, කාමරාගප්ප භානාය සතො හික්කු පරිබ්බපෙ” යනු ලොකුත්තර යි.

“කබ්බිංකාරෙ ආහාරෙ අත්ථි ඡන්දෙ” යනු ලොකීය යැ. “නත්ථි, ඡන්දෙ” යනු ලොකුත්තර යැ. මේ ලොකීය ද ලොකුත්තර ද සූත්‍ර යි.

(25) එහි කම්ම කවරෙ යත් :

30. යමෙක් පණ්ඩා කෙරේ නම් මුසවාත් බෙණේ නම් ලොවැ නුදුන් දැ ගති නම් පරමුත් කරාත් යේ නම් යම් මිනිසෙක් රහමෙර පානසෙහිත් යෙදේ නම්—

31. හේ පඤ්ච අකුශලවේරයන් නො පියා සිටියේ දුශ්ශීලයෙකැයි කියනු ලැබේ. (ඒ දුෂ්ප්‍රාඥ කායුත් මරණින් මතු නිරයට පැමිණේ.)

“මහණෙනි, මේ දුශ්චරිතයෝ කිදෙනෙක් වෙති” මේ කර්ම යි.

(26) තත් කතමො විපාකො :

32. සංඝචරිතසංගහොති - පරිපුණ්ණොති සබ්බකො

“දිට්ඨං මයා භික්ඛවෙ ඡර්ඝ්ඤායනනිකා නාම නිරයා. දිට්ඨං මයා භික්ඛවෙ ඡර්ඝ්ඤායනනිකා නාම සංඝො.” අයං විපාකො.

(27) තත් කතමං කම්මං ච විපාකො ච :

33. අයසංච මල්ලං සමුට්ඨිතං - තදුට්ඨායං තමෙව බාදති

එවං අතිධොනවාරිතං - සානි කම්මානි නයනති දුග්ගතිං.

“අයසංච මල්ලං සමුට්ඨිතං” යාච “සානි කම්මානි”ති ඉදං කම්මං, “නයනති දුග්ගති”නති විපාකො.

“චතුසු සම්මා පටිපජ්ජමානො : මානරි පිතරි තථාගතෙ තථාගත-සාචකෙ” යා සම්මාපටිපත්ති, ඉදං කම්මං. යං දෙවෙසු උපපජ්ජති, අයං විපාකො. ඉදං කම්මං ච විපාකො ච.

(28) තත් කතමං නිද්දිට්ඨං සුත්තං :

34. නෙලඛෙතා සෙනපච්ඡාදො - එකාරො වත්තතො¹ රජො

අනිසං පස්ස අයනනං - ජිනනසොතං අබ්බකුතං.

යං චා විත්තං සමඤ්ඤ සිත්තො ගහපති² දිස්සති, එවං ඉමාය ගාථාය නිද්දිට්ඨා අත්ථො.

ගොපාලකුපමෙ එකාදස පද්ධති. “එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු රූපඤ්ඤා ගොති” යාච “අතිරෙකපුජාය පුජෙතා ගොති”ති. ඉමානි එකාදස පද්ධති. යථාගාසිතානි නිද්දිට්ඨා අත්ථො.

(29) තත් කතමං අනිද්දිට්ඨං සුත්තං :

35. සුඛො විවෙකො තුට්ඨස්ස - සුතධම්මස්ස පස්සතො

අබ්බාපජ්ජං සුඛං ලොකෙ - පාණ්ඩුතෙසු සංයමො.

36. සුඛා විරාගතා ලොකෙ - කාමානං සම්භික්ඛමො

අසම්මානස්ස යො විනයො - එතං වෙ පරමං සුඛනති.

ඉදං අනිද්දිට්ඨං, අට්ඨ මහාපුරිසවිතකතා. ඉදං අනිද්දිට්ඨං.

(30) තත් කතමං නිද්දිට්ඨං ච අනිද්දිට්ඨං ච :

37. පත්තනනෙත්තො සුමුඛො - බ්‍රහ්ම උජ්ජ පතාපවා

මජ්ඣෙකි සමණසබ්බස්ස - අදිට්ඨොච විරෙවති.

1. විපට්ඨාය - මජ්ඣං, PTS.

2. තතුට්ඨාය - මජ්ඣං, PTS.

3. වත්තති - මජ්ඣං, PTS.

4. විත්තොගහපති - මජ්ඣං.

5. යා ච - මජ්ඣං, PTS.

6. අනිද්දිට්ඨා අත්ථො - මජ්ඣං, PTS.

(26) එහි විපාක කවරෙ යන් :

32. (නිරයෙහි පැසෙන අපට) සර්වප්‍රකාරයෙන් සැටවාදහසක් පිරුණාහුය.

“මහණෙනි, මා විසින් ඡට්ඨපරිඤායනනික නම් නරකයෝ දක්නාලද්දහු ය, මහණෙනි මා විසින් ඡට්ඨපරිඤායනනික නම් ස්වර්ගයෝ දක්නා ලද්දහු ය. මේ විපාක යි.

(27) එහි කර්මය ද විපාකය ද කවරෙ යන් :

33. යකඩින් මැ නැගුණු මලය එයින් මැ නැගී යමිසේ ඒ යකඩය මැ කා වනයා ද, එපරිද්දෙන් සිවුපසයෙහි ප්‍රත්‍යාවේක්ෂාඥනය ඉක්මැවූවහු (සිවුපසය නො පස්විකා වළඳන මහණහු) ඒ ස්වකීය කර්මයෝ දුගතියට පමුණුවන්.

“අයසාව මලං සමුවධිතං” යනු පටන් “සානි කම්මානි, යනු දක්වා මේ කම්ම යැ, ‘නයන්ති දුග්ගතිං’ යනු විපාක යි.

“මව කෙරෙහි පියා කෙරෙහි තපාගතයන් කෙරෙහි තපාගතශ්‍රාවකයන් කෙරෙහි යන සතර තැන්හි මැනැවින් පිළිපදනේ යැ” යන තන්හි (වතුක්කංගුත්තර) යම් සමාක්ප්‍රති පත්තියෙක් ඇද්ද මේ ‘කම්ම’ යැ. දෙව්ලොවැ උපදී යන මේ විපාක යැ, මේ කම්ම ද විපාක ද වෙයි.

(28) එහි නිද්දිට්ඨ සූත්‍ර කවරෙ යන් :

34. නිර්දෙශ වූ ශ්වෙතාවරණ ඇති (ස්මාති සංඛ්‍යාත) එක් අර (දෑව්)යක් ඇති රථයෙක් පවතී. රාගාදි ව්‍යසන නැති සිදුතා ලද තෘෂ්ණා ප්‍රොතස් ඇති රාගාදි බන්ධන නැති වැ පැමිණෙන රහත්හු බලව.

චිත්ත ගෘහපති ශ්‍රමණයන් කෙරෙහි යම් චිත්‍රයක් දකී ද, මෙසේ මේ ගාථායෙන් නිර්දිෂ්ට අර්ථය වේ.

ගොපාලතුපම සූත්‍රයෙහි එකොළොස් පදකෙනෙක් වෙති, (එකාදසකංගුත්තර) “එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු රූපඤ්ඤා හොති” යනු පටන් “අතිරෙක පුජාය පුජෙතා හොති” යනු යි. මේ එකොළොස් පදයෝ වදළ පරිදි නිර්දිෂ්ට අර්ථ ඇත්තෝ යි.

(29) එහි අනිද්දිට්ඨ සූත්‍ර කවරෙ යන් :

35. (සතර මාර්ගඥන සන්තොෂයෙන්) සතුටු වූ ප්‍රකාශිත වූ නිර්වාණ ධර්ම ඇති විවේකය හෝ දක්කසුතු දැ දක්නා රහතුන් වහන්සේට නිර්වාණ සංඛ්‍යාත උපධිවිවේකය සුව වෙයි, නො කීපෙන බව සුව වෙයි, ලොවැ ප්‍රාණින් කෙරෙහි සංයමය (අවිභිංසාව) සුව වේ.

36. ලොවැ කාමයන්ගේ යම් ඉක්මැවීමක් ඇද්ද ඒ විරාග බව සුව වෙයි. (රහත් මගින්) අස්මිමානායාගේ යම් දුර්ලබමක් ඇද්ද තෙල රහත් බව ඒකාන්තයෙන් පරම සුවය වේ යයි.

මේ අනිද්දිට්ඨ සූත්‍ර යැ. අප්ට මහාපුරුෂචිත්තරකයෝ වෙති. මේ අනිද්දිට්ඨ සූත්‍ර යි.

(30) එහි නිද්දිට්ඨ ද අනිද්දිට්ඨ ද සූත්‍ර කවරෙ යන් :

37. පහන් වූ තෙත් සහළක් ඇති හොබනා මුවමඩල ඇති මහත් වූ සෘජු වූ කය ඇති ප්‍රතාපවත් බුදුහු මහණගණ මැද හිරු මෙන් බබළන සේක.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

‘පසන්නනෙතො’ යාච ‘ආදිවෙච්ච විරෝවති’ ති නිද්දිට්ඨො. පසන්නනෙතො සො හග්ගි, කථං ච පන පසන්නනෙතො, කථං සුමුඛයා, කථං බුභාසායනා, කථං උජ්ජිකතා, කථං පතාපවිකතා. කථං විරෝවති ති අනිද්දිට්ඨො.

‘ඵෙණපිණ්ඩපමං වෙය්‍යාකරණං’ යථා ඵෙණපිණ්ඩො ඵං වං රුපං, යථා බුබුලො³ ඵං වං වේදනා, මාග්ගපමං⁴ විඤ්ඤාණං, පඤ්චකකිකා පඤ්චති උපමාති නිද්දිට්ඨො, කෙන කාරණෙන ඵෙණපිණ්ඩපමං රුපං, සබ්බං ච චක්ඛුච්ඤේඤායං යං වා චතුති අංගතනෙති. කථං වේදනා බුබුලුපමා, තාතර ච සා වේදනා සුඛා දුකඛා අදුක්ඛමසුඛා, ඵං වෙමයා අනිද්දිට්ඨො. ඵං වං නිද්දිට්ඨං ච අනිද්දිට්ඨං ව.

(31) තත්ථ කතමං ඤාණං :

38. පඤ්ඤා හි ගෙට්ඨා ලොකයමං - යංගං නිබ්බට්ඨාමිති,
යංගං ගම්මා පජානාති - ජාතිමරණසංඛිතං.

“නිඤ්මානි ඉන්ද්‍රියානි : අනඤ්ඤාතඤ්ඤාසාමීඤ්ඤියං අඤ්ඤේඤියං
අඤ්ඤාතාචන්ද්‍රියං. ඉදං ඤාණං.

(32) තත්ථ කතමං ඤෙය්‍යං :

39. කාමෙසු සත්තා කාමසංඛිතසත්තා
සංයොජනෙ චජ්ජමපසාමානා,
භාති ජාතු සංයොජනසංඛිතසත්තා
ඔසං තරෙය්‍යං විපුලං මහන්නං.

‘චතුති ධම්මෙති’ සම්මතාහතා කායසා හෙද දෙවෙසු උපපජ්ජන්ති,
උදනෙ කාමියං⁵ සුතතං, අපණ්ණකපසාදනීයං. ඉදං ඤෙය්‍යං.

(33) තත්ථ කතමං ඤාණං ච ඤෙය්‍යං ව :

40. සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති - යද පඤ්ඤාය පසාති
අථ නිබ්බිද්ධති දුකෙති - එස මග්ගො විසුද්ධියා.

යද පසාති’ති ඤාණං. යො සබ්බධම්මෙසු අනත්තාකාරෙහා
උපට්ඨපති, ඉදං ඤෙය්‍යං.

“චන්තාරි අරියසම්මානි, භුත්ති නිඤ්ඤෙය්‍යානි. මග්ගසම්මං
පිලිකකිකො ව පඤ්ඤාකකිකො ච ඉදං ඤාණං ච ඤෙය්‍යං ව.

(34) තත්ථ කතමං දය්‍යනං :

41. එකො’ ව මග්ගො තත්ඤ්ඤා - දය්‍යනසා විසුද්ධියා
එතං ති’ තුමේහ පටිපජ්ජි - මාරයෙය්‍යං පමොහනං.

1. පතාපවිතා - මජ්ඣං, PTS.
2. විරෝවතීති - මජ්ඣං, PTS.
3. බුබුලො - මජ්ඣං.
4. මාගා - මජ්ඣං.
5. අබ්බතති - මජ්ඣං, PTS.
6. කපියං - PTS.
7. එකමති - මජ්ඣං.

'පසන්තනනත්තං' යනු පටන් 'ආදිච්චොච චිරොචති' යනු දක්වා නිද්දිවිය යැ, ප්‍රසන්න නෙත්‍ර ඇති හඟවත්හු - පසන්තනනත්තං කෙබඳු යැ, සුමුඛතා කිසේ යැ මුහුණතා කිසේ යැ උජ්ජකතා කෙබඳු යැ ප්‍රකාපවත් බව කිසේ යැ කෙසේ බබළුත් දැයි අනිද්දිවිය යි.

'පෙණපිණ්ඩුපමා වෙය්‍යාකරණය' (බන්ධසංයුක්ත-චරවර්ගය) පෙණ පිඩි යම්සේ ද රූපය එබඳු යැ, දියබුබුළු යම්සේ ද වෙදනා එබඳු යැ, විඤ්ඤාණය මායාවක් බඳු යැ, පඤ්ච ස්කන්ධයෝ පස් උපමායෙකින් දක්වන ලද්දහු යැ. කවර කරුණෙකින් රූපය පෙණ පිඩක් බඳු වී ද, වක්ඝුරුවිඤෙය වූ සියලු රූපය ද ? නොහොත් සතර ආයතනයන්ගෙන් ද ? වෙදනාව කෙසේ දියබුබුළක් බඳු වූ ද ? ඒ සුඛ දුක්ඛ අසුක්ඛමසුඛ වූ කවර වෙදනාවක් දැයි අනිද්දිවිය යැ. නිද්දිවිය ද අනිද්දිවිය ද සූත්‍රය මෙසේ යි.

(31) එහි ඥාණ කවරෙ යත් :

38. නිවනට පමුණුවන යම් ප්‍රඥවක් ඇද්ද, යම් විදර්ශනා සහිත මාර්ගඥානයෙකින් ජාතිමරණක්ෂය සංඛ්‍යාත නිවන හා අර්හත්ත්වය මැනැවින් දැනගනී ද, ලොච්ඡ ඒ ප්‍රඥව මැ ශ්‍රේෂ්ඨ වන්නීය.

'මේ ඉන්ද්‍රියයෝ තිදෙනෙක් වෙති : අනාඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීනින්ද්‍රිය අඤ්ඤිනිද්‍රිය අඤ්ඤාතාචිනිද්‍රිය යන මේ යි. මේ ඥාණ යි.

(32) එහි 'ඤෙය්‍ය' කවර යත් :

39. වස්තුකාමයන්හි ක්ලේශකාමයෙන් ඇලුණු කාමචස්තුන්හි රාගාදි සංගයෙන් ලැලුණු සංයෝජනයෙහි දෙස් නො දක්නා සංයෝජන සංඛ්‍යාත සංගයෙන් (ප්‍රේමභූමක ධර්මයන්හි) ඇලුණු සත්ත්වයෝ විපුල වූ මහත් වූ කාමාදි වතුරොසය කිසිකලෙකත් නො මැ තරණය කරන්නාහු යි.

'සතර ධර්මයකින් සමන්විත වූවාහු කය බිදීමෙන් (මරණින් මතු) දෙවි ලොච්ඡ උපදනාහු ය.)

උද්‍යායෙහි කාවිය (සිප්ප ?) සූත්‍රය, අපණ්ණකපසාදනීය සූත්‍රය (?) මේ ඤෙය්‍ය සූත්‍ර යි.

(33) එහි ඥාණ ද ඤෙය්‍ය ද සූත්‍ර කවර යත් :

40. සියලු සංඛ්‍යාසංඛ්‍ය ප්‍රත්‍යයොත්පන්න ධර්මයෝ අනාත්මයෝ යයි යම් කලෙක (විදසුන් තෙදහන්වා) අනාත්මානුදර්ශනඥානයෙන් දකී ද, එකල්හි විදර්ශනාගොචර වූ පඤ්චස්කන්ධදුඃඛයෙහි නිර්වේදයට පැමිණෙයි, තෙල නිර්වේදය විභූදධි සංඛ්‍යාත ආයාමි මාර්ගයට උපාය වේ.

'යද පස්සති' යනු ඥාණ යැ, යමෙක් සර්වධර්මයන් අනාත්මාකාරයෙන් සිත්හි එළවා ද, මේ ඤෙය්‍ය යැ.

සතර ආයාමිසත්‍යයෝ වෙති, එහි තිදෙනෙක් ඤෙය්‍යයෝ යැ, මාර්ගසත්‍යය ශීල ස්කන්ධය ද ප්‍රඤ්ඤාස්කන්ධය ද වේ. මේ ඥාණ ද ඤෙය්‍ය ද සූත්‍ර යි.

(34) එහි 'දස්සන' කවර යත් :

41. මාර්ගඵලදර්ශනායාමේ විභූදධිය පිණිස තෙල ආයාමි මාර්ගය මැ වෙයි. අත් මහෙක් නැත, නෙපි මේ මහ පිළිපදිවූ, තෙල මාර්ගය පිළිපැදීම මරහුගේ ප්‍රමොහනය යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

“වතුනි අබෙනි සමන්තාගතො අරියසංවත්තො අත්තනාව අත්තානං බ්‍යාකරෙය්‍ය : ‘බිණ්ණිරයොමි’ යාව ‘සොකාපනෙනාහමසමි අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්මොධිපරියතො” ති ඉදං දස්සනං.

(35) තත් කතමා භාවනා :

42. ඥානිත්‍වයානි සුභාවිතානි¹
අජ්ඣන්තං බ්‍හිඤ්ඤා ව සබ්බලොකෙ,
*නිබ්බිජ්ඣ ඉමං පරං ව ලොකං
කාලං කභිඤ්ඤා භාවිතො ස දන්තො.

“වත්තාරි ධම්මපදනි : අනභිජ්ඣා අව්‍යාපාදෙ සම්මාසනී සම්මා-
සමාධි.” අයං භාවනා.

(36) තත් කතමං දස්සනං ව භාවනා ව :

43. චිච්ඤා මහසා ව කම්මුනා වා
අවිරුද්ධො සම්මා විදිත්තා ධම්මං,
නිබ්බානපදනිපත්තියානො
සම්මා සො ලොකෙ පරිබ්බපේය්‍ය.

‘සොකාපනතිඵලං සච්ඡිකාදාකාමෙන කතමෙ ධම්මා මනසිකාතබ්බා :
හගවා අංභ , පඤ්චුපාදනකකිකා. ඉදං දස්සනං ව භාවනා ව.

(37) තත් කතමෙ විපාකාධම්මධම්මා :

“යානි කරෙති පුරිසො”ති විජාරෙ.

“නිඤ්ඤා මානි භික්ඛවෙ සුචරිතානි” ඉමෙ විපාකාධම්මධම්මා.

(38) තත් කතමෙ නවිපාකාධම්මධම්මා :

44. රූපං වේදග්ගිතං සඤ්ඤා - විඤ්ඤාණං යා චෙච්ච චේතනා
නෙසො‘හමසමි න මෙ සො - අත්තා ඉති දිට්ඨො විරජ්ජති.

“පඤ්චිමෙ භික්ඛවෙ බ්‍හිකා” ඉමෙ නවිපාකාධම්මධම්මා.

(39) තත් කතමො නෙවිපාකානො නවිපාකාධම්මධම්මා :

45. යෙ ඵචං පටිපජ්ජන්ති - නයං බුද්ධො දෙශිතං,
තෙ දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සන්ති - සජ්ච සාධකකාරකා’ති.

ඉති යා ව සම්මාපටිපත්ති යො ව නිරුද්ධො, උභයමෙතං නෙව
විපාකො න විපාකාධම්මා.

බුභමචරියං චො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමි, බුභමචරියඵලානි ව :
බුභමචරියං ව අරියො අවිධිමිතිකො මහො, බුභමචරියඵලානි සොකා-
පනතිඵලං යාව අරහත්තං.

1. භාවිතානි - s.

*‘සො පුඤ්ඤා මතිමා ව රූපසඤ්ඤා
සුමොහගතා න ජානාති,
ඉති මජ්ඣං - ෦෦෦ පොත්තකෙසු දිස්සති.

2. මනසාඨ කම්මනා ව - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

'සතර අනෙකින් සමන්විත ආයතනික තෙමීමැ තමා ප්‍රකාශ කරන්නේ යැ : 'ක්ෂය කළ නිරය ඇතියෙම වෙමි' යනු පටන් 'මම විනිසාකයව නො පැමිණෙන පියවි ඇති බොධියව නියත වූ සම්බොධිය පරයන කොට ඇති සොකාපන්නයෙකිම වෙමි'යි කියා යි. මේ 'දස්සන' සූත්‍ර යි.

(35) එහි භාවනා කවර යත් :

42. යම් ආයතනිකයෙකු විසින් ශ්‍රද්ධාදී ඉන්ද්‍රියයෝ මැනවින් වඩනලද්දහු ද, සියලු ලොවැ අධ්‍යක්ෂ ධර්ම බාහිර වූ (සංයොජනයන්) ද, මෙලොව පරලොව ද ප්‍රතිවේධ කොට (සිවියේ ද) භාවිත සිත් ඇති දුමුණු ඉඳුරන් ඇති හෙතෙම මරණකාලය කැමැති වේ.

"ධර්මපදයෝ සතර දෙනෙක් වෙති : අනභිජ්ඣා අව්‍යාපාද සම්මාසති සම්මාසමාධි' යනුයි. මේ භාවනා යි.

(36) එහි 'දස්සන ද භාවනා' ද කවර යත් :

43. වටසිත් මනසිත් ද කර්මයෙන් (කසිත්) ද අවිරුද්ධ වූයේ සියුසස් දහම මැනවින් දන නිර්වාණපදය (ස්කන්ධ පරිනිර්වාණය) පනත්තාවූ හේ ලොවැ (සියල්ල) මැනවින් හැරවියා යෙයි.

'සොචන්පල' පසක් කරනු රිසියහු විසින් කවර දහමහු මෙනෙහි කළයුත්තාහු ද ? බුදුහු වදාළහ : පඤ්චොපාදානස්කන්ධයෝ යි. මේ දස්සන ද භාවනා ද සූත්‍ර යි.

(37) එහි විපාක ස්වභාවධර්මයෝ කවරහ :

"යානි කරොති සුරිසො" (38 පිට) යන විස්තර යැ".

"මහණෙනි, මේ සුවරිතයෝ තිදෙනෙක් වෙති" මේ විපාකස්වභාවධර්මයෝ යි.

(38) එහි නවිපාකස්වභාවධර්මයෝ කවරහ :

44. රූපයද වේදනාවද සංඥාවද විඤ්ඤාය ද යම් සංඛතයෙක් වේ නම් එ ද තෙල පස්කඳ මම නො වෙමි, තෙල මා හැක්කේ නො වෙ යි, මෙසේ දක්නාලද්දේ එහි නො ඇලේ.

"මහණෙනි, මේ පඤ්චස්කන්ධ කෙනෙක් වෙති. මේ නවිපාකස්වභාව ධර්මයෝ යි.

(39) එහි නො මැ විපාක වූ නවිපාකස්වභාවධර්ම කවරෙ යත් :

45. යම් කෙනෙක් බුදුරදුන් වදාළ දහමිතය මෙසේ පිළිපදනාහු ද භාස්තෘන් වහන්සේගේ භාසනය කරන්නාවූ ඔහු වච්චුක්ඛයාගේ අත්තය කරන්නාහු යි.

මෙසේ යම් සමාක් ප්‍රතිපත්තියක් ඇද්ද යම් නිරොධයෙකුත් ඇද්ද මේ දෙක නො මැ විපාක යැ, විපාකස්වභාව නො වෙයි.

"මහණෙනි, තොපට මහබ්බසර ද බබ්බසරඵල ද දෙසන්නෙමි. බබ්බසර නම් අරිඅටහි මහ යැ, සොචන් පල පටන් රහත් බව දක්වා බබ්බසරඵලයෝ යි.

(40) තත්ත කතමං සකච්චනං :

46. සබ්බපාපස්ස අකරණං - කුසලස්ස උපහම්පද,
සම්පත්තපරිශෝදපණං - එතං බුද්ධිනසාසනං.

“නිණ්මානි භික්ඛවේ විමොක්ඛමුඛානි” ඉදං සකච්චනං.

(41) තත්ත කතමං පරච්චනං :

47. නඤ්චි පුත්තසම්මං පෙම්මං - නඤ්චි ගොසම්මං¹ ධනං
නඤ්චි සුරියසම්මං² ආභා - සමුද්දාපරම්මා සරං.

“ගොඤ්ඤ දෙව්‍යානමිඤ්ඤ සුභාසිහෙන ජයොති”^{*} “කො හි නාම
භික්ඛවේ සකෙඛා දෙව්‍යානමිඤ්ඤ සත්තං පුද්දාදඵලං උපච්චමානො”³ති
විජ්ජාරෙන කාතබ්බං. ඉදං පරච්චනං.

(42) තත්ත කතමං සකච්චනං ච පරච්චනං ච :

48. යං පඤ්ඤං යං ච පඤ්ඤබ්බං - උභයමෙකං රජ්‍යානිණ්ණං
යෙ ඵලිං වාදිනො නඤ්චි - තෙසං කාමෙසු දෙසොති.

ඉදං පරච්චනං.

“යෙ ච බො තෙ උභො අනෙත අනුපනම්ම වට්ටං තෙසං නඤ්චි
පඤ්ඤපඤ්ඤං. ඉදං සකච්චනං.

49. නඤ්චි පුත්තෙති පුත්තම්මං
ගොඤ්ඤො⁴ ගොති⁵ තථෙව නඤ්චි,
උපධිති නරස්ස නඤ්ඤා⁶
න හි සො නඤ්චි; යො නිරුපධි⁷ති. පරච්චනං.

50. සොචති පුත්තෙති පුත්තම්මං
ගොඤ්ඤො ගොති තථෙව සොචති,
උපධි හි නරස්ස සොචනා⁸
න හි සො සොචති යො නිරුපධි⁹ති, සකච්චනං.

ඉදං සකච්චනං පරච්චනං ච.

(43) තත්ත කතමං සහගාධිට්ඨානං :

51, යෙ කෙච්චි භුතා භවිස්සනති
යෙ වා¹පි සබ්බෙ ගමිස්සනති පහාය දෙහං,
තං සබ්බං ජානිං කුසලො විදිනි;
ආනාපියො² බුහව්විට්ඨං වරෙග්ග,

1 ගොණසමීනං - ම. PTS.

2. සුරියසම්මං ම. PTS.

* ගෙතුනා මාරිකා ඉච්චාදි පාඨො මජ්ඣං PTS.
පොඤ්ඤාසු දිස්සති.

3. ගොමා - මජ්ඣං,

4. ගොඤ්ඤො, ගොගෙති - PTS.

5. ජනො, නඤ්චිනො - PTS.

6. ධම්මෙ සීනො - PTS.

7. ජනො ස සොචති - PTS.

(40) එහි සකවවන කවර් :

46. සියලු අකුලය නො ඉපදවීම ද වාතුර්ගමක කුලයාගේ ප්‍රතිලාභය ද (රහත්මනි) යි සිත්සතන් පිවිතුරු කිරීම ද යන තෙල සියලු බුදුවරයන්ගේ අනුශාසනා යි.

"මහණෙනි, මේ විමෝක්ෂමුඛයෝ තිදෙනෙක් වෙති. මේ සකවවන යි.

(41) එහි පරවවන කවර් :

47. පුත්‍ර ප්‍රේමය සම වූ ප්‍රේමයෙක් නැත, ගවධනය හා සම වූ ධනයෙක් නැත, සුයා-ලොකය සම වූ අවහාසයෙක් නැත, සියලු ජලාසයෝ සමුද්‍රය පරම කොට ඇත්තාහ.

"දේවෙන්ද්‍රය, සුභාෂිතයෙන් ජය වේ"යි. "මහණෙනි ඒ ශක්‍ර දේවෙන්ද්‍ර ස්වකීය දුෂ්ඨාචරය නිසා ජීවත්වන්නේ" යයි විස්තර කළයුතු. මේ 'පරවවන' යි.

(42) සකවවන ද පරවවන ද කවර් :

48. ලබන ලද යමක් ඇද්ද ලැබිය යුතු යමක් ඇද්ද මේ දෙකම රජසිත් ආකූල යැ-මෙයේ කියන යම කෙනෙක් වෙන් ද ඔවුනට කාමයන්හි දෙශයෙක් නැතැ'යි (?)

මේ පරවවන යැ.

"යම් කෙනෙක් උභයාන්තයට නො පැමිණ වෙසෙත් ද ඔවුනට පැනැවීමට වච්චයෙක් නැති. මේ සකවවන යි.

49. පුතුන් ඇතියේ පුතුන් සමඟ හෝ පුතුන් කරණ කොටගෙන සතුටු වෙයි. එසෙසින් ම ගවයන් ඇතියේ ගවයන් කරණකොටගෙන සතුටු වෙයි. කාමඥාපයින් කරණකොට මිනිසාට සතුට වෙයි. යමෙක් උපධි රහිත ද හේ නොමැ සතුටු වේ යනු පරවවන යි.

50. පුතුන් ඇතියේ පුතුන් කරණකොට ශෝක වෙයි, එසේම ගවහිමි ගවයන් කරණ කොට ශෝක වෙයි, උපධින් කරණකොට මිනිසාට ශෝකය වෙයි, යමෙක් කාමඥාපයි රහිත වේ ද හේ නො මැ ශෝක කෙරෙයි යනු සකවවන යි.

මේ සකවවන ද පරවවන ද වේ.

(43) එහි සන්තාධිවර්ධන කවර් :

51. යම් සත්ත්ව කෙනෙක් පෙර වුවාහු ද යම් කෙනෙකුත් මතු වෙද්ද, ඒ සියල්ලෝ කය හැරපියා පරලොව යන්නාහ, නුවණැතියේ ඒ සියලු පිරිහීම දැන කෙලෙස් තවන වැර ඇති වැ බබසර හැසිරෙන්නේ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

“තයොමෙ හික්කවෙ සන්ථාරේ : තථාගතො අරහං සෙක්කො පටිපදෙ” ඉදං සත්තාධිට්ඨානං

(44) තත් කතමං ධම්මාධිට්ඨානං :

52. යං ච කාමසුඛං ලොකෙ - යං විදං දිව්‍යං සුඛං,
තණ්හතති සුඛසෙසතෙ - කලං හාගස්සති සොළසිං.

“සත්තිමෙ හික්කවෙ බොජ්ඣංගා” ඉදං ධම්මාධිට්ඨානං.

(45) තත් කතමං සත්තාධිට්ඨානං ච ධම්මාධිට්ඨානං ච :

“දුග්ගතං තං¹ සච්චං දුග්ගසො පටිවෙධො බාලෙහි, ජානතො පසසතො නච්චි නච්චි²ති විදුමි. ‘දුග්ගතං තං සච්චං දුග්ගසො පටිවෙධො බාලෙහි’ති ධම්මාධිට්ඨානං. ‘ජානතො පසසතො නච්චි නච්චි’ති සත්තාධිට්ඨානං.

දුරුක්කණ්ණොපමං, ගහිගාය තිරිසං³ ඔරිමඤ්ච තීරං පාටිමඤ්ච තීරං ඵලෙ වා න ච උසසිදන්තං මජ්ඣෙකං ච න සංසිදන්තං මනුස්සගාභො⁴ ච අනුස්සගාභො ච අනෙතො සුභිභාවො ච, ඉදං ධම්මාධිට්ඨානං. ඵචං පන හික්කු තිබ්බානනිතොතො හවිස්සති තිබ්බානපොඤ්ඤා⁵ති⁶ සත්තාධිට්ඨානං. ඉදං සත්තාධිට්ඨානං ච ධම්මාධිට්ඨානං ච.

(46) තත් කතමො ථවො :

53 මග්ගාන’ට්ඨතිභො සෙවෙය් - සච්චානං චතුරේ පදා,
විරුගො සෙවෙය් ධම්මානං - ද්විපදානං ච චක්ඛුමා.

“නිඤ්’මානි හික්කවෙ අග්ගානි : බුඬො සත්තානං, විරුගො ධම්මානං, සබ්බසා ගණානං” අයං ථවො.

(47) තත් කතමං අනුඤ්ඤානං :

54. කායෙන සංවරේ සාධු - සාධු වාචාය සංවරේ
මනසා සංවරේ සාධු - සාධු සබ්බත් සංවරේ,
සබ්බත් සංවුතො හික්කු - සබ්බදුක්කා පමුච්ඡති.

ඉදං හගවතා අනුඤ්ඤානං.

“නිඤ්’මානි හික්කවෙ කරඤ්ඤානි : කායසුචරිතං වච්ඡුචරිතං මනොසුචරිතං.” ඉදං අනුඤ්ඤානං.

(48) තත් කතමං පටික්ඛිතතං :

“නච්චි පුත්තසමං පෙමං” වින්ථාරේ. ඉදං පටික්ඛිතතං.

“නිඤ්’මානි හික්කවෙ අකරඤ්ඤානි (සයං අභිඤ්ඤාය දෙසිතානි) කතමානි නිඤ් : කායදුච්චරිතං වච්ඡුචරිතං මනොදුච්චරිතං.” ඉදං පටික්ඛිතතං.

1. දුග්ගතමනතං - මජ්ඣං - PTS.
2. තිරිසං - මජ්ඣං PTS.
3. මනුස්සගාභො - මජ්ඣං.
4. තිබ්බනපරයඤ්ඤාති - ම.
5. තිරිසං - මජ්ඣං, PTS.

"මහණෙනි, මේ ශාස්තෘහු තිදෙනෙක් වෙති : තථාගත යැ ක්ෂිණාප්‍රච්ඡිද්‍රව යැ ගෞතම ප්‍රතිපද ඇත්තේ"යි මේ සත්තාධිවයාන සූත්‍ර යි.

(44) එහි ධම්මාධිවයාන කවථ :

52. ලොච්ඡා යම් කාමසහගත සුඛයෙක් වේ ද දිව්‍යචිත්තාරවශයෙන් ලැබිය යුතු යම් රූපසමාපත්තිසුඛයෙක් වේ ද, තෙල සුඛයෝ තෘෂ්ණාක්ෂය සංඛ්‍යාත නිවන් සුවයාගේ සොළොස්වන කලාවට නො අගතාහු වෙත්.

"මහණෙනි, මේ බොධ්‍යාගයෝ සත්දෙනෙක් වෙති. මේ ධම්මාධිවයාන යි,

(45) එහි සත්තාධිවයාන ද ධම්මාධිවයාන ද කවථ :

"බාලයන් විසින් ඒ වතුස්සත්‍යය දක්ක නො හැකි ය, ප්‍රතිවේධය දුර්දග යැ. පඤ්චස්කන්ධයන්ගේ උදයව්‍යය දත්තහුට දක්තහුට නන්දිසංඛ්‍යාත තෘෂ්ණා නැතැයි කියමි" (මෙහි) "දුද්දසං තං සච්චං, දුද්දසො පටිවේධො බාලෙහි" යනු ධම්මාධිවයාන යැ,

"ජානනො පස්සනො නත්ථි නන්දි" යනු සත්තාධිවයාන යි.

"දුරුක්ඛන්ධොපමසූත්‍රය (වේදනාසංයුක්ත) ගංගායෙහි සරස වැටීම යැ ඔරිමකීරය පාරිමකීරය ස්ථලයෙහි නඟා නො තැබීම ය මධ්‍යයෙහි නො ගැලීමය මනුෂ්‍ය ග්‍රහණය අමනුෂ්‍යග්‍රහණය ඇතුළත දිරිබව ද යන මේ ධම්මාධිවයාන' යැ. යළි මෙසෙයින් මහණ නිර්වාණනිත්ත නිර්වාණප්‍රච්ඡිද්‍රව වන්නේ යැ යන මේ සත්තාධිවයාන' යැ. මේ සත්තාධිවයාන ද ධම්මාධිවයාන' ද සූත්‍ර යි.

(46) එහි ඵල' සූත්‍ර කවරෙ යත් :

53. ජංගමාදි මාර්ගයන් අතුරෙන් අෂ්ටාංගික ආයතීමාර්ගය උතුම් වෙයි, සත්‍යයන් අතුරෙන් දුක්ඛාදි (ආයතීසත්‍යප්‍රකාශක) සතර පදය උතුම් වෙයි, ධර්මයන් අතුරෙන් නිර්වාණ සංඛ්‍යාත වර්ගය උතුම් වෙයි. දිව්‍ය මනුෂ්‍යාදි දෙපා ඇත්තවුන් අතුරෙන් පසැස් ඇති තථාගතයෝ උතුම් වෙත්.

"මහණෙනි, මේ අග්‍රයෝ තිදෙනෙක් වෙති : සත්ත්වයන් කෙරෙන් බුදුහු අග්‍ර වෙති. ධර්මයන් කෙරෙන් විරාගය (නිව්‍රත) අග්‍ර යැ, ගණයන් කෙරෙන් සංඝයා අග්‍ර යි. මේ ඵල සූත්‍ර යි.

(47) එහි අනුඤ්ඤාතය කවථ :

54. කයින් සංවරය මැනැව්, වචනයෙන් සංවරය මැනැව්, සිතින් සංවරය මැනැව්, භෑම තත්ථි සංවරය මැනැව්, සියලු තැන්හි සංවෘත වූ මහණ සියලු දුකින් මිදේ.

මේ භාග්‍යවතුන් විසින් අනුඤ්ඤාත යැ.

"මහණෙනි, මේ කටයුතු තුනක් වෙති : කායසුචරිත යැ වචිසුචරිත යැ මනෝසුචරිතයි. මේ අනුඤ්ඤාත සූත්‍ර යි.

(48) එහි 'පටික්ඛිත්තය' කවථ :

"නත්ථි පුක්කසමං පෙමං" (දේවතාසංයුක්ත) විස්තරය වෙයි. මේ පටික්ඛිත්ත යැ.

"මහණෙනි, මේ නො කටයුතු තුනක් වෙති : (තමන්වහන්සේ විසින් අවබෝධ කොට දෙසන ලද්දහු යැ.) කවර තුනෙක යත් : කායදුෂ්චරිතය වචිදුෂ්චරිතය මනෝදුෂ්චරිත යි. මේ 'පටික්ඛිත්ත' සූත්‍ර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

(49) තත්ව කතමං අනුක්කන්තං ව පටිකතින්තං ව :

55. කායෙන කුසලං කසිරා¹ - අය්‍ය කායෙන සංවුතො
කායදුච්චරිතං භික්ඛා - කායසුචරිතං චරෙ.

ද්විති පරිමපදෙහි වතුන්ත ව පදෙන අනුජානාති. කායදුච්චරිතං භික්ඛා² තතියෙන පදෙන පටිකතින්තනති. මහාවිතර්කා, අපිරතා - පනාදො (?)

තත්විමා උද්ගතභාථා :

- (1) සචේ භායථ දුක්ඛාය - රූපෙ රුධ අතීතකෙ
සිලවිනෙතන ආනන්ද - ධම්මො ජ්‍යෙෂ්ඨ රකති.
- (2) සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති - නිමමනත්තමි චාලයෙ
හ වේ, දුක්ඛා පමුත්තාත්ති. සමථො ව විපස්සනා,
- (3) කාමච්ඡන්දං උපාදාය - යො සො විතකෙකති ඛජ්ජති
සුභාවිතතෙත බොජ්ඣකියෙ - නො ඉමං විජ්ජයෙ ජටං.
- (4) සුක්කන්තො ලොකං අවේකකියසු - සමාධිං හික්ඛු භාවයෙ
කාමං කාමයමානස්ස - ධම්මච්චරියාය සුගතති.
- (5) සක්කන්තෙ සබ්බා මුච්චෙවි - නිපෙථායෙත්තා චතුර්ධා
යො කාමෙ පරිච්ඡේති - පාරිච්ඡන්තාපමෙන ව,
- (6) යාති කරෙති පුරිසො - ලොකධම්මා පකාසිතා
සුඛො විපාකො සුක්කන්තං - තතියං අක්කන්දං හ විජ්ජති,
- (7) ආදනස්ස භයං කුන්තා - ජායති ජයතිති ව
කාමා හි විත්තා මධුර - අථ බාලිසිකොපමං,³
- (8) හ හි පාපං කතං කමමං - අගනිති ව ගව්ඡති,
යසසිද්ධිතාති සමථං ගතාති - තථෙව පසුච්ඡන්තො.
- (9) සත්තියා විග මමචේති - වික්කන්තං ව පතිට්ඨිතං;
යො පාණමනිපාතෙති - නිත්ති දුච්චරිතාති ව,
- (10) සට්ඨිවස්සසහස්සාති - ඛණං ලභාන දුලලහං
අගතාව මලං ගමුච්ඡිතං - චතුසු පටිපජ්ජති,
- (11) නෙලකියා සෙතපච්ඡාදො - අථ ගොපාලකුපමි.
සුඛො විවේකො භුට්ඨස්ස - විතකතා ව සුදෙසිතා,
- (12) ථේණපිණ්ඩුපමං රූපං - ඛුභා උජ්ජ පතාපවි,
පසුක්කන්ති සමථා ලොකස්මිං - අනක්කන්ති නිත්ති ඉන්ද්‍රියාති,

1 { කරමානො -
කරෙ - මජ්ඣ.

2. ලොක සලොපමං - මජ්ඣං, PTS

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

(19) එහි අනුඥාදාන ද පටික්ඛිත්ත ද කවර :

ර්ථ. කෘතීන් කුලය කරන්නේ යැ කෘතීන් සංවාත වන්නේ යැ කායදුශ්චරිතය හැරවියා කායසුවරිතයෙහි හැසිරෙන්නේ යි.

ප්‍රථම පාද දෙකින් ද යතරවැනි පාදයෙන්ද අනුඥ කෙරෙති, 'කාදුච්චරිතං' නික්මා, යන තුන් වැනි පාදයෙන් ප්‍රතික්ෂිප්ත යි.

ප්‍රයෝගික-ප්‍රශ්න..... (෧)

- (13) කාමෙසු සත්තා කාමසංගසත්තා - අථ වණ්ණාරහස්ස ච සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති - අරියසම්මං ච දෙසිතං,
- (14) එසොච මග්ගො නන්දඤ්ඤා - සොතාපනේනාති බ්‍යාකරො සංසිද්ධියාති සුභාවිතාති - අථ ධම්මපදෙසි ච,
- (15) චච්ඡා මහසා චෙච්ච - පඤ්චකඛ්ඛි අනිච්චතො යාති කුරේති පුරිසො - තිණි සුචරිතාති ච,
- (16) රූපං වෙදසිතං සඤ්ඤා - පඤ්චකඛ්ඛි පකාසිතා යෙ එවං පටිපජ්ජන්ති - බ්‍රහ්මචරියං එලාති ච,
- (17) සබ්බපාපස්ස අකරණං - විමොක්ඛා තං හි දෙසිතා නන්දී පුත්තසම්මං පෙමං - දෙවානං අසුරාන ච,
- (18) යං පතනං යෙ උභො අනෙත - නන්දති සොචනී'ති ච යෙ කෙවි භූතා හවිස්සන්ති - සන්ථාරා ච පකාසිතා,
- (19) යං ච කාමසුඛං ලොකෙ - බොජ්ඣංගිකා ච පකාසිතා මග්ගා'නට්ඨංගිකො සෙට්ඨා තයො ච අග්ගපත්තිසො,
- (20) කායෙන සංවරේ සාධු - කරණීයං ච දෙසිතං නන්දී පුත්තසම්මං පෙමං - අකරණීයාති ච දෙසිතා,
- (21) කායෙන කුසලං කසිරා - විනයං ච කාමසුඛං ලොකෙ බොජ්ඣංගිකා ච සුදෙසිතා - දුද්දසං අමතං පදං.

**පෙටකොපදෙසෙ සාසනපටිථානං නාම
දුතියභූමි සමත්තා**

මේ එහි උද්දන ගාරා යැ :

“සචෙ භායථ දුක්ඛස්ස - පෙ - දුද්දසං අමතං පදං” යි උද්ගත දේශනා සඳහන් කරන උද්දනගාරා පාළිවශයෙන් ම දැනගන්නේ යි.

පෙටකොපදෙසයෙහි සාසනපටිඨාන නම වූ
ද්විතීය හැමි සමාප්ත යි.

නවීය ගුම

හස් නතම. සුභාසිටියානං, ලොභාසිටියානං, දෙසාසිටියානං, මොහාසිටියානං, අලොභාසිටියානං, අදෙසාසිටියානං, අමොහාසිටියානං, කායකම්මාසිටියානං, වාචාකම්මාසිටියානං, මනෝකම්මාසිටියානං, සද්ධිඤ්ඤාසිටියානං, විජිඤ්ඤාසිටියානං, සතිඤ්ඤාසිටියානං, සමාසිඤ්ඤාසිටියානං, පඤ්ඤාඤ්ඤාසිටියානං.

(1) හස් කතම. ලොභාසිටියානං :

1. විතකකපමපිතස්ස¹ ජනතුනො,
තිබ්බරුගස්ස සුභානුපසසිනො,
භියො තණ්හා පවිසිති
එස ඛො දළහං² කරෙති බබ්බතං.

‘විතකකපමපිතස්ස’¹ කීමරුගො. ‘සුභානුපසසිනො’² නාමෙවජ්ඣ. ‘භියො තණ්හා පවිසිති’³ කීමතණ්හා. ‘එස දළහං කරෙති බබ්බතං’⁴ නාම රුගං. ඉති යො යො ධම්මො මුලභික්ඛිතො, තො සෙවෙත් ධම්මො උග්ගාහසිතබ්බො. (?) න හගවා එකං ධම්මං ආරබ්භ අඤ්ඤං ධම්මං දෙසෙති. යස්ස විතකකති කාමචිතකකතා, තමෙව විතකකං කාමචිතකකතා නිද්දිසති, ‘තිබ්බරුගස්ස’⁵ කීමතො ව විතකකස්ස වජ්ඣං නිද්දිසති ‘සුභානුපසසිනො’⁶ භියො තණ්හා පවිසිති’⁷ තමෙව රුගං කාමතණ්හාති නිද්දිසති, ‘එස දළහං කරෙති බබ්බතං’⁸ තමෙව තණ්හාසංයෝජනං නිද්දිසති. එවං ගාථාසු අනුමේතිතබ්බො. එවං සවේය්‍යාකරණෙසු.

හස් හගවා එකං ධම්මං තිවිධං නිද්දිසති : නිස්සන්ධො කෙදුකො එලකො.

2. දදං පියො හොති භජනාති නං බහු
ක්කිනතිං ච පපපාති යසො ච වසිති,
අමබ්බකුකුකො පරිසං විගාහති
විසාරදො හොති නරො අමච්ඡිති.

‘දද’¹ නාති යං යං දුකං, ඉදං දුකමයිකං පුඤ්ඤානිරියං². හස් ගෙහු : යං වෙතං, ‘භජනාති නං බහු’³ ‘ක්කිනති’⁴ නාති යො ච හලයාණො කිතතිසද්දො ලොකෙ අබ්බාග්ගච්ඡති, යං බහුකස්ස ජනස්ස පියො හවති නොපො ච. යං ච අවිපපටිසාරි කාලබ්බකරෙති අයං නිස්සන්ධො, යං කායස්ස ගොදු දෙවෙසු උපපජ්ජති⁵. ‘ඉදං එලං. ඉදං අලොභාසිටියානං’.

-
1. විතකකපමපිතස්ස - PTS.
 2. ගාලහං - ම.
 3. පුඤ්ඤාත්‍රියං - ම, TS.
 4. උපපජ්ජති - මජ්ඣං.
 5. ලොභාසිටියානං - මජ්ඣං.

තෘතීයසූත්‍ර

එහි සුත්තාදිවර්ධන කවරෙ යන් : 1. ලොභාදිවර්ධන යැ 2. දෙසාදිවර්ධන යැ. 3. මොහාදිවර්ධන යැ 4. අලොභාදිවර්ධන යැ 5. අදෙසාදිවර්ධන යැ 6. අමොහාදිවර්ධන යැ 7. කායකම්මාදිවර්ධන යැ 8. වාචාකම්මාදිවර්ධන යැ 9. මනෝකම්මාදිවර්ධන යැ 10. සද්ධිත්තියාදිවර්ධන යැ 11. විරිසිත්තියාදිවර්ධන යැ 12. සතිත්තියාදිවර්ධන යැ 13. සමාධිත්තියාදිවර්ධන යැ 14. පඤ්ඤිත්තියාදිවර්ධන යි.

(1) එහි ලොභාදිවර්ධන කවර :

1. කාමාදි අකුශලච්ඡර්කයෙන් මැඩුණු දඩ් වූ කාමරාග ඇති අරමුණු ඉහවශයෙන් බලන සත්ත්වහට බෙහෙවින් තෘෂ්ණාව වැඩෙයි, තෙල පුද්ගල තෘෂ්ණාබන්ධනය දඩ් කරන්නේ යි.

“චිතක්කපමච්ඡස්ස” යනු කාමරාග යැ, ‘සුභානුපස්සිනො’ යනු කාමවස්තු යැ. “භියො තණ්හා පවඩ්ඪති” යනු කාමතෘෂ්ණා යැ, එස දළ්භං කරොති බන්ධනං” යනු රාගය යි. මෙසේ යම් යම් ධර්මයක් මූලවශයෙන් තබන ලද ද (?) මෙහි ඒ ධර්මය මැ දක්විය යුතු (?) බුදුහු එක් ධර්මයක් අරබයා අත් දහමක් නො දෙසනසේක. යමෙක් කාමච්ඡර්කය ච්ඡර්ක කෙරේ ද, ඒ ච්ඡර්කය මැ කාමච්ඡර්කවශයෙන් දක්වනු ලැබේ. ‘තිබ්බරාගස්ස’ යි ඒ ච්ඡර්කයාගේ මැ වස්තුව දක්වති. ‘සුභානුපස්සිනො භියො තණ්හා පවඩ්ඪති’ යි ඒ රාගය මැ ‘කාමතණ්හා’ යයි දක්වති. ‘එස දළ්භං කරොති බන්ධනං’ යි ඒ තණ්හා සංයොජනය මැ දක්වති. මෙසේ ගාථාවන්හි ද වෙය්‍යාකරණයන්හි ද ප්‍රමාණ කටයුතු.

එහි බුදුහු එක් ධර්මය අනුසස් හෙයින් ද හේතු හෙයින් ද එල හෙයින් ද යි ත්‍රවිධ කොට දක්වන සේක.

2. නොමසුරු වූ මිනිස්තෙම දන් දෙනුයේ ප්‍රිය වූයේ වෙයි, බොහෝදෙන ඔහු ඇසුරු කෙරෙහි, කීර්තියට ද පැමිණෙයි, ඔහුගේ යශස් වැඩෙයි, නො මකු වැ (තෙද ඇතිව) පිරිස් කරා පැමිණෙයි, විශාරද වූයේ වේ.

‘දදං’ යනු යම් යම් දනයෙකි. මේ දනමය පුණ්‍යක්‍රියා යැ, එහි ‘හජන්ති නං බහු’ යන යමක් ඇද්ද තෙල හෙතු යැ. ‘කිත්තිං, යනු යම් කල්‍යාණ කීර්තිශබ්දයෙක් ලොවැ උස්ව නැගේ ද, බොහෝ දෙනාට ප්‍රිය මනාප වූයේ වේ ද විපිළිසර නැතිවැ කළුරිය කෙරේ ද, මේ අනුසස්, කය බිඳීමෙන් (මරණින් මතු) දෙව් ලොවැ උපදී යන මේ එල යි. මේ අලොභාදිවර්ධන යි.

(2) තත් කතමං දෙසාධිධානං :

3. යො පාණමතිපාතෙති - මුසාවාදං ච භාසති,
ලොකෙ අදින්නං ආදියති - පරදුරං ච ගවජති,
සුරමෙරයපානං ච - යො නරෙ අනුසුඤ්ඤිති.
4. අප්පහාය පඤ්ච වෙරුති - දුසසිලො ඉති වුච්චති,
කායස්ස හෙද දුප්පඤ්ඤා - නිරයං සොපපජ්ජති.

‘යො පාණමතිපාතෙති’ති දුට්ඨො පාණමතිපාතෙති. ‘මුසාවාදං ච භාසති’ති දෙසොපසාතනාය මුසාවාදං ච භාසති. ‘සුරමෙරයපානං ච යො නරෙ අනුසුඤ්ඤිති’ති දෙසො නිදනං. ‘යො ච සුරමෙරයපානං අනුසුඤ්ඤිති. යථා පරදුරවිහාරී අමිත්තෙ ජනෙති’.

‘පඤ්ච වෙරුති අප්පහායා’ති පඤ්චන්නං සික්ඛාපදනං සමතික්කමිනං, සබ්බෙසං දෙසජ්ජනං සා පඤ්ඤානි¹, තෙනෙව දෙසජ්ජිතෙන ‘කම්මෙත දුසසිලො ඉති වුච්චති’ සො, පි ධම්මො හෙතුනා නිද්දිසිතබ්බො, තිස්සනෙත ඵලෙන ච.

“නිඤ්ඤි බාලස්ස බාලලක්ඛණානි : දුබ්බාසිතභාසි ච හොති දුච්චිනතිත චිත්තා ච දුක්ඛතකම්මකාරී ච” තත් යං කායෙන ච වාචාය ච පරක්කමිති, ඉදමස්ස දුක්ඛතකම්මකාරී, තත් යං යථා ච මුසාවාදං භාසති, යථා පුබ්බජ්ඣිට්ඨං, ඉදමස්ස දුබ්බාසිතා යං ච සබ්බපෙට්ඨි, මනොදුච්චිතං බ්‍යාපාදං ඉදමස්ස දුච්චිනතිතචිත්තානා. යං සො ඉමෙහි තිති බාලලක්ඛණෙහි සමන්නාගතො තිඤ්ඤි තජ්ජාති දුක්ඛාති දෙමනස්සාති අනුභවති, සො ච හොති සහස්සනො වා පරිසස්සනො වා තජ්ජං කථං කථෙන්නි². යද් හවති සො ච පාණාතිපාතාදි දහ-අකුසලකම්මපටො, සො තතොනිදනං දුක්ඛං දෙමනස්සං පටිතං වෙදෙති’ති.

පුනච්චරං යද් පස්සති වොරා රුජාපරුතිකං රඤ්ඤා ගතිතං ජිවිතා වොරෙපෙන්නං, තස්සෙවං හවති ‘සවෙ මමමි රුජා ජානෙය්‍ය මමමි රුජා ගාභාපෙත්වා ජිවිතා වොරෙපෙය්‍යා’ති සො තතොනිදනං දුබ්බං දෙමනස්සං පටිතං වෙදෙති.

පුනච්චරං බාලො යද් හවති ආයනා සමාරාලො යාව යා මෙ ගති හවස්සති ඉතො පෙට්ඨ පරමමරණා’ති සො තතොනිදනං දුක්ඛං දෙමනස්සං පටිතං වෙදෙති ඉති බාලලක්ඛණං හෙතු, නිඤ්ඤි තජ්ජාති දුක්ඛාති තිස්සනෙ කායස්ස හෙද නිරයෙසු උපපජ්ජති, ඉදං ඵලං ඉදං දෙසාධිධානං.

1. අභිතිජ්ඣති - PTS.
2. අදින්නා ජායන්ති - මජ්ඣං, PTS.
3. පණණ්ණති - මජ්ඣං.
4. කථං කථන්ති - මජ්ඣං, කතං කතන්ති - PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

(2) එහි දෙසාධිටයාන කවද :

3.4. (මේ භාෂා දෙක 4, 5, වැනි පිටේ ව්‍යාධ්‍යාන යැ.)

'යො පාණමනිපාතෙනි' යනු දුෂ්ට වූයේ ප්‍රාණවධ කෙරෙයි, 'මුසාවාදං ව භාසති' යනු ද්වේෂයෙන් උපහත බැවින් මුසවා බෙණෙයි, 'සුරාමෙරයපානං ව යො නරො අනුසුඤ්ජති, යනු දෙසනිදන යැ, යමෙක් රහමෙර පිමෙහි යෙදේ ද හේ පරදරවිහරණ ඇත්තකු සෙයින් සතුරන් උපදවයි.

'පඤ්ච වෙරානි අප්පභාය' යනු පඤ්ච ශික්ෂාපදයන් ඉක්මැවීම යැ, සියලු දෙසප අකුශලයන්ට ඒ ප්‍රඥප්ති යැ, එහෙයින් මැ ද්වේෂජනිත කර්මයෙන් දුශ්ශීලයෙකු යි කියනු ලැබේ, ඒ ධර්මය ද හේතුවෙන් නිසාන්දයෙන් හා එලයෙන් දැක්විය යුතු.

'බාලයාගේ බාලලක්ෂණයෝ තිදෙනෙක් වෙති : දුර්භාෂිත කියන්නේත්, දුශ්චිත්තිත සිතන්නේත් දුෂ්කෘතකර්ම කරන්නේත් වෙයි. එහි කයින් ද වචනයෙන් ද යම් උත්සාහ යෙක් ඇද්ද, මේ ඔහුගේ දුෂ්කෘතකර්මකාරී බව යැ. එහි යම්යේ යම් මුසාවාදයෙක් බෙණේ ද එය පළමු දක්වන ලද පරිදි යැ. මේ ඔහුගේ දුර්භාෂිතභාෂි බව යැ. යම් මනෝදුශ්චරිත වූ ව්‍යාපාදයක් සිතා ද, මේ ඔහුගේ දුශ්චිත්තිත චිත්තී බව යි. හේ මේ තුන් බාලලක්ෂණයෙන් සමන්විත වූයේ එයින් උපන් තුන් දුක් දෙමනස් වීදී. හේ සභාමැදට ගියේ හෝ පිරිස් මැදට ගියේ හෝ තදනුරූප වූ කථා බෙණෙයි, ඒ හේතුවෙන් ප්‍රාණ වධාදී දශ අකුශලකර්මපට ඇති හෙතෙම දුක් දෙමනස් වීදී යයි.

යළිදු හෙතෙම යම්කලෙක රාජාපරාධ කළ, රජු විසින් ගත්තා ලද සොරකු දිවියෙන් තොර කරන්නාහු දැකී ද, එකල ඔහුට මේ සිත වෙයි : ඉදින් රජ මා ද දන්නේ නම් රජ මා ද ගත්වා දිවියෙන් තොරකරන්නේය'යි. හේ ඒ හේතුවෙන් දුක් දෙමනස් වීදී.

නැවත ද බාල තෙමේ යම් කලෙක අසුනක හුන්නේ වේ ද, එ කල්හි මෙයින් මියැ මරණින් මතු මට යම්බඳු ගතියක් වන්නේ දැයි සිතාද, හේ ඒ හේතුවෙන් දුක් දෙමනස් වීදී. මෙයේ බාලලක්ෂණය හේතු යැ, එයින් උපන් තුන්වැදෑරුම් දුක නිසාන්ද යැ, කය බිඳීමෙන් මරණින් මතු නිරයෙහි පලදී, මේ එල යි. මේ දෙසාධිටයාන යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

(3) තත්ත්ව කතමං මොභාධිට්ඨානං :

5. සතං වෙච්ච සහස්සානං - කප්පානං සංහරිස්සති,
අඵවා'පි තතො හිතො - ගඛො ගඛං ගමිස්සථ.
6. අනුපාදාය බුඬ්චිච්චනං - සඛ්ඛාරෙ අත්තතො උපාදාය,
දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සන්ති - ථානමෙනං න විජ්ජති

සො'යං අනුමතග්ගසංසාරං සමාපන්නො ජායති ච මියති ච,
අයං අවිජ්ජාගෙනා. යාති'පි ච සඛ්ඛාරානං පයොජකාති,¹ තාති'පි
අවිජ්ජාපච්චයාති යං අදස්සානං බුඬ්චිච්චනස්ස, අයං අවිජ්ජාසුත්තො
යෙව නිද්දිට්ඨං. තො ච සඛ්ඛාරෙ අත්තතො හරති, පඤ්චකකිකේ
පඤ්ච දිට්ඨිසො උපගච්ජති : 'එතං මම, එතො'හමස්මි, එතො මෙ
අත්තා'ති, ඉදං සුත්තං අවිජ්ජාය නික්ඛිත්තං අවිජ්ජාය නික්ඛිපිතං.
එවං සත්ථ, සුත්තො නයෙන ධම්මෙන නිද්දිගති'' අසාධාරණෙන
තංයෙව තත්ත්ව නිද්දිපිතබ්බං. න අඤ්ඤං.

“යෙහි කෙවි හික්ඛවෙ සමණො වා බුහමණො වා ‘ඉදං දුක්ඛ’න්ති
සප්පජානන්ති” (විත්තාරි සච්චාති විත්තාරෙන.) යා තත්ත්ව අප්පජානනා,
ඉදං දුක්ඛං. අයං හෙතු. අප්පජානන්නො විවිධෙ සඛ්ඛාරෙ අභිසංඝරොති,
අයං නිස්සංඝො. යං ච දිට්ඨිගතාති පරාමසති, ‘ඉදමෙව සච්චං
මොඝමඤ්ඤ’න්ති අයං නිස්සංඝො. යං සුනබ්බවං නිබ්බන්නති, ඉදං
එලං. අයමපි ධම්මො, නිද්දිට්ඨො,² හෙතෙතො ච නිස්සංඝතො ච
එලතො ච.

එත්ථ පන කෙවි ධම්මො සාධාරණො හවන්ති. හෙතු ඛලු ආදිතො
යෙව සුත්තො නික්ඛිපිස්සන්ති. යථා කිං හවෙ : “විත්තාරි’මාති
හික්ඛවෙ අගතිගමනාති” තත්ත්ව යං ච ඡන්දගතිං ගච්ජති. යං ච
හයාගතිං ගච්ජති, අයං ලොභො අකුසලමුලං, යං දොසා - අයං
දොසො යෙව. යං මොහා - අයං මොහො යෙව. එවං ඉමාති තිණ්ණි
අකුසලමුලාති ආදිතො යෙව උපපට්ඨිත්තබ්බාති, යත්ථ එකං
නිද්දිපිතබ්බං, තත්ත්ව එකං නිද්දිපිතයි. තථා ඥා, තථා තිණ්ණි,³ හ හි
ආදිට්ඨි’ අතික්ඛිත්තො හෙතු වා නිස්සංඝො වා එලං වා නිද්දිපිතබ්බං.
අයං වෙත්ථ ගාථා :

7. ඡන්ද දොසා හයා මොහා - යො ධම්මං අභිචන්තති
නිහියති තස්ස යසො - කාලුපකෙච්ච චන්දිමා.

තත්ත්ව ඡන්ද ව, අයං ලොභො යථානිද්දිට්ඨං පුබ්බෙ ඉදං
මොභාධිට්ඨානං.

1. ජායතෙ ච මියතෙ ච - ම. PTS.
2. පයොජකාති - මජ්ඣං, PTS.
3. සනිද්දිට්ඨො - මජ්ඣං, PTS.
4. යථා තිණ්ණි - මජ්ඣං, PTS.
5. ආදිට්ඨි - මජ්ඣං, PTS.

(3) එහි මොහොතිවයාන කවර :

5. කල්ප සියඳහසක් සසර සැරිසරන්නේ යැ, නොහොත් එයින් වැඩියක් කල් ගර්භයෙන් ගර්භයට (මවුකුසින් මවුකුසට) යන්නේ ය.

6. බුදුවදන් නොගෙන සංස්කාරයන් ආත්මවශයෙන් ගෙන දුක් කෙළවරකරන්නේය යන තෙල කරුණ නො වේ.

අනවරාග්‍ර සංසාරයට සමාපන්න වූ මේ පුද්ගල උපදනේ ද මියන්නේ ද වෙයි. මේ අවිද්‍යා හේතුක යැ, සංස්කාරයන්ගේ යම් යෙදීම් කෙතෙක් ඇද්ද ඔහුද අවිද්‍යාව ප්‍රත්‍යය කොට ඇත්තාහුය, බුද්ධවචනයාගේ යම් නො දැනීමක් ඇද්ද මේ අවිජ්ජාසූත්‍රයෙහි මැ දක්වනලද. යමෙකුක් සංස්කාරයන් ආත්මවශයෙන් ගනී ද හෝ පඤ්චස්කන්ධයෙහි 'තෙල මාගේ යැ තෙලෙ මම් වෙමි තෙලෙ මාගේ ආත්ම වේ' යයි පඤ්ච දෘෂ්ටිත්ව පැමිණේ. මේ සූත්‍රය අවිද්‍යායෙහි ලා වදනලද, මෙසේ බුදුහු සූත්‍රයෙහි අසාධාරණ වූ දහම් නයින් දක්වන සේක. එය මැ එහි දක්විය යුතු යැ, අනෙකක් නොදක්විය යුතු.

"මහණෙනි, යම් කිසි මහණකෙනෙක් හෝ බමුණුකෙනෙක් හෝ 'මේ දුකැ'යි නොදනිත් ද, (සිවුසස් විස්තරයෙන්) එහි යම් නො දැනීමක් ඇද්ද, මේ දුක යැ, මේ හේතු යි. නොදන්නේ විවිධ සංස්කාරයන් රැස්කෙරෙයි. මේ නිස්සන්ද' යැ. මෙය මැ සැබව අත්‍යය සිසි යැ'යි යම් දෘෂ්ටියක් පරාමර්ශ කෙරේ ද මේ නිස්සන්ද යැ, යම් පුනර්භවයක් උපදවා ද, මේ එල යි. මේ ධර්මය ද හේතුවශයෙනුදු නිස්සන්දවශයෙනුදු එලවශයෙනුදු දක්වන ලද.

. මෙහි වැලිත් කිසි ධර්මකෙනෙක් සාධාරණ වෙති, හේතුව වනාහි ආදියෙහි ම සූත්‍රයෙහි නික්ෂේප කෙරෙති, කුමක් මෙන් ද යත් : "මහණෙනි, මේ අගති ගමනයෝ සතර දෙනෙක් වෙති". එහි යම් ඡන්දයෙන් අගතියට යැමක් ඇද්ද හයින් අගතියට යැමක් ඇද්ද, මේ ලොභඅකුශලමූල යැ. යම් ද්වේෂයෙන් අගතිගමනෙක් ඇද්ද මේ දෙස අකුසල මූල යැ, යම් මෝහයෙන් අගතිගමනෙක් ඇද්ද මේ මෝහඅකුසලමූලය මැය. මෙසේ මේ තුන් අකුශලමූලයෝ ආදියෙහි මැ විමසියැයුත්තාහ. යම් තැනෙක එකක් දක්විය යුතු ද, එහි එකෙක් දක්වනු ලැබේ. දෙකක් තුනක් දක්විය යුතු තැන ද එසේ යැ. ආදි යෙහි නො දක්වූ කල්හි හෙතුව හෝ නිස්සන්දය හෝ එලය හෝ නො මැ දක්වියයුතු. මේ මෙහි භාජා යැ.

7. ඡන්දහේතුවෙනුදු ද්වේෂහේතුවෙනුදු හයහේතුවෙනුදු මෝහහේතුවෙනුදු යමෙක් දහම් ඉක්මැයේ නම් ඔහුගේ කීර්ති-පරිවාරයශස් අවපස සඳ මෙන් පිරිහේ.

එහි ඡන්දහේතුවෙනුදු.....මේ ලොභ යැ. පෙර දක්වූ පරිදි යැ. මේ මොහොතිවයාන යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

(4) තත්ත්ව කතමං අලොභාධිට්ඨානං :

8. අසුභානුපසයිං විහරන්තං - ඉන්ද්‍රියෙසු සුසංවුතං,
භොජනමිච්ඡි මත්තඤ්ඤාං - සඬං ආරභිවිසිං,
තං වෙ නපසති මාරො - වාතො සෙලං'ව පබ්බතනති.

තත්ත්ව යා අසුභානුපසයිං, අයං කාමෙසු ආදීනවිදසානෙන පරිච්ඡානො ඉන්ද්‍රියෙසු සුසංවුතො තස්සෙව අලොභස්ස පාදිපුරිං මම ආයතනා සොහන්ති'ති' අනුපාදය, භොජනමිච්ඡි මත්තඤ්ඤා'නති රසකණ්ඨාපහානං, ඉති අයං අලොභො අසුභානුපසයිනාය වික්ඛිතො ධාරයති, සො අලොභො හෙතු. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුහ්‍යාභාරතාය ගොචරණො ධාරයති, භොජනෙ මත්තඤ්ඤාතාය පරතො ධාරයති, අයං නිස්සන්ධො, 'තං වෙ නපසති මාරො වාතො සෙලං'ව පබ්බත'නති ඉදං ඵලං. ඉති යොසෙව ධම්මො ආදිමිති නිකම්භෙනා, සොසෙව මජ්ඣෙව වෙව අවසානෙ ව.

"නාහං භික්ඛවෙ අඤ්ඤං ඵකධම්මමිති සම්මුපස්සාමි, අසම්මුපස්සානස්ස කාමච්ඡන්ධස්ස අනුපාදය උපපන්නස්ස වා පහානාය. යථාසිදං අසුභ-නිෂිත්තං." තත්ත්ව අසුභ නිෂිත්තං අනුපපන්නො වෙව කාමච්ඡන්ධො න උපපජ්ජති, උපපන්නො ව කාමච්ඡන්ධො පටිසිද්ධි. ඉදං අලොභස්ස වික්ඛි. යං පුන අනුපපන්නො කාමරුහො පරිසාදිසති රුපරුහං අරුපරුහං, ඉති ඵලං. ඉති අයමිති ව ධම්මො නිද්දිට්ඨො හෙතුනො ව නිස්සන්ධො ව ඵලනො ව. ඉදං අලොභාධිට්ඨානං.

(5) තත්ත්ව කතමං අද්දෙසාධිට්ඨානං :

9. ඵකමිති වෙ පාණමද්දට්ඨිවිත්තො
මෙත්තායති කුසලො තෙන හොති,
සබ්බෙ ව පාණෙ මහසා'නුකම්පං
පහුනමිරියො පකරෙති පුඤ්ඤං.

"ඵකමිති වෙ පාණමද්දට්ඨිවිත්තො මෙත්තායති"ති අයං අද්දෙසො නිග්ගතෙන අස්සාදො, 'කුසලො තෙන හොති'ති තෙන කුසලෙන ධම්මෙන සංගුත්තො ධම්මපඤ්ඤතරිං ගච්ඡති. 'කුසලොති යථා පඤ්ඤාය පඤ්ඤා පණ්ඩිතොති පණ්ඩිතො. 'පහුනමිරියො පකරෙති පුඤ්ඤ'නති තස්සා යෙව විපාකො, අයං ලොකිකස්ස, න හි ලොකුහතරස්ස තත්ත්ව යා මෙත්තායතා, අයං හෙතු යං කුසලො ගච්ඡති, අයං නිස්සන්ධො, යාව අබ්‍යාපජ්ජමුමිං. බහුං පුඤ්ඤං' පාවති, ඉදං ඵලං. ඉති අද්දෙසො නිද්දිට්ඨො හෙතුනො ව නිස්සන්ධො ව ඵලනො ව.

"ඵකාදසාතිසංසා මෙත්තාය වෙතොවිමුත්තියා" තත්ත්ව යා මෙත්තායෙතොවිමුත්තියා, අයං අරියධම්මෙසු රුහවිරුහා වෙතොවිමුත්තියා, ලොකිකාය භූමිකා හෙතු, යං සුඛං ආයතීං මනාපො හොති මනුස්සානං. ඉමෙ ඵකාදස ධම්මො නිස්සන්ධො, යං ව අකතාවි බ්‍රහ්මස්සායෙ උපපජ්ජති' ඉදං ඵලං, ඉදං අද්දෙසාධිට්ඨානං.

1. ආයතනානොවිගං - මජ්ඣං, PTS.
2. අබ්‍යාපජ්ජමුමිං - මජ්ඣං, PTS.
3. බහුපුඤ්ඤං - ම, PTS.
4. උපපජ්ජති - ම.

(4) එහි අලෝභාධිවිධාන කවර :

8. උද්ධමානකාදී අශුභයක් අනුව බලමින් වසන ඉදුරන් කෙරෙහි මැනැවින් සංවර වූ භෝජනයෙහි පමණ දන්තා ශ්‍රද්ධා ඇති සතර ඉරියව්වෙහි වඩන ලද වියා ඇති ඒ පුද්ගලයා වාතය හුදු සෙල්පව්වක් සෙයින් ක්ලේශමාර හෙමේ එකාන්තයෙන් මැඩලියා නොහේ යයි.

එහි අශුභය පිළිබඳ යම් උපපරික්ෂායෙක් වේ ද මේ කාමයන්හි ආදීනව දැකීමෙන් හැරැපීම යැ, ඉන්ද්‍රියයන්හි සුසංවාත වූයේ ඒ අලෝභයාගේ මැ පිරිමෙහි ලා මාගේ ආයතනයෝ භොබ්නාහ' යි නොගෙන, භොජනමිහි ව මත්තඤ්ඤා' යනු රසතෘෂ්ණාප්‍රභාණය යැ, මෙසේ මේ අලෝභය අශුභානුදර්ශිභාවයෙන් වස්තුවලයෙන් ධරයි, ඒ අලෝභය හේතු යැ ; ඉන්ද්‍රියයන්හි පියු දෙර ඇති බැවින් ගොවරහෙයින් ධරයි, භෝජනයෙහි පමණ දන්තා බැවින් පරභාවයෙන් ධරයි, මේ නිස්සන්ද යැ, "තං වෙ තප්පසහති මාරො වාතො සෙලංච පබ්බතං" යන මේ එල යි. මෙසේ යම් මැ ධර්මයෙක් ආදියෙහි කික්ෂේප කරන ලද ද ඒ ධර්මය මැ මධ්‍යයෙහි ද අවසානයෙහි ද නික්ෂේප කරන ලදී.

"මහණෙනි, මම නූපත් කාමච්ඡන්දයාගේ නො ඉපදීම පිණිස හෝ උපත් කාමච්ඡන්ද යාගේ ප්‍රභාණය පිණිස හෝ මේ අශුභ නිමිත්ත යම් බදු ද එබදු වූ අත් එක දහමකුදු නො දක්මි." එහි අශුභනිමිත්ත (හෙතෙයෙන්) නූපත් කාමච්ඡන්දයත් නූපදී, උපත් කාමච්ඡන්දයත් ප්‍රතිණ වෙයි. මේ අලෝභයට වස්තු යැ. යළි යම් හෙයකින් නූපත් කාමරාග හෙමේ රූපරාගය අරූපරාගය මැඩගනී' යනු එල යි. මෙසේ මේ ධර්මය ද හෙතෙයෙන් ද නිස්සන්දවලයෙන් ද එලවලයෙන් ද දක්වන ලදී. මේ අලෝභාධිවිධාන යි.

(5) එහි අදෙසාධිවිධාන කවර :

9. ඉදින් ව්‍යාපාදයෙන් අදුෂිත සිත් ඇතියේ එක් ප්‍රාණියකුට පවා මෙන් වඩා ද, ඒ මෙන් වැඩිමෙන් මහත් කුසල් ඇතියේ වෙයි. සියලු ප්‍රාණින් ට සිතින් අනුකම්පා කරන ආයා (පිරිසුදු සිත් ඇති) පුද්ගල බොහෝ පින් උපදවයි.

'එකම පි වෙ පාණමදුට්ඨවිත්තො මෙත්තායති' යනු මේ අදෙස යැ, ද්වේෂ ප්‍රභාණයෙන් ආස්වාදය වේ. 'කුසලො තෙන භොති' යනු ඒ කුසලධර්මයෙන් යුක්ත වූයේ ධර්ම ප්‍රඥප්තියට යෙයි, 'කුසලො' යනු යම්සේ ප්‍රඥයෙන් ප්‍රාඥ වූයේ පාණ්ඩිත්‍යයෙන් පණ්ඩිත වූයේ ද එමෙනි. 'පහුතමිරියො පකරොති පුඤ්ඤං' යනු ඒ මෙත්තාවගේ මැ විපාක යැ, මේ ලෝකික කුසලයාගේ යැ. ලොකොත්තරකුසලයාගේ නොමැ වෙයි. එහි යම් මෙන් වැඩිමෙන් ඇද්ද මේ හේතු යැ. යම් කුසල්ඇතියේ වේ ද, මේ නිස්සන්ද යැ. යම්තාක් අව්‍යාපාද භූමියෙහි සිට බොහෝ පින් උපදවා ද, මේ එල යි. මෙසේ හේතු වලයෙන් ද නිස්සන්ද වලයෙන් ද එලවලයෙන් ද අදෙසය දක්වන ලදී.

'මෙත්තාවෙකොච්චුත්තියෙහි එකොළොස් අනුසස් කෙනෙක් වෙති'. එහි යම් මෙත්තාවෙතොච්චුක්තියක් ඇද්ද මේ ආයා ධර්මයන් කෙරෙහි රාගවිරාගවෙතොච්චුත්තිය යැ. ලෝකිකභූමියෙහි වූවා හේතු යැ, යම් සුවයෙක් වේ ද මතුයෙහි මිනිසුන්ට මනාප වේ ද, මේ එකොළොස් ධර්මයෝ නිස්සන්ද යැ. යම් මාර්ගයෙන් කළ කිය නැතියේ බබ්ලොවා උපදී ද, මේ එල යි. මේ අදෙසාධිවිධාන යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

(6) තත්ත්ව කතමං අමොභාධිට්ඨානං :

10. පඤ්ඤා භි සෙට්ඨා ලොකස්මිං - යා'යං නිබ්බට්ඨගාමිනී,
යාය සම්මා පජානාති - ජාතිමරණසංඛයං¹.

'පඤ්ඤා භි සෙට්ඨා'ති වජ්ඣං, 'නිබ්බට්ඨගාමිනී'ති නිබ්බානගාමිනියං යථාභූතං පටිච්ඡික්ඛිති. 'සම්මා පජානාති ජාතිමරණසංඛයං'නති අමොභො 'පඤ්ඤා'ති හෙතු, සං පජානාති අයං ඡත්තන්තො, යො ජාතිමරණසංඛයො, ඉදං ඵලං. ඉති අමොභො නිද්දිට්ඨො හෙතුනා ච නිස්සන්තො ච ඵලෙන ච.

තිණ්මාති භික්ඛවෙ ඉන්ද්‍රියානි : අනඤ්ඤානඤ්ඤාස්මිංගිත්‍රියං අඤ්ඤාදිත්‍රියං අඤ්ඤානාචිත්‍රියං, තත්ත්ව කතමං අනඤ්ඤානඤ්ඤාස්මිංගිත්‍රියං : ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු අනභිගමෙතස්ස දුක්ඛස්ස අරියසම්මා අනිගමයාය ඡන්දං ජනෙති වායමති පිරියං². අරහති චිත්තං පග්ගණ්ඨාති පදහති. (ඵචං චතුත්තං අරියසම්මානං නාතබ්බං.) තත්ත්ව කතමං අඤ්ඤාදිත්‍රියං : ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු 'ඉදං දුක්ඛං අරියසම්මා'නති යථාභූතං පජානාති, (යාච ධම්මා,) ඉදං අඤ්ඤාදිත්‍රියං. අසම්මානාය අනාසවො භොති, ඉදං චුච්චති අඤ්ඤානාචිත්‍රියං. තථා'යං පඤ්ඤා, අයං හෙතු. යං ඡන්දං ජනෙති වායමති, යා පජානාති, අයං නිස්සන්තො. යෙන සම්මානො අසම්මානං ඛයො අයං හෙතු,³ යං ඛයෙ ඤ්ඤාමුපපජාති අනුප්පාදෙ ඤ්ඤාං ච අයං නිස්සන්තො, යං අරහත්තං, ඉදං ඵලං. තත්ත්ව 'බ්‍රිහ්මා' මෙ ජාති, චුච්චිතං බ්‍රහ්මචරියං, තතං කරණීය'නති, ඉදං ඛයෙ ඤ්ඤාං. 'නාපරං ඉත්තන්තායාති පජානාති'ති ඉදං අනුප්පාදෙ ඤ්ඤාං. ඉති ඉමානි ඉන්ද්‍රියානි. අමොභො නිද්දිට්ඨො හෙතුනා ච නිස්සන්තො ච ඵලෙන ච. ඉමානි අසාධාරණානි නිද්දිට්ඨානි.

තත්ත්ව කතමාති කුසලමූලානි සාධාරණානි :

"කුසලං ච වො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමි කුසලමූලං වෙච. තත්ත්ව කතමං කුසලමූලං : අලොභො අද්දෙසො අමොභො. තත්ත්ව කතමං කුසලං : අට්ඨි සම්මතතානි, සම්මාදිට්ඨි යාච සම්මාසමාධි. තත්ත්ව යාති කුසලමූලානි, අයං හෙතු යං ච අලොභො තිණ්මානි සමුට්ඨාපෙති : සම්මාපං වායමං සමාධිං ච. අයං අලොභස්ස නිස්සන්තො. තත්ත්ව යො අද්දෙසො, අයං හෙතු. යං තයො ධම්මෙ පට්ඨපෙති : සම්මාචාචං සම්මාකම්මන්තං සම්මාආජිචං ච, අයං නිස්සන්තො. තත්ත්ව යො අමොභො හෙතු, යං දො ධම්මෙ උපට්ඨපෙති : අවිපරිනදස්සනමපි ච අනභිලාපනං, අයං ඡත්තන්තො. ඉත්තං බ්‍රහ්මචරියස්ස යං ඵලං නා දො විජ්ඣන්තො : රහවිරහා වෙතොවිමුත්ති අවිජ්ජාචරිතා ච පඤ්ඤා විමුත්ති, ඉදං ඵලං. ඉති ඉමානි තිණ්මා කුසලමූලානි නිද්දිට්ඨානි හෙතුනො ච නිස්සන්තො ච ඵලෙන ච, ඵචං සාධාරණානි කුසලානි පටිච්ඡික්ඛිතබ්බානි.

1. ජාතිභව පරික්ඛයං - ඉති වු.

2. පිරියං - මජ්ඣං.

3. ඛයා හෙතු - මජ්ඣං, PTS.

(6) එහි අමොහාඩ්වයාන කවර :

10. යම් ප්‍රඥවක් නිර්වේදගාමිනී වේද, යම් ප්‍රඥවකින් ජාතිමරණයන්ගේ ක්ෂය වීම සංඛ්‍යාත නිවන මැනැවින් ප්‍රත්‍යක්ෂ කෙරේ ද, ඒ විදර්ශනා සහිත මාර්ගප්‍රඥව මැ ලොවැ ශ්‍රේෂ්ඨ වන්නී යැ.

“පඤ්ඤා හි සෙවයා” යනු වස්තු යැ. “නිබ්බේධගාමිනී” යනු නිර්වාණගාමිණී මාර්ගය යථාභූත වැ ප්‍රතිවේධ කෙරෙයි. “සම්මා පජානාති ජාතිමරණ සංඛයං යනු අමොහ යැ. “පඤ්ඤා” යනු හේතු යැ, යමක් දැන ගනී ද මේ නිස්සන්ද යැ. යම් ජාතිමරණයන්ගේ ක්ෂය වීමක් ඇද්ද මේ එල යි. මෙසේ හේතුවෙන් ද නිස්සන්දයෙන් ද එලයෙන් ද අමොහය දක්වන ලද්දේ යි.

‘මහණෙනි මේ ඉන්ද්‍රියයෝ නිදෙනෙක් වෙති : අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිනින්ද්‍රිය අඤ්ඤින්ද්‍රිය අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය යි. එහි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිනින්ද්‍රිය කවර : මහණෙනි, මෙ සස්තෙනහි මහණ අවබෝධ නොකළ දුඃඛායාසිසත්තායාගේ අභිසම්මය පිණිස කත්තුකම්‍යාකූසලවිජන්දය උපදවයි, වැයම් කෙරෙයි, වියාරම්‍ය කෙරෙයි, සිත දැඩිව ගනී, ප්‍රධන්වියා කෙරෙයි. (මෙසේ සත්‍ය ආයාසිසත්තයන්ගේ විස්තරය කළ යුතු.) එහි අඤ්ඤින්ද්‍රිය කවර : මහණෙනි, මෙ සස්තෙනහි මහණ මෙ දුඃඛායාසිසත්තයෙහි යථාභූතව දැනගනී. (මෙහි පාළිය) මේ අඤ්ඤින්ද්‍රිය යැ, ආප්‍රවක්ෂය වීමෙන් අනාප්‍රව වෙයි. මේ අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය යි කියනු ලැබේ. මේ ප්‍රඥව එබඳු යි. මේ හේතු යැ. යම් ඡන්දයක් උපදවා ද වැයම් කෙරේ ද යමක් දැනගනී ද මේ නිස්සන්ද යැ. යමකින් සර්වප්‍රකාරයෙන් ආප්‍රවයන්ගේ ක්ෂය වේ ද, මේ හේතු යි. යම් ක්ෂයඥනයකුත් අනුත්පාදඥනයකුත් උපදීද, මේ නිස්සන්ද යැ, යම් රහත් බවක් වේ ද මේ එල යි. එහි මාගේ ජාතිය ක්ෂය වූ යැ. මහබ්බසර වැය නිමවන ලද, සිවුමහින් කළයුතු කිසිකරන ලද’ යි යන මේ ක්ෂයඥනය යැ. මේ බැව් සදහා අත් කටයුත්තෙන් නැතැයි දැනගනී’ යන මෙය අනුත්පාදඥනය යි. මෙසේ මේ ඉන්ද්‍රියයෝ වෙති. හේතුවෙන් ද නිස්සන්දයෙන් ද එලයෙන් ද අමොහය දක්වන ලදී. මේ අසාධාරණ ඥානයෝ දක්වන ලද්දහු යි.

එහි සාධාරණ කුශලමූලයෝ කවරහ :

“මහණෙනි, තොපට කුශලය ද කුශලමූලය ද දෙසන්නෙමි, එහි කුශලමූලය කවර : අලෝභය අදෙසය අමොහ යි. එහි කුශලය කවර : අෂ්ට සමාක්ක්ඛයෝ යැ. සම්මා දිට්ඨිය පටන් සම්මාසමාධිය දක්වා යි. එහි යම් කුශලමූලයෝ වෙත් ද මේ හේතු යැ. අලෝභය සංකප්ප වායාම සමාධි යන තුන් කර්මයන් උපදවයි, මේ අලෝභයාගේ නිස්සන්දයැ, එහි යම් අදෙසයෙක් වේ ද මේ හේතු යැ, යම් සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්ත සම්මාආර්ථ ද යන තුන් ධර්මයන් පිහිටුවා ද මේ නිස්සන්ද යැ, එහි යම් අමොහ හේතුවෙන් ඇද්ද එය අවිපරිතදර්ශනය ද අනභිලාපය ද යන දෙ දහමුත් එළවයි. මේ නිස්සන්ද යැ. මේ බ්‍රහ්මවයායාගේ යම් එලයෙක් වේ ද එය රාගවිරාග වෙතො විමුක්තිය අවිජ්ජාපිරාග පඤ්ඤවිමුක්තිය ද යන විමුක්තිහු දෙදෙනා යැ මේ එල යි. මෙසේ මේ තුන් කුශලමූලයෝ හේතුවෙහින් ද නිස්සන්ද හෙයින් ද එලහෙයින් ද දක්වන ලද්දහු ය. මෙසේ සාධාරණ කුශලයෝ දකුණත්තාහු යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

යත් දුවෙ යත් නිඤ්, අයං වෙත්ථ ගාථා :

11. තුලමතුලං ව සමභවං - භව්‍යඛාරමවස්සථ ඔති,
අජ්ඣතතරතො සමාහිතො - අහිදා¹ තවච්ඡිව්‍යත්තසමභවනති.

‘තුලමතුලං ව සමභව’නති තුලසඛිතං අතුලසඛිතං’ තත්ථ යෙ සඛිතා තුලං, තෙ දො ධම්මා : අස්සාදො ව අදීනවො ව තුලිතා භවනති. එත්තකො කාමෙසු අස්සාදො එත්තකො අදීනවො ඉමස්ස, ඉදං නිස්සරණනති ඉති නිබ්බානං පජානාති.

ද්විති කාරණෙහි අතුලං න ව සක්කා තුලසිත්තං, එත්තකං එතං නෙතං පරමජීති තෙන අතුලං, අථ නිබ්බානං රතනනති² කරිත්වා අවජ්ජියභාවෙන අතුලං. තත්ථ කුසලස්ස ව අහිසමභවා ජානනා පස්සනා, අයං අමොහො. යං තත්ථ ඤාතා ඔසිරණං (ථ) භව්‍යඛාරතං. අයං අලොභො, යං ‘අජ්ඣතතරතො සමාහිතො’ති චිකේපපට්ඨි-සංඝරණං.³ අයං අදොසො. ඉති ඉමානි තිඤ්ඤාකුසලමූලානි, තුලමතුලං සමභව’නති අයං අමොහො. යො භව්‍යඛාරණං සමොසරණං ලොභො, සමමාසමාධිතං අස්සාදො, අයං හෙතු. යං අජ්ඣතතරතො අවජ්ජණකොසස්ස⁴ සමෙහෙදො, අයං නිස්සංකො. සා පවතති. ඉමානි තිඤ්ඤානිද්ධානි කුසලමූලානි හෙතෙසා ව නිස්සංකො ව ඵලතො ව.

එත්තාවතා එසා පවතති ව නිවතති ව, අකුසලමූලෙහි පවත්නාති, කුසලමූලෙහි නිවත්තනාති ඉමෙහි ව නීති සබ්බං අකුසලං⁵ සමොසරණං ගවජ්ජි. යො ධම්මෙ වා වට්ඨනතො නිද්දිට්ඨො (ථ) තණ්හාති වා කොඨොති වා අසමපජ්ඣනාති වා අනුසයොති වා මනෙධාති වා පලාතොති වා අගනීති වා⁶ ඉස්සාති වා මවජ්ජියනාති වා අඤ්ඤාණනාති වා, තෙහි යෙ ව වජ්ජිති නිද්දිට්ඨිතබ්බං. ඤස්සිමානි දො වට්ඨනානි ධම්ම-පදනී නිද්දිට්ඨානි න යො අභි කිලෙසො යො ඉමෙසු නවසු පදෙසු සමොධානං සමොසරණං ගවජ්ජි, අයං කිලෙසො. න ව ලොභො න ව දොසො න ව මොහො. යථා අකුසලමූලානි, එවං කුසලානි පටිකේපෙත නිද්දිට්ඨිතබ්බානි. ඉදං අමොහාධිට්ඨානං.

- (7) තත්ථ සත්තමං කායකමොඛිට්ඨානං :

12. කායෙන කුසලං⁷ කරො-අස්ස කායෙන සංවුතො,
කායදුච්චරිතං හිත්වා - කායසුචරිතං චරෙ.

‘තිඤ්ඤානි හිත්වෙව කායසුචරිතානි : පාණානිපාතා වෙරමඤ්ඤි, අදිත්තාදනා වෙරමඤ්ඤි, කමෙසු මිච්ඡාචාරා වෙරමඤ්ඤි’ ඉදං කාය-කමොඛිට්ඨානං.

1. අහිදා - මජ්ඣං.
2. පාපුණා රතනං - මජ්ඣං, PTS.
3. පට්ඨං ඝරණං - මජ්ඣං, PTS.
4. අවජ්ජණකොසං - මජ්ඣං, PTS.
5. අකුසලමූලං - මජ්ඣං, PTS.
6. අස්සානිතිවා - මජ්ඣං,
7. කුසලමුට්ඨි - PTS.

යක්ථ දුටුව යක්ථ තීණි (?) මෙහි මේ භාවය ද වෙයි.

11. බුද්ධ මුනිහු කාමාවචර කර්මය ද (අතුලවු) මහද්ගත කර්මය ද නොහොත් කාමාවචර රූපාවචර කර්මය හා අරූපාවචර කර්මය ද ඒ හවභේතුක කර්ම රැස්කරන පුනර්භව සංස්කාරය ද දුරුකළහ. (නොහොත් අතුල වූ නිවන ද හවය ද තුලනය කරමින් ස්කන්ධමූල වූ හවසංස්කාරය ආයතීමාර්ගඥනයෙන් දුරුකළහ.) විදර්ශනාවශයෙන් අධ්‍යාත්මයෙහි ඇලුණාහු උපචාර අර්පණ සමාධීන් සමාහිත ව (යුද්ධශීර්ෂයෙහි මහා යෝධයෙක්) සන්නාහය මෙන් ආත්ම සම්භව වූ සියලු ක්ලේශජාතය බිඳ දූහ 'යි.

තුලමතුලං ව සම්භවං යනු තුල සංඛ්‍යාත ද අතුල සංඛ්‍යාත ද ධර්මය, එහි යම් සංඛත ධර්මයෝ තුල වෙත් ද, ඔහු ධර්මයෝ දෙදෙනෙකි : අස්සාදය ද ආදීනවය ද තුලිත වුවාහු වෙති. කාමයන්හි ආස්වාදය මෙනෙකැ මොහුගේ ආදීනවය මෙනෙකැයි මේ නිස්සරණ යයි මෙසේ නිවන දැනගනී.

දෙ ආකාරයෙකින් අතුල යැ, තෙල මෙනෙකැ යි තුලනය කරන්නට නො ද හැකි යැ, මෙයට අධික වූවක් නැත් නුයි එකරුණෙන් අතුල යැ, නිවන රත්ත යැයි කොට ආශ්වාසී භාවයෙන් අතුල යි. එහි කුසලයාගේ ඉපදීමෙන් දැනීමක් නුවණින් දැකීමක් ඇද්ද, මේ අමොහ යැ, එහි හවසංස්කාරයන්ගේ දැනීමෙන් දුර්ලබමක් ඇද්ද, මේ අලොහ යැ,

“අප්ඤ්ඤානො සමාහිතො” යි චිත්තේෂ්පය දුරුකිරීමෙන් ඇද්ද මේ අදෙස යි. මෙසේ මේ තුන් කුශලමූලයෝ වෙති. ‘තුලමතුලං සම්භවං’ යන මේ අමොහ යැ. හවසංස්කාර යන්ගේ සමොසරණය ඇති යම් ලොහයෙක් ඇද්ද, සමාක්සමාධීන්ගේ යම් ආස්වාදයෙක් ඇද්ද මේ හේතු යැ, ආධ්‍යාත්මයෙහි ඇලුණේ අවිද්‍යා අශ්වකොෂයාගේ යම් බිඳීමෙන් ඇද්ද මේ නිස්සන්ද යැ, ඒ ප්‍රතිපත්ති යැ. මේ තුන් කුශලමූලයෝ හේතුවශයෙන් ද නිස්සන්දවශයෙන් ද එලවශයෙන් ද දක්වන ලද්දහු යි.

මෙනෙකින් මේ ප්‍රවෘත්තිය ද නිවෘත්තිය ද වෙයි, අකුශලමූලයන්ගෙන් ප්‍රවෘත්තිය ද කුශලමූලයන්ගෙන් නිවෘත්තිය ද වේ නුයි මේ තුනෙන් සියලු අකුශලය එක්වීමට යෙයි. හෙ ද ධර්මයෙහි වචනයෙන් දක්වන ලද (?) තණ්හා යයි හෝ ක්‍රෝධ යැ අසම්පජ්ඣයැ මක්ඛ යැ පළාස යැ අසති යැ ඉස්සා යැ මච්ඡරිය යැ අඤ්ඤාණ යැයි හෝ යමක් ඒ වස්තූන් ගෙන් දැක්විය යුතු ද, ධම්මපද වූ යම් (පවත්ති-නිවුත්ති) යන වචන දෙකක් දක්වන ලද්දහු ද, යම් ක්ලේශයෙක් තණ්හා ආදී මේ නව පදයන්හි සමොධානයට, සමොසරණයට නොයේ ද එබඳු ක්ලේශයෙක් නැත. මේ ක්ලේශ යි. ලොහය ද දෙසය ද මොහය ද නො වේ. (?) මේ වාක්‍යය, මුළුල්ල ව්‍යාකූල යි.) අකුශලමූලයෝ යම්සේ ද එසේ කුශලයෝ ද ප්‍රතික්ෂෙප වශයෙන් දැක්විය යුත්තාහු ය. මේ මොහාධිට්ඨාන යි.

(7) එහි කායකම්මාධිට්ඨානය කව ද :

12. කයින් කුසලය කරන්නේ යැ කයින් සංවර වන්නේ යැ කායදුශ්චරිතය හැරපියා කයින් සුවරිතයෙහි හැසිරෙන්නේ යැ.

“මහණෙනි, මේ කාය සුවරිතයෝ තිදෙනෙකි : ප්‍රාණසාතයෙන් වෙන්වීම යැ අදත්තා දනයෙන් වෙන්වීම යැ කාමයෙහි මිස හසරින් වෙන්වීම” යි. මේ කායකම්මාධිට්ඨාන යි.

(8) තත්ථ කතමං වාචාකමමාධිව්ඨානං :

- 13 සුභාසිතං උත්තමමාත්‍ර සතොතා
ධම්මං භණ්ණ භාග්ගමං තං දුතියං,
පියං භණ්ණ භාග්ගමං තං තතියං
සච්චං භණ්ණ භාග්ගමං තං චතුත්තං.

වත්තාරිමානී ච ච්චිසුචරිතානි. ඉදං වාචාකමමාධිව්ඨානං.

(9) තත්ථ කතමං මනොකමමාධිව්ඨානං :

14. මනෙන කුසලං කසිරු¹ - මනසා සංවුත්තො භවෙ,
මනොදුච්චරිතං තිත්තා - මනසා සුචරිතං චරෙ.

“තීණි”මානී මනොසුචරිතානි : අනභිජ්ඣා අව්‍යාපාදෙ සමමාදිට්ඨි,
ඉදං මනොකමමාධිව්ඨානං. ඉමානි අසාධාරණානි සුත්තානි.

තත්ථ කතමානි සාධාරණානි සුත්තානි :

15. වාචානුරක්ඛි මනසා සුසංවුත්තො
කායෙන ච අකුසලං න කසිරු²,
ඵතෙ තයො කම්මපථෙ වීතොධියෙ
ආරුධියෙ මඤ්ඤං ඉසෙසවෙදිතං³.

“තිණ්ණො” ඉමා හික්කවෙ පාරිසුද්ධියො : කායකම්මපාරිසුද්ධි
වාචාකම්මපාරිසුද්ධි මනොකම්මපාරිසුද්ධි, තත්ථ කතමා කායකම්මපාරි-
සුද්ධි : පාණාතිපාතා වෙරමණි අදිත්තාදනා වෙරමණි කාමෙසු
මිච්ඡාදාරු මෙරමණි. තත්ථ කතමා වාචාකම්මපාරිසුද්ධි : ඉසාචාද
වෙරමණි. -පෙ- සමථපාලාපා වෙරමණි, තත්ථ කතමා මනොකම්ම-
පාරිසුද්ධි : අනභිජ්ඣා අව්‍යාපාදෙ සමමාදිට්ඨි. ඉදං සාධාරණ
සුත්තං.

ඉති සාධාරණානි ච සුත්තානි අසාධාරණානි ච සුත්තානි පටිච්චික-
තබ්බානි, පටිච්චිකත්තා වාචාය කායෙන ච සුත්තඤ්ඤා අනෙථා නිද්දිසි-
තබ්බො :

(10) තත්ථ කතමං සද්ධිත්‍රියාධිව්ඨානං :

- 16 යස්ස සද්ධා තථාගතෙ - අවලා සුප්පකිට්ඨිතා,
සීලං ච යස්ස කල්‍යාණං - අරියභ්‍යන්තං පතංසිතං.

17. සබ්බෙස පසාදෙ යස්ස ජච්චි - උජ්ඣුතං ච දස්සනං,
අදලිදොසානි තං ආහු - අමොඝං තස්ස ජිවිතං.

18. සද්ධාවෙ නන්දිකා ආරු - සිකො හො තස්ස සද්ධානි,
සබ්බං සියානි භගවන්තං - තථාරූපො ධම්මසම්පතාදෙ.

ඉදං සද්ධිත්‍රියාධිව්ඨානං.

1. භාකුසලං කසිරු - මජ්ඣං,
2. කුසලං කම්මං - මජ්ඣං, PTS.
3. මඤ්ඤිසෙසවෙදිතං - ම.

(8) එහි වාචාකම්මාධිවයාන කවඳ :

13. බුද්ධාදි සත්පුරුෂයෝ සුභාෂිතය උතුමැයි කීහු, ධර්මය මැ කියන්නේ යැ (මේ පළමුවන අංග යැ) අධර්මය නො කියන්නේ යැ එය දෙවන අංග යැ ප්‍රිය වචනය කියන්නේ යැ අප්‍රිය වූවක් නො කියන්නේ යැ ඒ තෙවන අංග යැ සැබවක් කියන්නේ යැ බොරු බසක් නො කියන්නේ යැ ඒ සතරවැනි අංග යි.

යළි මේ වාක් සුවර්තයෝ සතර දෙනෙක් වෙති. මේ වාචාකම්මාධිවයාන යි.

(9) එහි මනොකම්මාධිවයාන කවඳ :

14. සිතීන් කුසලය කරන්නේ යැ සිතීන් සංවෘත වන්නේ යැ මනොදුශ්චරිතය හැරපියා සිතීන් සුවර්තයෙහි හැසිරෙන්නේ යි.

“මේ මනෝසුවර්තයෝ තිදෙනෙක් වෙති : අනභිධ්‍යා යැ අව්‍යාපාද යැ සම්මාදිට්ඨී යි. මේ මනොකම්මාධිවයාන යි. මොහු අසාධාරණ සූත්‍රයෝ යි.

එහි සාධාරණ සූත්‍රයෝ කවරහ :

15. වාග්දුශ්චරිතය දුර්ලභිචේත් වාග්ද්වාරය රක්තේ යැ සිතීන් ද සංවෘත වන්නේ යැ කඩනුදු අකුසල් නො කරන්නේ යැ මේ තුන් කර්මපථය පිරිසිදු කරන්නේ යැ, බුද්ධාදි සාෂිත් විසින් ප්‍රචිදිත වූ ආයඨි මාර්ගය සිද්ධ කරන්නේ යි.

“මහණෙනි මේ ‘පාරිශුද්ධිචු නිදෙනෙක් වෙති : කායකර්ම පාරිශුද්ධි යැ වාක්කර්ම පාරිශුද්ධි යැ මනාකර්මපාරිශුද්ධි යි. එහි කායකර්ම පාරිශුද්ධි කවර : ප්‍රාණවධයෙන් වැළැකීම යැ අදන්තාදනයෙන් වෙන් වීම යැ කාමමිථ්‍යාවාරයෙන් වෙන් වීම යි. එහි වාක්කර්මපාරිශුද්ධි කවර : මෘෂාවාදයෙන් වෙන්වීම යැ සම්පප්‍රලාපයෙන් වෙන් වීම යි. එහි මනාකර්මපාරිශුද්ධි කවර : අනභිධ්‍යා යැ අව්‍යාපාද යැ සම්මාග්දෘෂ්ටි යි. මේ සාධාරණ සූත්‍ර යි.

මෙසේ සාධාරණ සූත්‍රයෝ ද අසාධාරණසූත්‍රයෝ ද දහයුත්තාහු ය, දූත වචනයෙන් ද සූත්‍රාර්ථය දැක්විය යුත්තේ යි.

(10) එහි සද්ධිත්ථියාධිවයාන කවඳ :

16. යමක්භූතේ ශ්‍රද්ධාව තපාගතයන් කෙරෙහි අවල වැ මැනැවින් පිහිටියා ද යමක්භූතේ ශීලයත් කල්‍යාණ වූයේ ආයඨියනට කාන්ත වූයේ පසස්තා ලද ද-

17. යමක්භව සංසයා කෙරෙහි ප්‍රසාදය ඇද්ද (කායවංකාදි අභාවයෙන්) සෘජුව දර්ශනය වේ ද ඔහු නොදිළින්දෙකැයි කියති. ඔහුගේ ජීවිතය නො සිස් වෙයි.

18. එහෙයින් බුදුරජුන්ගේ අනුශාසනය යිහිකරන නුවණැති පුද්ගල ශ්‍රද්ධාව යැ ශීල යැ ප්‍රසාද යැ සිවුසස්දහම් දැකීම යැ යන මෙහි යෙදෙන්නේ යි.

මේ සද්ධිත්ථියාධිවයාන යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

11. තත්ථ කතමං විරිසිඤ්ඤාධිට්ඨානං :

19. ආරහථ¹ නිකමථ - සුඤ්ඤාථ බුද්ධසංඝනෙ
බුද්ධාථ මවුච්ඡො සෙනං - නලාගාරංව කුඤ්ඤේ.

“වත්තාරේ‘මෙ භික්ඛවෙ සම්මප්පධානා” ඉදං විරිසිඤ්ඤාධිට්ඨානං².

(12) තත්ථ කතමං සතිඤ්ඤාධිට්ඨානං :

20. සතිමතො සද්ද³ ‘හද්දං - සතිමා සුඛමෙධිති,
සතිමතො සු වෙ සෙය්‍යො⁴ - වෙරි න පරිමුච්චති.

“වත්තාරේ සතිපට්ඨානා” විජාරෙත කාතබ්බා. ඉදං සතිඤ්ඤා-
ධිට්ඨානං.

(13) තත්ථ කතමං සමාධිඤ්ඤාධිට්ඨානං :

21. ආකඛිතො තෙ නරදම්මසාරථි
දෙවා මනුස්සා මනසා විචිතතිතං,
සබ්බෙ න ජඤ්ඤා කසිණාපි පාණ්ණිනො
සත්තං සමාධිං අරණං නිසෙවතො.

‘කිං තං හගවා ආකඛිති’ති.

“තයො‘මෙ භික්ඛවෙ සමාධි : සවිතකෙකා සවිචාරේ, අවිතකෙකා
විචාරමනෙතා, අවිතකෙකා අවිචාරේ” ඉදං සමාධිඤ්ඤාධිට්ඨානං.

(14) තත්ථ කතමං පඤ්ඤාඤ්ඤාධිට්ඨානං ;

“පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකසම්”නති විජාරෙත.

“තිස්සො ඉමා භික්ඛවෙ පඤ්ඤා : සුත්තමාසි විත්තාමසි භාවනාමසි”
ඉදං පඤ්ඤාඤ්ඤාධිට්ඨානං සුත්තං. ඉමාති ඉඤ්ඤාධිට්ඨානාති
අසාධාරණාති සුත්තාති.

තත්ථ කතමාති සාධාරණාති ඉඤ්ඤාධිට්ඨානාති සුත්තාති :

22. අවිතරුගො කාමෙසු - යස්ස පඤ්ඤාඤ්ඤා⁵ මුද්ද,
සද්ධා සති ව විරියං⁶ - සමථො ව විපස්සනා,
තාදිසං භික්ඛුමාසජ්ජ - පුබ්බෙව උපහඤ්ඤති.

1. ආරම්භථ - ම.
2. විරියාධිට්ඨානං - ම.
3. සද්ධා සෙය්‍යො - PTS.
4. හද්දං අනුච්ඡි සතිමතො PTS.
5. පඤ්ඤාඤ්ඤා - PTS.
6. විරියං - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

(11) එහි විරිඨිත්වයාධිවයාන කවඳ :

19. ආරම්භක සංඛ්‍යාත වියතිය කරවූ, කෘෂිකර්මයෙන් නික්මයන නිෂ්ක්‍රමක සංඛ්‍යාත වියතිය කරවූ, ගමට - විදර්ශනා සංඛ්‍යාත බුද්ධිශාසනයෙහි යුක්ත ප්‍රයුක්ත වඩු, බලසම්පන්න ඇත්රපේක් බවදැකීන් කළ ගෙයක් ඇසිල්ලෙකින් මෙන් කෙලෙස් මරණයේ කාමාදි සේනාව විද්ධවංසන කරවූ.

“මහණෙනි, මේ සමාක්ප්‍රධානයේ සතර දෙනෙකි.” මේ විරිඨිත්වයාධිවයාන යි.

(12) එහි සතිත්වයාධිවයාන කවඳ :

20. සිහි ඇතිවනුට හැම කල්හි හදය (යහපත) වෙයි, සිහි ඇතියේ සුවය ලබයි, සිහි ඇතියේ හැමකල්හි උතුම් වෙයි, (එතෙකින්), වෛරයෙන් නො මිදෙයි.

‘සතර සතිපට්ඨානයේ විස්තර කළයුක්තාහු යැ. මේ සතිත්වයාධිවයාන යි.

(13) එහි සමාධිත්වයාධිවයාන කවඳ :

21. නරදම්සැරිය, (සත්ත්වයන්ගේ භිතාර්ථය) කැමැතිවන නුඹ වහන්සේ විසින් (කරුණායෙන් සිහිල්වූ) සිතින් සිතන ලද අර්ථය දෙවියෝ ද මනුෂ්‍යයෝ ද සියලු අනවශේෂ ප්‍රාණීහු ද නො දන්නාහු යැ, ශාන්ත වූ අරණසමාධිය සෙවුනා බුදුරජුන්ගේ චින්තනය- බුදුහු කුමක් කැමැති වෙත් දැයි අත්‍යයනයට අවසය වේ.

“මහණෙනි, මේ සමාධිහු තිදෙනෙක් වෙති : සචිතර්ක සචිතාර සමාධි යැ, අචිතර්ක චිතාරමාත්‍ර සමාධි යැ අචිතර්ක අචිතාර සමාධි යි. මේ සමාධිත්වයාධිවයාන යි.

(14) එහි පඤ්ඤිත්වයාධිවයාන කවඳ :

“ලොවැ ප්‍රඥව මැ ශ්‍රේෂ්ඨවන්නී යැ” යන (ඉතිවුක්තක පාළි) මේ සූත්‍රය විස්තර කළයුතු.

“මහණෙනි මේ ප්‍රඥ තුනක් වෙති : සුතමයි චිත්තමයි භාවනාමයි යැ” : මේ පඤ්ඤිත්වයාධිවයාන සූත්‍ර යි. මේ ඉන්ද්‍රියාධිවයානයේ අසාධාරණ සූත්‍රයෝ යි.

එහි සාධාරණ ඉන්ද්‍රියාධිවයාන සූත්‍රයෝ කවරහ :

22. යමෙක් කාමයන්හි අචිතරාග වූයේ ද යමක්හුගේ සද්ධා සති විරිය සමට විපස්සනා යන පඤ්චෙන්ද්‍රියයෝ මාද්‍ර වෙත් ද එබඳු මහණහු කරා පැමිණ (හේ) පළවූ මැ සටනු ලැබේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

“පඤ්චිමානි ඉන්ද්‍රියානි” සද්ධිත්‍රියාදි ඉන්ද්‍රියං දර්ශිබ්බං. නිසු අවේච්චපසසාදෙ විජාරොන සුත්තං කාතබ්බං, ඉමානි සාධාරණානි ඉන්ද්‍රියාධිධානානි සුත්තානි.

යං යස්ස සම්බන්ධං කුසලස්ස වා අකුසලස්ස වා තෙන තෙන අධිධානෙන නං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං. භජ්ඤෙඤ්ඤ ධම්මො නිද්දිසිතබ්බො.

තජ්ඣ සාධාරණං කුසලං, නාපි කුසලං අකුසලං, යථා සාධාරණානි ච කුසලමූලානි සාධාරණානි ච අකුසලමූලානි : උපන්නං කාමවිතක්කං පජ්ඣති -පෙ- චත්තාඤ්ඤ සම්මප්පධානා. කුසලං අකුසලං ච

තජ්ඣමා උද්දනගාථා :

1. විතකෙකන පමට්ඨො - දදං පියො භග්ගෙ ඉති,
යො පාණමතිපාතෙති - නිඤ්ඤි බාලස්ස ලක්ඛණා.
2. සතං චෙච සහස්සානං - යෙ ච සමණත්‍රාගමණා,
ජන්ඤ දෙසා හයා මොහා - චතුභි අගතිති ව.
3. අසුභානුපය්සිං විහරන්තං - නිමිත්තං අසුභං තථා,
ඵකමපි චෙ පියං පාණං - මේත්තා චෙච සුභාවිතා.
4. පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මිං - අනඤ්ඤා නිඤ්ඤි ඉන්ද්‍රියානි,
කුසලාකුසලමූලානි - තුලමතුලං ච සම්භවං.
5. කාසෙත කුසලං කරෙ - නිඤ්ඤි සුවරිතානි ච,
සුභාසිතං උත්තමමාත්‍ර - චච්ඤවරිතානි ව.
6. මනෙත කුසලං කසිරි - මනොසුඤ්ඤිතානි ච,
විචානුරක්ඛි මනසා - තිස්සො ච පාරිසුද්ධියො.
7. යස්ස සද්ධා තථාගතෙ - සමුප්පාදෙ ච දෙසිතෙ,
අරහථ නික්ඛමෙථ - යා ච සම්මප්පධානතා.
8. සතිමතො සද්ද හද්දං - සතිපට්ඨාන භාවනා,
අකඛිකතො ච අනඤ්ඤාණං - තයො චෙච සමාධියො.
9. පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මිං - තිස්සො පඤ්ඤා පනාසිතා.
විතර්භො කාමෙසු - සද්ධාදි පඤ්ඤා ඉන්ද්‍රියානි.

පෙටකොපදෙසෙ සුත්තාධිධානං නම
තතිය භූමි සමත්තා

“මේ ඉන්ද්‍රියයෝ පස්දෙනෙක් වෙති”, සද්ධිත්තියාදි ඉන්ද්‍රිය දතයුතු. බුද්ධාදි වස්තු ත්‍රයෙහි අවේනාප්‍රසාදයෙහි සූත්‍රය විස්තර කළයුතු. මේ සාධාරණ වූ ඉන්ද්‍රියාධිවිධාන සූත්‍රයෝ යි.

යමක් යම් කුසලයකට හෝ අකුසලයකට හෝ සම්බන්ධ වේ ද ඒ ඒ අධිවිධානයෙන් ඒ සූත්‍රය දක්විය යුතු. අන් දහමක් නො දක්විය යුතු.

එහි කුසලය සාධාරණ යැ, කුසලය හා අකුසලය නො ද සාධාරණ යැ, සාධාරණ කුසල මූලයෝ ද සාධාරණ අකුසල මූලයෝ ද යම්සේ ද එමෙහි. (?) උපන් කාමච්ඡිකය දුරු කෙරෙයි..... සතර සමාසක් ප්‍රධානයෝ යි, මේ කුසල ද අකුසල ද වේ (!?)

එහි මේ උද්දනගාරා යැ :

(1) චිත්තකයෙන් මධනාලද්දේය, ‘දදං පියො හොති’ යැ, යො පාණමතිපාතෙති යැ, බාලයාගේ බාලලක්ෂණයෝ යැ.

(මෙසේ උද්ධාත පාඨයන්ගේ ආදි පද පාළි වශයෙන් ම දත හැකි ය. එහෙයින් සිංහල අනුවාදයක් අවශ්‍ය නොවේ.

පෙටකොපදෙසයෙහි සුත්තාධිවිධාන නම් වූ
තානිය හුම් සමාජික යි.

වතුන්ගුම

තන් කතමේ, සුත්තවිවයෝ :

තන් කුසලෙහි බමෙහි අකුසලෙහි බමෙහි පුබ්බාපරසො සාධුකං උපපරික්ඛියති¹ කිං නු බො ඉදං සුත්තං අරහි -පෙ- තෙහි සුත්තෙහි සහ අබිසන්තවෙහි සුඡ්ඡති, උදානු න සුඡ්ඡති.

යථා භගවා කිලෙසෙ ආදිමහි තන් දෙසෙති, කිං දෙසිතං තෙසං කිලෙසානං පභානං උදානු නො දෙසිතන්ති උපපරික්ඛිතබ්බං : යදි න දෙසිතං භගවතා² තෙසං කිලෙසානං පභානං, කුසලා බමිං පරිසෙසිතබ්බං. යන් තෙ අකුසලා පභානං ගච්ඡන්ති. සචේ සමන්තසමානො³ න ලභති. තන් අකුසලා බමිං අපකඩ්ඛිතබ්බං විමංසිතබ්බං සංකිලෙසභාගියසුත්තං.

යදි කිලෙසා අපකඩ්ඛිතන්තා. යෙ වා න දෙනති. තන් උප-පරික්ඛිතබ්බං අරියමග්ගබමිං, තාසු භූමිසු කිලෙසා පභානං ගච්ඡන්ති, උදානු න ගච්ඡන්ති. යත්තකා පන කිලෙසා දෙසිතා, න තත්තකා අරියබමිං දෙසිතා. යන් කිලෙසා පභානං ගච්ඡන්ති, තන් යෙ කිලෙසා අරියබමිං පරිපකෙඛන න සුඡ්ඡන්ති, තෙ අපකඩ්ඛිතබ්බං, සචේ අපකඩ්ඛිතන්තා යොජනං දෙති, තන් එවං විමංසිතබ්බං : දො තිණි වා තදුත්තරිං වා කිලෙසා එකෙත අරියමග්ගෙත පභානං ගච්ඡන්ති. සචේ එවං විමංසිතන්තා යොජනං දෙති, තන් උපපරික්ඛිතබ්බං : පරමපරාය වා පිටිකසමපදානෙන වා සුත්තස්ස අන්තො ව නන්තො ව යං වා න සකකා සුත්තං නිද්දිසිතුං, නෙව සුත්තං විචිකිච්ඡිතබ්බං, එවං යථා ආදිමහි කුසලා බමිං භොන්ති, යෙ කිලෙසා තෙ පතිනෙය්‍යාති, තෙ උපපරික්ඛිතබ්බං : පුරො වා කුසලො පරිපකෙඛන වා පුරො දෙසනා, අනුතා අනඛිකා උග්ගහෙතබ්බං. යථා පථමො උත්තරො (?) යෙසමිදති කිලෙසානං යෙ අරියබමිං දෙසිතා ඉමෙ කිලෙසා ඉමෙහි අරියබමෙහි පතියන්ති, උදානු න පතියන්ති විචිකිතබ්බං. යදි උපපරික්ඛිතමානා සුඡ්ඡන්ති ගහෙතබ්බං. අථ න සුඡ්ඡන්ති, යෙ කිලෙසා අපරිපකඛා භොන්ති, තෙ කිලෙසා අපරිපකඛි-තබ්බං. යෙ ව අරියබමිං පරිපකඛා භොන්ති, තෙ අරියබමිං අපකඩ්ඛිතබ්බං. නති අරියබමිං අනාගාමී කිලෙසපභානං ගච්ඡන්ති, නාපි අරියබමිං සබ්බකිලෙසානං පභානාය සංවත්තන්ති.

යථා කුසලා මෙත්තා, අකුසලො රුගො, න තු කුසලා මෙත්තාති කතා⁴ අකුසලස්ස රුගස්ස පභානාය සමගච්ඡති. ඛ්‍යාපාදො මෙත්තාය පභානං ගච්ඡති. තස්මා උභො කිලෙසා උපපරික්ඛිතබ්බං. යො යො ව

1. උපපරික්ඛියති - මජ්ඣං.
2. භගවතී - මජ්ඣං, PTS.
3. සමන්තසමානො - PTS.
4. කාරෙකා - PTS, මජ්ඣං,

චතුර්ථගුම්

එහි 'සුත්තවිවය' කවරෙ යන් :

එහි කුශලධර්මයන්ගෙන් ද අකුශලධර්මයන්ගෙන් ද පුර්වාපර වශයෙන් මැනැවින් පරීක්ෂා කරනු ලැබෙයි, කුමක් හෙයින් මේ සූත්‍රය ඇරඹුනු ද ... ඉතා ආයත්න අර්ථ ඇති ඒ සූත්‍රයන් සමග යෙදේ ද, නොහොත් නො යෙදේ ද* යි.

ඒ මෙසේ යැ : බුදුහු එහි ආදියෙහි කෙලෙසුන් දෙසන සේක, කිමැ ඒ කෙලෙසුන්ගේ ප්‍රභාණය දෙසින ද, නොහොත් නො දෙසින දැයි විමැසියැයුතු යැ, ඉදින් භාගාවතුන් විසින් ඒ කෙලෙසුන්ගේ ප්‍රභාණය නොදෙසනලද නම්, කුශලධර්මයෝ සෙවියයුත්තාහු යැ. යම් තැනෙක ඒ අකුශලයෝ ප්‍රභාණයට යෙන් ද, ඉදින් විමසනුයේ නො ලැබේ නම් එහි අකුශලධර්මයෝ අපකර්ෂණය කළයුත්තාහු යැ විමැසියැයුත්තාහු යැ, සංකිලෙස භාගිය සූත්‍රයෙකි.

ඉදින් ක්ලේශයෝ අපකර්ෂණය කරනු ලබන්නාහු (යෙ වා න දෙන්ති ?) එහි ආයාම් මාර්ග ධර්මයෝ පරීක්ෂා කළයුත්තාහු ය : ඒ භුමිත්ති ක්ලේශයෝ ප්‍රභාණයට යෙන් ද, නොහොත් නො යෙන් දැයි. යළි යම් පමණ ක්ලේශයෝ දෙසන ලද්දහු ද, එපමණ ආයාම් ධර්මයෝ නො දෙසන ලද්දහු ද, යම් තැනෙක ක්ලේශයෝ ප්‍රභාණයට යෙන් ද, එහි යම් කෙලෙස් කෙනෙක් ආයාම් ධර්මයන්ට ප්‍රතිපක්ෂයෙන් නො යෙදෙත් ද, ඒ කෙලෙස්හු බැහැර කළ යුත්තාහු යැ, ඉදින් බැහැර කරනු ලබන්නාහු යෙදීමට යෙන් ද එහි මෙසේ විමැසියැයුතු : දෙකක් තුනක් හෝ එයින් වැඩියක් හෝ ක්ලේශයෝ එක් ආයාම්මාර්ගයෙකින් ප්‍රභාණයට යෙන් දැයි. ඉදින් මෙසේ විමසනු ලබන්නාහු යෙදීමට යේ ද එහි මෙසේ විමැසියැයුතු : පරම්පරායෙන් හෝ පිටකය හා සැසැදෙනුයෙන් හෝ සූත්‍රයාගේ අර්ථය ද අර්ථ නො වූයේ ද විමැසියැයුතු. යම්භෙයකින් සූත්‍රය දක්වන්නට නො හැකි හෝ වේ ද, සූත්‍රය නොමැි සැක කළයුතු. මෙසේ ආදියෙහි යම්පරිදි කුශලධර්මයෝ වෙත් ද යම් කෙලෙස් කෙනෙක් වෙත් නම් ඔහු ප්‍රතීණ වන්නාහු යි ඔහු පරීක්ෂා කළයුත්තාහ. (පළමු කොට කුශලය හෝ ප්‍රතිපක්ෂ විසින් හෝ පළමුකොට දෙශනාව අනුන අනාධික කොට උගතයුත්තී යැ, (යථාපඨමො උත්තිලො?) දැන් යම් කෙලෙස් කෙනෙකුන්ට යම් ආයාම් ධර්ම කෙනෙක් දෙසනලද්දහු ද, මේ කෙලෙස්හු මේ ආයාම්ධර්මයන්ගෙන් ප්‍රතීණ වෙත් ද නොහොත් ප්‍රතීණ නො වෙත් දැයි විමැසියැයුත්තාහු යැ, ඉදින් පරීක්ෂා කරනු ලබන්නාහු යෙදෙත් නම් ගතයුත්තාහු යැ, යළි නො යෙදෙන්නාහු නම් යම් කෙලෙස් කෙනෙක් ප්‍රතිපක්ෂ නො වෙත් ද ඒ කෙලෙස්හු බැහැර නො කළයුත්තාහු යැ යම් ආයාම්ධර්ම කෙනෙක් (කෙලෙසුන්ට) ප්‍රතිපක්ෂ වෙත් ද, ඒ ආයාම්ධර්මයෝ බැහැර කළයුත්තාහු යැ, ආයාම්ධර්මයෝ නො පැමිණි කෙලෙසුන්ගේ ප්‍රභාණයට නො මැ යෙකි. ආයාම්ධර්මයෝ සියලු කෙලෙසුන්ගේ ප්‍රභාණය පිණිස නො ද පවතිත්.

ඒ මෙසේ යැ : මෛත්‍රිය කුසල්වූ යැ, රාගය අකුසලයෙකි, මෛත්‍රිය කුසල් යැයි කොට අකුසල් වූ රාගයාගේ ප්‍රභාණය පිණිස නො මැ පවතී, ව්‍යාපාදය මෛත්‍රියෙන් ප්‍රභාණයට යෙයි. එහෙයින් උභයක්ලේශයෝ විමැසියැයුත්තාහු යැ. කුසල් වූ හෝ අකුසල් වූ හෝ

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

බලේම: උපදිවියකි කුසලෝ වා, අකුසලෝ වා, සො අපකඩ්ඪිතබ්බො. සචෙ තෙ සුඡ්ඡන්ති අපකඩ්ඪියමානො නත්ථි උපපරික්ඛිතබ්බො. ඥො වා කිලෙසා එකෙන අරියබලේමන පතියෙය්‍යාති දව්ඨි වා අරියබලේමනි එකො වා කිලෙසො පතියතිති.

අප වා එවලිපි උපපරික්ඛිතමානං සුඡ්ඡති, තත්ථ විමංසිතබ්බො වා යථා සුඡ්ඡති තත්ථ විමංසිතබ්බො වා, යථා නනු සකකා සුතතං නිද්දිසිතුං, න හි සුතෙන විවිකිච්ඡිතබ්බො. කිලෙසො මං අරියබලේමසු දෙසිතෙසු උග්ගො උපපරික්ඛිතබ්බො: යෙ වා කිර: 1 ඉමෙ කිලෙසා දෙසිතා යෙ ච අරියබලෝ දෙසිතා ගාථාය වා බ්‍යාකාරණෙන වා, කිං නු ඛො ඉමෙ කිලෙසා ඉමෙහි අරියබලේමනි පතියන්ති, උදහ්‍ය න පතියන්ති, ඉමෙ වා පන අරියබලෝ ඉමෙහි කිලෙසානං පහානාය සංචිතතන්තිති.

කිඤ්චාපි කුසලෙහි බලේමනි අකුසලා බලේමනි පහානං ගව්ඡන්ති න තු සබ්බෙහි සබ්බා'කුසලා පහානං ගව්ඡන්ති, යථා මෙතනා කුසලා අකුසලෝ ච රුගො, න තු කුසලා මෙතනා අකුසලෝ රුගොකි කන්තා 2 මෙතනාය රුගො පහානං. බ්‍යාපාදො මෙතනාය පහානං ගව්ඡති 3. එවං කිලෙසොති කන්තා සුතෙන පහානං ගව්ඡති, න සුතෙනා බලේමනි කන්තා 4, සබ්බස්ස කිලෙසස්ස පහානාය සංචිතතති, යං තු සුතතස්ස අරියබලේමනි සංකිලෙසපටිපකෙඛා සො තෙන පහානං ගව්ඡතිති.

තත්ථ කුසලෙ දෙසිතෙ සුතෙන බ්‍යාකාරණෙ වා සංකිලෙසා න සුඡ්ඡන්ති අරියබලෝ වා, තෙ මහාපදෙසෙ නිද්දිසිතබ්බොවයවෙන අපකඩ්ඪිතබ්බො තත්ථ කිලෙසෙහි ච දෙසිතෙහි අරියබලේමසු ච යදිපි තෙන අරියබලේමන තෙ කිලෙසා පහානං ගව්ඡන්ති, තත්ථපි උතතරිං උපපරික්ඛිතබ්බො: කෙන කාරණෙන එතෙ කිලෙසා පච්ඡිතබ්බො, කෙන කාරණෙන අරියබලෝ දෙසිතාති. යෙන යෙන වා අකාරෙහ අරියබලෝ දෙසිතා තෙන තෙන පකාරෙන අයං කිලෙසො සිතො, අස්මි හි එකො කිලෙසො තෙන වා අරියබලේමන අඤ්ඤාථා, අඤ්ඤා ථා පහාතබ්බො, යථා දිට්ඨිරුගො අවිඡ්ඡා ච දස්සනෙන පහාතබ්බො. තා වෙ එවං ච අවිඡ්ඡා භාවනාය භූමි වා බලෝ භාවනාය පහාතබ්බො, සංයෙව උභිමහාගිතං අභිධ්‍යානදස්සනාය විබුද්ධියා අනිමිත්තෙන වෙතොසමාධිනා අමනසිකාරෙන පතියති. එවං සාන්ධං සබ්බඤ්ඤානං උපපරික්ඛිතබ්බො, යෙ දස්සනෙන පහාතබ්බො කිලෙසා දස්සනාකාරෙන අරියබලේමන දෙසිතො. භාවනාය පහාතබ්බො භාවනාකාරෙන අරියබලේමන දෙසිතො. පතිගෙවනා පහාතබ්බො පතිගෙවනාකාරෙන අරියබලේමන දෙසිතො, එවං විතොදනා පහාතබ්බො යාව සත්ත අසවා කාතබ්බො, ගාවඤ්ඤාථා. අඤ්ඤාථා සෙස බලේමනි පහාතබ්බො,

1. කාරෙතො - ම.

2. කිර යෙ වා - ම.

3. නප්පතියන්ති - ම.

4. ගව්ඡන්ති - ම.

යම් යම් ධර්මයෙක් දක්වනුලැබේ ද ඒ ධර්මය අපකර්ෂණය කළයුත්තේ යැ, ඉදින් ඔහු යෙදෙන් නම් අපකර්ෂණ කරනු ලබන්නේ පරීක්ෂා කළයුත්තෙන් නැති. එක් ආයුධ ධර්මයෙකින් ක්ලේශයෝ දෙදෙනෙක් හෝ ප්‍රභීණ වෙති, ආයුධර්ම දෙකෙකින් එක් ක්ලේශයෙක් හෝ ප්‍රභීණ වේ යයි.

නොහොත් මෙසේත් විමසනුලබන්නේ යෙදේ නම්, එහි යෙදෙන පරිදි විමැසියැයුතු හෝ එහි යම්පරිදි සූත්‍රය නිර්දේශ කරන්නට නො හැකි වේ නම් විමැසියැයුතු හෝ වෙයි. සූත්‍රයෙහි විවිකිත්සා නො මැ කළයුතු යැ. (කිලෙසෝ ව ?) ආයුධර්මයන් දෙසිත කල්හි දෙපරිද්දෙකින් විමැසියැයුතු : ගාථායෙන් හෝ වෙය්‍යාකරණයෙන් හෝ යම් මේ ක්ලේශයෝ දෙසනලද්දහු ද යම් මේ ආයුධර්මයෝ දෙසනලද්දහු ද'යි කීමැ හෝ මේ කෙලෙස්හු මේ ආයුධර්මයන්ගෙන් ප්‍රභීණ වෙත් ද, නොහොත් ප්‍රභීණ නො වෙත් ද, යළි මේ ආයුධර්මයෝ මේ කෙලෙසුන්ගේ ප්‍රභාණය පිණිස පවතින් ද' යි.

තවද කුශලධර්මයන්ගෙන් අකුශලධර්මයෝ ප්‍රභාණයට යෙති, එතෙකුදුවත් සියලු කුශලයන්ගෙන් සියලු අකුශලයෝ ප්‍රභාණයට නො යෙති. මෙසේ යැ : ජෛත්‍රිය කුසල් යැ, රාගය අකුසල් වෙයි, එහෙත් ජෛත්‍රිය කුසල් යැ රාගය අකුසලැ යි කොට ජෛත්‍රියෙන් රාගය ප්‍රභාණයට නො යෙයි, ව්‍යාපාදය ජෛත්‍රියෙන් ප්‍රභාණයට යෙයි. මෙසේ ක්ලේශ යෙකැයි කොට සූත්‍රයෙන් (දක්වූ පරිදි) ප්‍රභාණයට යෙයි. සූත්‍රය ධර්මයෙකැ යි කොට සියලු ක්ලේශයන්ගේ ප්‍රභාණය පිණිස නො පවතී. සූත්‍රයාගේ යම් ආයුධර්මයෙක් සංක්ලේශයට ප්‍රතිපක්ෂ ද, ඒ ක්ලේශය ඒ ධර්මයෙන් ප්‍රභාණයට යේ යයි.

එහි සූත්‍රයෙහි හෝ වෙය්‍යාකරණයෙහි හෝ කුසලයක් දෙසූ කල්හි සංක්ලේශයෝ හෝ ආයුධර්මයෝ හෝ නො යෙදෙන් ද, ඒ ධර්මයෝ මහාපදෙසයෙහි දක්වියැයුතු අවයවයෙකින් බැහැර කළයුත්තාහු යැ. එහි ක්ලේශයන්ගෙන් ද ආයුධර්මයෙන් ද දෙසන ලද්ද ඉදින් ඒ ආයුධර්මයෙන් ඒ ක්ලේශයෝ ප්‍රභාණයට යෙත් ද, එහි දු මත්තෙහි විමැසියැයුතු : කවර කරුණෙකින් තෙල ක්ලේශයෝ දුරුකළයුත්තාහු ද, කවර කරුණෙකින් ආයුධර්මයෝ දෙසනලද්දහු දයි. යම් යම් අයුරෙකින් හෝ ආයුධර්මයෝ දෙසන ලද්දහු ද, ඒ ඒ ප්‍රකාරයෙන් මේ ක්ලේශය සිටියේ යැ, ඒ එසේ මැයැ, එක් ක්ලේශයෙක් ඇත, එයින් ආයුධර්මය අත්පරිදි නො වෙයි, අත් පරිද්දෙකින් ප්‍රභීණ කටයුතු වේ. ඒ මෙසේ යැ: දිට්ඨි රාගය ද අවිද්‍යාව ද දර්ශනයෙන් ප්‍රභීණ කටයුත්තාහු යැ, ඉදින් එසේ වුව ද අවිද්‍යාව භාවනාවට භූමි වූවා භාවනායෙන් ප්‍රභීණ කටයුත්තී යැ, ඒ අවිද්‍යාව මැ උද්ධංගාභිය වෙයි. නිවන දක්නා විමුක්තියෙන් අනිමිත්තවෙතොසමාධියෙන් අමනසි කාරයෙන් ප්‍රභීණ වෙයි. මෙසේ සාර්ථ වැ සවාඤ්ජන වැ පරීක්ෂා කළයුතු යැ, දර්ශන යෙන් ප්‍රභීණ කළයුතු යම් ක්ලේශ කෙනෙක් වෙත් ද දර්ශනාකාරයෙන් ආයුධර්මය දෙසිත යැ, භාවනායෙන් ප්‍රභාතව්‍යයෝ භාවනාකාරයෙන් ආයුධර්මය දෙසිත යැ, පටිසෙවනයෙන් (ප්‍රත්‍යවේක්ෂාවෙන්) ප්‍රත්‍යතව්‍ය ක්ලේශයෝ වෙත් ද එහි ප්‍රත්‍යවේක්ෂා කාරයෙන් ආයුධර්මය දෙසිත යැ, මෙසේ විනෝදනයෙන් ප්‍රත්‍යතව්‍යයෝ යැ යි ස්ප්ත

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

අඤ්ඤානානෙරෙන අරියධම්මො දෙසිතො, යො අරියධම්මො අඤ්ඤාථා පරියෙසිතබ්බො. යදි අයං ධම්මො පරියෙසතො යො ච දෙසෙති යෙන යෙනාකාරෙන, සො අරියධම්මො පරියෙසිතබ්බො, තෙනා-කාරෙන කිලෙසො පභිසංති නො තත්ථ උපපරික්ඛිතබ්බො. අථ හ සුජ්ජති යදි හි තෙන සුතෙනාන විභිතං, සුත්තං විමංසිතබ්බං, යථා සුජ්ජති, තථා ගහෙතබ්බං, යථා න සුජ්ජති, තථා න ගහෙතබ්බං, අභිං ඵතං භගවතා න භාසිතං, ආයස්මතා වා දුග්ගතිතං, යථා මහාපදෙසෙ නිද්දිසිතබ්බං, භගවතා යථාභූතං දෙසිතං, යො ච ධම්මො දෙසිතො කුසලො ච අකුසලො ච තස්ස ධම්මස්ස පච්චයො පරියෙසි-තබ්බො, හ හි පච්චයා විතා ධම්මො අපච්චයො උපපජ්ජති. තත්ථ කො ආකාරො පරියෙසනාය :

තත්ථ තථාරූපං සහෙතු සපච්චයං සොයං ධම්මො, වුත්තොති ඉදං විමංසිතබ්බං. සො ච පච්චයො කීවිධො : මුදු මජ්ඣිමනිකායෙ තත්ථ මුදුලති පච්චයො මුදු ධම්මො ගහෙතබ්බො, ඵලං සතොසං පච්චයො¹ දුට්ඨො : පරමපරපච්චයො² ච සමනන්තර-පච්චයො ච. සො පච්චයො මුදු තෙන වේමන්තනං³ පරියෙසිතබ්බං. කිං කාරණං : අඤ්ඤාතරොපි පච්චයො⁴ අඤ්ඤාති පච්චයෙති පරියතතිං වා පාරිසුරිං වා ගච්ජති. තත්ථ යො ධම්මො දෙසිතො, තස්ස ධම්මස්ස ඵතෙන වා කාරණෙන වා හෙතු පරියෙසිතබ්බො. යථා පච්චයො හෙතොතා පච්චයෙන ච, සො තස්ස ධම්මස්ස නිස්සන්දෙ පරියෙසිතබ්බො. යථා නිද්දිට්ඨො අභිට්ඨානෙ පඨානං පරියෙසති, සො පච්චයො පරියෙසිතබ්බො. හ හි මුදුස්ස ධම්මස්ස අභිමත්තො නිස්සන්දෙ අභිමත්තස්ස වා නිස්සන්දස්ස මුදු ධම්මො, අථ මුදුස්ස මුදු, මජ්ඣිම මජ්ඣිම, අභිමත්තස්ස අභිමත්තො සුජ්ජති, තං ගහෙතබ්බං. අථ හ සුජ්ජති න ගහෙතබ්බං. යං ච භගවා ආරහති ධම්මං දෙසෙත්තුං, තං යෙව ධම්මං මජ්ඣිමං තං පරියොසානං⁵ දෙසෙති, යථා සුත්තාධිට්ඨානෙ ධම්මො⁶ අදිලිති නිද්දිසති, තංයෙව පහුතස්ස⁷ සුත්තස්ස පරියොසානං තස්ස හි ධම්මස්ස වසෙන තං සුත්තං හොති භාථා වා බ්‍යාකරණං බුද්ධං මහත්තං වා යථා පන දුට්ඨො අනුරූපනති වා ධීපනා⁸ ච දෙසනාධීපනා. රූපනතිපි ධම්මස්ස පරියෙසිතබ්බො. යථා ච ගහවතා පඤ්චන්තං ඉද්ධියානං සංවරණං දෙසිතං තණ්හාය නිග්ගහණත්ථා ඉච්ඡාච හොති. දෙසෙති යථා ගොපාලකුපමෙ සුතෙන අඤ්ඤාති පි සුතෙන හි භගවා භාසති ඉච්ඡාච හොති, මජ්ඣිමනිකායෙ විතකෙතා. අයං භගවතො දෙසනානුරූපනති, ඉති සො ධම්මො අඤ්ඤාසුපි වේයාකරණෙසු පරියෙසිතබ්බො. හ හි ඵතං හි සුතෙන දුට්ඨබ්බො සුඤ්ඤං තං ගහෙතබ්බං.

1. තෙන - PTS.
2. පරමපරපච්චයො - මජ්ඣං.
3. සතොසං පච්චයො - PTS.
4. බ්‍යාධිමත්තං - මජ්ඣං, PTS.
5. විපච්චයො - PTS.
6. ධම්මො - මජ්ඣං, PTS.
7. මජ්ඣිමනිකායො - මජ්ඣං, PTS.
8. බහුතස්ස - ම
9. ධීපනා - මජ්ඣං.

ආයවයන් දක්වා විස්තර කළයුතු, මේ ක්ලේශධර්මය අත්පරිද්දෙකින් ප්‍රතීණ කළයුතු යැ, අන් අයුරෙකින් ආයාධර්මය දෙසනලද, යම් ආයාධර්මයෙක් අන්අයුරෙකින් සෙවිය යුතු ද එය යි. ඉදින් මේ ධර්මය පයෝගීභූත කරන්නාහුට යමෙකුත් යම් යම් අයුරෙකින් දෙසා ද, ඒ ආයාධර්මය පයෝගීභූත කළයුතු. ඒ අයුරින් කෙලෙස් ප්‍රතීණ වෙයි. ධර්මය එහි විමසියැයුතු යැ, ඉක්බිති ඉදින් ඒ සූත්‍රයෙන් දක්වන ලද්ද නො යෙදේ නම්, ඒ සූත්‍රය විමැසියැයුතු යැ. යම් පරිදි යෙදේ නම් එසෙයින් ගතයුතු යැ, යම්සේ නො යෙදේ නම් එසේ නො ගතයුතු. එකාන්තයෙන් තෙල භාග්‍යවතුන් විසින් නො වදරනලද, ආයුෂ්මතුන් විසින් වරදවා හෝ ගන්නා ලද, මහාපදෙසයෙහි මෙන් දක්වියැයුතු. භාග්‍ය වතුන් විසින් යථාහුත ව දෙසනලද, කුසල් වූ ද අකුසල් වූ ද යම් දහමක් දෙසනලද ද, ඒ ධර්මයාගේ ප්‍රත්‍යය පයෝගීභූත කළයුතු යැ, ප්‍රත්‍යයෙන් වෙන් වූ ධර්මයෙක් අප්‍රත්‍යය වූ නො මැ උපදී. එහි පයෝගීභූතයාගේ ආකාරය කෙබඳු ද :

එහි එබඳු වූ සහෙකු සප්‍රත්‍යය කොට මේ ධර්මය වදරනලද්දැයි මෙය විමැසියැයුතු, ඒ ප්‍රත්‍යය ද ත්‍රිවිධ යැ : මාද්‍ය යැ මධ්‍ය යැ අධිමාත්‍ර යි. එහි මාද්‍ය ප්‍රත්‍යය ඇති කල්හි මාද්‍ය ධර්මයෙක් ගතයුතු. මෙසේ ඇති කල්හි තෙල ප්‍රත්‍යය ද්විවිධ යැ : පරමිපර ප්‍රත්‍යය ද සමන්තන්තර ප්‍රත්‍යය දැයි. ඒ ප්‍රත්‍යය මාද්‍ය වී නම් එයින් වෙමන්තතාව (විශේෂයයි) සෙවියැ යුතු, කරුණු කීමෙන් : අන්‍යතර ප්‍රත්‍යයෙකුදු අන්‍ය ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් පයෝගීභූතයට හෝ පිරිමට හෝ යන හෙයිනි. එහි යම් දහමක් දේසිත ද ඒ ධර්මයාගේ හේතුව මෙකරුණෙන් හෝ සෙවියැයුතු. ප්‍රත්‍යය වූ පරිදි හේතුවෙන් ද ප්‍රත්‍යයෙන් ද ඒ ධර්මයාගේ නිස්සන්දය සෙවියැයුතු. අධිට්ඨාන (භාර) යෙහි දක්වූ පරිදි ප්‍රධාන ධර්මය සොයා ද ඒ ප්‍රත්‍යය සෙවියැ යුතු. ඒ එසේ මැයැ : මාද්‍ය ධර්මයාගේ අධිමාත්‍ර නිස්සන්දයෙක් නැත. අධිමාත්‍ර නිස්සන්දයාගේ හෝ මාද්‍ය ධර්මයෙක් නැති. වැලි මාද්‍ය ධර්මයාගේ මාද්‍ය නිස්සන්දය ද මධ්‍යධර්මයාගේ මධ්‍ය නිස්සන්දය ද අධිමාත්‍ර ධර්මයාගේ අධිමාත්‍ර නිස්සන්දය ද යෙදෙයි. එය ගතයුතු යැ. වැලි නො යෙදේ නම් නො ගතයුතු. තවද බුදුහු යම් දහමක් දෙසන්නට ආරම්භ කෙරෙත් ද ඒ ධර්මය මැ මධ්‍යය කොට එය පයෝගීභූතය කොට දෙසනසේක. යම්සේ සුන්තාධිට්ඨානගෙහි ධර්මයන් ආදියෙහි නිර්දේශ කෙරෙත් ද, එය මැ මහත් වූ සූත්‍රයාගේ ද පයෝගීභූතය වෙයි. ඒ එසේ මැයැ, ඒ ධර්මයාගේ වශයෙන් ඒ සූත්‍රය වෙයි. ගාථා වේ වයි බ්‍යාකරණයක් වේවැයි කුඩා වූ හෝ මහත් වූ හෝ (සූත්‍රය) (යථා පන ද්විධා පරියෙසිතබ්බා ?) යම්සේ භාග්‍යවතුන් විසින් පඤ්චෙන්ද්‍රියයන්ගේ සංවරය තෘෂ්ණානිග්‍රහය පිණිස දෙසන ලද ද, (ඉව්ජාව හොති, දෙසෙති ?) ගොපාලකුපම සූත්‍රයෙහි යම්සේද අන්‍ය සූත්‍රයන්ගෙනුදු බුදුහු වදරති, (එය) ඉව්ජා පරිදි වේ. මැදුම්සහිත (ද්වේධා විතක්කසූත්‍රය) විතර්කය මෙති. මේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ දේශනානුරූප යි. මෙසේ ඒ ධර්මය අන්‍ය වේද්‍යාකරණයන්හි ද පයෝගීභූත කළයුතු. එක් මැ සූත්‍රයෙහි, නො මැ දතයුතු යැ. යෙදෙන පරිදි එය ගතයුතු.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ කතමං අනුඤ්ඤානං : යං කිංඤ්චි සුත්තං භගවතා න භාසිතං, තං ච සුත්තෙහි යෙව දිස්සති, එවිමේතං ධාරෙතබ්බං. යථා අසුකෙහි භාසිතනති, තං සුත්තං වීමංසිතබ්බං : කිං හු ඛො ඉමං සුත්තං අනුඤ්ඤානං බමං භගවතො උදහු නානුඤ්ඤානං බමං, කිංඤ්චි රූපං ච සුත්තං භගවතො අනුඤ්ඤානං බමං, කිංඤ්චි රූපං ච නානුඤ්ඤානං බමං. යං සබ්බසො අනොනාරොච්ඡා දසබ්ලො ගොචරං දෙසෙති, තං සබ්බං සුත්තං භගවතො නානුඤ්ඤානං බමං. අනිපි සො සාවකො දසබ්ලානං ගොචරං ජානාති ඔධිසො අනොධිසො, තං පන බ්ලං සබ්බසො හ ජානාති අඤ්ඤාථා නාම සවිනෙහි? යථා ආයස්මතා සාරිපුත්තෙන යෙන බ්‍රහ්මණො ඔවදිතො, තස්ස ආයස්මතො නනි ඉන්ද්‍රියබලවේගිකත්වයො, තෙන පුග්ගලපරෙපට්ඨං ච¹, තං අජානනො සති උත්තරිං කරණීයො² උපාදිතො, සො භගවතා අපසාදිතො. යථාච ආයස්මා කස්ස පගොඤ්ඤා³ වෙතං⁴ ඔවදති ආනන්තරිකසමන්තා-භතො ඉද්ධිපාවිතිරෙන අබ්‍යුලියො ආදීපෙතා, යං සබ්බසං ධම්මානං කම්මසම්පාදනං හෙතුසො ථානසො යථාභූතං ඤ්ඤං. තස්ස ආයස්මතො න සංවිජ්ජතෙ, තෙන නං ඔවදති, තං භගවා කඤ්ඤති.

1. සවේපි දන පජේතෙන - ධාරිසියාසි කස්සප,
තෙම දකඛ්ඪී⁵ රූපානි - චක්ඛු හි⁶ස්ස⁷ න විජ්ජති.

අපි⁸ච ඛො යථා දුතො රුජවවනෙන සත්තමනුස්සාති, එවං සෙසානුගො අඤ්ඤානසං සොසං පරෙතං දෙසෙති අනුඤ්ඤාන-බම්සුත්තං භගෙතබ්බං. අනනුඤ්ඤානබමං හ භගෙතබ්බං.

තත්ථ කතමො සුත්තසංකරෙ ; පඤ්චවිධං සුත්තං : සංකිලෙසභාසියං වාසනාභාසියං දස්සනභාසියං භාවනාභාසියං අනෙඛභාසියං. අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය අඤ්ඤං දෙසෙති අඤ්ඤස්ස ච සුත්තස්ස අත්ථං අඤ්ඤාමිති සුත්තෙ නිද්දිතති, ඕරුමාගියායානං සංයොජනානං අත්ථං උභිබ්බාගියෙසු නිද්දිතති. මුදුමජ්ඣානං ඉන්ද්‍රියානං අධිමතොසු සුත්තෙහි නිද්දිතති. ඉති ඉදං සුත්තං සමොදං හෙතුනා ච නිස්සන්ධෙන ච එලෙන ච නිද්දෙස්සන ච, මුදුමජ්ඣාගිමත්තතාසපි ච අනෙත ච බ්‍යාඤ්ජෙන ච සො සමොදෙ, අයං වුව්වති සුත්තසංකරෙ යො අසමොදෙ, අයං වුව්වති සුත්තවිවයො.

තත්ථායං උද්දනගාථා :

පුරිමානං අපකඩං⁹ - යථාභූතස්ස පච්චයො,
නිස්සන්ධෙ දෙසනා සුත්තී¹⁰ - අනුඤ්ඤා සුත්තසංකරෙ.

පෙටකොපදෙසෙ සුත්තවිවයො නාම
චතුස්සම සමන්තො.

1. පුග්ගලපරෙ පරඤ්ච - ම.
2. උත්තරකරිණීයො - ම
3. මහාකස්සපො - ම, PTS.
4. භාගිනෙය්‍යං - ම, PTS.
5. දකඛ්ඪී - ම PTSr
6. චක්ඛු තස්ස - ම, TS.
7. සද්ධිං - PTS.

එහි අනුකූලතාව කවර : යම්කිසි සුත්‍රයක් භාග්‍යවතුන් විසින් නොවැරදිව දී එම සුත්‍රයන් අතරෙහි මැ දක්නා ලැබෙයි. තෙල මෙසේ බැරියැයුතු යැ : ඒ මෙසේ යැ, අසුචල්ත්‍ර විසින් භාග්‍ය යැයි ඒ සුත්‍රය විමසියැයුතු. කිමැ හෝ මේ සුත්‍රය (අනුකූලතාව..... අනුකූලතා නාම සවනෙන්?) ඒ මෙසේ යැ, ආයුෂ්මත් සැරියුත් තෙරුන් විසින් බමුණු අවවාද කරන ලද්දේ ය. ඒ ආයුෂ්මත්හට ඉන්ද්‍රිය බලවේගත්තැණය නැත, පුත්තල පරොපරියැණය නැත. එය නොදන්නේ මාර්ගය දෙසන ලද්දේය. හෝ භාග්‍යවතුන් විසින් අප සාදිත විය. එසේම ආයුෂ්මත් කාශ්‍යගොත්‍ර සාද්ධියෙන් ඇතිලී දල්වා මුඛ වැද්දට අවවාද කෙරෙයි. සියලු ධර්මයන්ගේ කර්ම සමාදායයන්ගේ හෙතුවමයෙන් කාරණ වශයෙන් යථාභූතැණය ඒ ආයුෂ්මත්හට නැත. එහෙයින් ඔහුට අවවාද කෙරෙයි.

1. කසුබ, ඉදින් (තෙපි පහන් දසයක් දරන්නවු නමුදු (හෝ) රූපයන් නො මැ දක්නේ යැ, ඔහුට (රූ දක්නා) නුවණැස අවිද්‍යාමාන හෙයින්.

තවද යම්සේ රාජ්‍යතයක් රජුගේ වචනයෙන් රටවැසි ජනතාවට අනුශාසනා කෙරේ ද, එසෙයින් දේශකයෙක් තමා නොදත් මෙරමා වෙතින් අසන ලද්දක් අනුනට දේශනා කෙරේ නට බුදුරජුන් අනුදන්තා ලද දහම හා සැසඳෙන සුත්‍රය ගතයුතු යැ. අනුකූලතාව හා නොයෙදෙන සුත්‍රය අනාගත යුත්තේ යි.

එහි සුත්‍රසංකරය කවර : සුත්‍රය පඤ්චවිධ වෙයි, සංකිලෙස භාගිය යැ වසනා භාගිය යැ දස්සන භාගිය යැ භාවනාභාගිය යැ අසෙබ්භාගිය යි. අනෙකක් ආරාධනය කරන්නේ නම් අනෙකක් දෙසයි, අන් සුත්‍රයක්හුගේ අර්ථය අන් සුත්‍රයෙකැ දක්වයි. ඔරම්භාගියසංයෝජනයන්ගේ අර්ථය උද්ධමභාගිය සංයෝජනයන්හි ලා දක්වයි. මාදු මධ්‍ය වූ ඉන්ද්‍රියයන් අධිමාත්‍ර ඉන්ද්‍රිය ඇති සුත්‍රයන් හි ලා දක්වයි. මෙසේ මේ සුත්‍රය හෙතෙ විසින් ද නිස්සන්ද විසින් ද එල විසින් ද නිද්දෙස විසින් ද සම්මත වේ. මාදු මධ්‍ය අධිමාත්‍රභාවයෙහි අර්ථ විසින් ද ව්‍යඤ්ජන විසින් ද යම් සම්මතයෙක් වේ ද මේ සුත්‍ර සංකර ය යි කියනු ලැබේ. යම් අසම්මතයෙක් වේ ද මේ සුත්‍රවිවය යි කියනු ලැබේ.

එහි මෙ උද්දනභාටා යැ :

සුරව වූ අභලධර්මයන්ගේ අපකර්මණ යැ යථා භූතයාගේ සහෙත සප්තාය යැ නිස්සන්ද යැ දෙසනායුත්ති යැ අනුකූලතා යැ සුත්‍රසංකර යැ යන මේ මෙහි සංගෘහිත යි.

පෙටකොපදෙසයෙහි සුත්ත විවය නම්

වතුර්ථභූමි සමාජන යි.

පඤ්චම හුමි

තඤ්ඤා කතමො භාරවිතඤ්ඤා : යඤ්ඤා සොලසභාරා අකඤ්ඤා
හෙදං ගච්ඡන්ති,

1. තඤ්ඤා ආදිමහි දෙසනාභාසො : තඤ්ඤා අයං භාසා :

කුසලා වා අකුසලා වා - සච්චාති වා සච්චකදෙසො වා

කිං දෙසිතත්ති සුතෙන - විමංසා දෙසනාභාසො.

භාසා අරියසච්චානං¹ නිකේධපො, චිත්තාරි සච්චාති සාධාරණානි
අසාධාරණානි ව, යාති ව අධාරක පදානි දුක්ඛතො සත්ත පදානි
සංඛිතපන කාසිකෙන වේදනසිකෙන දුක්ඛතෙ අපරිසරකපයොගෙන
පියවිසරකපයොගෙන ව තිහි ව සංඛිතතාති² තඤ්ඤා නිකේධසංඛිතලක්ඛණානි
කිංසො දුක්ඛතා : උපපාදො සංඛිතලක්ඛණං, සංඛාරදුක්ඛතාය
දුක්ඛතා ව වයො සංඛිත³ ලක්ඛණං, විපරිණාමදුක්ඛතාය දුක්ඛතා ව⁴
අඤ්ඤාථත්තං⁵ සංඛිතලක්ඛණං, දුක්ඛදුක්ඛතාය⁶ දුක්ඛතා ව⁷, ඉමෙසං
කිංසො සංඛිතලක්ඛණං නිසු වේදනාභුමිසු අදුක්ඛමසුඛා වේදනා,
උපපාදො සංඛිතලක්ඛණං, සංඛාරදුක්ඛතාය ව දුක්ඛතා, වයො⁸
සංඛිතලක්ඛණං, සුඛා වේදනා⁹ විපරිණාමදුක්ඛතාය ව දුක්ඛතා¹⁰
අඤ්ඤාථත්තං සංඛිතලක්ඛණං, දුක්ඛා වේදනා දුක්ඛදුක්ඛතාය ව
දුක්ඛතා, ඉති ඉමෙසු¹¹ නවපදෙසු පඨමකෙසු සත්තසු පදෙසු සොලස
පදෙසු දුක්ඛා පරිසෙසිතබ්බා, එකාදස දුක්ඛතාය ව ලක්ඛණං නිද්දෙසෙ
නිද්දිමං. පාතුභාවලක්ඛණා ජාති, යා ව පාතුභාවවුතිලක්ඛණො
වුත්තාති විජාරෙත පනතරසපදානි කතනබ්බාති.

එවං සාධාරණානි අසාධාරණානි ව සත්තසු දසසු පදෙසු
පඤ්ඤාසංඛිතවිධෙ ව¹² සාසනපඨානෙන¹³ අධාරකවිධෙසු ව සුත්තාතිරිච්ඡා-
නෙසු දාමවිධෙසු ව සුත්තවිධෙසොසු සොලසවිධෙසු ව භාරෙසු
ථකවිසතිවිධාය ව පවිච්චවිමංසායාති ඉදං දෙසිතං. යථාභූතං ව
දෙසිතන්ති. අයං වුච්චති දෙසනාභාසො.

1. අරියසච්චාති - මජ්ඣං, PTS.
2. සංඛිතාති - මජ්ඣං, PTS.
3. සංඛිත - මජ්ඣං, PTS.
4. දුක්ඛතාති - මජ්ඣං, PTS.
5. අඤ්ඤාථත්තං ව - මජ්ඣං, PTS.
6. දුක්ඛදුක්ඛතාය ව - ම, PTS.
7. දුක්ඛතා - ම, PTS.
8. වයො - ම, PTS.
9. වේදනායව - මජ්ඣං, PTS.
10. දුක්ඛතාති - ම, PTS.
11. ඉමෙතිකිමෙසු - PTS.
ඉමෙති ඉමෙසු - මජ්ඣං.
12. සඤ්ඤාසංඛිතවිධෙ - ම, PTS.
13. ස ව, - PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

පඤ්චමහුමි

එහි භාරවිභංග කවරෙ යත් : යම් තැනෙක සොළොස් භාරයෝ අක්ෂර වශයෙන් ප්‍රභේදයට යෙත් ද එය යි.

1. එහි, ආදියෙහි දෙසනාභාරය (කියනු ලැබේ.) එහි, මේ ගාථාව යැ

1. කුසල් හෝ අකුසල් හෝ සිව්සස් හෝ සත්‍යකදේශයක් හෝ දේශිත වෙයි. 'කුමක්' දෙසන ලද දෑ'යි සූත්‍රයෙහි ලා විමසීම දෙසනාභාර යි.

ආයථිසත්‍යයන්ගේ නික්ෂේපය මෙනි. සාධාරණ වූ ද අසාධාරණ වූ ද සත්‍යයෝ සතර දෙනෙකි. යම් අටළොස් පදනෙතෙක් වෙන් ද, දුක් හෙයින් සැකෙවින් කායික චේතසික දුක්කින් ද, අප්‍රිය සම්ප්‍රයෝගයෙන් හා ප්‍රියවිප්‍රයෝගයෙන් ද ත්‍රිවිධ සංඛතතායෙන් දැයි සත් පදනෙතෙක් වෙති. එහි සංඛත ලක්ෂණයෝ තිදෙනෙක් වෙති, දුක්ඛතා තුනක් වෙන් : උත්පාදය සංඛතලක්ෂණ යැ, සංස්කාර දුක්ඛතායෙන් දුක්ඛතා ද වෙයි, ව්‍යය (බිඳීම) සංඛත ලක්ෂණ යැ, විපරිණාම දුක්ඛතායෙන් දුක්ඛතා ද වෙයි, අත්‍යාථාත්වය සංඛත ලක්ෂණ යැ, දුක්ඛ දුක්ඛතායෙන් දුක්ඛතා ද වෙයි. මේ තුන් සංඛත ලක්ෂණයන් අතුරෙන් තුන් වෛද්‍යාභූමියෙහි අදුක්ඛමසුඛවෛද්‍යාව උත්පාද සංඛ්‍යාත සංඛතලක්ෂණ යැ සංඛාර දුක්ඛතායෙන් දුක්ඛතා ද වෙයි, සුඛවෛද්‍යාව ව්‍යය සංඛ්‍යාත සංඛත ලක්ෂණ යැ, විපරිණාමදුක්ඛතායෙන් දුක්ඛතා ද වෙයි. දුක්ඛවෛද්‍යාව අත්‍යාථාත්ව සංඛ්‍යාත සංඛත ලක්ෂණ යැ දුක්ඛදුක්ඛතායෙන් දුක්ඛතා ද වෙයි. මෙසේ මේ නව පදයන්හි ද පළමු දුක් වූ සත්පදයන්හි ද යන සොළොස් පදයන්හි දුක්ඛයෝ සෙවියයුත්තානු යැ, එකොළොස් දුක්ඛතාවමේ ද ලක්ෂණ නිද්දේශයෙහි දක්වන ලදී. පහළවීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී ජාති නම්‍, ව්‍යුහ වීම ලක්ෂණකොට ඇත්තේ චුත නම් වෙයි පසළොස් පදයෝ විස්තර කළ යුත්තානු ය.

මෙසේ සාධාරණ වූ ද අසාධාරණ වූ ද (වතුස්සත්‍යයෝ) සතළොස් පදයන්හි ද පනස් වැදූරුම් සාසනපට්ඨානයෙහි ද අටළොස් වැදූරුම් සුත්තාධිප්‍රධානයෙහි ද දසවැදූරුම් සූත්‍ර විධෙයෙහි ද සොළොස් වැදූරුම් භාරයන්හි ද එක් විසි වැදූරුම් පව්වය විමංසායෙහි ද යන මෙහි මේ දේශිතය වෙයි. යථාභූත ව දෙසන ලද්දේ ද වෙයි. මේ දෙසනා භාර යයි කියනු ලැබේ.

2. තත් කතමො විවයො භාගේ ;

2. පදං පඤ්ඤා ව පුච්ඡා ව - කිං පුබ්බං කිංඤ්ඤා පච්ඡමං,
අනුයිති යා වා විවයො - භාගෙ විවයොති නිද්දිවෙති.

පදනති පථමං පදං, තස්ස කො අත්ථො : යං භගවා පුබ්බො අයසෙතා අර්තෙන, තා ගහෙතබ්බං. කති පදනති පුච්ඡාති යථා කිං : “කෙනෙසු නිවුතො ලොකො”ති ගාථා, ඉමාති කති පදනති චතතාරි ඉති විසුඤ්ජනාය පුච්ඡා. යත්තකෙති පදෙති භගවතා විසුඤ්ජනාති පදනති ඉති පුච්ඡාය ව යා පදනං සම්මාසනා, ඉදං වුවෙති පදනති.

පඤ්ඤා ‘ති : .ඉමාති චතතාරි පදනති කති පඤ්ඤා එකො වා දෙව වා තදුතතරිං’ වා, ඉමාති චතතාරි පදනති එකො පඤ්ඤා, අත්ථානු-පරිචතති බ්‍යඤ්ජනං හොති, සම්භිත්තලානිපි පදනති එකමෙවත්තං පුච්ඡති. ඉමාති චතතාරි පදනති අනුපරිචතති තං බ්‍යඤ්ජනෙන එකො පඤ්ඤාව හොති.

කෙනෙසු තිවුසතා ලොකො’ති : ලොකං සක්කිය පුච්ඡති. කෙනෙසු නපසනාසති කිසියාහිප්පතං බ්‍රාහ්මී’ තිතං යෙව පුච්ඡති. කිංසු තස්ස මහබ්බතනති තංයෙව පුච්ඡති, එවං අත්ථානුපරිචතති බ්‍යඤ්ජනං එකො පඤ්ඤා හොති, යො පඤ්ඤා චතුබ්බිධො : එකං-සබ්‍යාකරණීයො, විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො, පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො, ධ්වනීයොති ‘තත්ත චක්ඛුං’ අනිච්ච’නති එකංසබ්‍යාකරණීයො, ‘යං අනිච්චං තං දුක්ඛ’නති විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො, ‘සියං අනිච්චං න චක්ඛු, යාතිපි අයසනාති ව න චක්ඛු, තාතිපි අනිච්චනති න චක්ඛුයෙව අයං විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො, ‘යං චක්ඛු තං චක්ඛුජ්ජුසං තෙ’ති පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො, “තං චක්ඛු තථාගතො’ති ධ්වනීයො, “අඤ්ඤත්‍ර චක්ඛුතාති ධ්වනීයො” පඤ්ඤා.

ඉදං පඤ්ඤා භගවා කිං පුච්ඡතො : ලොකස්ස සංකිලෙසො පුච්ඡතො, කිං කාරණං : තිව්ධො හි සංකිලෙසො : තණ්හා-සංකිලෙසො ව ද්විවිසංකිලෙසො ව දුච්චරිතසංකිලෙසො ව. තත්ත “අවිජ්ජාය නිවුතො”ති අවිජ්ජා දසෙයි. “ජප්පා”ති තණ්හා දසෙයි, ‘මහබ්බත’නති අකුසලස්ස කම්මස්ස විපාකං දසෙයි. ‘සොතං’ නාම පුබ්බෙදනීයස්ස කම්මස්ස දුක්ඛෙදනීයො විපාකො භවිස්සනිති තෙනං ථාතං විජ්ජතිති භගවා විසුඤ්ජනී’ චතුති යො පදෙති “අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකොති -පෙ- එවං වුවෙති.

තදුතතරිං’ පටිපුච්ඡති, “සවිතති සබ්බධි සොතා”ති ගාථා චතතාරි පදනති පුච්ඡති, තං භගවා ද්විති විසුඤ්ජනී’

- 1 ස ව - PTS.
- 2 විසුඤ්ජනාය - මජ්ඣං PTS.
- 3 තදුතතරි - ම PTS.
- 4 ධ්වනීයොති - ම.
- 5 චක්ඛු - මජ්ඣං, PTS.
- 6 විසුඤ්ජනී - ම PTS.

2. එහි, විවිධ භාරය කවරෙ යත් :

2. පදය ද ප්‍රශ්නයෝ ද පාවිච්ඡා ද පූර්වපදය කීමෙක පශ්චිම පදය කීමෙක යනු ද අනුගීතිය ද යන මේ විමසීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ විවිධභාර නමැයි දක්වන ලද්දේ ය.

'පදං යනු ප්‍රථම පදය යැ, ඒ පදයාගේ අර්ථ කවරෙ යැ : ආශ්‍රිතයක් අර්ථ විසින් බුදුහු යමක් පුළුවන්තා ලද්දහු ද, එය කෙතෙක් පදයෝ පුළුවන්තාලද්දහු දැයි ගත යුතු යැ. ඒ කෙසේ යැ : "කෙනස්සු නිවුනො ලොකො" යන භාරාව යැ, මේ කෙතෙක් පදයෝ වෙත් ද : පද සතරක් වෙයි. යම් පමණ පදයන්ගෙන් භාග්‍යවතුන් විසින් විසදන ලද පදයෝ වෙත් ද, ප්‍රශ්නයෙහි ද (එපමණ පදයෝ වෙති) පුළුවන්තායෙහි ද පදයන්ගේ යම් සැකෙවින් ප්‍රකාශ කිරීමෙන් වේ ද, මේ පද' යයි කියනු ලැබේ.

පඤ්ඤා යනු මේ සතර පදයෝ කෙතෙක් ප්‍රශ්නයෝ වෙත් ද : එකක් හෝ දෙකක් හෝ එයින් වැඩියක් හෝ වෙත් ද, මේ සතර පදයෝ එක් ප්‍රශ්නයෙකි. අර්ථය බාහුජනය වෙයි. බොහෝ වූ ද පදයෝ එක් මැ අර්ථයක් පුළුවන්ති. මේ සතර පදයෝ අනුව යන්නාහු වෙති. එය බාහුජන විසින් එක් ප්‍රශ්නයක් වේ.

කෙනස්සු නිවුනො ලොකො යි ලෝකය සඳහා විචාරයි. කෙනස්සු තප්පකායති කිස්සාහිලෙපතං බ්‍රුමි යි එය මැ විචාරයි. කිංසු තස්ස මහබ්භයං" යි එය මැ විචාරයි: මෙසේ අර්ථානුපරිවර්ති වූ බාහුජනය එක් ප්‍රශ්නයක් වේ. ඒ ප්‍රශ්නය වතුර්විධ වෙයි. එකාන්තයෙන් විසඳියැ යුත්තේ යැ විභාගකොට විසඳිය යුත්තේ යැ පිළිවිසැ විසඳියැ යුත්තේ යැ තබාලියැ යුතු (ධ්‍රැවණය) යයි. එහි 'ඇස අනිත්‍ය ද ?' යනු එකාන්තයෙන් විසඳියැ යුත්තේ යැ, 'යමක් අනිත්‍ය නම් එය දුක් වේ ද ?' යනු විභාග කොට විසඳියැ යුත්තේ යැ, අනිත්‍ය වන්නේ යැ (එය) ඇස නො වේ ද ? යම් ආයතන කෙනකුත් ඇද්ද ඇස නො වෙයි. ඔහුද අනිත්‍ය යැ' ඇස මතුයෙක් මැ නො වේ" මේ විභාග කොට විසඳියැයුත්තේ යැ' 'යමක් ඇස වේ නම් එය වක්ඛන්ද්‍රිය නො වේ ද' යනු පිළිවිසැ විසඳියැ යුතු ප්‍රශ්න යැ' 'ඒ වක්ෂුස සත්ත්ව වේ ද ?' යනු තැබියැ යුතු යැ, 'වක්ෂුසින්, අන් තැනෙක (තථාගත) වේ ද ? යනු ධ්‍රැවණය (තැබියැයුතු) ප්‍රශ්න යි.

මේ ප්‍රශ්නයෙන් බුදුහු කුමක් පුළුවන්තාලද්දහු ද යත් : 'ලෝකයාගේ කෙලෙසිමි විමසනලද, කරුණු කිම යත් : සංක්ලේශය ත්‍රිවිධ යැ : තණ්හාසංකිලේසය ද දිට්ඨිසංකිලේසය ද දුච්චිතසංකිලේසය දැයි. එහි "අවිජ්ජාසංකිලේසය" යි අවිජ්ජාව වදාරති, "ඤ්ඤා" යි ඤාණවේදනීය කර්මයාගේ දුක්ඛවේදනීය විපාකයෙක් වන්නේ යැ' යන තෙල කරුණ නො වේ යයි බුදුහු සතරපදයෙන් විසදන සේක. "අවිජ්ජාසංකිලේසය" ... යි මෙසේ කියනු ලැබේ.

එයින් මතුයෙහි ද පුළුවන්සි, "සවන්ති සබ්බස්මි සොනා" යන භාරාව යැ. (එහි) සතර පදයක් පුළුවන්සි. බුදුහු එය දෙපදයෙකින් විසදන සේක.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

2. යානි සොනානි ලොකසමිං - සති තෙසං නිවාරණං,
සොනානං සංවරං බ්‍රුමි - පඤ්ඤායෙන පිඨයරෙ.

ඉමානි චත්තාරි පදානි ද්විති පදෙහි විස්සර්ජනී. ඉදං කථනානි පුච්ඡන්තො, තස්ස සංක්ඛිට්ඨස්ස ලොකස්ස වොදනං පුච්ඡන්තො. සොනානි ඡ තණ්හාකායා බහුලාබ්වචනෙන නිද්දිට්ඨා භවනානි සබ්බෙහි ආයතනෙහි, කානි සොනානි කෙන නිවාරිතනානි පරිපුට්ඨානපභානං පුච්ඡති - කෙන සොනා පිඨයරෙ''ති අනුසං-සමුග්ගානං පුච්ඡති, තත්ථ භගවා ඡස්ස ආරෙස්ස සතිසංසංවරං දෙසෙති, යො හි සම්පජානො විහරති සතිදෙවාරිකෙන ච තස්ස ඉන්ද්‍රියානි භවතානි සම්භවනති, තත්ථ භුතෙත්තස්ස ඉන්ද්‍රියෙත්ත යා යා විපස්සනා සා සා තෙසං සොනානං තස්සා ච අවිජ්ජාය යාය ලොකො'' නිවුතො අවචන්තපභානාය සංවත්තති.

එවං සොනානි පිතිතානිපි භවනති, තතො උත්තරිං පුච්ඡති :

3. පඤ්ඤා වෙච්ච සති ච (ඉට්ඨායසමා අජ්ඣො)
නාමරූපං ච මාරික,
එතං මෙ පුට්ඨා පබ්බාහි
කතේතං උපරාජ්ඣති.*

ඉමානි චත්තාරි පදානි භගවා එකෙන පදෙන විස්සර්ජනී.*

4. සමෙතං පඤ්ඤං අපුච්ඡි - අජිතං වං වදම් තෙ,
යත්ථ නාමං ච රූපං ච - අතෙසං උපරාජ්ඣති,
විඤ්ඤාණස්ස නිරුධ්ධෙන - එතේතං උපරාජ්ඣති.*

ඉමිනා පඤ්ඤාන කිං පුච්ඡති : අනුපාදිසෙසනිබ්බානවානුං පුච්ඡති, තං භගවා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානවානුයා විස්සර්ජනී,* තත්ථ පරිමෙත පඤ්ඤාන සංක්ඛිලෙසං පුච්ඡති, දුතියෙන පඤ්ඤාන වොදනං පුච්ඡති, තතියෙන පඤ්ඤාන සොපාදිසෙසනිබ්බානවානුං පුච්ඡති, චතුසේත පඤ්ඤාන අනුපාදිසෙසනිබ්බානවානුං පුච්ඡති. තතො උත්තරිං පච්ඡති :

5. යෙ ච සතිධාතවම්මා' සෙ - යෙ ච සෙඛා පුට්ඨ ඉධ.
තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං - පුට්ඨා පබ්බාහි මාරික.

* එත්ථ මජ්ඣං පොත්තකෙ "පඤ්ඤා ච සති නාමරූපස්සාබ්බො, තස්ස භගවන්තං පුට්ඨමාහම්ම කතේතං උපසම්මති" ඉති දිස්සති

1. පදනති - මජ්ඣං, PTS.
2. යො ලොකො - මජ්ඣං, PTS.
3. විසර්ජනී - මජ්ඣං.
4. උපසම්මති - ම, PTS.
5. සංඛතවම්මා - PTS.

2. ලොවු තෘෂ්ණාදී යම් ප්‍රොතස් කෙනෙක් වෙන්ද විදර්ශනා සම්ප්‍රසක්ත ස්මෘතිය ඒ ප්‍රොතස්සන්ගේ ආවරණ ය ආරක්ෂාව නුසි (ඒ සමෘතිය මැ) ප්‍රොතස්සන්ගේ සංවරය සි කියමි. මාර්ගප්‍රඥයෙන් තෙල ප්‍රොතස්සු (සර්වාකාරයෙන්) වසනු ලැබෙත්.

මේ සතරපදයන් දෙපදයෙකින් විසඳනසේක. මේ කෙසේද යත්: සංක්ඛ්‍ෂිට වූ ඒ ලෝකයාගේ ව්‍යවදාය (ශුද්ධිය) පුළුවස්නා ලදහ. ප්‍රොතස් නම් සවැදූරුම් තෘෂ්ණා සමූහය යි. බහුවචනයෙන් දක්වන ලද්දහු වෙති, සියලු ආයතනයන්ගෙනි. ඒ ප්‍රොතස්සු කුමකින් නිවාරණය කරනු ලැබෙත් දැයි පරිශ්‍රවයාන (තෘෂ්ණාවිවරිත)යන්ගේ ප්‍රභාණය විවාරයි. "කෙන සොතා පිටියරෙ" යි අනුශයයන්ගේ සමුද්දසානය විවාරයි. එහි බුදුහු සදෙරහි සතිසංවරය වදරනසේක. ඒ එසේ මැය, යමෙක් සමාක්ප්‍රඥ ඇති වැ වාස කෙරේද, ස්මෘති නමැති ද්වාරපාලයා විසින් ඔහුගේ ඉන්ද්‍රියයෝ රක්තා ලද්දහු වෙති. එහි ඉන්ද්‍රියයන් ගුප්ත කල්හි යම් යම් විදර්ශනාවක් වී ද, ඒ ඒ විදර්ශනාව ඒ ඒ ප්‍රොතස්සන්ගේ ද යම් අවිද්‍යාවක් විසින් ලෝකය වසනලද ද, ඒ අවිද්‍යාවගේ ද අත්‍යන්ත ප්‍රභාණය පිණිස පවතී.

මෙසේ වක්ෂුරාදී ප්‍රොතස්සු වසන ලද්දහු ද වෙත්. එයින් මතුයෙහි පුළුවස්සි :

3. (ආයුෂ්මත් අජිත මෙසේ විවාරයි) නිදුකාණන් වහන්ස, මාර්ග ප්‍රඥව ද සමෘතිය ද තදවශේෂ නාමරූප ද යන තෙල සියල්ල කොතැන්හි ලා නිරුද්ධ වේ ද තෙල මා විසින් පුළුවස්නාලද සේක් වදළ මැනැව.

මේ සතර පදයන් බුදුහු එක් පදයෙකින් විසඳන සේක.

4. අජිතය, තෙල (කත්ථෙතං උපරුථ්කුතිසී) යම් ප්‍රශ්නයක් විචලෙහි ද එය තොපට කියමි, යම් තැනෙක ලා නාමයන් රූපයන් නිරවශෙෂ කොට නිරුද්ධ වේ ද, ඒ පශ්චිම විඤ්ඤායාගේ නිරොධය සමග මැ විඤ්ඤානිරොධයෙහි ලා තෙල නාමරූප නිරුද්ධ වේ.

මේ ප්‍රශ්නයෙන් කුමක් පුළුවස්සි ද යත් : අනුපාදියෙස නිර්වාණධාතුව පුළුවස්සි. එය බුදුහු අනුපාදියෙස නිබ්බානධාතූයෙන් විසඳනසේක. එහි පළමුවන ප්‍රශ්නයෙන් සංකි ලෙසය පුළුවස්සි, දෙවැනි ප්‍රශ්නයෙන් ව්‍යවදාය පුළුවස්සි, තෙවැනි ප්‍රශ්නයෙන් සොපාදි ශේෂ නිර්වාණධාතුව පුළුවස්සි, සතරවැනි ප්‍රශ්නයෙන් අනුපාදිශේෂ නිර්වාණධාතුව පුළුවස්සි. එයින් මතුයෙහි පුළුවස්සි :

5. (ආයුෂ්මත් අජිත මෙසේ විවාරයි) නිදුකාණන් වහන්ස, මෙලොවු අනිත්‍යාදී විසින් විමසන ලද සංස්කාර ඇති යම් රහත් කෙනෙකුත් වෙන් ද, බොහෝ වූ යම් ශෛක්ෂ කෙනෙකුත් වෙන් ද, මා විසින් පුළුවස්නා ලද (ශෛක්ෂා ශෛක්ෂධර්මයෙහි) නිපුණ වූ මුඛවහන්සේ ඒ ශෛක්ෂාශෛක්ෂයන්ගේ ප්‍රතිපත් (මට) වදළ මැනැව.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඉමානි චිත්තාරි පදනි පුච්ඡති, කඨි ච පන තෙ පඤ්ඤා. සඛ්ඛාතඛම්මා,¹ ච අරහන්තා සෙක්ඛා ච, නිං පුබ්බං කිඤ්ච පච්ඡිමනානි 'අයමනේවා. තත්ථ කතරං පථමං පුච්ඡති කතරං පච්ඡා² අරහන්තං පථමං පුච්ඡති සෙක්ඛානිමෙම (පච්ඡා) තත්ථ පථමෙන පදෙසා³ 'සඛ්ඛාත-ඛම්මා'ති අරහන්තො ගතිතා, 'පුච්ඡ'ති සෙක්ඛා ගතිතා. 'තෙසං මෙ භීපකො'ති සාධාරණං පදං භගවන්තං පුච්ඡති. තත්ථ⁴ සාධාරණානි ච අසාධාරණානි ච පඤ්ඤාසු පුච්ඡනබ්බානි. තං භගවා විසෂ්ටේස්සි. න තථා පුච්ඡං, පථමං පුච්ඡං. යං තං පච්ඡා⁵ විසෂ්ටේස්සි, යං පච්ඡා පුච්ඡනං, පථමං විසෂ්ටේස්සි, කිඤ්ච ඉදං පුච්ඡිතං 'විසුඛානං විසුඤ්ඤානානං ච කා ඉරියා'ති ඉදං පුච්ඡි තං 'කාමෙසු නාභිගිජ්ජායාමනසා'නාච්චෙ, සිසා'ති පරිසුඛානානි විතකෙක ච⁶ භගවා නිවාසෙති, ථෙව පන විතකකා අච්චුතාය' පරිසුඛානං, යථා නිවරණෙසු නිද්දිමං. 'කුසලො සඛ්ඛාතන'නති අරහන්තං විසෂ්ටේස්සි.

"කථා සු* තරති ඔඤ්ඤාති ගාථා, ඉමානි චිත්තාරි පදනි, චිත්තාරොසෙව පඤ්ඤා. නිං කාරණං : න භි එත්ථ අත්ථාසුපට්ටිතනි බ්බාසනං යථා පථමං අජිතපඤ්ඤාසු, තස්ස න එකංසෙන බහුති විසෂ්ටේස්සි, න බහුකා පඤ්ඤා, එකොව, න චා'පි, සබ්බෙ පුච්ඡති. පුබ්බෙ විසෂ්ටේස්සො යථා චතුසේවා. අජිතපඤ්ඤා⁷ යං එත්ථ යථාභූතං පරිසෙසනං පදබ්බෙන විසෂ්ටේස්සායො එවං යථාභූතං පරිසෙසති. යො පුත එත්ථ යං එවං පුච්ඡති තත්ථ අයමාකාපරං පුච්ඡනායං :

"අනෙතා ජටා බහි ජටා'ති ගාථා, පුච්ඡනවිසෂ්ටේස්සාය⁸ මග්ගිතබ්බං, කථං විසෂ්ටේස්සා'ති. භගවා හි විසෂ්ටේස්සි.¹⁰ "සිලෙ පතිට්ඨාය නරෙ සපඤ්ඤා"ති ගාථා, තත්ථ විතතභාවනාය සමථා, පඤ්ඤාභාවනාය විපස්සනා. තත්ථ එවං අනුමිසති : යෙ ඛම්මා සමපේන ච විපස්සනාය ච පටිගන්ති, තෙ ඉමෙ අනෙතා ජටා බහි ජටා, තත්ථ විසෂ්ටේස්සා : සමපේන රුගො පටිසෙති, විපස්සනාය අවිජ්ජා. අජ්ඣත්තවිඤ්ඤා රුගො අනෙතාජටා, බාහිරවිඤ්ඤා රුගො බහි ජටා, අජ්ඣත්තවිඤ්ඤා, සකකාය දිට්ඨි, අයං අනෙතාජටා, එකසට්ඨි දිට්ඨිගතානි ච බාහිර-විඤ්ඤානි බහිජටා, යා හි අජ්ඣත්තවිඤ්ඤාදි භාවෙන¹¹ නවිසෙති අයං ජටා තථා සඛ්ඛාතෙතන යා කාචි අජ්ඣත්තවිඤ්ඤා තණ්හා ච දිට්ඨි ච අයං අනෙතාජටා, යා කාචි බාහිරවිඤ්ඤා තණ්හා ච දිට්ඨි ච අයං බහිජටා.

1. සඛ්ඛාතඛම්මා - PTS,
2. කතරං පුච්ඡා - ම.
3. තෙන පදෙසා - PTS.
4. තස්ස - ම, PTS.
5. පුච්ඡා - ම.
6. විතකෙක ච - මජ්ඣං, PTS.
7. විතකක අනාච්චුතාය - මජ්ඣං,
8. අජිතොපඤ්ඤා - ම.
9. විසෂ්ටේස්සාය - ම.
10. භිග්ගාති විසෂ්ටේස්සි - ම.
11. යාදිභාවිගෙහ - PTS.

*කෙතෙසු

මේ සතර පදයන් පුළුවියි, “යළි ඔහු කෙනෙක් ප්‍රශ්න වෙන් ද සංඛ්‍යාධම්ම වූ රහත්හු ද ගෞතමයෝ ද වෙත්. එහි කවරකු පළමු විචාරා ද කවරකු පසුව විචාරා ද යත් : රහත්හු පළමු පුළුවියි, ගෞතමධර්ම ආතියන් පසුව පුළුවියි” එහි පළමුවන පදයෙන් ‘සංඛ්‍යාධම්මා’ යි රහත්හු ගන්නාලදහ. ‘පුළු’ යි ගෞතමයෝ ගන්නාලදහ. ‘තෙසං මෙ නිපකො’ යි සාධාරණපදය භාග්‍යාවතුන් පුළුවියි, එහි ප්‍රශ්නයන්හි ලා සාධාරණ වූ ද අසාධාරණ වූ ද පදයෝ පිළිවිසියැසුත්තාහ. එය බුදුහු විසදනසේක. එසේ විචාරනලද නො වෙයි (?) පළමු විවාළ යම් කරුණක් ඇද්ද එය පසුව විසදන සේක” පසුව විවාළ කරුණ පළමු කොට විසදන සේක. මේ පුවර්තය කීමෙන් ද ? විශුද්ධ වූවන්ගේ ද විශුද්ධ වන්නවුන්ගේ ද ප්‍රතිපත් කවරේ දැයි මෙය විචාළේය. එය “කාමෙසු නාහි ගිජ්ඣෙය්‍යා මනසා නාවිලො සියා” යි කිලෙසපරිසුට්ඨානායන් ද චිත්තකයන් ද බුදුහු වළඟන සේක. යළි චිත්තකයෝ දෙදෙනෙකි, චිත්තයාගේ ආචිලතායෙන් (කැළැඹුණු බැවින්) ඔවුන්ගේ පරිසුට්ඨානාය (නැගිසිටීම) වෙයි. නිවරණයන් කෙරෙහි ලා දැක්වූ පරිද්දෙනි. “කුසලො සබ්බධම්මානං” යි රහත්හු දක්වන සේක.

“කථංසු තරති ඔසං” යන ගාථාව වෙයි : මේ සතර පදයෝ ප්‍රශ්න සතරක් මැ’ වෙති. කරුණු කීම යත් : පළමු අර්ථප්‍රශ්නයෙහි මෙන් මෙහි අර්ථානුපරිවර්ති බාඤ්ජනය නො මැ වෙයි. ඒ පැනයෙහි එකාන්තයෙන් බොහෝ විසඳුන් නො වේ. බොහෝ ප්‍රශ්නයෝ නො වෙත්. එකෙක් මැ වෙයි. සියල්ල නො ද විචාරයි. පළමු විසදනලද සතර වැනි අර්ථප්‍රශ්නය මෙනි. මෙහි යම් යථාභූත වූ පයෙඝිෂණයක් වේ ද පද බන්ධ යෙන් විසඳුම් වෙන් ද, එපරිදි යථාභූත ව පයෙඝිෂණ කෙරෙයි. යළි යමෙක් මෙහි යම් පැනයක් මෙසේ විචාරයි ද එහි පුවර්තය යෙහි මේ ආකාර යි.(?)

“අත්තො ජටා බති ජටා” යන ගාථාව, පුවර්ත විස්සජ්ජනායෙහි ලා කෙසේ විසදන ලද්දී දැ යි ගවෙෂණය කළයුත්තී යැ. භාග්‍යාවතුන් වහන්සේ වනාහි (මෙසේ) විස්දන සේක : “සිලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො” යන ගාථාව - එහි චිත්තභාවනායෙන් සමථයෝ වෙති, පඤ්ඤාභාවනායෙන් විදර්ශනා වෙත්. එහි මෙසේ සලකනු ලැබේ : යම් ධර්ම කෙනෙක් ශමථයෙන් ද විදර්ශනායෙන් ද ප්‍රතීණ වෙත් නම් ඔහු මේ ‘අත්තො ජටා බති ජටා’ නම් වෙත්, එහි විසඳීම මෙසේ යැ : සමථයෙන් රාගය ‘ප්‍රතීණ වෙයි, විපස්සනායෙන් අවිද්‍යාව ප්‍රතීණ වේ. අධ්‍යාත්මවස්තුක වූ රාගය අත්තො ජටා යැ, බාහිරවස්තුක රාගය බති ජටා යි. අධ්‍යාත්මවස්තුක සත්කායදාෂ්ටියක් ඇද්ද, මේ අත්තො ජටා යැ, එක්සැට දාෂ්ටිගතයෝ ද බාහිරවස්තුක දාෂ්ටි ද බති ජටා යි. යමක් වනාහි අධ්‍යාත්ම වස්තුකාදිභාවයෙන් වන්නේ ද මේ “ජටා නමු” එහෙයින් සැකෙවින් යම් කිසි අධ්‍යාත්ම වස්තුක වූ තෘෂ්ණාවක් හා දාෂ්ටියක් වී ද මෝ “අත්තො ජටා” නමු, යම් කිසි බාහිරවස්තුක වූ තෘෂ්ණාවක් හා දාෂ්ටියක් වී ද මෝ තොමෝ ‘බති ජටා’ නම් වූ.

යථා දෙවතා ගතවන්තං පුච්ඡති 'චතුර්වික්කං නවථාරනති ගාථා. තත්ථ ගතවා වික්ඛජ්ජති: 'ජෙත්වා නද්ධං වරතතං වා'ති ගාථා. ඉමං' ගතවා දුක්ඛනිරෝධගාමිනීං පටිපදං වික්ඛජ්ජති, ඉමාං වික්ඛජ්ජනාං ගතවා අනුමිඤ්ඤි කිලෙසෙ එත්ථ පුරිමාං ගාථාං නිද්දිසිතබ්බෙ'. තං හි "චතුර්වික්ක"නති වතතායෙ වා ඉරියාපථා. 'නවථාර'නති නව වණ්ණවුඩාති. යථා 'චතුර්වික්ක'නති වතතායෙ උපාදනා, උපාදනපට්ටයා ගවො උපාදනනිරෝධා ගවතිරෝධො, 'නවථාර'නති නව මානවිධා, මානජාතීන්ද්‍රියා හි දුක්ඛං සෙසොනමති'

පරසො නිඤ්ඤිතිකාති පුණ්ණං, තිකෙන සංයුතං' හි පඤ්චකාම-භුණ්ණකො රුගො. තත්ථ "නද්ධි"ති තණ්හා වික්ඛජ්ජයති, "වරතත"නති මානං වික්ඛජ්ජති, "ඉවජ්ඤා ලොභො ව පාපකානති' පඤ්චකාමභුණ්ණකො රුගො. තත්ථ විසමලොභො පාපකො'ති නිද්දිසිතති 'සමුලං තණ්හ'නති. අඤ්ඤාණමූලකා තණ්හා අබ්බුත්තාති තණ්හාය ව දිට්ඨියා ව පතානං යෙ ව පුන අඤ්ඤාපි තෙවි චතුර්වික්කයොගෙන තෙනෙව කාරණෙන ව යුජ්ජනති, සංසාරගාමිනො ධම්මො සබ්බෙ නිද්දිසිතබ්බො තත්ථාං ගාථා වික්ඛජ්ජනාං සමෙති. යං යදි සඤ්ඤන (?) අථ සභව්‍යාකරණෙන අනුගිතියං ව සො විවිධොති ගතවා යත්තකානි පදානි නික්ඛපති තත්තකෙති අනුගායති.

"අට්ඨති භික්ඛවෙ අබ්බෙති සමන්තාගමනා භික්ඛු දුතෙය්‍යං ගන්තුමරහති." ඉමාහි අට්ඨපදානි නික්ඛිත්තානි. ඡති පදෙහි ගතවා අනුගායති.

6. යො වෙ න ව්‍යථති' පඤා - පරිසං උග්ගවාදිනිං,
න ව භාපෙති වචනං - න ව ඡාදෙති සාසනං.

7. අසන්දිඤ්ඤං ව භණ්ති - පුච්ඡතො න ව කුප්පති,
ස වෙ තාදිසකො භික්ඛු - දුතෙය්‍යං ගන්තුමරහති'ති.

තත්ථ පන ගතවා යත්තකානි පදානි නික්ඛපති, තත්තකෙති අනුගායති. "යත්තති භික්ඛවෙ අබ්බෙති සමන්තාගමනා කල්‍යාණමිත්තො පියො ගරු භාවිතියො"ති විජ්ඣායෙත. ඉදං ගතවා යත්තති පදෙහි අනුගායති. ඉති බ්‍රහ්මස්වතො අනුගායති, අප්පාතරිකථං පදං වා නික්ඛෙපො. බ්‍රහ්මස්වතො නව පදානි නික්ඛෙපො අප්පාතරිකා අනුගිතියං බ්‍රහ්මරිකා අනුගායති.

අයං වුච්චති අනුගිති ව විවිධො. අයං විවිධො නාම භායෙ.

1. ඉදං - මජ්ඣං, PTS.
2. නිද්දිසිතබ්බෙත - ම, PTS.
3. ගත්ථපාද - මජ්ඣං, PTS.
4. දුක්ඛංගෙ යෙනමයි - PTS.
5. පුඤ්ඤං - PTS.
6. ඉවජ්ඤා ලොභො ව පාපකොති - ම, PTS.
7. න වෙධති - අංගුත්තර.

මෙසේ දෙව් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පුළුවස්සි : “වතුචක්කං නවද්වාරං” යන ගය-එහි බුදුහු විසඳන සේක : “ජෙත්වා නද්ධිං වරත්තංව” යන ගය- බුදුහු මේ දුක්ඛනිරෝධ ගාමිනීපටිපදාව විසඳන සේක. මේ විසඳීමෙන් බුදුහු පළමු ගාථාවෙන් දැක්වියැ යුතු ක්ලේශයන් දක්වන සේක. ඒ වනාහි ‘වතුචක්කං’ යනු සතර ථියඛාපථයෝ හෝ යැ, ‘නවද්වාරං’ යනු නව වණ්ඩුබයෝ යැ, එසේ මැ -වතුචක්කං’ යනු සතර උපාදානයෝ යැ, උපාදානප්‍රත්‍යයෙන් කර්ම භවය වෙයි, උපාදානනිරෝධයෙන් භවනිරෝධය වේ” ‘නවද්වාරං’ යනු නවවැදූරුම් මානයෝ යැ, (මාන ජාතිකාය හි දුක්ඛං සෙය්‍යොනම්හි පරසො කිණි තිකානි පුණ්ණං ?)

පඤ්චකාමගුණික රාගය මානත්‍රිකයෙන් සංයුක්ත මැ යි. එහි ‘නද්ධි’ යි තෘෂ්ණාව කියනු ලැබේ. ‘වරත්තං’ යි මානායකියනු ලැබේ. ‘ඉව්ඡා ලොභංව පාපකං’ යනු පඤ්චකාමගුණික රාගය යි. එහි විසමලොභය ලාමක යයි දක්වනු ලැබේ. “සමුලං තණ්හං” යනු අවිද්‍යා මූලක තෘෂ්ණාව යැ, අභිබුද්ධි යනු තෘෂ්ණාවගේ ද දෘෂ්ටියගේ ද ප්‍රභාණ යයි. යළි අන්‍යා වූ ද යම් කිසි ධර්ම කෙනෙක් වතුෂ්කයොගයෙන් (?) එකරුණෙන් ව යෙදෙත් ද ඒ සියලු සංසාරගාමී ධර්මයෝ දැක්වියැ යුත්තාහු යැ. එහි මේ ගාථා විස්සජ්ජනාය ප්‍රවිඡාව හා ද විස්සජ්ජනාව හා ද සම වෙයි. (යං යදි යන්දෙන ?) යළි වෙය්‍යාකරණය සමග අනුගීතියෙහි ද ඒ විවය වේ. බුදුහු යම් පමණ පදයන් නික්මෙප කෙරෙත් ද එතෙක් පදයන්ගෙන් අනුගායනය කරන සේක.

“මහණෙනි, අට අහෙකින් සමන්වාගත මහණ දුත මෙහෙවරට යන්නට සුදුසු වෙයි,” මේ අට පදයෝ නික්මෙප කරන ලදහ, බුදුහු සපදයෙකින් අනුගායන කෙරෙහි :

6. උග්‍රවාදිනී වූ පිරිස කරා පැමිණ යමෙක් කම්පා නො වේ ද වදන් නො පිරිහෙළා ද, හස්ත නො ද සහවා ද,

7. සන්දේහ රහිත වැ බෙණේ ද, පුළුවස්සනා ලද්දේ නො ද කිසේ ද ඒකාන්තයෙන් එබදු මහණ දුතමෙහෙවරට යන්නට සුදුසු වේ යයි.

එහි වැලිත් බුදුහු යම් පමණ පදයන් නික්මෙප කෙරෙත් ද එතෙක් පදයෙන් අනුගායන කෙරෙත්. “මහණෙනි සත් අහෙකින් සමන්වාගත කල්‍යාණ මිත්‍ර ප්‍රිය වූයේ ගුරු වූයේ භාවනීය වූයේ” යි විස්තර කළයුතු. බුදුහු මෙය සත් පදයෙකින් අනුගායන කරනාසේක. මෙසේ බහු ශ්‍රැතවත් වූයේ අල්පතර කථාව හෝ පදය හෝ අනුගායන කෙරෙයි. ?

මේ අනුගීතී විවය යයි කියනු ලැබේ. මේ විවය නම් හාර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

3. තප්ප කතමො සුතනිහංගේ :

8. සබ්බසං භාරතං - යං භූමි යො ච ගොචරේ තෙසං,
සුතනාසුතන පරික්ඛා - භාරේ සුතනිති නිද්දිට්ඨො.

භාරතං සොළසතනං යථා දෙසනා යථා විවයො යො ච නිද්දිසිතය්¹. අයං භිද්දෙසො, අයං පුච්ඡා සුතෙනසු න සුජ්ජනිති යං තප්ප විමංසා අයං සුතති.

යථා හි සහෙතු සප්පච්චයා සතනා සංක්ඛිලිසන්නති, අපි හෙතු අපි පච්චයො සතනානං සංක්ඛිලෙසාය, සහෙතු සප්පච්චයා සතනා විසුජ්ජිතති, අපි හෙතු අපි පච්චයො සතනානං විසුද්ධියා.

“සීලවතා අනන්ද පුග්ගලෙන න වේතනාකරණීයා² ‘කිනති මෙ අවිපාටිසාරේ’ උපපජ්ජෙය්³” -පෙ- වේය්⁴සාරණං⁵. කතතබ්බං. අයං විසුද්ධියා මග්ගො. තස්ස කො හෙතු⁶ කො පච්චයො සීලකඛනිස්ස, චතනාරො හෙතු ච පච්චයා ච : යො ච සප්පුරිසසංගෙවො යො ච පඨිරුපදෙසව්⁷සො⁸ අයං උපාදුපච්චයනාය පච්චයො. යං පොරුණ-කම්මං අස්ස විපාකො පච්චයො, නාය පච්චයනාය⁹ අත්තසම්මාපණිති, අයං හෙතු, ඉති සීලකඛනො සහෙතු සප්පච්චයොති. ඉදං ලොකිකං සීලං.

තං පන ලොකුත්තරං සීලං තස්ස තිණි ඉන්ද්‍රියානි පච්චයො සඤ්චිතං විරිසිච්චිතං¹⁰ සමාධිච්චිතං අයං පච්චයො. සතිච්චිතං ච පඤ්ඤාච්චිතං ච හෙතු. පඤ්ඤාය නිබ්බවගාමිනියා යං සීලං ජායති. සොනාපතතස්ස ච සීලං කෙනායං හෙතු අයං පච්චයො (?)

යං පුත සමාධිනො පස්සඤ්චි ච පිති ච පාමොජ්ජං ච පච්චයො. යං සුඛං හෙතු, තෙන සමාධිකඛනො සහෙතු සප්පච්චයො, යං සමාහිතො සථාභූතං පජානාති, අයං පඤ්ඤා. තස්සා¹¹ පරතොසොසො අර්ඛිතතං ච යොනිසොමනසිකරේ හෙතු ච පච්චයො ච. ඉති ඉමෙ තයො ඛනිඤා සහෙතු සප්පච්චයා. එවං සතන පඤ්ඤා, සතන-බ්‍යාකරණීසු ච සුතෙනසු හි සුජ්ජති. අයං සුතනිහංගේ, සො චතුසු මහාපදෙසෙසු දට්ඨබ්බො.

4. තප්ප කතමො පදට්ඨාන හංගේ :

9. ධම්මං දෙසෙති ජිනො - තස්ස ච ධම්මස්ස යං පදට්ඨානං,
ඉති යචි සබ්බධම්මො¹² - එසො භාරේ පදට්ඨානො.

1. නිද්දිසිතය් - ම, PTS.
2. වේය්⁴සාරණං, - ම, PTS.
3. විපාටිසාරො - ම, PTS.
4. උපාදෙය් - ම, PTS.
5. අබ්‍යාකරණං - ම, PTS.
6. තස්ස හෙතු - ම.
7. පඨිරුපදෙසව්⁷සො ච - ම.
8. පච්චයාය - ම, PTS.
9. විරිසිච්චිතං - ම.
10. තස්ස - ම, PTS.
11. එතනාවතා සබ්බධම්මායං - PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

3. එහි යුක්තිභාරය කවරෙ යන් :

8. සියලු භාරයන්ගේ බාහුද්වය, සංඛ්‍යාත යම් භූමියක් ඇද්ද, සුත්‍රාර්ථ සංඛ්‍යාත, යම් ගෝචරයෙකුත් ඇද්ද, ඒ අර්ථවාහුද්වයන් මහා-අපදේසයන් හා යුක්ත අයුක්ත (යෙදෙන නොයෙදෙන) බව, දක්වීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යුක්තිභාර නමැයි දක්වන ලද්දේ ය.

සොළොස් භාරයන්ගේ දේසනාභාරය මෙන් විවිධභාරය මෙන් යම් විමංසායෙක් දක්වනු ලැබේ ද, සුත්‍රයන්හි මේ නිර්දේශය මේ පුව්ඡාව නො යෙදේ යයි එහි යම් විමංසායෙක් ඇද්ද මේ යුක්ති නම් වේ.

ඒ මෙසේ යැ, හේතු සහිත වූවාහු ප්‍රත්‍යය සහිත වූවාහු සත්ත්වයෝ සංක්ලේශයට පැමිණෙන්නාහු ය, සත්ත්වයන්ගේ කෙලෙසීමට හේතුවෙන්නේ ඇත, ප්‍රත්‍යයෙක් ඇත. හේතු සහිත වූවාහු ප්‍රත්‍යය සහිත වූවාහු සත්ත්වයෝ විභූද්ධියට පැමිණෙත්. සත්ත්වයන්ගේ විභූද්ධියට හේතුවෙන්නේ ඇත, ප්‍රත්‍යයෙක් ඇත.

"ආනන්දය, සිල්වත් පුභුල්හු විසින් 'කියෙයින් මට අවිප්‍රතිසාරය උපදනේ ද'යි වෙතනා නො කටයුත්තී යැ වෙය්‍යාකරණය විස්තර කළ යුතු. මේ විභූද්ධියට මාර්ග යැ, ඒ ශීලස්කන්ධයට හේතු කවරෙ යැ, ප්‍රත්‍යය කවරෙ යැ : හෙතෙමු ද ප්‍රත්‍යයෝ ද සතර දෙනෙක් වෙති : යම් සත්පුරුෂසංසෙවායෙක් ඇද්ද යම් ප්‍රතිරූප දේශවාසයෙකුත් ඇද්ද, උපාද ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් මේ ප්‍රත්‍යය වෙයි. යම් පුරාණ කර්මයක් ඇද්ද ඒ කර්මයාගේ විපාකය ප්‍රත්‍යය වෙයි, ඒ ප්‍රත්‍යයභාවයෙන් ආත්මසමානක්ප්‍රණීධිය වෙයි. මේ හේතු යි. මෙසේ ශීලස්කන්ධය සහෙතු සප්‍රත්‍යය වේ යයි. මේ ලොකික ශීල යි.

යළි යම් ලොකොත්තරශීලයෙක් ඇද්ද ඒ ශීලයට සද්ධිත්තිය විරියන්තිය සමාධිත්තිය යන තුන් ඉන්තියයෝ ප්‍රත්‍යය වෙති. මේ ප්‍රත්තය යි. සතින්තිය ද පඤ්ඤිත්තිය ද හේතු යි. නිබ්බේධගාමීනී ප්‍රඥයෙන් යම් ශීලයක් උපදී ද, සෝචන්ත්‍රගේ ද සිලය ලොකුත්තර යි.

යළි සමාධියට යම් පස්සද්ධියක් ප්‍රියක් ප්‍රාමොද්‍යයෙක් ඇද්ද මේ ප්‍රත්‍ය යැ, යම් සුඛයක් ඇද්ද මේ හේතු යි. එයින් සමාධික්ඛන්ධය සහෙතු සප්‍රත්‍යය වේ. යම් හෙයකින් සමාහිත වූයේ යථා භූත වැ දුනගනී ද මේ ප්‍රඥ යැ. ඒ ප්‍රඥවට පරතොසොසය ද අධ්‍යාත්ම යෙහි යොනියො මනසිකාරය ද හේතු ද ප්‍රත්‍යය ද වේ. මෙසේ මේ තුන් ස්කන්ධයෝ සහෙතු සප්‍රත්‍යය වෙත්. (එවිං සත්ත පඤ්ඤා සත්තඛ්‍යාකරණස්ස ච සුත්තෙසු න යුජ්ජති ?) මේ යුක්තිභාර යි" හේ සතර මහාපදෙසයෙහි දකුණුත්තේ යි.

4. එහි පදවිධානාසාරය කවරෙ යැ :

9. ජිතපඤ්චමාර වූ බුද්ධු දහම් දෙසති. ඒ කුශලාදී හෙද වූ ධර්මයට කාරණ වූ යොනියොමනසිකාරාදී යම් පදවිධානයෙක් ඇද්ද, මෙසේ සුත්‍රාගත වූ සියලු ධර්මයනට පදවිධාන (ආසන්න කාරණ) දක්වීම ලක්ෂණ වූ තෙල භාරය පදවිධාන නම් වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත් පඤ්ච කාමගුණා කාමරුහස්ස පදවිඨානං, යෙසං කෙසඤ්චී කාමරුහො උපපජ්ජති උපපන්නො වා උපපජ්ජස්සති වා එතෙසු යෙව් පඤ්චසු රූපාදිසු¹ ආයතනෙසු, නාඤ්ඤානු එතෙති කාමරුහස්ස පදවිඨානනති. වුච්චතෙ, තෙන පඤ්ච කාමගුණා කාමරුහස්ස පදවිඨානං, පඤ්චිකුසානි රූපරුහස්ස පදවිඨානං, මනිකුසං හවිරුහස්ස පදවිඨානං, පඤ්චකකිකිසං සකකායදිවසීය පදවිඨානං, එකසවසී දිවසීගතානි දිවසිරුහස්ස පදවිඨානං, කාමබාතු කාමරුහස්ස පදවිඨානං, රූපබාතු රූපරුහස්ස පදවිඨානං, අරූපබාතු අරූපරුහස්ස පදවිඨානං, සුඛසඤ්ඤා කාමරුහස්ස පදවිඨානං, බ්‍යාපාදසඤ්ඤා බ්‍යාපාදස්ස පදවිඨානං, අසම්පජ්නනා² සමෙමාහස්ස පදවිඨානං, නව්³ ආභාතවස්සුති බ්‍යාපාදස්ස පදවිඨානං, නව්චිධං මානං⁴ විධාමානස්ස⁵ පදවිඨානං, සුඛා වේදනා රුහානුසයස්ස පදවිඨානං, දුක්ඛා වේදනා පටිඝානුසයස්ස පදවිඨානං, අදුක්ඛමසුඛා වේදනා අවිජ්ජානුසයස්ස පදවිඨානං, අතනවාදුපදනං ච සුභවාදෙ ච ලොහස්ස පදවිඨානං, පාණාභිපාතො ච පිසුනවාචා ච එරුහවාච ච බ්‍යාපාදස්ස පදවිඨානං, ඡිව්ජතතං ච සමප්පප්පාපො ච මොහස්ස පදවිඨානං, හවං භොගං ච වොකාඤ්ඤ ච අභිකාරස්ස පදවිඨානං, බාහිරුහං පරිඤ්ඤා මමඛකාරස්ස පදවිඨානං, කායස්ස සඛිතං දිවසීය පදවිඨානං, කායිකදෙසො දෙසස්ස පදවිඨානං, කායිකකායාවො ලොහස්ස පදවිඨානං, යො යො වා පන ධම්මො යෙන යෙන ආකරොන්⁶. උපපජ්ජති සත්තාභිවිඨානෙන⁷ වා ධම්මාභිවිඨානෙන වා අනුසයෙන වා සො ධම්මො තස්ස පදවිඨානං. තෙන ආකාරොන්⁸ සො ධම්මො උපපජ්ජති.

යථා මනුස්සො පුරිමස්ස පදස්ස පදවිඨානං අලහනෙනා දුතීයං පදං උග්ගරති. සො පච්ජානුපදං සංහරති⁹. යදි පන යො න දුතීය-පදස්ස පදවිඨානං ලහති, අපරං පදං උග්ගරති, තස්ස සො වෙසො පච්චියො හවති. එවං ධම්මො කුසලො වා අකුසලො වා අබ්‍යාකතො වා පදවිඨානං අලහනෙනා න පච්චතති, යථා පසුතතස්ස ධම්මස්ස යොතිසො¹⁰. අයං වුච්චති පදවිඨානො භාඤ්.

5. තත් සත්තමො ලක්ඛණො භාණේ :

10. වුත්තමති එකධම්මෙ - යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා තෙන, සබ්බෙ හවන්ති වුත්තා - සො භාඤ් ලක්ඛණො නාම.

1. යෙපි - මජ්ඣං,
2. රූපෙසු - මජ්ඣං, PTS,
3. අසම්පජ්ඤානා - ම, PTS.
4. මානස්ස - ම,
5. ආරම්භණෙන - ම, PTS.
6. සච්චාභිවිඨානෙන - ම, PTS.
7. පටිසංහරති - PTS.
8. යොතිලාභො - මජ්ඣං,

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි පඤ්චකාමගුණයෝ කාමරාගයට පදවියාන යැ, යම් කිසි කෙනෙකුන්ට කාමරාගය උපදී ද, උපන්නේ හෝ උපදනේ හෝ වේ ද, තෙල රූපාදි පඤ්ච ආයතනයන්හි මැ උපදී, මොවුන් කෙරෙන් අත් තැනෙන කාමරාගයට පදවියාන නැති, එයින් කියනු ලැබේ, "පඤ්චකාම ගුණයෝ කාමරාගයට පදවියාන යැ, පඤ්චෙන්ද්‍රියයෝ රූපරාගයට පදවියාන යැ, මනඉන්ද්‍රිය භවරාගයට පදවියාන යැ, පඤ්චස්කන්ධයෝ සක්කාය දිවියට පදවියාන යැ, එක්සැටක් දෘෂ්ටිගතයෝ දිව්ධීරාගයට පදවියාන යැ, කාමධාතුව කාමරාගයට පදවියාන යැ, රූපධාතුව රූපරාගයට පදවියාන යැ, අරූපධාතුව අරූපරාගයට පදවියාන යැ, සුඛසංඤ්ච කාමරාගයට පදවියාන යැ, ව්‍යාපාද සංඤ්ච ව්‍යාපාදයට පදවියාන යැ, සමාග්ඤ්ඤ රහිතබව සම්මොහයට පදවියාන යැ, නව ආසාතවස්තු ව්‍යාපාදයට පදවියාන යැ, නව විධ මානය විධා සංඛ්‍යාත මානයට පදවියාන යැ, සුඛවේදනාව රාගානුශයට පදවියාන යැ, දුක්ඛ වේදනාව පටිසානුසයට පදවියාන යැ, අදුක්ඛමසුඛ වේදනාව අවිද්‍යානුශයට පදවියාන යැ, අත්තවාදපාදනය ද මුසාවාදය ද ලොභයට පදවියාන යැ, ප්‍රාණසානය ද පිසුනවචනය ද පරුෂ වචනය ද ව්‍යාපාදයට පදවියාන යැ, මිත්ථ්‍යාදෘෂ්ටිය ද සම්ඵලප්‍රලාපය ද මොහයට පදවියාන යැ, භවය ද භොග ද ව්‍යවකාරය (සිතෙහි ව්‍යාකූලබව) ද අභංකාරයට පදවියාන යැ, බාහිර වස්තූන් ගේ පරිග්‍රහය මමංකාරයට පදවියාන යැ, කායසංගය (ඇලීම) දෘෂ්ටියට පදවියාන යැ කායික දෙෂය ද්වේෂයට පදවියාන යැ, කායකසටය ලොභයට පදවියාන යැ, තවද යම් යම් ධර්මයෙක් සත්ත්වප්‍රඥප්ති වශයෙන් හෝ ධර්මවශයෙන් හෝ අනුශය වශයෙන් හෝ යම් යම් අකාරයකින් උපදී ද, ඒ ධර්මය එයට පදවියාන යි. ඒ ආකාරයෙන් ඒ ධර්මය උපදී.

යම්සේ මිනිසෙක් පළමු පාදයට පිය තබන තැනක් නො ලබනුයේ දෙවැනි පිය නහයි, හේ පසුපිය හකුළුවයි, යළි ඉදින් යමෙක් දෙවැනි පියට පිය තබන තැනක් නො ලබා නම් අනික් පිය නහයි, ඔහුට තෙල ප්‍රත්‍යය වේ. එපරිදි කුශල හෝ අකුශල හෝ අව්‍යාකෘත හෝ ධර්මය පදවියාන නො ලබනුයේ නො පවතී. (යථා පසුත්තංස ධම්මස්ස යොනිසො?) මේ පදවියානභාර යයි කියනු ලැබේ.

5. එහි, ලක්ඛණභාර කවරෙ යත් :

10. (කුශලාදි හෝ ස්කන්ධාදි හෝ) එක් ධර්මයක් සූත්‍රයෙහි වදළ කල්හි (කුශලාදි ස්කන්ධාදි භාවයෙන්) එය හා සමාන ලක්ෂණ වූ යම් ධර්මකෙනෙක් වෙන් ද, ඒ හැම ධර්මයෝ ලක්ෂණ වශයෙන් කියන ලද්දහු වෙති, (නො දක් වූ ධර්මයෝ එළවා දක්වීම ලක්ෂණ කොට ඇති) ඒ භාරය ලක්ඛණභාර නම් වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

“යෙසං ව සුසමාරඬා: - නිව්චං කායගතාසනී”¹ නි ගාථාය වුත්තාය කායගතාගතීයා වුත්තා වේදනාගතා චිත්තගතා ධම්මගතා ව සති, චතුත්තං සතිපට්ඨානානං එකෙන සතිපට්ඨානෙන. නති චිත්තං එකස්මිං විඤ්ඤාණධර්මීයා පචිත්තති, නානාසු ගතීසු පචිත්තති, කායගතාසතීයා වුත්තාය වුත්තා වේදනාගතා චිත්ත - ධම්මගතා ව. න ති කායගතාසතීයා භාවිතාය සතිපට්ඨානා චත්තාරේ භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡති. එවං තස්සදිස්සෙසු ධම්මෙසු වුත්තෙසු සබ්බධම්මා වුත්තා ව ගවන්ති.

“සචිත්තපරියොදපනං¹ එතං බුද්ධාන සාසන”² නති ගාථා වෙනසිකා ධම්මා වුත්තා, චිත්තෙ රූපං වුත්තං. ඉදං නාමරූපං දුක්ඛං අරියසච්චං තතො සචිත්තපරියොදපනා³ යං පටිච්චෙධෙන ඔදපෙති, තං දුක්ඛං යතො ඔදපෙති සො සමුදයො යෙන ඔදපෙති, සො මග්ගො. යං ඔදපිතං සො නිරේධො.

“චක්ඛං ව පටිච්ච රූපෙ ව උපපජ්ඣති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං.” තත්ථ සහජානා වේදනා සඤ්ඤා වේදනා එසොං මනසිකාරේ එතෙ තෙ ධම්මා එකලක්ඛණා උප්පාදලක්ඛණෙන. යො ව රූපෙ නිබ්බිඤ්ඤා, වේදනාය සො භිබ්බිඤ්ඤා, සඤ්ඤාසංඛාරවිඤ්ඤාණෙසුපි සො නිබ්බිඤ්ඤා. ඉති යෙ එකලක්ඛණා ධම්මා, තෙසං එකමති ධම්මෙ නිද්දිට්ඨෙ සබ්බෙ ධම්මා නිද්දිට්ඨා භොන්ති. අයං වුච්චති ලක්ඛණො භාණේ.

6. තත්ථ කතමො චතුබ්බුතො භාණේ :

11. තිරුතති අභිප්පායො ව - බ්‍යඤ්ඤා දෙසනාය ව,
සුත්තතේථො පුබ්බාපරසනි - එතො භාණේ චතුබ්බුතො.

තත්ථ කතමො තිරුතති: සා කථං පරියෙසිතබ්බො, යථා වුත්තං ගගවිතා: “එකාදසති අභේගති සමන්තාගතො භික්ඛු ඩිප්පං ධම්මෙසු මහත්තං පාපුණාති, අත්ථකුසලො ව භොති ධම්මකුසලො ව භොති බ්‍යඤ්ඤකුසලො ව භොති නිරුතතිකුසලො ව භොති ඉත්ථාඛිවචන-කුසලො ව භොති පුරිසාඛිවචනකුසලො ව විපුරිසාඛිවචනකුසලො ව අනිතාඛිවචනකුසලො ව අනාගතාඛිවචනකුසලො ව පච්චුප්පත්තාඛි-වචනකුසලො ව. එකාඛිප්පායෙන කුසලො අනෙකාඛිප්පායෙන³ කුසලො කිමති දෙසිතං අනිතානාගතපච්චුප්පත්තං. ඉත්ථාඛිවචනෙන පුරිසාඛි-වචනෙන සබ්බො යථාසුත්තං නිද්දිට්ඨං. තං බ්‍යඤ්ඤාතො නිරුතති-කොසලලායො යො යං සුත්තස්ස සුතිරුතති දුතතිරුතති තං අමේකකති, ඉදං එවං නිරේපසිතබ්බො, ඉදමපි න නිරේපසිතබ්බං. ඉදං වුච්චතෙ තිරුතතිකොසලලං.

1. පරියොදපනං - ම.
2. පරියොදපනා - ම.
3. භානාඛිප්පයෙන - ම, PTS.

“යම් කෙනෙකුත් විසින් නිරතුරු කාශියාසී මොනවට වඩන ලද ද” යන භාරායෙහි කායගතාසනීය වදල කල්හි වෙදනාගතා-චිත්තගතා-ධම්මගතාසනී ද වදරනලද්දහු වෙති. සතර සතිපට්ඨානායෙන් එක සතිපට්ඨානායකින් වදල හෙයිනි. චිත්තය එක විඤ්ඤාණවට්ඨිතියෙක්හි නො මැ පවතී, නානාගතිත්ති පවතී, කායගතාසනීය වදල කල්හි වෙදනා - චිත්ත - ධම්මගතාසනී ද වදරන ලද වෙයි. කායගතාසනී වැඩුකල්හි සතර සතිපට්ඨානායෝ භාවනායෙන් පිරිමට නො මැ යෙත්. මෙසේ ඊට සමාන වූ ධර්මයන් වදල කල්හි සියලු ධර්මයෝ වදරන ලද්දහු ද වෙත්.

“සචිත්තපරියොදපනං එතං බුද්ධානසාසනං” යන භාරාව : මෙහි චෛතසික ධර්මයෝ වදරනලද්දහුය. චිත්තයෙහි රූපය කියනලදී, මේ නාමරූපය දුඛාධ්‍යායනය යැ, එයින් ස්වචිත්තයාගේ පවිත්‍ර කිරීම වේ. යමක් ප්‍රතිවේධ සංඛ්‍යාත පරිඤ්ඤාසමයෙන් පවිත්‍ර කෙරේ ද, එය දුඛ යැ, යමක් කෙරෙන් පවිත්‍ර කෙරේ ද ඒ සමුදය යැ, යමක් කරුණකොට පවිත්‍ර කෙරේ ද, ඒ මාර්ගය යැ, යමක් පවිත්‍ර කරන ලද ද ඒ නිරෝධ යි.

“චක්ඛුං ච පට්ඨව රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං” එහි සහජාත වූ වෙදනා යැ සඤ්ඤා යැ වෙනනා යැ එස්ස යැ මනසිකාර යැ යන තෙල ධර්මයෝ උත්පාද ලක්ෂණයෙන් සමාන ලක්ෂණ ඇත්තාහු යැ. යමෙක් රූපයෙහි නිර්වේදයට (කලකිරීමට) පැමිණේ ද හේ වෙදනායෙහි නිර්වේදයට පැමිණෙයි. සඤ්ඤා-සංඛාර-විඤ්ඤාණයන්හිදු හේ නිර්වේදයට පැමිණෙයි, මෙසේ සමාන ලක්ෂණ වූ යම් ධර්මකෙනෙක් වෙත් ද, ඔවුනතුරෙන් එක් ධර්මයක් දක් වූ කල්හි සියලු ධර්මයෝ දක්වන ලද්දහු වෙත්. මේ ලක්ෂණභාර යයි කියනු ලැබේ.

6. එහි චතුබ්‍යුහභාරය කවරෙ යත් :

11. සුත්‍රාගත, පදනිර්වචන සංඛ්‍යාත නිරුත්තිය ද දේශකයන්ගේ අධිප්‍රාය ද දේශනාවගේ නිදනය ද සුත්‍රාර්ථ වූ පූර්වාපරසන්ධිය ද යන චතුර්විධ ලක්ෂණයන් වර්ණනා කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇති තෙල භාරය චතුබ්‍යුහ නම් වේ.

එහි නිරුත්තී කවඨ : ඒ නිරුත්තී කියෙයින් සෙවියැයුත්තී ද යත් : භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විසින් මෙසේ වදරන ලද : “එකොළොස් අහෙකින් සමන්වාගත මහණ වහා ධර්මයෙහි මහත්ත්වයට පැමිණෙයි, පාළි අර්ථයෙහි දක්ෂවුයේත් වෙයි, පාළියෙහි දක්ෂ වූයේත් වෙයි, අක්ෂර වාක්‍ය සංඛ්‍යාත ව්‍යාඤ්ජනයෙහි කුසල වූයේත් වෙයි නිර්වචනයෙහි කුසල වූයේත් වෙයි, ස්ත්‍රිප්‍රඥප්තියෙහි නිපුණ වූයේත් වෙයි, පුරුෂ ප්‍රඥප්තියෙහි නිපුණ වූයේත් වෙයි, නපුංසක ප්‍රඥප්තියෙහි නිපුණ වූයේත් වෙයි, අතීත ප්‍රඥප්තියෙහි නිපුණ වූයේත් වෙයි, අනාගතප්‍රඥප්තියෙහි නිපුණ වූයේත් වෙයි, වර්තමානප්‍රඥප්තියෙහි නිපුණ වූයේත් වෙයි, එකවචනයෙහි නිපුණ වූයේත් වෙයි, අනෙක වචනයෙහි නිපුණ වූයේත් වෙයි, ප්‍රත්‍යුත් පන්තාධිවචනයෙහි කුසල වූයේත් වෙයි, ඵකාධිප්‍රායයෙන් දෙසනලද්දෙහිත් අනේකාධි ප්‍රායයෙන් දෙසන ලද්දෙහිත් කුසල වෙයි. ඒ එසේ මැය කිම දෙශිතය අතීතානාගත ප්‍රත්‍යුත්පන්න ද, ස්ත්‍රීලිංගයෙන් පුරුෂලිංගයෙන් නපුංසක ලිංගයෙන් දෙසන ලද දැයි සියල්ල සුත්‍රානුරූප ව දක්වන ලද, එය ඛ්‍යාඤ්ජනවශයෙන් නිරුත්තීකුසලබව හෙයින් සුත්‍රයාගේ යම් සුනිරුත්තී දුන්නිරුත්තීයක් වේ ද එය “මේ පදය මෙසේ නිරූපණය කළයුතු ය, මෙය නිරූපණය නොකළයුතු යයි ත්‍රුවණින් බලයි. මේ නිරුත්තීකොශලය යයි කියනු ලැබේ. (මෙහි පෙළ ඉතා ව්‍යාකූලයි.)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත් කතමං අභිපායකොසලං : යථාදෙසිතස්ස සුත්තස්ස (සබ්බස්ස වාරං ගව්ඨති, ඉමෙන භගවතා දෙසිතනති) යථා කීං :

“අපමාදෙ අමතපදං¹ පමාදෙ මච්චුතො පද”²නති ගාථා.

තත් භගවතො කො අභිපායො : යෙ අමතමෙව³ ආකඛිනති තෙ අපමන්තා ඵ්භරිස්සනති. අයං අභිපායො.

12. (සොගස්ස කාලං න නිව්තනභී යා ව සො න තත් පාපින්නමෙ භවනති,
මෙදනාමස්සඉසිනා පච්චේදිතං.
බුතරජාසවා දුක්ඛා පමොක්ඛානා.)?

එත් භගවතො කො අභිපායො : යෙ දුක්ඛනානස්සාදකා⁴ (?) තෙ විරියමාර්ගස්සනති දුක්ඛකඛයායා⁵ති අයං තත් භගවතො අභිපායො. ඉති ගාථාය වා බ්‍යාකරණෙ⁶ වා දෙසිතෙ ඉමිනා සුත්තෙන සාධකා (?) යො එවං ඛම්මානුඛම්මං පටිපජ්ජතිති කො අභිපායො. අයං චූළිචති දෙසනාභිපායො,

තත් කතමො පුබ්බාපරසක්ඛී : (යං ගාථායං වා සුත්තෙ⁷ වා පද්‍යති අසිඤ්ඤාති (?) භවනති එවං වා එවමෙවති තස්සා ගාථාය සුත්තස්ස වා යාති පුරිමාති පද්‍යති යාති ච පච්ඡිමකාති, නාති සමොසාරෙතබ්බාති. එවං සො පුබ්බාපරෙත සක්ඛී ඤායති. යා එකා සමාරඬා ගාථා දෙච නිඤ්ඤා වා තස්සමෙකදෙසෙ භාසිතානං අභාසිතාති ගාථාති අනිද්දිට්ඨා, අනෙථා භවති තදුපධාරිතබ්බං යං චන්තබ්බං. ඉතිස්ස පරියෙසමානස්ස පරියෙසනාකඛිනා, තස්ස වා පුග්ගලස්ස පඤ්ඤානතිනං අපරෙ පරියෙසිතබ්බං. ඉදං චූළිචතෙ පුබ්බාපරෙත සක්ඛී.)?

‘කොසල’නති වජ්ඣතො නිදනකොසලං. බ්‍යඤ්ඤානො නිරුත්තරි-කොසලං, දෙසනාභිපායකොසලං, පුබ්බාපරෙත සක්ඛීකොසලං. තත් තස්ස ගාථා පරියෙසිතා නිදනං වා උපලභිතුං⁸. න අනෙථා නිද්දිසිතබ්බො වජ්ඣතො නිදනකොසලං අත්තකොසලං ඉමෙති චතුති පදෙඤ්ඤා අනෙථා පරියෙසිතනො යථාභූතං පරිසිට්ඨො හොති. අථ ච සබ්බො වජ්ඣතො වා නිදනෙන වා යො අභිපායො බ්‍යඤ්ඤානො නිරුත්තරි සක්ඛී ච අනුත්තරෙ එසො පුබ්බාපරෙත එවං සුත්තනෙත්ත දෙසිතබ්බං. අයං චතුබ්‍යුඤ්ඤා භාගෙ.

7. තත් කතමො ආවජ්ජො හාගේ :

13. එකමි පද්ධිනො - පරියෙසති සෙසතං පද්ධිනං,
ආවත්තති පටිපකෙඛ - ආවජ්ජො නාම කො භාගෙ.

1. අමතං පදං - ම, PTS.
2. යංච, සබ්බා - ම.
3. අසිඤ්ඤා - ම, PTS.
4. දුක්ඛයා සාධකා - PTS.
5. බ්‍යාකරණෙන - ම, PTS
6. සුත්තසු - ම,
7. උපලභිතුං - ම, PTS

එහි අධිප්පායකොසල්ලය කවරෙ යන් : දේශනා කරන ලද සූත්‍රය පිළිබඳව භාග්‍යවතුන් විසින් මේ අදහසින් දෙසන ලද්දී දේශනායෙහි අදහස දැක්වියයුතු යැ (?) කෙබඳු ද යන් :

"ස්මෘති අවිප්‍රවාස සංඛ්‍යාත අප්‍රමාදය නිවනට කාරණ යැ, ප්‍රමාදය මරණයට කාරණ වෙයි" යන ගාථාව යැ.

මෙහි ලා භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් අමෘතය (නිවන) මැ කැමැති වෙත් ද, ඔහු අප්‍රමත්ත වැ වාසකරන්නාහ" යන මේ අදහස යි.

12. (මේගාථාව අනිශ්චිත් ව්‍යාකූල යැ මේ නාක් ශුද්ධ කිරීමට හසරක් නො ලැබීණ.)

මෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යන් : යම් කෙනෙක් දුකින් මිදෙනු කැමැත්තාහු ද, ඔහු දුක් ක්ෂය කිරීම පිණිස වියඞ්ගාමික කරන්නාහු යැ. මේ එහි භාග්‍ය වත්තූගේ අදහස යි. මෙසේ ගාථාවක් හෝ වේද්‍යාකරණයක් හෝ දෙසින කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් දැක්වූ ධර්මානුධර්මයෙහි පිළිපදනේ යැ යනු අභිප්‍රාය යි. (?) මේ දෙසනාධිප්පාය නමැයි කියනු ලැබේ.

එහි පුබ්බාපරසන්ධි කවරෙ යන් :

(පුබ්බාපරසන්ධි දක්වන වාක්‍යය ද ව්‍යාකූලව ඇත.)

කොසල්ල යනු : වස්තු වශයෙන් නිදන දැක්වීමෙහි කුශල බව ද ව්‍යඤ්ජන වශයෙන් නිරුක්ති දැක්වීමෙහි කුශලබව ද, දෙශනායෙහි අදහස දැක්වීම පිළිබඳ කුශලබව ද පූර්වාපර වශයෙන් දෙශනා යන්ධි දැක්වීමෙහි කුශලබව ද වේ ? (මේ ද ව්‍යාකූල තැනෙකි)..

මේ වතු බ්‍යුහහාර යි.

7. එහි ආවත්තහාර කවරෙ යන් :

13. ආරම්භධාතු ආදී (පරික්කමධාතු ආදියට) පදවිධාන වූ එක් ධර්මයක් දෙශනාරූප කල්හි ඒ ධර්මයට විෂභාගභාවයෙන් (ප්‍රමාදදියට පදවිධාන වූ කොසල්පාදි) අවශෙෂ පදවිධානධර්මය ගවේෂණය කෙරෙයි, එය සොයා ප්‍රතිපක්ෂධර්මයන් ආවර්තන කෙරෙයි. (මෙසේ සභාග විෂභාගවශයෙන් ආවර්තන ලක්ෂණ වූ) ඒ භාරය ආවට්ඨාර නම් වේ'.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ගථා කී : “උත්තලානං¹ පමත්තානං” නති ගථායො. ඉදං කිංස පදවිඨානං : කුසලානං ධම්මානං² ඕසංගහස්ස³. කුසලධම්මාසංගහො පන කිංස පදවිඨානං : අකුසලධම්ම⁴ පටිසෙවනාය. (අප්පමාදෙ) කිංස පදවිඨානං : කුසලධම්මපටිසෙවනාය. (පමාදෙ) කිංස පදවිඨානං : කිලෙසවත්තුපටිසෙවනාය. ඉති පමාදෙන මොහපක්ඛයා දිට්ඨි අවිජ්ජා ඡන්දරුහපක්ඛයා, තත්ථ තණ්හා ච දිට්ඨි ච චත්තාරො ආසවා, තණ්හා කාමාසාවො ච භවාසාවො ච, දිට්ඨි දිට්ඨාසාවො ච අවිජ්ජාසාවො ච. තත්ථ චිත්තෙ අඤ්ඤි දිට්ඨි චෙතසිකෙසු නිවචනති පඤ්චසු කාමගුණෙසු අජ්ඣාමිහනෙන කාමාසාවො, උපපන්නිසු ආසනති භවාසාවො. තත්ථ රූපකායො කාමාසවස්ස භවාසවස්ස ච පදවිඨානං, නාමකායො දිට්ඨාසවස්ස අවිජ්ජාසවස්ස ච පදවිඨානං.

තත්ථ අලලීයනාය⁵ අජ්ඣාතවාහනං කාමාසවස්ස ලක්ඛණං, පත්තනං ගන්තෙත⁶ අභිසංඛාරකාය සංඛාරණං⁷. භවාසවස්ස ලක්ඛණං, අභිනිවේශො ච පරමායො ච දිට්ඨාසවස්ස ලක්ඛණං, අප්පට්ඨෙධො ච ධම්මෙසු අසම්පජ්ඣස්ස ච අවිජ්ජාසවස්ස ලක්ඛණං.

ඉමෙ චත්තාරො ආසවා චත්තාරි උපාදනානි : කාමාසාවො, කාමුපාදනං, භවාසාවො, භවුපාදනං, දිට්ඨාසාවො, දිට්ඨුපාදනං, අවිජ්ජාසාවො අත්තවාදුපාදනං, ඉමෙහි චතුති උපාදනෙහි පඤ්චකකිකො.

තත්ථ අවිජ්ජාසාවො චිත්තෙ පභාතබ්බො. සො චිත්තෙ චිත්තානුපසයිස්ස පභිගති, දිට්ඨාසාවො ධම්මෙසු පභාතබ්බො, සො ධම්මෙසු ධම්මානුපසයිස්ස පභිගති. භවාසාවො ආසනතියා පභාතබ්බො, සො වේදනාසු වේදනානුපසයිස්ස පභිගති. කාමාසාවො පඤ්චසු කාමගුණෙසු පභාතබ්බො, සො කායෙ කායානුපසයිස්ස පභිගති.

තත්ථ කායානුපසන්නා දුක්ඛං අරියසම්මං භජති, වේදනානුපසන්නා පඤ්චත්තං ඉන්ද්‍රියානං පච්චිකො, සුඛින්ද්‍රියස්ස දුක්ඛින්ද්‍රියස්ස සොමනස්සි. නිද්‍රියස්ස දොමනස්සිනිද්‍රියස්ස උපෙක්ඛිනිද්‍රියස්ස සත්තකිලෙසොපවාරො තෙන සමුදයං භජති, චිත්තෙ චිත්තානුපසන්නා නිරෝධං භජති, ධම්මෙසු ධම්මානුපසන්නා මග්ගං භජති.

තෙනස්ස චතුසු ච දස්සනෙන තස්සෙව සබ්බෙ පභිගනති යෙන නිද්දිට්ඨා පරිමං “උත්තලානං පමත්තානං තෙනං වර්ධනති ආසවා,” ජානතො හි පස්සතො ආසවානං ඛයො, දුක්ඛං සමුදයො නිරෝධො මග්ගො හි අකුසලා ධම්මා එවං පරිගෙසිතබ්බා යාව තස්ස අකුසලස්ස භති. තතො පටිපකෙකන අකුසලෙ ධම්මෙ පරිගෙසති තෙසං කිලෙසානං භාරෙන ආවත්තති. අයං වුච්චතෙ ආවට්ටො භායෙ.

1. උණ්ණලානං - PTS. උත්තවිඨානං - මජ්ඣං.
2. කුසලා ධම්මා - PTS.
3. ඕසංගහස්ස - ම, PTS.
4. අකුසලා ධම්මා - PTS.
5. අලලීයනාය - ම.
6. පත්තනගන්තෙ - මජ්ඣං.
7. සංඛාරණං - ම.

කෙබඳු ද යත් : “උන්නළානං, පමත්තානං” යන ගාථා යි, මේ කුමකට පදවියාන ද යත් : කුශලධර්මයන්ගේ හැරවීමට යැ, කුශලධර්මයන් හැරවීම වැලිත් කුමකට පදවියාන ද යත් : අකුශලධර්මයන්ගේ සේවනය කිරීමට යැ, (අප්‍රමාදය) කුමකට පදවියාන ද යත් : කුශලධර්මසේවනයට යැ, (ප්‍රමාදය) කුමකට පදවියාන ද යත් : ක්ලේශවස්තු සේවනයට යැ මෙසේ ප්‍රමාදය හෙතුකොටගෙන මොහපක්ෂයෙහි වූ දෘෂ්ටිය ද ඡන්දරාග පක්ෂයෙහි වූ අවිද්‍යාව ද වෙයි. එහි තෘෂ්ණාවත් දෘෂ්ටියත් සතර ආසුවයෝ වෙත්. තෘෂ්ණාව කාමාසුවය ද භවාසුවය ද වෙයි. දෘෂ්ටිය දෘෂ්ටි ආසුවය ද අවිද්‍යාසුවය ද වේ. එහි චිත්තයෙහි (?) ඇත යන දෘෂ්ටිය වෛතසිකයන්හි නිත්‍ය යයි පඤ්චකාමගුණයන්හි බැසගෙන සිටීමෙන් කාමාසුවය වෙයි, උපප්‍රාප්තියෙහි ඇලීම භවාසුවය වේ. එහි රූපකාය කාමාසුවයට ද භවාසුවයට ද පදවියාන යැ, නාමකාය දෘෂ්ටිආසුවයට ද අවිද්‍යාසුවයට ද පදවියාන යි.

එහි ඇලීමෙන් අධ්‍යාත්මයෙහි බැසගෙන සිටීම කාමාසුවයන්ගේ ලක්ෂණ යැ, ප්‍රාර්ථනයෙන් ග්‍රන්ථනයෙන් අභිසංස්කාරකායයාගේ සංස්කරණය භවාසුවයාගේ ලක්ෂණ යැ, අභිනිවේශය ද පරාමාසය ද දෘෂ්ටිආසුවයාගේ ලක්ෂණ යැ, ධර්මයන්හි අප්‍රතිවේධය ද අසම්ප්‍රජන්‍යය ද අවිද්‍යාසුවයාගේ ලක්ෂණ යි.

මේ සතර ආසුවයෝ සතර උපාදනයෝ වෙති : කාමාසුවය කාමොපාදන යැ, භවාසුවය භවොපාදන යැ, දෘෂ්ටිආසුවය දෘෂ්ට්‍යොපාදන යැ, අවිද්‍යාසුවය ආත්මවාදෙපාදන යි. මේ සතර උපාදනයන්ගෙන් පඤ්චස්කන්ධයෝ වෙත්.

එහි අවිද්‍යාසුවය චිත්තයෙහි ලා ප්‍රභාතව්‍ය යැ, එය චිත්තයෙහි චිත්තානුදර්ශී වූවුන්ට ප්‍රභීණ වෙයි. දෘෂ්ටිආසුවය ධර්මවිෂයෙහි ප්‍රභාතව්‍ය යැ, එය ධර්මයන්හි ධර්මානුදර්ශී වූවුන්ට ප්‍රභීණ වෙයි. භවාසුවය ආසන්නියෙහි ලා ප්‍රභාතව්‍ය යැ, එය වේදනාවන්හි වේදනානුදර්ශී වූවුන්ට ප්‍රභීණ වෙයි, කාමාසුවය පස්කම්මගුණයෙහි ලා ප්‍රභාතව්‍ය යැ, එය කයෙහි කායානුදර්ශී වූවුන්ට ප්‍රභීණ වේ.

එහි කායානුපස්සනාව දුඃඛායඨසත්‍යය හජන්‍ය කෙරෙයි, වේදනානුපස්සනාව සුඛිත්තීය දුක්ඛිත්තීය සොමනස්සිත්තීය දෙමනස්සිත්තීය උපෙක්ඛිත්තීය යන පඤ්චේන්ද්‍රියයන්ට ප්‍රත්‍යය වෙයි, එයින් සජ්ඣ ක්ලේශයන්ගේ උපචාරය සමුදයසත්‍යය හජන්‍ය කෙරෙයි. චිත්තයෙහි චිත්තානුපස්සනාව නිරොධසත්‍යය හජන්‍ය කෙරෙයි. ධර්මයන්හි ධම්මානුපස්සනාව මාර්ගසත්‍යය හජන්‍ය කෙරෙයි.

එහෙයින් සතර සතිපට්ඨානයන්හි ලා වතුරායඨ සත්‍යයන්ගේ දර්ශනයෙන් ඔහුගේ සියලු ආසුවයෝ ප්‍රභීණ වෙත්. යම්හෙයකින් පළමු කොට “උන්නළානං පමත්තානං තෙසං වධිමන්ති ආසවා” යනු දක්වන ලද්දී ද එහෙයිනි. (යොනිසොමනසිකාරය) දන්තනුට දක්නුට මැ ආසුවක්ෂය වෙයි ... අකුශලධර්මයෝ මෙසේ සෙවියැ යුත්තාහ. අකුශලයාගේ ගති (පැවැත්ම) යම්තාක් වේ ද එපරිද්දෙනි. ඊට ප්‍රතිපක්ෂ වියින් අකුශල ධර්මයන් සයෝඞ්‍ය කෙරෙයි. ඒ ක්ලේශයන් මේ භාරයෙන් ආවර්තන කෙරෙයි. මේ ආවට්ඨ භාර යි කියනු ලැබේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එවං සුක්කාපි ධම්මං පරිඥෙසිතබ්බං. අකුසලධම්මේ ආවට්ටනා¹. තස්ස ආවට්ඨස්ස භාරස්ස අයං භූමි : සතිඋපට්ඨානා ව චිපල්ලාසා ව චතතාරි ස්‍යණානි සක්කායසම්මුප්පාදා²ගාමිනී ව පච්චදා සක්කාය- නිරෝධගාමිනී පච්චදා.

8. තස්ස කතමො විභතභී භාගේ :

යං කිඤ්චි විභජ්ජබ්‍යාකරණීයං වුව්චති විභතභී භාගේ, යථා කිං ආගතනි ව පුන පුග්ගලො භොති, හො වාගතං න පරිභාසති³ පරිපුච්ඡතාය පට්ඨාය අතීයනං⁴ එකස්ස කිඤ්චි⁵. අයං වුව්චතෙ විභතභීභාගේ.

9. තස්ස කතමො පටිච්චතතො භාගේ :

යං කිඤ්චි පච්චිකඛනිද්දෙසො, අයං වුව්චති පටිච්චතතො, භාගේ, යථාචුතතං භගවතා : “සම්මාදිට්ඨිකස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජණණං භොති”⁶ තී විජාරොන සබ්බානි මග්ගභිගානි. අයං වුව්චතෙ පටිච්චතතො භාගේ.

10. තස්ස කතමො වෙච්චිතො භාගේ :

14. වෙච්චිතෙති අනෙකෙති - එකං ධම්මං පකාසිතං,
සුතෙන යො ජානාති⁷ සුතතවිදු - වෙච්චිතො නාම සො භාගේ

යථා ආයසමා සාරිපුතෙනා එකමති වඤ්චමති වෙච්චිතෙන නානා- සුතෙනන⁸, භගවතා පකාසිතො “මහාපඤ්ඤා සාරිපුතෙනා හාසපඤ්ඤා ජචිනපඤ්ඤා”⁹ති, ඉදං පඤ්ඤාය වෙච්චිතං:

යථා ව මග්ගවිභග්ගෙ නිය්‍යානථො එකමෙකං මග්ගඛිතං වෙච්චිතෙති නිද්දිට්ඨං. එවං අවිජ්ජාය වෙච්චිනා¹⁰. එකං අකුසලඋමුලං තදෙව සන්තං තෙසු තෙසු ජනපදෙසු තෙත තෙන පජානනති. න හි අනෙක තදෙවපි ආලපියනති¹¹ අඤ්ඤං භජති¹² ‘සබ්බකාමජ්ඣස්ස භික්ඛුනො’¹³ති කාමා ආලපිතා. “යස්ස නිතඨිණේණං පඬෙකා”¹⁴ති¹⁵ තෙ යෙව කාමෙ පඬෙකාති¹⁶ ආලපති “සුණමානස්ස පුරෙතරං රජ”¹⁷නති¹⁸ තෙයෙව කාමෙ ‘රජ’නති ආලපති, එවං සුතතමති යො ධම්මො දෙසියති තස්ස පරිඥෙවසී “කතමස්ස ධම්මස්ස ඉදං නාමං, කතමස්ස ඉදං වෙච්චිත”¹⁹නති. සබ්බඤ්ඤා හි යෙසං යෙසං යා නිරුතඨී භොති, යථා ගාමී තෙන තෙන දෙසෙතිති තස්ස වෙච්චිතං පරිඥෙසිතබ්බං. අයං වෙච්චිතො භාගේ.

1. ආගමිස්ස - PTS.	8. නානාචුතෙනන - PTS.
2. සම්මුප්පාදාය - ම, PTS.	9. වෙච්චිතං - PTS.
3. හො වා න පරිභාසති - PTS.	10. ආලයනති - PTS.
4. පඤ්ඤායති යං - PTS.	11. භජති - මජ්ඣං.
5. න එසා කිඤ්චි - PTS,	12. සඬෙකාති - ම, PTS.
6. පරිච්චතනා - PTS.	13. සබ්බකාති - ම, PTS.
7. යොජනාති - PTS.	14. රජ්ජනති - ම, PTS.

මෙසේ අකුලාභයෙන් ආවර්තන කොට කුලාභයෙන් ද සෙවිය යුක්තය. එහි ආවර්තනයට මේ භූමි යැ : සතර සතිපට්ඨානයෙන් ද සතර විපල්ලාසයෙන් ද සතර මාර්ගඥානයෙන් ද සක්කායසමුප්පාදගාමීනී පටිපදාව ද සක්කායනිරෝධගාමීනී පටිපදාව ද යන මේ ධර්මයෝ යි.

8. එහි විභක්තිභාරය කවරේ යැ :

විභාග කොට ප්‍රකාශ කළයුතු (කුලාභ දි හෙද වූ ධර්ම යැ විශේෂාධිගමයට කාරණ වූ පදවිධාන යැ පාඨග්ගිකාදී භූමි යැ යන) යම් කිසි ධර්මයක් ඇද්ද මේ විභක්ති භාර යයි කියනු ලැබේ. කුමක් මෙන් ද යත් : (ආගන්ත්වා ද-?) මේ විභක්තිභාර යයි කියනු ලැබේ.

9. එහි පරිවර්තනභාර කවරේ :

යම් කිසි ප්‍රතිපක්ෂ වශයෙන් නිර්දේශයක් ඇද්ද, මේ පරිවර්තනභාර යයි කියනු ලැබේ. "සමාග්දාෂ්ටි ඇති පුඤ්ඤ භට මිත්ථාදාෂ්ටිය (විදර්ශනා සමාග්දාෂ්ටියෙන් විෂ්කම්භිතව මාර්ගසමාග්දාෂ්ටියෙන් සමුච්ඡින්නව) ප්‍රතිණ වේ" යයි විස්තරයෙන් සියලු මාර්ගාංගයන් දක්විය යුක්තය. මේ පරිවර්තනභාර යි කියනු ලැබේ.

10. එහි වෙවචනභාරය කවරේ :

14. සූත්‍ර දන්තාවු යමෙක් සූත්‍රයෙහි නොයෙක් වෙවචනයන්ගෙන් ප්‍රකාශ කරනලද එක් ධර්මයක් දැනගනී ද, ඒ භාරය තෙමේ වෙවචන නම් වේ.

ඒ මෙසේ යැ, ආයුෂ්මත් සැරියුත් තෙරණුවෝ එක් වස්තුවකින් ලා භාග්‍යාවතුන් විසින් වෙවචන වූ නානාසූත්‍රයෙන් පසස්තා ලදහ. "ශාරිපුත්‍ර මහාපඤ්ඤ යැ භාසපඤ්ඤ යැ ජවන පඤ්ඤ යැ" යි මේ ප්‍රඥවට වෙවචන යි.

තවද මාර්ග විභංගයෙහි නිර්වාණාර්ථ වූ එකෙකි මාර්ගාංගය වෙවචනයන්ගෙන් දක්වන ලදී. අවිද්‍යාවෙවචනයෙන් ද එසේ යැ. එක් අකුලාභමූලයක් එය මැ වූයේ ඒ ඒ ජනපදයන්හි ඒ ඒ නාමයෙන් දැනගනිත්. මේ නාමයෙන් මෙය මැ නො කියත්, අනෙකක් වෙයි. "සබ්බකාමපහස්ස භික්ඛුනෝ" යි කාමයෙන් කියන ලද්දහ. "යස්ස නිත්තිණ්ණො පඨකො" යි ඒ කාමයන් මැ "පඨක" යි පවසයි. "සුඤ්ඤානස්ස පුරෙතරං රජං" යි ඒ කාමයන් මැ "රජං" යි පවසයි. මෙසේ සූත්‍රයෙහි ලා යම් දහමක් දෙසනු ලැබේ ද, "කවර දහමකට මේ නාමය වේ ද කවරකට මේ වෙවචනය වේ ද" යි ඒ නාමයාගේ පර්යේෂණය වේ. සර්වඥයන් වහන්සේ වනාහි යම් යම් දහමකට යම් නිරුක්තියක් වේ ද ඒ ඒ වචනයෙන් දෙශනා කරනසේක් නුයි ඒ ධර්මයාගේ මේ වචනය සෙවිය යුක්තේ යි. මේ වෙවචනභාර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

11. තප්ථ කතමො පඤ්ඤානති භාගේ :

“චත්තාරි අරියසම්මානී” තී සුත්තං නිද්දිසති, නිකේපපඤ්ඤාතරියා¹; සමුදයපඤ්ඤාතරී. ‘කබලිඛිකාරො’ වෙ භික්ඛවෙ අභාරො අපථී රුගො අපථී නානි, අපථී තණ්හා, පතිට්ඨිතං. තප්ථ විඤ්ඤාණං, -පෙ- පභවි.² පඤ්ඤාතරී. පඤ්ඤාපෙති. “කබලිඛිකාරො අභාරො නපථී රුගො -පෙ- සමුග්ගානං පඤ්ඤාපෙති.”

“තස්ස කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චති, භවාසවාපි චිත්තං විමුච්චති, අවිජ්ජාසවාපි චිත්තං විමුච්චති” තී පභානපඤ්ඤාතරී. පඤ්ඤාපෙති. “තණ්හා යස්ස පුරකඛයා පඤ්ඤා පරිචිත්තති” ගාථා මනාපපඤ්ඤාතරී. පඤ්ඤාපෙති. එවං පන මනාපපඤ්ඤාතරීති එකධම්මං භගවා පඤ්ඤාපෙති. න භි තණ්හා දුක්ඛසමුදයොති කතා³ සබ්බජ්ඨ තණ්හා - සමුදයො නිද්දිසිතබ්බො. යථා : “උපානතං කාමචිත්තකතං නාධිවාසෙති පජයති චිත්තොදෙති” තී පරිකේඛපපඤ්ඤාතරී.

එවං සබ්බසං ධම්මානං කුසලානඤ්ච අකුසලානඤ්ච යං චස්ස ධම්මකේඛතතං භවති, සො චෙව ධම්මොත්තප්ථ පචිත්තති, තදවිසිට්ඨා ධම්මා තස්සානුචිත්තකා භොනති, සා දුට්ඨා පඤ්ඤාතරී : පරධින- පඤ්ඤාතරී ච සාධිනපඤ්ඤාතරී ච. කතමා සාධිනපඤ්ඤාතරී : “සමාධිං භික්ඛමෙ භාවෙථ සමාහිත්තො භික්ඛවෙ භික්ඛු යථාභූතං පජානාති. ‘රූපං අනිච්ච’ නති යථාභූතං පජානාති, අයං සාධිනපඤ්ඤාතරී පරධිනපඤ්ඤාතරී ච, සා පඤ්ඤාතරී පඤ්ඤාය ච සීලස්ස ච.

යථා චත්තාරි ක්කානාති භාවෙථ, තස්ස අපථී සමාහිත්තියං, මුද්දනි චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි තානි චතුපරධිනානි, තිණ්ණි අවෙච්චපසාදෙති පරධිනං සමාහිත්තියං චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි පරධිනානි චතුසු අරියසම්මෙසු අපරධිනං පඤ්ඤාදිත්තියං සතිපට්ඨානෙසු සම්මප්පධානෙසු චීරිසිත්තියං. ඉති සකෙ පදට්ඨානෙ සකෙ බෙත්තසාධිතො සො ධම්මො, තො ච තප්ථ පඤ්ඤාපෙතබ්බො. තස්ස පටිපක්ඛා නිභානො තිද්දිසිතබ්බො. එත්ථායං අනෙකාකාරපඤ්ඤාතරී කෙන කාරණෙන අයං ධම්මො, පඤ්ඤාතෙතාති. අයං වුච්චතෙ පඤ්ඤාතරී භාගේ.

12. තප්ථ කතමො ඛරතෂංඤා භාගේ :

ඡත්ත ධම්මෙසු ඕතාරෙතබ්බං, කතමෙසු ඡත්ත : ඛනෙසු ඛාතුසු අයතනෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සචේට්ඨ පටිච්චසමුප්පාදෙසු. නපථී තං සුත්තං වා ගාථා වා බ්‍යාකරණං වා ඉමෙසං⁴ ඡත්තං ධම්මානං අඤ්ඤාතරියම් න සංදිස්සති. එත්තාවතා එසා සබ්බා දෙසනා යා⁵ තා ඛනා වා ඛාතුයො වා අයතනානි වා ඉන්ද්‍රියානි වා සම්මානි වා පටිච්ච. සමුප්පාදො වා.

1. පඤ්ඤාතරියා - මජ්ඣං.

2. කබලිඛිකාරො - ම, PTS.

3. පරභාම - PTS.

4. සමුග්ගානි පඤ්ඤාතරී - ම, PTS.

5. කාරෙතො - ම,

6. ඕතාරණො - PTS.

7. ඉමෙසු - ම, PTS.

8. දෙසනාස - PTS.

11. එහි පඤ්ඤාත්තිභාරය කවද :

“වත්තාරි අරිය සච්චාති” යන සූත්‍රය නිර්දේශ කෙරෙයි. මේ නික්ෂේප ප්‍රඥප්තියෙන් සමුදය (ප්‍රභව) ප්‍රඥප්ති යැ. “මහණෙනි ඉදින් කවලීකාරාභාරයෙහි රාගය ඇද්ද (ගෙහ සිත සොම්නස වූ) නන්දිය ඇද්ද තෘෂ්ණා ඇද්ද එහි ප්‍රතිසන්ධිවිඤ්ඤාය පිහිටියේ වෙයි ... (මෙහි) ප්‍රභව ප්‍රඥප්තිය පනවනායේක. කවලීකාරාභාරයෙහි රාගය නැද්ද ... මෙහි සමුද්ඝාතය පනවනායේක.

“ඔහුගේ සිත කාමාසුවයෙන් ද මිදෙයි, භවාසුවයෙහුද සිත මිදෙයි, අවිද්‍යාසුවයෙහුද සිත මිදේ” යි ප්‍රභාණ ප්‍රඥප්තිය පනවනායේක. “යමක්හු විසින් තෘෂ්ණාව පුරස්කෘත ද (ඔහුගේ) ප්‍රඥව පිරිහෙයි” යන භාජායෙන් මනාපප්‍රඥප්තිය පනවනායේක. මෙසේ වැළින් “මනාපපඤ්ඤාත්ති” යි බුදුහු එක් ධර්මයක් පනවන සේක. තණ්හාව දුක්ඛ සමුදයයි කොට සියලු තන්හි තෘෂ්ණාව සමුදය යි නො මැ දැක්විය යුක්තේ යැ. ඒ මෙසේ යැ : “උපත් කාමච්ඡිකර්මය නො ඉවසයි. දුරු කෙරෙයි, බැහැර කෙරෙයි” යනු පටික්ඛෙපඤ්ඤාත්ති යි.

මෙසේ කුශලචුත් අකුශලචුත් සියලු ධර්මයන්ගේ ද ඒ ධර්මයාගේ යම් ධර්මක්ෂේත්‍ර යෙකුත් වේ ද ඒ ධර්මයන් එහි පවතී, එයින් අවශිෂ්ට වූ ධර්මයෝ ඊට අනුවර්තක වූවාහු වෙත්. ඒ ප්‍රඥප්තිය පරාධිනප්‍රඥප්ති ද ස්වාධිනප්‍රඥප්ති ද යි ද්විවිධ වන්නීය : “මහණෙනි සමාධිය වඩවු, මහණෙනි, සමාහිත වූ මහණ යථාභූත වැ දැනගනී, රූපය අතීත්‍ය යැයි යථාභූත වැ (ඇති සැටියෙන්) දැනගනී” මේ ස්වාධින ප්‍රඥප්ති ද පරාධින ප්‍රඥප්ති ද වෙයි. ඔ ප්‍රඥවගේ ද ශීලයාගේ ද ප්‍රඥප්ති වේ.

ඒ මෙසේ යැ, යතර ධ්‍යානයන් වඩවු. (මෙහි සිට පඤ්ඤාත්තිභාරය අවසානය දක්වා වාක්‍යය ව්‍යාකූලය ?) මේ පඤ්ඤාත්තිභාර යයි කියනු ලැබේ.

12. එහි ඔකරණභාරය කවද :

ධර්ම සයෙක අවතරණය කටයුතු යැ, කවර ධර්ම සයෙකැ යත් : ස්කන්ධ ධාතු ආයතන ඉන්ද්‍රිය සත්‍ය පටිච්චසමුප්පාද යන ධර්ම සයෙහි යැ. මේ ධර්මයන් සදෙනා අතුරෙන් එක්තරා ධර්ම යෙක්හි (යම් සූත්‍රාදියක්) නො දක්නා ලැබේ නම් එබඳු සූත්‍රයක් හෝ ශාරාවක් හෝ වෙය්‍යාකරණයක් හෝ නැත. ස්කන්ධ යැ ධාතු යැ ආයතන යැ ඉන්ද්‍රිය යැ සත්‍ය යැ පටිච්චසමුප්පාදය හෝ යම් දේශනාවක් ඇද්ද ඒ සියලු දේශනා මෙතෙක් මැ යි. (?)

* 11-078578 පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ පඤ්චනනං ඛක්ඛානං වෙදනාකකිකො රුගද්දසමොභානං පදවිඨානං. තත්ථ තිස්සො වෙදනාසො, තත්ථ¹ පුබ්බං වෙදනාසං නොමනස්සො සම්මාරො, දුක්ඛාසං වෙදනාසං දොමනස්සො සම්මාරො, අදුක්ඛමුදුබ්බාසං වෙදනාසං උපෙක්ඛා සම්මාරො.

යා පුන තත්ථ වෙදසිතං ඉදං දුක්ඛසම්මං, ඛක්ඛිත්ථ සංඛාරකකිකො. තත්ථ කාසො පමතනං සඋපව්වනති, තඤ්ච සංඛාරගතං². ද්විධා ච භවිෂ්ඨොත්තරණං කම්මං, තිණ්ණි ච සංඛාරානි පුඤ්ඤාභිසංඛාරා වා අපුඤ්ඤා වා අනෙඤ්ජා වා හෙතු, සංඛං සරුගස්ස නො විතරුගස්ස දොසස්ස, අභිසංඛාරානි ච අවිතරුගො වෙතෙති ච පකපෙසති ච, විතරුගො පන වෙතෙති ච නො අභිසංඛාරෙති, යං උණ්හං චජ්රං කට්ඨං වා රුකෙති වා අඤ්ඤාත්ථ වා පතනනං භිඤ්ඤා ච දහති³ ච, එවං සරුගො වෙතනා⁴ වෙතෙති ච අභිසංඛාරෙති ච යථා සිතං⁵ චජ්රං න භිඤ්ඤා න ච දහති⁶, එවං විතරුගො වෙතනා⁷ වෙතෙති න ච අභිසංඛාරෙති⁸ තත්ථ පඤ්චනනං ඛක්ඛානං එකො ඛක්ඛො අනිඤ්ඤාසරීරං සඤ්ඤාකකිකො.

තත්ථ ඛාතුනං, අවිඨාරසං ඛතුගො, තත්ථ යා රුපි දස ඛාතුගො. නාසු දෙසිගමානාසු රුපකකිකො නිද්දිසිතබ්බො, දුක්ඛං අරියසම්මං. යෙපි ච ඡ විඤ්ඤාණකායා මනොඛාතුසත්තමා, තත්ථ විඤ්ඤාණකකිකො ච නිද්දිසිතබ්බො, දුක්ඛං අරියසම්මං. ඛම්මඛාතු පන ඛම්මසමොසරණං යො ඛම්මො හෙතුනා ච නිස්සංඤ්ඤා ච එලොන ච කිම්බිචන ච වෙච්චනෙන ච යෙන යෙන උපලබ්භති, තෙන තෙන නිද්දිසිතබ්බො. යදි වා කුසලා යදි වා අකුසලා යදි වා අබ්භංගතා යදි වා අසංඛිතා. ආදසනනං ආයතනානං දස ආයතනානි රුපානි තං දුක්ඛං අරියසම්මං නිද්දිසිතබ්බං. රුපකකිකො ච මනායතනඤ්ච විඤ්ඤාණකකිකො නිද්දිසිතබ්බො, දුක්ඛං අරියසම්මං. ඛම්මායතනං නානාඛම්මසමොසරණං.

තත්ථ යෙ ඛම්මා ඉඤ්ජානං ඉඤ්ජෙසු නිද්දිසිතබ්බො. යෙ අනිඤ්ජානං අනිඤ්ජෙසු නිද්දිසිතබ්බො, පරියායතො ච ඔත්තාරෙතබ්බො. යථා යා ඛම්මඛාතු තථා ඛම්මායතනං පරියෙසිතබ්බං. යා යෙව ති ඛම්මඛාතු තදෙව ඛම්මායතනං අනුතං අනබ්බං.

තත්ථ පටිච්චසමුප්පාදො අප්පි කිම්බො, අප්පි චතුබ්බිකො, අප්පි දුට්ඨො. තත්ථ කිම්බො පටිච්චසමුප්පාදො : හෙතු එලං නිස්සංඤ්ඤා අවිජ්ජා සංඛාරා තණ්හා උපාදානං ච අයං හෙතු, විඤ්ඤාණං නාමරුපං සමුප්පාදනං⁹ එකො වෙදනා ච අයං පටිච්චයො, යො හවෙ, අයං විපාකො. යා ජාති මරණං අයං නිස්සංඤ්ඤා.

1. තස්ස - ම, PTS.

2. ගතො - ම, PTS.

3. තෙසු - මජ්ඣ.

4. සරුගවෙතනා - ම.

5. සතං - ම, PTS.

6. ඔහති - ම, PTS.

7. විතරුගවෙතනා - ම, PTS.

8. අභිසංඛාරෙති - ම.

9. සම්මායතනං - මජ්ඣ.

එහි පඤ්චස්කන්ධයන් අතුරෙන් වේදනාස්කන්ධය රාග දෙස මොහයන්ට පදවියාන යැ, එහි තුන් වේදනායෙකි, එහි සුඛවේදනාවට විවාර සහිත වූ සොමිතස වෙයි, දුක්ඛවේදනාවට සවිවාර වූ දෙමිතස වෙයි, අසුක්ඛමසුඛවේදනාවට සවිවාර වූ උපෙක්ෂා වෙයි.

යළි එහි යම් වේදයිතයෙක් ඇද්ද මේ දුෂ්ඨතා යැ, ස්කන්ධයන් කෙරෙහි සංස්කාර ස්කන්ධය වෙයි, එහි කය ප්‍රමත්ත වූවහු සමග පවතී (?) ඒ සංඛාරගතය ද දෙපරිද්දෙකින් හව්විගොතරණ කර්මය වෙයි. සංස්කාරයෝ ද තිදෙනෙකි : පුඤ්ඤාභිසංඛාරයෝ ද අපුඤ්ඤාභිසංඛාරයෝ ද අනෙඤ්ජාභිසංඛාරයෝ ද වෙයි. සියල්ල සරාගයාහටයැ, විතරාගයා හට හෙතු නොවේ. (දෙසස්ස ...?) අවිතරාග වූයේ සිතන්නේ ද කරන්නේ ද වෙයි. විතරාග වැළික් සිතන්නේ ද වෙයි. අභිසංඛරණය නො කෙරෙයි. යම්සේ උෂ්ණ වූ චක්‍රය කාෂ්ටයෙකැ හෝ වෘක්ෂයෙකැ හෝ අත් තැනෙක හෝ වැටෙනුයේ බිඳින්නේ දවන්නේත් වේ ද, එසෙයින් සරාග වූයේ චෙතනා සිතන්නේත්, කර්ම රැස් කරන්නේත් වෙයි. යම්සේ සිත වූ චක්‍රය (කාෂ්ටාදිය) නො බිඳි ද නො ද දවාද, එසෙයින් විතරාග වූයේ සිතිවිලි සිතයි, නො ද අභිසංස්කාර වේ යයි. එහි පඤ්චස්කන්ධයන් අතුරෙන් එක් ස්කන්ධයෙක් අනිත්ථියගරිත යැ, සංඥස්කන්ධ යි.

එහි ධාතුහු (?) අටළොස් ධාතුහු වෙති, එහි යම් රූප වූ දස ධාතු කෙනෙක් වෙන් ද ඔවුන් දෙසතු ලබන කල්හි රූපස්කන්ධය දක්වියැයුතු යැ, එය දුෂ්ඨායාසතාය වෙයි, මනෝධාතුව සන්වැනි කොට ඇති යම් ඡඬුවිඤ්ඤාකාය කෙනෙක් ඇද්ද එහි විඤ්ඤාස්කන්ධය ද දුෂ්ඨායාසතාය ද දක්වියැයුතු යැ, ධර්මධාතුව වැළික් ධර්මයන්ගේ සමෝසරණයෙකි. යම් ධර්මයෙක් හෙතෙයෙන් ද නිෂ්පාදයෙන් ද ඵලයෙන් ද කාතායෙන් ද වේච්චනයෙන් ද යම් යම් ධර්මයෙකින් ලැබේ ද ඒ ඒ ධර්මයෙන් දක්වියැයුත්තේ යැ, ඉදින් කුශල හෝ අකුශල හෝ අව්‍යාකාත හෝ අසංඛතධාතු හෝ යි. දෙළොස් ආයතනයන් අතුරෙන් රූපි දසආයතනයෝ දුෂ්ඨායාසතා යයි දක්වියැයුතු යැ. රූපස්කන්ධය ද මනායතනය ද විඤ්ඤාස්කන්ධයෙන් දක්වියැයුතු යැ, එය දුෂ්ඨායාසතාය වෙයි, ධම්මායතනය නානා ධර්මයන්ගේ සමෝසරණ යි.

එහි ඉන්ද්‍රියයන් අතුරෙන් යම් ධර්ම කෙනෙක් ඉන්ද්‍රියයන්හි ලා දක්වියැයුත්තාහු ද අනිත්ථියයන් අතුරෙන් යම් ධර්ම කෙනෙක් අනිත්ථියයන්හි ලා දක්වියැයුත්තාහු ද (ඔහු) පරියාය වශයෙන් ද අවතරණය කටයුත්තාහු ය. යම් ධර්මධාතුවක් යම්සේ ද එපරිද්දෙන් ධර්මායතනය ද සෙවියැයුතු යැ. එසේ මැ ය, යම් මැ ධර්මධාතුවක් ඇද්ද එය මැ අනුත වූ අනාධික වූ ධර්මායතනය වේ.

එහි පටිච්චසමුප්පාදය ත්‍රිවිධ වූයේ ඇත. චතුර්විධ වූයේ ඇත, ද්විවිධ වූයේ ඇති. එහි පටිච්චසමුප්පාදය හෙතු යැ ඵල යැ නිෂ්පාදයයි ත්‍රිවිධ වෙයි. අවිජ්ජා සංඛාර තණ්හා උපාදාන ද යන මේ හෙතු යැ විඤ්ඤාණ යැ නාමරූප යැ ජවියායතන යැ එස්ස යැ වේදනා ද යන මේ ප්‍රත්‍ය යැ, යම් හටයෙක් ඇද්ද මේ විපාක යැ, යම් ජාතියක් මරණයක් වේ ද මේ නිස්සන්ද යි,

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තථං චතුබ්බිකො : හෙතු පච්චයො විපාකො නිසංසෙ ච අවිජ්ජා ච තණ්හා ච සංඛාර ච උපාදානං ච අයං හෙතු, විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස පච්චයො කාමරූපං උපපජ්ජති. තථා උපපන්නස්ස සලායතනං¹. එසො වෙදනා ච අයං පච්චයො. යො භවො අයං විපාකො. යා ජාති යා ච ජරමරණං අයං නිසංසෙ.

තථං දුච්චො පච්චිකමුප්පාදෙ : අවිජ්ජා සංඛාර තණ්හා උපාදානං අයං සමුදයො, විඤ්ඤාණං නාමරූපං සලායතනං² එසො වෙදනා භවො ජාති මරණං ච, ඉදං දුක්ඛං. යං පන අවිජ්ජාතිරෙධා සංඛාර-නිරෙධො, ඉමානි තපපිපකෙඛන ඥෙඨ සම්මානි. තස්මිං පච්චික-මුප්පාදෙ යෙන ආකාරෙන නිද්දිට්ඨො, තෙන තෙන නිද්දිසිතබ්බො.

තථා බාවිසති ඉන්ද්‍රියානි : ආදස ඉන්ද්‍රියානි චක්ඛුන්ද්‍රියානි චක්ඛුන්ද්‍රියං යෙන දෙමනස්සින්ද්‍රියං, ඉදං දුක්ඛං. පුරිසින්ද්‍රියං ච දිට්ඨියා ච තණ්හා පදට්ඨානං. යතො පුරිතො පුරිසකානං තං එවං කාතබ්බතා. අථ අජ්ඣතනං සාරජ්ජති. අයං අභ්ඛ්‍යායෙ තං යථා³ සාරතො බහිඤ්ඤා පරියෙසති, අයං මමිඤ්ඤායෙ⁴ එවං ඉති, තත්ථ සුඛින්ද්‍රියං ච සොමනස්සින්ද්‍රියං ච පුරිසින්ද්‍රියස්සානුවිතතකා හොනාති. තස්ස අබ්භ්‍යාස-පරිපුණ්ණො ලොභධම්මො කුසලමුලෙ පච්චෙඤ්ජාති තස්ස වෙ අයමිසිප්පායො න පාරිසුරිං ගමජ්ජති. තස්ස දුක්ඛින්ද්‍රියං ච දෙමනස්සින්ද්‍රියං ච විතතති, දෙසො ච අකුසලමුලං පච්චෙඤ්ජාති සචෙ පන උපෙක්ඛං⁵. භාවෙති උපෙක්ඛින්ද්‍රියස්ස අනුවිතතකො⁶ භවති. අමොහො ච කුසල-මුලං පච්චෙඤ්ජාති. ඉති සත්ත ඉන්ද්‍රියානි කිලෙඝචන්ත්‍රමුපාදාය අනෙජොමානි අවිමානි සබ්බස්ස වෙදනා ඉතින්ද්‍රියං පුරිසින්ද්‍රියං.

තත්ථ අට්ඨ ඉන්ද්‍රියානි සද්ධින්ද්‍රියං යාව අඤ්ඤානාවිතො ඉන්ද්‍රියං, අයං දුක්ඛනිරෙධගාමිති පච්චදා, දසනනං පඤ්ඤින්ද්‍රියානං කාමරහස්ස පදට්ඨානං. මනින්ද්‍රියං භවරහස්ස පදට්ඨානං, පඤ්ඤින්ද්‍රියානි රූපරහස්ස පදට්ඨානං. ඉතින්ද්‍රියං ච පුරිසින්ද්‍රියං ච සත්තපඤ්ඤානතියා පදට්ඨානං. තත්ථ යෙන යෙන ඉන්ද්‍රියෙන සුතනං වා ගාථාය ඕතාරෙත්තුං සකෙකාති තෙන තෙන නිද්දිසිතබ්බො. එවං බ්බෙසුඤ්ඤා ධාතුසු අයතනෙසු සචෙට්ඨ පච්චිකමුප්පාදෙසු. අයං ඔතරණො භායෙ.

13. තත්ථ කතමො සොධනො භාගේ :

තයො ගාථා⁷ එකෙන අරමොන භාසිසන්ති⁸; තත්ථ එකිස්ස භාසිතාය අවිසිට්ඨාසු ආභාසිතාසු⁹ සො අනෙථා න නිද්දිසිතබ්බො. කිං කාරණං : න භි තාව සො අනෙථා භාසිතො, සො ආභාසිතො න සකකා නිද්දිසිත්තුං. යථා කිං : “අපමාදෙ අමතපදනති” ගාථා අගමෙකා ගාථා න නිද්දිසිතබ්බො,¹⁰ කිං කාරණං : අති තාව¹¹ ඉමස්ස අරමහස්ස අභාසිතං :

1. සට්ඨායතනං - මජ්ඣං.	6. යො ගාථා - ම, PTS.
2. යසා - ම.	7. අරමොන භාසිස්සන්ති - ම, PTS.
3. මමංකායෙ - ම.	8. භාසිතාසු - ම, PTS.
4. උපෙක්ඛා - ම, PTS.	9. අමතං පදනති - ම, PTS.
5. අනුවිතතකාමා - ම, PTS.	10. නිද්දිසිතබ්බො - ම, PTS.
11. අතිකතාතාව - ම, PTS.	

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කියෙයින් වතුර්විධ වෙයි යත් : හෙතු යැ ප්‍රත්‍ය යැ විපාක යැ නිෂ්‍යන්ද යැයි වතුර්විධ යි. අවිජ්ජා තණ්හා සංඛාර උපාදාන ද යන මේ හේතු යැ, විඤ්ඤාණය නාම රූපයට ප්‍රත්‍යය වෙයි, (විණ්ණාණයෙන්) නාමරූපය උපදී, එසේ උපන්නහුට භධායතනය ද එස්සය ද වෙදනා ද යන මේ ප්‍රත්‍යය වෙයි. යම් භවයෙක් ඇද්ද මේ විපාක යැ, යම් ජාතියක් යම් ජරාමරණයකුත් ඇද්ද මේ නිෂ්‍යන්ද යි.

කියෙයින් පටිච්චසමුප්පාදය ද්විවිධ වෙයි යත් : අවිජ්ජා සංඛාර තණ්හා උපාදාන යන මේ සමුදය යැ, විඤ්ඤාණ නාමරූප සමුදයතන එස්ස වෙදනා භව ජාති මරණ ද යන මේ දුඃඛ යැ. යළි අවිද්‍යා නිරොධයෙන් සංඛාරනිරොධය වෙයි. (මෙසේ) තත්ප්‍රතිපක්ෂ තායෙන් මේ සත්‍යයෝ දෙදෙනා වෙති. එහෙයින් පටිච්චසමුප්පාදය යම් අයුරෙකින් වදරන ලද්ද ඒ ඒ අයුරින් දක්වියැයුත්තේ යි.

එසෙයින් දෙවිසි ඉන්ද්‍රියයෝ, වෙති : (ද්වාදස ... එවං ඉත්ථී ? මෙ ද ව්‍යාකූල තැනෙකි.) එහි සුඛින්ද්‍රිය ද සොමනස්සින්ද්‍රිය ද පුරිස්සින්ද්‍රියට අනුවර්තක වෙති. ඔහුට අධ්‍යායය පරිපූර්ණ වූ ලොභධර්මයෝ කුශලමූලයන් වර්ධනය කෙරෙති. ඉදින් ඔහුගේ මේ අධ්‍යායය පිරිමට නොයේ නම්, ඔහුට දුක්ඛින්ද්‍රිය ද දෙමනස්සින්ද්‍රිය ද පවතී, දෙස අකුසලමූලය ද වැඩෙයි. ඉදින් වැලිත් උපෙක්ෂාව වඩා නම්, උපෙක්ෂින්ද්‍රියට අනුවර්තක වේ නම් අමොහකුසලමූලය ද වඩයි. (ඉති සත්තඉන්ද්‍රියානි ... මෙ ද ඉද්ධවියයුතු තැනෙකි.

එහි ඉන්ද්‍රියයෝ අවදෙතෙක් වෙති : සද්ධින්ද්‍රිය පටන් අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය දක්වා යි. මේ දුක්ඛනිරොධභාවිතීපටිපද යැ, දසවැදෑරුම් පඤ්ඤින්ද්‍රියයන් අතුරෙන් (?) කාම රාගයට පදවිධාන යැ, මනින්ද්‍රිය භවරාගයට පදවිධාන යැ, පඤ්ඤින්ද්‍රියයෝ (?) රූප රාගයට පදවිධාන යැ, ඉන්ද්‍රියින්ද්‍රිය ද පුරිස්සින්ද්‍රිය ද සත්වප්‍රඥප්තියට පදවිධාන යැ, එහි යම් යම් ඉන්ද්‍රියයෙකින් යුක්ත වූයේ හෝ භාවයෙන් අවතරණය කරන්නට හැකි වූයේ නම් ඒ ඒ ඉන්ද්‍රියයෙන් දක්වියැයුත්තේ යි. මෙසේ ස්කන්ධ ධාතු ආයතන සත්‍යය පටිච්චසමුප්පාදයන්හි අවතරණය කටයුත්තේ යි. මේ ඔතරණභාර යි.

13. එහි සොධනභාර කව්‍ය :

භාවා තුනක් එක් ආරම්භයෙකින් වදරනු ලැබෙත්. එහි එක් භාවාවක් වදළ කල්හි සෙසු භාවා නො වදළ කල්හි (භාවායෙහි) ඒ අර්ථය නොදක්වියැයුතු යැ, කරුණු කිම යත් : එතෙක් ඒ අර්ථය නො වදළ හෙයිනි. ඒ නො වදළ අර්ථය දක්වන්නට නො හැක්ක. ඒ කියේ යැ : “අප්පමාදෙ අමතපදං” යන භාවාව යැ, මේ එක භාවාව නො දක්වියැයුත්තී යැ, කරුණු කිම ප්‍රත් : මේ ආරම්භයගේ නො වදරන ලද අර්ථයෙක් ඇත :

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

15. 'එතං විතෙසනො ඤාතො - අපමාදමහි පඤ්ඤානා,
අපමාදෙ පමොදනාහි - අරියානං ගොචරෙ' රතා'ති.

ඉදං අභාසිතං ඉඡිකාමි ගාථාය භාසිතාය අනේ: න නිද්දිසි-
තබ්බො.¹ තිං කාරණං: අනි තත් අවසිට්ඨං: "තෙ කාසිනො
සාතතිතා නිවමං දළහපරකකමා"ති ගාථා, එවං ඉමා ගාථායො යද
උපධාරිතා: හවනති, තද අනේ: නිද්දිසිතබ්බො.

එවං අසුභපුබ්බෙසු සුතෙතසු බ්‍යාකරණෙසු වා එකුද්දෙතො
භාසිතො. යා විමංසා තුලනා ඉදං අනි කිවමං, ඉදං සුතං භාසිතං
තසා වෙච්චනං නිද්දිට්ඨං වා න වා'ති. තත් යා විමංසා, අයං
වුච්චකෙ සොධනො භාණේ.

14. තත් තත්තමො අබ්ධිතො භාණේ:

එකතතතා ව වෙමතතතා ව. තත් තත්තපඤ්ඤානති ව කිවම-
පඤ්ඤානති ව සා එකතතතා ව වෙමතතතා ව යථා පඤ්ඤානති, එතෙ වෙච්-
චනෙන² වෙමතතතා, (P) පජානානිති පඤ්ඤා, සා ව ආබිපතෙය්‍යවේන
පඤ්ඤානති. යං අනොමතියවේන පඤ්ඤානතං,³ තං අකමපියවේන⁴
පඤ්ඤාබලං. තනුභුතා ගොචරතතවසා සෙව සති නිසු රතනෙසු
අනුසාති බුද්ධානුසාති ධම්මානුසාති සබ්බානුසාති අවිපරි-
තානුසාරණතාය සම්මාදිට්ඨිධම්මානං පච්චියෙන ධම්මවිචයසමෝ-
ජ්ඣිවේන අනිනිසාරතො අභිඤ්ඤාති. සබ්බෙපෙන මහතා කා වජ්ඣ
අවිකොපනතාය එකතතා, යථා උණේන සංසරිතං උණේනදකං,
සිතෙන සංසරිතං සිතොදකං, බාණේදකං ගුලොදකනති, ඉදං
එකතතතා වෙමතතතා ව.

අනි සුත ධම්මො නානාධම්මසබ්බතො⁵ එකතතතා,⁶ යථා රූපං
චිත්තාණේ දසෙසනබ්බො⁷ තං ව රූපනති එකතතතා, පඨවිධාතු¹⁰
ආපො - තෙජෝ - වායොධාතුති වෙමතතතා. එවං සබ්බො චිත්තසො:
ධාතුසො. රූපනති එකතතතා, පඨවිධාතු ආපො - තෙජෝ - වායො-
ධාතුති වෙමතතතා. පඨවිධාතුති ලක්ඛණතො එකතතතා,
සංකිණ්ණවජ්ඣතො වෙමතතතා. යං කිඤ්චි කතබල ලක්ඛණං. සබ්බං
තං පඨවිධාතුති. එකතතතා, කෙසා ලොමා නබා දන්තා ජවී වමචනති
වෙමතතතා, එවං සබ්බො¹¹ චිත්තසො ධාතුසො, රූපනති එකතතං,
සද්දං ගති: රසා ථොට්ඨබ්බාති වෙමතතතා.

අනි සුත ධම්මො වෙමතතතා අඤ්ඤා¹² නාමං ලහති, යථා
කායානුපසංසායාන ව සඤ්ඤා විනිලකසඤ්ඤා උද්ධුමානකසඤ්ඤා,
අයං අසුභසඤ්ඤා, යා එකතතතා අරම්මණතො වෙමතතතා, (සා

1. නිද්දිසිතබ්බො - ම. PTS.	6. අනොමතියවේන - ම, PTS.
2. උපධාරිතා යද - ම. PTS.	7. සංසතො - ම, PTS.
3 { කිත්තපඤ්ඤානති - ම.	8. එකතො - ම, PTS.
පඤ්ඤානති - PTS.	9. වාරෙතබ්බො - ම, PTS.
4 එකවෙච්චනෙන - ම.	10. පඨවිධාතු - ම, PTS.
5. පඤ්ඤානතනති - ම, PTS.	11. සබ්බං - ම, PTS.
12. අඤ්ඤා ම, PTS.	

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

15. "ප්‍රාඥ වූ පණ්ඩිතයෝ අප්‍රමාදයෙහි තෙල (ප්‍රමත්තයාහට සසර වටින් නිස්සරණ යෙක් නැත, අප්‍රමත්තයාහට ඇත යන) විශේෂය වෙසෙසින් දැන අප්‍රමාදයෙන් සතුටු වෙති, ඔහු බුද්ධාදී ආයතීයන්ට ගොවර වූ සතර සිව්වන් ආදි ධර්මයෙහි ඇලුණු වෙති" යන—

මෙය අභාසිත යැ, මේ ගාථාව වදළ කල්හී දු අර්ථය නො දක්වියැ යුතු යැ. කරුණු කීම යන් : එහි අවශිෂ්ටයෙක් ඇත :

"තෙ ඤායිතො සාතතිකා නිව්චං දළ්භපරක්කමා" යන ගාථාව යැ. මෙසේ මේ ගාථාවෝ යම් විටෙක විමසන ලද්දහු වෙත් ද එකල්හි අර්ථය දක්වියැයුත්තේ යි.

මෙසේ නො ඇසුරු සූත්‍රයන්හි හෝ වෙය්‍යාකරණයන්හි හෝ එක් උද්දෙසයක් කියනලද්දේ ය, (එහි) යම් විමසාවක් තුලනාවක් ඇද්ද, මේ කිය ඇත. (?) මේ සූත්‍රය භාසිත යැ. ඒ සූත්‍රයාගේ වෙවච්ඡාදන දක්වන ලද හෝ නො දක්වන ලද හෝ දැයි එහි යම් විමසාවක් ඇද්ද, මේ සොධනභාර යයි කියනු ලැබේ.

14. එහි අධිවිධානභාර කවර :

එකත්තතා සංඛ්‍යාත සාමාන්‍යය ද වෙමත්තතා සංඛ්‍යාත විශේෂය ද වෙයි. එහි කෘතප්‍රඥප්ති ද කෘත්‍යප්‍රඥප්ති ද වෙයි. (සා එකත්තතා ව ... ? මෙද ව්‍යාකූල කැතෙකි.) ප්‍රකර්ෂයෙන් දැනගනී නුයි පඤ්ඤා නමු. එ ද අධිපතිභාවාර්ථයෙන් "පඤ්ඤත්ති" නමු. (යං අනොමන්තියටියෙන?) පඤ්ඤත්ත නම් වේ ද, එය අවිද්‍යාවෙන් කම්පා නොවන අර්ථයෙන් පඤ්ඤාබල නම් වෙයි. (නනුභූතා ගොවරත්තවසා?) ඒ සතිය මැ රත්තත්‍ර යෙහි පුනපුනා පැවැතීම වශයෙන් අනුස්සති" නම් වේ. අවිපරිත ව සිහිකිරීම් වශයෙන් බුද්ධානුස්සති ධම්මානුස්සති සංඝානුස්සති නම් වේ. සමාග්දෘෂ්ටිධර්මයන් ප්‍රකාරයෙන් විමසීමෙන් ධම්මවිවය සබ්බොද්ධකාම වෙයි, අභිනිභාර වශයෙන් අභිඤ්ඤා වේ යයි. (සබ්බවෙසන මග්ගා කා?) වස්තුන්ගේ අවිකොපනතායෙන් එකත්වය වේ. ඒ මෙසේ යැ : උෂ්ණය හා සංසෘෂ්ට වූයේ උණෙහාදක යැ, සීතය හා සංසෘෂ්ට වූයේ සීතොදක යැ, ක්ෂාරොදක යැ භූධොදක යැ යන මේ එකත්තතා ද වෙමත්තතා ද වෙයි.

යළි ධර්මයෙක් නානාධර්මයන් හා සංගත වූයේ එකත්තතායෙක් ඇත. ඒ මෙසේ යැ : රූපය වතුර්විධ කොට දක්වියැයුතු යැ, එද 'රූප යනු එකත්තතා යැ, පඨවිධාතු ආපො-තෙජො-වායොධාතු යනු වෙමත්තතා යි. සියලු සතර ධාතුහු මෙසේ යි. "රූපං" යනු එකත්තතා යැ, පඨවි ධාතු ආපො-තෙජො-වායොධාතු වෙමත්තතා යැ, 'පඨවිධාතු' යනු ලක්ෂණ විසින් එකත්තතා යැ, සංකීර්ණවස්තු විසින් වෙමත්තතා යි. "යං කිඤ්ච කක්ඛලලක්ඛණං සබ්බං තං පඨවිධාතු" යනු එකත්තතා යැ, "කෙසා ලොමා නමා දත්තා පථි වම්මං" යනු වෙමත්තතා යි. සියලු සතර ධාතුහු මෙසේ යි. 'රූපං' යනු එකත්තතා යැ, 'සද්ද ගන්ධා රසා ථොට්ඨබ්බා" යනු වෙමත්තතා යි.

යළි වෙමත්තතා ධර්මයෙක් ඇත : එය අත් නාමයක් ලබයි, ඒ මෙසේ යැ කායානු පස්සතායෙහි නව සංඥයෙකි : විනිලකසඤ්ඤා උද්ධමානකසඤ්ඤා ... මේ අශ්‍රහ සංඥ යැ, යම් එකත්තතාවක් ආලම්බන හෙයින් වෙමත්තතා වේ ද, එය මෙසේ සඤ්ඤා

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එවිං. සඤ්ඤා වේදනාසු ආදීනවං. සමනුපසංගතො. තථාඛිඛිතානං. සමංඛිඤ්ඤං. ච සායෙව ඛම්මෙසු. තත්ථ සඤ්ඤාභාවිනා. විරිසිඤ්ඤං. ච ඛම්මෙසු ඛම්මානුපසංගතා. විතෙත විතතසඤ්ඤං. පජ්ඣතො. පඤ්ඤාදිඤ්ඤං. ච විතෙත විතතානුපසංගතා. ඉති යො කොචි ස්ඤ්ඤාපචාරො¹ සබ්බසො. පඤ්ඤාය ගොචරො. පඤ්ඤා, අයං වෙමත්තනා, යථාකාමරුගො භවරුගො. දිට්ඨිකරුගොති වෙමත්තනා. තණ්හාය. ඉති යං එකත්තනාය ච වෙමත්තනාය ච ස්ඤ්ඤං. චිමංසනා. තුලනා, අයං අඛිඛිතානො² භාරො.

15. තත්ථ කතමො පටික්ඛාමෙති භාෂො :

සහෙතු සප්පච්චයං. වොදනං ච සංකිලෙසො ච, යං තදුභයං. පරියෙට්ඨි ස පටික්ඛාමො භාරො. ඉති ඛම්මානං. සහෙතුකානං. හෙතු පරියෙසිතබ්බො, සප්පච්චයානං. පච්චයො. පරියෙසිතබ්බො.

තත්ථ කිං. නානාකාරණං. හෙතුස්ස ච පච්චයස්ස ච : සභාවෝ, හෙතු, පරභාවෝ. පච්චයො. පරභාවස්ස පච්චයො. හෙතුපි, සභාවස්ස හෙතු (යා?) පරභාවස්ස කස්සචි පච්චයො. අවුතෙතා, හෙතු, වුතෙතා. පච්චයො. අජ්ඣිකතීකො. හෙතු බාහිරො. පච්චයො. සභාවෝ, හෙතු පරභාවෝ. පච්චයො. නිබ්බතතකො. හෙතු පටිග්ගාහකො³ පච්චයො. නෙවාසිකො. හෙතු, ආනන්දකො. පච්චයො. අසාධාරණො. හෙතු, සාධාරණො. පච්චයො. එකො යෙව හෙතු, අපරුපරො. පච්චයො.

හෙතුස්ස උපකරණං. සමුදයෙනතබ්බො⁴ : සමුදයං. හෙතු, තත්ථ දුච්චො. හෙතු දුච්චො. පච්චයො : සමනන්තරපච්චයො. ච පරමපර-පච්චයො. ච. හෙතුපි දුච්චො : සමනන්තරහෙතු ච පරමපරහෙතු ච. තත්ථ කතමො පරමපරපච්චයො : අවිජ්ජා නාමරූපස්ස පරමපරපච්චයො. විඤ්ඤාණං. සමනන්තරපච්චයතාය පච්චයො. යදි ආදිමහි අවිජ්ජා-නිරුද්ධො. භවතී නාමරූපස්ස නිරුද්ධොපි, තත්ථ සමනන්තරං. කිං. කාරණං. පරමපරපච්චයො. සමනන්තරපච්චයො. සමුදයනිකො⁵ අයං. පච්චයතො. තත්ථ කතමො පරමපරහෙතු : විජානනත්තං. පරමපර-හෙතුතාය හෙතු, අඤ්ඤාකාරො. සමනන්තරහෙතුතාය හෙතු යස්ස හි යං. සමනන්තරං. නිබ්බතතාති, සො තස්ස හෙතුපි ජාතීනිරුද්ධා. බහි ආකාරනිරුද්ධො, ආකාරනිරුද්ධා. දණ්ඩනිරුද්ධො, දණ්ඩනිරුද්ධා. බණ්ඩනිරුද්ධො. එවා. හෙතුපි දුච්චා. සො. කාහි පස්සිතබ්බො (P)

පච්චසමමුපාදෙ යථා. අවිජ්ජාපච්චයො. තස්ස පුන කිං. පච්චයො : අයොනිසොමභිසිකාරො, සො. තස්ස පච්චයො. සඛිංරුතං, ඉති පච්චයො. ච සමුප්පන්නං. ච. තත්ථ කො. හෙතු : අවිජ්ජායෙව. තථාහි පුරිමා. කොචි න පඤ්ඤායති, තත්ථ අවිජ්ජානුසංයො. අවිජ්ජාපටිග්ගවිකාස්ස හෙතු, පුරිමා. හෙතු පච්ජා. පච්චයො, සාපි අවිජ්ජා. සඛිංරුතං. පච්චයො. චතුහි කාරණෙහි : සහජතපච්චයතාය සමනන්තරපච්චයතාය. අහිසන්දනපච්චයතාය. පතිට්ඨානපච්චයතාය.

1. ස්ඤ්ඤාපචාරො - ම, PTS.
2. තුලනායමඛිඛිතානො - PTS.
3. පටිග්ගාහකො - ම, PTS.
4. සමුදයෙනතබ්බො - ම.
5. සමුදයනිකො :- ම

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

වෙද්දානවත්ති ආදීනව දක්නහුට (සා එවං ... චිත්තානුපස්සනා ?) මෙසේ යම් කිසි ඥාණපචාරයෙක් ඇද්ද එය සර්වප්‍රකාරයෙන් ප්‍රඥවට ගොවර වෙයි. මේ වෙමත්තකා යි. ඒ මෙසේ යැ: කාමරාග යැ භවරාග යැ දිට්ඨි රාග යැ යන මේ තණ්හාවට වෙමත්තකා යි. මෙසේ එකත්තකා පිළිබඳ වූ ද වෙමත්තකා පිළිබඳ වූ ද යම් ඥානයක් විමසනාවක් තුල්‍යාවක් වේ දැ මේ අධිට්ඨානභාර නම් වේ.

15. එහි පරික්ඛාරභාරය කවර :

සහෙතු සප්තාය වූ ව්‍යවද්‍යාය ද සංක්ඛ්‍යාය ද වෙයි, ඒ වොද්‍යා සංක්ඛ්‍යාය දෙක පිළිබඳ යම් පයෙඛිණ්ණයෙක් වේ ද, එය පරික්ඛාරභාර නම් වේ. මෙසේ සහෙතුක වූ සියලු ධර්මයන්ගේ හේතුව සෙවියැයුතු යැ, සප්තායධර්මයන්ගේ ප්‍රත්‍යය සෙවියැයුත්තේ යි.

එහි හේතුහුගේ ද ප්‍රත්‍යයාගේ විශේෂය කවර : සමානභාවය හේතු යැ, එයින් අත්‍යභාවය ප්‍රත්‍යය යැ, පර (අත්‍ය) භාවයට හේතුව ද ප්‍රත්‍යය වෙයි, සභාව හේතුව කිසියම් පරභාවයකට ප්‍රත්‍යය වෙයි, නො කියන ලද්දේ හේතු යැ. කියන ලද්දේ ප්‍රත්‍ය යැ. ආධ්‍යාත්මික වූයේ හේතු යැ, ඛාහිර වූයේ ප්‍රත්‍ය යැ. සමානභාවය හේතු යැ, අත්‍යභාවය ප්‍රත්‍ය යැ. නිපද වනුයේ හේතු යැ, පරිග්‍රාහක වූයේ ප්‍රත්‍ය යැ. තෙවාසික වූයේ හේතු යැ, ආගන්තක වූයේ ප්‍රත්‍ය යැ. අසාධාරණ වූයේ හේතු යැ, සාධාරණ වූයේ ප්‍රත්‍ය යැ. එකලා වූයේ හේතු යැ, අපරාපර වූයේ ප්‍රත්‍යය යි.

හේතුහුගේ උපකරණය එළාවියැයුතු යැ, සමුද්‍යාය හේතු යි. එහි හේතුව ද්විවිධ යැ, ප්‍රත්‍යය ද්විවිධ යැ, සමනන්තරහේතුව ද පරම්පරහේතුව ද ද්විවිධ හේතු යි. එහි පරම්පර ප්‍රත්‍යය කවරෙ යන් : අවිද්‍යාව නාමරූපයට පරම්පරප්‍රත්‍යය වෙයි. විඤ්ඤාණය සමනන්තර ප්‍රත්‍යයභාවයෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි. ඉදින් ආදියෙහි අවිද්‍යානිරෝධය වේ නම් නාම රූපයාගේ නිරෝධයත් වෙයි. එහි සමන්තරප්‍රත්‍යය කවර කරුණෙකින් පරම්පරප්‍රත්‍යයත් සමනන්තරප්‍රත්‍යයත් එළවනලද ද (අයං පච්චයො ... සො තාහි පස්සිතබ්බො ?)

පච්චවසමුප්පාදය මෙසේ යැ : අවිද්‍යාව ප්‍රත්‍යයධර්මයෙකි. ඒ අවිද්‍යාප්‍රත්‍යයට වැලිත් තුමක් ප්‍රත්‍යය වේ ද : අයෝතිසොමනසිකාරය යි. හේ කවරක්කට ප්‍රත්‍යය වේ ද, සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වෙයි. මෙසේ ප්‍රත්‍යය ද ප්‍රත්‍යයසමුත්පත්තිය ද වෙයි, ඒ අවිද්‍යා ප්‍රත්‍යයට හේතු කවරෙ යැ: අවිද්‍යාව මැ යි. ඒ එසේ මැ ය : (අවිද්‍යාවගේ) පූර්වකෙළවර නො පැනෙයි. එහි අවිද්‍යානුශය අවිජ්ජාපරිපූර්ණයට හේතු යි, හේතුව පූර්ව වෙයි. ප්‍රත්‍යය පසුව වේ. ඒ අවිද්‍යාව ද සංස්කාරයන්ට සතර කාරණයෙකින් ප්‍රත්‍යය වෙයි : සහජාන ප්‍රත්‍යභාවයෙන් සමනන්තරප්‍රත්‍යාතායෙන් අභිසන්දානප්‍රත්‍යාතායෙන් පතිවිධාන ප්‍රත්‍යාතායෙන් යන සතර කරුණෙනි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කථං සහජාතපච්චයනාය අවිජ්ජා, සංඛාරාදිං පච්චයො : යං චිත්තං රූපරිසුට්ඨිනං¹, තත් අවිජ්ජාපරිසුට්ඨානෙන සංඛං පඤ්ඤාය ගොචරං හනති. තත් සංඛාරාදී පච්චයට්ඨිකා, අධ්‍යාභූමිකාර-මහත්තංසා (?) අයං අවිජ්ජා සහසමුප්පන්නං. චුද්ධං විරුද්ධං චේපුලලාත්තමාපජ්ජනති චතුති කාරණෙති පඤ්ඤා පඨිගමී. කතමෙති චතුති : අනුසයො, පරිසුට්ඨානං, සංයොජනං, උපාදානං. තත් අනුසයො, පරිසුට්ඨානං ජනෙති² පරිසුට්ඨිතා සංයුජ්ජති සංයුත්තා³ උපාදියති, උපාදානපච්චයා හවො. (එවං තෙ සංඛාරා තිව්ඛා උප්පන්නා භූමිගතා භාසාඤ්ඤාත් අයං මග්ගෙන විනිත්තතායාති තෙ එමගතා අපඨිවිනිතාතිපි තෙ සංඛාරාදී චුට්චතී. එවං සහෙතු සමුප්පන්නවේන අප්පිගෙව⁴ පච්චයා සංඛාරාදිං පච්චයො නිද්දිට්ඨං අපනෙති කුසලං අකුසලං කුසලො ච අකුසලො ච පක්ඛිපිතබ්බං. විපාකධම්මො, අපනෙතො විවතීයං අවිවතීයං විවතීයං ච අවිවතීයං ච පක්ඛිපිතබ්බං. හව . . . ?) සංඛසුත්තං පරික්ඛිපිතබ්බං.

දස තථාගතබලාති චත්තාරි වෙසාරජ්ජාති පුඤ්ඤාති අනඤ්ඤාකතං, අවිජ්ජා සමනන්තරපච්චයනාය සංඛාරාදිං පච්චයො. යෙන චිත්තෙන සහ සමුප්පන්නා අවිජ්ජා තංසා චිත්තංසා සමනන්තරචිත්තං සමුප්පන්නනති තංසා යං සමනන්තරචිත්තං සමුප්පන්නනති, තංසා පච්චිමංසා චිත්තංසා පුරිමචිත්තං හෙතුපච්චයනාය පච්චයො. තෙන අවිජ්ජා හෙතු, තෙන චිත්තෙන උපාදානං අනොකාසනං ඤාණං හ උප්පජ්ජති, යා තංසා අප්පමාදා ඛාතු අභිජ්ඣාතිසංඤ්ඤා තතිං විපල්ලාසා උප්පජ්ජනති : 'අසුභෙ සුභනති, දුඃභෙ සුභ'නති. තත් සංඛාරා උප්පජ්ජනති රත්තා දුට්ඨා, මුලකංසා⁵ වෙනනා රූපරිසුට්ඨානෙන බ්‍යාපාදපරිසුට්ඨානෙන අවිජ්ජාපරිසුට්ඨානෙන දිට්ඨිවිපල්ලාසො වජ්ජතිඤ්ඤෙ නිද්දිසිතබ්බං. යං විපරිතචිත්තො විජ්ජනාති අයං චිත්තවිපල්ලාසො. යා විපරිතසඤ්ඤා උප්පණ්ණාති⁶ අයං සඤ්ඤා විපල්ලාසො. යං විපරිතදිට්ඨි අතිතිවිසති අයං දිට්ඨිවිපල්ලාසො.

අට්ඨි මිච්ඡන්තාති වඩ්ඪනති තිණි අකුසලාති, අයොනිසො-මනසිකාරෙ උප්පන්නං විඤ්ඤාණං ච විජ්ජං ච කණෙතති. ඉති පුබ්බා පරතෙන අකුසලානාතරිතරෙ [?] සංඛාරා චුද්ධං චේපුලලං ගච්ඡන්ති. තෙ ච මහතා ච අපාරිච්ඡිතා පොතොහවිකා සංඛාරා හවන්ති. ඉති එවං අවිජ්ජා සහජාතපච්චයනාය සංඛාරාදිං පච්චයො සමනන්තරපච්චයනාය ච.

කථං අභිසංඤ්ඤාකාරෙන අවිජ්ජා සංඛාරාදිං පච්චයො : යං අවිජ්ජා තෙ සංඛාරෙ අභිසංඤ්ඤාති පරිපථරී. සෙය්‍යථාපි භාම උප්පලං වා පදුමං වා තං උදකෙ වඩ්ඪං. අයං, සිතෙන වාරිතා අභිසංඤ්ඤා පරිසංඤ්ඤා චුද්ධං විරුද්ධං චේපුලලං අපජ්ජති එවං අභිසංඤ්ඤාවේන අවිජ්ජා සංඛාරාදිං පච්චයො.

1. පරිසුට්ඨං - ම, PTS.
 2. ජාති - ම, PTS.
 3. අප්පිගෙව - ම
 4. මුලකංසා - ම, PTS.
 5. උප්පණ්ණාති - ම.
 * මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කියෙයින් සහජානප්‍රත්‍යාසයෙන් අවිද්‍යාව සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වෙයි යත් : යම් සිතක් රාගයෙන් මඬනා ලද ද, එහි අවිජ්ජා පරිපූර්ණතාවය හේතු කොට ගෙන සියලු ප්‍රඥාගොචරය නසයි. (තත්ථ සංඛාරා?) මේ අවිද්‍යාව එක්ව උපන් ධර්මය සමග වෘද්ධියට වැඩීමට විපුල බවට පැමිණෙන්නී සතර කරුණෙකින් ප්‍රඥව ප්‍රභිණ කෙරෙයි කවර සතරෙකින් යත් ; අනුශය යැ පරිපූර්ණතාවය යැ සංයෝජන යැ උපාදාන යැ යන සතරෙනි. එහි අනුශය පරිපූර්ණතාවය උපදවයි පරිපූර්ණතාවය වූවා සංයුක්ත වෙයි, සංයුක්ත වූවා උපාදාන කෙරෙහි, උපාදාන ප්‍රත්‍යයෙන් හවය වේ. (එවං තේ..... සබ්බසුත්තං නික්ඛිපිතබ්බං ? මේ වාක්‍ය ප්‍රදේශය ද, ව්‍යාකූලය)

තරාගත බලයෝ දසදෙනෙකි, වෛසාරද්‍යයෝ සතර දෙනෙකි. (පුඤ්ඤාති අනාඤ්ඤාකතං?) අවිද්‍යාව සමන්තර ප්‍රත්‍යභාවයෙන් සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වෙයි, යම් සිතක් සමග උපන් අවිද්‍යාව ඒ සිතට සමන්තරව සිතක් උපන් නුයි ඒ සිතට සමන්තරව යම් සිතක් උපන් නුයි ඒ පශ්චිම චිත්තයට පූර්ව චිත්තය හේතු ප්‍රත්‍යාසයෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි. එහෙයින් අවිද්‍යාව, හේතු යි. ඒ සිතින් උපාදානව අවිකාස නො කරන ලද ඥානය නූපදී. ඔහුගේ යම් අප්‍රමාද ධාතුවක් අභිධ්‍යායෙන් යුක්ත වූ ද, එහි අභ්‍යන්තරයෙහි භූත යැ දූෂණයෙහි සුඛ යැ යන විපයභාසයෝ උපදිත්. එහි රාගයෙන් රත්වූ, ද්වේශයෙන් දූෂිත වූ සංස්කාරයෝ උපදිත්. මොහයෙන් මුළු වූවහුගේ චේතනාව රාගපරිපූර්ණතාවයෙන්, ව්‍යාපාදපරිපූර්ණතාවයෙන්, අවිද්‍යා පරිපූර්ණතාවයෙන් දිවයි විපල්ලාසය වස්තු නිර්දේශයෙහි ලා දක්වියැ යුතු යැ. විපරිත සිත් ඇතිව යමක් දැනගනී ද මේ චිත්ත විපල්ලාස යැ, යම් විපරිත සංඥාවක් ගනී ද මේ සඤ්ඤාවිපල්ලාස යැ, යම් විපරිත දෘෂ්ටිකට බැසගනී ද මේ දිවයිවිපල්ලාස යි.

අවච්ඡරුම් මිච්ඡත්තයෝ තුන් අකුලයන් වඩත්. අයොනිසො මනසිකාරයෙහි උපන් විඤ්ඤාණය ද විද්‍යාව ද, කෙරෙත් (ද) ඉතිපුබ්බා පරන්තෙ..... සංඛාරා හවන්ති?)

මෙසේ අවිද්‍යාව සහජාන ප්‍රත්‍යභාවයෙන් ද සමන්තර ප්‍රත්‍යභාවයෙන් ද සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වේ.

කී සෙයින්, අභිසන්දනාකාරයෙන් අවිද්‍යාව සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වෙයි යත් : ඒ අවිද්‍යාව, ඒ සංස්කාරයන් අභිසන්දනය කෙරෙයි, පැතිරගෙන සිටී, යම් සේ උපුලක් හෝ පියුමක් හෝ උදකයෙහි වැටෙනුයේ සිහිල් දියෙන් තෙත්වූයේ හාත් පසින් තෙත්වූයේ වෘද්ධියට වැඩීමට විපුල බවට පැමිණේ ද, එපරිද්දෙන් අභිසන්දනාර්ථයෙන් අවිද්‍යාව සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කථාං පඤ්චානවෙතන අවිජ්ජා සංඛාරානං පච්චයො : තෙ සංඛාරා අවිජ්ජා¹ නිසංසාය චුද්ධං විරුලිති වෙසුලලං² ආපජ්ජනති. සෙය්‍යථාපි නාම උපපලං වා පදුමං වා පඨවිං නිසංසාය පඨවීයං³. පඤ්චාය චුද්ධං විරුලිති වෙසුලලං ආපජ්ජනති, එතෙ සංඛාරා අවිජ්ජා නිසංසාය අවිජ්ජාය⁴ පඤ්චානවෙතන චුද්ධං විරුලිති වෙසුලලං ගච්ඡනති. එවං පඤ්චානවෙතන අවිජ්ජා සංඛාරානං පච්චයො.

පුන රුහසහනෙය්‍ය කම්මෙය්‍ය විපාකෙන පටිපාටිකම්මෙහි ගවේ, නිබ්බත්තති, තං කම්මෙය්‍ය⁵ සබ්බං අභිනිවිට්ඨං අඤ්ඤාණවසෙන පොතොභවිකා⁶ සංඛාරානි චුච්චනති, එවමපි අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා අභිජී. පුන පඤ්ඤාය යෙ ව සෙවා⁷ පුග්ගලා, යෙ ව අසඤ්ඤාසම්මාපනති. සම්මාපනතා, යෙ ව ගවගතා, යෙ ව අනෙතාගතායෙව සංසෙදජා, යෙ ව වා පන අඤ්ඤා හි කොචී අනාගාමීභූතා න වේතෙනති න ව පඤ්ඤනති, තෙසං කීං පච්චයා සංඛාරා පුන රුහා අභිජී තෙසං සංඛාරානි උපාදානාති විතතමනුස්සරනතියෙව අවිජ්ජාසම්මාපකසම්මුතතා අසම්මුච්ඡිකපච්චයා තෙසං පුන ව ගතො ගච්ඡති.

එවමපි හි අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා. පුන සා තෙ න උපාදානා නපි සංඛාරා, අභිජී පුන තෙසං සත්ත අනුසංසා අසම්මුගතා අසම්මුච්ඡිකතා, තදුරමමණං ගච්ඡති, විඤ්ඤාණෙය්‍ය පඤ්චාය විඤ්ඤාණපච්චයා නාම-රූපං. එවමපි අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා.

පුන සා⁸ යං කිඤ්ඤී කම්මං ආවයගාමී, සබ්බං තං අවිජ්ජාචසෙන අභිසංඛාරීයති තණ්හාවතෙන ව අලමිසෙති. අඤ්ඤාණවසෙන ව තත්ථ ආදීනවමපි න ජානාති තදෙව විඤ්ඤාණවිජ්ජං ගච්ඡති. සායෙව තණ්හාසිතෙකො ගච්ඡති. සායෙව අවිජ්ජා සමෙමාභොති. එවමපි අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා විතතබ්බා. ඉති ඉමෙහි ආකාරෙහි අවිජ්ජා-සංඛාරානං පච්චයො.

තත්ථ අවිජ්ජාය හෙතු අයොනිසො මනසිකාරෙ පච්චයො භොති, තත්ථ අවිච්ඡේදො⁹, අයං තත්ථ තතියං බලං නිවත්තති, අයං පටිඤ්ඤි තත්ථ පුනබ්බවො, යො අවිච්ඡේදො¹⁰ අනුසංසායනවෙතන අයං අනුසංසො, සථා පතාකං¹¹ වා සාටකං වා (දෙව ජනා පිඨෙසු ව එකා වා බලං වා අයං නිවාචයෙසු, න පන පිඨෙසු සොසෙය්‍ය, තත්ථ යං සිනෙහා ආපොඛාතු අනුපුබ්බෙන සොසෙය්‍යබ්බො. උණං-ඛාතුමාගම්ම සපෙ පුන තං ආකාසෙ නිකම්මපෙය්‍ය තං උසායෙව යෙහුය්‍යතරං සිනෙහමාගවෙජ්ජය, න හි අනාගම්ම තෙජෝඛාතුං පරිසොසං¹² ගවෙජ්ජය. එවමෙව ගවගතපරමාපි සම්මාපනති න අනුරූපෙය්‍ය සම්මුගතායාය සංවත්තති. තෙ හි ආලසනති සම්මසනති, න ව තණ්හාය තණ්හාපහානං ගච්ඡනති ?)

1. අවිජ්ජායං - ම.	7. සෙකඛා - ම, PTS.
2. වෙසුලලං - ම, PTS.	8. පන සා - PTS.
3. පඨවිං - ම, PTS.	9. අභිච්ඡේදො - ම, PTS.
4. අවිජ්ජායං - ම, PTS.	10. අවෙච්ඡේදො - ම, PTS.
5. කාමෙය්‍ය - PTS.	11. { පටිකං - PTS.
6. පොතොභවිකා - PTS.	11. { පටාකං - ම.
12. පරිසෙය්‍යං - ම.	

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කී සෙයින් පතිට්ඨානාර්ථයෙන් අවිද්‍යාව සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වේ ද යත් : ඒ සංස්කාරයෝ අවිද්‍යාව නිසා වෘද්ධියට වැඩීමට විපුල බවට පැමිණෙති. යම් පරිදි උපුලක් හෝ පියුමක් හෝ පශ්චිම නිසා පශ්චිමෙහි පිහිටා වෘද්ධියට වැඩීමට විපුලබවට පැමිණේ ද, එපරිදි තෙල සංස්කාරයෝ අවිද්‍යාව නිසා අවිද්‍යාවෙහි පිහිටියාහු වෘද්ධියට වැඩීමට විපුලබවට පැමිණෙත්. මෙසේ පතිට්ඨානාර්ථයෙන් අවිද්‍යාව සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වේ.

යළි රාගසහගත කර්මයාගේ විපාකයෙන් ප්‍රති සන්ධියෙහි ලා භවය උපදී, ඒ සියල්ල නොදැනීම වශයෙන් කර්මයට පිවිසියේ වෙයි, (ඔහු) පුනර්භවය ඇති කරන සංස්කාරයෝ යයි කියනු ලැබෙත්. මෙසේ න් අවිද්‍යාප්‍රත්‍යයෙන් සංස්කාරයෝ ඇත. යළි (පඤ්චස්ස ?) යම් ශෛක්ෂ පුද්ගල කෙනෙක් වෙත් ද යම් අසංචේදී සමාපත්තියට සම්වන්නා හු වෙත් ද, භවගත වූ යම් කෙනෙකුත් වෙත් ද, අන්තොගත වූ මැ සංසෙදජ වූ යම් කෙනෙකුත් වෙත් ද, (යෙ ව වා පන අඤ්ඤාහි, කොච් ?) අනාගාමී වූවා හු වෙනතා නො කෙරෙති ප්‍රාර්ථනා නො කෙරෙත්. ඔවුනට සංස්කාරයෝ කුමක් ප්‍රත්‍යය කොට ඇත්තා හු ද, (යළි රාගය හේතු කොට භගත-අත්ථා නෙසං ගතො භවති ?)

මෙසේ මැ අවිද්‍යා ප්‍රත්‍යයෙන් සංස්කාරයෝ වෙති. (පුන සා?) ඔහු උපද්‍යායෝ නො වෙති, සංස්කාරයෝ නො ද වෙත්. යළි ඔවුනට සත් අනුශයයෝ නො නසන ලද්දාහු අසමුච්ඡින්න වූවාහු ඇත, විඤ්ඤායාගේ පිහිටීමට එය අරමුණු වෙයි. විඤ්ඤා ප්‍රත්‍යයෙන් නාමරූපය වෙයි, මෙසේත් අවිද්‍යා ප්‍රත්‍යයෙන් සංස්කාරයෝ වෙත්.

නැවත ඒ අවිද්‍යාව ආවයගාමී වූ යම් කිසි කර්මයක් ඇද්ද ඒ සියල්ල අවිද්‍යා වශයෙන් රැස් කරනු ලැබෙයි. කෘෂ්ණා වශයෙන් ඇලෙයි, නො දැනීම වශයෙන් එහි ආදීනවද නො දනී, එය මැ ප්‍රතිසන්ධි විඤ්ඤායට බීජ වෙයි. ඒ අවිද්‍යාව මැ කෘෂ්ණාවට සෙනහ වෙයි. ඒ අවිද්‍යාව මැ සම්මොහ වේ යයි. මෙසේත් අවිද්‍යා ප්‍රත්‍යයෙන් සංස්කාරයෝ නියැලුන්නාහු යැ. මෙසේ මේ ආකාරයෙන් අවිද්‍යාව සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වේ.

එහි අවිද්‍යාව හේතු යැ, අයොනියොමනයිකාරය ප්‍රත්‍ය වේ. එහි අවිච්ඡෙදය වෙයි, මේ එහි තුන් වැනි බලය (නිවත්ති?) මේ පටිසන්ධි යැ, එහි පුනර්භවය වෙයි, අසමුද්ධානාර්ථයෙන් නො සිඳි පැවැත්මක් වේ ද, මේ අනුශය යි, යම්සේ පතාකයක් හෝ සඵලක් හෝ (දේවජනා..... තණ්හාපහානං ගමජන්ති ?-මුළු වාක්‍යයැම විපරිත ව ව්‍යාකූලව ඇත.)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තථ සො අසමුක්ඛනානො අවිජ්ජාය අනුසයො ච විතතස්ස සම්ප්‍රේමොධො, ඉදං පරිග්‍රහිතං. යථාභූතං විඤ්ඤාණස්ස අප්පට්ඨෙධො අයං අවිජ්ජාසංවො, අවිජ්ජා විඤ්ඤාණඛිපං භවති. යං ඛිපං සො හෙතු භ සමුච්ඡිජ්ජති, අසමුච්ඡිජ්ජනො පටිසංඤ්ඤාති, පටිසංඤ්ඤානො භ සමුක්ඛානං භවති. අසමුක්ඛානං විතතං පරිග්‍රහිතං, පරිග්‍රහිතං භවිතො; යථාභූතං අප්පට්ඨං.

ඉති විඤ්ඤාණස්ස¹ සංසව්‍යො: අවිජ්ජායො, හෙතුඅයො: අවිච්ඡිද්‍යො: අනිවතතිඅයො: ඵලයො, පටිසංඤ්ඤායො: පුනර්භවයො, අසමුක්ඛානායො: අනුසයයො, සම්ප්‍රේමොධයො: පරිග්‍රහිතයො, අසම්ප්‍රේමයො: අවිජ්ජායො: ඵලතාවතා අවිජ්ජාය ඛෙතො නිද්දිට්ඨං භවති. අයං වූච්චති පරික්ඛාරො භාරො.

16. තථ කතමො සමාරොපනො භාරො :

උක්ඛට්ඨමති තමති - සන්තඤ්ඤාව භං විජ්ජාරං පන විතතබ්බං. විජ්ජාරවිධිං විජ්ජායං - අයං සමාරොපනො භාරො.

තථ නාමනිද්දෙසො උපසංකො, වජ්ජනිද්දෙසො වෙච්චනං වජ්ජාභූතො විජ්ජාරො. යථා කිං : යො භික්ඛු නිව්තනනො පභාසබ්බො. අයං උපසංකො.

තථ කතමො සමාරොපනො : කිඤ්චි භ වතතබ්බං රූපරූපං වා නාමවිතතපභාසබ්බං. යථා විඤ්ඤාණනාමි විජ්ජාරෙන කාතබ්බාති, අවිජ්ජා භා ඔපමෙත පඤ්ඤාපෙතබ්බො, අයං සමාරොපනො නිසිද්ධවිතතස්ස ට මතතිකො ට නිසංයො තණ්හා ට දිට්ඨි ට තථ දිට්ඨි අවිජ්ජා, තණ්හා සංඛාරං තථ දිට්ඨිපච්චයා තණ්හා ඉමෙ අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරං. තථ නිසිද්ධං විඤ්ඤාණං, ඉදං සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, යථා ජරමරණං ඉදං සංඛිද්ධෙන භාසිතෙ අවිසිද්ධිං පරොපයති (?)

“අනිසිද්ධස්ස චලිතං නජි”ති තස්ස ඵලං. දිට්ඨියා තණ්හාය ට පභාසං, තථ දිට්ඨි අවිජ්ජානිකරොධාය යථාභූතං² විඤ්ඤාණං රුගට්ඨානියෙසු³ බ්බෙමසු තං තං බ්බමි. උපෙච්චි⁴ අඤ්ඤං බ්බමි. බාචති මක්ඛාපොපමතාය: අථ බ්බස්ස පරිතෙතසු බ්බෙමසු රුගට්ඨානියෙසු⁵ ඡන්දරුගො නජි, කුතො තතො චලනා, අබ්බතෙතසු සතෙතසු (?) විතතං නිවේසයති⁶ තං අපනිට්ඨිතං විඤ්ඤාණං අනාහාරං නිරුජ්ඣති, විඤ්ඤාණනිකරොධා නාමරූපනිකරොධො, යථා ජරමරණනිකරොධො අයං සමාරොපනො.

1. සඤ්ඤාණස්ස - ම, PTS.
2. සම්ප්‍රේමොධයො - මජ්ඣං, PTS. නජි.
3. අපට්ඨෙතෙයො - ම.
4. භූතං - මජ්ඣං.
5. සරුගට්ඨානියෙසු - මජ්ඣං, PTS.
6. උපග්‍රහිතං - PTS.
7. සරුගට්ඨානියෙසු - මජ්ඣං, PTS.
8. නිවේසයයති - ම, PTS.

එහි අවිද්‍යාවගේ අසමුද්ධාතය ද අනුශය ද විත්තයට පරිබොධ වෙයි. මේ පරිශුච්ඡාන යි. යථාභූතව-ඇති සැටි) විඤ්ඤායාගේ අප්‍රතිවේධයෙන් වේ ද මේ අවිද්‍යාප්‍රව යි. අවිද්‍යාව විඤ්ඤායට බීජ වෙයි. යමක් බීජ වේ ද ඒ හේතුව නොසිඳි පවතී, නො සිඳි පවත්නේ ප්‍රතිසන්ධානය කෙරෙයි. ප්‍රතිසන්ධානය කරනුයේ සමුද්ධාතයට නො යෙයි. සමුද්ධාතයට නො පැමිණියේ සිත භාත්පසින් බැඳ ගනී. භාත්පසින් බැඳුණු සිත් ඇතියේ යථාභූත ව නො දනී.

මෙසේ විඤ්ඤායාගේ සාප්‍රචාර්ථය අවිද්‍යාර්ථයැ, හේතු අර්ථය අවිච්ඡේදාර්ථයැ. අතිවත්ති (නොනවත්නා) අර්ථය ඵලාර්ථයැ, ප්‍රතිසන්ධි අර්ථය පුනර්භාවාර්ථය යැ, අසමුද්ධාතාර්ථය අනුශයාර්ථය යැ, සම්පරිබොධාර්ථය පරිශුච්ඡානාර්ථය යැ, අසම්ප්‍රතිවේධාර්ථය අවිද්‍යාර්ථය යි. මෙතෙකින් අවිද්‍යාවගේ කේෂ්ත්‍ර ය දක්වන ලද්දේ වේ.

මේ පරික්ඛාරභාරය යි කියනු ලැබේ.

16, එහි සමාරොපන භාර කවරෙ යැ :

ඒ ධර්මය උද්ඝාටනය කළ කල්හි විද්‍යාමාන වූ මැ විස්තරය කියැයුතු ය, ඒ විස්තාර විධිය දත යුක්තේ යැ. මේ සමාරොපන භාර නම් වේ.

එහි නාමනිර්දේශය උපසංක වෙයි, වස්තු නිර්දේශය වේච්චන යැ. වස්තු වූයේ විස්තරය යි. ඒ කෙසේ යැ යත් : යම් මහණෙක් නිවෘත්තියෙන් ප්‍රභාතවාස වේ ද, මේ උපසංකා යැ.

එහි සමාරොපන කවරෙ යැ : රූපරාගය හෝ (කිඤ්චි න වත්තබ්බං..... අවසිථං පරොපකී : මේ කොටස ද අර්ථයක්, නගාගත නො හැකි පරිදි ව්‍යාකූලව ඇත ?)

"අනිස්සිතස්ස චලිතං තත්ථී" යනු ඔහුට මෙසේ දෘෂ්ටියගේ ද. කෘෂ්ණාවගේ ප්‍රභාණය වෙයි, එහි දෘෂ්ටි අවිද්‍යාවන්ගේ නිරෝධය පිණිස (?) යථාභූතවිඤ්ඤාය රාගයට කාරණ වූ ධර්මයන් කෙරෙහි වදුරකුට බදු උපමා ඇතියෙන් ඒ ඒ ධර්මයට පැමිණ අත් දහමකට (අරමුණකට) දිවෙයි, වැලි ඔහුට රාගය ඉපදීමට කාරණ වූ පරිත්ත ධර්මයන්හි ද ඡන්දරාග යෙක් නැත, එහෙයින් චලනය කොහි යැ, අධිමාත්‍ර වූ සත්වයන් කෙරෙහි (?) සිත පිහිටුවයි, ඒ අප්‍රතිෂ්ඨාන වූ විඤ්ඤාය අනාභාර වැ නිරුද්ධ වෙයි. විඤ්ඤායාගේ නිරෝධයෙන් නාමරූප නිරෝධය වෙයි, ජරාමරණ නිරෝධය දක්වා (විස්තරයි) මේ සමාරොපණ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ රුහවසෙන විඤ්ඤාණස්ස චලිතං සපරියග්ගො, තස්මිං චලිතෙ අසනී යො පරිකම්ලෙසොපවාරො නිවිධො අග්නි පටිපසස්සද්ධො හවිති. තෙනාහ : 'චලිතෙ අසනී' පස්සද්ධි ගොති. තත්ථා'යං සමාරොපනා, පස්සද්ධිකායො සුඛං වෙදති, සුඛිනො විතතං සමාධියති, යාව විමුත්තමිති' ඤාණදස්සනං හවිති.

සො අභවානං ඛයා ච විමුත්තනිනො උපපජ්ජති. තස්ස උපපත්තස්ස අභනීගතියා අසනනීයා' තෙවිධ න' හුරං න උභයමන්තරෙන, එසෙවනෙනා දුක්ඛස්සාති අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. ඉදමස්ස සුත්තස්ස' මජ්ඣෙක සමාරොපිතං පටිච්චසමුපපාදෙ ච විමුත්තියං ච යොගො, න ච එතං තස්ස සම්ඛින්නෙන හාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථං විභත්තනති' අයං වුච්චතෙ සමාරොපනො' හාරො.

න ච සම්ඛිලෙසහාසියෙන සුත්තෙන' සුඛිලෙසහාසියො ගෙ ව ධම්මො සමාරොපසිතබ්බො නාඤ්ඤා. එවං වාසනාහාසියෙ නිබ්බවං-හාසියෙ.

අයං සමාරොපනො හාරො.

ඉමෙ සොළස හාත්.

සුචිරස්ස මහාකම්මායනස්ස ජලවුචනවාසිනො
පෙටකොපදෙසෙ හාරවිගමිනා නාම
පඤ්චමහුමි' සමන්තා'

1. අසනෙන - ම, PTS.
2. විමුත්තනමිති - ම.
3. අභනීගතියං අසනනීයං, PTS
4. න වෙනතා හුරං PTS.
5. ඉදමස්ස - ම.
6. විගජ්ජනති - ම, PTS.
7. සමාරොපනා - PTS.
8. පඤ්චමා භුමි - ම.
9. සිද්ධි - PTS.

එහි රාගවශයෙන් විභූතයාගේ වලිනය (සැලීම) වෙයි, හේ පරිග්‍රහයයි (දැඩි කොට ගැනීම යැ) ඒ තෘෂ්ණා වශයෙන් සැලීම නැති කළහි පරික්ලෙශොපවාර වූ යම් ත්‍රිවිධාග්නි යෙක් ඇද්ද හේ සන්තිදුෂේ වේ. එයින් වදළ හ : "වලිනෙ අයති පස්සද්ධි හොති ", යි. එහි මේ සමාරෝපණා යැ. සන්ත්‍රන් කය ඇතියේ කායික සුවය විඳියි. සුඛිත වුවහුගේ සිත සමාධියට පැමිණෙයි (සිත) කෙලෙසුන් කෙරෙන් මිදිණැයි ඥාන දර්ශනය (ප්‍රත්‍යාවේක්ෂාඥනය) වෙයි යනු දක්වා විස්තර යි.

හේ ආශ්‍රවයන්ගේ ක්ෂය වීමෙන් අර්හත්ඵල විමුක්තියට පැමිණෙයි, විමුක්ත සිත් ඇති ඔහුට පටිසන්ධි විසින් ආගමනය ද වුනි විසින් ගමනය ද (ආගති ගති) නැති කළහි මෙලොවැ නො මැ වෙයි, පරලොවැ නො වෙයි, උභය ලෝකයෙහි මැ නො වෙයි, මෙය මැ වට්ට දුක්ඛයාගේ අත්තය වේ යයි අනුපදිසෙස නිබ්බාන ධාතු වේ. මේ ඒ සුත්‍රයාගේ මාධ්‍යයෙහි සමාරොපිතය පටිච්ච සමුප්පාදයෙහි ද විමුක්තියෙහි ද, යොගය වෙයි. තෙල සැකෙවින් වදරන ලද ඒ සුත්‍රයාගේ අර්ථය විස්තරයෙන් නො ද විභාග කරන ලද්දි. මේ සමාරොපන භාරයයි කියනු ලැබේ.

සංකි ලෙස භාගිය සුත්‍රයෙන් සංකිලෙසභාගිය සුත්‍රයෙක් නො ද සමාරොපන කටයුතු යැ. යම් ධර්ම කෙනෙක් සමාරෝපනය කළ යුත්තා හු ද (ඔවුන් හැර) අනාධර්මයෝ සමාරොපන නො කටයුත්තාහ. වාසනාභාගිය නිබ්බේධභාගිය සුත්‍රයෙහි ද මෙසේයි,

මේ සමාරොපන භාර යි

මොහු සොළස භාරයෝ යි.

පමිබුවනවාසි සුවර වූ මහාකච්චායන තෙරණුවන්ගේ

පෙටකොපදෙසයෙහි හාරවිභධි නම් වූ

පඤ්චම භූමිය සමාජනයි.

6. ජට්ඨමහුමි

6-1. බුද්ධිං සංගවන්තානං සාසනං තිව්ධෙන සංගහං ගවස්සී :
බ්බෙසු බාහුසු ආයතනෙසු.

තත් පඤ්චකකිකා : රූපකකිකො, භාව විඤ්ඤාණකකිකො. දස
රූපආයතනානි : වක්ඛු රූපා ව, භාව කායො ථොට්ඨබ්බා ව. අයං
රූපකකිකො,

තත් ඡ වේදනාකායා වේදනාකකිකො : වක්ඛුසම්ප්පාදා වේදනා,
භාව මනෝසම්ප්පාදා වේදනා, අයං වේදනාකකිකො.

තත් ඡ සඤ්ඤාකායා සඤ්ඤාකකිකො : රූපසඤ්ඤා, භාව ධම්ම-
සඤ්ඤා, ඉමෙ ඡ සඤ්ඤාකායා. අයං සඤ්ඤාකකිකො.

තත් ඡ චෛතනාකායා සංකාරකකිකො : රූපසංඤ්චනනා, භාව
ධම්මසංඤ්චනනා, ඉමෙ ඡ චෛතනාකායා, අයං සංකාරකකිකො.

තත් ඡ විඤ්ඤාණකායා විඤ්ඤාණකකිකො : වක්ඛුවිඤ්ඤාණං, භාව
මනෝවිඤ්ඤාණං, ඉමෙ ඡ විඤ්ඤාණකායා, අයං විඤ්ඤාණකකිකො.
ඉමෙ පඤ්චකකිකා.

ගෙසං කා පරිඤ්ඤා : අනිච්චං දුක්ඛං සඤ්ඤා අනත්තානි, එසා
එගෙසං පරිඤ්ඤා

තත් කතමො බ්බුද්ධො : සම්මග්ගො බ්බුද්ධො, පුඤ්ඤො
බ්බුද්ධො, රුක්ඛො බ්බුද්ධො, තං යථා දබ්බකකිකො චනකකිකො
දුරුක්ඛකිකො අභිකකිකො උදකකිකො වාසුකකිකො. ඉති එවං
බ්බෙසු සබ්බසංගහොව එවං බ්බුද්ධො.

6-2 තත් අට්ඨාරස බාහුයො : වක්ඛුබාහු රූපබාහු වක්ඛු-
විඤ්ඤාණබාහු -පෙ- මනෝබාහු ධම්මබාහු මනෝවිඤ්ඤාණබාහු.
එතායො අට්ඨාරස බාහුයො. තාසං පරිඤ්ඤා : අනිච්චං දුක්ඛං සඤ්ඤා
අනත්තානි, එසා එතාසං පරිඤ්ඤා.

තත් කො බාහුඅත්ථො චූළවතෙ : අවසවත්ථො බාහුඅත්ථො,
අවසවොති : වක්ඛුනො පසාදො¹ වක්ඛුබාහු. එවං පඤ්චසු බාහුසු,
පුත රුගවච්ඡේදත්ථො බාහුඅත්ථො. විච්ච්ඡින්නා හි වක්ඛුබාහු, එවං
පඤ්චසු, පුතරුග එකතථි පකතාසත්ථෙන බාහුඅත්ථොති චූළවතෙ. තං
යථා : පකතියා අයං පුරිසො පිත්තිකො සෙත්ථිකො වාතිකො
සන්තිපාතිකොති. එවංපකතී වක්ඛුබාහු. දස්සනමපි යා ව සබ්බෙසු
ඉන්ද්‍රියෙසු -පෙ- විභගාගත්ථො බාහුඅත්ථො.

1. වක්ඛු, නො පසාදො - මජ්ඣං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

6. ප්‍රභව හැමි

6-1. භාග්‍යවත් බුදුවරුන්ගේ ශාසනය තුන්පරිද්දෙකින් සංග්‍රහයට යෙයි : ස්කන්ධ-
ධාතු-ආයතනයන්හි යැ.

එහි පඤ්චස්කන්ධයෝ නම් : රූපස්කන්ධ යැ, විඤ්ඤාස්කන්ධය දක්වා ඇති පස ද
රූපායතනයෝ දසයෙකි : ඇස ද රූපයෝ ද-කය ද ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යයෝ ද යන මේ
රූපස්කන්ධ යි.

එහි සවැදූරුම් වේදනාකාය වේදනාස්කන්ධ යැ : වක්ඛු සම්ඵස්සජ වේදනා යැ-
මනෝසම්ඵස්සජවේදනාව දක්වා ඇති මේ සවැදූරුම් වේදනා වේදනාස්කන්ධ යි.

එහි, සවැදූරුම් සංඤ්ඤා සංඤ්ඤාස්කන්ධ යැ. රූපසංඤ්ච (ආදි කොට) ධර්මසංඤ
දක්වා ඇති මේ ඝට්ඨසංඤ්ඤා සංඤ්ඤාස්කන්ධ යි.

එහි සවැදූරුම් වේදනාකාය සංස්කාරස්කන්ධ යැ : රූප සංඤ්චේතනා (ආදි කොට)
ධර්මසංඤ්චේතනා දක්වා මොහු සදෙන වේදනාකාය යැ, මේ සංස්කාරස්කන්ධ යි.

එහි සවැදූරුම් විඤ්ඤාකාය විඤ්ඤාස්කන්ධ යැ, වක්ඛුවිඤ්ඤාණය (ආදි කොට) මනෝ
විඤ්ඤාණය දක්වා මොහු සදෙන විඤ්ඤාකාය යැ, මේ විඤ්ඤාස්කන්ධ යි.

ඒ පඤ්චස්කන්ධයන්ගේ, පරිඤ්ඤා කවර යැ : අනිත්‍ය යැ දුඃඛ යැ සංඤ්ඤා යැ අනාත්ම යැ
යන මොහු යි. මේ ස්කන්ධයන්ගේ තෙල අනිත්‍යාදි වශයෙන් දැනීම 'පරිඤ්ඤා' නම් වී.

එහි ස්කන්ධාර්ථය කවර යත් : සමුභ්‍යාවය ස්කන්ධාර්ථය යැ පුඤ්ජභාවය ස්කන්ධාර්ථය
යැ රාශිභාවය ස්කන්ධාර්ථය යැ. ඒ මෙසේ යැ : ද්‍රව්‍යස්කන්ධ යැ චිත්තස්කන්ධ යැ
දරුස්කන්ධ යැ අග්නිස්කන්ධ යැ උදකස්කන්ධ යැ වායුස්කන්ධ යැ යනු මෙනි. මෙසේ
ස්කන්ධයන්හි පියල්ල සංග්‍රහ වූ ස්කන්ධාර්ථය මෙසේ දකුණු.

6-2. එහි අටළොස් ධාතුකෙතෙක් වෙති : වක්ඛුධාතු රූපධාතු වක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු
යැ ... මනෝධාතු ධම්මධාතු මනෝවිඤ්ඤාණධාතු යැ යන මොහු අටළොස් ධාතුහු යි.
ඔවුන්ගේ අනිත්‍යාදිවශයෙන් දැනීම අනිත්‍ය යැ දුඃඛ යැ සංඤ්ඤා යැ අනාත්ම යැ යන මොහු යි.
මේ තෙල ධාතුන්ගේ පරිඤ්ඤා නම් වී.

එහි ධාතුඅර්ථය කවර යත් : කියනු ලැබේ. අවයවාර්ථය ධාතුඅර්ථය යි. අවයව නම් :
වක්ඛුහුගේ ප්‍රසාදය වූ වක්ඛුරාධාතු යැ. වක්ඛුරාධි පඤ්චධාතුන්හි (අවයව) මෙසෙයින්
දකුණු. යළි රාගයාගේ ව්‍යවච්ඡේදාර්ථය ධාතුඅර්ථය යි. එසේ මැයැ පිරිසිදුනා ලද්දි
වක්ඛුධාතු යැ, පඤ්චධාතුන්හි මැ එපරිදි වෙයි. යළි ... ප්‍රකෘති අර්ථයෙන් ධාතු
අර්ථය කියනු ලැබේ. ඒ මෙසේ යැ : පියවින් මේ පුරුෂ පිත ප්‍රකෘති කොට ඇත්තේ යැ,
සෙම්භික යැ වාතික යැ සත්තිපාතික යැ යනු යි. මෙබඳු පියවි ඇතිසේ වක්ඛුධාතු
යැ, (වක්ඛු-රූපාදි) දසධාතුන්ගේ ද පියලු ඉන්ද්‍රියයන්හි ද ... විභ්‍යාගාර්ථය ධාතු
අර්ථය යි".

6-3. තත් ආදසායනනාති, කතමාති : ඡ අඤ්ඤානාති ඡ බාහිරනි, වික්ඛායනනං, යාච මනායනනනති අඤ්ඤානිකං, රුපායනනං. යාච ධම්මායනනනති බාහිරං. එතාති ආදසායනනනාති.

එතෙසං කා පරිඤ්ඤා : අනිච්චං දුක්ඛං සඤ්ඤා අනත්තාති, එසං එතෙසං පරිඤ්ඤා. අපි ච දඨිං පරිඤ්ඤා : ඤාතපරිඤ්ඤා ච පභාන-පරිඤ්ඤා ච. තත් ඤාතපරිඤ්ඤා නාම : අනිච්චං දුක්ඛං සඤ්ඤා අනත්තාති, එතා ඤාතපරිඤ්ඤා පභානපරිඤ්ඤා පන ඡන්දරුපපභානා, එසං පභානපරිඤ්ඤා.

තත් කතමො ආයතනතේ : ථුච්චතෙ, ආකරතේ, ආයතනතේ, යථා සුච්ඡේදනාකරෙ රතනාකරෙ, යථා දඨි තෙති ආකරෙති තෙ තෙ ගාථා, උතඨිච්චනති, එචං එතෙති චිත්තචේතයිකා ගාථා උතඨිච්චනති කම්මකිලෙතා දුක්ඛධම්මා ච.

පුනරුභ ආයදනතේ, ආයතනතේ, යථා රඤ්ඤා ආයදනෙති ආයො ගවති. එචං ආයදනතේ ආයතනතේ.

6-4. චතතාරි අරියසම්මාති : දුක්ඛං සමුදයො නිරුධො මග්ගො ච. යථා දුක්ඛං සමාසෙන ඛනිසරිරං, මනසං ච, සමුදයො සමාසෙන අවිජ්ජා ච තණ්හා ච, නිරුධො සමාසෙන විජ්ජා ච විමුක්ති ච මග්ගො සමාසෙන සමප්පො ච විපස්සනා ච.

6-5. තත් සත්තනිංස බොධිපක්ඛිකා ධම්මා කතමෙ : චතතාරෙ අතිසම්මානා, යාච අරියො අධිබ්බිකො මග්ගො. එචමෙතෙ සත්තනිංස බොධිපක්ඛිකා ධම්මා. යෙ ධම්මා අනිත්තානාගතපච්චුප්පත්තානං බුද්ධිනං සාවකානං ච නිබ්බානං සංවත්තනනිති. යො මග්ගො චතතාරෙ අතිසම්මානා. කතමෙ චතතාරෙ : “ඉධ භික්ඛු කායෙ කායානුපසයි විහරති -පෙ- සම්මපඛානං, ඉද්ධිපාදං, ඉන්ද්‍රියානි, බලානි, තත් කො ඉන්ද්‍රියතේ, ඉන්ද්‍රියතේ, ඉන්ද්‍රියතේ, අධි-පතෙයතතේ, ඉන්ද්‍රියතේ, පසාදතේ, ඉන්ද්‍රියතේ, අසාධාරණං කස්ස කිරිතතේ, ඉන්ද්‍රියතේ. අනචපරිතේ බලතේ, ථාමතේ බලතේ, උපාදයතේ බලතේ, උපජ්ඣිතතේ බලතේ.

තත් කතමෙ සත්ත බොඤ්ඤානා : සතිංසබ්බොඤ්ඤානා, යාච උපෙක්ඛාසබ්බොඤ්ඤානා. තත් කතමො අධිබ්බිකො මග්ගො : සම්මාදිට්ඨි, යාච සම්මාසම්මාති.

1. චක්ඛුආයතනං - PTS.
2. ඤාතපරිඤ්ඤා - PTS.
3. අකාරතේ - මජ්ඣං, PTS.
4. දුක්ඛණ්ණාකරෙ - මජ්ඣං.
5. අකාරෙති - PTS.
6. දුක්ඛං, යථා - මජ්ඣං, PTS.
7. { ධම්මාචරියං - මජ්ඣං.
ධම්මචරියං - PTS.

6-3. එහි ද්වාදශ-ආයතනයෝ කවරහ : ආධ්‍යාත්මික ආයතන සයෙක, බාහිරායතන සයෙකි. වක්ෂුරායතනය (ආදිකොට) මනායතනය දක්වා ආධ්‍යාත්මික යැ. රූපායතනය (ආදි කොට) ධර්මායතනය දක්වා බාහිර යි. තුලුහු ද්වාදශ ආයතනයෝ යි.

මොවුන්ගේ පරිඤ්ඤා කවර යැ : අනිත්‍යා යැ දුඃඛා යැ සංඤා යැ අනාත්ම යි. මෝ තුලුන්ගේ පරිඤ්ඤා යි. තවද ඥානපරිඤ්ඤා ද පහානපරිඤ්ඤා දැයි පරිඤ්ඤා ද්විවිධා යැ : එහි ඥාන පරිඤ්ඤා නම් : අනිත්‍යා යැ දුඃඛා යැ සංඤා යැ අනාත්ම යැ යන මෝ ඥාන පරිඤ්ඤා යි. පහාන පරිඤ්ඤා වැලිත් ඡන්දරාගප්‍රභාණ්ඩා යැ. මෝ ප්‍රභාණ්ඩපරිඤ්ඤා යි.

එහි ආයතනාර්ථය කවරෙ යත් : කියනු ලැබෙයි. ආකරාර්ථය (උත්පත්තිස්ථාන භාවය) ආයතනාර්ථය යැ, සුවර්ණාකර රත්නාකර යම්සේද එමෙනි" යම්සේඒ දෙවැදෑරුම් ආකරයන්ගෙන් ඒ ඒ වස්තු (?) උපදිත් ද එපරිද්දෙන් මේ ආයතනයන්ගෙන් වින්ත-වෙනසික දහම්හු ද කර්මක්ෂේත්‍රයෝ ද දුඃඛධර්මයෝ ද උපදිත්.

යළි කියයි, ආයදනාර්ථය ආයතනාර්ථය යැ. යම්සේ රජුට අය දීමෙන් (රාජ්‍යයෙහි) අය උපදී ද එපරිද්දෙන් ආයදනාර්ථය ආයතනාර්ථය යි.

6-4. ආයභිසත්‍ය සතරෙකි : දුඃඛා යැ සමුදයා යැ නිරොධා යැ මාර්ගයා දැයි කියා යි. ඒ මෙසේ යැ : සැකෙවින් ස්කන්ධශරීරය ද දුඃඛසත්‍යා යැ, සැකෙවින් අවිද්‍යාව ද තෘෂ්ණාව ද සමුදයසත්‍යා යැ, සැකෙවින් විද්‍යා ද විමුක්ති ද නිරොධසත්‍යා යැ, සැකෙවින් ශමථය ද විදර්ශනා ද මාර්ගසත්‍යා යි.

6-5. එහි සත්තිස් බොධිපාක්ෂික ධර්මයෝ කවරහ යත් : සතර සතිපට්ඨාන (ආදි කොට) ආයභිසත්‍යාංගිකමාර්ගය දක්වා ඇති තෙල දහම්හු සත්තිස් බෝජැකිදහම්හු යි. යම් දහම් කෙනෙක් අනිත්‍යානාගත ප්‍රත්‍යක්ෂන්ත වූ භාග්‍යවත් බුදුවරයන්ගේ ද පසේබුදුවරයන්ගේ ද ශ්‍රාවකයන්ගේ ද නිර්වාණය පිණිස පවත්නාහු ද ඔහු යි. ඒ මාර්ගය සතර සතිපට්ඨානයෝ යැ, කවර සතරදෙනෙක යත් : "මෙයස්තෙහි මහණ (ආශ්වාස-ප්‍රශ්වාසාදි) කයෙහි කය අනුව බලමින් වාස කෙරෙයි ... සතර සමාස් ප්‍රධාන යැ, සතර සාද්ධිපාද යැ, පඤ්චෙත්තියයෝ යැ, පඤ්චබලයෝ යැ" (යනාදිය). එහි ඉන්ද්‍රියාර්ථ කවරෙ යැ : ඉන්ද්‍රාර්ථය ඉන්ද්‍රියාර්ථය යැ, අධිපතිභාවාර්ථය ඉන්ද්‍රියාර්ථය යැ, ප්‍රසාදාර්ථය ඉන්ද්‍රියාර්ථය යැ (අසාධාරණ ...) ස්ථාම - ශක්ති අර්ථය බලාර්ථය යැ, උපාදයාර්ථය බලාර්ථය යැ, උපස්තම්භාර්ථය බලාර්ථය යි.

එහි සප්තබොධ්‍යාංගයෝ කවරහ : සති සම්බොධ්‍යාංගිකය (පටන්) උපෙක්ඛාසම්බොධ්‍යාංගිකය දක්වා ඇත්තාහු යි. එහි අෂ්ටාංගික මාර්ගය කවරෙ යැ : සම්මාදිට්ඨිය, (පටන්) සම්මාසමාධිය දක්වා ඇත්තාහු යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත් අට්ඨබ්බිකො මග්ගොති : බ්බො : සීලකතකො ච සමාධි කතකො ච පඤ්ඤාකතකො ච, තත් ය ච සමමාචාරා යො ච සමමාකම්මනො යො ච සමමාආජ්චො, අයං සීලකතකො. ය ච සමමාසති යො ච සමමාචාරාමො යො ච සමමාසමාධි, අයං සමාධිකතකො. යො ච සමමසඛකපෙසා ය ච සමමාදිට්ඨි, අයං පඤ්ඤාකතකො. එවං බ්බො¹ තිස්සො සිකඛා. එවං නිභාකාරෙති දස පද්ධති -පෙ-.

6-6. තත් යොගාවචරො සීලකතකො සීතො දෙසං අකුසලං න උපාදියති, දෙසානුසයං සමුහනති, දෙසසලං උච්චරති, දුක්ඛවේදනං පරිජානාති, කාමධාතුං සමෙතිකකමති.

සමාධිකතකො සීතො ලොභං අකුසලං න උපාදියති, රුහානුසයං සමුහනති, ලොභසලං උච්චරති, සුඛවේදනං පරිජානාති, රූපධාතුං සමෙතිකකමති.

පඤ්ඤාකතකො සීතො මොහං අකුසලං න උපාදියති, අවිජ්ජා-නුසයං සමුහනති, මොහසලං දිට්ඨිසලඤ්ච උච්චරති, අදුක්ඛමසුඛ-වේදනං පරිජානාති, අරූපධාතුං සමෙතිකකමති.

ඉති තිති බ්බෙති තිණි අකුසලමූලානි න උපාදියති, චත්තාරි සලාති උච්චරති, තිස්සො වේදනා පරිජානාති තෙධාතුකං සමෙතිකකමති.

6-7. තත් කතමා අවිජ්ජා : යං චතුසු අරියසම්මෙසු අඤ්ඤාණනාති විජ්ජාරෙහ, යථා සො පාණසජ්ජෙසු කථංකථා කාතබ්බං.

තත් කතමං විඤ්ඤාණං : ඡ විඤ්ඤාණකායා. වේදනා සඤ්ඤා චෙත්තනා එසො මනසිකාරො ඉදං නාමං. තත් කතමං රූපං : වාතූමමහාභුතිකං^{*} චතුත්තං මහාභුතානං උපාදයරූපස්ස පඤ්ඤානති. ඉති පුරිමකං ච නාමං ඉදං ච රූපං තදුහයං නාමරූපනාති වූච්චති

තත් ඡලායතනනාති : ඡ අඤ්ඤාතීකාති ආයතනානි, චක්ඛු අඤ්ඤාතීකං ආයතනං, යථා මනො අඤ්ඤාතීකං ආයතනං.

එසොති ඡ එසාකායා, චක්ඛුසම්මෙසො යථා මනොසම්මෙසොති එසො.

වේදනාති : ඡ වේදනාකායා වේදනා.

තණ්හාති : ඡ තණ්හාකායා තණ්හා.

උපාදනනාති චත්තාරි උපාදනානි : කාමූපාදනං දිට්ඨිපාදනං සීලබ්බතුපාදනං අත්තවාදුපාදනනාති උපාදනං.

හවොති තයො හවා, කාමහවො රූපහවො අරූපහවො.

1. කායො - මජ්ඣං.

2. වාතූමමහාභුතිකං - ම.

එහි අවිච්ඡිකම්මය යනු : ශීලස්කන්ධය ද සමාධිස්කන්ධය ද ප්‍රඥස්කන්ධය ද යන ස්කන්ධ යි. එහි යම් සමාග්‍රව්‍යයක් යම් සමාක්කර්මාන්තයක් යම් සමාගා ජීවයක් ඇද්ද මේ ශීලස්කන්ධ යැ. යම් සමාක්ස්මාතිකයක් සමාග්‍රව්‍යයමයක් යම් සමාක්සමාධියක් ඇද්ද මේ සමාධිස්කන්ධ යැ. යම් සමාක්සංකල්පයක් යම් සමාග්‍රභූතියක් ඇද්ද මේ ප්‍රඥස්කන්ධ යි. මෙසේ ස්කන්ධය ත්‍රිවිධ ශික්ෂා වෙති. මෙසේ තුන් අයුරෙන් දසපද කෙනෙක් වෙති ...

6-6. එහි, යොගාවචර ශීලස්කන්ධයෙහි සිටියේ ද්වේෂ අකුශලය නූපදවයි. ද්වේෂානු ගය සමුද්දායකතාය කෙරෙයි. ද්වේෂශල්‍යය උද්ගමි, දුඃඛවේදනාව පරිභ්‍යාස කෙරෙයි, කාමධාතුව ඉක්මවයි.

සමාධිස්කන්ධයෙහි සිටියේ ලොභ අකුශලය නූපදවයි, රාගානුගය සමුහනය කෙරෙයි, ලොභශල්‍යය උද්ගමි, සුඛවේදනාව දූතගති, රූපධාතුව ඉක්මවයි.

ප්‍රඥස්කන්ධයෙහි සිටියේ මොහ අකුශලය නූපදවයි, අවිද්‍යානුගය සමුහනය කෙරෙයි, මොහශල්‍යය ද භෂ්ටිශල්‍යය ද උද්ගමි, අදුක්ඛමසුඛවේදනාව පරිජානනය කෙරෙයි, අරූපධාතුව ඉක්මවයි.

මෙසේ ත්‍රිවිධ ස්කන්ධයෙන් තුන් අකුශලමූලයන් උපාදනය නො කෙරෙයි, චතුර්විධ ශල්‍යයන් උද්ගමි, තුන් වේදනා පරිජානනය කෙරෙයි, ශ්‍රේයධාතූක හවය ඉක්මවයි.

6-7. එහි අවිද්‍යා කවර යත් : චතුරායාසනය විෂයෙහි යම් නොදැනීමක් ඇද්ද යනාදිය විස්තරයෙන් දක්වියයුතු. (යථාසො ?)...

එහි විඤ්ඤ කවරෙ යැ : සවැදුරුම් කායයෝ යැ, වේදනා සඤ්ඤ වේතනා එස්ස මනසිකාර යන මේ තාම යැ, එහි රූප කවරෙ යැ : සතර මහාභූතරූප යැ, සතර මහාභූතයන් නිසා පවත්නා රූපයාගේ ප්‍රඤ්ඤි යැ යන පළමු කී තාමය ද මේ රූපය ද යි එදෙක 'තාමරූප' යයි කියනු ලැබේ.

එහි ඤායතන යනු : ඤා ආධ්‍යාත්මික ආයතනයෝ යැ, ඇස ආධ්‍යාත්මික ආයතන යෙකැ, (ආදී කොට) මනආධ්‍යාත්මික ආයතනය දක්වා යි.

එස්ස යනු : වක්ඛුසම්ඵස්සය පටන් මනෝසම්ඵස්සය දක්වා සවැදුරුම් එස්සකාය 'එස්ස' නම් වේ.

වේදනා යනු : ඤාචේදනාකායයෝ යැ, මේ වේදනා යි.

තණ්හා යනු : ඤාතණ්හාකායයෝ යැ, මේ තණ්හා යි.

උපාදන යනු : කාමුපාදන යැ දිට්ඨි-උපාදන යැ සිලබ්ධතූපාදන යැ අත්තවාද-උපාදන යැ යන සතර උපාදනයෝ යැ. මේ උපාදන යි.

හව යනු : කාමහව යැ රූපහව යැ අරූපහව යැ යන තුන් හවයෝ යි.

තථ කතමා ජාති, යා පරිමං ඛන්ධානං පරිමං ධාතුහං පරිමං ආයතනානං උපපතති ජාති සඤ්ජාති ඕක්කතති අභිනිබ්බතති ඛන්ධානං පාභුහාවෝ, අයං ජාති.

තථ කතමා ජරු : ජරු නාම සා නං ඛන්ධිච්චං පාලිච්චං චලිතතච්චා, චතුර්තං මහාභුතානං විචණ්ණතා, හඤ්ඤා යා ජරු තිගහා පරිතිගතා, ආයුනො භාති සංභාති ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකා උපපාභො පරිපාකො, අයං ජරු.

තථ කතමං මරණං : මරණං නාම, යා තයම් තයම් සත්තනිකායෙ තෙසං තෙසං සත්තානං චුති චචතතා මරණං කාලායිරියා, ඛන්ධානං හෙදෙ කායස්ස නිකේඛපො ජිවිතින්ද්‍රියස්ස උපවේජදෙ, ඉදං මරණං, ඉති පුරිමිකා ච ජරු ඉදං ච මරණං තදුභයං ජරු මරණං.

6-8. තථ අකුකාරතිමිසා යථාභුතං අපජානනං ලක්ඛණං අවිජ්ජා සංඛාරානං පදව්ඨානං : අභිසංඛාරණලක්ඛණං සංඛාරා, උපච්ඡෙදප්‍රකට්ඨාසාහිතෙපනපච්චුපව්ඨානා, තෙ විඤ්ඤාණස්ස පදව්ඨානං. චන්ත්‍ර සවිඤ්ඤාතතිලක්ඛණං විඤ්ඤාණං, තං නාමරූපස්ස පදව්ඨානං. අනෙකසන්නිස්සයලක්ඛණං නාමරූපං, තං සලායතනස්ස පදව්ඨානං. ඉන්ද්‍රියවිචිත්තාපනලක්ඛණං සලායතනං, තං ඵස්සස්ස පදව්ඨානං. සන්නිපාතලක්ඛණං ඵස්සො, තො වේදනාය පදව්ඨානං. අනුභවනලක්ඛණං වේදනා, සා තණ්හාය පදව්ඨානං. අජේඤ්ඤාසානලක්ඛණං තණ්හා, සා උපාදායස්ස පදව්ඨානං. ආදානපරිභනනලක්ඛණං උපාදායං, තං භවස්ස පදව්ඨානං. නානාගතිවිකේඛපනලක්ඛණං භවෝ, තො ජාතියා පදව්ඨානං. ඛන්ධානං පාභුහාවලක්ඛණං ජාති, සා ජරුය පදව්ඨානං. උපභයපරිපාකලක්ඛණං ජරු, සා මරණස්ස පදව්ඨානං. ආයුකකයජිවිතඋපරෙඛලක්ඛණං මරණං, තං දුක්ඛස්ස පදව්ඨානං. කායසම්පිලනලක්ඛණං දුක්ඛං, තං දෙමනස්සස්ස පදව්ඨානං. විතතසම්පිලනලක්ඛණං දෙමනස්සං, තං සොකස්ස පදව්ඨානං. තොචනලක්ඛණං සොකො, සො පරිවේදස්ස පදව්ඨානං. වාචා තිව්ජාරණලක්ඛණං පරිදෙවෝ, තො උපායස්ස පදව්ඨානං. යෙ ආයාසා තෙ උපායාසා.

6-9. නච පදනි යථා සබ්බො අකුසලපකේඛො සංඛතං සමොසරණං භව්ජති, කතමාති නච පදනි : දො මූලකිලෙසා නිඤ් අකුසලමූලාති, චිත්තායෙ විපලාසා.

1. පටිච්චතං - මජ්ඣං, අධිකං.
2. විචණ්ණතං - මජ්ඣං.
3. තං ජරු - මජ්ඣං.
4. පභිගානා - මජ්ඣං.
5. පරිභෙදෙ - මජ්ඣං.
6. කාලංකිරියා - මජ්ඣං.
7. උත්ථිමාතකානං - මජ්ඣං.
8. අවිජ්ජානන - PTS.
9. විචි . . . - මජ්ඣං, PTS.

එහි ජාති කවඨ : ස්කන්ධයන්ගේ ධාතුන්ගේ ආයතනයන්ගේ යම් පළමු උපතක් ඉපදීමක් මොනොවට ඉපදීමක් අවසානයක් වෙසෙසින් ඉපදීමක් ස්කන්ධයන්ගේ පහළවීමක් ඇද්ද මේ ජාති නමු.

එහි ජරා කවඨ : ජරානම්, යම් ඒ (දත් ආදිය) කැඩුණු බවක් පැසුණු බවක් සම ධ්වනිවුණු බවක් සතර මහාභූතයන්ගේ විවර්ණබවක් බිඳීමක් යම් දිරීමක් හිමිමක් පිරිහීමක් ආයුෂ්‍යයෙන් හිමිමක් පිරිහීමක් ඉන්ද්‍රියයන්ගේ මිහිකිරීමක් උපනාභයක් පරිපාකයක් වේ ද මේ ජරා නමු.

එහි මරණ කවර යක් : මරණය නම්, ඒ ඒ සත්ව නිකායෙහි ඒ ඒ සත්වයන්ගේ ව්‍යුහ වීමක් ව්‍යුහ වන බවක් මරණයක් කාලක්‍රියාවක් ස්කන්ධයන්ගේ බිඳීමක් රූපකය බහාතැබීමක් ජීවිතෙන්ද්‍රියයන්ගේ සිඳීමක් වේ ද මේ මරණ යැ. මෙසේ පළමු කී ජරාව ද මේ මරණය ද යන දෙක ජරාමරණ නම් වේ.

6-8. එහි ගතඅයුරක් බදු අවධාන යථාභූත ව නො දැනීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී ය, සංස්කාරයන්ට ආසන්නකාරණ වෙයි. සංස්කාරයෝ කර්මායුහන සංඛ්‍යාත අභිසංස්කරණය ලක්ෂණ කොට ඇත්තාහු ය. උපවය (ඉපදීම) සංඛ්‍යාත පුනර්භවය හටගැනීම වැටහීම කොට ඇත්තාහු ය, ඔහු කර්මවිඤ්ඤායට පදවියාන යි. විඤ්ඤාය රූපාදි වස්තූන්ගේ විඤ්ඤාන සහිතව ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ ය, එය නාමරූපයට පදවියාන යි. නාමරූපය වේදනාදි නොයෙක් ධර්මයන්ගේ සන්තිශ්‍රය ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ ය, එය ෂඛායතනයට පදවියාන යි. ෂඛායතනය වක්ෂුරාදි ඉන්ද්‍රියයන් නිශ්චය කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ ය එය ස්පර්ශයට පදවියාන යි. එස්සය වක්ෂු-රූපාදීන්ගේ එක්වීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, ඒ එස්සය වේදනාවට පදවියාන යි. වේදනාව වක්ෂුසම්ඵස්සාදිය විඳීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, ඒ වේදනාව තණ්හාවට පදවියාන යි. තණ්හාව රූපාදි අරමුණෙහි බැඳගෙන සිටීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, ඒ තණ්හාව උපාදායට පදවියාන යි. උපාදාය දුඛි ව ගැනීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය භවයට පදවියාන යි. භවය නානාගතියෙහි පමුණුවාලීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, හේ ජාතියට පදවියාන යි. ජාතිය ස්කන්ධයන්ගේ පහළවීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, මේ ජරාවට පදවියාන යි. ජරාව (ඉන්ද්‍රියපරිපාකයට) පැමිණීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, ඔ මරණයට පදවියාන යි. මරණය ආයු ගෙවීමෙන් ජීවිතෙන්ද්‍රිය සිඳීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය දුකට පදවියාන යි. දුක කය පෙළීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය දෙමනසට පදවියාන යි. දෙමනස සිත පෙළීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය ඥානයට පදවියාන යි. ඥානය ඥාන කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ. හේ පරිදෙව (වැලැයිමට) පදවියාන යි. පරිදෙවය වචන නිකුත්කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, ඒ පරිදෙවය උපායාසයට පදවියාන යි. යම් ආයාස කෙතෙක් වෙන් ද ඔහු උපායාසයෝ යි.

8-9. නව පද කෙතෙක් වෙතී, යම් තැනක සියලු අකුලපක්ෂය සංග්‍රහයට එක්වීමට යේ ද ඒ කවර නව පදකෙතෙක යත් : මූලක්ලේශයෝ දෙදෙනෙක, අකුලපමුලයෝ තිදෙනෙක, විපල්ලාසයෝ සතර දෙනෙකි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත් ථො මූලකිලෙසා, අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච, තිණි අකුසල-
මූලාති : ලොභො දෙසො මොභො ච, චත්තාරො විපල්ලාසා :
'අතිවෙම නිවා'නති සඤ්ඤා විපල්ලාසො, විතත විපල්ලාසො, දිට්ඨි-
විපල්ලාසො, දුක්ඛ සුඛනති සඤ්ඤා විපල්ලාසො, විතත විපල්ලාසො,
දිට්ඨි විපල්ලාසො, අනත්තනි අත්තාති සඤ්ඤා විපල්ලාසො, විතත-
විපල්ලාසො, දිට්ඨි විපල්ලාසො, අසුභෙ සුභනති සඤ්ඤා විපල්ලාසො,
විතත විපල්ලාසො, දිට්ඨි විපල්ලාසො.

6-10. තත් අවිජ්ජා නාම : චතුසු අරියසංවේසු යථාභුතං
අඤ්ඤාණං, අයං අවිජ්ජා, භවතණ්හා නාම : යො භවෙසු රුගො,
සාරුගො, ඉච්ඡා, මුච්ඡා පත්තා නන්දි අජේඤ්ඤාසානං අපරිච්චාගො,
අයං භවතණ්හා.

තත් කතමො ලොභො අකුසලමූලං : යො¹ තෙසු තෙසු පරවස්සුසු
පරදබ්බෙසු පරට්ඨානෙසු පරසාපතෙසොසු පරපරිඤ්ඤෙසු ලොභො
ලුඛනා ඉච්ඡා මුච්ඡා පත්තා නන්දි අජේඤ්ඤාසානං අපරිච්චාගො; අයං
ලොභො අකුසලමූලං. කසොතං මූලං : * ලොභජ්ඣ අකුසලස්ස
කායකම්මස්ස චිචිකම්මස්ස මනොකම්මස්ස තංසම්පයුත්තානං ච විතත-
වෙතසිකානං ධම්මානං මූලං.

තත් කතමො දෙසො අකුසලමූලං : යො² සතෙතසු අසතො
අනඛනති අපච්චයො ව්‍යාපාදො පදෙසො අනත්තාමතා චෙතසො
පරිභානො, අයං දෙසො අකුසලමූලං. කසොතං මූලං දෙසජ්ඣ
අකුසලස්ස කායකම්මස්ස චිචිකම්මස්ස මනොකම්මස්ස තංසම්පයුත්තානං
ච විතතවෙතසිකානං ධම්මානං මූලං.

තත් කතමො මොභො අකුසලමූලං : යං අඤ්ඤාණං අදස්සනං³
අනතිසම්මො අසම්පජ්ජානො⁴ අප්පිවේධො, මොභො මුත්තනා
සමොභො සමමුත්තනා අවිජ්ජා තමො අඤ්ඤාතො අචරණං නිවරණං
ජදනං අච්ඡදනං⁵ අපසම්භාගමනං⁶ කුසලානං ධම්මානං අයං මොභො
අකුසලමූලං. කසොතං මූලං : මොභජ්ඣ අකුසලස්ස කායකම්මස්ස
චිචිකම්මස්ස මනොකම්මස්ස, තංසම්පයුත්තානං ච විතතවෙතසිකානං
ධම්මානං මූලං.

6-11 තත් විපල්ලාසා ජාතිතබ්බො, විපල්ලාසානං චස්ථි ජාතිතබ්බො,
යං විපල්ලාසං සියා තං ජාතිතබ්බො.

තත් එකො විපල්ලාසො, චත්තාරි විපල්ලාසචස්ථිති, තිණි
විපල්ලාසාති,

1. ලොභො නාම සො - ම, PTS.

2. යො - මජ්ඣං, PTS.

* ලොභොති පදං - ම, PTS., පොත්තොසු අභිකං.

3. යං - ම, PTS.

4. අසම්පජ්ජානො - ම, PTS.

5. අපසම්භාගමනං - ම, PTS.

6. අච්ඡදනං - ම.

එහි අවිද්‍යාව ද භවතෘෂ්ණාව ද යන දෙදෙනා මූලක්ලේශයෝ යැ. ලොභය ද්වේෂය මොහය ද යන තිදෙනා අකුශල මූලයෝ යැ. අනිත්‍යයෙහි නිත්‍යයැ යන සංඤ්චිපයභාස විත්තවිපයභාස දෘෂ්ටිවිපයභාසය ද දුඃඛයෙහි සුඛයැ යන සංඤ-විත්ත-දෘෂ්ටිවිපයභාසය ද අනාත්මයෙහි ආත්ම යැ යන යංඤ-විත්ත-දෘෂ්ටිවිපයභාසය ද අශුභයෙහි ශුභ යැ යන සක්ඤ්ඤා විපල්ලාස විත්තවිපල්ලාස දිට්ඨවිපල්ලාසය ද යන මොහු සතර විපල්ලාසයෝ යි.

6-10. එහි අවිද්‍යා නම් : චතුරායභිසත්‍යයෙහි යථාභූත වැ නො දැනීම යැ. මෝ අවිද්‍යා යි. භවතෘෂ්ණා නම් : භවයන්හි යම් රාගයෙක් දැඩි වූ රාගයෙක් ඊෂ්ඨාවක් මුසපත්වීමෙන් ප්‍රාර්ථනාවක් ඇලීමක් බැසැඟෙන සිටීමක් නො හැරීමක් වේ ද මේ භවතෘෂ්ණා යි.

එහි ලොභඅකුශලමූලය කවරැ : ලොභ නම් : ඒ ඒ පර (මෙරමා අයත්) වස්තූන්හි පරද්‍රව්‍යයන්හි පරස්ථානයන්හි පරසම්පත්ති මෙරමා අයත්වූයෙහි යම් ලොභයෙක් ලොභාකාරයෙක් ඉව්ඡායෙක් මූර්ඡායෙක් ප්‍රාර්ථනායෙක් තත්දියෙක් බැසැඟෙන සිටීමක් නො හැරීමක් වේ ද, මේ ලොභඅකුශලමූල යැ. තෙල කවරක්භූතේ මූලයැ යත් : කාය කර්ම වාක්කර්ම මනාකර්ම වූ ලොභයෙන් උපත් අකුශලයාගේ ද සම්ප්‍රයුක්ත වූ චිත්ත චෛතසිකධර්මයන්ගේ ද මූල යි.

එහි ද්වේෂ අකුශලමූලය කවරැ : සත්ත්වයන් කෙරෙහි යම් ආඝාතයෙක් නොඉවසීමක් නොසතුටක් ව්‍යාපාදයෙක් ප්‍රදෝෂයෙන් අනර්ථ කැමැතිබවක් චිත්තයාගේ ප්‍රතිඝාතයක් වේ ද මේ ද්වේෂඅකුශල මූල යැ. තෙල කවරක්භූතේ මූල යැ යත් : කායකර්ම වාක්කර්ම මනාකර්ම වූ ද්වේෂයෙන් උපත් අකුශලයාගේ ද සම්ප්‍රයුක්ත වූ චිත්තචෛතසික ධර්මයන්ගේ ද මූල යි.

එහි මොහඅකුශලමූලය කවරැ : චතුරායභිසත්‍යයෙහි යම් නොදැනීමක් නොදැන්වීමක් අතවබොධයෙක් නො විමසා ගැනීමක් අප්‍රතිවේධයෙක් මොහයෙක් මුළාවන අයුරෙක් සම්මොහයෙක් සම්මොහාකාරයෙක් අවිද්‍යාවක් තමසෙක් අත්ධකාරයෙක් ආවරණයෙක් නිවරණයෙක් වැඩීමක් භාත්පසින් වැඩීමක් කුශලධර්මයන් බැහැර කොට යැමක් වේ ද මේ මොහඅකුශලමූල යැ. තෙල කවරක්භූතේ මූල යැ යත් : කායකර්ම වාක්කර්ම මනාකර්ම වූ මොහයෙන් උපත් අකුශලයාගේ ද තත්සම්ප්‍රයුක්ත වූ චිත්තචෛතසික ධර්මයන්ගේ ද මූල යි.

6-11. එහි විපයභාසයෝ දතයුත්තාහ, විපයභාසයන්ගේ වස්තු දතයුතු යැ, යමක් විපයභාස වන්නේ ද එය දතයුතු යි.

එහි එක් විපයභාසයෙක් වෙයි, තුන් විපයභාස කෙනෙක් ද වෙති, විපයභාස වස්තු සතරක් වෙත්.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කතමො එනො විපල්ලාසො ව, යෙන පටිපකෙඛන විපල්ලාසිතං ගණනාති අනිච්චි නිවචනාති දුකෙඛ සුඛනාති අනතතාති අතතාති අසුභෙ සුභ'නාති, අයං එනො විපල්ලාසො.

කතමානි චතතාරි විපල්ලසවච්ඡති, කායො වේදනා චිත්තං ධම්මො ව, ඉමානි චතතාරි විපල්ලසවච්ඡති.

කතමානි තිණ්ණි විපල්ලාසානි, සඤ්ඤා චිත්තං දිට්ඨි ව. ඉමානි තිණ්ණි විපල්ලාසානි.

තත්ථ¹ මහාපිකෙ වච්ඡමි ඉන්ද්‍රියතේ² වණණංගතෙන වා යො නිමිත්තස්ස උක්ඛාගො, අයං සඤ්ඤාවිපල්ලාසො. තත්ථ විපරිතචිත්තස්ස වච්ඡමි සති විඤ්ඤාතති, අයං චිත්තවිපල්ලාසො. තත්ථ විපරිතචිත්තස්ස තමහි රූපෙ අසුභෙ සුභ'නාති යා ඛතති රූපී උපෙක්ඛනා නිවෘත්තො දිට්ඨි නිදස්සනං සනතිරණං, අයං දිට්ඨිවිපල්ලාසො.

තත්ථ වච්ඡගෙදෙන කායෙසු³ ආදස විපල්ලාසා භවනාති : තයො කායෙ තයො වේදනාය තයො චිත්තෙ තයො ධම්මො⁴ චතතාරො සඤ්ඤාවිපල්ලාසා චතතාරො චිත්තවිපල්ලාසා චතතාරො දිට්ඨිවිපල්ලාසා, ආයතනුපට්ඨකො චක්ඛවිඤ්ඤාණසඤ්ඤාසමඛිසිය රූපෙසු ආදස විපල්ලාසා, යා ව මනොවිඤ්ඤාණසඤ්ඤාසමඛිසිය ධම්මෙසු ආදස විපල්ලාසා, ඡ ආදසකා චතතාරි විපල්ලාසා භවනාති. ආරම්භණානතතතතො හි අපරිමිතසංඛේයානං සත්තානං අපරිමිතසංඛේයා විපල්ලාසා භවනාති සිත්තකච්ඡමඤ්ඤිමනාය.

6-12. තත්ථ පඤ්චකකිඤ්ඤා චතතාරි අත්තභාවවච්ඡති භවනාති : සො රූපකකිඤ්ඤා සො කායො අත්තභාවවච්ඡ, යො වේදනාකකිඤ්ඤා සො වේදනා අත්තභාවවච්ඡ, යො සඤ්ඤාකකිඤ්ඤා ව සංඛාරකකිඤ්ඤා ව තෙ ධම්මො අත්තභාවවච්ඡ. යො විඤ්ඤාණකකිඤ්ඤා සො චිත්තං අත්තභාවවච්ඡ, ඉති පඤ්චකකිඤ්ඤා චතතාරි අත්තභාවවච්ඡති. තත්ථ කායෙ අසුභෙ සුභ'නාති විපල්ලාසො භවති, එවං වේදනාසු චිත්තෙ ධම්මෙසු ව අත්තවිපල්ලාසො භවති.

තත්ථ චතුත්තං විපල්ලාසානං සමුක්ඛාගතත්ථං භගවා චතතාරො සතිපට්ඨානෙ දෙසෙති පඤ්ඤාපෙති, කායෙ කායානුපට්ඨි විහරනො⁵ අසුභෙ සුභ'නාති විපල්ලාසං සමුක්ඛාගෙති. එවං වේදනාසු - චිත්තෙ - ධම්මෙසු ව කාතඛිඤ්ඤා.

6-13. තත්ථ අකුසාරතීථිසා අසාවච්චෙඛලකකිණො අවිජ්ජා, තස්සා විපල්ලාසා පදට්ඨානං. අජේඛාසාභලකකිණො තණ්හා, තස්සා පියරූපාසාහරූපං පදට්ඨානං. අත්තාසංඛඤ්ඤාභලකකිණො ලොභො, තස්ස අදින්නාදනං පදට්ඨානං. ඉධ විවාදලකකිණො දෙසො, තස්ස

1. කතමා - PTS, අධිකා.

2. ඉන්ද්‍රියවිතේ - ම.

3. කායො සා - PTS.

4. විපල්ලාසපදට්ඨානං - ම.

5. මහාසඤ්ඤා - ම, PTS.

6. විහරතො - ම.

එක විපයනීයය කවර යත් : ප්‍රතිපක්ෂ වූ යමක් හේතු කොටගෙන අනිත්‍යයෙහි නිත්‍ය යැ දුකෙහි සුව යැ අනාත්මයෙහි ආත්ම යැ අශුභයෙහි ශුභ යැ යි විපයනීයක ව ගනී ද මේ එක විපල්ලාය යැ.

සතර විපයනීයවස්තු කවරහ : කාය වේදනා චිත්ත ධම්ම යන මේ සතර විපල්ලාය වස්තූහු වෙත්.

තුන් විපයනීයයෝ කවරහ : සඤ්ඤා චිත්ත දිව්ඨි ද යන මොහු තුන් විපයනීයයෝ යි.

එහි මනවධන වස්තූයෙහි ඉන්ද්‍රියාර්ථයෙහි පැහැසටහනෙහි හෝ නිමිත්ත පිළිබඳව යම් දැඩිව ගැනීමෙන් වේ ද මේ සංඤ්චිපයනීය යැ. එහි විපයනීයක සිත් ඇත්තහුගේ වස්තු ඇති කල්හි යම් විභජ්‍යයක් වේ ද මේ චිත්තවිපයනීය යැ, එහි විපරිත සිත් ඇත්තහුගේ ඒ රූපයෙහි ලා අශුභයෙහි ශුභ යැ යි යම් ඉවසීමෙන් රූපියක් උපෙක්ෂණයක් නිශ්චයක් දෘෂ්ටියක් නිදර්ශනයක් සන්තීරණයක් වේ ද මේ දෘෂ්ටිවිපයනීය යි.

එහි වස්තුහෙදයෙන් කයෙහි දෙළොස් විපයනීය කෙනෙක් වෙති : කයෙහි තුනෙක, වේදනායෙහි තුනෙක, චිත්තයෙහි තුනෙක ධර්මයෙහි තුනෙකි. සංඤ්චිපයනීයයෝ සතරදෙනෙක, චිත්තවිපයනීයයෝ සතරදෙනෙක, දෘෂ්ටිවිපයනීයයෝ සතරදෙනෙකි. ආයතනයන්ගේ උපවය වශයෙන් වක්ෂුර්විඤ්ඤාසංඤ්ජයෙන් යුක්ත වුවහුට රූපවිෂයෙහි දෙළොස් විපයනීය කෙනෙක් වෙති. (යාව) මනෝවිඤ්ඤාසංඤ්ජමධිගීහට ධර්මවිෂයෙහි දෙළොස් විපයනීය කෙනෙක් වෙති. ෂඨ ද්වාදශකයෝ සතර විපයනීයයෝ වෙත්. ආලම්භන නානාත්වයෙන් වැලිත් අපරිමිත සංඛ්‍යා ඇති සත්ත්වයන්ගේ භීතොත්කෘෂ්ට මධ්‍යමතායෙන් අපරිමිත සංඛ්‍යා ඇති විපයනීයයෝ වෙත්.

6-12. එහි පඤ්චස්කන්ධයෝ සතර ආත්මභාවවස්තු වෙති : යම් රූපස්කන්ධයෙක් වේ ද හේ කාය සංඛ්‍යාත ආත්මභාව වස්තු යැ, වේදනාස්කන්ධය වේදනා සංඛ්‍යාත ආත්මභාවවස්තු යැ, සංඤ්ස්කන්ධය ද සංස්කාරස්කන්ධය ද යන මොහු ධම්ම සංඛ්‍යාත ආත්මභාවවස්තු යැ, විඤ්ඤාස්කන්ධය චිත්ත සංඛ්‍යාත ආත්මභාව වස්තු යි. මෙසේ පඤ්චස්කන්ධයෝ සතර ආත්මභාව වස්තු වෙත්. ඔවුන් කෙරෙහි කායවස්තූයෙහි අශුභයෙහි ශුභ යැ යන විපයනීයය වෙයි. මෙ පරිදි වේදනා-චිත්ත- ධර්මවස්තූන්හි ද ආත්ම විපයනීයය වේ.

එහි සතර විපයනීය වස්තූන්ගේ සමුද්දායනය පිණිස බුදුහු සතර සත්පට්ඨානයන් දෙසනාසේක, පනවන සේක. කයෙහි කය අනුව බලමින් වාසයකරනුයේ අශුභයෙහි ශුභ යැ යන විපයනීයය නසයි. මෙසේ වේදනා චිත්ත-ධර්මයන්හි ද වීචිතර කළයුතු යි.

6-13. එහි අත්ඨකාරකමිත්‍ර වූ අවිද්‍යාව අප්‍රතිවේදිය ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ. ඒ අවිද්‍යාවට විපයනීයයෝ ආසන්නකාරණ යැ. තෘෂ්ණාව බැසගෙන (හීලගෙන) සිටීම ලක්ෂණ යැ ප්‍රියස්වභාව මවුරස්වභාව ඊට පදවිධාන යි. ලෝභය ආත්මාසය වඤ්චා කිරීම ලක්ෂණ යැ ඊට අදත්තාදානය පදවිධාන යි. ද්වේෂය මෙහි වීවාද කිරීම ලක්ෂණ යැ

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

පාණාතිපාතො පදවිඨානං. චජ්ඣවිප්පවිප්පත්තිලක්කණො මොහො, තස්ස මිච්ඡාපට්ඨපත්තිපදවිඨානං. සබ්බතානං ධම්මානං අවිනාසග්ගහනලක්කණං නිව්වසකුසුදු, තස්සා සබ්බසබ්බාරා පදවිඨානං. සාසවච්ඡයොපගමනලක්කණං සුඛසකුසුදු, තස්සා මමිඛකාරො¹ පදවිඨානං. ධම්මෙසු උපගමනලක්කණං අත්තසකුසුදු, තස්සා අභිඛිකාරො² පදවිඨානං. විණ්ණසබ්බහනලක්කණං සුභසකුසුදු, තස්සා ඉන්ද්‍රියඅසංචරො පදවිඨානං. එතෙහි නවති පදෙති උද්ධිට්ඨති සබ්බො අකුසලපකෙති නිද්ධිට්ඨති හවති, සො ච ඛො ඛුසුසුතෙන සකකා ජාතිතුං. නො අප්පසුතෙන, පසුදෙවතා නො දුප්පසුදෙවතා, සුතෙන නො අසුතෙනා.

6-14. නව පදනි කුසලාති සත්ථ සබ්බො කුසලපකෙති, සබ්බහං³ සමොසරණං ගවජ්ඣති⁴ කතමානි නව පදනි : සමථො, විපස්සනා අලොභො අදොසො අමොහො අනිව්වසකුසුදු දුක්ඛසකුසුදු අත්තතාසකුසුදු අසුභසකුසුදු ව.

තත්ථ කතමො සමථො : යා විත්තස්ස සීති සණ්ඨති අවට්ඨති ථානං පට්ඨානං උපට්ඨානං සමාධි සමාධානං අවිකෙඛපො අවිප්පවිතාරො වුපසමො මනසො⁵ එකාග්ගං විත්තස්ස, අයං සමථො.

තත්ථ කතමා විපස්සනා : ඛිකේසු වා ඛාතුසු වා අයතනෙසු වා නාමරූපෙසු වා පට්ඨවසමුප්පාදෙසු වා පට්ඨවසමුප්පාතෙසු වා ඛම්මෙසු දුක්ඛෙ වා⁶ සමුදයෙ වා⁷ නිරොධෙ වා මග්ගෙ වා කුසලාකුසලෙසු වා ඛම්මෙසු සාවජ්ජානවජේසු වා කණ්හසුතෙකසු වා සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බෙසු වා යො යථාභූතං විචයො පටිචයො විමංසා පටිවිමංසා ගාහනා අග්ගාහනා පටිග්ගාහනා විතෙතන පටිවිතතනා⁸ භූලනා උපපටිකධා සුද්දං විජ්ජා⁹ චකචු වුද්ධි මෙධා පසුදෙසු ඔහාසො ආලොකො ආහා පහා ඛග්ගො නාරාවො¹⁰ ධම්මවිචයසමොඤ්ඤාඤාඤා සම්මාදිට්ඨි මග්ගබ්බා, අයං විපස්සනා.

කෙනෙසා¹¹ විපස්සනා ඉති වුච්චති : විවිධා වා එසා පස්සනාති¹² තඤ්ච එසා විපස්සනාති වුච්චති. ද්විධා වෙසා හි විපස්සනා ධම්ම-විපස්සනාති.

ද්විධා ඉමාං පස්සනාති : සුභසුඛ අසුභසුඛ කණ්හසුඛ සුකකසුඛ සෙවිතබ්බසුඛ අසෙවිතබ්බසුඛ කම්මසුඛ විපාකසුඛ ඛිකිසුඛ විමොක්ඛසුඛ ආවයසුඛ අපවයසුඛ පච්චතියසුඛ තීව්‍රතියසුඛ සම්ඛිලොපසුඛ වොදනසුඛ එවං විපස්සනාති වුච්චති. අථ වා 'වි'ඉති උපසංගො, පස්සනාති අත්ථො, තඤ්චා විපස්සනාති වුච්චතෙ, අයං ඵපස්සනා.

1. මමඛකාරො - ම, PTS.	7. සමුදයෙසු වා - ම, PTS.
2. අභඛිකාරො - ම, PTS.	8. පටිවිතනා - ම, PTS.
3. සබ්බහො - ම.	9. විජ්ජා වා - ම, PTS.
4. ගවජ්ජනති - ම.	10. නාරජේජා - PTS.
5. මානසො - ම, PTS.	11. කෙනෙසා - ම, - PTS.
6. දුක්ඛෙසු වා - ම, PTS.	12. විපස්සනාති - ම, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඊට ප්‍රාණවධය පදවියාන යි. වස්තුන්ගේ වරදවාගැනීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ මොහය, ඊට මිත්‍යාප්‍රතිපත්තිය පදවියාන යි. නිත්‍යසංඥව සංඛතධර්මයන්ගේ අවිනාශග්‍රහණය ලක්ෂණ යැ, ඊට සියලු සංස්කාරයෝ පදවියාන යි. සුඛසංඥව සාමුඛ ය්පර්ශයන් දැඩිව ගැනීම ලක්ෂණ යැ, ඊට මමංකාරය පදවියාන යි. ආත්මසංඥව ධර්ම විෂයෙහි දැඩිව ගැනීම ලක්ෂණ යැ, ඊට අභංකාරය පදවියාන යි. ඉහසංඥව පැහැසටහන මොනවට ගැනීම ලක්ෂණ යැ, ඊට ඉන්ද්‍රියාසංවරය පදවියාන යි. උද්දෙස කළ තෙල නවපදයන්ගෙන් සියලු අකුලල පක්ෂය නිර්දේශ කරන ලද්දේ වෙයි. හෙද වනාහි බහුමුත පුභුලක්හු විසින් දනගන්නට හැකි වෙයි. අල්පමුතකයක්හු විසින් නො දත හැකි වෙයි. ප්‍රාඥයකු විසින් දත හැක්ක, දුෂ්ප්‍රාඥයකු විසින් නො දතහැක්ක. (යොගයෙහි) යෙදුණක්හු විසින් දතහැක්ක, නො යෙදුණහු විසින් නො දතහැකි වේ.

6-14. සියලු කුලලපක්ෂය සංග්‍රහයට එක්වීමට යන කුලල නවපද කෙනෙක් වෙති. කවර නවපද කෙනෙක යත් : සමට විපස්සනා අලොභ අදෙස අමොභ අතිවිච්ඡක්ඛා දුක්ඛසක්ඛා අනත්තසක්ඛා, අසුභසක්ඛා ද යන මොහු යි.

එහි සමට කවරෙ යත් : චිත්තයාගේ යම් (අරමුණෙහි) සිටීමක් මොනොවට සිටීමක් බැඳුණෙක සිටීමක් නැවැත්මක් පිහිටා සිටීමක් එළැඹ සිටීමක් සමාධියෙන් යමොධානායෙන් අවික්ෂෙපයෙන් අවිප්‍රතිසාරයෙන් සිතෙහි සන්තිදීමක් සිතෙහි එකඟ බවක් වේ ද මේ සමට යි.

එහි විපස්සනා කවර යත් : ය්කන්ධයන්හි හෝ ධාතුන්හි ආයතනයන්හි-නාමරූපයෙහි-පටිච්චසමුප්පාදයෙහි-පටිච්චසමුප්පත්තධර්මයන්හි-දුක්ඛසත්තායෙහි-සමුදයසත්තායෙහි-නිරෝධසත්තායෙහි-මාර්ගසත්තායෙහි-කුලලාකුලධර්මයන්හි-සාධද්‍යානාධ්‍යාධර්මයන්හි-කෘෂ්ණභ්‍රතලධර්මයන්හි-සෙවිතව්‍යාසෙවිතව්‍යායෙහි හෝ යථාභූත ව යම් විමසීමක් වෙසෙසින් විමසීමක් විමංසායෙන් පරිවිමංසායෙන් ගැනීමක් වෙසෙසින් ගැනීමක් භාත්පයින් ගැනීමක් සිතින් භාත්පයින් සිතීමක් කුලනායක් පරික්ෂාවක්, ඥානායක් විද්‍යාවක් නුවණැසක් බුද්ධියක් මෙධායෙන් ප්‍රඥවක් අවිහාසයෙන් ආලොකයෙන් ආභායෙන්, ප්‍රභායෙන් ප්‍රඥබ්බතයෙන් ප්‍රඥ නමැති තියෙක් ධම්මවිචයසම්බොධාභිගයෙන් සම්මා-දිට්ඨියක් මාර්ගාභිගයෙන් වේ ද මේ විපස්සනා යි.

කවර කරුණෙකින් 'මේ විපස්සනා' යි කියනු ලැබේ ද යත් : (අනිත්‍යාදි විසින්) විවිධා කාරයෙන් දකී නුයි එකරුණෙන් මේ 'විපස්සනා' යි කියනු ලැබේ. තවද මේ විදර්ශනාව දෙවැදෑරුම් වන්නීය : (ධම්මවිපස්සනාහි ... ?)

මේ විදර්ශනාඥානයන් දෙපරිද්දෙකින් දකී : ඉහ-අභුහ, කෘෂ්ණ-භ්‍රතල, සෙවිතව්‍යා-අසෙවිතව්‍යා, කර්ම-විපාක, ඛන්ධන- විමොක්ෂ, ආවය- අපවය, ප්‍රවෘත්ති- නිවෘත්ති සංක්ලේෂ- ව්‍යවද්‍යා දැයි මෙසේ දෙපරිද්දෙකින් දකී නුයි 'විපස්සනා' යි කියනු ලැබේ. නොහොත් 'වි' යනු උපසර්ග යැ, (විවිධාකාරයෙන්) දකීම යැ යන අර්ථ යි. එහෙයින් විපස්සනා' යි කියනු ලැබේ. මේ 'විපස්සනා' යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

6-15 තත් ඥා රොගා සත්තානං : අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච, එතෙසං දව්තනං රොගානං නිසායාය භවතණ්හා ඥා භෙසජ්ජාති වුත්තාති : සමථො ච විපස්සනා ච, ඉමාහි ඥා භෙසජ්ජාති පටිසෙවනො¹ ඥා අරොගෙ සවජ්ජකරොති : රාගවිරාගං චෙතොවිමුත්තං අවිජ්ජාවිරාගං ච පඤ්ඤවිමුත්තං. තත් තණ්හාරොගස්ස සමථො භෙසජ්ජං, රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තං අරොගං. අවිජ්ජාරොගස්ස විපස්සනා භෙසජ්ජං අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤවිමුත්තං අරොගං.

එවං හි භගවා වාහ : “ඥා ධම්මා පරිඤ්ඤායා : නාමං ච රූපං ච ඥා ධම්මා පභාතබ්බා : අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච, ඥා ධම්මා භාවෙතබ්බා : සමථො ච විපස්සනා ච, ඥා ධම්මා සවජ්ජකාතබ්බා : විජ්ජා ච විමුත්තං වා”ති.

තත් සමථං භාවෙනො රූපං පරිජානාති, රූපං පරිජානනො තණ්හා පජ්ඣති, තණ්හා පජ්ඣනො රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තං සවජ්ජකරොති. විපස්සනං භාවෙනො නාමං පරිජානාති, නාමං පරිජානනො අවිජ්ජා පජ්ඣති, අවිජ්ජා පජ්ඣනො අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤවිමුත්තං සවජ්ජකරොති.

යද භික්ඛුනො ඥා ධම්මා පරිඤ්ඤායා භවතණ්හා නාමඤ්ඤා රූපඤ්ඤා, තදස්ස² ඥා ධම්මා පටිනා භවතණ්හා අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච, ඥා ධම්මා භාවිතා භවතණ්හා සමථො ච විපස්සනා ච, ඥා ධම්මා සවජ්ජකා භවතණ්හා විජ්ජා ච විමුත්තං ව. එතතාවතා භික්ඛු කතකිලෙව, භවති. එසා සොපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. තස්ස අංගුපරිසාදනා ජිවිතිජ්ඣස්ස උපරොධා ඉදං ච දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, අඤ්ඤං ච දුක්ඛං න උපපජ්ජති. තත් යො ඉමෙසං බ්බානං ධාතුආයතනානං අප්පට්ඨන්ති අපාකුභාවො, අයං අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු.

6-16. තත් කතමං අලොභො කුසලමුලං : යංධාතුකො අලොභො අලුබ්භනා අලුබ්භිතත්තං අජ්ජිජා අපජ්ජනා අකන්තා අනෙජ්ඣාසානං, අයං අලොභො කුසලමුලං, කස්සෙතං මුලං : අලොජස්ස කුසලස්ස කායකම්මස්ස චිත්තකම්මස්ස මනොකම්මස්ස තංසම්පයුත්තානං ච චිත්ත-චෙතසිකානං ධම්මානං මුලං. අථ වා අරියො අට්ඨබ්බිකො මෙය්සා කුසලන්ති වුච්චති, යො තිණ්ණං මග්ගබ්බානං මුලං, කතමෙසං තිණ්ණං : සම්මාසම්මාප්පස්ස සම්මාචාරාමස්ස සම්මාසම්මාධිස්ස ච, ඉමෙසං මුලන්ති තස්මා කුසලමුලන්ති වුච්චති.

තත් කතමං අද්දෙසො කුසලමුලං : යො³ සතෙතස්ස වා සබ්බාරෙස්ස වා අනාසානො⁴ අප්පට්ඨානො අබ්බාසන්ති අබ්බාසාදෙ අද්දෙසො මෙය්සා මෙත්තායනා අත්තකාමිනා⁵ භිහ්කාමිනා චෙතසො පසාදෙ, අයං අද්දෙසො කුසලමුලං. කස්සෙතං මුලං : අද්දෙසජස්ස කුසලස්ස කායකම්මස්ස චිත්තකම්මස්ස මනොකම්මස්ස තංසම්පයුත්තානං ච චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං මුලං. අථ වා තිණ්ණං මග්ගබ්බානං මුලං, කතමෙසං තිණ්ණං : සම්මාචාරාය සම්මාසම්මාප්පස්ස සම්මාආජිවස්ස ච ඉමෙසං තිණ්ණං මග්ගබ්බානං මුලං, තස්මා කුසලමුලන්ති වුච්චති.

1. පටිසෙවෙනො - මජ්ඣං, PTS.
2. තථාස්ස - ම, PTS.
3. සවජ්ජකාතබ්බා - මජ්ඣං.
4. යා - මජ්ඣං, PTS.
5. අනාසානො - ම, අනග්ගානො - PTS.
6. අත්තකාමිනා - PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ව කතමං අමොභො කුසලමුලං : යං චිකුසු අරියසවෙසු යථාභූතං සුඤ්ඤස්සනං අනිසමයො සම්මා ච පච්චාගමො පථිවෙධො අමොභො අසමමුග්ගනා අසමමොභො විජ්ජා පකාසො ආලොකො අනාවරණං සෙක්ඛානං කුසලානං ධම්මානං, අයං අමොභො කුසලමුලං. කසෙය්‍යනං මුලං : අමොගජ්ඣා කුසලස්ස කායකම්මස්ස චේතමම්මස්ස මනෝකම්මස්ස තංසමපසුත්තානං ච චිත්තවේතසිකානං ධම්මානං මුලං. අථ වා දථිත්තං මග්ගඛානං මුලං, කතමෙසං දථිත්තං : සම්මදිට්ඨියා ච සම්මාසතියා ච ඉමෙසං දථිත්තං මග්ගඛානං මුලං, තස්මා කුසලමුලතඤ්ච වුවන්ති. එවං ඉමෙති, තීති කුසලමුලෙති අට්ඨබ්බිකො මග්ගො යොජේතබ්බො.

6-17 තත්ව කතමා අනිච්චසඤ්ඤා : “සබ්බෙ සඛාරා උපපාද-වයධම්මෙනො”ති¹ ‘යා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා චච්ඡද්ධතා උග්ගාභො, අයං අනිච්චසඤ්ඤා. තස්සා කො නිස්සන්දො : අනිච්චසඤ්ඤාය භාවිතාය බහුලීකතාය අට්ඨසු ලොකධම්මෙසු චිත්තං නානුසංකීති න සංකීති න සංකීගති, උපෙක්ඛා වා පටිභක්ඛුලතා වා සංකීගති. අයමස්සා නිස්සන්දො.

තත්ව කතමා දුක්ඛසඤ්ඤා : “සබ්බෙ සඛාරා දුක්ඛා”ති යා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා චච්ඡද්ධතා උග්ගාභො, අයං දුක්ඛසඤ්ඤා තස්සා කො නිස්සන්දො : දුක්ඛසඤ්ඤාය භාවිතාය බහුලීකතාය ආලොකො සමපමාදෙ විමුග්ගෙ ච චිත්තං නානුසංකීති න සංකීති න සංකීගති, උපෙක්ඛා වා පටිභක්ඛුලතා වා සංකීගති. අයමස්සා නිස්සන්දො.

තත්ව කතමා අනත්තසඤ්ඤා : “සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා”ති යා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා චච්ඡද්ධතා උග්ගාභො, අයං අනත්තසඤ්ඤා. තස්සා කො නිස්සන්දො : අනත්තසඤ්ඤාය භාවිතාය බහුලීකතාය අභිබ්බාරො චිත්තං නානුසංකීති න සංකීති, මමිඛ්ඛාරො² න සංකීගති, උපෙක්ඛා වා පටිභක්ඛුලතා වා සංකීගති, අයමස්සා නිස්සන්දො.

තත්ව කතමා අසුභසඤ්ඤා : “සත්තසඛාරා අසුභා”ති යා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා චච්ඡද්ධතා උග්ගාභො, අයං අසුභසඤ්ඤා. තස්සා කො නිස්සන්දො : අසුභසඤ්ඤාය භාවිතාය බහුලීකතාය සුභනිමිත්තෙ චිත්තා නානුසංකීති න සංකීති න සංකීගති, උපෙක්ඛා වා පටිභක්ඛුලතා වා සංකීගති, අයමස්සා නිස්සන්දො.

6-18. තත්ව පඤ්චත්තං බන්ධනං පරිඤ්ඤා භගවතා දෙසිතා, යා තත්ව අසුභසඤ්ඤා රූපකඛිකාසං පරිඤ්ඤාත්තං දුක්ඛසඤ්ඤා වේදනාකඛි-කාසං පරිඤ්ඤාත්තං, අනත්තසඤ්ඤා සඤ්ඤාකඛිකාසං සඛාරකඛිකාසං පරිඤ්ඤාත්තං, අනිච්චසඤ්ඤා විඤ්ඤාණකඛිකාසං පරිඤ්ඤාත්තං.

තත්ව සමපේන තණ්හං සමුග්ගාතෙති, විපස්සනාන අවිජ්ජා සමුග්ගාතෙති, අද්දසෙන දෙසං සමුග්ගාතෙති, අමොභෙන මොහං සමුග්ගාතෙති. අනිච්චසඤ්ඤාය නිච්චසඤ්ඤාය සමුග්ගාතෙති; දුක්ඛසඤ්ඤාය සුඛසඤ්ඤාය සමුග්ගාතෙති, අනත්තසඤ්ඤාය අනත්තසඤ්ඤාය සමුග්ගාතෙති, අසුභසඤ්ඤාය සුභසඤ්ඤාය සමුග්ගාතෙති.

1. ... ධම්මෙනො ති ච - මජ්ඣං.

2. සබ්බෙසු ධම්මෙසු - මජ්ඣං.

3. මමිඛ්ඛාරො - ම, PTS.

4. යො තත්ව - ම, PTS.

එහි අමෝහ කුශලමූලය කවර : වතුරායභිසත්‍යයන්හි යථාභූත වූ යම් ඥානදර්ශනයක් අභිසමයෙක් මනා අවබෝධයෙක් ප්‍රතිවේධයෙක් අමෝහයෙක් නොමුළාවන අයුරක් අසම්මෝහයෙක් විද්‍යාවක් ප්‍රකාශයෙක් ආලෝකයෙක් ශෛක්ෂයන්ගේ කුශලධර්මයන් පිළිබඳ අනාවරණයෙක් වේ ද, මේ අමෝහ කුශලමූල යි. තෙල කවරක්හුගේ මූල යැ යත් : කායකර්ම වාක්කර්ම මනාකර්ම වූ අමෝහයෙන් උපන් කුශලයාගේ ද තත්සම්ප්‍රයුක්ත වූ චිත්තවෛතසික ධර්මයන්ගේ ද මූල යි. නොහොත් මාර්ගාංගයන් දෙදෙනා කුන්ගේ මූල යැ ; කවර දෙදෙනාකුන්ගේ ද යත් : සම්මාදිට්ඨිය සම්මාසතිය යන මේ මාර්ගාධිගයන් දෙදෙනාගේ මූල යි. එහෙයින් කුසලමූල යයි කියනු ලැබේ. මෙසේ කුන් කුශලමූලයන්ගෙන් අෂ්ටාධිගිකමාර්ගය යෙදියැයුත්තේ යි.

6-17. එහි අනිත්‍යසංඤ කවර යත් : 'සියලු සංස්කාරයෝ උත්පාදනය හා විනාශය ස්වභාව කොට ඇත්තාහ'යි යම් සංඥාවක් සංජානනාකාරයෙක් නිශ්චය කිරීමෙන් ගැනීමෙන් වේ ද මේ අනිත්‍යසංඤ යි. එහි නිෂ්‍යන්ද (ඵලය) කවර : අනිත්‍යසංඥව වැඩු කල්හි බහුලිකෘත කල්හි අටලෝදහම්හි සිත නො බැඳෙයි, නො සිටී නො පිහිටයි. උපෙක්ෂාව හෝ ප්‍රතිකූලභාවය හෝ පිහිටයි, මේ ඒ අනිත්‍ය සංඥවගේ නිෂ්‍යන්ද යි.

එහි දුඃඛසංඤ කවර යත් : 'සියලු සංස්කාරයෝ දුක් වූහ'යි යම් සංඥාවක් දන්නා අයුරක් නිශ්චය කිරීමෙන් දැඩිව ගැනීමෙන් වේ ද, මේ දුඃඛසංඤ'යි. එහි නිෂ්‍යන්ද කවර : දුඃඛසංඥව භාවිත කල්හි බහුලිකෘත කල්හි අලසබ්ච්ඡි ප්‍රමාදයෙහි විස්මයෙහි ද සිත නො පිහිටයි, නො සිටී නො පිහිටයි. උපෙක්ෂාව හෝ ප්‍රතිකූලභාවය හෝ පිහිටයි. මේ ඒ දුඃඛසංඥවගේ නිෂ්‍යන්ද යි.

එහි අනාත්මසංඤ කවර : 'සියලු ධර්මයෝ අනාත්මයෝ යයි යම් සංඥාවක් සඤ්ජනනාකාරයක් නිශ්චය කිරීමෙන් උද්ග්‍රාහකයෙක් වේ ද, මේ අනාත්මසංඤා යැ එහි නිෂ්‍යන්ද කවරෙ යැ : අනාත්මසංඥව භාවිත කල්හි බහුලිකෘත කල්හි අභවිකාරය (මම යැ යන දෘෂ්ටිය) සිත අනුසන්ධාන නො කෙරෙයි. මාගේ යැ යන තෘෂ්ණාව නො පිහිටයි, උපෙක්ෂාව හෝ ප්‍රතිකූලතාව හෝ පිහිටයි. මේ ඒ අනාත්ම සංඥවගේ නිෂ්‍යන්ද යි.

එහි අශුභසංඤ කවර : යන්වසංස්කාරයෝ අශුභ වූහයි යම් සංඥාවක් සඤ්ජානනාකාරයක් නිශ්චය කිරීමක් උද්ග්‍රාහකයෙක් වේ ද, මේ අශුභසංඤ යැ. එහි නිෂ්‍යන් ද කවරෙ යැ : අශුභසංඥව භාවිත බහුලිකෘත කල්හි ශුභාලම්බනයෙහි සිත නො බැඳෙයි. නො සිටී නො පිහිටයි, උපෙක්ෂාව හෝ ප්‍රතිකූලතාව හෝ බැසගෙන සිටී. මේ ඒ අශුභසංඥවගේ නිෂ්‍යන්ද යි.

6-18. එහි පඤ්චස්කන්ධයන්ගේ (ත්‍රිවිධ පරිඤයෙන්) පරිඤනය භාග්‍යවතුන් විසින් දෙසන ලද්දේය. එහි යම් අශුභසංඥවක් ඇද්ද එය රූපස්කන්ධයාගේ පරිඤනය පිණිස යැ, දුඃඛසංඥව වෙදනා ස්කන්ධයාගේ පරිඤනය පිණිස යැ, අනාත්මසංඥව සංඤ්ජන්ධයාගේ සංස්කාරස්කන්ධයාගේ ද පරිඤනය පිණිස යැ, අනිත්‍යසංඥව විඤන ස්කන්ධයාගේ පරිඤනය පිණිස යි.

එහි ශමපයෙන් තෘෂ්ණාව සමුද්දායකතාව කෙරෙයි. විදර්ශනායෙන් අවිද්‍යාව නසයි. අද්වේෂයෙන් ද්වේෂය නසයි, අමෝහයෙන් මෝහය නසයි. අනිත්‍යසංඤයෙන් නිත්‍යසංඥව සමුද්දායකතාව කෙරෙයි. දුඃඛසංඤයෙන් සුඛසංඥව නසයි, අනාත්ම සංඥවෙන් ආත්මසංඥව නසයි, අශුභසංඤයෙන් ශුභසංඥව සමුද්දායකතාව කෙරෙයි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

විභවවිකේතපපටිසංහරණලක්කණො සමථො, තස්ස කුණාති පදට්ඨානං. සබ්බවමිං යථාභූතං පටිවේධලක්කණො විපක්ඛානා, තස්ස සබ්බතෙය්‍යං පදට්ඨානං. ඉට්ඨාපටිසංහරණලක්කණො අලොභො, තස්ස අදික්ඛාදනා චේරමණී පදට්ඨානං. අව්‍යාපාදලක්කණො අද්‍රෙණො, තස්ස පාණාතිපානා චේරමණී පදට්ඨානං. විඤ්ඤප්පටිගතලක්කණො අමොහො, තස්ස සමමාපටිපත්ති පදට්ඨානං. සබ්බිතානං ධම්මානං විනාසග්ගහණලක්කණො අනිච්ඡාසක්ඛාද, තස්ස උද්ධමයො පදට්ඨානං. සාසච්චස්සතඤ්ජානනලක්කණො දුක්ඛසක්ඛාද, තස්ස චේදනා පදට්ඨානං. සබ්බවමිං අනුපගමනලක්කණො අනත්තසක්ඛාද, තස්ස ධම්මසක්ඛාද පදට්ඨානං. විනිලකපිපුබ්බකඋද්ධමාතකසමුග්ගහණලක්කණො අසුභසක්ඛාද, තස්ස තිබ්බිද පදට්ඨානං. ඉමෙසු නවසු පදෙසු උපදිට්ඨෙසු සබ්බො කුසලපක්කො උපදිට්ඨො භවතී, සො ච ඛ්‍යාය්‍යතෙන සක්කා ජානිතුං තො අප්පය්‍යතෙන, පඤ්ඤවිතා තො දුප්පඤ්ඤත, සුතෙනනි තො අසුතෙනනා'ති.

තත්ථ නිච්චසක්ඛාදිවූත්තස්ස අපරාපරං විග්ගං පණාමෙහත්තස්ස¹ සතිං අප්පච්චවේකකිකිතො අනිච්චසක්ඛාද න උපට්ඨාතී, පඤ්ඤ කාමභූතෙසු සුඛස්සාදිවූත්තස්ස ඉරියංපථස්ස අතථිං අප්පච්චවේකකිතො දුක්ඛසක්ඛාද න උපට්ඨාතී, ඛිකුඛාතුආයතනෙසු අත්තාභිවූත්තස්ස නානාඛාතුඅනෙකඛාතුචිතිබ්බෙහං අප්පච්චවේකකිතො අනත්තසක්ඛාද න උපට්ඨාතී, වණණතණ්ඨානාභිරතස්ස කායෙ සුභාධිවූත්තස්ස ච විපට්ඨන්තා² අසුභසක්ඛාද න උපට්ඨාතී.

6 19 අවිප්පටිසාරලක්කණො සංඛා, සංගුහනා පච්චුපට්ඨානං, තස්ස³ චිත්තාරි සොභාපත්තිසංඛාති පදට්ඨානං. එවස්සෙති වුත්තං භගවතා : “සද්ධිඤ්ඤං භික්ඛවේ කුඨිං දට්ඨබ්බං : චතුසු සොභාපත්තිසංඛෙහසු කුසලෙසු ධම්මෙසු”.

සුරා අවිකේතපනලක්කණං විරිසිඤ්ඤං,⁴ විරිසාරමො⁵ පච්චු-පට්ඨානං, තස්ස අනිතා චිත්තාරො සමමප්පඛානා පදට්ඨානං. යථා වුත්තං භගවතා : “විරිසිඤ්ඤං භික්ඛවේ කුඨිං දට්ඨබ්බං : චතුසු සමමප්පඛානෙසු”.

සති සරණලක්කණො, අසමමාහපච්චුපට්ඨානා, තස්ස අනිතා චිත්තාරො සතිපට්ඨානා පදට්ඨානං. යථා වුත්තං භගවතා : “සතිඤ්ඤං භික්ඛවේ කුඨිං දට්ඨබ්බං, චතුසු සතිපට්ඨානෙසු”

එකග්ගලක්කණො සමාධි, අවිකේතපච්චුපට්ඨානො, තස්ස චිත්තාරි කුණාති⁶ පදට්ඨානං. යථා වුත්තං භගවතා : “සමාධිඤ්ඤං භික්ඛවේ කුඨිං දට්ඨබ්බං චතුසු කුණානෙසු”

පජානනලක්කණො පඤ්ඤා, භූතත්ථසන්තරණ⁷ පච්චුපට්ඨානා, තස්ස චිත්තාරි අරියසම්මාති පදට්ඨානං. යථා වුත්තං භගවතා : “පඤ්ඤාඤ්ඤං භික්ඛවේ කුඨිං දට්ඨබ්බං චතුසු අරියසම්මෙසු”

1. පණාමෙහත්තා - ම, PTS.

2. විපට්ඨන්තා - ම.

3. තස්ස - ම, PTS.

4. විරිසිඤ්ඤං - ම.

5. විරිසිඤ්ඤාරමො - ම.

6. කුණාති - ම, PTS.

7. සඤ්ජානන - PTS

8. සන්තරණා - ම, PTS.

භමථය අරමුණෙහි වික්ෂයාගේ විසිරීම ප්‍රතිසංස්කරණය ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, ඒ භමථයට ධ්‍යානයේ ආසන්න කාරණ වෙයි. විදර්ශනාව ස්කන්ධාදි සියලු ධර්ම (අනිත්‍යාදි විසින්) යථාභූතව ප්‍රතිවේධ කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, ඊට සියලු දතයුතු දෑ පදවියාන යි. අලෝභය ප්‍රතිසංහරණ ලක්ෂණ යැ, ඒ අලෝභයට අදින්නාදාන යෙන් විරමණය ආසන්නකාරණ වෙයි. අදෙසය අව්‍යාපාද ලක්ෂණ යැ, ඊට ප්‍රාණවධ යෙන් වෙන්වීම පදවියාන යි. අමොහය වස්තු විෂයෙහි නො ගැටීම ලක්ෂණ යැ, ඊට සමාසක් ප්‍රතිපත්තිය පදවියාන යි. අනිත්‍යසංඥව සංඛතධර්මයන්ගේ විනාශශ්‍රවණය ලක්ෂණ යැ, ඊට උදයව්‍යය පදවියාන යි. දුෂ්ඨසංඥව සාප්‍රවස්සර්ශය හැදිනීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, ඊට වේදනාව පදවියාන යි, අනාත්මසංඥව සියලු ධර්මයන් නො ගැනීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, ඊට ධර්මසංඥව පදවියාන යි. අභ්‍යසංඥව විනිලක විසුබ්බක උද්ධමානක අභ්‍යසන් ගැනීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, ඊට නිබ්බදව පදවියාන යි. දක්වන ලද මේ නව පදයන් කෙරෙහි සියලු කුශලපක්ෂය දක්වන ලද්දේ වේ. හෙ ද බහුශ්‍රවණයක්ෂු විසින් දතගන්නට හැකි වෙයි, අල්පශ්‍රවණය විසින් නො දතහැකි වේ. ප්‍රාඥයකු විසින් දතහැකි වෙයි, දුෂ්ප්‍රාඥයා විසින් නො දත හෙයි. යොග්‍යයෙහි යෙදුණක්ෂු විසින් දතහෙයි. යොග්‍යස්ත නොවූවකු විසින් නො දතහැකි වේ.

ඒහි ජිහ්‍යසංඥයෙහි අධිමුක්ති ඇති ඔබ්බොබ සිත මෙහෙයන සිහි නො ඵළුවන්නහුට අනිත්‍යසංඥව නො වටහයි, පස්කම්මණයෙහි සුඛාස්වාදයෙහි ඇලුණු පැවැතුම් ඇති (ලෝභාදි) අගාධ නො සිතන්නහුට දුෂ්ඨසංඥව නො වටහයි. ස්කන්ධ ධාතු ආයතනයන්හි ආත්ම යයි. අධිමුක්ති ඇති නානාධාතු අනෙකධාතුවිනිර්භොගය නො සිතන්නහුට අනාත්මසංඥව නො වටහයි. පැහැසටහන්හි ඇලුණහුට ද (කෙලෙස් විසින්) භ්‍රමයෙහි ගිපු වූවහුට ද වෙසෙසින් පිළසන් වූ අභ්‍යසංඥව නො වටහයි.

6-19. ශ්‍රද්ධාව නො මකුබව ලක්ෂණ කොට ඇත්තිය, හැදෑරීම වැටහීම කොට ඇත්තියැ, සතර සොත්තපත්තියභිගයේ ඒ ශ්‍රද්ධාවට ආසන්නකාරණ යි. භාග්‍යවතුන් විසින් මෙසේ වදරන ලද : “මහණෙනි, සද්ධිත්තිය කොහි දතයුතු යැ : කුශලධර්ම වූ සතර යොනපත්තියභිගයන්හි දතයුතු” යැයි.

විවිධත්වය යුරබව පිළිකෙව නො කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, වියාරම්භය වැටැහීම වෙයි, ඊට අතීත වූ සතර සමාසක් ප්‍රධානයේ පදවියාන යි. භාග්‍යවතුන් විසින් මෙසේ වදරන ලද : “මහණෙනි, විවිධත්වය කොහි දතයුතු යැ : සතර සමාසක් ප්‍රධානයන්හි දතයුතු” යි.

යහිය යිහිනිවීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, මුළු නො වීම වැටැහෙනු වෙයි. ඒ සමානියට අතීත වූ සතර සතිපට්ඨානයේ ආසන්නකාරණ වෙයි. භාග්‍යවතුන් විසින් මෙසේ වදරන ලද : “මහණෙනි සතිත්තිය කොහි දතයුතු යැ : සතර සතිපට්ඨානයන්හි දතයුතු” යි.

සමාධිය සිතෙහි ඵහභවව ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, අවික්ෂෙපය වැටැහෙනු වෙයි. ඊට සතර ධ්‍යානයේ පදවියාන යි. භාග්‍යවතුන් විසින් මෙසේ වදරන ලද : “මහණෙනි, සමාධිත්තිය කොහි දතයුතු යැ : සතර ධ්‍යානයන්හි ලා දතයුතු” යි.

ප්‍රඥාව පිහිටව වූ දැනීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යැ, භූතාර්ථසත්තීරණය වැටැහෙනු වෙයි, ඒ ප්‍රඥාවට සතර ආයාසත්‍යයේ පදවියාන යි. භාග්‍යවතුන් විසින් මෙසේ වදරන ලද : “මහණෙනි, පඤ්ඤාත්තිය කොහි ලා දතයුතු යැ : හතර ආයාසත්‍යයන්හි ලා දතයුතු” යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

6-20. චතතාරි චක්කානි : පතිරුපදෙසවාසො චක්කං, සපුරි-
සාපස්සයො චක්කං, අත්තසම්මාපඤ්චානං චක්කං, පුබ්බෙතතපුඤ්ඤානං
චක්කං, නන්ද අරියසන්නියායුලකකිණො පතිරුපදෙසවාසො, සො
සපුරිතාපස්සයො පදව්ඨානං, අරියසන්නියායුලකකිණො සපුරි-
සාපස්සයො, සො අත්තසම්මාපඤ්චානස්ස පදව්ඨානං. සම්මාපට්ඨපතති-
ලකකිණං අත්තසම්මාපඤ්චානං, තං පුඤ්ඤානං පදව්ඨානං. කුසල-
ධම්මොපච්ඤකකිණං පුඤ්ඤං, තං සබ්බසම්පන්නං පදව්ඨානං.

6-21 එකාදස ධර්මානුලකා ධර්මා : “ධර්මවතො අවිප්පට්ඨිතාරො
භවති - පෙ - සො විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනං ‘නාපරං’ ඉත්තන්තංයා’ති
පජානනා.

තන්ද වෙරමණි ලකකිණං ධර්මං, තං අවිප්පට්ඨිතාරස්ස පදව්ඨානං.

න අත්තානුචාදලකකිණො අවිප්පට්ඨිතාරො, සො පාමොජ්ජස්ස
පදව්ඨානං.

අභිප්පමොදලකකිණං පාමොජ්ජං, තං පිතියා පදව්ඨානං.

අත්තමහලකකිණං පිතී, සා පස්සඤ්ඤා පදව්ඨානං.

කම්මනියලකකිණං පස්සඤ්ඤා, සා සුඛස්ස පදව්ඨානං.

අබ්බාසාදලකකිණං සුඛං, තං සාමාධිතො පදව්ඨානං.

අවිකේඛප්පලකකිණො සමාධි, සො යථාභුතිඤ්ඤාණදස්සනස්ස
පදව්ඨානං.

අවිපට්ඨිතසන්නිදර්ශලකකිණං පඤ්ඤා, සා නිබ්බිදා පදව්ඨානං.

අනාලයනලකකිණං නිබ්බිදා, සා විරාගස්ස පදව්ඨානං.

අනඬ්ඛිලෙසලකකිණො විරාගො, සො විමුක්තියා පදව්ඨානං.

අකුසලධර්මවිවේකලකකිණං විමුක්ති, සා විමුක්තිතො වොදනස්ස
පදව්ඨානං.

6-22. චතසො අරියභුමියො, චතතාරි සාමඤ්ඤාඵලානි, නන්ද
සො යථාභුතං පජානාති, එසා දස්සනභුමි සොනාපතතිඵලං ව.
සො යථාභුතං පජානාති නිබ්බිදාති, ඉදං තනුකාමිරාගස්ස බ්බාසාදස්ස ව
පදව්ඨානං. සකදගාමිඵලං ව. සණ්ඨං විරජ්ජති, අයං රාගවීරාදා
වෙනොවිමුක්ති අනාභාමිඵලං ව. සා අවිජ්ජාචරිතා පඤ්ඤා විමුක්ති,
අයං කතාභුමි අරහත්තඤ්ඤා.

1. නාමරූපං - PTS.
2. අවිකේඛපන - ම.
3. යං - ම, PTS.
4. විරාගා, විමුක්තියා - ම, PTS.

6-20. සතර චක්‍ර කෙනෙක් වෙති : ප්‍රතිරූපදේශයෙහි වාසය චක්‍රයෙක, සත්පුරුෂයන්ගේ උපනිශ්‍රය චක්‍රයෙක, ආත්මසමාන්ත්‍රණිකානය චක්‍රයෙක, පූර්වකාතපුණ්‍යානාච චක්‍රයෙකි. එහි ප්‍රතිරූපදේශවාසය ආයාතයන්ගේ ආශ්‍රය ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ හේ සත්පුරුෂයන්ගේ උපනිශ්‍රයට පදවියාන යි. සත්පුරුෂොපනිශ්‍රය ආයාතයන් හා එක්වැ විසීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ හේ ආත්මසමාන්ත්‍රණිකානයට පදවියාන යි. ආත්මසමාන්ත්‍රණිකානය සමාන්ත්‍රනිපත්ති ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ එය පුණ්‍යයන්ට පදවියාන යි. පුණ්‍යය කුසල් දහම් රැස්කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ එය සියලු සම්පත්තින්ට පදවියාන යි.

6-21. ශීලය මුල් කොට ඇති ධර්මයෝ එකොළොසෙකැ : සිල්වත්තට අවිප්‍රතිසාරය (නොමකුබව) වෙයි. ... ඉන් ඵලභාවය පිණිස කළයුතු අනෙකෙක් නැතැයි දැනීම විමුක්තිඥාණදේශන යි.

එහි ශීලය (ප්‍රාණවධාදියෙන්) විරමණය ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය අවිප්පටි-සාරයට පදවියාන යි.

අවිප්‍රතිසාරය අනාත්මානුචාදය ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය ප්‍රාමොදයට පදවියාන යි.

ප්‍රාමොදය (චංචල්‍යභාවය) අධික වූ ප්‍රමොදය ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය ප්‍රීතියට පදවියාන යි.

ප්‍රීතිය අත්තමන (යතු වූ සිත් ඇති බව) ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, ඒ ප්‍රීතිය පස්සද්ධියට (කාය-චිත්තයන්ගේ සැහැල්ලුබවට) පදවියාන යි.

පස්සද්ධිය කර්මක්ෂම බව ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය අර්පණ පූර්වභාග වූ සුඛයට පදවියාන යි.

සුඛය අවාසාදය ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය සමාධියට පදවියාන යි .

සමාධිය අවික්ෂෙපය (සිත නො විසුරුණුබව) ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය යථාභූත ඥාදර්ශනයට (තරුණ විදර්ශනාවට) පදවියාන යි.

විදර්ශනාප්‍රඥාව අවිපරීතයන්තිරණය ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය නිර්වේදයට (බලව විපස්සනාවට) පදවියාන යි.

නිර්වේදය ආලය නො කිරීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය විරාගයට පදවියාන යි.

විරාගය අසංක්ලෙශ ලක්ෂණ යැ, එය විමුක්තියට පදවියාන යි.

විමුක්තිය අකුශලධර්මයෙන් වෙන් වීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තේ යැ, එය විමුක්ත වූවහුගේ ව්‍යවදානයට පදවියාන යි.

6-22. ආයාතභූමි සතරෙකි, ශ්‍රාමණ්‍යඵලයෝ සතරදෙනෙකි. එහි යමෙක් යථාභූත වැ දැනගනී ද මෝ දර්ශනභූමි යැ, සොත්තාපත්ති ඵලය ද වෙයි. හේ යථාභූත වැ අවබෝධ කොට නිර්වේදයට පැමිණෙයි, මෙය තනූ වූ කාමරාගයට ද ව්‍යාපාදයට ද පදවියාන යි. සක්කද්දාමඵලය ද වෙයි. සිලු වූ විරාගයට පැමිණෙයි, මේ රාගවිරාග වෙනොවිමුක්ති යැ. අනාගාමී ඵලය ද වෙයි. යම් අවිජ්ජාචරාග පඤ්ඤාවිමුක්තියක් වේ ද මේ කෘතභූමි යැ රහත් බව ද වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

සාමිඤ්ඤඵලානීති කො වචනානේ, අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො සාමිඤ්ඤං, තසෙතානි ඵලානීති සාමිඤ්ඤඵලානි වුච්චන්ති. කියා බුග්ගමිඤ්ඤඵලානීති වුච්චනෙන : බුග්ගමිඤ්ඤං¹ අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො, තසෙතානි² ඵලානීති බුග්ගමිඤ්ඤඵලානීති වුච්චනෙන .

තත්ථ සොතාපනො කථං ගොති : සහ සම්මාහිසමයං අරියසංවසායානිඤ්ඤි සංයෝජනානි පභිදන්ති : සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සිලබ්බත-පරමාසො ව. ඉමේසං තිණ්ණං සංයෝජනානං පභානා පරික්කයා අරියසංවකො ගොති අවිනිපාතබ්බෙවො යාව දුක්ඛසානනං කරොති.

තත්ථ නතමා සක්කායදිට්ඨි : අසුඤ්ඤා³ බාලො පුට්ඨජනො ... (යාව) අරියබ්බෙම අකොවිදො, සො රූපං අත්තතො සමනුපසායති, -පෙ-(යාව) විඤ්ඤාණං අත්තානං. සො ඉමෙසු පඤ්චසු බන්ධෙසු අත්තසායො වා අත්තනියසායො වා ඵසො හමසම් ඵකසම් වසචිතතිභො පක්ඛිනො අනුසායො⁴ අනුසංනො⁵ අභිගම්භනානි පරති, යා තථාභුතසා බන්ධා රූපි පෙක්ඛනා ආකාරපරිචිතකොසා දිට්ඨිජිත්ථිකායනා අභිපාසනා, අයං මුච්චතො සක්කායදිට්ඨි⁶ති.

තත්ථ පඤ්ච දිට්ඨියො උචේදං හජන්ති, කතමං යො පඤ්ච : රූපං අත්තතො සමනුපසායති, යාව විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපසායති, ඉමායො පඤ්ච උචේදං හජන්ති, අවිසෙසායො පනායක සසානං හජන්ති, ඉති සක්කායදිට්ඨිපභානා ආසම්මිදිට්ඨිකානි පභිදන්ති. පභානා උචේදං සසානං ව න හජති. ඉති උචේදසංඝාතපාභානා අරියසංවසායානි කියා විඤ්ඤාණං හවති, ඉති අරියසංවකො සුඤ්ඤා ගොති. සබ්බො සුක්ඛපනෙඛා කාතබ්බො, යාව අරියබ්බෙමෙසු කොවිදො රූපං අත්තතො සමනුපසායති, යාව විඤ්ඤාණං -පෙ- ඵචමසා සමනුපසායනසා සක්කායදිට්ඨි න හවති

කථං විචිකිච්ඡා න හවති : ඉති අරියසංවකො බුද්ධො න කඛති න විචිකිච්ඡා අභිපාසිදති, ඉතිපි සො හගවා⁷ති සබ්බං. ධම්මො න කඛති න විචිකිච්ඡා සබ්බං, යාව තණ්හාකයො පිරායො නිරොධො නිරොධානි⁸නති, ඉතිනා දුග්ගෙහ ආකම්බියෙන ධම්මෙන සමන්තාගතො ගොති. සබ්බො න කඛති -පෙ- යාව පුජා දෙව්‍යානං ව මනුස්සානං වා⁹ති, ඉතිනා තතිගෙහ ආකම්බියෙන ධම්මෙන සමන්තාගතො ගොති.

‘සබ්බො සම්මාරා දුක්ඛා’ති න කඛති න විචිකිච්ඡා අධිමුච්චති අභිපාසිදති. ‘තණ්හා’ දුක්ඛසමුදයො¹⁰ති න කඛති න විචිකිච්ඡා-තණ්හානිරොධො¹¹ දුක්ඛනිරොධො¹²ති න කඛති න විචිකිච්ඡා- ‘අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො දුක්ඛනිරොධානිජානි පටිපදා’ති න කඛති න විචිකිච්ඡා අධිමුච්චති අභිපාසිදති.

1. බුග්ගමිඤ්ඤා - PTS.

2. තසෙතානි - ම, PTS.

3. අසුඤ්ඤා - PTS.

4. අනුසායො - ම, PTS.

5. අනුසංනො - PTS.

6. තණ්හා දුක්ඛා - PTS.

7. තණ්හා නිරොධා - ම, PTS.

සාමඤ්ඤඵලානි යනු වචනාර්ථ කවරෙ යැ : ආයථී අෂ්වාභිගික මාර්ගය ශ්‍රාමණා යැ, ඒ ආයථීඅෂ්වාභිගිකමාර්ගයාගේ තෙල ඵලයෝ නුයි ශ්‍රාමණාඵලයෝ යයි කියනු ලැබෙත්. කුමක් හෙයින්, බ්‍රහ්මඤ්ඤඵලයෝයයි කියනු ලැබෙත් ද යත් : ආයථීඅෂ්වාභිගිකමාර්ගය බ්‍රහ්මඤ්ඤ යැ, ඒ බ්‍රහ්මඤ්ඤයාගේ තෙල ඵලයෝ නුයි බ්‍රහ්මඤ්ඤඵලයෝ යයි කියනු ලැබෙත්.

එහි කියෙයින් සොනාපන්න වෙයි යත් : සත්‍යාවබෝධය සමග ආයථීශ්‍රාවකයාගේ සත්කායදිවයි විචිකිවිජා සිලබ්බතපරාමාස යන තුන් සංයොජනයෝ ප්‍රතිණ වෙති. මේ තුන් සංයොජනයන්ගේ ප්‍රභාණයෙන් ක්ෂය වීමෙන් දුක් කෙළවර කිරීම දක්වා අවිනිපාත ස්වභාව වූ ආයථීශ්‍රාවක වේ.

එහි සත්කායදිවයි කවර යත් : අශ්‍රැතවත් බාල පුහුදුන් තෙමේ (යම්තාක්) ... ආයථී ධර්මයෙහි අදක්ෂ වේ ද, හේ රූපය ආත්ම විසින් දකී ... විඤනයෙහි ආත්මය ඇතැයි දකී. හේ මේ පඤ්ච ස්කන්ධයෙහි ආත්මශ්‍රාහය ඇත්තේ හෝ ආත්මනියශ්‍රාහය (ඇත්තේ) හෝ වෙයි. 'තෙලෙ මම් වෙමි' එක් (දෘෂ්ටියෙක) වශයෙහි පවත්නේ ප්‍රක්ෂිප්ත වූයේ ශ්‍රාහ ඇත්තේ අනුශය වශයෙන් පවත්නේ අංගමංග ? යයි ගනී. එබඳු වූවහුගේ යම් කැමැත්තක් රූපියක් ප්‍රෙක්ෂණයෙන් ආකාර පරිචිතකයෙන් දෘෂ්ටිය ගෙන යිතීමක් ප්‍රසන්න බවක් වේ ද, මේ සත්කාය දිවයි යයි කියනු ලැබේ.

එහි දෘෂ්ටිහු පස්දෙනෙක් උච්ඡේදය භාජනය කෙරෙති, කවර පස්දෙනෙක් යත් : රූපය ආත්ම විසින් දකී, (යනු පවත්) විඤනය ආත්ම යයි (දෘෂ්ටිවශයෙන්) දකී යන මේ පස උච්ඡේදය භජනය කෙරෙත්. සෙසු පසළොස් (ආත්ම) දෘෂ්ටිහු ශාශ්වතය භජනය කෙරෙත්. මෙසේ සත්කායදෘෂ්ටිය ප්‍රභාණයෙන් දෙසැට දෘෂ්ටිගතයෝ ප්‍රතිණ වෙති. ප්‍රතිණ වීමෙන් (ආයථීශ්‍රාවක) උච්ඡේදයත් ශාශ්වතයත් භජනය නො කෙරෙයි. මෙසේ උච්ඡේද ශාශ්වතප්‍රභාණයෙන් ආයථීශ්‍රාවකවට කිසි දෘෂ්ටිගතයෙක් නො වෙයි. මේ සස්තෙහි ආයථීශ්‍රාවක ශ්‍රැතවත් වෙයි. යියලු ශුක්ලපක්ෂය විස්තර කළයුතු.. 'ආයථීධර්මයෙහි නිපුණ වූයේ රූපය අනාත්ම වශයෙන් දකී, (යනු පවත්) විඤනය ... (අනාත්ම වශයෙන් දකී යනු දක්වා) මෙසේ දක්නා වූ ඔහුට සත්කායදෘෂ්ටි නො වේ.

කියෙයින් විචිකිවිජා නො වෙයි යත් : මේ සස්තෙහි ආයථීශ්‍රාවක බුදුන් කෙරෙහි සැක නො කෙරෙයි, විචිකිත්සා නො කෙරෙයි, අතිශයින් පහදී, "ඉතිපි සො භගවා ... "සියල්ල ද, දහමිහි සැක නො කෙරෙයි, විචිකිත්සා නො කෙරෙයි, ... "තණ්හන්ඛයෙවිරාගො නිරොධො නිබ්බානං" යනු දක්වා සියල්ල ද (විස්තර කළයුතු යි.) මේ දෙවැනි ආකඩ්ඪිය ධර්මයෙන් (?) සමන්විත වෙයි. සතුන් කෙරෙහි සැක නො කෙරෙයි ... දෙවියන්ගේ ද මිනිසුන්ගේ ද පූජාවට සුදුසු වෙයි (?) යනු දක්වා විස්තර යි. මේ තෙවැනි ආකඩ්ඪිය ධර්මයෙන් සමන්විත වේ.

"සියලු සංස්කාරයෝ දුක් වූහ"යි සැක නො කෙරෙයි, විචිකිත්සා නො කෙරෙයි, නිශ්චයට පැමිණෙයි, ප්‍රසාදයට පැමිණේ. 'තණ්හාව දුක්ඛසමුදය' යි සැක නො කෙරෙයි, විචිකිත්සා නො කෙරෙයි. ... 'තෘෂ්ණානිරොධය දුක්ඛනිරොධය'යි සැක නො කෙරෙයි, විචිකිත්සා නො කෙරෙයි, ... ආයථී අෂ්වාභිගිකමාර්ගය දුක්ඛනිරොධගාමීනී පටිපදා"යි සැක නො කෙරෙයි, විචිකිත්සා නො කෙරෙයි, නිශ්චයට පැමිණෙයි, පහදී.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

බුද්ධෝ වා¹ ධර්මෝ වා සංඝෝ වා දුක්ඛෝ වා සමුදයෝ වා නිරෝධෝ වා මග්ගෝ වා කසිණාදිනා විමති විවික්ඛිතා ද්වේශාදිනා² ආසාදාදිනා පරිසරාදිනා අනවධානං අනවධානං³ අනෙකංගො අනෙකංසිකතා, තෙ තස්ස පතිනා භවනා පඤ්ඤානා උච්ඡින්නමුලා තාලාවන්තිකා, අනභාවං ගතා⁴ ආයතීං අනුපාදාමිමා.

තත් සීලබ්බතපරාමාසො ද්විධා : සීලස්ස වා සුඛස්ස වා.

තත් කතමො, සීලස්ස සීලබ්බතපරාමාසො : ඉතිතාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා හවික්ඛාමි දෙවඤ්ඤානරො වා, තත් කපොතපාදාදි අච්ඡරාහි සද්ධිං කිප්පිස්සාමි රමිස්සාමි පරිවරිස්සාමි⁵ති. යා තථාභුතස්ස ඛන්ති⁶ රුපී විමුක්ති රුගො රාගපරිවන්තකා දිට්ඨි රූපනා පස්සනා, අයං සීලස්ස⁷ සීලබ්බතපරාමාසො

තත් කතමො සුඛස්ස සීලබ්බතපරාමාසො : ඉධෙකච්චො සීලං පරාමසති : සීලෙන සුඤ්ඤාති සීලෙන නිශඤ්ඤාති සීලෙන මුඛවති, සුඛං විතීක්ඛමති, දුක්ඛං විතීක්ඛමති, සුඛදුක්ඛං විතීක්ඛමති, අනුපාපුණාති උපරිමෙන, තදුගයං සීලවතං පරාමසති, තදුගයෙන සීලවතෙන සුඤ්ඤාති මුඛවන්ති නිශන්ති, සුඛං විතීක්ඛමන්ති, දුක්ඛං විතීක්ඛමන්ති, සුඛදුක්ඛං විතීක්ඛමන්ති, අනුපාපුණන්ති අවිසුචිකරං ධම්මං අවිමුක්තිකරං ධම්මං විසුචිතො විමුක්තිතො පච්චාගච්ඡන්තස්ස යා තථාභුතස්ස ඛන්ති රුපී මුක්ති පෙක්ඛනා ආකාරපරිවිතකෙකා දිට්ඨිතිඤ්ඤායනා පස්සනා, අයං සුඛස්ස සීලබ්බතපරාමාසො.

එතෙ උගො පරාමාසා අරියසාවකස්ස පතිනා භවනා, යාව ආයතීං අනුපාදාමිමා. සො සීලවා භවති අරියකතොති සීලෙහි සමන්තාගතො අබ්‍රහ්මකි⁸ - යාව උපසම්භවන්තතිකෙති. ඉමෙසං නිණ්ණං සංගොඡනානං පහානා සුතවා අරියසාවකො භවති සොධා-පතොනා අවිච්ඡාදාධිමෙමා - සබ්බං.

‘සහ සම්මාහිසමයා’ ඉති කො වචනන්තො : වත්තාරො අහිසමයා : පරිඤ්ඤාහිසමයො පහානාහිසමයො සච්ඡිකිරියාහිසමයො භාවනාහි-සමයො.

තත් අරියසාවකො දුක්ඛං පරිඤ්ඤාහිසමයෙන අහිසමෙති, සමුදයං පහානාහිසමයෙන අහිසමෙති, නිරෝධං සච්ඡිකිරියාහිසමයෙන අහිසමෙති, මග්ගං භාවනාහිසමයෙන අහිසමෙති

කිං කාරණං⁹ දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාහිසමයො, සමුදයස්ස පහානාහි-සමයො, නිරෝධස්ස සච්ඡිකිරියාහිසමයො, මග්ගස්ස භාවනාහිසමයො : සම්පට්ඨිපස්සනාය, කථං අහිසමෙති : අරමමණේ විතතං උපනිබ්බන්ධො පඤ්ඤාකිකො දුක්ඛතො පස්සති. තත් යො උපනිබ්බන්ධො අයං සමපො, යා පරිගොභාගනා, අයං විපස්සනා.

1. යාව බුද්ධෝ වා - ම, PTS.	5. සථාභුතදස්සනන්ති - ම, PTS.
2. ද්වේශාදිනා - ම, PTS.	6. අසන්තුසසිතස්ස - ම, PTS.
3. අනවධානමනං - ම, PTS.	7. අකඤ්ඤාති - මජ්ඣං.
4. අනභාවංගතා - ම, PTS.	8. කිං කාරණං - ම, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

චූළත් කෙරෙහි හෝ දහම්හි හෝ සභන් කෙරෙහි හෝ දුකෙහි හෝ සමුදයෙහි හෝ නිරොධයෙහි හෝ මාර්ගයෙහි හෝ සැක කිරීමක් විමතියක් විචිකිත්සාවක් ද්විධාපථයක් පසුබැසීමක් භාත්පයින් පසුබැසීමක් නොසිටීමක් නො පිහිටාසිටීමක් අනෙකාන්ත බවක් අනෙකාංසිකාකාරයෙන් වේද, ඒ සැකයෝ ඔහු විසින් ප්‍රභීණ කරන ලද්දහු වෙති, බැහැර කරන ලද්දහු උසුන් මුල් ඇත්තාහු තාලවස්තුවක් මෙන් කරන ලද්දහු අනභාවයට ගියාහු මතුයෙහි නූපදනා සැහැවි ඇත්තාහු වෙත්.

එහි සිලබ්බතපරාමාසය දෙපරිදි වෙයි : සිල් ඇත්තහුගේ හෝ ශුද්ධි ඇත්තහුගේ හෝ යැ.

එහි සිල්ඇත්තහුගේ සිලබ්බතපරාමාසය කවඨ : මම මේ ඊළයෙන් හෝ චූළයෙන් හෝ තපසින් හෝ බ්‍රහ්මචරිත් හෝ දෙවියෙකිමි හෝ දෙවානාසතරයෙකිමි වෙමි, එහි පරෙව්පාඥාති අප්පරාවන් සමග ක්‍රීඩා කෙරෙමි, රමණය කෙරෙමි, සිත් අලවා වෙසෙමි එබඳු වූවහුගේ යම් කැමැත්තක් රූපියක් ඇලීමක් රාගයක් රාගපරිවර්තක දෘෂ්ටියක් දක්වීමක් වේ ද මේ සිල්ඇත්තහුගේ සිලචූළපරාමර්ථය යි.

එහි ශුද්ධිඇත්තහුගේ සිලබ්බතපරාමාසය කවඨ : මෙලොවැ කිසිවෙක් ශීලය පරාමර්ථය කෙරෙයි : ශීලයෙන් ශුද්ධවෙයි, ශීලයෙන් (සුවයට) පමුණුවයි, ශීලයෙන් මිඳෙයි, සුව ඉක්මවයි, දුක් ඉක්මවයි, සුවදුක් ඉක්මවයි, උපරිමභාවයට පැමිණෙයි. ඒ ශීලචූළ දෙක පරාමාර්ථය කෙරෙයි : ඒ ශීලචූළ දෙකින් ශුද්ධ වෙති, මිඳෙති, පමුණුවති, සුව ඉක්මවති, දුක් ඉක්මවති සුවදුක් ඉක්මවති, (නිවනට) පැමිණෙත් යයි. (අවිසුචිකරං ... මෙහි සිට වාක්‍යය ව්‍යාකූල යි.) එබඳු වූවහුගේ යම් කැමැත්තක් රූපියක් මුක්තියක් ප්‍රේක්ෂණයක් ආකාරපරිවර්තකයක් දෘෂ්ටිය සිතීමක් දකිමක් වේ ද, මේ විශුද්ධි ඇත්තහුගේ සිලබ්බතපරාමාසය යි.

තෙල පරාමාසයෝ දෙදෙන ආයඨිශ්‍රාවකභට ප්‍රභීණ වූවාහු වෙති. “ආයතිං අනුප්පාද ධම්මා” (යනු දක්වා විස්තර කළයුතු යැ) ඒ ආයඨිශ්‍රාවක අඛණ්ඩ වූ ආයඨිකාන්තශීලයෙන් සමන්වාගත වූයේ සිල්වත් වෙයි. “උපසමසංවත්තනිකෙහි” (යනු දක්වා විස්තර යි.) මේ තුන් සංයෝජනයන්ගේ ප්‍රභාණයෙන් ශ්‍රැතවත් ආයඨිශ්‍රාවක සෝතාපන්ත වූයේ අවිනිපාත-ස්වභාව ඇතියේ වේ, සියල්ල (විස්තර කළයුතු යැ.)

‘සභ සච්චාහි සමයා’ යනු වචනාර්ථ කවරෙ යැ : ‘පරිඤ්ඤාතිසමය පභානාතිසමය සච්චිකිරියාතිසමය භාවනාතිසමය යි අතිසමයයෝ සතරදෙනෙකි.

එහි ආයඨිශ්‍රාවක දුඃඛසත්‍යය පරිඤ්ජනිවේධයෙන් ප්‍රතිවේධ කෙරෙයි, සමුදයසත්‍යය ප්‍රභාණ ප්‍රතිවේධයෙන් ප්‍රතිවේධ කෙරෙයි, නිරෝධසත්‍යය සාත්තන්ත්‍රියාතිසමයෙන් ප්‍රතිවේධ කෙරෙයි, මාර්ගසත්‍යය භාවනාප්‍රතිවේධයෙන් ප්‍රතිවේධ කෙරෙයි.

කවර කරුණෙකින් දුක්ඛයාගේ පරිඤ්ඤාතිසමය (ප්‍රතිවේධය) සමුදයාගේ පභානාතිසමය, නිරොධයාගේ සච්චිකිරියාතිසමය, මාර්ගයාගේ භාවනාතිසමය වෙයි යත් : සමට විපස්සනා හේතුවෙනි, කිසෙයින් ප්‍රතිවේධ කෙරෙයි යත් : අරමුණෙහි සිත උපනිබන්ධනය කොට පඤ්චස්කන්ධයන් දුක් වශයෙන් දකී, එහි යම් උපනිබන්ධයක් ඇද්ද මේ සමට යැ, යම් පරියොගාගතයක් (විමසීමක්) ඇද්ද මේ විපස්සනා යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

පඤ්ඤාකිකිඤ්ඤා¹ දුක්ඛාති පසංගො යො පඤ්ඤාකිකිඤ්ඤා ආලයො නිකන්ති උපගමනං අපේක්ෂාසානං ඉච්ඡා ඉච්ඡා පඤ්ඤා පඤ්ඤා, ගො පඤ්ඤා. තත්ථ පඤ්ඤාකිකි, දුක්ඛං. යො තත්ථ ආලයො නිකන්ති උපගමනං අපේක්ෂාසානං ඉච්ඡා ඉච්ඡා පඤ්ඤා පඤ්ඤා, අයං සමුදයො. යං තස්ස පඤ්ඤා අයං² නිරෝධො සම්මප්පා විපස්සනා ව මිඤ්ඤා, එවං තෙසං චතුස්සං අරියසම්මානං එකකාලෙ එකකම්මෙ එකවිතො අප්පබ්බං අවර්ගං අභිසම්මො හවති. තෙනාහ හගවා : “සග සම්මානසම්මො අරියසාධකස්ස නිඤ්ඤා සංගොප්පනාති පඤ්ඤාති”ති.

තත්ථ සම්මප්පිපස්සනා යුගනඤ්ඤා විතතමානා එකකාලෙ එකකම්මෙ එකවිතො විතතාරි කිම්බාති කරොන්ති³ දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසම්මො අභිසම්මෙති- යාව මග්ගං භාවනාභිසම්මො අභිසම්මෙති.

කිං කාරණං : දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසම්මො යාව මග්ගං භාවනාභිසම්මො : එවං දිට්ඨිතො : යථා නාමා ජලං ගච්ඡන්ති විතතාරි කිම්බාති කරොති : පාරිමං තිරං පාපෙති, ඔරිමං තිරං ජහති, හාරං වහති, ගොතං ජිහ්වති. එවමෙව සම්මප්පිපස්සනා යුගනඤ්ඤා විතතමානා එකකාලෙ එකකම්මෙ එකවිතො විතතාරි කිම්බාති කරොන්ති : දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසම්මො අභිසම්මෙති- යාව මග්ගං භාවනාභිසම්මො අභිසම්මෙති.

යථා වා සුරියො⁴ උදයන්තො එකකාලෙ අප්පබ්බං අවර්ගං විතතාරි කිම්බාති කරොති : අකිකාරං විධිමති, ආලොකං පාතුකරොති, රූපං නිදසයිති, සිතං පරිකාදියති, එවමෙව සම්මප්පිපස්සනා යුගනඤ්ඤා විතතමානා එකකාලෙ -පෙ- යථා පදිපො ජලන්තො එකකාලෙ අප්පබ්බං අවර්ගං විතතාරි කිම්බාති කරොති : අකිකාරං විධිමති, ආලොකං පාතුකරොති, රූපං නිදසයිති, උපාදානං පරිකාදියති. එවමෙව සම්මප්පිපස්සනා යුගනඤ්ඤා විතතමානා එකකාලෙ -පෙ-.

යද අරියසාවකො සොතාපන්නො හවති අවිනිපාතධම්මො නිසංගො- යාව දුක්ඛස්සන්තං කරොති අයං දස්සනභූමි සොතාපන්නඵලං ව.

සොතාපන්නඵලෙ ඕහො උත්තරිං⁵ විපස්සනං⁶ භාවෙන්නො යුගනඤ්ඤා විතතමානා කාමරාගබ්බාපාදානං යෙතුයොන පඤ්ඤා අරියසාවකො සොති සකදගාමි පරිනිව්භිතතා සකිද්දෙව ඉමං ලොකං ආගන්තො දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං තනුභූමි. සකිද්දගාමිඵලං ව.

සකදගාමි⁷ ඵලෙ ඕහො විපස්සනං භාවෙන්නො කාමරාගබ්බාපාදෙ සංක්‍රමයෙ අනවශෙසං පජගති, කාමරාගබ්බාපාදෙසු අනවශෙසං පජිනෙසු පඤ්ඤාපරිකාශිතාති සංගොප්පනාති පඤ්ඤාති ගචන්ති : සකකායදිට්ඨි සිලබ්ධිපරාමාසො විවිකිච්ඡා කාමච්ඡෙදො බ්බාපාදෙ ව, ඉමෙසං පඤ්ඤානං ඔරමනාභිසානං සංගොප්පනානං පඤ්ඤා අරියසාවකො සොති අනාගාමි, තත්ථ පරිනිබ්බාසි අනාමතභිධම්මො තස්මා ලොකා, අයං විතරාගභූමි, අනාගාමිඵලං ව.

1. පඤ්ඤාකිකි - ම, PTS.	4. සුරියො - ම, PTS.
2. ගො - මජ්ඣං, PTS.	5. උත්තරි - ම, PTS.
3. කරොති - ම, PTS.	6. සම්මප්පිපස්සනං - ම, PTS.
7. ගො සකදගාමි - ම, PTS.	

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

පඤ්චස්කන්ධයෝ දුක් වුහ'යි දක්නාහට පඤ්චස්කන්ධයෙහි යම් ආලයෙක් නිකාන්ති යක් උපගමනයෙක් බැසැගෙන සිටීමක් ඊජ්ජාවක් මුර්ථාවක් ප්‍රණීධියක් ප්‍රාර්ථනාවක් ඇද්ද ඒ ප්‍රණීණ වෙයි, එහි පඤ්චස්කන්ධයෝ දුක්ඛ සත්‍ය යැ. එහි යම් ආලයෙක් නිකාන්තියක් උපගමනයෙක් අධ්‍යවසානයෙක් ඉච්ඡාවක් මුර්ථාවක් ප්‍රණීධියක් ප්‍රාර්ථනාවක් ඇද්ද මේ සමුදය සත්‍ය යැ, ඒ සමුදයයාගේ ප්‍රභාණයෙක් ඇද්ද මේ නිරෝධසත්‍ය යැ, යම්ඵයන් විපස්සනාවක් මාර්ගසත්‍ය යි. මෙයේ ඒ වතුරායඝ්‍රී සත්‍යයන්ගේ සමකාලයෙහි එකක්ෂණයෙහි එකවිත්තයෙහි නො පෙරපසු වූ අවබෝධය වෙයි. එයින් වදළහ බුදුහු , "සත්‍යාවබෝධය සමග ආයඝ්‍රීශ්‍රාවකහට තුන් සංයෝජනයෝ ප්‍රණීණ වෙත්" යයි.

එහි සමඵච්චස්සනා යුග්ගද්ධ වූ පවත්නාහු එක්කලැ එක් කෙණෙහි එක් සිතෙහි සතර කෘත්‍යයක් කෙරෙහි : දුක පරිඤ්ඤිතයෙන් අවබෝධ කෙරෙයි, ... මාර්ගය භාවනාහි සමයෙන් අවබෝධ කෙරෙයි, (යනු දක්වා විස්තර කළයුතු.)

කවර කරුණකින් දුක පරිඤ්ඤිතය වේ ද ... මාර්ගය භාවනාහිසමය වේ ද යත් : මෙසේ දෘෂ්ටාන්ත වෙයි : යම්සේ නැව ජලයෙහි ගමන් කරන්නී සතර කෘත්‍යයක් කෙරේ ද : පරතෙරට පළුණුවෙයි, මෙතෙර ගැරපියයි, බර ගෙනයයි, ප්‍රයානය සිද්ධි. එපරිදි මැ සමඵච්චස්සනා දෙක යුග්ගද්ධ වූ පවත්නාහු එක්විට එක් ඇසිල්ලෙහි එක්සිතෙහි කෘත්‍යය සතරක් සිදු කෙරෙහි. දුක්ඛසත්‍යය පරිඤ්ඤිතයෙන් ප්‍රතිවේධ කෙරෙයි ... මාර්ගසත්‍යය භාවනාහිසමයෙන් ප්‍රතිවේධ කෙරෙයි.

යළි යම්සේ හිරු උදයට පැමිණෙනුයේ එක්විට පෙරපසු නො වූ කෘත්‍යය සතරක් කෙරෙයි : අඳුර නසයි, ආලෝකය පහළ කෙරෙයි, රූප දක්වයි, සිත්‍ය නසයි. එපරිදි මැ සමඵච්චස්සනා යුග්ගද්ධ වූ පවත්නාහු එක්විට ... යම්සේ පහන දල්වෙනුයේ එක්විට නො පෙරපසු වූ කෘත්‍යය සතරක් කෙරේ ද : අඳුර දුරු කෙරෙයි, එළිය පහළ කෙරෙයි, රූප දක්වයි, තෙල් ගෙවාලයි. එපරිදි මැ සමඵච්චස්සනා යුග්ගද්ධ වූ පවත්නාහු එක්විට ...

යම් කලෙක ආයඝ්‍රීශ්‍රාවක ප්‍රෝතාපන්න වේද, විරූපයෙහි නොවැටෙන සැහැවි ඇතියේ මාර්ගනියාමයෙන් නියත වූයේ ... දුක් කෙළෙවර කෙරෙයි. මේ දර්ශනභූමි යැ, ප්‍රෝතාපන්නඵලය ද වේ.

සොවත් පෙලෙහි සිටියේ මතුයෙහි විදර්ශනා වඩනුයේ (ඒ සමඵච්චස්සනා) යුග්ගද්ධ වූ පවත්නාහු කාමරාගව්‍යාපාදයන්ගේ බෙහෙවින් ප්‍රභාණය හෙතු කොටගෙන සකෘදගාමී ආයඝ්‍රීශ්‍රාවක වෙයි. පරිනිෂ්පන්න බැවින් (?) එක් මැ වරක් මෙලොවට, අවුත් දුක් කෙළවර කෙරෙයි. මේ තතු භූමි යැ, සකෘදගාමී ඵලය ද වේ.

සෙදගැමිපෙලෙහි සිටියේ විදසුන් වඩනුයේ අනුගය සහිත වූ කාමරාගව්‍යාපාදයන් අනවශෙෂ කොට දුරු කෙරෙයි. කාමරාගව්‍යාදයන් අනවශෙෂ වූ ප්‍රණීණ කල්හි පඤ්ච ඔරම්භාගීය සංයෝජනයෝ ප්‍රණීණ වූවාහු වෙති : සක්කායදිට්ඨි සීලබ්බතපරාමාස විචිකිච්ඡා කාමච්ඡන්ද හා ව්‍යාපාද යන මොහු යි. මේ පඤ්චඔරම්භාගීය සංයෝජන යන්ගේ ප්‍රභාණයෙන් අනාගාමී ආයඝ්‍රීශ්‍රාවක වෙයි, එහි පිරිනිවෙනුයේ එ බඹලොවින් (පිළිසද වීසින්) නො එනසැහැවි ඇතියේ වෙයි, මේ විතරාගභූමි යැ, අනාගාමීඵලය ද වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

අනාගතඵලෙ ධීවො උත්තරිං¹ විපක්‍ෂනං² භාවෙනො පඤ්ච උභිභාගිනානි සංයෝජනානි පජ්ඣති : රූපරාගො අරූපරාගො මානො උභිච්චං අවිජ්ජා වං³ ඉමෙසං පඤ්චනං උභිභාගිනානං සංයෝජනානං පභානා අරියසාවකො අරහා භවති ඛණ්ඩාවො⁴ වුසිතවා කතකරණීයො⁵ ඕභිතභාරො අනුප්පත්තසද්ධො⁶ පරික්ඛණ්-භවසංයෝජනො සම්මදඤ්ඤවිමුක්තො,⁷ අයං කතාභුමි. අරහත්තඵලං ව.

අයං සොපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. භස්ස ආයුක්ඛයා ජීවිතීන්ද්‍රියොප-රොධා⁸ ඉදං ව දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, අඤ්ඤං ව දුක්ඛං න උප්පජ්ජති, යො ඉමස්ස දුක්ඛස්ස නිරොධො වූපසමො අඤ්ඤස්ස ව අපාතුභාවො, අයං අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. ඉමා ඤො නිබ්බානධාතුයො. ඉති සච්චානි වුත්තානි, සච්චාභිසමයො වුත්තො, කිලෙසච්චන්දානං වුත්තං, පභානං වුත්තං, භුමියො වුත්තා, ඵලානි වුත්තානි, නිබ්බානධාතුයො වුත්තා, ඵවමිමෙසු වුත්තෙසු සබ්බබොධි වුත්තා භවති. ඵත්ථ⁹ යොගො කරණීයො.

6-23. භත්ථ කතමායො භව අනුප්පබ්බසමාපත්තියො : චත්තාරි ක්කානානි චතස්සො ව අරූපසමාපත්තියො නිරොධසමාපත්තී ව.

භත්ථ චත්තාරි ක්කානානි කතමානි : “ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු විවිධෙව භාමෙති”¹⁰ ති විජ්ජාරෙත කාතබ්බානි. භත්ථ කතමා චතස්සො¹¹ අරූප-සමාපත්තියො : විජ්ජානො චත චත්තබ්බා,¹² යාව නිරොධසමාපත්තී විජ්ජාරෙත කාතබ්බං. ඉමායො භව අනුප්පබ්බසමාපත්තියො.

භත්ථ කතමං පඨමං ක්කානං පඤ්චබ්බවිප්පයුත්තං පඤ්චබ්බසමත්තාගතං, කතමෙති පඤ්චති අබ්බෙති විප්පයුත්තං පඤ්චති නිවරණෙති, භත්ථ කතමානි පඤ්ච නිවරණානි : ‘කාමච්ඡන්දො’¹³ ති විජ්ජාරො කාතබ්බො.

භත්ථ කතමො කාමච්ඡන්දො : යො පඤ්චස්ස කාමගුණෙස්ස ජන්දරාගො පෙමං නිකන්ත් අජෙක්ඛාසානං ඉච්ඡා මුච්ඡා පත්තො අපරිච්චාගො අනුසයො පරිසුච්චානං, අයං කාමච්ඡන්දො නිවරණං.¹⁴

භත්ථ කතමො ව්‍යාපාදො : යො සත්තෙස්ස සබ්බාරෙස්ස ව අභානො -පෙ- යථා දෙසෙ භථා විජ්ජාරො¹⁵ අයං ව්‍යාපාදො නිවරණං.¹⁶

1. උත්තරි - මජ්ඣං.

2. සමඵවිපක්‍ෂනං - ම, PTS.

3. රූපරාග අරූපරාගමාන උභිච්ච අවිජ්ජාඤ්ඤා - ම, PTS.

4. ඛණ්ඩාවොති - PTS.

5. මරමමපොත්ථකො නප්පි.

6. සමපජ්ඤ්ඤා විමුක්තො - PTS.

7. අරහත්තොච - ම, PTS.

8. ජීවිතීන්ද්‍රියොපරොධා - ම.

9. චත්තාරො - ම, PTS.

10. චත්තබ්බො - PTS, මජ්ඣං.

11. කාමච්ඡන්දනිවරණං - ම, PTS.

12. භිම්බිකානා - ම, PTS.

13. ව්‍යාදනිවරණං - ම, PTS.

අනාගාමිපෙලෙහි සිටියේ මත්තෙහි විදසුන් වඩනුයේ පඤ්ච උද්ධමභාහිය සංයෝජනයන් දුරු කෙරෙයි : රූපරාග අරූපරාග මාන උද්ධව ව හා අවිජ්ජා ද යන මොහු යි. මේ පඤ්ච උද්ධමභාහිය සංයෝජනයන්ගේ ප්‍රභාණයෙන් අර්භත් ආයතියාවක වෙයි, වුසු මහබ්බසර ඇතියේ සිවුමතින් කළ කිස ඇතියේ බහාතැබු ස්කන්ධාදි භාරය ඇතියේ පැමිණි ස්වාර්ථ ඇතියේ ක්ෂය වූ භවසංයෝජන ඇතියේ මොනොවට දැන විමුක්ත වූයේ වේ. මේ කෘත භූමි යැ, අර්භත්වඵලය ද වේ.

මේ සොපාදිසෙස නිබ්බානධාතු යැ. ඒ රහත්හුගේ ආයු ගෙවීමෙන් ජීවිතෙන්දිය සිදිමෙන් මේ පඤ්චස්කන්ධදුෂ්ඨය ද නිරුද්ධ වෙයි. අනිත් ස්කන්ධදුෂ්ඨයකුද නූපදී. මේ පඤ්චස්කන්ධදුෂ්ඨයගේ යම් නිරොධයෙක් සන්තිදීමෙන් වේ ද අනිත් දුක්ඛත්වයෙන් ද පහළ නො වීමෙන් වේ ද මේ අනුපාදිසෙස නිබ්බානධාතු යි. මේ දෙවැදෑරුම් නිර්වාණ ධාතු යි. මෙසේ සත්‍යයෝ කියන ලද්දහු යැ සත්‍යප්‍රතිවේධය කියන ලද්දේ යැ, ක්ලෙශ ව්‍යවස්ථානය කියනලද, ප්‍රභාණය කියනලද, භූමිහු කියන ලද්දහ, ඵලයෝ කියන ලද්දහ, නිර්වාණධාතු කියන ලද්දහ. මෙසේ මේ ධර්මයන් කි කල්හි සියලු බොධිය කියන ලද වේ. මෙහි යොග කටයුත්තේ යි.

6-23. එහි අනුසූර්වච්ඡාරසමාපත්තිහු කවරහ : සතර ධ්‍යානයෝ ද සතර අරූප සමාපත්තිහු ද නිරොධසමාපත්තිය ද යන මොහු යි.

එහි සතර ධ්‍යානයෝ කවරහ : “මහණෙනි, මෙසස්නෙහි මහණ කාමයන්ගෙන් වෙන්වැ මැ” යනු විස්තර කළයුත්තාහු යැ, එහි සතර අරූපසමාපත්තිහු කවරහ : විරාගීහු ගේ (අරූපසමාපත්ති) කියැයුත්තාහු යැ, නිරොධසමාපත්තිය දක්වා විස්තර කළයුත්තාහ. මොහු නව අනුසූර්වච්ඡාර සමාපත්තිහු යි.

එහි ප්‍රථමධ්‍යාන කවරෙ යැ : පස්අභේකිත් වෙන් වූයේ පස්අභේකිත් සමන්විත වූයේ යැ, කවර පස්අභේකිත් විප්‍රසුක්ත ද යත් : පඤ්ච නිවරණයන්ගෙනි, එහි පඤ්ච නිවරණයෝ කවරහ : කාමච්ඡන්දය යනාදිය විස්තර කටයුතු.

එහි කාමච්ඡන්ද කවරෙ යත් : පස්කම්මෙණයෙහි යම් ජන්දරාගයෙක් ප්‍රෙමයෙක් නිකාන්තියක් බැසැගෙන සිටීමෙන් ආසාවක් මුසපත්වීමෙන් පැතුමෙන් නො හැරීමෙන් අනුශයයෙක් පරිසුට්ඨානයෙක් ඇද්ද මේ කාමච්ඡන්ද කෙමෙ නිවරණ යැ.

එහි ව්‍යාපාද කවරෙ යැ : සත්වයන් කෙරෙහි ද සංස්කාරයන් කෙරෙහි ද යම් ආඝාතයෙක් වේ ද ... දෙසයෙහි මෙන් විස්තර යි. මේ ව්‍යාපාද තෙමේ නිවරණ යැ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත් කතමං ඡිද්ධං : යා කායස්ස¹ ජ්ඛතා² කායස්ස³ ගරුතතං. කායස්ස අකම්මනීයතා⁴ කායස්ස⁵ නිකේධපො තිද්දයනා පච්චායිකතා⁶ පච්චායනා පච්චායනං, ඉදං ඡිද්ධං. තත් කතමං පිනං⁷ : යා විතතස්ස පිනතා⁸ ජ්ඛතා විතතස්ස ගරුතතං විතතස්ස අපස්සඤ්ඤි,⁹ ඉදං පිනං. ඉති ඉදං ච පිනං පුරිමකං ච ඡිද්ධං. තද්දහං පිනඡිද්ධනිවරණනති වුච්චති.

තත් කතමං උද්ධව්වං : යො අවුපසමො¹⁰ විතතස්ස, ඉදං උද්ධව්වං. තත් කතමං කුක්කුච්චං : යො චේතසො විලෙඛො අලඤ්ඤනා විලඤ්ඤනා හදයලෙඛො විපාටිපාරො, ඉදං කුක්කුච්චං. ඉති ඉදං ච කුක්කුච්චං පුරිමකං ච උද්ධව්වං, තද්දහං උද්ධව්වකුක්කුච්චනිවරණනති වුච්චති.

තත් කතමං විචික්ඛිත්තනිවරණං : යො බුද්ධො වා ඛම්මෙ වා සබ්බෙ වා - සෙ - අසං විචික්ඛිත්තං, අපි ච ඛො පන පඤ්ඤා විචික්ඛිත්තායො : සමනන්තාරාසිකා දෙසන්තාරාසිකා සමාපත්තන්තාරාසිකා මග්ගන්තාරාසිකා සංග්ගන්තාරාසිකා, ඉමීයො පඤ්ඤා විචික්ඛිත්තායො. ඉධ පන සමාපත්තන්තාරාසිකා විචික්ඛිත්තං අධිපොතා, ඉමෙ පඤ්ඤා නිවරණා.

තත් 'නිවරණානී'ති කො වචනණො, කුතො නිවාරයන්ති¹¹ : සබ්බතො කුසලපක්ඛිකා නිවාරයන්ති, කථං නිවාරයන්ති කාමච්ඡන්දො අසුභතො නිවාරයති, බ්‍යාපාදො මේතනයා නිවාරයති, පිනං පස්සඤ්ඤා නිවාරයති, ඡිද්ධං විරියාරම්භතො¹⁰ නිවාරයති, උද්ධව්වං සමථතො නිවාරයති, කුක්කුච්චං අවිපාටිපාරතො නිවාරයති, විචික්ඛිත්තං පඤ්ඤාතො පටිච්චසංක්‍රායතො නිවාරයති.

අපරො පරියායො : කාමච්ඡන්දො අලොභතො කුසලමූලතො නිවාරයති, බ්‍යාපාදො අද්දෙසතො කුසලමූලතො නිවාරයති, පිනඡිද්ධං¹¹ සමාධිතො නිවාරයති, උද්ධව්වකුක්කුච්චං සතිපට්ඨානෙන නිවාරයති, විචික්ඛිත්තං අමොහතො කුසලමූලතො නිවාරයති.

අපරො පරියායො : තයො විහාරා, දිබ්බවිහාරො, බ්‍රහ්මවිහාරො අරියවිහාරො. දිබ්බවිහාරො චතතාරි කාතොති, බ්‍රහ්මවිහාරො චතතාරි අපාමාණාති අරියවිහාරො සත්තනිසං බොධිපක්ඛියා ඛම්මා, තත් කාමච්ඡන්දො උද්ධව්වං කුක්කුච්චං ච දිබ්බවිහාරං නිවාරයති, බ්‍යාපාදො බ්‍රහ්මවිහාරං නිවාරයති, පිනඡිද්ධං විචික්ඛිත්තං ච අරියවිහාරං නිවාරයති.

අපරො පරියායො : කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදො උද්ධව්වකුක්කුච්චං ච සමථං නිවාරයන්ති, පිනඡිද්ධං විචික්ඛිත්තං ච විපස්සනං නිවාරයන්ති. අතො නිවරණනති වුච්චන්තො. ඉමෙහි පඤ්ඤාති අබ්බෙති විපස්සතං සර්මං කාතං.

1. විතතස්ස - ම, PTS.

2. ජ්ඛතා - PTS.

3. අකම්මනීයතා - ම, PTS.

4. පච්චිකතා - ම.

5. පිනං - ම.

6. විතතා - ම.

7. කායස්ස - ම, PTS.

8. අපස්සඤ්ඤා - ම, PTS.

9. අවුපසමො - ම. - PTS.

10. විරියාරම්භතො - ම.

11. පිනඡිද්ධං - ම.

එහි මිද්ධ කවරෙ යැ : කයෙහි යම් තෙමරිබවක් ගුරුබවක් කර්මක්ෂම නොවන බවක් නික්ෂේපයෙන් නිදීමක් සලබවක් සැලීමක් සැලෙන අයුරක් වේ ද මේ මිද්ධ යැ. එහි ඊන කවරෙ යත් : චිත්තයාගේ යම් තදබවක් තෙමරියක් ගුරුබවක් බරබවක් වේ ද මේ ඊන යැ. මේ ඊනය ද පළමු කී මිද්ධය ද ඒ දෙක ඊනමිද්ධනිවරණ යයි කියනු ලැබේ.

එහි උද්ධවව කවරෙ යැ : චිත්තයාගේ යම් නො සන්තිදීමෙන් වේ ද මේ උද්ධවව යැ. එහි කුක්කුචව කවරෙ යැ : චිත්තයාගේ යම් හිරිනැසීමෙන් පැකිලීමෙන් වෙසෙයින් පැකිලීමෙන් සිත බිඳීමෙන් විපිළිසරෙක් වේ ද මේ කුක්කුචව යැ. මෙසේ මේ කුකුස ද පළමු කී උද්ධවවය ද යන එ දෙක උද්ධවවකුක්කුචව නිවරණ යයි කියනු ලැබේ.

එහි විවිකිච්ඡානිවරණ කවරෙ යැ : යමෙක් බුදුන් කෙරෙහි හෝ දහම්හි හෝ සභුන් කෙරෙහි හෝ (සැක කෙරෙයි) ... මේ විවිකිච්ඡා නමු. තවද විවිකිච්ඡා පයෙකි : සමනත්තරායිකා දෙසත්තරායිකා සමාපත්තාත්තරායිකා මග්ගත්තරායිකා සග්ගත්තරායිකා යයි, මේ පස් විවිකිච්ඡා යි. මෙහි වූ කළි සමවතට අත්තරායකර වූ (සමාපත්තත්තරායිකා) විවිකිච්ඡාව අදහස් කරන ලද්දේ මේ පඤ්චනිවරණයෝ යි.

එහි 'නිවරණානි' යනු වචනාර්ථ කවරෙ යැ : කොයින් වළකත් ද යත් : සර්වප්‍රකාරයෙන් කුශලපක්ෂයෙන් වළහත්. කෙසේ වළහත් ද යත් : කාමච්ඡන්දනෙමේ අශුභයෙන් වළහයි, ව්‍යාපාදය මෙමුත්‍රයෙන් වළහයි, ඊනය පස්සද්ධියෙන් වළහයි, මිද්ධය වියාර්මභයෙන් වළහයි, උද්ධවවය සමථයෙන් වළහයි, කුක්කුචවය අභිප්‍රතිසාරයෙන් වළහයි, විවිකිච්ඡාව ප්‍රඥයෙන් ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාදයෙන් වළහයි.

අනිත් පරියායෙකි : කාමච්ඡන්දය අලොභකුශලමූලයෙන් වළහයි, ව්‍යාපාදය අදෙස කුසලමූලයෙන් වළහයි, ඊනමිද්ධය සමාධියෙන් වළහයි, උද්ධවවකුක්කුචවය සතිපට්ඨානාන්තෙන් වළහයි, විවිකිච්ඡාව අමොහකුසලමූලයෙන් වළහයි.

අනෙකුදු පරියායෙකි : දිව්‍යචිතාර යැ බ්‍රහ්මචිතාර යැ ආයාචිතාර යැයි චිතරණයෝ තිදෙනෙකි. සතර ධ්‍යානයෝ දිව්‍යචිතාර යැ සතර අප්‍රාමාණ්‍යයෝ බ්‍රහ්මචිතාර යැ සත්තිස් බොධිපාක්ෂිකධර්මයෝ ආයාචිතාර යි. එහි කාමච්ඡන්දය ද උද්ධවවය ද කුක්කුචවය ද යන මොහු දිව්‍යචිතාරය වළහති, ව්‍යාපාදය බ්‍රහ්මචිතාරය වළහයි, ඊනමිද්ධය ද විවිකිච්ඡාව ද යන මොහු ආයාචිතාරය වළහත්.

අනෙකුදු පරියායෙකි : කාමච්ඡන්දය ද ව්‍යාපාදය ද උද්ධවවකුක්කුචවය ද යන මොහු සමථය වළහති, ඊනමිද්ධය ද විවිකිච්ඡාව ද යන මොහු විදර්ශනාව වළහත්. එහෙයින් නිවරණ යයි කියනු ලැබෙත්. පුර්වධ්‍යානය මේ පඤ්ච අංගයන්තෙන් විප්‍රයුක්ත වූයේ යි.

කතමෙහි පඤ්ඤානි අබ්බෙහි සමපසුතතං පථමං ක්කිනං : විතකක-
විවා,රෙහි පිතියා සුඛෙන ච විතෙතකඤ්ඤායා ච. ඉමෙසං පඤ්ඤානං
අබ්බානං උප්පාදපට්ටිභසමනනාගතාය¹ සච්ඡිකිරියාය පථමං ක්කිනං
පට්ටිඤ්ඤානි වුවවතී. ඉමානි පඤ්ඤා අබ්බානි උප්පාදෙත්වා විහරතීති
තෙන වුවවතෙ පථමං ක්කිනං උපසම්පජ්ජ දිබ්බෙන විහාරෙන විහරතීති.²

තත්ථ දුතියං ක්කිනං චතුර්ඛගසමනනාගතං : පිතියා³ සුඛෙන
විතෙතකඤ්ඤායා අජ්ඣාතතං සමපසාදනෙන, ඉමානි චත්තාරි අබ්බානි
උප්පාදෙත්වා සමපාදෙත්වා විහරති, තෙන වුවවතී දුතියං ක්කිනං
උපසම්පජ්ජ විහරතීති.

තත්ථ පඤ්ඤානගසමනනාගතං තතියං ක්කිනං : සතියා සමපජ්ඤානෙන
සුඛෙන විතෙතකඤ්ඤායා උපෙක්ඛාය, ඉමානි පඤ්ඤානානි උප්පාදෙත්වා
සමපාදෙත්වා විහරති, තෙන වුවවතී තතියං ක්කිනං උපසම්පජ්ජ
විහරතීති.

තත්ථ චතුත්ථං ක්කිනං චතුර්ඛගසමනනාගතං : උපෙක්ඛාය සතියාරි-
සුඤ්ඤායා අදුක්ඛමසුඛාය වේදනාය විතෙතකඤ්ඤායා ච, ඉමෙහි
චතුර්ඛගෙහි සමනනාගතං චතුත්ථං ක්කිනං. ඉති ඉමෙසං චතුත්තං
අබ්බානං උප්පාදපට්ටිභසමනනාගතාය සච්ඡිකිරියාය චතුත්ථං ක්කිනං
පට්ටිඤ්ඤානි වුවවතී. ඉමානි චත්තාරි ක්කිනානි උප්පාදෙත්වා සමපාදෙත්වා
උපසම්පජ්ජ විහරති තෙන වුවවතී 'දිබ්බෙන විහාරෙන විහරතී'ති.

6-24 තත්ථ කතමො අනිච්චට්ඨො : පිළුනට්ඨො අනිච්චට්ඨො,
පහඛ්භට්ඨො සමපාපනට්ඨො විවේකට්ඨො අනිච්චට්ඨො, අයං අනිච්චට්ඨො.

තත්ථ කතමො දුක්ඛට්ඨො : පිළුනට්ඨො⁴ දුක්ඛට්ඨො සමපිළුනට්ඨො,
සංවේගට්ඨො බ්‍යාබ්භිනට්ඨො⁵ දුක්ඛට්ඨො, අයං දුක්ඛට්ඨො.

තත්ථ කතමො සුඤ්ඤාට්ඨො : අනුපට්ඨිතතට්ඨො⁶ සුඤ්ඤාට්ඨො අසම්ම-
ජ්ඣට්ඨො විගතට්ඨො⁷ විචිතතට්ඨො⁸ සුඤ්ඤාට්ඨො. අයං සුඤ්ඤාට්ඨො.

තත්ථ කතමො අනත්තට්ඨො : අනිසාරියට්ඨො අනත්තට්ඨො,
අවිභවිතතට්ඨො අකාමකාරිට්ඨො පරිවිදට්ඨො අනත්තට්ඨො. අයං
අනත්තට්ඨො⁹ ති.

පෙටකොපදෙසෙ සුත්තකථාසමුච්චයො නාම
ඡට්ඨමහුමි සමනතො.

1. [සමනනාගමො - මජ්ඣං.
2. කිරියං.
3. විහරතීති දිබ්බෙන විහාරෙන - මජ්ඣං, PTS.
4. පිතියුඛෙන - ම, PTS.
5. උපපිළුනට්ඨො - PTS.
6. බ්‍යාබ්භිනට්ඨො - ම, PTS.
7. අනුපට්ඨිතතො - ම, අප්පට්ඨො - PTS
8. ගතපට්ඨො - ම.
9. විචිතට්ඨො - ම, PTS.

ප්‍රථමධ්‍යානය කවර පස්අභේකින් සම්ප්‍රයුක්ත වූයේ ද යත් : විතර්කවිචාරයන්ගෙන් ද ප්‍රීතියෙන් ද සුඛයෙන් ද වින්තෙනකාග්‍රතායෙන් ද යන පඤ්චාංගයෙනි. මේ පඤ්ච අංගයන්ගේ උත්පාද ප්‍රතිලාභයෙන් සමන්විත වූ සාක්ෂාන්ත්‍රියායෙන් ප්‍රථමධ්‍යානය ලබන ලද්දකි කියනු ලැබේ. මේ පඤ්ච අංගයන් උපදවා වාසය කෙරේ නුයි එයින් කියනු ලැබේ. 'ප්‍රථම ධ්‍යානය උපදවා දිව්‍යචිහාරයෙන් යුක්ත වැ වාසය කෙරේ යයි.

එහි ද්විතීයධ්‍යානය සතර අභේකින් සමන්විත වෙයි : ප්‍රීතියෙන් සුඛයෙන් වින්තෙනකාග්‍රතායෙන් අධ්‍යාත්මයෙහි සම්ප්‍රසාදයෙනි. මේ සතර අංගයන් උපදවා සපයා වාස කෙරෙයි. එයින් කියනු ලැබෙයි. දෙවැනි ධ්‍යානය උපදවා වාස කෙරේ යයි.

එහි තෘතීයධ්‍යානය පස් අභේකින් සමන්විත වෙයි : ස්මෘතියෙන් සමාග්ඥනයෙන් සුඛයෙන් වින්තෙනකාග්‍රතායෙන් උපෙක්ෂායෙන් යන මෙයින් මේ පඤ්ච අංගයන් උපදවා වාස කෙරෙයි. එයින් කියනු ලැබෙයි. තෙවැනි දූහැන උපදවා වාස කෙරේ යයි.

එහි චතුර්ථධ්‍යානය සතර අභේකින් සමන්විත යැ : උපෙක්ෂායෙන් සමානිපාටිශුද්ධියෙන් අද්‍රක්ඛමසුඛවේදනායෙන් වින්තෙනකාග්‍රතායෙන් ද යන සතරෙනි. චතුර්ථධ්‍යානය මේ සතර අංගයන් යුක්ත වූයේ යි. මෙසේ මේ සතර අංගයන්ගේ උත්පාද ප්‍රතිලාභයෙන් සමන්විත වූ සාක්ෂාන්ත්‍රියායෙන් චතුර්ථධ්‍යානය ප්‍රතිලබ්ධ යයි කියනු ලැබේ. මේ සතර දූහැන උපයා සපයා ඊට පැමිණ වාස කෙරෙයි. එයින් කියනු ලැබෙයි, 'දිව්‍යචිහාරයෙන් යුක්ත වැ වෙසේ යයි.

6-24. එහි අනිත්‍යාර්ථ කවරෙ යත් : පීඩනාස්වභාවය අනිත්‍යාර්ථ යැ, ප්‍රභඩ්ගාර්ථය සම්ප්‍රාප්තාර්ථය විවේකාර්ථය අනිත්‍යාර්ථ යැ. මේ අනිත්‍යාර්ථ යි.

එහි දුෂාර්ථ කවරෙ යත් : පීඩනාර්ථය දුෂාර්ථ යැ සම්පීඩනාර්ථය සංවේගාර්ථය ව්‍යාබාධනාර්ථය දුෂාර්ථ යැ. මේ දුෂාර්ථ යි.

එහි ශුන්‍යතාර්ථ කවරෙ යත් : අනුපලිප්තාර්ථය ශුන්‍යතාර්ථ යැ අසම්භවතාර්ථය විභතාර්ථය විවර්තාර්ථය ශුන්‍යතාර්ථ යැ, මේ ශුන්‍යතාර්ථ යි.

එහි අනාත්මාර්ථ කවරෙ යත් : ඵෙශ්වයඤ්ඤිතාර්ථය අනාත්මාර්ථ යැ වශයෙනි නො පවත්නා ස්වභාව, කැමැතියේ නො කළහැකි බව, (පරිවිද්‍යාර්ථය ?) අනාත්මාර්ථ යැ. මේ අනාත්මාර්ථ වෙ යයි.

පෙටකොපදෙසයෙහි සුත්තාර්ථසමුවවය නම්
ඡේදගුමී සමාජක යි.

7. සත්‍යමහාමි

සාරසම්පාදනමහාමි

7 - 1. සකිණික නිදේශයෝ

කුසානං විරාගො, 'චතතාරි කුසානානි' විජ්ජාසරණ කාතබ්බානි තානි දුට්ඨානි : බොජ්ඣංගසම්පයුත්තානි ච බොජ්ඣංගසම්පයුත්තානි ච. තත්ථ බොජ්ඣංගසම්පයුත්තානි බාහිරිකානි, බොජ්ඣංගසම්පයුත්තානි අරියපුත්තලානි.

තත්ථ යෙන ජ පුත්තලමුලානි තෙසං නිකම්පිනා¹ රාගචරිතො දොසචරිතො මොහචරිතො රාගදොසචරිතො රාගමොහචරිතො දොස- මොහචරිතො සමනාගචරිතො, ඉති ඉමෙසං පුත්තලානං කුසානං සමාපජ්ජිතානං පඤ්ච නිවරණනි² පටිපසෙති, කෙසං පටිසානාය සථා අසමන්තො³ නිඤ් අකුසලමුලානි නික්කණ්ඨානි. ලොහෙන අකුසලමුලෙන අභිජ්ඣා ච උභිධං ච උපපිලවතං අලොහෙන කුසලමුලෙන නික්කණ්ඨානි, කුසකුචං ච විචිකිච්ජ, ච මොහපසෙති, තං අමොහෙන නික්කණ්ඨානි, දෙසො ච පිනමිඤ්ඤං⁴ ච දොසපසෙති, තං අදොසෙන නික්කණ්ඨානි.

තත්ථ අලොහස්ස පාරිපුරියා නෙකඛම්මවිතකකං විතකෙකති, තත්ථ අදොසස්ස පාරිපුරියා අව්‍යාපාදවිතකකං විතකෙකති, තත්ථ අමොහස්ස පාරිපුරියා අවිතිංසාවිතකකං විතකෙකති.

තත්ථ අලොහස්ස පාරිපුරියා විචිතො හොති කාමෙති, තත්ථ අදොසස්ස පාරිපුරියා අමොහස්ස පාරිපුරියා ච විචිතො හොති පාපකෙති අකුසලෙති ධම්මෙති.

සවිතකකං සවිචාරං විවෙකජං විනිසුඛං පඨමං කුසානං උපසම්පජ්ජ පිහරති.

විතකෙකානි තයො විතකකා : නෙකඛම්මවිතකකො අව්‍යාපාද- විතකකො අවිතිංසාවිතකකො, තත්ථ පඨමාභිනිපාතො විතකකො, පටිලඤ්ඤා⁵ විවරණං විචාරො, සථා පුරිසො දුරතො පුරිසං පයාති අංගච්ඡන්තං, න ච තාච ජානාති එසො ඉතිති වා පුරිසොති වා, යද්ද භූ පටිලභති ඉතිති වා පුරිසොති වා එවං චණ්ණොති වා එවංසණ්ණොති වා, ඉමෙ විතකකයනො උත්තරිං⁶ උපපරිකඛනි⁶ කීනත්‍ර ඛො අයං සීලවා උදුහු දුග්ගිලො අඤ්ඤා වා දුග්ගතො⁶ති වා. එවං විචාරො විතකක අපොති, විචාරො චරියති ච අනුචිත්තති ච.

1. නිකම්පෙති - ම.
2. තෙසං අනිසානාය වා පමතො PTS.
3. පිනමිඤ්ඤං - ම.
4. උත්තරි - ම.
5. විතකකානි - ම, PTS.
6. උපපරිකඛනානි - ම.

7. සජ්තම භූමිය

භාරසම්පාත

7.1 ප්‍රකීර්ණක නිර්දේශය

1. ධ්‍යානය විරාග යැ. සතර ධ්‍යානයෝ විස්තර කළයුත්තාහු යැ. ඒ ධ්‍යානයෝ බොධ්‍යාධිග විප්‍රසුක්ක වූවාහු ද බොධ්‍යාධිග සම්ප්‍රසුක්ක වූවාහු දැයි දෙවැදූරුම් වෙති. එහි බොධ්‍යාධිග විප්‍රසුක්ක වූවෝ ශාසනයෙන් බැහැර වූවාහු යැ, බොධ්‍යාධිග සම්ප්‍රසුක්ක වූවෝ ආයාසපුද්ගලයන් පිළිබඳ වූවාහු යි.

2. එහි පුද්ගලමූලයෝ සදෙනෙක් වෙති : රාගවර්ත යැ දෙසවර්ත යැ මොහවර්ත යැ රාගදෙසවර්ත යැ, රාගමොහවර්ත යැ දෙසමොහවර්ත යැ, සමභාගවර්ත යි. මෙසේ ධ්‍යානයට සමවත් මේ පුද්ගලයන්ට පඤ්චනිවංණයෝ ප්‍රතිපක්ෂ වෙති. ඔවුන්ගේ නැසීම පිණිස අසමර්ථ වූයේ තුන් අකුශලමූලයන් නිශන්තෝ වෙයි : ලොභඅකුශල මූලයෙන් අභිධ්‍යාචිත් උද්ධවයන් උත්ප්ලවනය වනුයේ අලොභ කුශලමූලයෙන් එය නිගනී. කුක්කුචවයන් විචිකිච්ඡාවත් මොහපක්ෂ යැ, එය අමොහ කුශලමූලයෙන් නිගනී. ද්වෙෂයන් ථිනමිද්ධයන් ද්වෙෂපක්ෂයෙහි වූයේ යැ, එය අදෙසකුසලමූලයෙන් නිගනී.

එහි අලොභයාගේ පාරිසුරිය පිණිස තෛෂ්ක්‍රමාචිතර්කය චිතර්ක කෙරෙයි. අදෙසයාගේ පාරිසුරිය පිණිස අව්‍යාපාදචිතර්කය චිතර්ක කෙරෙයි. අමොහයාගේ පාරිසුරිය පිණිස අවිභිංසා චිතර්කය චිතර්ක කෙරෙයි.

එහි අලොභයාගේ පිරිම පිණිස කාමයන්ගෙන් වෙන්වූයේ වෙයි. එහි අදෙසයාගේ පිරිමට ද අමොහයාගේ පිරිමට ද ලාමක අකුශලධර්මයන්ගෙන් වෙන්වූයේ වෙයි.

3. චිතර්ක සහිත වූ විචාර සහිත වූ නිවරණයන්ගේ වෙන්වීමෙන් උපන් ප්‍රීතිය හා සුඛය ඇති පළමුවන දූහැනට පැමිණ වාස කෙරෙයි.

චිත්තක යනු : තෙත්බම්මචිත්තක අව්‍යාපාදචිත්තක අවිභිංසාචිත්තක යන තුන් චිතර්කයෝ යි. එහි අරමුණෙහි සිත පළමුව නභාලීම 'චිත්තක' නම් වෙයි, ලැබූ අරමුණෙහි සිත හැසිරවීම 'විචාර' යැ, ඒ මෙසේ යැ : පුරුෂයෙක් දුරින් එන පුරුෂයකු දකී, තෙලෙ ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ යැයි තව නො දනී. යම් කලෙක වතාහි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ යැ මෙබඳු වර්ණ ඇත්තේ හෝ මෙබඳු සටහන් ඇත්තේ හෝ යැයි දැනගනී ද, මෙසේ චිතර්ක කරනුයේ මත්තෙහි විමසයි : කීමැ මේ තෙමේ සිල්වත් ද නොහොත් දුශ්ශීල ද ධනවත් හෝ දුප්පත් හෝ දැයි මෙසේ විචාරය චිතර්කයෙහි පිහිටුවයි. විචාරය අරමුණෙහි හසුරුවනුලබන්නේ ද අනුව පවත්නේ ද වේ.

යථා පක්ඛි පුබ්බං ආයුහති, පච්ඡා භායුහති, යථා ආයුහනා එවං විතකෙතා, යථා පක්ඛානං පසාරණං එවං විචාරො අනුපාලෙති විතකෙතති විචරති විචාරෙති. විතකකයති විතකෙතති, අනුවචරති විචාරෙති.

තාමසඤ්ඤාය පටිපකෙතා විතකෙතා, ව්‍යාපාදසඤ්ඤාය විනිශ්චාසඤ්ඤාය ව පටිපකෙතා විචාරො, විතකකානං කම්මං අකුසලස්ස අමනසිකාරො, විචාරානං කම්මං ජෙට්ඨානං සංවාරණං.

යථා පලිකො තුණ්හිකො සජ්ඣායං කරොති එවං විතකෙතා, යථා තංගෙව අනුපසස්සති එවං විචාරො. යථා අපරිඤ්ඤා එවං විතකෙතා, යථා පරිඤ්ඤා එවං විචාරො. නිරුතතිපටිගමනිදායං ව පටිභානපටිගමනිදායං ව විතකෙතා ධම්මපටිගමනිදායං ව අත්ථපටිගමනිදායං ව විචාරො, කල්ලතා'කොසල්ලතං විතතස්ස විතකෙතා, අභිනිභාරකොසල්ලා විතතස්ස විචාරො, ඉදං කුසලං ඉදං අකුසලං ඉදං පභාතබ්බං ඉදං සච්ඡිකාතබ්බනති විතකෙතා, යථා පභානං ව සච්ඡිකිරියා ව එවං විචාරො.

ඉමෙසු විතකකවිචාරෙසු සිතස්ස දුච්චං දුක්ඛං න උපපජ්ජති කාසිකං ව වෛතසිකං ව, දුච්චං සුඛං උපපජ්ජති : කාසිකං ව වෛතසිකං ව ඉති විතකකජ්ජිතං වෛතසිකං සුඛං පිතී. කාසිකං සුඛං කාසිකො යෙව. යා තත්ථ විතතස්ස එකඟ්භවා, අයං සමාධි. ඉති පථමං ක්කානං පඤ්චබ්ගපිපාහිතං පඤ්චබ්ගසමන්තාගතං.

තෙසං යෙව විතකකවිචාරානං අභිකම්මණං ආසෙවනාය තස්ස තපොණමානසං භොති, තස්ස විතකකවිචාරා ඔළාරිකා බාගනති. යං ව පිතීසුඛං ව නෙක්ඛමමං ව ඔළාරිකං ගව්හි. අපි ව සමාධිජා පිතී රති ව ජායති තස්ස විචාරාරම්මණං. තෙසං වූපසමා අජ්ඣතතං වෙතො සම්පසිදති. යෙ විතකකවිචාරා දො ධම්මානුස්සරිතබ්බා, පච්චුප්පනාදරණිතබ්බං. තෙසං වූපසමා එකොදිභාවං විතෙතකඟ්ගතං භොති. තස්ස එකොදිභාවෙන පිතී පාරිසුරිං ගච්ඡති, යා පිතී තං සොමනසිනිදායං, යං සුඛං තං සුඛිනිදායං, යා විතෙතකඟ්ගතා අයං සමාධි. තං දුතියං ක්කානං චතුර්බ්ගසමන්තාගතං. සො පිතීයා විරාගා ඤාති ඔජ්ජි ජල්ලසංගතං.*

තත්ථ සොමනස්ස විතතමුපාදානනති ව සො තං විවිතනෙතා උපෙක්ඛමෙව මනසිකරොති. සො පිතීයා විරාගා උපෙක්ඛකො විහරති. යථා ව පිතීයා සුඛමානීතං*. තං කායෙන පටිතංවෙදෙති සම්පජානො විහරති. යෙන සතිසම්පජ්ඤාදාන උපෙක්ඛාපාරිසුරිං ගච්ඡති, ඉදං තතියං ක්කානං චතුර්බ්ගසමන්තාගතං.

1. අනුපාලති - ම, PTS.
2. කල්ලිතා - ම, PTS
3. ඔජ්ජි ජල්ලසංගතං - මජ්ඣං.
4. සුඛමානීතං - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

යම්සේ පක්ෂි තෙම පළමුව වැයම් කෙරේ ද, පසුව වැයම් නො කෙරේ ද, ආයුහනය (වැයම් කිරීම) යම්සේ ද විතර්කය එබඳු යැ, පක්ෂප්‍රසාරණය යම්සේ ද, විවාරය එබඳු යැ, අනුපාලන විතර්කන විවරණ විතර්කණ අනුවිවරණ විවාරණ කෙරෙයි.

විතර්කය කාමසංඥාවට ප්‍රතිපක්ෂ යැ, විවාරය ව්‍යාපාදසංඥාවට ද විහිංසාසංඥාවට ද ප්‍රතිපක්ෂ යැ, විතර්කයන්ගේ කර්මය අකුශලය නො මෙනෙහි කිරීම යැ, විවාරයන්ගේ කර්මය (පේට්ඨානාං) ද සංවාරණ යැ.

යම්සේ පලික ? නො බෙහෙමින් සජ්ඣායනා කෙරේ ද, විතර්කය එබඳු යැ, යම්සේ ඒ සජ්ඣායනය මැ නුවණින් දකී ද, විවාරය එබඳු යි. අපරිඤ්ච යම්සේ ද විතර්කය එබඳු යැ, පරිඤ්ච යම්සේ ද විවාරය එබඳු යි. නිරුක්තිපටිසම්භිදයෙහි ද පටිභානපටි සම්භිදයෙහි ද විතර්කය වෙයි. ධම්මපටිසම්භිදයෙහි ද අත්ථපටිසම්භිදයෙහි ද විවාරය වෙයි. චිත්තයාගේ කල්‍යානාකෞශලය (වර්ෂිභාවයෙන්, ප්‍රඥා කළබව) විතර්ක යැ, චිත්තයාගේ අභිනිභාරයෙහි කුශලබව විවාර යැ, මේ කුශල යැ මේ අකුශල යැ මේ භාවිතව්‍ය යැ මෙය ප්‍රභාතව්‍ය යැ මේ ප්‍රත්‍යක්ෂ කටයුතු යැ යනු විතර්ක යැ, එපරිදි ප්‍රභාණය ද භාවනාව ද ප්‍රත්‍යක්ෂ කිරීම ද විවාරය යි.

මේ විතර්ක විවාරයන්හි සිටියහුට කායික වූ ද චෛතසික වූ ද දෙවැදූරුම් දුක නූපදී, කායික වූ ද චෛතසික වූ ද දෙවැදූරුම් සුවය උපදී, මෙසේ විතර්කයෙන් උපන් චෛතසික සුඛය ප්‍රීතිය යි, කායික සුඛය කායික වූ මැ සුඛය යි. එහි චිත්තයාගේ යම් ඵකාග්‍රතායෙක් වේ ද මේ සමාධි යි. මෙසේ ප්‍රථමධ්‍යානය පඤ්චාධිගයෙකින් ප්‍රභිණ වූයේ පඤ්චාධිගයෙකින් සමන්විත වූයේ වේ.

ඒ විතර්කවිවාරයන් ම නිරතුරු ආසෙවනය හේතුකොටගෙන ඔහුගේ තත්ප්‍රවණ වූ මනස වෙයි. ඔහුට විතර්කවිවාරයෝ ඖදරික ව වැටැහෙත්, යම් ප්‍රීතිය හා සුඛයකුත් නෛෂ්ක්‍රමයකුත් ඖදරික වේ ද, එතෙකුදු වත් ඔහුට විවාරය අරමුණුකොට සමාධියෙන් උපන් ප්‍රීතියත් රතියත් උපදී. ඒ ප්‍රීතිරතී යන මොවුන්ගේ සන්තිදීමෙන් අධ්‍යාත්මයෙහි සිත පහදී විතක්ක විවාර යන යම් ධර්මයෝ දෙදෙනෙක් සිහිකළ යුත්තාහු ද, (පටිවුප්ප න්නදරණිකබ්බං?) ඔවුන්ගේ සන්තිදීමෙන් ඵකොදිභාවයෙන් වූ සිතෙහි එකඟබව වෙයි. ඔහුට ඵකොදිභාවය, හේතුකොට ප්‍රීතිය පිරිමට යෙයි. යම් ප්‍රීතියක් වේ ද එය සොමනස්සි න්දිය යැ යම් සුඛයෙක් වේ ද එය සුඛින්දිය යැ යම් සිතෙහි එකඟබවක් ඇද්ද මේ සමාධිය යි. ඒ දෙවැනි දහන සිව අහෙකින් සමන්වාගත වේ. හේ ප්‍රීතියගේ වීරාගයෙන් (යාති ඔප්පි ජල්ලසංගතං?)

ඒ දෙවැනි දහනෙහි සොමනස් සහගත සිත උපාදනයෙකැයි ද හේ එය විමසනුයේ උපේක්ෂාව මැ මෙනෙහි කෙරෙයි. හේ ප්‍රීතියගේ වීරාගයෙන් උපේක්ෂා ඇති වැ වාස කෙරෙයි, යම් පරිදි ප්‍රීතිය හේතුකොටගෙන සුවය එළවනලද ඒ සුවය කයින් විදිසමයක් ඥාන ඇති වැ වාස කෙරෙයි. යම් සතිසම්පජ්ඣයෙකින් උපේක්ෂාව පිරිමට යේ ද එයයි. මේ තුන්වැනි දහන සතර අහෙකින් සමන්වාගත වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තථා කාසිකස්ස සුඛස්ස පභානාය පථමෙ කුබ්බෙ සොමනස්සිත්ථිං නිරුජ්ඣති. දුතියෙ කුබ්බෙ දුක්ඛිත්ථිං නිරුජ්ඣති, තො සුඛස්ස ච පභානා දුක්ඛස්ස ච පභානා පුබ්බෙව සොමනස්සදෙමනස්සානං අත්ථිතමා අදුක්ඛමිසුඛං උපෙක්ඛාතතිපාරිසුද්ධිං. චතුත්ථං කුබ්බං උපසම්පජ්ජි හරති.

තත්ථ චතුති ඉන්ද්‍රියෙහි උපෙක්ඛාපසාදා භොති, දුක්ඛිත්ථිං දෙමනස්සිත්ථිං සුඛිත්ථිං සොමනස්සිත්ථිං ව. තෙසං නිරෝධා උපෙක්ඛාසම්පජ්ජාදා භොති, තත්ථ සුඛිත්ථිං සොමනස්සිත්ථිං අසති භොති, තෙසං නිරෝධා සතීමා භොති, දුක්ඛිත්ථිං දෙමනස්සිත්ථිං අසම්පජ්ජාදා ව අසම්පජ්ජාදා, තෙසං නිරෝධා සම්පජ්ජාදා භොති, ඉති උපෙක්ඛාය ච සඤ්ඤා,¹ සතො සම්පජානො විතෙතකග්ගතා ව, ඉදං වුච්චතෙ චතුත්ථං කුබ්බං.

තත්ථ යො රාගචරිතො පුග්ගලො තස්ස සුඛිත්ථිං ච සොමනස්සිත්ථිං ව, යො දොසචරිතො පුග්ගලො තස්ස දුක්ඛිත්ථිං ච දෙමනස්සිත්ථිං ව, යො මොහචරිතො පුග්ගලො තස්ස අසති ච අසම්පජ්ජාදා ව.

තත්ථ රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස තතියෙ කුබ්බෙ චතුත්ථෙ ච අනුතයො නිරුජ්ඣති, දොසචරිතස්ස පථමෙ කුබ්බෙ දුතියෙ ච පථිං නිරුජ්ඣති. මොහචරිතස්ස පුග්ගලස්ස පථමෙ කුබ්බෙ දුතියෙ ච අසම්පජ්ජාදා නිරුජ්ඣති, තතියෙ කුබ්බෙ චතුත්ථෙ ච අසති නිරුජ්ඣති, එවමෙව තෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං චතතාරි කුභානි වොදනං ගමිස්සන්ති.

තත්ථ රාගදොසචරිතස්ස පුග්ගලස්ස අසම්පජ්ජාදා ච අනුතයො ච පථිං ව, තෙන භානභාසිතං කුභානං භොති. තත්ථ රාගමොහචරිතස්ස පුග්ගලස්ස අනුතයන්තං ච ආදීනවං දස්සිතා, තං තස්ස භානභාසිතං කුභානං භොති, තත්ථ දොසමොහචරිතස්ස පුග්ගලස්ස පථිං ච අසති ච අසම්පජ්ජාදා ච ආදීනවං දස්සිතා, තෙන තස්ස භානභාසිතං කුභානං භොති. තත්ථ රාගදොසමොහමහාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස විසේසභාසිතං කුභානං භොති.

ඉමානි චතතාරි කුභානි සත්තසු පුග්ගලෙසු නිද්දිසිතඛානි චතුසු ච සමාසිසු: ඡන්දසමාසිතා පථමං කුභානං, විරියසමාසිතා දුතියං කුභානං, විතතසමාසිතා තතියං කුභානං, විමංසාසමාසිතා චතුත්ථං කුභානං. අපාණිතිතේන පථමං කුභානං, සුඤ්ඤාතාය දුතියං කුභානං, අනිමිතේන තතියං කුභානං, ආනාපානසතියා චතුත්ථං කුභානං, කාමවිතක්ඛව්‍යාපාදනං ච තං තං වුපසමේන පථමං කුභානං භොති, විතක්ඛවිචාරානං වුපසමේන දුතියං කුභානං, සුඛිත්ථිං සොමනස්සිත්ථිං තං වුපසමේන තතියං කුභානං, නායසංඛාරානං වුපසමේන චතුත්ථං කුභානං ව. වාගාධිවිචාරානෙත පථමං කුභානං, සම්මාධිවිචාරානෙත දුතියං කුභානං, පඤ්ඤාධිවිචාරානෙත තතියං කුභානං, උපසමාධිවිචාරානෙත චතුත්ථං කුභානං, ඉමානි චතතාරි කුභානානි සංඛේපනිද්දෙසෙන නිද්දිවිතානි.

එසේමැ කායික සුඛයාගේ ප්‍රභාණය පිණිස ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි සොමනස්සින්ද්‍රිය නිරුද්ධ වෙයි. ද්විතීයධ්‍යානයෙහි දුක්ඛින්ද්‍රිය නිරුද්ධ වෙයි. භේ සුඛයාගේ ද, ප්‍රභාණයෙන් දුක්ඛයාගේ ද ප්‍රභාණයෙන් පූර්වයෙහි තුන්වැනි දෑතැනෙහි මැ සොමනස් දෙමනසුන්ගේ අස්තඛිගමයෙන් නොදුක් නොසුව වූ උපෙක්ෂායෙන් උපත් ස්මාති පාරිශුද්ධිය ඇති සිව්වැනි දෑතැන උපයා වාස කෙරෙයි.

එහි දුක්ඛින්ද්‍රිය දෙමනස්සින්ද්‍රිය සුඛින්ද්‍රිය සොමනස්සින්ද්‍රිය ද යන සතර ඉන්ද්‍රියයන්ගෙන් උපෙක්ෂාප්‍රයාදය වෙයි. ඔවුන්ගේ නිරෝධයෙන් උපෙක්ෂා සම්ප්‍රජනාය වෙයි. එහි සුඛින්ද්‍රියයෙන් ද සොමනස්සින්ද්‍රියයෙන් ද අසතිය වෙයි. ඔවුන්ගේ නිරෝධයෙන් සමාතිමත් වේ. දුක්ඛින්ද්‍රියයෙන් ද දෙමනස්සින්ද්‍රියයෙන් අසම්පජ්ඣෙක වෙයි. ඔවුන්ගේ නිරෝධයෙන් සමාග්ඤ්‍යාය වේ. මෙසේ (උපෙක්ෂාය ව සඤ්ඤා?) සිහි ඇතියේ සමාග්ඤ්‍යා ඇතියේ චිත්තයාගේ එකාග්‍රතාව ද වේ. මේ සතරවැනි දෑතැන යයි කියනු ලැබේ.

එහි යම් රාගවර්ත ඇති පුද්ගලයෙක් වේ ද ඔහුට සුඛින්ද්‍රිය ද සොමනස්සින්ද්‍රිය ද වෙයි, යම් දෙසවර්ත පුද්ගලයෙක් වේ ද ඔහුට දුක්ඛින්ද්‍රිය ද දෙමනස්සින්ද්‍රිය ද වෙයි යම්, මෝහවර්ත පුද්ගලයෙක් වේ ද ඔහුට අසතිය ද අසම්පජ්ඣෙක ද වේ.

එහි රාගවර්ත පුද්ගලයාට තෙවැනි දෑතැනෙහි ද සිව්වැනි දෑතැනෙහි ද අනුන්‍ය නිරුද්ධ වෙයි. දෙසවර්තයාට පළමුවැනි දෑතැනෙහි ද දෙවැනි දෑතැනෙහි ද ප්‍රතිසය නිරුද්ධ වෙයි. මොහවර්ත පුද්ගලයාට පළමුවන දෑතැනෙහි ද දෙවැනි දෑතැනෙහි ද අසම්පජ්ඣෙක නිරුද්ධ වෙයි. තෙවැනි දෑතැනෙහි ද සිව්වැනි දෑතැනෙහි ද අසතිය නිරුද්ධ වේ. මෙසෙයින් ඒ තුන් පුද්ගලයන්ට සතර ධ්‍යානයෝ ව්‍යවදානයට යන්නාහුය.

එහි රාගදෙසවර්ත ඇති පුද්ගලයාට අසම්පජ්ඣෙක ද අනුන්‍ය ද පටිසය ද වෙයි, එහෙයින් භානභාගීය ධ්‍යානය වේ. එහි රාග මොහවර්ත පුද්ගලයාට අනුන්‍ය බව ද ආදීනව කොට දක්වන ලද, එය ඔහුට භානභාගීය ධ්‍යානය වෙයි. එහි දෙසමොහවර්ත පුද්ගලයාට ප්‍රතිසය ද අසතිය ද අසම්පජ්ඣෙක ද ආදීනව කොට දක්වන ලදහ. එයින් ඔහුට භාන භාගීය ධ්‍යානය වෙයි. එහි රාගදෙසමොහ සමභාග වර්ත ඇති පුද්ගලයාට විශෙෂභාගීය ධ්‍යානය වේ.

මේ සතර ධ්‍යානයෝ පුද්ගලන් සන්දෙනතුන් කෙරෙහි ලා සතර සමාධිත්ති ද දක්විය යුත්තහ: ඡන්දසමාධියෙන් ප්‍රථමධ්‍යානය ද විරියසමාධියෙන් ද්විතීයධ්‍යානය ද චිත්ත සමාධියෙන් තෘතීයධ්‍යානය ද විමාසා සමාධියෙන් චතුර්ථධ්‍යානය ද, යළි අප්පනිහිත සමාධියෙන් ප්‍රථම ධ්‍යානය ද ඉත්‍යානායෙන් ද්විතීය ධ්‍යානය ද අනිමිත්ත සමාධියෙන් තෘතීයධ්‍යානය ද ආනාපාන සතියෙන් චතුර්ථධ්‍යානය ද වෙයි. කාමච්ඡර්ක ව්‍යාපාද යන්ගේ ද සන්තිදීමෙන් ප්‍රථමධ්‍යානය වෙයි, චිත්තර්ක විචාරයන්ගේ සන්තිදීමෙන් ද්විතීයධ්‍යානය ද සුඛින්ද්‍රිය සොමනස්සින්ද්‍රියයන්ගේ සන්තිදීමෙන් තෘතීයධ්‍යානය ද කායසංකාරයන්ගේ සන්තිදීමෙන් චතුර්ථ ධ්‍යානය ද වෙයි. යළි ත්‍යාගාධිෂ්ඨානයෙන් ප්‍රථමධ්‍යානය ද සත්‍යාධිෂ්ඨානයෙන් ද්විතීය ධ්‍යානය ද ප්‍රඥාධිෂ්ඨානයෙන් තෘතීය ධ්‍යානය ද උපෙක්ෂාධිෂ්ඨානයෙන් චතුර්ථධ්‍යානය ද වේ. මේ සතර ධ්‍යානයෝ සංකේෂපතිර්දේශයෙන් නිර්දේශ කරන ලද්දහු යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තථ සමාධිත්ථිං පාරිපුරිං ගච්ඡති, අනුවතතනකානි චතතාරි, තථ යො පථමං කුතං නිසාය අසවකයං පාපුණාති, සො සුඛාය පටිපදාය දකුණිඤ්ඤාය දෙමනස්සිත්ථිං පටිපකෙත. යො දුතියං කුතං නිසාය අසවකයං පාපුණාති, සො සුඛාය පටිපදාය තිප්පා-භිඤ්ඤාය දුක්ඛිත්ථිං පටිපකෙත, යො තතියං කුතං නිසාය අසවකයං පාපුණාති, සො සුඛාය පටිපදාය දකුණිඤ්ඤාය සොම-නස්සිත්ථිං පටිපකෙත, සො සුඛාය පටිපදාය තිප්පාභිඤ්ඤාය සුඛිත්ථිං පටිපකෙත ගතො.

පඤ්ඤාන නිදෙසො.

භාරසමපාතහුමි

7 - 2.

යාති චතතාරි කුතානි, තෙනං කුතානං ඉමානි අඛ්ඤාති, තෙනං අඛ්ඤාතං සමුභො,¹ අස්ස අඛ්ඤා, අයං කුතානුමි කො විසෙසොති අස්ස විසෙසො : ඉමෙ සමාරා, තෙති² අයං සමුදගමො, තස්ස සමුදගමස්ස අයං උපනිසා³ තාය උපනිසාය අයං භාවනා, තස්ස භාවනාය අයං ආදිනවො, තෙන අයං පරිභාති. තස්ස පරිභාතීති : තදුපගජ්ඣාසිනො තං යථාභණිතං පච්චවෙකකතො අයං විසෙසො, තෙන විසෙසෙන අයං අස්සාදෙ, සො තස්ස අස්සාදෙ : ආජාතීයජ්ඣාසිනො, තස්ස⁴ ආජාතීයජ්ඣාසිනො,⁵ ඉදං කලුතා⁶ කොසලො ධීතජ්ඣානං අනො-මද්දියතං ගච්ඡති කුතඛලං, කුතඛලෙ ධීතස්ස අයං පාරමිපාතතස්ස ඉමානි කුතඛතානි අනාවලසඛකපො, පථමෙ කුතෙන කුතඛතානි භාවි. සා පිති⁷ තදනුසාරිතතාච පථමෙ කුතෙන කුතඛතං තස්සඛුනො ච ධම්මං තදභිසන්තිතාය ච. (?)

පිති දුතියෙ කුතෙන කුතඛතධම්මතා ඛො පන තථා පචතතස්ස සහගතං කුතඛතධම්මං සසුඛතාය අජ්ඣතනං සමපසාදෙ දුතියෙ කුතෙන කුතඛතං මනොසමපසාදනතාය තදභිසන්තිතාය ච. පිති දුතියෙ කුතෙන කුතඛතං අජ්ඣතනං සමපසාදනං සමාධිජං⁸ පිතිසුඛං දුතියෙ කුතෙන කුතඛතං, චේතසො ඵකොදිභාවො තතියෙ කුතෙන කුතඛතං, උපෙක්ඛා ඵස්සතා තතියෙ කුතො කුතඛතං, සුඛං තස්ස අඛ්ඤාති ච. චේතසො ඵකොදිභාවො චතුසේ කුතෙන කුතඛතං. උපෙක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා චතුසේ කුතෙන කුතඛතං, අභිනිසාහුමි උපෙක්ඛාසනිපාරිසුද්ධි චතුසේ කුතෙන කුතඛතං, සනිපාරිසුද්ධි ච අනෙකජ්ඣා (න) හුමිසු කුතඛතසමාසුතතා පිති චේතසො ඵකොදි-භාවො චතුසේ කුතෙන කුතඛතං.

තථ කතමා කුතහුමි : සවිතකෙක සවිචාරෙ විවේකානුගතා පථමෙ කුතෙන කුතහුමි, අවිතකෙක අවිචාරෙ අජ්ඣතනං සමපසාදනං ජනිතං පිතිමනුගතා දුතියෙ⁹ කුතෙන කුතහුමි. සුඛසාතසමොභිතා සප්පිතිකා තතියෙ කුතෙන කුතහුමි, තස්ස සුඛදුක්ඛසහගතා අභිනිභාරසහගතා චතුසේ කුතෙන කුතහුමි, අපමාණසහගතා සත්තාරමණං පථමෙ කුතෙන කුතහුමි, විමොක්ඛසහගතා¹⁰ විමොක්ඛසු තතියෙ කුතෙන කුතහුමි. අනුපස්සනාසහගතා කායසඛාරා ධම්මා චතුසේ කුතෙන කුතහුමි.

1. සමෙමාසො - PTS.	6. කලුතා - ම.
2. තෙති සමාරා - PTS.	7. සො පිති - ම.
3. උපනිසා - PTS.	8. [සමාධිතා - මජ්ඣං.
4. තස්සා - ම.	[සමාධිකා - PTS.
5. කුතානං - ම.	9. පිති, දුතියෙ - මජ්ඣං, PTS.
10. සහගතං - මජ්ඣං, PTS.	

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඒ ධ්‍යානයෙහි සමාධිත්වය පිරිමට යෙයි, සතරධ්‍යානයෝ අනුවර්තකයෝ යි. එහි යමෙක් ප්‍රථම ධ්‍යානය නිසා ආසුවක්ෂයට පැමිණේ ද හේ සුඛපට්ඨයෙන් දන්ධාභිඤ්ජයෙන් දෙමනස්සිත්වයට ප්‍රතිපක්ෂභාවයෙන් ආසුවක්ෂයට පැමිණෙයි, යමෙක් ද්විතීයධ්‍යානය නිසා ආසුවක්ෂයට පැමිණේ ද හේ සුඛපට්ඨයෙන් ක්ෂිප්‍රාභිඤ්ජයෙන් දුක්ඛිත්වයට ප්‍රතිපක්ෂ භාවයෙන් ආසුවක්ෂයට පැමිණෙයි. යමෙක් තෘතීයධ්‍යානය නිසා ආසුවක්ෂයට පැමිණේ ද හෙතෙම සුඛපට්ඨයෙන් දන්ධාභිඤ්ජයෙන් සොමනස්සිත්වයට ප්‍රතිපක්ෂ භාවයෙන් ආසුවක්ෂයට පැමිණෙයි. යමෙක් චතුර්ථ ධ්‍යානය නිසා ආසුවක්ෂයට පැමිණේ ද හේ සුඛපට්ඨයෙන් ක්ෂිප්‍රාභිඤ්ජයෙන් සුඛිත්වයට ප්‍රතිපක්ෂභාවයෙන් ආසුවක්ෂයට ගියේ වේ.

ප්‍රකීර්ණක නිර්දේශ යි.

භාරසම්පාතභූමි

7 - 2.

යම් සතර ධ්‍යාන කෙතෙක් වෙත් ද ඒ ධ්‍යානයන්ගේ මේ අංගයෝ වෙති, ඒ අංගයන්ගේ සමුහය ධ්‍යානභූමි යැ. ඒ ධ්‍යානයාගේ විශේෂය කවරෙ යත් : මේ ධ්‍යානසම්භාරයෝ යැ, ඒ සම්භාරයන්ගෙන් ධ්‍යානයාගේ ඉපදීම වෙයි, ධ්‍යානයාගේ ඉපදීමට මේ කාරණයැ, එකරුණෙන් ධ්‍යානයාගේ වැඩීම වෙයි. වැඩීමෙන් මේ ආදීනව යැ එයින් මේ පරිභානිය වෙයි. කවරක්භූතේ පරිභානිය ද යත් : ඊට පැමිණි ධ්‍යායිත්‍රයේ යැ, එය යථෝක්ත පරිදි ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරනුයේ මේ විශේෂය වෙයි, ඒ විශේෂයෙන් මේ ආස්වාදය වෙයි.

ඒ කවරක්භූතේ අස්වාදය ද යත් : ආජානීය ධ්‍යායි (රහත්) හුගේ යැ, ඒ රහත්හුගේ හෝ ආර්යධ්‍යායිත්‍රයේ මේ සමර්ථභාව කෞශල්‍යයෙහි සිටි ධ්‍යානය නො මැඩීය හැකි බවට යෙයි. මේ ධ්‍යානබලය යි. ධ්‍යානබලයෙහි සිටියහුගේ මේ ධ්‍යානාධිගයෝ (කාම සංකල්පාදීන්) නොකැලඹුණු සංකල්ප ඇතියේ (පශ්චාත්තො.....තද්භිසත්තීතාය ව?)

ප්‍රීතිය ද්විතීය ධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාධිග ධර්මතා වෙයි. එසේ පැවැතියහුට ප්‍රීති සහගත ධ්‍යානාධිග ධර්මතා සුඛ සහිත බැවින් සිත පහදවන බැවින් ද ඒ ප්‍රසාදයෙන් පැතිරුණු බැවින් ද අධ්‍යාත්මයෙහි පැහැදීම ද්විතීය ධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාධිග වෙයි, අධ්‍යාත්මයෙහි සම්ප්‍රසාදනය ඇති සමාධියෙන් උපන් ප්‍රීතිය හා සුඛය ද්විතීය ධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාධිග වෙයි. චිත්තයාගේ එකභව තෘතීයධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාධිග වෙයි. උපේක්ෂා යෙන් පහස්තාව තෘතීයධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාධිග වෙයි. සුඛය ඒ තෘතීයධ්‍යානයාගේ අංග වෙයි. චිත්තයාගේ එකෝදිභාවය සතරවැනි ධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාංග වෙයි. නොදුක් නොසුව වූ උපේක්ෂාව චතුර්ථධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාංග වෙයි. (අභිනිසා භූමි) උපේක්ෂා යෙන් උපන් ස්මෘති පාරිශුද්ධිය චතුර්ථධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාධිග යැ, ස්මෘතිපාරිශුද්ධිය ද නොයෙක් ධ්‍යානභූමීන්හි ධ්‍යානාධිගයන් හා යෙදුණු ප්‍රීතිය ද චිත්තයාගේ එකෝදිභාවය දි චතුර්ථ ධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාධිග වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ත්ව කතමෙ ක්කිනවිසෙසා : විවිධව කාමෙති විවිධ පාපකෙති(?) අකුසලෙති ධර්මෙති විතතවෙනසිකසහගතා. කාමධාතු-සමිතිකක මනාපි, අයං ක්කිනවිසෙසො. අවිතකකා ලෙච් අවිචාරා ච සපටිකිකාය සතීසහගතාය පිඨිසහගතා සඤ්ඤමනසිකාරා සමුදවරනති, අයං ක්කිනවිසෙසො. අවිතකකාය භූමියා අවිචාරෙයෙව සතී අනුගතා උපෙක්කාසහගතා මනසිකාරා සමුදවරනති, තදනුබම්මතා¹ ච සතී සණ්ඨහති, තං ච භූමිං උපසම්පජ්ජ විහරති, අයං ක්කිනවිසෙසො. සතීපාරිසුද්ධිසහගතා සඤ්ඤමනසිකාරා සමුදවරනති, තං ච භූමිං උපසම්පජ්ජ විහරති, අයං ක්කිනවිසෙසො. විඤ්ඤණඤ්ඤායතනසහගතාය භූමියං ආකිඤ්ඤායතනසහගතා සඤ්ඤමනසිකාරා සමුදවරනති, තං ච භූමිං උපසම්පජ්ජ විහරති, අයං ක්කිනවිසෙසො.

තත්ත්ව කතමෙ ක්කිනසමාරා : නෙක්කම්මවිතකෙකා සමාරො කාම-විතකකවිනොදනාධිපායතා, අබ්‍යාපාදවිතකෙකා සමාරො බ්‍යාපාද-විතකකපටිවිනොදනාධිපායතා, අවිතිංසාවිතකෙකා සමාරො විතිංසා-විතකකපටිවිනොදනාධිපායතා, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුණනාථාරතා අපටිච්ඡතා සමාරො පටිසුඤ්ඤාං වතුනතං සමාපතතිතං සමාරො අකම්මස්ස විහරිතා, මහාසමාරො සමාපතතිපජ්ජනතා, ඵලසමාරො ක්කින-නිබ්බතීතාය ක්කිනසමුදගමො, කුසලසෙතු යං ක්කිනං සමුදයං ගච්ඡති.² කො ච න කුතොපි නෙක්කම්මපත්තා සමුදගච්ඡනති, ආලම්බ-නිරෝධසමාධි සතොතා සමුදගච්ඡනති, අවිතිකකතා සමුදගච්ඡනති සුචන්ද්‍රියං සොමනසසිඤ්ඤියං පහානාය තෙ ච අබ්‍යාපජ්ජනාය සමුද-ගච්ඡනති. තං පන සක්කාය සමුදගච්ඡනති. අපට්ඨනාය සමුදගච්ඡනති. ක්කිනසමුදගමො.

තත්ත්ව කතමා උපනිසා : කල්‍යාණමිත්තතා ක්කිනස්ස උපනිසා, කල්‍යාණසම්පවම්බතා ක්කිනස්ස උපනිසා, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුණනාථාරතා ක්කිනස්ස උපනිසා, අසනතුට්ඨිතා³ කුසලෙසු ධර්මෙසු සඤ්ඤාමවිතං⁴ ක්කිනස්ස උපනිසා, සංවෙජ්ඣියො⁵ ධාතෙ සංවිග්ගස්ස යොනිසොපධානං ක්කිනස්ස උපනිසා, අයං ක්කිනොපනිසා.

තත්ත්ව කතමා භාවනා : මෙතනාසෙවනා අබ්‍යාපාදවිතකකභාවනා, කරුණාසෙවනා⁶ අවිතිංසාවිතකකභාවනා, මුද්දිතාභාවනා පිතිසුඛ-සම්පජ්ඤා කාරිතා, උපෙක්කාභාවනා පස්සවනා උපෙක්කාභාවනා අපස්සවනා උපෙක්කාච අපඤ්ඤාපෙක්කාච අසුභසඤ්ඤාභාවනා දුක්ඛාපටිපද දක්ඛාතිඤ්ඤා භවිතක්ඛාතිඤ්ඤා භවිතක්ඛානං, යා ඡබ්බධා භාවනා භාවිතා බහුලිකතා අනුට්ඨිතා විජ්ඣකතා යානිකතා පටිච්චිතා සුසමාරඤ්ඤා, අයං භාවනා.

1 තදනුබම්මතාය - මජ්ඣං, PTS.

2 ගච්ඡනති - ම.

3 අසනතුට්ඨිතා - PTS.

4 සඤ්ඤාමවිතං - ම.

5 සංවෙජ්ඣියො - ම.

6 කල්‍යාණසෙවනා - PTS.

එහි ධ්‍යානභූමි කවර යත් : සචිතර්ක වූ සචිචාර වූ ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි නිවරණ විවේකය අනුව ගිය ධ්‍යානභූමි වෙයි. අචිතර්ක අචිචාර වූ ද්විතීය ධ්‍යානයෙහි අධ්‍යාත්මයෙහි පැහැදීම ඇති ප්‍රීතිය අනුව ගිය ධ්‍යාන භූමි වෙයි. තෘතීය ධ්‍යානයෙහි සුඛසහගත වූ සප්තික වූ ධ්‍යාන භූමි වෙයි. චතුර්ථධ්‍යානයෙහි (සුබ්‍යක්ඛසහගතා?) අභිනිහාර සහගත වූ ධ්‍යාන භූමි වෙයි. (යළි) ප්‍රථම ධ්‍යානයෙහි අප්‍රමාණ සහගත සත්වයන් අරමුණු කොට ඇති ධ්‍යාන භූමි වෙයි. ද්විතීය ධ්‍යානයෙහි රූප සංඥීන් කෙරෙහි අභිභූමි ආයතන සහ ගත වූ ධ්‍යාන භූමි වෙයි. තෘතීය ධ්‍යානයෙහි විමොක්ෂයන්හි විමොක්ෂ සහගත වූ ධ්‍යාන භූමි වෙයි. අනුපස්සනා සහගත වූ කායසංඛාර ධර්මයෝ චතුර්ථධ්‍යානයාගේ භූමි වේ.

එහි ධ්‍යාන විශේෂයෝ කවරහ : කාමච්ඡන්දනීවරණයෙන් වෙන්ව (පාපකෙහි?) ශේෂ නිවරණ සංඛ්‍යාත අකුශලධර්මයන් ගෙන් වෙන්ව චිත්ත චෛතසික සහගත බව ද කාම ධාතුව ඉක්මවන බව ද මේ ධ්‍යාන විශේෂ යැ, සප්තික ස්මෘති සහගත ධ්‍යාන භූමියෙහි අචිතර්ක වූ ද අචිචාර වූ ද ප්‍රීති සහගත සංඥ මනසිකාරයෝ පවත්නාහ. මේ ධ්‍යාන විශේෂ යැ, අචිතර්ක භූමියෙහි ස්මෘතිය අනුව ගිය උපෙක්ෂා සහගත මනසිකාරයෝ පවත්නාහ. ඒ (තෘතීය ධ්‍යාන) භූමියට ද පැමිණ වෙසෙයි. මේ ධ්‍යාන විශේෂ යැ, ස්මෘති පාරිශුද්ධිය සහ ගිය සංඥමනසිකාරයෝ පවත්නාහ. ඒ ධ්‍යාන භූමියට ද පැමිණ වෙසෙයි. මේ ධ්‍යාන විශේෂ යැ, විඤ්ඤාණඤ්චායතන සහගත භූමියෙහි ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සහගත වූ යඤ්ඤමනසිකාරයෝ පවත්නාහ. ඒ භූමියට ද එළඹූ වාසකෙරෙයි මේ ධ්‍යාන විශේෂ යි.

එහි ධ්‍යානසම්භාරයෝ කවරහ : කාමච්ඡන්දකයන්ගේ දුර්ලාභිමෙහි අධ්‍යායය ඇති බැවින් තෛෂ්ණිමය චිතර්කය ධ්‍යානසම්භාරයෙක, ව්‍යාපාදචිතර්කය දුර්ලාභිමෙහි අධ්‍යායය ඇති බැවින් අව්‍යාපාදචිතර්කය සම්භාරයෙක, විභිංසා චිතර්කය දුර්ලාභිමෙහි අධ්‍යායය ඇති බැවින් අවිභිංසා චිතර්කය සම්භාරයෙක, පරිශුද්ධවූ ආර්ථිකය ඉන්ද්‍රියයන්හි පිළු දෙර ඇති බවට අල්පෙවිජනාවට සම්භාර යැ, අකර්මවිහාරී බව සතර සමාපත්තීන්ට සම්භාර යැ, සමවත් සමවදනා බව මාර්ගසම්භාර යැ, ධ්‍යාන නිපදවන ලද බැවින් ධ්‍යානයාගේ සමුද්‍රගමය එල සම්භාර යැ මේ ධ්‍යාන සමුද්‍රගම යි.

එහි උපනිසා (හේතු) කවර යත් : කලණමිතුරන් ඇති බව ධ්‍යානයට කාරණ වෙයි. කලණමිතුරන් කෙරෙහි නැමුණු බව ධ්‍යානයට කාරණයැ, ඉන්ද්‍රියයන්හි පිළු දෙර ඇති බව ධ්‍යානයට කාරණය යැ, කුසල්දහමිහි අසන්තුවධීනාව ධ්‍යානයට කාරණයැ, සද්ධර්ම ශ්‍රවණය ධ්‍යානයට කාරණය යැ, සංවේග දැනැවියැයුතු තැනැ සංවේග ඇතියහුගේ නුවණින් ප්‍රධන්වීර්යය කිරීම ධ්‍යානයට කාරණ වේ. මේ ධ්‍යාන හේතු යි.

එහි භාවනා කවර යත් : මෙමත්‍රියස්ථනය අව්‍යාපාදචිතර්ක භාවනා යැ කරුණාසේවනය අවිභිංසා චිතර්ක භාවනා යැ, මුදිතා භාවනාව ප්‍රීති සුඛ සම්ප්‍රපන්නාකාරී බව යැ, උපෙක්ෂා භාවනාව (පස්සවනා..... අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛා ව ?) අගුහසංඥා භාවනාව (දුක්ඛා පටිපදා..... සුඛමාරද්ධා ?) මේ භාවනා යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එවිං භාවයන්තයා අයං ආදීනවො : පථමෙ කුසෙන සබ්බාරසමන්තා-
ගතො එතෙ ධම්මො අසුඤ්ඤා සංසාරො. සචෙ එස ධම්මො, අයං සිලො
ආසන්නපටිකෙඛා ච එස ධම්මො කාමොපතීවාරො, සමාපත්තීනං ච
සබ්බොද්ධාරිකො එස ධම්මො විතකකම්මො ච, තත්ථ විතතං බොහෙති,¹
කායො, චෙත්ථ කිලමති, කායමහි චෙත්ථ කිලනෙත විතතං විහඤ්ඤාති,²
අනභිනිභාරකකමො ච අභිඤ්ඤානං, ඉමෙ ආදීනවො පථමෙ කුසෙන.

දුතියෙ කුසෙන ඉමෙ ආදීනවො : පිඨිඵරණ්ඨසගතො ච එතෙ
ධම්මො, න සමුද්ධාරයෙති විතතං. අසොධං උපගමො චෙස ධම්මො,
උපගමිපරිසංයො,³ දොමනස්ස පච්චන්තිකො චෙස ධම්මො. තත්ථ තත්ථ
සුත්තීනං පිඨි, පරජ්ජනෙ චෙස ධම්මො දුක්ඛාරං හොති, අවත්ත-
සන්තාසභූමිපරිවජ්ජනෙන, චතුසු දුක්ඛතාසු එස ධම්මො අනුචිදා-
පනසංඛාය දුක්ඛතාය ච න පලිබොධදුක්ඛතාය ච අභිඤ්ඤාදුක්ඛතාය ච
රොගදුක්ඛතාය ච, ඉමෙ ආදීනවො දුතියෙ කුසෙන.

තත්ථ කතමො ආදීනවො තතියෙ කුසෙන : උපෙක්ඛාසුඛසගතො
තත්ථ සාතාවිනං පඤ්චන්තං උපෙක්ඛාසුඛං පරිවත්තීතො එස ධම්මො,
තෙන නිව්ච්චඤ්ඤාතො ච, යං හොති දුක්ඛපතිසං⁴ සුඛං විතතස්ස
සබ්බොගතං උපාදය සුඛදුක්ඛාය ගතො හවිති. සුඛදුක්ඛානුගතං⁵ ච
උපාදය අනභිනිභාරකමං විතතං හොති. අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකිරියාසු
සබ්බෙපි චෙතෙ ධම්මො තිසු කුසානසමාපත්තිසු චතුභි ච දුක්ඛතාහි
අනුචිදානං සං භයං දුක්ඛතාය පලිබොධදුක්ඛතාය ච අභිඤ්ඤාදුක්ඛ-
තාය ච රොගදුක්ඛතාය ච, ඉමෙ ආදීනවො තතියෙ කුසෙන.

තත්ථ කතමෙ ආදීනවො චතුස්සෙ කුසෙන : අභිඤ්ඤාසුඛසමාපත්ති-
තාවතෙ ධම්මානුසමාපත්තිකා එතීස්සා ච භූමියං සාතානං බාලපුට්ඨ-
නානං අනෙකම්මාති දිට්ඨිගතාහි උපපජ්ජන්ති. ඔද්ධාරිකසුමුඛාහි⁶
ච රූපසඤ්ඤාහි අනුචිදාහි එතාහි කුසානාහි, සද අනුදයමෙත්තාකුසාන-
කලාදනුකලාය සාධාරණං දුක්ඛාරං ච සබ්බෙ චත්තාරො, මහාසමාරා,
සමුදයනාහි ච එතාහි කුසානාහි අඤ්ඤාමඤ්ඤා නිස්සාය සමුදයච්ඡන්ති.
එත්ථ සමුදයනා ච එතෙ ධම්මො න සමත්තා හොන්ති. අසමුග්ගතිත-
නිමිත්තා ච එතෙ ධම්මො පරිභායන්ති නිරුජ්ඣන්ති ච එතෙ ධම්මො
හ උපාදියන්ති නිරුජ්ඣන්ති ච, එතෙසං ධම්මොහං කුසානාහි නිමිත්තාහි
න කුසානනිමිත්තසඤ්ඤා චොක්ඛරතී. අප්පට්ඨිභිසුඛං ච කුසානිවෙසෙන ච
හවති, ඉමෙහි ආදීනවෙහි. අයං කුසානපරිගාති.

නිරෝධසමාපත්තියං⁷. අපට්ඨිභාය අවසෙසසඤ්ඤානො
අභිඤ්ඤාසුඛසගතතා සඤ්ඤාමනසිකාරං සමුද්ධරන්ති, සො
නිරෝධසමාපත්තීතො පරිගායති. අනෙකඤ්ඤාසුඛානො අසඤ්ඤායතනං
සමාපන්නස්ස අභිඤ්ඤායතනසගතො මනසිකාරං සමුද්ධරන්ති, තං ච
භූමිං හ පජානාති, සො තතො පරිගායති. අභිඤ්ඤායතනං
සමාපන්නස්ස විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනසගතො සඤ්ඤාමනසිකාරං සමුද-
ධරන්ති, තං ච භූමිං හ පජානාති, සො තතො පරිගායති. විඤ්ඤාණඤ්ඤා-
යතනං සමාපන්නස්ස රූපසඤ්ඤායතනො-පෙ- (විත්තාරෙත
යාච පථමෙ කුසෙන කාමසඤ්ඤායතනො කාතබ්බො.)

1. බොහෙතෙති - මජ්ඣං.
2. භූගඤ්ඤාති - PTS.
3. පිඨිසරණ - PTS.
4. පරිභායො - PTS.

5. දුක්ඛොපතිසං - ම. PTS.
6. සුඛදුක්ඛානුගතං - ම.
7. සමාපනෙතො - මජ්ඣං.
8. සුමුඛෙහි - ම.
9. සමාපත්ති - PTS.

මෙසේ භාවනා කරනුවහුට මේ ආදිනවයැ : ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි සංස්කාර සමන්වාගත වූ තෙල දහම අස්සුත යැ සාසුව යැ ශීලය ආසන්න ප්‍රතිපක්ෂ වූයේ ද තෙල දහම (කාමෝ පතිවාරෝ පතිවිවාරෝ ?) සමාපත්තීන් අතුරෙහිද සියල්ලට ඖද්ගත යැ, තෙල දහම විතර්ක විවාර ඇත්තේ ද වෙයි. එහි සිත ආලෝලන කෙරෙයි. මෙහි කය ද වෙහෙසට පැමිණෙයි. මෙහි කය වෙහෙසට පත්කළහි සිත ගැටෙයි, එහෙයින් අභිඤ්චන්ගේ අභිනිභාරයට අසමර්ථ වෙයි. ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි මේ ආදිනවයෝ යි.

ද්විතීය ධ්‍යානයෙහි මේ ආදිනවයෝ වෙති : තෙල ද්විතීය ධ්‍යාන ධර්මය ප්‍රතිඵලයෙන් යුක්ත වූයේ ද (නාසමුද්ධාරස්සෙති රොග දුක්ඛ තාය ව? මෙහිද අරුත් නගා ගැනීම දුෂ්කර විය.) මේ ද්විතීය ධ්‍යානයෙහි ආදිනවයෝ යි.

එහි තෘතීයධ්‍යානයෙහි ආදිනවයෝ කවරහ : තත්‍රමච්ඡිද්ධත්තපෙක්ඛා සුවයෙන් යුත් ඒ ධ්‍යානයෙහි සුවවිදුනා පුද්ගලයන්ට ද එය නිත්‍ය යැ යන සංඥ ඇතියන්ට ද උපේක්ෂා සුඛය පරිවර්තන වන හෙයින් තෙල තෘතීයධ්‍යානධර්මය දුක්ඛ කාරණ වූ සුවය විත්තයාගේ කැලඹුණු බව නිසා සුව දුක් පිණිස වෙයි, සුවදුක් අනුගත නිසා සිත අභිනිභාරක්ෂම නොවෙයි, මේ සියලු මැ ධර්මයෝ අභිඤ්ජෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂ කටයුතු වූ තුන් ධ්‍යාන සමාපත්තීන්හි වතුර්විධ දුක්ඛතායෙන් අනුවිද්ධයන්ට (සාහයා ?) දුක්ඛතා පිණිස ද පළිබෝධ දුක්ඛතා පිණිස ද අභිඤ්ජාබ්‍යාස පිණිස ද පවත්නාහුය. තුන්වැනි ධ්‍යානයෙහි මේ ආදිනවයෝ යි.

එහි චතුර්ථධ්‍යානයෙහි ආදිනව කවරහ : (ආකිඤ්චඤ්ඤ සමාපත්තිකා?) තෙල චතුර්ථධ්‍යාන භූමියෙහි ශක්ත වූ බාලපාරිභ්ජනයන්ට නන්වැදුරුම අභිවිගතයෝ උපදිත්, තෙල ධ්‍යානයෝ ඖද්ගත වූ ද සුක්ෂම වූ ද රූපසංඥවන්ගෙන් අනුවිද්ධයහ, භූමි කල්හි (අනුදය සාධාරණ ?) සියලු සතර මහාසම්භාරයෝ දුෂ්කර වුවාහු ද වෙති, උපන්නාවූ ද තෙල ධ්‍යානයෝ ඕහුනොවුන් නිසා උපදිත්. මෙහි උපන්නාවූ ද තෙල ධර්මයෝ රැස් නොවෙති, මොනොවට නොගත් නිමිත්ත ඇති තෙල දහම්හු පිරිහෙති, නිරුද්ධ වෙත්. තෙල දහම්හු නිරුද්ධ වූ අංගයනුද (යළි) නොගනිත්. (එතෙසං ඉමෙහි ආදිනවෙහි?) මේ ධ්‍යානපරිභානිය යි.

නිරොධසමාපත්තිය ප්‍රත්‍යවේක්ෂා නොකොට අවශේෂ සංඥ ඇත්තහුට ආකිඤ්චඤ්ඤ යතන සහගත වූ සංඥ මනස්කාරයෝ පවත්නාහු නම් හේ නිරොධ සමාපත්තියෙන් පිරිහෙයි. අසංඥයතනයට සමවත් ආනෙඤ්ජසංඥ ඇත්තහුට ආකිඤ්චඤ්ඤයතන සහගත වූ මනසිකාරයෝ පවත්නාහු නම් (හේ) ඒ ආකිඤ්චඤ්ඤයතන භූමියත් නොදනී නම් හේ ඒ සමවතින් පිරිහෙයි. ආකිඤ්චඤ්ඤයතනයට සමවන්නහුට විඤ්ඤාණඤ්චායතන සහගත වූ යඤ්ඤමනසිකාරයෝ පවත්නාහු නම් ඒ භූමියත් නොදනී නම් හේ ඒ සමවතින් පිරිහෙයි. විඤ්ඤාණඤ්චායතනයට සමවන්නහුට රූප සංඥ සහගත වූ ... (ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි කාම සංඥ සහගතා යනු දක්වා විස්තරයෙන් ප්‍රකාශ කළයුතු.)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ස කිංස පරිභායති, කලඛකථකානො¹ කලඛකං කායති පරිසමන්තතො කායති, භිඤ්ඤානො කායති, න සඤ්ඤායති,² ආයුභනො කායති, කිඤ්ඤි ව න පරිවිතො³ කායති, අතිවිධාවනො කායති, අතිමඤ්ඤානො කායති, කායසංඛාරෙ අපපට්ඨායාමිනෙ⁴ කායති, පරිපුට්ඨානස්ස නිස්සරණං අජානනො කායති, නිවරණං හි - භූතො කායති, අස්සාදපාතනී⁵ මනසිකරොනො. කායස්ස අස්සාදෙ කාමරාගභෙත්තං ධම්මානං උදයොති⁶, නිරුඳ්ධිතාති⁷ එතෙසං ධම්මානං කානාති උපරිමා සුඛපෙක්ඛා⁸ කාමකම්මකිලෙසානං පභානං අස්සාදෙ, එවං ඛො පුන කායස්ස අස්සාදෙ, මහාසල්ලාඛපිට්ඨිනෙ⁹. ලොකසන්නිවාසෙ අසම්මාදොකාසොති¹⁰ විගමෙස්සමිදං කානපපභානා. අයං පට්ඨෙරොධිමප්පට්ඨෙරොධිලොකසන්නිවාසෙ එසතිමිදං¹¹ කානං අනමනස්සසංසාරමාපන්නානං සත්තානං සංසාරපභානානාතිසංසො¹² යමිදං කායස්ස අස්සාදෙ. කායස්ස අකානිකාසිනො හවති අකානිකාසිනොති. අපරාමසනො අකානිකාසිනොති. යාති කලඛකාසිනො පදති තාති අනුමිතාති පටිපකෙඛ කානාති උපරිමා සුඛපෙක්ඛා කාමකම්මකිලෙසානං අස්සාදෙ, එවං ඛො පුන කායස්ස අස්සාදෙ මහාසල්ලාඛපිට්ඨිනෙ¹⁰, ලොකසන්නිවාසෙ අසම්මාදොකාසො විගමෙස්සමිදං කානපපභානා. අයං පට්ඨෙරොධි - මප්පට්ඨෙරොධිලොකසන්නිවාසෙ එසතිමිදං කානං අනමනස්සසංසාර - මාපන්නානං සත්තානං සංසාරපභානානාතිසංසො¹², යමිදං කායස්ස අස්සාදෙ. කායස්ස අකානිකාසිනො හවති අකානිකාසිනොති. අපරාමසනො අකානිකාසි නං¹⁴ කායති, යාති කලඛකාසිනො පදති තාති අනුමිතාති පටිපකෙඛ.

තත් කකමං කානකොසල්ලං; සමාපත්තිකොසල්ලං කානකොසල්ලං කානවිසෙසකොසල්ලං කානකොසල්ලං, කානනන්තිකොසල්ලං කානකොසල්ලං, සමාපත්තිවුට්ඨානකොසල්ලං කානකොසල්ලං, කානෙ සභාවකොසල්ලං කානකොසල්ලං, කානෙ ආදීනවකොසල්ලං කානකොසල්ලං කානෙ නිස්සරණකොසල්ලං කානකොසල්ලං කානඵලෙන උපාදයකොසල්ලං කානඵලෙන පටිභානානඵලෙ අපරි භානධම්මා නිබ්බත්තිකානෙ ව කිට්ඨිතා¹³ විසෙසභාගිතං කානං පට්ඨහති¹⁴ ඉදං පනස්සාති හවහාරිතා ව ආරම්භනිමිත්තභාසො නඅනිනිහාරවලං¹⁵ විතෙකභාසනාතිමිත්තා සුගතිසතිතා සමඵලෙන අසංසිද්ධං ව කානෙ මහාඵලං සමඵං පවිත්තෙ සමාසිනො උපෙක්ඛා පටිපුබ්බාපරනිමිත්තාසයො පඤ්ඤානො සතිවලං තං පමත්තිතානං ව විපස්සානං සමඤ්ඤාබලෙ.

1. කලඛකඤ්ඤානො - මජ්ඣං, PTS. 8. සුඛපෙක්ඛා - ම.
2. සඤ්ඤායති - මජ්ඣං, PTS. 9. මහාසල්ලාඛපිට්ඨිනෙ - ම.
3. නිපරිවිතො - මජ්ඣං, PTS. 10. අසම්මාදොකාසො - මජ්ඣං, PTS.
4. අපපට්ඨායාමෙ - මජ්ඣං, PTS. 11. එසතිමිදං - මජ්ඣං, PTS.
5. අස්සාපත්ති - මජ්ඣං, PTS. 12. සංසාරපභානාසං - මජ්ඣං, PTS.
6. උදයනති - මජ්ඣං, PTS. 13. කිට්ඨිතාති - PTS.
7. නිරුඳ්ධිතාති - මජ්ඣං, PTS. 14. පට්ඨෙරොධි - ම.
15. අනනිනිහාරවලං - මජ්ඣං.

ඔේ කවර හෙයින් පිරිහෙයි යත් : කලකඩකායන ඇතියෙ කලකඩක ආලම්බනයක් ධාන කෙරෙයි. (අරමුණ) අවටින් ධාන කෙරෙයි. (අංමුණ) බිඳුමින් ධාන කෙරෙයි. මොනොවට ධාන නොකෙරෙයි. ආයුහන කෙරෙමින් ධාන කෙරෙයි. අපරිච්ඡිත වැ අල්පමාත්‍රයක් ද ධාන කෙරෙයි. ඉතා වෙලෙව් වැ ධාන කෙරෙයි. අති මාන කෙරෙමින් ධාන කෙරෙයි. නොසන්තිඳුවන ලද කායසංස්කාර (ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස) ඇති කල්හි ධාන කෙරෙයි. පර්යන්තරායාගේ නිස්සාරණය නො දන්මින් ධාන කෙරෙයි. කාමරාගයට හේතු වූ ධර්මයන්ගේ උදය ධානයාගේ ආස්වාද යැ යි ආස්වාද ප්‍රාප්තිය මෙනෙහි කෙරෙමින් නිවරණයන් විසින් මධනාලද්දේ ධාන කෙරෙයි. නිරුද්ධ ධානාධිගයෝ තෙල දහමුත්ගේ ධාන වුවාහු සුඛ උපෙක්ෂා උපරිම වුවාහු වෙති. කාම කර්මකෙල්ලයන්ගේ ප්‍රභාණය ආස්වාද වෙයි. මෙසේ පුනර්ධානාස්වාද තෙම මහා සම්බාධයෙන් සම්පිඩිත වූ ලෝකසනනිවාසයෙහි සම්බාධ රහිත අවකාශ ඇතියෙ යැ යි වෙන් වන්නෙමි නම් මේ ධානප්‍රභාණ යි, යම් ධානයෙක් ඇද්ද පරිරොධ අපරිරොධ ලොකසනනිවාසයෙහි මෝ එසනියම්ද? ධානයාගේ යම් ආස්වාදයෙක් ඇද්ද මේ වූ කලි අනවරාග්‍ර සංස්සාරයට පැමිණි සත්වයන්ගේ සංසාරප්‍රභාණය ආනිසංස කොට ඇතියෙ යැ, ආලම්බනකාය අක්කානියක්කානිහට (ධානාර්ථ නොවූ අරමුණ ධාන කරන්නාට) "අක්කානියක්කායි" යැ යන සිත් වෙයි, අක්කානියක්කායි තෙම එ අරමුණ පරාමර්ශ නො කෙරෙමින් ධාන කෙරෙයි. කලංකධායීහු සම්බන්ධ යම් පද කෙනෙක් ඇත් නම් ඔහු ප්‍රතිපක්ෂයෙහි ලා අනුමිත වෙති.

එහි ධාන ජනාශල්‍යය කවරෙ යත් : සමාපත්තියෙහි කුශල බව ධාන කොශල්‍ය යැ, ධාන විශේෂයෙහි කුශලබව ධාන කොශල්‍ය යැ, ධානානන්තරික කොශල්‍යය ධාන කොශල්‍ය යැ සමවතින් නැති සිටීමේ කුශලබව ධාන කොශල්‍ය යැ, ධාන ස්වභාව යෙහි කුශලබව ධාන කොශල්‍ය යැ ධානයෙහි ආදීනව දැනීමේ කුශලබව ධාන කොශල්‍ය යැ, ධානයෙහි නිස්සරණ කොශල්‍යය ධාන කොශල්‍ය යැ ධාන ඵලයෙන් (භුහණ) ජනාශල්‍යය වෙයි. ධාන ඵලයෙන් පටිසංඛාත ඵලයෙහි නොපිරිහෙන ස්වභාව ද උපත් ධානයෙහි වැඩි වූයෙ ද විශේෂභාගී ධානයය ලබයි. (ඉදං පතස්සා සමඤ්ඤ බලො ?)

තත්ථ කතමා කුඤ්ඤාපාරමිතා : සුපාරමිතා මෙතනා : “කාමෙසු සත්තා කාමසංඛ්‍යාසත්තා”ති යමිති සුතෙත දෙසනාය වොභාරෙන දො සම්මානි නිද්දොඨාති දුක්ඛං ච සමුදයො¹ ච. විච්ඡේදන භාරෙන. යෙ සංයෝජනීයෙසු ධම්මෙසු වජ්ජං හ පස්සනති, තෙ ඔඤ්ඤානිති තෙනං ථානං විජ්ජති. න තරිස්සනාති අත්ථි, එසා යුතති ච විච්ඡේදං ච.

ඉදං හු කිසිං පදට්ඨානං : කාමෙසු සත්තානි : පඤ්ඤා කාමගුණානං කාමගුණාය පදට්ඨානං, සංයෝජනෙ වජ්ජමපස්සමානාති. අවජ්ජාය පදට්ඨානං, නිකිජානු සංයෝජනසංඛ්‍යානා ඔඤ්ඤානෙසු විපුලං මහනනනාති : උපදගස්ස පදට්ඨානං.

කාමෙසු සත්තානි : කාමා ද්විධා වජ්ජකාමා ච කිලෙසකාමා ච, තත්ථ කිලෙසකාමා කාමගුණා, කාමගුණාය යුතනා හවිනති රූප-ගුණා හවිතනිභා, ලක්ඛණෙන භාරෙන, සංයෝජනෙ වජ්ජමපස්සමානාති : සංයෝජනස්ස, යො තත්ථ ජන්දරාගො තස්ස කිං පදට්ඨානං : සුඛා වේදනා දො ච ඉන්ද්‍රියාති, සුඛිත්‍යං ච සොමනස්සිත්‍යං ච, ඉති සුඛාය වේදනාය ගතිතාය තයොපි වේදනා ගතිතා භොනති. වේදනාකක්ඛධෙ ගතිතෙ සබ්බෙ පඤ්ඤාකක්ඛධා ගතිතා භොනති. රූපසංග්ගකාරකථොට්ඨබ්බා ගතිතා, වජ්ජකාමෙසු ගතිතෙසු සබ්බාති ජලාතිරාති අයතනාති ගතිතාති භොනති. අජ්ඣතතිකලාතිරෙසු අයතනෙසු යො සත්තො² අයං වුච්චතෙ ලක්ඛණො භාරො.

තත්ථ යො ඔලාරිකමිති කිලෙසෙ අජ්ඣාචයිතො සබ්බකිලෙසෙසු සො³ හ තතො සුබ්බිකරෙසු හ විතරාගො හවිති. තත්ථ ලාභිරසංයෝජනං මමනති, අජ්ඣතතසංයෝජනං අහනති.

තත්ථ හගවතො කො අධිපායො : යෙ ඔඤ්ඤානිති තෙනං තරිතුකාමා තෙ සංයෝජනීයෙසු ධම්මෙසු අදිනවානුපස්සිතො විතරිස්සනාතිති, අයමෙත්ථ හගවතො අධිපායො, කාමෙසු සත්තානි යෙසු ච සත්තා, යෙන ච සත්තා, යෙසං ච සත්තා, අයං චතුර්විධො අකාරො සබ්බසංභාරභාගිතො.

තත්ථ කතමාති නිඤ්ඤා විපල්ලාසාති පදට්ඨානාති ච: විතතවිපල්ලාසස්ස දිට්ඨිවිපල්ලාසස්ස සඤ්ඤාදිවිපල්ලාසස්ස තයො විපල්ලාසා නිඤ්ඤාසලමුලාති පදට්ඨානං, නිඤ්ඤාසලමුලාති භික්ඛාසංඝිකකාරිකාමමස්ස පදට්ඨානං, චතුර්තං ච උපාදානං දෙසො අකුසලමුලං දිස්සති, භික්ඛාසංඝිකකාරිකාමමස්ස පදට්ඨානං, යථා මාතුයා වා පිතුනො වා අඤ්ඤාතරස්ස වා පුත උලාරස්ස භික්ඛුනො අභයං දෙති. තත්ථ අඤ්ඤා භික්ඛාපටිපජ්ජෙය්‍ය කායෙන වා වාචාය වා. තත්ථ යො බ්‍යාපාදමුපාදය තෙසං උලාරානං රක්ඛාවරණගුත්තියා අනුපාලගෙනො යො උලාරානං අභයං දෙති, තෙසං අභයෙ දික්ඛෙ යො තත්ථ භික්ඛා පටිපජ්ජෙය්‍ය. තත්ථ සො ව්‍යාපාදං උපාදිගෙනො⁴ දෙසජ්ජං කමමං

1. සමුදයං - PTS.
2. සත්තො - ම. PTS.
3. යො - මජ්ඣං, PTS.
4. උපාදාගෙනො - ම. PTS.

2-3. එහි ධ්‍යාන පාටිථිතා (උත්කර්ෂයට පැමිණි චතුර්ථ ධ්‍යාන භාවනාව) කවර යන් : (සුපාර මිත්‍රා මෙත්තා ?) 'කාමෙසු සත්තා කාමසංගසන්තා' යි යම් සුත්‍රයෙක දේශනා ව්‍යවහාරයෙන් දුක්ඛය ද සමුදය ද යන විවිධ භාරයෙන් දක්වන ලද්දකු ය. යම් කෙනෙක් සංයෝජනීය ධර්මයන්හි දෙශය නොදක්නාහු ද ඔහු කාමාදි ඔසය තරණය කරන්නාහු යන කෙල කරුණ නොවේ. තරණය නොකරන්නාහ යන කරුණ ඇත. මේ යුක්ති ද විවිධ ද වෙයි.

4. මේ කුමකට පදවිධාන ද ? කාමෙසු සත්තා යනු පඤ්චකාමගුණයෝ යැ, එය කාම තණ්හාවට පදවිධාන යැ. "සංයෝජනෙ වජ්ජමපස්සමානා" යනු අවිජ්ජාවට පදවිධාන යැ. න හි ජාතු සංයෝජනයංගසන්තා ඔසා තරෙයුං චිද්‍රං මහත්තං" යනු උපාද්‍යයට පදවිධාන යි.

5. 'කාමෙසු සත්තා' යනු කාමයෝ වස්තුකාමයෝ ද කෙල්ලකාමයෝ දැයි දෙවැදූ රුම වෙති : එහි කෙල්ලකාමයෝ කාමතණ්හා යැ, උත්තණ්හාරයෙන් රූපතණ්හා හව තණ්හා (දෙක) කාමතණ්හාව හා යෙදුණාහු වෙති. "සංයෝජනෙ වජ්ජමපස්සමානා" යනු (සංයෝජනයේ ?) එහි යම් ජන්දරාගයෙක් ඇද්ද ඒ ජන්දරාගයට කුමක් පදවිධාන වෙයි යන් : සුඛවේදනාව ද සුචිත්තිය සොමනස්සිත්තිය යන ඉත්තිය දෙක ද පදවිධාන වෙති. මෙසේ සුඛවේදනාව හෝ කල්හි තුන් වේදනාවේ ම හන්නා ලද්දකු වෙති. වේදනා ස්කන්ධය හෝ කල්හි සියලු පඤ්චස්කන්ධයෝ හන්නා ලද්දකු වෙත්. රූප-සද්ද-ගන්ධ-රස-වොට්ඨබ්බා හන්නා ලද්දාහු වස්තුකාමයන් හෝ කල්හි සියලු සවැදූරුම් බාහිර ආයතනයෝ හන්නා ලද්දකු වෙති. අජ්ඣාත්තික බාහිර ආයතනයන්හි යමෙක් ඇලුණේ ද (?) මේ ලක්ෂණ භාර යයි කියනු ලැබේ.

6. එහි යමෙක් ඔහුගේ ක්ලේශයෙහි බැසගෙන සිටියේ ද හෝ සියලු ක්ලේශයන්හි (බැසගෙන සිටියේයි.) එයින් ඉතා සියුම් වූ ක්ලේශයන්හි, විතරාග නො වූයේ වේ. එහි මාගේ යැ යනු බාහිර සංයෝජන යැ. 'මම' යැ යනු අධ්‍යාත්ම සංයෝජන යි.

එහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අධිප්‍රාය කවරෙ යන් ; යම් කෙනෙක් ඔසය තරණය කරනු කැමති වෙත් ද ඔහු සංයෝජනීය ධර්මයන්හි ආදීනව නුවණින් දකිමින් වාස කරන්නාහු යැ යනු මේ මෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අධිප්‍රාය යි. 'කාමෙසු සත්තා' යනු යම් වස්තුකාමයන්හි ඇලුණාහු ද යම් ක්ලේශකාමයකින් ඇලුණාහු ද යම් කෙනෙකුන් ගේ හෙතෙමන් ඇලුණාහු ද මේ චතුර්විධ ආකාරය (සබ්බෙසං භාරභාගියො ?

එහි තුන් විපල්ලසයෝ ද පදවිධානයෝද කවරහ යන් : විත්තවිපල්ලාස දිට්ඨිවිපල්ලාස සඤ්ඤාවිපල්ලාස යයි තුන් විපල්ලාසයෝ වෙති. (ඔවුන්ට) තුන් අකුශල මූලයෝ පදවිධාන යැ, තුන් අකුශල මූලයෝ හීන ප්‍රණීතකාර්ය වූ කර්මයට පදවිධාන යැ, සතර උපාද්‍යයන්ට ද දෙස අකුසල මූලය හීන ප්‍රණීත කාර්ය වූ කර්මයට පදවිධාන වූයේ දක්නා ලැබෙයි. ඒ මෙසේ යැ, මව්ට හෝ පියාට හෝ යළි අන්‍යතර ගුණවත් මහණක්හට හෝ අභය දෙයි, එහි අනෙකෙක් කයින් හෝ වචනයෙන් හෝ අයථායෙන් පිළිපදවෙත් යැ එහි යමෙක් ප්‍රදෙශය නිසා ඒ උදර වූවනට රක්ෂා වරණ ගොපනයෙන් පාලනය කරනුයේ වේ ද යමෙක් උදරයනට අභය දේ ද ඔවුනට අභය දුන් කල්හි යමෙක් ඔවුන් කෙරෙහි අයථා යෙන් පිළිපදවෙත් ද හෝ ඔවුන් කෙරෙහි ව්‍යාපද කරනුයේ දෙසප වූ අකුශලකර්මය කෙරෙයි. (යො තත්ථ අසාදු නිවරණ වනාහි ?) ඔහු සතර උපාද්‍යයෝ වෙති.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කරොති, යො තත්ථ අසාධු ඉන්ද්‍රියා නිවරණං යං තෙසං අහංගං දක්ඛණතො සඤ්ඤං ඉදං පණ්ණිනං කාරණං යො පුන මිච්ඡාපට්ඨපතති අහං බ්‍යාපාදෙ භිනගම්චිකම්මං ලොභො මොහො ච ඉමානි නිවරණං-චිචිනානි තානි චත්තාරි උපාදනානි, තෙහි චතුහි උපාදනෙහි යො සො උපාදනො ඉති වා පුරිසො වා තෙසං පඤ්ඤාකම්මානං, තෙසෙව උපාදනා¹ සමුදයො, ඉදං දුක්ඛං ච සමුදයො ච. සොසෙව දෙසනාහරො.

7. තත්ථ කාමෙසු යෙ න රජ්ජනති,² තෙ අදිනවානුපස්සනාය පජ්ජනති, ඉතිස්ස කාමධාතුයා නිකම්මතුකාමිනා, අයං වුච්චති. තෙකම්මච්ඡන්දෙ, යො තත්ථ අනභිසංඛාරානං කිඤ්චි විසොධෙති තස්ස ඛාචරා වා? අයං අබ්‍යාපාදච්ඡන්දෙ, කිඤ්චි න විහිංසති, අයං විහිංසා³ ජන්දෙ ඉති තෙකම්මානිනිතො තයො ජන්දෙ, තෙකම්මච්ඡන්දෙ අබ්‍යාපාදච්ඡන්දෙ අවිහිංසාජන්දෙ, තත්ථ තෙකම්මච්ඡන්දෙ අලොභො, අබ්‍යාපාදච්ඡන්දෙ අදෙසො, අවිහිංසාජන්දෙ අමොහො, ඉමානි නිඤ්ඤාසලමුලානි අවිඤ්ඤාසලමතෙසු⁴ පරිහිතානි, තෙසං යෙව චතුත්තං උපාදනානං නිරෝධාය සංවත්තනති, සචෙ වා පුන කම්මං කරොසා කණ්ණං වා සුක්කං වා, තස්ස විපාකභානාය සංවත්තනති. ඉදං කම්මං අකණ්ණං අසුක්කං කම්මකම්මාය සංවත්තනති. තත්ථ යො තිණ්ණං අසුසලමුලානං නිරෝධො, අයං නිරෝධො, සොසෙව ඛම්මො, තත්ථ පට්ඨපදාති, ඉමානි දො සච්චානි, ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. අච්චෙට්ඨො භාගො.

8. “කාමෙසු සත්තා”ති යෙ සෙකඛා, තෙ එකෙනෙවාකාරෙන සත්තා, යෙ පුජ්ජන්තා, තෙ දව්භාකාරෙහි සත්තා. තත්ථායං පඤ්ඤා යො විහජ්ජබ්‍යාකරණීයෙ විත්තබ්බො. කිඤ්චාපි සොතාපනො: පටිසෙවති,⁵ තො ච බො අභිනිවෙසෙ සත්තො සො හි⁶ අපචයාය පහදති, න උපචයාය සෙකෙඛා හි කිලෙසවිසෙහ කාමෙ පටිසෙවති. පුජ්ජන්තො පන කිලෙසසමුදානාය කාමෙ පටිසෙවති. තත්ථ කාමෙසු සත්තානං චතුමසං තරිස්සනති විහජ්ජබ්‍යාකරණීයො. අයං විහනති.

9. ‘පට්ඨපනතො’ති කාමෙ යෙ නෙව සජ්ජනති න ච සංයොජ්ඣෙහි සංයුත්තා, තෙ ඕසං තරිස්සනති විපුලං මහත්තත්ත’නති. අයං සුත්තස්ස පටිපකෙඛා.

10. ‘වෙච්චන’නති යො කාමෙසු සත්තො යො ච තත්ථ කාමා-නං ගුණො තත්ථ විසො සත්තො යෙපි කාමානං ආහාරා ධම්මා තත්ථ විසො සත්තො තත්ථිමං කාමානං වෙච්චනං, පංකො රාජො සලලං ගණෙඛා ඊති උපදදවොති. යානි වා පන අඤ්ඤාති වෙච්චිනානි. තත්ථ විසො සත්තොති වෙච්චනං සත්තො බන්ධා මුච්ඡිතො ගට්ඨො⁷ අජෙඤ්ඤාසිතො කාමෙ අජ්ඤාපනො පරිමුත්තො තබ්බසුලවිහාරීති. යානි වා පන අඤ්ඤාති වෙච්චිනානි, අයං වෙච්චනො නාම.

1. උපාදනො - මජ්ඣං, PTS.	5. විහිංසා - මජ්ඣං, PTS.
2. පජ්ජනති - මජ්ඣං, PTS.	6. තස්ස යං - මජ්ඣං, PTS.
3. කිඤ්චි විහිංසති - මජ්ඣං, PTS.	7. පටිසෙවනාය - මජ්ඣං, PTS.
4. සම්මතෙසු - ම. PTS.	8. යො හි - ම. PTS.
9. ගඤ්ඤා - PTS.	

ඒ සතර උපාදායන්ගෙන් යම් ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ උපාදාන සහිත වේ ද ඒ පඤ්ච ස්කන්ධයනට (දුක්ඛ ?) ඒ උපාදාන යෝ මැ සමුදයයි. මේ දුක්ඛය ද සමුදය ද වේ. එය මැ දෙසනාභාරයි.

07. එහි යම් කෙනෙක් කාමයන්හි නො ඇලෙත් ද ඔහු ආදීනවානුපස්සනායෙහි යෙදෙති, මෙසේ ඔහුගේ කාමධාතුයෙන් නික්ම යනු කැමැති බව වේ. මේ තෛෂ්-
ක්‍රමාවිජ්ජ යයි කියනු ලැබේ. (යො තත්ථ.....ධාවරා වා?) මේ අව්‍යාපදවිජ්ජදයැ, කිසිවකුට හිංසා නො කෙරේද, මේ අවිහිංසාවිජ්ජදය යි. මෙසේ තෛෂ්ක්‍රමයෙන් එළවන ලද තෙක්ඛම්මවිජ්ජද අව්‍යාපදවිජ්ජද අවිහිංසාවිජ්ජද යැ, මෙසේ තෛෂ්ක්‍රමයෙන් එළවනලද තෙක්ඛම්මවිජ්ජද අව්‍යාපදවිජ්ජද අවිහිංසාවිජ්ජද යන තුන් ජන්දයෝ වෙති. එහි තෙක්ඛම්මවිජ්ජදය අලොභ යැ, අව්‍යාපදවිජ්ජදය අද්දෙස යැ, අවිහිංසාවිජ්ජදය අමොහ යි, මේ තුන් කුසලමූලයෝ අෂ්ටසම්මත්තධර්මයන්හි සංග්‍රහ වෙති. එ මැ සතර උපාදායන්ගේ නිරෝධය පිණිස පවත්නාහුය, ඉදින් යළි කෘෂ්ණ වූ හෝ ශුක්ල වූ හෝ කර්මයක් කරන්නේ නම්, ඒ කර්මයාගේ විපාක භානිය පිණිස පවත්නාහ. අකණ්ණ අසුක්ක වූ මේ කර්මය කර්මක්ෂය පිණිස පවතී. එහි තුන් අකුසල මූලයන්ගේ යම් නිරෝධයක් ඇද්ද මේ නිරෝධ යැ, ඒ ධර්මය මැ එහි ප්‍රතිපද වේ යැයි මේ (නිරෝධ මග්ග යන) සත්‍යයෝ දෙදෙනා වෙති. මේ චතුස්සත්‍ය යෝ යි), ආවත්ත භාර යි.

08. “කාමෙසු සත්තා” යනු යම් ශෛක්ෂ කෙනෙක් වෙත් ද, ඔහු එක් මැ අසු රෙකිත් ඇලුණාහු යැ, යම් පුහුදුන් කෙනෙක් වෙත් ද, ඔහු දේ අසුරෙකිත් ඇලුණාහු යැ, එහි මේ ප්‍රඥාය බෙද විසදිය යුතු යයි කියැයුතු යැ, එකෙක් ඇත : ප්‍රොකාපන්න පුද්ගල (කාමයන්) සේවනය කෙරෙයි, නොද අභිනිවේසයෙන් ඇලුණේ වෙයි, හේ වනාහි අපවය පිණිස වැයම් කෙරෙයි, උපවය පිණිස නො වේ. ශෛක්ෂ වූ කලී කෙලෙස් විසින් කාමයන් යෙවුනේ යැ, පුහුදුන් පුද්ගල වැලින් ක්ලෙශයන් ඉපැදීම පිණිස කාමයන් සේවන කෙරෙයි, එහි කාමයන්හි ඇලුණවුන්ගේ වතුරොස තරණය කරන්නේ යැ යන කරුණ විභාග කොට විසදිය යුත්තේ යි. විභත්තිභාර යි.

09. “පරිවත්තන” යනු ; යම් කෙනෙක් කාමයන්හි නො මැ ඇලෙත් ද, සංයෝජන යන් හා නො යෙදෙත් ද, ඔහු විපුල වූ මහත් වූ ඕසය කරණය කරන්නාහු යැ, යන මේ සූත්‍රයාගේ ප්‍රතිපක්ෂ යි.

10. “වෙච්චන” යනු; යමෙක් කාමයන්හි ඇලුණේද, එහි යම් කාමභූතයෙකුත් වේ ද, එහි පිවිසියේ ඇලුණේ වෙයි. කාමයන්ට ආහාර වූ යම් ධර්ම කෙනෙක් වෙත් ද, එහි පිවිසියේ ඇලුණේ වෙයි, එහි මේ කාමයන්ට වෙච්චන යැ : ‘සාක යැ රජස් යැ ශලා යැ ගණ්ධ යැ රිතී යැ උපද්ව’ යැයි යළි යම් අන්‍යක් වෙච්චන කෙනෙක් ඇද්ද ඔහු යි. එහි පිවිසියේ යනු වෙච්චන යි. ‘සත්ත යැ බන්ධ යැ මූර්චන යැ ගච්ඡ යැ අප්කොසිත යැ කාමයෙහි අප්කොපන්න යැ පරිමුක්ත යැ තබ්බත්‍රල විහාරී යැයි, යළි යම් අන්‍යක් වෙච්චන වෙත් ද ඔහු යි, මේ වෙච්චන” නම්.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

11. කාමපාපි:රපඤ්ඤාතනිය, කිලෙසගොචරපඤ්ඤාතනිය, පඤ්ඤාතනා¹ විතතනති චේවචිතං, සතෙතා තබ්බසුලචිතාරීති යාති වා පන අඤ්ඤාති. ඉමෙ කාමපාපි:රපඤ්ඤාතනිය, කිලෙසගොචරපඤ්ඤාතනිය, පඤ්ඤාතනා, ධීර්ථපඤ්ඤාතනිය, පඤ්ඤාතනා, සඛ්ඛාරා සංයෝජන-පඤ්ඤාතනිය, පඤ්ඤාතනා, උපාදානං හෙතුපඤ්ඤාතනිය, පඤ්ඤාතනා, පුග්ගලො පුග්ගලපඤ්ඤාතනිය, පඤ්ඤාතෙතා.

12. ඛතරණො²ති ඉමාය පට්ටසමුප්පාදො දුක්ඛං ච සමුදයො ච. යෙ කිලෙසා යෙ සඛ්ඛාරා සංයෝජනාති ච පඤ්ඤාසු ඛතෙසු සඛ්ඛාරකුක්ඛො: ධම්මායතනෙසු අනුසරා ධම්මාසතාති, ඉන්ද්‍රියෙසු සුඛින්ද්‍රියං ච, සොමතසයින්ද්‍රියං ච, අයං ඉන්ද්‍රියොතරණො :

13. සොඛිනොති එතතකො, එසෙව අරමොහා නිද්දිසිතබ්බො සුතතෙතො.

14. 'අඛිට්ඨානො'ති ඉමෙ ධම්මා අපි එකතතතාය පඤ්ඤාතනා, අපි චේමතතතාය. යෙ සඤ්ඤා බාහිරො කාමෙ? තෙ චේමතතතාය පඤ්ඤාතනා. පඤ්ඤාසු කාමගුණෙසු සතතාති පටිසුච්චානවිපල්ලාසා චේමතතතාය පඤ්ඤාතනා, 'මහං තරෙය්‍යං විපුලං මහතත'නති අවිජ්ජා එකතතතාය පඤ්ඤාතනා.

15. 'පටික්ඛාරො'ති තස්ස කො හෙතු කො පට්ටයො : අරමිණ්ණවිචයතාය පට්ටයො. අයොනිසො ච මනසිකාරො සනතිස්ස-යස්ස පට්ටයතාය පට්ටයො. අවිජ්ජා සමනනතරපට්ටයතාය පට්ටයො. රාගානුසයො හෙතුපට්ටයතාය පට්ටයො. අයං හෙතු, අයං පට්ටයො.

16. සමාජොපනො පට්ටයො³ති යෙ කාමෙසු සතතා සුගතා සුරුපා⁴ති අයං කාමඛාතුයා ජන්දො රාගො, තෙ අපුඤ්ඤමිතා සඛ්ඛාරා. තෙ කීංපට්ටයා, අවිජ්ජාපට්ටයා. තෙ කිස්ස පට්ටයා, විඤ්ඤාණස්ස පට්ටයා. ඉති අවිජ්ජාපට්ටයා සඛ්ඛාරා, සඛ්ඛාරපට්ටයා විඤ්ඤාණො. -පෙ- (යාච ජරාමරණං) එමමෙතස්ස කෙවිලස්ස මහතො දුක්ඛකුක්ඛස්ස සමුදයො හොති. (එකං සුතතං ගතං. පඤ්ඤාතිවරණීකං සුතතං කාතබ්බං.)

෪-8

1. තථ කතමො දෙසනාභාරො නාම : යා ච අභිජ්ඣා යො ච බ්‍යාපාදො යං ච උභිධං, අයං නණ්ඤා, යං ච විනිමිඤ්ඤං යං ච නුකකුචං යා ච විචික්චජා, අයං දිට්ඨි. යා පන කායස්ස අකම්මනිකතා, නිඤ්ඤාපි තං මිඤ්ඤං, නො තු සභාවකිලෙසතාය කිලෙසො, ඉති යා ච විතතසල්ලීයතා⁵ යා ච⁶ කායකම්මනිකතා⁷ අයං පඤ්ඤාපකිලෙසො⁸ ත තු සභාවකිලෙසො, තථ අතතසඤ්ඤානුපට්ඨිතං⁹ කිලම්පො.

1. පඤ්ඤාතනා - ම. PTS.
2. විතතං සල්ලීයතාය ච - PTS.
3. කායකම්මනිකතා - PTS.
4. පඤ්ඤාපකිලෙසා - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

11. කාමොපධාරපඤ්ඤාත්තියෙන් ක්ලේශගොචර ප්‍රඥප්තියෙන් පනවන ලද 'විත්ත' යනු වෙච්චන යැ, 'සත්ත' යැ 'තථිභිත්තුවිහාරි, යනු ද යළි යම් අත්‍යක් වෙච්චන වෙත් ද මොහු කාමොපධාර පණ්ණත්තියෙන් ක්ලේශගොචරපඤ්ඤාත්තියෙන් විජපඤ්ඤාත්තියෙන් පනවන ලද්දු යැ, සංස්කාරයෝ සංයෝජන පඤ්ඤාත්තියෙන් පනවන ලදහ, උපාදාය. හෙතෙමපඤ්ඤාත්තියෙන් පනවන ලද, පුද්ගල පුත්ගල පඤ්ඤාත්තියෙන් පනවන ලදි.

12. "මිතරණ" යනු මේ දේශනායෙන් පටිවිච්ඡිද්ධපාදයෙ, දුක්ඛ සත්‍යය හා සමුදය සත්‍යය ද, යම් කෙලෙස් කෙනෙක් යම් සංස්කාර කෙනෙක් වෙත් නම් ඔහු ද, සංයෝජනයේ ද, පඤ්චස්කන්ධයන් කෙරෙහි සංස්කාර ස්කන්ධය ද, ධර්මායතනයන් කෙරෙහි අකුශලධර්මායතනයෝ ද, ඉන්ද්‍රියයන් කෙරෙහි සුඛිත්තිය හා සොමනස්සිත්තිය ද, දක්විය යුක්තය. මේ ඉන්ද්‍රියයෝ තරණ ය.

13. "සොධන" යනු මෙතෙක් මේ මැ දැනගනු කැමැති අර්ථ සංව්‍යාය ආරම්භය ඉද්ධ යැ, සුත්‍රාර්ථය දක්විය යුතු.

14. "අධිවිධාන" යනු මේ ධර්මයෝ (යාමාන්‍යයෙන් ඥායික හෙයින්) එකත්තතායෙන් පනවන ලද්දු ඇත, විශේෂදෙසිත වූ වෙමත්තතායෙන් පනවන ලද්දු ඇති, ඔහි කාමයෙහි යම් සංඥා කෙනෙක් ඇද්ද (?) ඔහු වෙමත්තතායෙන් (වෙසෙසින්) පනවන ලදහ. පස්කම් ගුණයෙන් ශක්ත වූත්' යි පරිශුච්ඡාත විපල්ලාසයෝ වෙමත්තතායෙන් පනවන ලදහ. මිසං තරණයා විපුලං මහන්තං යි අවිද්‍යාව එකත්තතායෙන් පනවන ලදි.

15. "පරික්ඛාර" යනු ඒ ධර්මයට භේද කවරෙ යැ ප්‍රත්‍යය කවරෙ යැ ; ආරම්භය ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි, අයෝනිසංමතසිකාරය සන්තිශ්‍රා ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි, අවිද්‍යාව සමනන්තර ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි. රාගානුසය හෙතු ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි. මේ හෙතු යැ මේ ප්‍රත්‍යය යි.

16. "සමාරොපණපට්ඨය" යනු යම් සංඛාර කෙනෙක් "කාමෙසු සත්තා සුගතා සුචරා" යි මේ කාමධාතුවෙහි ඡන්ද යැ රාග යැ, ඔහු අපුණ්‍යාව සංඛාරයෝ යැ, ඔහු කුමක් ප්‍රත්‍යය කොට ඇත්තාහු ද ; අවිද්‍යාව ප්‍රත්‍යය කොට ඇත්තාහ. ඔහු කුමකට ප්‍රත්‍යය වෙත් ද ; විඤ්ඤාව ප්‍රත්‍යය වෙති. මෙසේ අවිද්‍යාප්‍රත්‍යයෙන් සංස්කාරයෝ වෙති, සංස්කාරප්‍රත්‍යයෙන් විඤ්ඤා වෙයි. (ජරාමරණ දුක්ඛා විස්තර කළයුතු යැ. මෙසේ තෙල කේවල වූ මහත්වුදුඛස්කන්ධයාගේ සමුදය වේ. (තෙල සුත්‍රය කාට්ටිත්තද වශයෙන් කියන ලද, පඤ්චනිවර්ණික කොට සුත්‍රය විස්තර කළ යුතු)

7 - 3.

1. එහි දේශනාහාර නම් කවරෙ යැ : යම් අභිධ්‍යාවක් යම් ව්‍යාපාදයක් යම් උද්ධරව යෙක් වේ ද, මේ තභ්භා යැ, යම් චිතාපිද්ධයක් යම් කුක්කුච්චයක් යම් විචිතිවිච්චත් වෙද මේ දිවයි යැ. යළි නාමකායයාගේ යම් අකර්මණ්‍යාබ්‍යවක් වේ ද, එය විද්ධිය වූයේ නමුදු ස්වභාවක්ලේශතායෙන් කෙල්ලයෙක් නො වේ. මෙසේ යම් විත්තයාගේ හැකුළු බවකුත් යම් නාය-අකර්මණ්‍යාබ්‍යවකුත් වේ ද, මේ ප්‍රත්තපක්ලේශයෙක, ස්වභාවක්ලේශ යෙක් නො වේ. එහි ආත්මිසංඥයන් අනුපවිත වූයේ ක්ලමු යැ, කුක්කුච්චයෙන්

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කුකකුච්චානුපච්ඡිං¹ පිභං, යං චිත්තං ලියනා, ඉති ඉමෙ පඤ්ච, නිවරණං චිත්තාරි නිවරණානි සභාවිකිලෙසා, පිනමිඤ්ඤං නිවරණපකෙට්ඨං පකිලෙසො. යථා චිත්තරො ආසවා සභාවිඤ්ඤාය ආසවා, නො කු චිත්තසංසවනාය ආසවා සභාවිඤ්ඤාය ආසවා. පකෙට්ඨා ආසවනාය ආසවා. අථ පනාභ. සුක්කන්තං යෙන තෙ සම්පයුත්තා වා විපයුත්තා වා ආසවා, තෙයෙව එතෙ චිත්තබ්බා සංසවා වා අනාසවා වා.

2. තත් කතමො විච්ඡො : අභිජ්ඣා කාමධර්මා රූපධර්මා භවධර්මා. යං වා පන කිඤ්චි අර්ථොසංගතං සංසවං අභිජ්ඣිතං මෙත්තානුපය්සි යො² අනන්තං චරති, තත් නො ඛ්‍යාපාදං උපපාදෙති, අච්චි චරිස්සති. එවං පන ආසාදවජ්ඣති කතතබ්බාති.

3. තස්සෙවං ඛ්‍යාපාදනුපය්සිස්ස³ කිලෙසො යො පරිද්දො කායකි-ලමථො අකම්මනිකතා මිඤ්ඤං චිත්තානුපය්සිස්ස පටිඝානෙන ඛිගනා⁴ ඉදං පිනමිඤ්ඤං⁵ තත් අභිකරණඅට්ඨපසමො, ඉදං උභවිං. යං කිං කපමිති⁶ ඉදං කුකකුච්චං. යං යථා ඉදං සන්තරිණං, අයං විචිකිච්ඡා.

4. තත් අවිජ්ජා ව තණ්හා ව අප්පි, ඉදං පරිසුට්ඨානං. ආවරණං නිවරණං ඡදනං උපකකිලෙසො ව අප්පි, ඉදං කාමච්ඡදෙ කාමරාග-පරිසුට්ඨානං පදවිනං. ඛ්‍යාපාදෙ ඛ්‍යාපාදපරිසුට්ඨානං පදවිනං පිනමිඤ්ඤං පිනමිඤ්ඤපරිසුට්ඨානං පදවිනං. උභවිකුකකුච්චං අවිජ්ජා-පරිසුට්ඨානං පදවිනං, විචිකිච්ඡා විචිකිච්ඡාපරිසුට්ඨානං පදවිනං, කාමරාගපරිසුට්ඨානං අනුසංසංයොජනං පදවිනං, ඛ්‍යාපාදපරිසුට්ඨානං පටිඝංයොජනං පදවිනං, පිනමිඤ්ඤපරිසුට්ඨානං මානසං-යොජනං පදවිනං. අවිජ්ජාපරිසුට්ඨානං ව විචිකිච්ඡාපරිසුට්ඨානං ව දිට්ඨිංයොජනං පදවිනං.

5. තත් කතමො ලක්ඛණො භාරො : කාමරාගපරිසුට්ඨානෙ වුත්තෙ සබ්බානි පරිසුට්ඨානානි වුත්තානි භොනති⁷, සංයොජනෙසු වුත්තෙසු සබ්බංයොජනානි වුත්තානි භොනති. අයං ලක්ඛණො භාරො.

6. තත් කතමො චතුබ්බසො භාරො : යෙ ඉමෙ පඤ්ච නිවරණා කායපට්ඨපකෙට්ඨා, සො දුක්ඛසමුදයො. යං එලං, ඉදං දුක්ඛං. තත් කාමච්ඡදෙසං තෙක්ඛම්මවිතකෙකා. පට්ඨපකෙට්ඨා. ඛ්‍යාපාදෙසං අඛ්‍යාපාද-චිත්තකෙකා පට්ඨපකෙට්ඨා. තිණ්ණං නිවරණං අවිභිංසාචිත්තකෙකා පට්ඨපකෙට්ඨා. ඉති ඉමෙ තයො චිත්තකා, තෙක්ඛම්මවිත්තකෙකා සමාභි-ක්ඛකිං භජති, අඛ්‍යාපාදචිත්තකෙකා සිලක්ඛකිං භජති, අවිභිංසා-චිත්තකෙකා පඤ්ඤාක්ඛකිං භාජති. ඉමෙ තයො ඛකිං, අරිතො අවිභිඛි-කො මග්ගො, නිවරණපභානාය සංචිත්තති, යං නිවරණපභානං, අයං නිරොධො. ඉමානි චිත්තාරි ඛම්මානි. අයං චතුබ්බසො භාරො.

1. නුප චිත්තං - මජ්ඣං, PTS.

2. පකෙට්ඨ - මජ්ඣං, PTS.

3. මෙත්තානුපය්සිස්ස - PTS

4. ඛිගනා - ම.

5. පිනමිඤ්ඤං - ම.

6. කපමිති - ම. PTS.

7. - භොනති - මජ්ඣං, PTS.

අනුපවිත වූයේ චිත්තයාගේ හැකිළීම වූ ටීන යැ. මෙසේ මේ පඤ්චනිවරණයෝ සතර නිවරණ වූවාහු ස්වභාව ක්ලේශයෝ යැ. ටීනමිද්ධය නිවරණයෙහි ලා ප්‍රක්ෂෙපක්ලේශ යෙකි. යම්සේ සතර ආසුවයෝ ස්වභාවආසුවතායෙන් ආසුව වෙන් ද, එතෙකුදු වත් චිත්තයාගේ සාසුවතායෙන් ආසුව නොවූවාහු ස්වභාවතායෙන් ආසුව වෙන් ද, (පකෙඛ ?) ආසුවභාවයෙන් ආසුව වෙන්, එයින් කීහ : (සුත්තං තං සාසවා වා අනාසවා වා ?)

2. එහි විවය කවරෙ යත් : අභිධ්‍යාව කාමතණ්හා යැ රූපතණ්හා යැ භවතණ්හා යි. යළි යම් කිසි අධ්‍යවසානයට ගිය සාසුව වූ භවගත් අභිධ්‍යා ඇත්තකුගේ මෙමන්ත්‍රිය දක යමෙක් අනර්ථ කෙරේද, එහි යමෙක් ව්‍යාපාදය උපදවා ද, අනර්ථ කළේය, කරන්නේ යයි. මෙසේ ආසාතවස්තු විස්තර කළයුත්තාහු ය.

3. මෙසේ ව්‍යාපාදය දක්නාවූ ඔහුගේ ක්ලේශය යම් පරිදහයෙන් කායක්ලමධුවක් අකර්මණ්‍යතායෙන් මිද්ධයක් වේ ද, චිත්තානුදර්ශී වූවහුගේ කෝපයෙන් දෙස් පහළ කිරීමෙන් වේ ද, මේ ටීනමිද්ධ යැ, එහි අධිකරණයාගේ නොසන්තිදීමෙන් වේ ද, මේ උද්ධව්ව යැ, යමක් කිමෙක කෙසේ ද ? යන මේ කුක්කුච්ච යැ, යමක් මේ යම්සේ ද, එබඳු යයි යම් සන්තීරණයක් වේ ද මේ විචිකිචිජා යි.

4. එහි අවිද්‍යාව ද තෘෂ්ණාව ද ඇත, මේ පරිසුච්ඡාන යැ, ආවරණ නිවරණ ජදන උපක්ලේශ ද ඇත, මේ කාමච්ඡන්දය කාමරාග පරිසුච්ඡානයට පදව්‍යාන යැ, ව්‍යාපාදය ව්‍යාපාදපරිසුච්ඡානයට පදව්‍යාන යැ, ටීනමිද්ධය ටීනමිද්ධපරිසුච්ඡානයට පදව්‍යාන යැ, උද්ධව්වකුක්කුච්චය අවිද්‍යා පරිසුච්ඡානයට පදව්‍යාන යැ, විචිකිචිජාව විචිකිචිජාපරිසුච්ඡානයට පදව්‍යාන යැ, කාමරාගපරිසුච්ඡානය අනුසය සංයෝජන දෙකට පදව්‍යාන යැ, ව්‍යාපාදපරිසුච්ඡානය ප්‍රතිසංයෝජනයට පදව්‍යාන යැ, ටීනමිද්ධ පරිසුච්ඡානය මානසංයෝජනයට පදව්‍යාන යැ අවිජ්ජාපරිසුච්ඡානය හා විචිකිචිජාපරිසුච්ඡානය ද ද්විධිසංයෝජනයට පදව්‍යාන යි.

5. එහි ලක්ඛණහාර කවරේ යැ : කාමරාගපරිසුච්ඡානය කී කල්හි සියලු පරිසුච්ඡානයෝ කියනලද්දහු වෙති. සංයෝජනයන් කී කල්හි සියලු සංයෝජනයෝ කියන ලද්දහු වෙත්. මේ 'ලක්ඛණහාර' යි.

6. එහි චතුබ්‍යුහහාර කවරෙ යත් : යම් මේ පඤ්ච නිවරණ කෙනෙක් ධ්‍යානයට ප්‍රතිපක්ෂ ද හේ දුක්ඛසමුදය යැ, (එහි) යම් ඵලයක් ඇද්ද මේ දුක්ඛ යැ, එහි කාමච්ඡන්දයට නෛෂ්ඨමාචිතර්කය ප්‍රතිපක්ෂ යැ, ව්‍යාපාදයට අව්‍යාපාදචිතර්කය ප්‍රතිපක්ෂ යැ, (ඉතිරි) තුන් නිවරණයන්ට අවිභිංසාචිතර්කය ප්‍රතිපක්ෂ යි. මෙසේ මේ තුන් විතර්කයෝ යි. තෙක්ඛම්ම විතර්කය සමාධිස්කන්ධය බෙරෙයි, අව්‍යාපාදචිතර්කය ශීලස්කන්ධය බෙරෙයි, අවිභිංසාචිතර්කය ප්‍රඥස්කන්ධය බෙරෙයි. මේ තුන් ස්කන්ධයෝ ආයුධ අස්වාධිගිත මාර්ගය යි. එය නිවරණප්‍රභාණය පිණිස පවතී. යම් නිවරණප්‍රභාණයක් ඇද්ද මේ නිරෝධ යි. මේ සතර ධර්මයෝ වෙත්, මේ චතුබ්‍යුහ හාර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

7. තත් කතමො අවට්ඨා හාරො : පඤ්චවිරණානි. දස හව්නති යදපි අර්කිතතං සාරජ්ඣනී, තදපි නිවරණං. යදපි ඛේඛා සාරජ්ඣනී, තදපි නිවරණං. එවං යාව විවික්ච්ඡා, ඉමෙ දස නිවරණා. අර්කිතතං ඛේඛා කිලෙසා, ඉමානි දො සංගොජනානි අර්කිතතසංගොජනං ච ඛේඛා.සංගොජනං ච. තත් අභනති අර්කිතතං, මමනති ඛේඛා. සක්කායදිව්ඪී අර්කිතතං, එකසව්ඪී දිව්ඪීගතානි ඛේඛා. යො අර්කිතතං ඡන්දරාගො රූපෙසු අවිතරාගො හව්ති අවිතච්ඡන්දො. එවං යාචි විඤ්ඤණේ, අයං අර්කිතතා තණ්හා. යං ඡසු බාහිරෙසු ආයතනෙසු තිසු ච හවෙසු අරේඛාසංඝං, අයං ඛේඛා තණ්හා ඉමානි දො සව්වානි සංගොජනානි සංගොජනියා ච ධම්මා, තත් සංගොජනියෙසු¹ ධම්මෙසු යා නිබ්බිද්ධසුඤ්ඤානා ච, අයං මග්ගො. යං සංගොජනපට්ඨානං අයං නිරොධො, අයං අවතේනා හාරො.

8. තත් කතමො විහතතිහාරො : සංගොජනනානි න එතං එකං - සෙන, මානසංගොජනං දිට්ඨිභාගිතනානි න තං එකංසෙන අදිට්ඨමානං නිසාය මානං න පජ්ඣති. යො පඤ්ච උච්චිතාභිධො මානො කිඤ්ඤාපි යො දිට්ඨිපකෙඛ සියා, න තු ඔරම්භාගිතං සංගොජනං තස්ස පභානාය සංවත්තති. යො ච අභංකාරො න පවිඤ්ඤා, යං පනස්ස එවං භොති, කදසු නාමාසං තං සත්තං ආයතනං සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි. යං අරියා සත්තං ආයතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සානාති. අයං අභිජ්ඣා න ච තං නිවරණං. අපච්ඡ පන අරහතො කායකිලෙසමිඤ්ඤං ච ඕක්කමති, න ච තං නිවරණං තස්ස පිනමිඤ්ඤං නිවරණනානි න එකංසෙන, අයං විහතතිහාරො.

9. පරිවත්තනොති : පඤ්ච නිවරණං පඤ්චඛික්ඛෙන කිංතෙන පභානං ගච්ඡති, අයං තෙසං පටිපකෙඛා නිවරණො අසුකස්ස අයං තෙසං පටිපකෙඛා නිවරණො අසුකස්ස පටිනාති න අඤ්ඤානුමුත්තිතබ්බං, පරමත්මර්කිතතං, අයං පරිවත්තනා.

10. තත් කතමො ථෙට්ඨවිනො : කාමච්ඡන්දො ඡන්දරාගො පෙම්. නිකන්තිති වෙච්චිතං. නිවරණං ඡදනං උපකතිලෙහො පරිසුට්ඨානනා වෙච්චිතං.

11. පඤ්ඤාතතිති : අවිජ්ජාපට්ඨයා කිම්චිපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතති² බ්‍යාපාදො විකෙඛපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතති, පිනමිඤ්ඤං අසමුග්ගානං පඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතති. එවං සබ්බෙපි එතෙ පඤ්ච නිවරණා ඉමච්චි සුතෙත විකෙඛපපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතති.

12. තත් කතමො ඛතරණො : ඉමෙ පඤ්ච නිවරණා අවිජ්ජා ච, තණ්හා ච, තත් අවිජ්ජාමූලා නිවරණා යා තණ්හා ඉමෙ සබ්බාරා, තෙ අවිජ්ජාපට්ඨයා, ඉමෙ දො ධම්මා පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සබ්බාරකඛිකපටියා - පනතා, ආයතනෙසු ධම්මායතනං, ධාතුසු ධම්මධාතු, ඉන්ද්‍රියෙසු ඉමෙයං ධම්මානං පද්ධතානං සුඛින්ද්‍රියස්ස ච කොමනසින්ද්‍රියස්ස ච ඉන්ද්‍රියස්ස ච සුරිසින්ද්‍රියස්ස ච.

1. සංගොජනෙසු - මජ්ඣං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

7. එහි 'ආවත්තභාර' කවරෙ යැ : පඤ්චනිවරණයෙන් දස නිවරණ කෙතෙක් වෙති, අධ්‍යාත්ම වස්තූයෙහි යම් දැඩි ඇලීමක් වේ ද, එ ද නිවරණ යැ, බාහිර වස්තූයෙහි යම් දැඩි ඇලීමකුත් වේ ද එ ද නිවරණ යි. විවික්චිජාච දක්වා මෙසේ යැ, මේ දස නිවරණයෙන් යි. යම් අධ්‍යාත්ම බාහිර ක්ලේශයෙන් වෙන් ද මොහු අධ්‍යාත්ම සංයෝජන ද බිහිද්ධාසංයෝජන දැයි සංයෝජනයෙන් දෙදෙනෙක් වෙති. එහි 'මම' යැ, යනු අධ්‍යාත්ම යැ, 'මාගේ' යැ යනු බාහිර සංයෝජන යි. සත්කායදාෂ්ටිය අධ්‍යාත්ම යැ, එක්සැටක් දාෂ්ටිහු බාහිරයෝ යි. අධ්‍යාත්ම රූපයන්හි යම් ඡන්දරාගයෙන් අවිගත රාගයෙන් අවිගත ඡන්දයෙන් දේ ද එයයි. 'විඤ්ඤාණය' දක්වා මෙසේ යි. මේ අධ්‍යාත්ම තෘෂ්ණා යි. සවිදුරුම් බාහිර ආයතනයන්හි ද තුන් හවයන්හි ද යම් බැසගෙන සිටීමෙන් වේ ද, මේ බාහිර තෘෂ්ණා යි. සංයෝජනයෙන් ද සංයෝජනිය ධර්මයෙන් ද යන මොහු (සමුදය දුක්ඛ යන) සත්‍යයෙන් දෙදෙන වෙති. එහි සංයෝජනිය ධර්මයන්හි යම් බලවත් විදර්ශනාවක් වේ ද; මේ මාර්ග යැ. යම් සංයෝජනයන්ගේ ප්‍රභාණයෙන් ඇද්ද මේ නිරෝධ යි. මේ ආවත්තභාර යි.

8. එහි "විභත්තිභාර" කවරෙ යැ : (සංයෝජනයන්හි අයං විභත්තිභාරො?)

9. "පරිවත්තන" යනු : පඤ්චනිවරණයෙන් පඤ්චාධිගිකධ්‍යානයෙන් ප්‍රභාණයට යෙහි. මේ ඒ අංගයන්ට ප්‍රතිපක්ෂ නිවරණය අසුචල්භට ප්‍රතිණ යයි (න අඤ්ඤානුමිනිතබ්බ. පරමත්ථමජ්ඣන්තං ?) මේ පරිවත්තනභාර යි.

10. එහි 'වෙච්චනභාර' කවරෙ යැ : කාමච්ඡන්ද යැ ඡන්දරාග යැ පෙම යැ නිකන්ති යැ යනු වෙච්චන යි. නිවරණ යැ ඡදන යැ උපක්කිලෙය යැ පරිසුට්ඨාන යැ යනු වෙච්චන යි.

11. "පඤ්ඤත්ති" යනු : අවිද්‍යාප්‍රත්‍යයෙන් (සංස්කාර) කෘත්‍යප්‍රඥප්තියෙන් පැනවීම යැ, ව්‍යාපාදය වික්ෂෙපප්‍රඥප්තියෙන් පැනවීම යැ, ටිතමිද්ධය අපමුද්ධාන ප්‍රඥප්තියෙන් පැනවීම යැ, මෙසේ සියලු මැ තෙල පඤ්ච නිවරණයෙන් මේ සූත්‍රයෙහි වික්ෂෙපප්‍රඥප්තියෙන් පැනවීම දේ.

12. එහි "ඔතරණභාර" කවරෙ යැ : මේ පඤ්ච නිවරණයෙන් අවිද්‍යාව ද තෘෂ්ණාව ද (මුල් කොට ඇත්තාහ.) එහි අවිද්‍යාව මුල් කොට ඇත්තාහු නිවරණයෙන් යැ, යම් තෘෂ්ණා වක් ඇද්ද මොහු සංස්කාරයෙන් යැ, ඒ සංස්කාරයෙන් අවිද්‍යාව ප්‍රත්‍යය කොට ඇත්තාහ, මේ ධර්මයෙන් දෙදෙන පඤ්ච ස්කන්ධයන් කෙරෙහි සංස්කාරස්කන්ධයෙහි බැසගෙන සිටියාහුය, ආයතනයන් කෙරෙහි ධර්මායතන යැ, ධාතුන් කෙරෙහි ධර්මධාතු යැ, ඉන්ද්‍රියයන් කෙරෙහි සුඛින්ද්‍රිය ද යොමනස්සිත්තිය ද ඉන්ද්‍රියය ද සුරිසිත්තිය ද යන මේ ධර්මයන්ට පදවිධාන යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

13. තථ කතමො සොධනො හාරො : ඉදං සුත්තං ගථා ආරබ්භ තික්ඛිත්තං සො අනේවා හාසිතො ඉමෙහි පඤ්චි පදෙහි.

14. තථ කාමච්ඡදො ච බ්‍යාපාදො ච විචිකිච්ඡා ච න එකත්තනාය පඤ්ඤත්තා. කාමානි න එකත්තනාය පඤ්ඤත්තා, අථ ඛු වේමත්තනාය පඤ්ඤත්තා. අයං අබ්චිකානො හාරො.

15. තථ කතමො පටික්ඛාරො : කාමච්ඡදස්ස අයොතිසො මනසිකාරො සුහාරම්මණපච්චයො, සුහනිමිත්තං ච හෙතු බ්‍යාපාදස්ස අයොතිසො මනසිකාරො ආභාතවජ්ඣනි ච පච්චයො, පටිභානුසයො හෙතු. පිනමිඤ්ඤ පටිසංභාරො පච්චයො, පච්චතීයා කිලම්ථා චලනානං ච හෙතු. උඤ්චවකුතකුච්චස්ස රජනීයං¹ ආරම්මණං² අස්සාදිගාතිජ්ඣං තාච අපටිපුණ්ණං ඤාණං පච්චයො, කාමසඤ්ඤා ච දිට්ඨිඅනුසයො ච හෙතු. විචිකිච්ඡාය නව මානවිධා ආරම්මණං මානානුසයො, සොච පච්චයො, විචිකිච්ඡානුසයො හෙතු. එතෙ පඤ්ච ධර්මා සහෙතු සප්පච්චයා උපපජ්ඣති.

16. තථ කතමො සමාරොපණො හාරො : ඉමෙ පඤ්ච නිවරණං චත්තාරොපි එතෙ අයවා ගණධාපි එතෙ සල්ලාපි එතෙ උපාදනාපි එතෙ තෙසු එව බාහිරෙසු ධර්මෙසු සංකිලෙසහාතියං සුත්තනති පඤ්ඤත්ති. ගච්ඡති. අයං සමාරොපණො හාරො.

නීදද්ධිං සංකිලෙසහාතියං සුත්තං.

7 - 4

“මනොපුබ්බංගමා ධර්මා”ති ගාථා.

1. තථ කතමො දෙසනාහාරො : ඉමච්චි සුත්තෙ කො අනේවා බ්‍රහ්මචරිත්ථානෙන විඤ්ඤාණකකුං දෙසෙති, ධාතුච්චිත්ථානෙන මනො විඤ්ඤාණධාතුං. ආයතනච්චිත්ථානෙඤ මනායතනං, ඉන්ද්‍රියච්චිත්ථානෙන මනිජ්ඣං. තස්සං කිං පුබ්බංගමා ධර්මා, සංඛිතෙතන ඡ ධර්මා, පුබ්බංගමා ධර්මා, කුසලමූලානි ච අකුසලමූලානි ච අනිමිත්තං ඉමච්චි සුත්තෙ කුසලමූලං දෙසිතං. තථ කතමා මනොපුබ්බංගමා ධර්මා, මනො තෙසං පුබ්බංගමා, ගථාපි බලස්ස රාජා පුබ්බංගමො, එවමෙව ධර්මානං මනො පුබ්බංගමො.

තථ තීව්චානං පුබ්බංගමානං තෙකඛම්මච්ඡදෙන අබ්‍යාපාදච්ඡදෙන අවිහිංසාච්ඡදෙන, ආලොභස්ස තෙකඛම්මච්ඡදෙන පුබ්බංගමො,³ අද්දෙගස්ස අබ්‍යාපාදච්ඡදෙන පුබ්බංගමො, අමොගස්ස අවිහිංසාච්ඡදෙන පුබ්බංගමො.

1. රජනීයං - PTS.

2. ආරම්මනීයං - මජ්ඣං PTS.

3. [පුබ්බංගමා - මජ්ඣං.
පුබ්බංගමං - PTS.

13. එහි 'සොධනහාර' කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රය යමක් අරබියා වදාන ලදද, ඒ අර්ථය මේ පස්පදයෙන් වදාන ලදී.

14. එහි කාමච්ඡන්දය ද ව්‍යාපාදය ද විවික්චිතාව ද සාමාන්‍යයෙන් (සමානභාවයෙන්) නො පනවනලද 'කාමා' යනු එකක්තකායෙන් නො පනවන ලද, වැලි වෙමක්තකා (විශේෂභාව) යෙන් පනවන ලදී, මේ " අධිවිශානහාර " යි.

15. එහි " පරික්ඛාරහාර " කවරෙ යැ : කාමච්ඡන්දයට ගුහාලම්බනය ප්‍රත්‍යය කොට ඇති අයොනිසොමනයිකාරය ද ගුහනිමිත්ත ද හෙතු යැ, ව්‍යාපාදයට අයොනිසොමනයි කාරය ද ආසාතවස්තු ද ප්‍රත්‍ය යැ, පටිසානුසය හෙතු වෙයි. ථිනම්දධයට (කාය-චිත්ත යන්තේ) හැකිළීම ප්‍රත්‍ය යැ, ප්‍රවෘත්තියෙහි, ක්ලම්භව ද වලනය ද හෙතුයි. උද්ධවචකුක්කුට්ඨයට ඇලුම් කටයුතු ආලම්බනය ද (අස්සාදියාකිත්ථියං?) නො පිරිසුන් ක්‍රවණ ද ප්‍රත්‍ය යැ, කාමසංඤ්ච ද අස්ථිඅනුශය ද හෙතු යි. විවික්චිතාවට නව මානයට ආලම්බන වූ මානානුස්සය ද (සොව ?) ප්‍රත්‍ය යැ, විවික්චිතානුසය හෙතු යි. මේ පඤ්ච ධර්මයෝ සහෙතු සප්තත්‍යය වැ උපදනාහුයි.

16. එහි ' සමාරොපණහාර ' කවරෙ යැ : මේ පඤ්ච නිවර්ණයෝ සතරදෙනෙක් ද මොහු ආසුච ද ගණ්ඩ ද ශල්‍ය ද උපාදන ද වෙත්. ඒ බාහිර ධර්මයන්හි මැ ' සංකිලෙසභාගිය සූත්‍ර යැ ' යන ප්‍රඥප්තියට යෙයි. මේ සමාරොපණහාර යි.

සංකිලෙසභාගිය සූත්‍රය දක්වනලදී.

7 - 4.

" මනොපුබ්බිගමා ධම්මා " යන භාථාව මෙසේ යැ :

1. එහි " දේසනාහාරය " කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි අර්ථ කවර : ඛන්ධවච්ඡන්දාන යෙන් විඤ්ඤාස්කන්ධය දේශනා කෙරෙති. ධාතුච්චන්දානායෙන් මනොවිඤ්ඤාණධාතු ද, ආයතනවච්ඡන්දානායෙන් මනායතනය ද, ඉන්ද්‍රියවච්ඡන්දානායෙන් මනින්ද්‍රිය ද දෙසන සේක. ඒ භාථායෙහි පූර්වධගම ධර්මයෝ කවරහු ද : සැකෙවින් ධර්මයෝ සදෙනෙක් පූර්වධගම ධර්මයෝ යි. නිමිත්තරහිත වැ කුශලමූලයෝ ද අකුශලමූලයෝ ද වෙති. මේ සූත්‍රයෙහි කුශලමූලය දේශිත යි. එහි මනොපුබ්බිගම ධර්මයෝ කවරහ : ඒ ධර්මයනට මනස පූර්වධගම යැ, යම්සේ බලසෙනහට රජ පූර්වධගම ද, එසෙයින් මැ ධර්මයනට මනස පූර්වධගම යි.

එහි නෙක්ඛම්මච්ඡන්ද අව්‍යාපාදච්ඡන්ද අවිභිංසාච්ඡන්ද යන තෙවැදෑරුම් පූර්වධගමයන් අතුරෙන් අලොභයට නෙක්ත්‍රමයච්ඡන්දයෙන් පෙරදැරි වෙයි, අදංශයට අව්‍යාපාදච්ඡන්ද යෙන් පෙරදැරි වෙයි, අමොහයට අවිභිංසාච්ඡන්දයෙන් පෙරදැරි වෙයි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

තත් 'මනොසෙධා'නී මනසා ඉමෙ ධම්මා උක්ඛා, මනෙන වා නිවේතා, මනොව ඉමෙසං ධම්මානං සෙධෙතීති මනොව ඉමෙසං ධම්මානං ජෙධෙතීති මනොව ඉමෙසං ධම්මානං අභිපච්චං කරොතිති මනොසෙධා.

මනොජවා'නී යත් මනො ගච්ඡති, තත් ඉමෙ ධම්මා ගච්ඡන්ති මනොජවා. යථා වානො සිංහං ගච්ඡති අඤ්ඤා වා කොපී සිංහං ගාමිකො වුවහෙ වාතජවො'නි පක්ඛිගාමිකොති, එවමෙව ඉමෙ ධම්මා මනෙන සමපජායමානා ගච්ඡන්ති, තත් ඉමෙ ධම්මා ගච්ඡන්ති මනොජවාති.

තෙ තිව්ඛා ඡන්දසමුදානිනා අනාච්චනා ව සබ්බසො. සත්තව්ඛා ව කාසිකං සුවරිතං වාමසිකං සුවරිතං, තෙ දස කුසලකම්මපථා.

තත් "මනසා වෙ පසන්තන"නී මනොකම්මං. "භාසති වා"නී වචිකම්මං. "කරොති වා"නී කායකම්මං. ඉමෙහි ඉමෙසම් සුත්තෙ දස කුසලකම්මපථා පරමාපි සත්තා සිලවා සො හවති නිවිතනියං න ලොකනියානාය, වාසනාභාගියං සුත්තං හවති. අයං දෙසනා.

2. තත් කතමො වීච්ඡෙසො භාරො : "මනොපුබ්බඛමා ධම්මා"නී කුසලමූලානි ව අවිච්ඡෙදකම්මන්තාති. ඉදං සුත්තං.

3. සුභතීති : දසත්තං කුසලකම්මපථානං යො විපාකො සො සුඛවේදනීයො අඛ්‍යාපාදංගඛමානො. "ජායාම අනපාගිති"නී අනුගච්ඡති, අපී එසා සුත්තී.

4. පදධානනති : අවිච්ඡාරත්තං මනොපවිමාරානං පදධානං. "මනොපුබ්බඛමා ධම්මා"නී සබ්බකුසලපක්ඛයෙ ඉමෙ ධම්මා පදධානං. "මනසා වෙ පසන්තන"නී යො වේතසො පසාදො, ඉදං සද්ධිඤ්ඤා පදධානං. "භාසති වා"නී සම්මාචාරාය, "කරොති වා"නී සම්මා-කම්මන්තං ව සම්මාචාරායමං පදධානං.

5. ලක්ඛණොති : ඉති පුබ්බඛමා ධම්මානී වේදනාපුබ්බඛමාපි එතෙ, සඤ්ඤාපුබ්බඛමාපි එතෙ, සංකාරපුබ්බඛමාපි එතෙ. යෙ කෙපී ධම්මා සහජානා සබ්බෙ පුබ්බඛමා එතෙසං ධම්මානං. "තතො නං සුඛමඤ්ඤිති"නී සොමනස්සමපි නං අඤ්ඤිති යං සුසුඛච්ඡායා තදපි නං සුඛං තදපි අඤ්ඤිති.

6. තත් කතමො 'වතුබ්බුසො භාරො : මනොපුබ්බඛමා'නී න ඉදං එකාධිවචනං' නිං කාරණං, සබ්බෙ යෙව ඉමෙ ජ විඤ්ඤාණකායා, ඉමෙහි හගවතො කො අභිපායො : යෙ සුඛෙන අප්පිකා, තෙ මනං පසාදෙන්ති අයං ඉමෙහි සුත්තෙ හගවතො අභිපායො. අප්පො පුබ්බෙයෙව තිද්ධිවේතා.

1. සෙධාජෙධෙතීති - මජ්ඣං, PTS.

2. එකාධිවචනං - මජ්ඣං, PTS.

එහි " මනෝකෙටියා " යනු : මේ දහම්හු මතසින් උත්සාහ්ටයහ, නොහොත් සිතින් නිර්මිතයහ, සිත මැ මේ දහමුත්තට ශ්‍රේෂ්ඨ නු යි සිත මැ මේ දහමුත්තට ජ්‍යෙෂ්ඨ නු යි සිත මැ මේ දහමුත්තට අධිපතිබව කෙරේ නු යි ' මනෝකෙටියා ' නම් වෙති.

" මනෝජව " යනු : යම් තැනෙක සිත යේ ද, මේ දහම්හු එහි යෙන් නු යි " මනෝජව " නම් වෙති. යම්යේ වාතය වහා යේ ද, වහා යන අත් කිසිවෙක් වේ ද, වාතජව යයි පක්ෂිගාමික යයි කියනු ලැබේ ද, එසෙයින් මැ මේ දහම්හු සිතින් උපදවනු ලබන්නාහු යෙහි. එහි මේ දහම්හු යෙන් නු යි ' මනෝජව ' නම් වෙත්.

ඔහු ත්‍රිවිධ වෙති : ඡන්දයෙන් උපදවනලද්දහු ද අනාට්ඨ, සංකල්ප ඇත්තාහු ද වෙති. කායික සුවර්තය පාවසික සුවර්ත යැයි යන්වැද්දුම් ද වෙති. ඔහු දස කුශලකර්මපථයෝ වෙත්.

එහි " මනසා වෙ පසන්තෙන " යනු : මනාකර්ම යැ, ' භාසති වා ' යනු වාක්කර්ම යැ, " කරොති වා " යනු කායකර්ම යි. මේ පදයන්ගෙන් මේ සූත්‍රයෙහි දස කුශලකර්ම පථයෝ පරම වුවාහු නමුදු සිල්වත් වූ හේ වට්ටයෙහි වෙයි, ලොකනිර්යාණය පිණිස නොවේ. වාසනාභාගියසූත්‍ර වෙයි. මේ දෙයනාහාර යි.

2. එහි ' විචයභාර ' කවරෙ යැ : " මනෝපුබ්බධගමා ධම්මා " යනු මේ සූත්‍රය අෂ්ටාධගසමාක්ෂත්ව ඇති කුශලමූලයෝ ද වෙත්.

3. ' යුක්ති ' යනු : දස කුශලකර්මපථයන්ගේ යම් විපාකයෙක් ඇද්ද හේ සුඛවේදනීය වූයේ (අව්‍යාපාදස්සධගමානො ?) ' ඡායාව අනපායිති ' යනු අනුව යෙයි. තෙල යුක්තිය ඇති.

4. " පදවිධාන " යනු : අටළොස්වැද්දුම් මනෝපවිචාරයන්ට ආසන්න කාරණ වෙයි. ' මනෝපුබ්බධගමා ධම්මා ' යනු : සියලු කුශලපක්ෂයට මේ ධර්මයෝ පදවිධාන යැ, ' මනසා වෙ පසන්තෙන ' යනු : වික්තයාගේ යම් ප්‍රසාදයෙක් ඇද්ද මේ පැහැදීම සද්ධිත්වයට පදවිධාන යැ. ' භාසති වා ' යනු : සමාග්වචනයට පදවිධාන යැ. ' කරොති වා ' යනු : සමාක්කර්මාන්තයට ද සමාග්වර්තයාමයට ද පදවිධාන යි.

5. " ලක්ඛණ " යනු : මෙයේ ' පුබ්බධගමා ධම්මා ' යනු මොහු වෙදනාපූර්වධගම වූවාහු ද වෙති, මොහු සංඥපූර්වධගම වූවාහු ද වෙති, මොහු සංස්කාරපූර්වධගම වූවාහු ද වෙත්, තෙල දහමුත්තට යම් කිසි ධර්ම කෙනෙක් සහජාත වූවාහු ද ඒ සියල්ලෝ පූර්වධගම වෙත්. ' තතො නං සුබමන්වෙති ' යනු : සොම්නස ද ඔහු අනුව යෙයි, යම් සුව ඵලවන සෙවණැල්ලක් ඇද්ද (එමෙන්) සුවය ඔහු අනුව යෙයි.

6. එහි ' චතුක්ෂුහභාරය ' කවරෙ යැ : ' මනෝපුබ්බධගමා ' යන මෙය එකාධිවචන නො වෙයි, කරුණු කිම යන් : මොහු සියලු මැ ඡඩ්චිඤ්ඤාකායයෝ වෙති. මෙහි භාගාවතුන් වහන්සේගේ අභිප්‍රාය කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් සුව කැමැත්තාහු වෙත් ද, ඔහු සිත පහදවා ගනිති, යන මේ මෙමැ සූත්‍රයෙහි භාගාවතුන් වහන්සේගේ අභිප්‍රාය යි. අර්ථ පළමු මැ දක්වන ලද්දේ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

7. යාති හි කුසලමූලානි, තාති අට්ඨානිසංසම්පත්තා හෙතු, අයං අට්ඨබ්බිකො මග්ගො. දස ථානානි දෙසනාහෙතුනි දෙසනාපච්චයා නිද්දෙසනා ව. තත්ථ යං මඤ්ඤ දුක්ඛෙන සහ නාමරූපං විඤ්ඤාණ-සම්මතති අබේහන කුසලමූලං පටියති. අයං අපපතිනභුමියං සමුදයො. යං තෙසං පහානං, අයං නිරොධො ඉමානි චතතාරි සච්චානි. අයං ආවමෙට්ඨො භාරො.

8. විගතහි තී :

“මනොපුබ්බඛමා ධම්මා - මනොසෙට්ඨා මනොජ්චා,
මනසා චෙ පසන්නෙන - භාසති වා කරොති වා,
තතො නං සුඛමනෙති - ඡායාච අතපාසිති”ති.

තං න එකංසෙන සමණස්ස වා බ්‍රාහ්මණස්ස වා පන භොති. නස්ස වා ඕච්ඡාදිට්ඨිකස්ස සකසත්ථෙ විතතං පසාදෙති තෙන ච පසන්නෙන විතෙතෙන භාසති බ්‍යාකරොති න තං සුඛමනෙති න ඡායාච අනුභාසීති, දුක්ඛමෙව තං අනෙති. යථා මහත්තං චක්කං පදමනෙති, ඉදං තං විහජ්ඣ්‍යාකරණීයං, මනසා චෙ පසන්නෙන කායකම්මං චජිකම්මං සුඛවේදනීයතති සම්මග්ගතො සුඛවේදනීයං ඕච්ඡාගතො. දුක්ඛවේදනීයං අයං විගතහි.

9. තත්ථ කතමො පටිච්චනතනො භාරො : “මනොපුබ්බඛමා ධම්මා”ති යං මනසා පදුරෙට්ඨන භාසති වා කරොති වා දුක්ඛමග්ගානු-භාසීති, එතානියෙව ද්වෙ සුත්තානි භාසිතානි, එස එව ච පටිපකෙසා, යදිදං

10. චෙට්ඨනනනි : මනො විතතං විඤ්ඤාණං මනිජ්ඣයං මනො-විඤ්ඤාණධාතු.

11. පඤ්ඤාතනිති : “මනොපුබ්බඛමා ධම්මා”ති අයං මනො කිඤ්චි පඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං. “ධම්මා”ති කුසලකම්මපථපඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං. “මනොසෙට්ඨා”ති විසිට්ඨපඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං. “මනොජ්චා”ති සහ පඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං. ‘විතත’නති නෙකබම්ම-පඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං. - “මනසා චෙ පසන්නෙන”ති සද්ධිජ්ඣ-පඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං, “මනසා චෙ පසන්නෙන”ති අභාචිලසබ්බාසා-දුතියජ්ඣානපඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං. “මනසා චෙ පසන්නෙන”ති අග්ගභානං පටිපකපඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං, ‘භාසති වා’ති සම්මාච්චා පඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං. “කරොති වා”ති සම්මාකම්මනාපඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං, “තතො නං සුඛමනෙති”ති කියානසමාධානං. ඉන්ද්‍රියෙසු මනිජ්ඣයං පටිච්චසමුපපාදෙ විඤ්ඤාණං.

12. බසරණොති : “මනොපුබ්බඛමා ධම්මා”ති මෙතනා ව ඉදිතා ව කියානෙසු දුතියං කියානං තතියං ව. බසෙසු සබ්බාරකකපිටියාපකෙසා, ධාතුසු ධම්මධාතු, ආයතනෙසු ධම්මායතනං, යං කුසලං ඉන්ද්‍රියෙසු

1. සමග්ගතෙ - ම.
2. ඕච්ඡාගතෙ ම.
3. මුදුතා - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

7. යම් කුසලමූල ජනනෙන් වෙන් ද, ඔහු අන්තර් ආනිශංසමාත්‍ර වුවාහු හෙතු යැ, මේ අන්තර්ධර්ම මාර්ග යි. (දස ධාතෘනි කුසලමූල පභිසංගි ?) මේ අප්‍රතිරෝධකයෙහි සමුදය යැ, ඔවුන්ගේ යම් ප්‍රත්‍යාණයක් ඇද්ද මේ නිරෝධ යැ, මේ සතර සත්‍යයෝ යි. එම ආවර්තභාර යි.

8. විභක්ති යනු: වෙදනාදී වෙවනසිකධර්මයෝ සිත පෙරටුකොට ඇත්තාහ, සිත ශ්‍රේෂ්ඨ කොට ඇත්තාහ, සිත පසුපස යන්නාහ. ඉදින් පහත් සිතින් යුක්ත වැ කියා නම් හෝ කෙරේ නම් හෝ ඒ හේතුයෙන් තමා නොහැර යන සෙවණැල්ලක් සෙයින් කායික වෙවනසික විපාක සුඛය ඒ පුද්ගලයා කැට්ටි යේ යයි.

එය ඵ්‍යාත්තයෙන් චතණකුට හෝ ඛමුණකුට හෝ නො වෙයි, ඒ මියදිටු ඇත්තහුට හෝ ස්වකීය ශාස්ත්‍රයෙහි සිත පහදවා නම්, යළි ඒ පහත් සිතින් යුතුව කියා නම් පවසා නම් ඔහු කරා සුවය නො එයි, සෙවණැල්ලක් මෙන් අනුව යන්නී නො වෙයි, දුක ම ඔහු අනුව යෙයි, යම්සේ මහත් වූ වක්‍රය විය අනුව යේ ද එමෙනි. මේ විභාග කොට ප්‍රකාශ කළයුතු යැ. ඉදින් පහත් සිතින් යුතුව කළ කායකාර්මය වාක්කාර්මය සමාග්ගත කල්හි සුඛවෙදනීය යි ද මිත්ථාගත කල්හි දුඃඛවෙදනීය යි ද පැවැසියැ යුතු වේ. 'විභක්තිභාට' යි.

9. එහි පරිවර්තනභාර 'කවරෙ යැ': " මනොපුබ්බභිගමා ධම්මා " යි ප්‍රශ්න වූ සිතින් යුක්තව යමක් කියා හෝ කෙරෙයි හෝ විපාක දුක ඔහු අනුව යනු වෙයි. තෙල දෙ සුත මැ වදාරනලදු යැ, යළි මෙය මැ ප්‍රතිපක්ෂ වෙයි, ...

10. " වෙච්චන " යනු : ' මන විත්ත විඤ්ඤාණ මනින්ද්‍රිය මනොවිඤ්ඤාණධාතු ' යන මේ යි.

11. පඤ්ඤත්ති " යනු : " මනොපුබ්බභිගමා ධම්මා " යි මේ මනස කිසි ප්‍රඥප්ති යෙකින් පනවන ලද, ' ධම්මා ' යනු කුසලකර්මපට්‍රඥප්තියෙන් පනවන ලද, ' මනො සෙවයා ' යනු විශිෂ්ටප්‍රඥප්තියෙන් පනවනලද, ' මනොජවා ' යනු සමග යන ප්‍රඥප්ති යෙන් පනවන ලද, ' විත්තං ' යනු නෛෂ්ක්‍රමාප්‍රඥප්තියෙන් පනවන ලද, ' මනසා වෙ පසන්තෙන යනු සද්ධිත්තියප්‍රඥප්තියෙන් පනවනලද, ' මනසා වෙ පසන්තෙන ' යනු අනාවිල සංකල්ප ඇති ද්විතීයධ්‍යානප්‍රඥප්තියෙන් පනවන ලද, ' මනසා වෙ පසන්තෙන ' යනු ශ්‍රද්ධා නැතිසතට ප්‍රතිපක්ෂභාව ප්‍රඥප්තියෙන් පනවන ලද, " භාසති වා " යනු සමාග්ගවනප්‍රඥප්තියෙන් පනවනලද, ' කරොතිවා ' යනු සමාක්කර්මාන්තප්‍රඥප්තියෙන් පනවනලද, ' තපනා නං සුඛමන්වෙති ' යනු ධ්‍යානයෙහි (සිත) පිහිටුවීම යැ, ඉන්ද්‍රියාන් කෙරෙහි මනින්ද්‍රිය යැ, පට්ච්චසමුප්පාදයෙහි විඤන යි.

12. " ඔතරණ " යනු : " මනොපුබ්බභිගමා ධම්මා " යනු ජෛමත්‍රිය ද මාදුත්වය ද වෙයි, ධ්‍යානයන් කෙරෙහි ද්විතීයධ්‍යානය හා තෘතීයධ්‍යානය ද වෙයි, ස්කන්ධාන්ත කෙරෙහි සංජ්ඣාරස්කන්ධපයඨාපන්න වෙයි. ධාතුන් කෙරෙහි ධර්මධාතු යැ. ආයතන

සුඛිඤ්ඤාං ව භොමනස්සිඤ්ඤාං ව පදට්ඨානං, ඉමෙසං ධම්මානං පටිච්ච-
සමුප්පාදනානං එසාපච්චායා සුඛවේදනීයො එසො සුඛවේදනා, මනෝ
පටිච්චරෙසු යොමනස්සව්වායො, ඡතනිංසෙසු පථමපදෙසු ඡ සොමනස්ස
නෙකඛමසිති. ඉති අයං ඛතරණො භායො.

13. තත්ත්ව කතමො සොධනො භායො : යං අත්ථං අරබ්භ ඉදං
සුතං භාසිතං, සො අත්ථො නිසුතො, එතමත්ථං ආරබ්භ සුතං,
අයං සොධනො භායො.

14. තත්ත්ව කතමො අබ්ධිමානො භායො : “මනොපුබ්බගමා
ධම්මා”ති වේමනතපඤ්ඤානී න එකතනපඤ්ඤානී, “ධම්මා”ති
එකතනතා² න වේමනතපඤ්ඤානී. “මනසා වේ පසන්නො”ති සො
පසාදෙ දුට්ඨො³ අඤ්ඤානං ව අබ්භාපාදවිකම්මනකො⁴ බහිඤ්ඤා ව
ඛිකප්පනො. සො අඤ්ඤානපසාදෙ දුට්ඨො සමුග්ගාතපසාදෙ ව
විකම්මනපසාදෙ ව බ්භාපාදපට්ඨානං. විභානො න මූලපසාදෙ
ජාතමූලමි වා. පසාදෙ සබ්භාපාදං විභානෙන “තනො නං
සුඛමනෙති”ති සුඛං කාසිකං ව වේතසිකං ව, අපට්ඨප්පයොගො⁵ පි පිග-
සමපයොගො⁶ පි නෙකඛමසුඛමි පුප්ප්ඡනසුඛමි පිතිසමොඤ්ඤානමි
වේතසිකං සුඛං. යමි පසංඛිකායො සුඛං වේදෙති, තමි කාසිකං සුඛං,
බොඤ්ඤානං ව වේතසිකං සුඛං යමි පසංඛිකායො සුඛං වේදෙති,
තමි තඤ්ඤා සුඛපදට්ඨානං පඤ්ඤානීයා ගථාවුතං තං අපරාමට්ඨං
කුසලානං ධම්මානං. “අනෙති”ති අප්පායා සඤ්ඤානී න වායං වා
පත්තභුතො අනෙති. තදිදං සුතං දුට්ඨි අකාරෙති අබ්ධිමානබ්ධි-
බ්භානො ව යො පසන්නමානො පිපාකෙන ව යො දුකඛවේදනීයො.

15. පටිකඛායො⁷ති භගවා පඤ්ඤානතන භික්ඛුසංඝෙසන නගරං
පටිසති රාජගහං. තත්ත්ව මනුස්සො පුග්ගලො භගවතං පටිවිසති, තස්ස
පසාදෙ උප්පන්නො, කුසලමූලපුබ්බකොගාචව්ඡරාපි සො අඤ්ඤානං ව
අකඛානී ඉදං වාචං භාසති : ‘ලාභා කෙසං සෙසං නිවේසනං භගවා
පටිසති අමානමි යදි භවෙය්‍ය මයමි භගවතො සමපසාදං ලච්ඡමා’ති.
යෙන භගවා කෙසංඤ්ඤා පනාමෙති ‘නමො භගවතො, නමො
භගවතො’ති අබ්භාපාදමනො⁸ එකමනන අට්ඨාසි. තද්ධනනරෙ භගවා
ඉමං සුතං අභාසිත්ථ : “මනොපුබ්බගමා ධම්මා”ති. සබ්බං සුතං
තත්ත්ව යං පරෙසං භාසති, ඉදං වාචා කමමං. යං අඤ්ඤා පණ්ණමිති,
ඉදං කායකමමං. යො මනො පසාදෙ ඉදං මනොකමමං. තත්ත්ව යං
පරෙසං පකාසෙති භාසති වණ්ණං යෙසං භගවා නිවේසනං ගච්ඡති⁹ති.
සබ්බං තස්ස අලොභො කුසලමූලං, යං භගවති මේතනවිතනං.⁷ තස්ස
අද්දෙසො කුසලමූලං, යං අඤ්ඤා පණ්ණමිති, මානං ව තිග්ගණ්ණාති,
තත්ත්ව අමොගො කුසලමූලං පාතුභවති. යං උදාරපඤ්ඤං පටිලභති,

1. වේච්චන - මජ්ඣං, PTS
2. එකතනා - මජ්ඣං, PTS
3. දුට්ඨො - ම.
4. විකම්මන - ම.
5. අබ්භාපාදමානො - ම.
6. තථා - මජ්ඣං.
7. මේතනවිතනා - මජ්ඣං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

යන් කෙරෙහි ධර්මායතන යැ, ඉන්ද්‍රියයන් කෙරෙහි සුඛින්ද්‍රිය ද යොමනස්සින්ද්‍රිය ද පදවිධාන යි. ප්‍රතිත්‍යාසමුත්පත්ත වූ මේ ධර්මයන්ට ස්පර්ශප්‍රත්‍යයෙන් සුඛවේදනීය වූ ස්පර්ශය සුඛවේදනාව දනවයි, මනෝපටිචාරයන් කෙරෙහි සොමනස්සහගත විචාරය වෙයි. සතිස් ප්‍රථම පදයන් කෙරෙහි සොමනස් සහගත තෛෂ්ණම්‍යය ඇසුරු කළ සපදයෝ වෙත් යයි. මේ ' ඔතරණ ' භාර යි.

13. එහි ' සොධනභාර ' කවරෙ යන් : යම් අර්ථයක් අරභයා මේ සූත්‍රය දෙසන ලද ද, ඒ අර්ථය දක්වන ලද, සූත්‍රය තෙල කරුණ සඳහා යි. මේ ' සොධන ' භාර යි.

14. එහි ' අධිට්ඨානභාර ' කවරෙ යන් : " මනෝපුබ්බගමා ධම්මා " යනු වෙමත්ත පඤ්ඤත්ති යැ, එකත්වප්‍රඥප්ති නො වෙයි. " ධම්මා " යනු එකත්තතා යැ, වෙමත්ත පඤ්ඤත්ති නො වෙයි, " මනසා වෙ පසන්තෙන " යනු ඒ ප්‍රසාදය අව්‍යාපාදවිෂ්කම්‍භණයෙන් අධ්‍යාත්මයෙහි ප්‍රසාදය ද ඔකප්පතවශයෙන් බාහිරප්‍රසාදය දැයි දෙවැදුරුම වෙයි. ඒ අධ්‍යාත්මප්‍රසාදය සමුද්දානප්‍රසාදය ද විෂ්කම්‍භණප්‍රසාදය දැයි දෙවැදුරුම වෙයි. (බ්‍යාපාද පරිශුච්චානං විසාතෙන ?)

" තනො නං සුඛමන්වෙති " යනු සුඛය කායික වෛතසික වෙයි. අප්‍රියයන්ගේ විප්‍රයෝගය ද ප්‍රියයන්ගේ සම්ප්‍රයෝගය ද තෛෂ්ණම්‍යසුඛය ද පාරිභ්වනසුඛය ද ප්‍රීති සම්බොධාරිභය ද වෛතසිකසුඛ යැ, සැහැල්ලු වූ කය ඇතියේ යම් සුඛයක් විඳි ද, එ ද කායිකසුඛ යැ, බොධාබගයෝ වෛතසිකසුඛ යැ, සැහැල්ලු වූ කය ඇතියේ යම් සුඛයක් විඳි ද ඒ සුඛය ද ප්‍රඥප්තියෙන් සුඛයට පදවිධාන වූ යරොක්ත වූ ඒ සුඛය කුලලධර්මයන් විසින් අපරාමාෂ්ට යැ, ' අත්වෙති ' යනු අර්පණාව දක්නා ලැබෙයි. මෙය පාත්‍රවූයේ භනා ද අනුව යෙයි. මේ සූත්‍රය පහන් සිත් ඇති යමෙක් ලෙ ද ගේ හේතු වශයෙන් ද, දුක්ඛවේදනීය වූ යමෙක් වෙ ද හේ විපාක වශයෙන් දැයි දෙ ආකාරයෙකින් අධිෂ්ඨානවෑ යි.

15. " පරික්ඛාර " යනු : භාග්‍යවත්තූ පන්සියක් හික්ෂුසඛිසයා සමග රජගහනුවරට පිවිසෙන ඡේතක. එහි මිනිස් පුගුලෙක් භාග්‍යවතුන් වලඳවයි, ඔහුට ප්‍රසාදය උපන, කුසල්මුළු ඇති සුරවයෝභාවවර වූ ද හෙතෙම අන්‍යයනට ද කියයි, මේ වදන් පවසයි : ' යම් කෙනෙකුන්ගේ නිවෙස්නට බුදුහු පිවිසෙත් ද, ඔවුනට ලාභයක, අපට ද ඉදින් (දෙයධර්මයෙන්) වී නම් ඇපිදු භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ සම්ප්‍රසාදය ලබන්නම් ' යි. භාග්‍යවත්තූ යම් තැනෙක ද එ තැනැති ඇදිලිබැද ' භාග්‍යවතුන් වහන්සේට නම්ස්කාර වටවා. භාග්‍යවතුන් වහන්සේට නම්ස්කාර වටව'යි අව්‍යාපාද සිත් ඇතියේ එක්පසෙක යිටයේය, ඊට අනතුරුව බුදුහු මේ සූත්‍රය වදලහ : " මනෝපුබ්බගමා ධම්මා " යි. සියලු සූත්‍රය (දුක්ඛයුක්‍ර) එහි යමක් පරිභට කියා ද, මෙය වාක්කර්ම යැ, යම ඇදිලි බැඳිමක් ඇද්ද මේ කායකර්ම යැ, යම් මනස්ප්‍රසාදයෙක් ඇද්ද මේ මනාකර්ම යැ, එහි යමක් මෙරළාහට පවසා ද ' බුදුහු යම් කෙනෙකුන්ගේ නිවෙස්නට වඩිති, ඉන් කියා ද, සියල්ල ඔහුගේ අමොහකුලලමුල යැ, භාග්‍යවතුන් කෙරෙහි යම් මෙන්සිතක් ඇද්ද එය ඔහුගේ අද්‍රෙයකුලලමුල යැ, ඇදිලිබැඳීම යැ යන යමක් ඇද්ද මානසයක් නිග්‍රහ කෙරේ ද එහි දී ඔහුට අමොහකුලලමුලය හභල වෙයි, යම් උදර ප්‍රඥවක් උපදවාද මේ ඔහුගේ

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඉදමය්‍ය දිට්ඨිවිපල්ලාසප්පභානං. යො¹ තථායෙවි සංවරො හොති,
ඉදමය්‍ය සඤ්ඤවිපල්ලාසප්පභානං, යං මනසො පසාදනං, ඉදමය්‍ය
විතතවිපල්ලාසප්පභානනති අකුසලවිපල්ලාසානං වික්ඛම්භනං පභානං
පච්චයො;

නිශ්ශි කුසලමුලාති යො අනාවිලවිතතසංඛ්‍යපො, තො තස්ස
මනසිකාරොති වුච්චති, යං කිලෙසෙහි වික්ඛම්භනං ඉති විපල්ලාසා ව
ආරම්භණං සප්පච්චයනාය පච්චයො, කුසලමුලාති ව සන්නිස්සයනාය²
පච්චයො, සො ව මනසිකාරො හෙතුනා ඉමිනා පච්චයෙන විතතං
උප්පන්නං. තත්ථ යං සත්තාරම්භණං විතතං පච්චතතං අයං බුද්ධිභුක්‍යති.
යමපි භගවතො භුණෙ මනසිකරොති, අයමය්‍ය ධම්මානුස්සති. තත්ථ
සතිසම්පජ්ඣාදං හෙතු, අයං ව පච්චයො, වාචා පඤ්ඤාහෙතු, විතකක-
පීචාරා පච්චයො. කායසංඛාරා කම්මය්‍ය අභිසංඛාරො නාම හෙතු වා
අප්පච්චයො සුඛවෙදනීයය්‍ය කම්මය්‍ය උප්පයො හෙතුකා කම්මය්‍ය
පච්චයො.

16. තත්ථ කතමො සමාරොපනො භාරො: මනසායෙව පසන්නෙන
සන්තොයෙවෙත්ථ පසන්නො අපිච්ච විතතවොදනා සත්තා විමුච්චනතීති
තෙන සත්තා විතතපුබ්බංගමා විතෙන පසන්නෙන වෙතොපි තත්ථ
විතතභුතා භවනතීති පටිඝා අයං වෙතනානං පසාදෙන කායො වය්‍ය
පසාදො හො ව ආරභතී පසාදෙන පසන්නො සඤ්ඤනනති වය්‍ය
අපිපටිතා, සො පඤ්ඤවිධො වික්ඛම්භනා, කායපය්‍යම්භනායෙව පසාදො
විතතසිතො, විතතං පන පුබ්බංයෙව පසන්නං. අයං සමාරොපනා,
ඵචං පඤ්ඤානමපි පසාදො. “තතො නං සුඛමච්චෙතීති කතමං භගවා:
නිද්දිසති: න භි අත්තසච්චං තස්ස කම්මය්‍ය විපාකො අච්චෙති, තස්ස
උපායො අනුභවජ්ඣි, යද්ද සිත්ථවයං උප්පජ්ජතෙ සොමනස්සං
අවිප්පටිතාරොපි අච්චෙති. අයං සමාරොපනො භාරො:

7 - 5

මහානාම සක්කය්‍ය සුත්තං.

1. “ඉමමහි වාහං” සමයෙ (අසතො¹ අසම්පජ්ජනො) කාලං
කරෙය්‍යං² කා මමය්‍ය ගති³ කො අභිසම්පරායොති⁴ මා හාසි මහානාම
මා හාසි මහානාම, අපාපකං තෙ මරණං භවිස්සති අපාපිකා කාලකිරිතො,
යස්ස කස්සපි මහානාම දිසරත්තං සඤ්ඤාපරිභාසිතං විතතං,⁵ සිලපරි-
භාසිතං සුත්ථපරිභාසිතං”නති) (විජාරෙන කාතබ්බං.)

1. යං - මජ්ඣං.
2. සන්දිස්සයනාය - ම.
3. තස්මිං වෙ - ම.
4. අස්සතො - ම.
5. කාලංකරෙය්‍ය - ම.
6. කා මෙ භවතී - ම.
7. අස්සතො අභිසමාභාරො යො - ම.
8. යං තං විතතං දිසරත්තං - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

දිවයින විප්ලවය ප්‍රතිරෝධීය යැ, එසේ මැ යම් සංවරයක් වේ ද, මේ ඔහුගේ සැකයන් විප්ලවය ප්‍රතිරෝධීය යැ, වික්‍රමයෙන් යම් පැහැදීමක් ඇද්ද මේ ඔහුගේ වික්‍රමය විප්ලවය ප්‍රතිරෝධීය යැයි. අනුකූලවිප්ලවයන්ගේ වික්‍රමයන් ප්‍රකාශයට ප්‍රත්‍යය වේ.

තුන් කුලලලලයෝ වෙති, යම් අනාවලි වික්‍රමයක් වේ ද එය ඔහුගේ මනසකර යයි කියනු ලැබේ. ක්‍රමයෙන්ගේ (ක්‍රමයෙන් ?) යම් වික්‍රමයක් වේ ද, මෙසේ විප්ලවයෝ ද ආලම්බනයප්‍රත්‍යයයන්ගේ ප්‍රත්‍යය වෙයි. කුලලලලයෝ ද සන්නිවේදනයෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි, ඒ මනසකරය ද මේ හේතුවෙන් ප්‍රත්‍යයෙන් උපන් වෙයි, එහි සාක්ෂිත් වන්නේ අරමුණු කොට යම් සිතක් පවතී ද, මේ බුද්ධිමත්වීමක් යැ, යම් භාවයකින් වන්නේගේ ගුණයන් මෙතෙක් කෙරේ ද, මේ ඔහුගේ බර්මානුකූලයක් යැ, එහි සාක්ෂිත්වයක් හේතු යැ, මේ ප්‍රත්‍යය ද වෙයි, වචනය ප්‍රකාශයට හේතු යැ, වික්‍රමය විවාරයෙන් ප්‍රත්‍යය යැ, කායසංස්කාරයන් කාර්යයෙන් අනිශ්චිතය නම්, හේතු හෝ යි.

16. එහි ' සමාජවාදී ' භාරය කවර යැ : පහත්වූ සිත මැ හේතු කොටගෙන මෙහි විද්‍යාමානවූ මැ ප්‍රසාදය වෙයි, තවද වික්‍රමයෙන් ව්‍යවස්ථාපයන් සන්ධියේ විමුක්ත වෙත් නුයි සන්ධියේ පහත් සිතක් සිත පෙරදැරි කොට ඇත්තානු වෙති. (වෙනතැන් තත්ත්වය... එවිට පසුවත්නම් පසාද ? මේ වාක්‍ය ප්‍රදේශය අතිශයින් ව්‍යාකූලව ඇත.)

" නොහොත් නැත සුමනවෙති " යි බුද්ධි කවරකු අත්වනසේක් ද යත් : (අත්තපත්වි ?) ඒ කාර්යයෙන් විපාකය නො මැ අනුව යෙයි, ඔහුගේ උපාය අනුව යෙයි ? යම් කලෙක සිතාසිත හේතුවෙන් සාමාන්‍ය උපදි ද එකල අවිප්‍රතිසාරය ද ඔහු අනුව යෙයි. මේ ' සමාජවාදී ' යි.

7 - 5.

මහානාම සූත්‍රය

(වගන්තිය) මෙයමයෙහි මම් සමාති රහිතයෙම් සමාග්ගෙන නැතිමෙම් කල්පය නෙරෙමි නම් මාගේ ගති කවරක් වෙයි ද පරලොව කුමක් වේ ද? යි. ' මහානාමය නාමයක් බියපත් ව මහානාමය නාමයක් බියපත් ව, නොපගේ මරණය අලාමක වන්නේ යැ. කාලක්‍රියාව අලාමක වන්නේ යැ, මහානාමය යම් කිසිවක්හුගේ වික්‍රමය දීර්ඝරාත්‍රයෙහි ශ්‍රද්ධායෙන් පරිභාවිත (වධිතල) ද ශීලයෙන් පරිභාවිත ද ශ්‍රැතයෙන් පරිභාවිත ද ' යි (විස්තරයෙන් දක්විය යුතුය.)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

1. වාගෙන ව පඤ්ඤාය ව කිං දසෙය්හි : යා සද්ධා සා වේතසො පසාදො, යා අනාවිලලකඛ්ඤාපථතා සා සද්ධා, කිං කාරණා : අනාවිලලකඛ්ඤාතා,¹ අනාවිලලකඛ්ඤාති සද්ධා, අපරෙ අනු, ගුණපාරිසුද්ධි-නුට්ඨාගමනලකඛ්ඤා, යං ව අපරෙ වා වචනපටිග්ගාලකඛ්ඤා සද්ධා.

අපරො පරියායො : අත්තානං යදි ඵලං ඕකපෙපති “නාහං කිඤ්ච ජානාමිති, ඵසො අහං තත්ථ අනුඤ්ඤාතා අනඤ්ඤාථා”ති අයං සද්ධාති. අපරො පරියායො : එකසම්මානං දිට්ඨිගතානං අදිනවානුපසංගා අතිවමං දුක්ඛමනාත්තා’ති. තෙන ව පදිට්ඨං හවති යථා ගමිතිරෙ උදපාතෙ උදකං චක්ඛුතා පසංගි න ව කාශෙන අභිසම්භුතාති, එවමසා අරියා නිජ්ඣානකන්නරියා දිට්ඨි හවති, න ව සමජිකතා, අයං වුච්චති සද්ධා. සා ව ලොකිකා. අපරො පරියායො : ඛම්ති පුපුර්ජනගුත්තං විසති ජාතීකො සක්කායාධිනා න නිවේතො, එතං එකතති නගසඤ්ඤා යථාභූතං දිට්ඨියා භූ බල මුද්ධි පඤ්චස් ඉන්ද්‍රියෙති දසනමග්ගෙන පභිනා හවතී. දිට්ඨිකථා ව කිලෙසා, අයං සද්ධා.

සොතාපත්තබ්බමුද්ධකායං භූමියං පරිපුර්ණණා වුච්චති. තසමිංගෙව භූමියං සෙක්ඛසීලං අරියා ධාරයනති² වුච්චති, තසමිංගෙව භූමියං මුද්ධපඤ්ඤා පඤ්ඤාදිත්ථියනති වුච්චති, තසමිංගෙව භූමියං ඛෙකෙති අනභි-කතා, අයං වාගො. තසො සද්ධා වාගාධිට්ඨාතෙන නිද්දිසිතබ්බා. යතීකෙන භියොසා මනෙන සා භියං විපරිතා දිට්ඨිකා අසද්ධා, සා නගනඋපසිසු සමත්තා³ සමාදිත්තා තත්ථ සද්ධිත්ථියං යො කාමං පරි-විසති⁴ ඉති සත්තපාපපටීතිසංග්ගා න වාගාධිට්ඨානං, පඤ්ඤාදිත්ථියෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානං, සීලෙන උපසමාධිට්ඨානං. ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා සීලං පරිභාවයනති සද්ධා සීලං වාගො ව පඤ්ඤාති.

තත්ථ සද්ධාය ඕසං තරති. යං සීලං, අයං අපරමාදො, යො වාගො, ඉදං පඤ්ඤාය කම්මං. යා පඤ්ඤා, ඉදං පඤ්ඤාදිත්ථියං, තත්ථ යං පඤ්ඤාදිත්ථියං, තං තිසු අවේච්චපසාදෙසු. යං සීලං තං සද්ධිත්ථියෙසු. යො වාගො යො චතුසු කානෙසු. යා පඤ්ඤා, සා සචෙට්ඨ. සති සබ්බත්ථාමිති. තසා සෙක්ඛසංග්ගා හද්දිකා ගති⁵ හද්දිකො අභිසම්පරායො.

තසා සමමුට්ඨසතිකසංග්ගා සීලං කරොත්තසංග්ගා න තාය සමමුට්ඨසති-තාය තාති වා ඉන්ද්‍රියාති තං වා කුසලමූලං කම්මවිපාකං භවති. තසා තිකසංග්ගා අත්තිඤ්ඤොසො : තත්ථ සද්ධා සීලං වාගො පඤ්ඤා චත්තාරො ධම්මා යා සද්ධා යා ව පඤ්ඤා ඉදං මනොසුචරිතං, යං සීලං, ඉදං කාසිකං වාචසිකං සුචරිතං. යො වාගො ඉදං වේතසිකං අලොභො සුචරිතං, ඉති විතෙත ගතිතෙ පඤ්චකඛ්ඤා ගතිතා හවතී. ඉමෙති ධම්මෙති සුචරිතං ඉදං දුක්ඛං ව අරියසම්මං පදට්ඨානං මග්ගසංග්ගා.

1. අනාවිලලකඛ්ඤා - ම.
2. අනඤ්ඤාතා - මජ්ඣං.
3. ධාරයනති - මජ්ඣං.
4. පමත්තා - මජ්ඣං.
5. පරිවිසානති - මජ්ඣං.
6. හති - මජ්ඣං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

1. ත්‍යාගයෙන් ද ප්‍රඥයෙන් ද කුමක් දක්වා ද යත් : යම් ශ්‍රද්ධාවක් ඇද්ද ඔහු වික්තයාගේ ප්‍රසාදය යැ. යම් අනාවලිසංකල්පනයකින් ඇද්ද ඔහු ශ්‍රද්ධා යැ කරුණු කිම යත් : අනාවලිලක්ෂණ ඇති බැවින්, එසේ මැය ශ්‍රද්ධාව අනාවලිලක්ෂණ ඇත්තියැ අන්‍යයෝ මෙසේ කීහු : ගුණපාරිශුද්ධිය නිෂ්ඨා කොට දැනීම ලක්ෂණ වන්නී යැයි නොහොත් අන්‍යයෝ ශ්‍රද්ධාව වචන පිළිගැනීම ලක්ෂණ කොට ඇත්තී යයි කියත්.

අන්‍යත් පයඝායයෙකි : ඉදින් තමා මෙසේ අවකල්පන කෙරේ ද 'මම කිසිවක් නො දනිමි. තෙල මම එහි (අනුඤ්ඤත්තා අනඤ්ඤා ?) මේ ශ්‍රද්ධා වේ යයි. අනිත් පරියායකු වෙයි : එක් සැටක් දෘෂ්ටිගතයන්ගේ ආදිතව තුවණින් දැකීමෙන් අනිත්‍ය යැ දුඃඛ යැ අනාත්ම යැයි මොනවට දක්නා ලද වෙයි, යම්සේ ගැඹුරු කුපයෙක ජලය ඇසින් දැකී ද නො ද කයින් අවබෝධ කෙරේ ද එපරිද්දෙන් ඔහුට ආයඝි

නො ද ප්‍රත්‍යක්ෂ කරනලද වෙයි. මේ ශ්‍රද්ධා යයි කියනු ලැබේ. එ ද ලොකික ශ්‍රද්ධා යි. අනිත් පයඝායයෙක් වෙයි : (මෙ ද ආකූල තැනෙකි.)

ඒ සොත්තාපත්ති භූමියෙහි මැ මාදු වූ ප්‍රඥව පඤ්ඤිත්විය යි කියනු ලැබේ. ඒ භූමියෙහි මැ ස්කන්ධයන්ගෙන් අනත්ථික බව වෙයි, මේ ත්‍යාගය යැ, එහෙයින් ශ්‍රද්ධාව ත්‍යාගාධිෂ්ඨාන යෙන් දක්වියැ යුත්තී යැ. (යතිකෙන භියොංග මනෙන ?) ඒ ඔහුගේ චිපරිත දෘෂ්ටි ඇති බව අශ්‍රද්ධා යැ. (සා නයනඋපට්ඨසු ?) රැස්කරනලද සමාදන් කොට ගන්නා ලද වෙයි. එහි සද්ධිත්වියය යමෙක් කාමය දුරලා ද මෙසේ විද්‍යාමාන පාපය දුරලීමෙන් ත්‍යාගාධිෂ්ඨාන නො වෙයි. පඤ්ඤිත්වියයෙන් පඤ්ඤාධිවිධාන වෙයි සිලයෙන් උප සමාධිවිධාන වෙයි, ශ්‍රද්ධා ශීල ත්‍යාග ප්‍රඥ යන මේ සතර ධර්මයෝ ශීලය පරිභාවන කෙරෙත්.

එහි ශ්‍රද්ධායෙන් චතුරොසය තරණය කෙරෙයි යම් සිලයක් ඇද්ද මේ අප්‍රමාද යැ. යම් ත්‍යාගයක් ඇද්ද මේ ප්‍රඥවගේ කර්ම යැ, යම් ප්‍රඥවක් ඇද්ද මේ පඤ්ඤිත්විය යැ, එහි යම් පඤ්ඤිත්වියයක් ඇද්ද එය තුන් අවේක්‍යප්‍රසාදයන්හි වෙයි, යම් ශීලයක් ඇද්ද එය සද්ධිත්වියයෙහි වෙයි. යම් ත්‍යාගයක් ඇද්ද හේ සතර ධ්‍යානයන්හි වෙයි, යම් ප්‍රඥවක් ඇද්ද ඒ සත්‍යයන්හි වේ. සමානිය සර්වත්‍රගාමීනී වේ. ඒ ලෝකේෂයාගේ ගතිය හදු (සොදුරු) වන්නිය, අභිසම්පරාය (පරලොව) හදු වන්නේ යි.

ඒ මුළා සිහි ඇත්තහුගේ සිලය හෝ ඒ මුළා සිහි ඇතිබව හේතු කොටගෙන ඒ ඉන්ද්‍රිය හෝ ඒ කුශලමූලය හෝ කර්මච්ඡාදන නොවේ. ඒ ත්‍රිකයාගේ මේ අර්ථනිර්දේශය යැ : එහි ශ්‍රද්ධා සිල ත්‍යාග ප්‍රඥ යන සතර ධර්මයෝ වෙති, එහි යම් ශ්‍රද්ධාවකුත් යම් ප්‍රඥවකුත් ඇද්ද මේ මනෝසුවර්තිය යැ, යම් ශීලයක් ඇද්ද මේ කායික වාචසික සුවර්තිය යැ, යම් ත්‍යාගයක් ඇද්ද මේ චෛතසික වූ අලොභ සංඛ්‍යාත සුවර්තිය යැ, මෙසේ වික්තය ගත් කල්හි පඤ්චස්කන්ධයෝ ගන්නාලද්දහු වෙති. මේ ධර්මයන්ගෙන් සුවර්තිය ගන්නාලද වෙයි, මේ දුඃඛායඝිසත්‍යය ද මාර්ගයට පදවිධාන ද වේ.

2. තථ්‍ය කතමො විවයො භාරො : යා ච සද්ධා යං ච සීලං, තං කියං කරොති. යා සද්ධාය හභවිතං අනුසාරති¹ මනෙතනපි හජීතා සමාගතො², අයංගොකුක්කරෙති³ සබ්බං සීලෙන නපට්ඨපජ්ජති කායෙන වා වාචාය වා, ධානං විසාරදො හවතීති අවිපට්ඨසාරී, පඤ්ඤා යස්ස පඤ්ඤාතතං උපට්ඨපෙති, තස්ස අබන්ධස්ස සීලං යං න පච්ඡිකස්සමොඝස්ස අකුසලචිතතං උපපජ්ජති ඡෙත්‍යදිට්ඨිසහගතං වා, අයං විවයො භාරො.

3. ධම්මවාදිනො භාදදිකාගති⁴ හවිස්සති අජථ ඵසා යුතති.

4. තථ්‍ය කතමො පදට්ඨානො භාරො : යමිදා චිත්තං දීඝරතතං පරිභාචිතං සද්ධාය සීලෙන වාගෙන පඤ්ඤාය සමාධිනා පඨමඡ්ඤානස්ස පදට්ඨානං, යා සද්ධා අයං අනාවිලසඛිකපා⁵, තං දුතීයඡ්ඤානස්ස පදට්ඨානං, නිඤ්චි අවෙච්චිපසාදා, යං සීලං තං අවිගතතතං තං සීලකකිකස්ස පදට්ඨානං. යා පඤ්ඤා සා පඤ්ඤාකකිකස්ස පදට්ඨානං. ඉමෙ ච ධම්මං ඉදං ච චිත්තං ඵකොදිභුතසමාධිස්ස පදට්ඨානං. සද්ධා සද්ධිඤ්ඤාය පදට්ඨානං. වාගො සමාධිඤ්ඤාය පදට්ඨානං. පඤ්ඤා පඤ්ඤාඤ්ඤාය පදට්ඨානං, සද්ධා ච පඤ්ඤා ච විපස්සනාය පදට්ඨානං. සීලං ච වාගො ච සමථස්ස පදට්ඨානං. සද්ධා ච පඤ්ඤා ච අවිජ්ජා-විරාගාය පඤ්ඤා විමුක්තියා පදට්ඨානං, සීලං ච වාගො ච රාගවිරාගාය වෙතො විමුක්තියා පදට්ඨානං.

5. තථ්‍ය කතමො, ලක්ඛණො භාරො : විඤ්ඤාණෙ වුත්තෙ සද්ධා සති භාවිතා⁶ සබ්බෙ පඤ්චකකිකා වුත්තා හවතති, සද්ධාය හඤ්ඤාය සබ්බාති සත්තධිතාති හඤ්ඤාති ගොතති. සද්ධාධිතං - පෙ-සීලකකිකෙ වුත්තෙ සමාධිකකිකො ච පඤ්ඤාකකිකො ච වුත්තා හවතති, යං තං චිත්තං දීඝරතතං පරිභාචිතං, පච්ඤාමකෙ කාලෙ⁷ න තදනු පරිචිතති හවිස්සති නෙතං ධානං විජ්ජති. තථ්‍ය සඤ්ඤාපි තදනු පරි-චිතති හවති. යෙපි තජ්ජාතිකා ධම්මා, තෙපි තදනු පරිචිතතිනො⁸ හවතති, රූපාසඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාතනානුපස්සනමනසිකාරො, ඵච ජත්තං අයංගතතං විඤ්ඤාණකායෙ. අයං ලක්ඛණො භාරො.

6. තථ්‍ය කතමො චතුඛස්සකො භාරො : ඉධ සුත්තෙ හභවතො කො අභිප්පායො : යෙ හද්දිකං⁹ ගතීං¹⁰ අංකඤ්ඤායුං,¹¹ හද්දිකඤ්ඤා-අනිසම්පරායං, තෙ සද්ධා සීලං වාගං පඤ්ඤං ච මනසි කරිස්සන්ති. අයං අභිප්පායො, යෙ චඤ්ඤාපි සත්තා තථාගතස්ස සමමුඛං න පටිසුජ්ජනෙත ඉමං ධම්මං සොවා අවිපට්ඨසාරකං කාලං කරිස්සන්තිති. අයං අභිප්පායො.

1. අනුසාරති - මජ්ඣං.

2. සමාගතා - මජ්ඣං.

3. ගොකුක්කරා - මජ්ඣං ලොකුක්කරා - PTS.

4. රාතී - මජ්ඣං, PTS.

5. සබ්බාදෙපා - මජ්ඣං.

6. භාවිතෙ - මජ්ඣං, PTS.

7. කාලෙන - මජ්ඣං, PTS.

8. පරිචිතතිති - මජ්ඣං.

9. හද්දිකං - PTS.

10. ගතීං - මජ්ඣං, PTS.

11. අංකඤ්ඤායු - මජ්ඣං, PTS.

2. එහි 'විවිධාකාර' කවරෙ යන් : යම් ශ්‍රද්ධාවකුත් ශීලයකුත් ඇද්ද, එයින් කුමක් කෙරෙයි යන් : ශ්‍රද්ධායෙන් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ සිහි කෙරෙයි, මතැත්තනු සමග එක්වුවේ අභව ගව භූතකයන් සමග එක්වුවේ සියල්ල ශීලය හේතු කොටගෙන (නප්පට් පථ්පති ?) කයින් හෝ වචනයෙන් හෝ විශාරද වේ නුසි අවිප්‍රතිසාරී වේ (පඤ්ඤා යස්ස තස්සං මොහස්ස ?) අකුශලචිත්තය උපදී, මිථ්‍යාදෘෂ්ටිසහගත චිත්තය හෝ උපදී. මේ විවිධාකාර යි.

3. ධර්මවාදීහුගේ හද වූ ගති වන්නියැ යන තෙල යුක්තිය ඇති.

4. එහි 'පදවිධානාකාර' කවරෙ යැ : යම් සිත්කී දීර්ඝරාත්‍රයෙහි ශ්‍රද්ධායෙන් ශීලයෙන් ත්‍යාගයෙන් ප්‍රඥයෙන් සමාධියෙන් පරිභාවිත ද ඒ සිත් ප්‍රථමධ්‍යානයට පදවිධාන යැ, යම් ශ්‍රද්ධාවක් අනාවිල සංකල්ප වේ ද එය ද්විතීයධ්‍යානයට පදවිධාන යැ, තුන් අවේකය ප්‍රසාදයෝ ද වෙති. යම් ශීලයක් ඇද්ද, එය ආයතීකාර්ත යැ, එය ශීලස්කන්ධයට පදවිධාන යැ, යම් ප්‍රඥාවක් ඇද්ද එය ප්‍රඥස්කන්ධයට පදවිධාන යැ, මේ ධර්මයෝ ද මේ චිත්තය ද එකොදිභූත සමාධියට පදවිධාන යැ, ශ්‍රද්ධාව සද්ධිත්තියට පදවිධාන යැ, ත්‍යාගය සමාධිත්තියට පදවිධාන යැ, ප්‍රඥාව පඤ්ඤිත්තියට පදවිධාන යැ, ශ්‍රද්ධාවක් ප්‍රඥාවක් විදර්ශනාවට පදවිධාන යැ, ශීලයත් ත්‍යාගයත් සමථයට පදවිධාන යැ, ශ්‍රද්ධාවක් ප්‍රඥාවක් අවිද්‍යාවිරාග ප්‍රඥවිමුක්තියට පදවිධාන යැ, ශීලයත් ත්‍යාගයත් රාගවිරාග වෙතො විමුක්තියට පදවිධාන යි.

5. 'එහි ලක්ඛණාකාර' කවරෙ යැ : විඤ්ඤාණය කී කල්හි සද්ධා සති දෙකින් භාවිත වූ සියලු පඤ්චස්කන්ධයෝ කියනලද්දහු වෙති, ශ්‍රද්ධාව කී කල්හි සද්ධාධනය යන සියලු සත්ත ධනයෝ කියනලද්දහු වෙති, ශීලස්කන්ධය කී කල්හි සමාධිස්කන්ධය ද ප්‍රඥස්කන්ධය ද කියනලද්දහු වෙත්.

යම් සිත්කී දීර්ඝරාත්‍රයෙහි පරිභාවිත ද පශ්චිම කාලයෙහි තදනුපරිවර්තී නො වන්නේය යන තෙල කරුණ නො වේ. එහි සංඥාව ද තදනුපරිවර්තී වෙයි, තත්ස්වභාව ඇති යම් ධර්ම කෙතෙකුත් ඇද්ද ඔහු තදනුපරිවර්තී වෙත්. රූපයංඥාව රූපසඤ්චේතනාත්‍ර දර්ශන මනසිකාර යැ, භවයතනයන්ගේ විඤ්ඤාණකායයෙහි ද මෙසේ යි. මේ 'ලක්ඛණාකාර' යි.

6. එහි 'වතුබුහු' භාර කවරෙ යන් : මේ යුත්‍රයෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අධිප්‍රාය කවරෙ යන් : යම් කෙතෙකක් හද (සොදුරු) වූ ගතිය ද හද වූ අභියම්පරාය (පංශ්‍රොව) ද කැමැතිවන්නාහු නම් ඔහු ශ්‍රද්ධාව ශීලය ත්‍යාගය ප්‍රඥාව ද මෙතෙති කරන්නාහු යැ, මේ අධිප්‍රාය යැ, (අදහස යැ.) යම් අන්‍ය සත්ව කෙතෙකු තරාගතයන් වහන්සේගේ සම්මුඛයට නො පැමිණියාහු ද ඔහු මේ ධර්මය අසා විපිළිසර රහිත වැ කල්ලුවකරන්නාහු යැ යනු භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ මේ අදහස යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

7. තත්ත්ව කතමො ආවමො හාරො : ඉදමපි චිත්තාරො ධම්මො ; සඤ්ඤා ච පඤ්ඤා ච අස්සද්ධියං ච අවිජ්ජං ච භතනති. සීලං ච වාගොච තණ්හං ච¹ දෙසං ච භතනති. තස්ස ජෙට්ඨො මුලානි පභිසන්ති, දුක්ඛං නිවහෙතති, අප්පතිනභුමියං ච ද්විමුලානි පඤ්ඤාකතං. ජෙට්ඨො අරියං සම්මානි සම්මො ච විපස්සනා ච. ද්විත්තං මුලානං පභානං. ඉමානි ජෙට්ඨො සම්මානි නිරොධො ච මග්ගො ච. අයං ආවහෙතො හාරො.

8. තත්ත්ව කතමා² විභතති : යං තං චිත්තං සඤ්ඤාපරිභාසිතං - පෙ-සෙව පුත්ථජ්ජනස්ස තස්සපි හද්දිකා ගතී³ හවිස්සතීති හ එකංසෙත, තස්ස කම්මං දිට්ඨියෙව ධම්මෙ විපාකනති පච්චෙස්සති. අපරමනි වා පරියායෙ හවිස්සති. යං වා අනිතං විපාකාය පච්චුපට්ඨිතං, තප්පව්වයානි චේතනානි යෙ යථා මහාකම්මවිභතෙත තෙනායං විභජ්ජ බ්‍යාකරණීයො නිදද්දෙසො ධම්මවාට්ඨනො යා හද්දිකා ගතීති.

9. තත්ත්ව කතමා පටිවත්තනා⁴ : අස්සද්ධියං දුස්සීලාං මචේජරං දුප්පඤ්ඤං⁵ ච පටිපකෙඛත පභිනා හවිනති, අයං පරිචිත්තනා.

10. තත්ත්ව කතමං චේට්ඨනං : යං තං චිත්තං දිශරතනං පරිභාසිතං චිත්තං මනො විඤ්ඤාණං - පෙ- යා සඤ්ඤා සා⁶ සඤ්ඤාබලං සද්ධිජ්ජියං යං සීලං, තං සුචරිතං, සංයමො නියමො දමො බ්‍රහ්මනා, ඉමානි තස්ස චේට්ඨනානි. යො වාගො යො පටිනිස්සග්ගො අලොභො චෝස්සග්ගො⁷ වාගාධිට්ඨානං⁸ යා පඤ්ඤා යා පඤ්ඤානා⁹ පඤ්ඤාපභා පඤ්ඤාජ්ජියං පඤ්ඤාබලං.

11. තත්ත්ව කතමා පඤ්ඤානති : යං තං චිත්තං ඛිජ්ජපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතනං, පරිභාසිතා වාසනාපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතනං¹⁰ සඤ්ඤා පසාද-පඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතනා, සීලං සුචරිතපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතනං වාගො පුඤ්ඤාතිරිපපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතෙනා. පඤ්ඤා විමංසාපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතනා. ඉමෙ තයො ධම්මො සඤ්ඤා සීලං වාගො පඤ්ඤාචරො පාරිසුද්ධිං ගවේජනති.

12. තත්ත්ව කතමො බ්‍රහ්මරණො : යං චිත්තං තං බ්‍රහ්මසු විඤ්ඤාණකබ්‍රහ්මා. ධාතුසු මනොවිඤ්ඤාණධාතු, ආයතනෙසු මනායතනං. යෙ චිත්තාරො ධම්මො තෙ බ්‍රහ්මසු සංඛාරකබ්‍රහ්ම පරියාපනනා - පෙ- ධාතුසු ආයතනෙසු.

13. තත්ත්ව කතමො සොධනො හාරො : ඉදං භගවතො භාසිතං මහානාමෙහ සකෙකත පුච්ඡිතෙන, සබ්බං තං නිසුග්ගං.

14. තත්ත්ව කතමො අධිධානො : ඉදං චිත්තං චේමතතතාය පඤ්ඤාතනං, අකුසලෙහි විතෙතති අපරිභාසිතෙහි, පරිභාසිතනති යානි

1. තණ්හා ච - මජ්ඣං, PTS.	6. චෝසග්ගො - මජ්ඣං.
2. කතමො - මජ්ඣං, PTS	7. { වාගොධිට්ඨානං - මජ්ඣං.
3. ගතී - මජ්ඣං, PTS.	7. { වාගොදිට්ඨානං - PTS
4. දුප්පඤ්ඤං - PTS.	8. පඤ්ඤාතනා - මජ්ඣං.
5. යං - මජ්ඣං, PTS.	9. පඤ්ඤාතති - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

7. එහි 'ආවිච්ඡාර' කවර යැ : මේ ද සතර ධර්ම කෙනෙක් වෙති, ශ්‍රද්ධාව ද ප්‍රඥාව ද යන දෙදෙනා අශ්‍රද්ධාවක් අවිද්‍යාවක් නසති. ශීලය ද ත්‍යාගය ද යන දෙදෙනා තෘෂ්ණාවක් ද්වේශයක් නසති. ඔහුගේ (ලෝභ දෙය යන) මූලයෝ දෙදෙනා ප්‍රතීණ වෙති. දුක් නවතාලයි, අප්‍රතීණ භූමියෙහිද (ද්විමූලානි පඤ්චක්ඛන්ධා?) සමථය ද විපස්සනාව ද ආයතීයතායෝ දෙදෙනෙක් වෙති. එය (ලෝභ දෙය යන) දෙ මූලයන්ගේ ප්‍රභාණය වෙයි. මේ නිඛරාධය ද මාර්ගය ද යන සත්‍යයෝ දෙදෙනා වෙත්. (මේ විවරණය ව්‍යාකූලය ?) මේ ආවිත්තහාර යි.

8. එහි 'විහක්ඛි' කවර යැ : යම් සිතක් ශ්‍රද්ධායෙන් පරිභාවිත ද ඉදින් ඒ සුහුරුන්හුගේ ද හද වූ හතිය වන්නේ යැ යනු ඒකාන්ත නො වේ. ඔහුගේ කර්මය ඉහාත්මයෙහි මැ විපාක ඇතැයි කැමැති වන්නේය, අපරපරියාය හවයෙහි හෝ වන්නේ යැ, යම් අතීත ඤාත්මයක් හෝ විපාක පිණිස එළඹූ සිටියේ ද, වේතනාවෝ එය ප්‍රත්‍යය කොට ඇත්තාහු යැ, යම් (නිර්දේශ කෙනෙක්) මහාකර්මවිභවයෙහි ආවාහු ද, එකරුණෙන් 'ධර්මවාරිහුගේ යම් හද වූ හතී වෙයි,' යන මේ විභාග කොට ප්‍රකාශ කළයුතු නිර්දේශයෙකි.

9. එහි 'පරිවත්තනා' කවර යත් : ශ්‍රද්ධා රහිතබව ද දුෂ්ශීලබව ද මසුරුබව ද දුෂ්ප්‍රාඥ බව ද (යන මේ) ප්‍රතිපක්ෂභාවයෙන් ප්‍රතීණ වූවාහු වෙත්. මේ 'පරිවත්තනා' යි.

10. එහි 'වෙවචන' කවර යත් : යම් සිතක් දීර්ඝරාත්‍රයෙහි පරිභාවිත ද එය විත්ත යැ නම් යැ විඤ්ඤාණ යැ යම් ශ්‍රද්ධාවක් ඇද්ද එය සද්ධාබල යැ සද්ධන්ද්‍රිය යැ යම් සීලයක් ඇද්ද එය සුවරිත යැ සංයම යැ නියම යැ දම් යැ බන්ධනා යැ, මොහු ඒ සීලයට වෙවචන යැ, යම් ත්‍යාගයක් ඇද්ද එය පටිනිස්සග්ග යැ අලෝභ යැ වොසස්ග්ග යැ වාගාධිට්ඨාන යැ යනු වෙවචන යි. යම් ප්‍රඥාවක් ඇද්ද එය පඤ්ඤානා යැ පඤ්ඤාපභා යැ පඤ්ඤන්ද්‍රිය යැ පඤ්ඤාබල යැ යනු වෙවචන යි.

11. එහි 'පඤ්ඤත්ති' කවර යැ : යම් සිතක් ඇද්ද එය විපඤ්ඤත්තියෙන් පනවන ලද, පරිභාවිතාව වායනාපඤ්ඤත්තියෙන් පනවනලද, ශ්‍රද්ධාව පසාදපඤ්ඤත්තියෙන් පනවනලද, සීලය සුවරිතපඤ්ඤත්තියෙන් පනවනලද, ත්‍යාගය පුණ්‍යක්‍රියාපඤ්ඤත්තියෙන් පනවන ලද, ප්‍රඥාව විමංසාපඤ්ඤත්තියෙන් පනවන ලද, සද්ධා සීල වාග යන මේ තුන් ධර්මයෝ ප්‍රඥාවන්හුගේ පාරිශුද්ධියට යෙත්.

12. එහි 'ඔතරණ' හාර කවර යැ : යම් විත්තයක් ඇද්ද එය ස්කන්ධයන් කෙරෙහි 'විඤ්ඤාණක්ඛන්ධ යැ, ධාතුන් කෙරෙහි මනෝවිඤ්ඤාණධාතු යැ, ආයතනයන් කෙරෙහි මහායතන යි. යම් සතර ධර්ම කෙනෙක් වෙත් ද ඔහු ස්කන්ධයන් කෙරෙහි යංජිකාර ස්කන්ධ පයථාපන්නයෝ යැ ධාතුන් කෙරෙහි ආයතනයන් කෙරෙහි (?)

13. එහි 'යොධන' හාර කවර යැ : මහානාම ඥානායා විසින් පුළුල්වනලද වැ මේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ භාසිත වෙයි. ඒ සියල්ල (සියලු පුළුච්ඡත) නියුක්ත යි.

14. එහි 'අධිට්ඨාන' හාර කවර යැ : මේ විත්තය අපරිභාවිත වූ අකුසල විත්තයන් හෙතු කොට විලංඝනයෙන් පනවන ලද, 'පරිභාවිතා' යි යළි අන්‍යයන්ගේ ද පරිභාවිත වූ

පුත පරිභාෂිතානී, අඤ්ඤාසම්පි¹ තත් උපාදාය පඤ්ඤාතනං, සබ්බෙපිමේ චිත්තාරො ධම්මා එකතතතාය පඤ්ඤාතනා, හද්දිකා ගතීති² කාම-භොගිනො, තෙව්³ රූපධාතු අරූපධාතු. මුහුසානී, සබ්බා හද්දිකා ගතී⁴ තදෙව් කථාය පඤ්ඤාතනං, අයං පඤ්ඤාතනී.

15. තත් කතමො පටික්ඛාණො : විත්තං ඉන්ද්‍රියානී පච්චයො අභිපනෙත්තපච්චයතාය, මනසිකාරො හෙතුපච්චයතාය පච්චයො. සඤ්ඤාය ලොකිකා පඤ්ඤා හෙතුපච්චයතාය පච්චයො යොනිනො ච මනසිකාරො පච්චයො. සීලං පඨිඤ්ඤාපදායො පච්චයො. අත්ත-සම්මාපඤ්ඤායං ච හෙතු. වාගං අලොභො හෙතු, අවිප්පට්ඨාරො ච හෙතුපච්චයො. පඤ්ඤාය⁵ පරතො ච භොගො අර්කිතං ච යොනි-කොමනසිකාරො හෙතුපච්චයො.

16. තත් කතමො සමාරොපනො : යං තං විත්තං දිඝරතනං පරිභාෂිතනානි වේතසිකාපි. එත් සබ්බ ධම්මා පරිභාෂිතා හද්දිකා තෙති⁶ හවිසානී, හද්දිකො⁷ උපතතිකො අභිසම්පරායො. ඉති යෙ කෙච්චි මානුසකා⁸ උපභොගපරිභොගා, සබ්බා හද්දිකා ගතියෙව්. අයං සමාරොපනො.

7 - 6

“උභං අධො සබ්බධි විපප්පුනොති”⁹ ගාථා : තත් සිං උභං නාම, යං ඉතො උභං හවිසානී අනාගාමී, ඉදං උභං, අධො නාම, යමෙතිකතනමිතිතං, ඉදමච්චෙව උදනතනානී¹⁰ තත් අතීතෙන සංසාර-දිට්ඨි පුබ්බන්තකපටිකානං¹¹ අපරන්තදිට්ඨි කෙතඤ්චී, උච්චේදදිට්ඨි යං වුත්තකපටිකානං ඉමා වේච්චි දිට්ඨියො උච්චේදදිට්ඨි ච සංසාරදිට්ඨි ච.

තත්තං සංසාරදිට්ඨි : ඉමානි පන්තරසපදානි සංසාරදිට්ඨි සංසාරං ගජනානි : රූපචිත්තං මේ අත්තා, අත්තනි මේ රූපා, රූප-සම්මං¹² මේ අත්තා¹³ ති යද්ධවතෙ පඤ්ඤං පරිදහනානී.(?) යා උච්චේදදිට්ඨි යා පඤ්ඤා පදානි¹⁴ උච්චේදං ගජනානි තෙතා¹⁵ ජිවං තං සරීරානානි පඤ්ඤානි, රූපං මේ අත්තා¹⁶ ති තථාරූපා චතුර්ධා සංසාරදිට්ඨි උච්චේදෙන ච සංසාරෙන ච, ජිවං පඤ්ඤා ඛණිකා විසම්චිත්තාය දිට්ඨියා පන්තරස පදානි පුබ්බන්තං ගජනානි සංසාරදිට්ඨියා පඤ්ඤා පදානි අපරන්තං ගජනානි උච්චේද දිට්ඨියා.

1. අඤ්ඤාසනානි - මජ්ඣං.
2. ගතී - මජ්ඣං, PTS.
3. තෙව් - මජ්ඣං, PTS.
4. පඤ්ඤා - මජ්ඣං, PTS.
5. හද්දිකා - මජ්ඣං, PTS.
6. මුහුසානා - මජ්ඣං, PTS.
7. විතරාගොනී - මජ්ඣං, PTS.
8. අපදනතනානි - මජ්ඣං.
9. පුබ්බන්තා කපටිකානං - මජ්ඣං.
10. රූපං මේ - මජ්ඣං, PTS.
11. පඤ්ඤායානි - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

යම් සිතක් ඇද්ද එය නිසා පනවන ලද. මේ සියලු ම ශ්‍රද්ධාදී සතර ධර්මයෝ එකත්තකා (සාමාන්‍යභාව) යෙන් පනවන ලදහු යැ. 'හද්දිකා ගති' යි කාමභෝගීහුගේ ගතියයි. රූපධාතු අරූපධාතු නො මැ වෙයි. 'චක්‍රස්සා' යනු සියලු මිනිස්ගතිය හද වෙයි. එය මැ (කථාය පඤ්ඤත්තං ?) මේ 'පඤ්ඤත්ති' භාර යි.

15. එහි 'පරිත්ඛාරභාර' කවරෙ යැ : විත්තයට ඉන්ද්‍රියයෝ ආධිපතෙයාප්‍රත්‍යානා යෙන් ප්‍රත්‍ය වෙයි, මනසිකාරය හේතුප්‍රත්‍යාකායෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි, ශ්‍රද්ධාවට ලොකික ප්‍රඥව හේතුප්‍රත්‍යාකායෙන් ප්‍රත්‍ය වෙයි, යෝනිසොමනසිකාරය ද ප්‍රත්‍ය වෙයි. සිලයට පතිරූපදේශවායය ප්‍රත්‍ය වෙයි, අත්තසම්මාපණ්ඩානාය ද හේතු වෙයි, ත්‍යාගයට අලොභය හේතු යැ, අවිප්පට්ඨාරය ද හේතුප්‍රත්‍ය වෙයි. ප්‍රඥවට පරතොසොසය ද අධ්‍යාත්මයෙහි යෝනිසොමනසිකාරය ද හේතු ප්‍රත්‍යය වේ.

16. එහි 'සමාරොපන' භාර කවරෙ යැ : 'යං තං විත්තං දීඝරත්තං පරිභාවිතං' යි චෛතසිකයෝ ද කියනලදහු වෙත්. මෙහි සියලු (ශ්‍රද්ධාදී) ධර්මයෝ වඩනලද්දහු තොපගේ ගතිය හද විත්තිය, උපප්‍රාප්තික වූ පරලොකය හද විත්තේ යැ. මෙසේ මාත්‍රණයක වූ යම් කිසි උපභොග පරිභොගයෝ වෙත් ද, ඒ සියල්ල හද වූ ගති මැ වේ යයි. මේ 'සමාරොපන' භාර යි.

7 — 6.

'උද්ධං අධො සබ්බෙ විප්පමුත්තො' යන භාෂාව යැ :

එහි 'උද්ධ' නම් කීමැ : මේ කාමධාතුයෙන් උඩ යම් අනාගාමී රූපාරූපධාතුයෙන් වේ ද මේ උද්ධ නමැ. 'අධො' නම් යමක් ඉක්ම වූයේ අතීත වේ ද (බුද්ධ) මේ උද්ධ පාළිය වදළහ. එහි අතීතයෙන් පූර්වාන්තකල්පිකයන්ගේ ශාශ්වතදෘෂ්ටිය ද කිසි කෙනකුන්ගේ අපරාන්තදෘෂ්ටිය ද. (යං චුත්තකල්පිකානාං ?) මේ දෘෂ්ටිහු ද උච්ඡේද දෘෂ්ටිය ද ශාශ්වත දෘෂ්ටිය ද වෙත්.

එහි මේ ශාශ්වත දෘෂ්ටි යැ : සක්කායදෘෂ්ටි වූ මේ පසළොස් පදයෝ ශාශ්වතදෘෂ්ටිය බෙරෙති : මාගේ ආත්මය රූපවත් යැ, මාගේ ආත්මයෙහි රූපය ඇත, රූපයෙහි මාගේ ආත්මය ඇතැයි (යද්විවතෙ පඤ්ඤං පරිදහන්ති ?) යම් උච්ඡේදදෘෂ්ටියක් ඇද්ද, එය පඤ්චපද කෙනෙක් උච්ඡේදය බෙරෙත්. ඔහු 'පීචයක් එය යැ, ශරීරයත් එය' යි දකිත්. රූපය මාගේ යැ, මාගේ ආත්මයයි කියා යි. එබඳු උච්ඡේදයෙන් ද ශාශ්වතයෙන් ද යුක්තව සක්කායදෘෂ්ටිය වතුර්විධ යැ, මෙසේ පඤ්චස්කන්ධයෙහි විංශද්වස්තුක දෘෂ්ටියෙන් පසළොස් පද කෙනෙක් ශාශ්වතදෘෂ්ටියෙන් පූර්වාන්තය බෙරෙති. පස් පද කෙනෙක් උච්ඡේදදෘෂ්ටියෙන් අපරාන්තය බෙරෙත්.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

තත් අගමහමයෙහි පසුගියා¹ රූපං අතතතො සමනුපසංගි,
 සො උච්චේදවිදි, රූපවිතතඤ්ඤා අතතතං, අතතති ච රූපං රූපසංගි.
 වා අතතා'ති සො පසංගි වාති ඉති උච්චේදවිදිං ව, අතතතො
 පටිසංරති සංගතවිදිං පුබ්බතතතො ච පටිසංරති අගමහමයෙ'ති
 න සමනුපසංගි. තස්ස දිට්ඨිංගමා පහංගං ගව්ඨනති. සො' තිසු
 අභිසංගි පුබ්බතත ව අපරතත ව තෙන තෙන නිද්දිට්ඨිංගෙන ව.
 උභං අභො සබ්බධි විතරගො 'අගමහමයෙ'ති න අනුපසංගිති ඉමිනා
 ආරොහ ඉමිනා පයොගෙන ඉමිනා උපායෙන. ඉදං දස්සනභූමි ව
 සොතාපතතිඵලං ව. සො අරියො පයොගො අනභාවංගතෙන සංසා-
 රෙන, අපුනබ්බවායාති' සො කොචි අරියො පයොගො අපුනබ්බවාය'
 මුද්දති වා පඤ්චිත්ථිතාති මජ්ඣාති අභිමතතාති වා සබ්බං පුනබ්බව-
 පහනාය' සංවතතනති. 'අග'නති දිට්ඨිංගො කාමොගො භවොගො
 අවිජ්ජාගො ව ඔධිසො.

1. තත් දෙසනාභාරෙන විතාරි සම්මාති. පඤ්චති ඉත්ථිගෙහි
 සොතාපතතිඵලෙන ව ඤේ සම්මාති මග්ගො ව නිරොධො ව. සක්කාය-
 සමුදයෙන ඤේ සම්මාති දුක්ඛං ව සමුදයො ව, අයං දෙසනා භාරො.

2. තත් කතමො විවයො : 'අගමහමයෙ'ති අගමනුපසංගතො
 තිත්ථි දස්සනා පහංගබ්බාති', සංයෝජනාති පජ්ඣති, අයං විවයො.

3. තත් කතමා සුත්තී : තිව්ඨා පුග්ගා, කොචි උග්ගච්චිතඤ්ඤා
 කොචි විපඤ්චිතඤ්ඤා කොචි නෙයො, උග්ගච්චිතඤ්ඤා තික්ඛිත්ථිගො ව
 තතො විපඤ්චිතඤ්ඤා මුදිත්ථිගො තතො මුදිත්ථිගො' නෙයො.

තත් උග්ගච්චිතඤ්ඤා තික්ඛිත්ථිගො දස්සනභූමිමාගමම සොතාපතති-
 ඵලං පාපුණාති, ඵකඛිත්තො භවති. අයං පථමො සොතාපතනා.
 විපඤ්චිතඤ්ඤා මුද්දති ඉත්ථිගෙහි දස්සනභූමිමාගමම සොතාපතතිඵලං
 පාපුණාති, කොලංකොලො ව භොති. අයං දුතියො සොතාපතනා,
 තත් නෙයො දස්සනභූමිමාගමම සොතාපතතිඵලං පාපුණාති
 සත්තකඛායාපරමො ව භවති. අයං තතියො සොතාපතනා.

තත් ඵසා යුත්ති මුද්දමජ්ඣාගිමතතෙහි ඉත්ථිගෙහි මුද්දමජ්ඣාගිමතතං
 භූමිං සමුත්තරොය, සක්කායදිට්ඨිපහංගෙන වා දිට්ඨිගතාති පජ්ඣති.
 අයං යුත්ති.

4. තත් කතමො පදධිතො : තත් සක්කායදිට්ඨි සබ්බවිජ්ජා-
 දිට්ඨියා පදධිතං, සක්කායො නාමරූපස්ස පදධිතං, නාමරූපං
 සක්කායදිට්ඨියා පදධිතං, පඤ්ච ඉත්ථිගාති රූපිති රූපරූගස්ස පදධිතං,
 සලායතනං අභිසංරස්ස පදධිතං.

1. පසංගතා - මජ්ඣං, PTS
2. යො - PTS.
3. අපුනබ්බවාති - මජ්ඣං, PTS.
4. පුනබ්බවාය - මජ්ඣං, PTS.
5. අපුනබ්බවපහංගායං - මජ්ඣං.
6. දස්සනපහංගබ්බාති - මජ්ඣං.
7. මුදිත්ථිගෙහි - මජ්ඣං, PTS.

එහි 'මේ මම වෙමි' දක්නේ රූපය ආත්මවශයෙන් දෘෂ්ටිසම්ප්‍රසස්තයෙන් දකී, හේ උච්ඡේදවාදී වෙයි. ආත්මය රූපවත් යයි ද ආත්මයෙහි රූපය ඇතැයි ද රූපයෙහි ආත්මය ඇතැයි හෝ දකී, (හේ භාෂ්ටිකවාදී වෙයි.) මෙසේ උච්ඡේදදෘෂ්ටිය ද (අත්තනො පටිස්සරති සස්සතදිට්ඨි පුබ්බත්තතො ච පටිස්සරති ?) 'මේ මම වෙමි' (විපමුත්ත මහණ) නො දකී, ඔහුට දෘෂ්ටි-ආශ්‍රවයෝ ප්‍රභාණයට යෙකි. හේ කාලත්‍රයෙහි ද පූර්වාත්තයෙහි ද අපරාත්තයෙහි ද ඒ ඒ (නිද්දිට්ඨානෙන ?) උඩ රූපාරූපධාතූයෙහි ද යට කාමධාතූයෙහි ද සියලු ප්‍රේෂ්ඨාකූක ලෝකයෙහි විතරාග වූයේ 'මම වෙමි.' මේ ද්වාරයෙන් මේ ප්‍රයෝගයෙන් මේ උපායෙන් නො දකී යයි. මේ දර්ශන භූමි ද සොතාපත්ති ඵලය ද වෙයි. (ඒ ආයාතිප්‍රයෝගය අනභාවයට ගිය සංසාරයෙන් යුක්ත වූයේ ?) "අපුනාබ්බවාය" යනු යම් කිසි ආයාතිප්‍රයෝගයෙන් ? පුනර්භව නොවනු පිණිස වේ ද, මෘදු වූ හෝ මධ්‍ය වූ හෝ අධිමාත්‍ර වූ හෝ පඤ්චෙන්ද්‍රියයෝ සියලු පුනර්භව ප්‍රභාණය පිණිස පවත්නාහුය. 'අභං' යනු අවධිවශයෙන් දිව්‍යෝසය කාමෝසය භවෝසය අවිජ්ජාසය ද වෙයි.

1. එහි දේශනාභාරයෙන් වතුස්සත්‍යයෝ (දක්විය යුත්තාහ.) පඤ්චෙන්ද්‍රියයන් ගෙන් ද සොතාපත්තිඵලයෙන් ද මාර්ගසත්‍යය ද නිරෝධසත්‍යය ද යන සත්‍යයෝ දෙදෙන වෙති. සක්කායසමුදයෙන් දුෂ්ඨතාය ද සමුදයසත්‍යය ද යන සත්‍යයෝ දෙදෙන වෙත්. මේ 'දේශනාභාර' යි.

2. එහි 'විවයභාර' කවරෙ යත් : 'මේ මම වෙමි' නොදක්නේ දර්ශනමෙන් ප්‍රභාතවාය වූ තුන් සංයෝජනයන් දුරු කෙරෙයි. මේ 'විවය' භාර යි.

3. එහි 'යුක්ති' කවර යත් : පුද්ගලයෝ ත්‍රිවිධ වෙත් : කිසිවෙක් උග්ග්‍රසම්ප්‍රදායෙහි යැ කිසිවෙක් විපඤ්චිකඤ්ඤා යැ කිසිවෙක් නෙය්‍ය යැ. උද්ග්‍රසම්ප්‍රදාය කික්ඛන්ද්‍රිය ද වෙයි, විපඤ්චිකඤ්ඤා පුද්ගල ඊට වඩා මුදිත්තිය යැ, නෙය්‍ය පුද්ගල ඊට වඩා මුදිත්තිය යි.

එහි උග්ග්‍රසම්ප්‍රදාය පුද්ගල කික්ඛන්ද්‍රියභාවයෙන් දර්ශනභූමියට පැමිණ සොතාපත්ති ඵලයට පැමිණෙයි, ඒකානිථි වෙයි. මේ පළමුවන සොතාපත්තිය යැ. විපඤ්චිකඤ්ඤා පුද්ගල මෘදු වූ ශ්‍රද්ධාදි ඉන්ද්‍රියයන්ගෙන් දර්ශනභූමියට පැමිණ සොතාපත්තිඵලයට පැමිණෙයි, කොලංකොල ද වෙයි, මේ දෙවැනි සොතාපත්තිය යැ, එහි නෙය්‍ය පුද්ගල දර්ශනභූමියට පැමිණ සොතාපත්තිඵලයට පැමිණෙයි. සත්තක්ඛන්තූපරම ද වෙයි. මේ තුන්වැනි සොතාපත්තිය පුද්ගල යි.

එහි තෙල යුක්ති ඇත, මෘදු-මධ්‍යාධිමාත්‍ර වූ ඉන්ද්‍රියයන්ගෙන් මෘදු මධ්‍ය අධිමාත්‍ර වූ භූමිය පසක් කරන්නේ යැ, පනාමහාත් සක්කායදෘෂ්ටි ප්‍රභාණයෙන් දෘෂ්ටිගතයන් දුරු කරන්නේ යි. මේ 'යුක්තිභාර' යි.

4. එහි 'පදට්ඨාන' කවරෙ යැ : එහි, සක්කායදෘෂ්ටිය සියලු මිත්ථයාදෘෂ්ටියට පදට්ඨාන යැ, සක්කායදෘෂ්ටිය නාමරූපයට පදට්ඨාන යැ, නාමරූපය සක්කායදිට්ඨියට පදට්ඨාන යැ. රූපී පඤ්චෙන්ද්‍රියයෝ රූපරාගයට පදට්ඨාන යැ, භවිකතාය අභවිකාරයට පදට්ඨාන යි. (මේ පදට්ඨාන යි.)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

5. තත්ත්ව කතමො ලක්ඛණො : ද්විසු දිට්ඨිසු පභිනාසු තත්ත්ව ඵකසට්ඨි දිට්ඨිගතානි පභානං ගව්ඡනති, උඬං ච අධො ච මිතරුගො සබ්බරජ්ජිගෙසු විතරුගො හොති. තජ්ජා පරභුමිං, ඉදං පච්චයනති යථාභූතං පණ්ණති. සො සබ්බපට්ඨවසනුපාදං ආමසති. අයං ලක්ඛණො භාණ්ඩං.

6. තත්ත්ව කතමො චතුබ්දුගො භාරො : ඉමමි සුතෙන භගවතො කො අධිපායො : යෙ සත්තා යෙහොතිරමිසානති, තෙ දිට්ඨිපපභානාය වායමිසානති. අයමෙත්ථ භගවතො අධිපායො, අයං චතුබ්දුගො භාණ්ඩං.

7. තත්ත්ව කතමො ආචමෙට්ඨො භාරො : යානිමානි මුද්දති පඤ්චිත්ථි-යානි තානි ඔරමායානි පඤ්චිත්ථි, සබ්බෙන සබ්බං සමුහනති අභිජ්ඣා බ්‍යාපාදෙ ච භාවනාවතෙන¹ න සෙකාය² විමුක්ඛිතං බලං සද්ධා, උඬමායානි දිට්ඨිවතෙන බලං සද්ධා විරිසිත්ථි³ ආරතිතතතා⁴ සතිත්ථි⁵ මහාසිතතතා අවනතං නිව්ඪං ගව්ඡනති. තත්ත්ව යානි ඉත්ථිකානි, අයං මග්ගො, සංකිලෙසපභානං අයං නිරොධො, අයං අනුපාදධමෙට්ඨො, ඉදං දුක්ඛං, අයං ආවට්ටො භාණ්ඩං.

8. තත්ත්ව කතමො විභතතිභාරො : ‘අයමභමසමි’ති යො සමනුපසාසති, සො ච ඛො අධිමතෙන ලොකිකායං භුමිං න භූ අරියෙන පයොගෙන සො සකකායදිට්ඨි⁶ පජ්ඣති. යං වුච්චති තජ්ජාය භුමිං අධිමතතාය. තත්ත්ව තජ්ජාය භුමිං පඤ්චති ආකාරෙති අධිමතතතං පටිලභති : සිලෙන වතෙන බහුසථෙවන සමාධිතා තෙකවමසුඛෙන. තත්ත්ව අපතෙන⁷ පතතසඤ්ඤි අධිමානං ගණ්හාති. ඵතසමි යෙව චත්ථුපතතිතං භගවා ඉදං සුතං භාසති, ‘සිලවා වතමතෙනා’ති. තත්ත්ව යො අපතෙන⁷ පතතසඤ්ඤි තසා යො සමාධි සො සාමිසො කාපුරිසසෙවිතො පන සො, කාපුරිසා වුච්චනති පුජ්ජන්තා. ආමිතං යං ච අරියමහාමාගම ලොකිකං⁸ අනරියං තෙන සමාධි හොති අනරියො කාපුරිසසෙවිතො, යො පන අරියාකාරෙන යථාභූතං න ජනාති න පණ්ණති, සො අධිගමනං පජ්ඣති යො අරියෙන සමාධිතා අකාපුරිස-සෙවිතෙන නිරාමිසෙන නිගාති,⁹ තත්ත්ව අකාපුරිසා වුච්චනති අරියපුගලා. යො තෙති සෙවිතො සමාධි, සො අකාපුරිසසෙවිතො. තසා ඵතං විභජ්ජ ව්‍යාකරණීයං අයමභමසමි’ති අනානුපසාසි තථාගතොති¹⁰.

9. තත්ත්ව කතමො පටිමනනානා : ඉමං අයං අයං භුමිතා කිලෙසා පභානබ්බා, තෙති පටිගතති අනිද්දිට්ඨාපි භගවතා නිද්දිසිතබ්බායො.

1. ඵකා දිට්ඨි - මජ්ඣං.
2. භාවනාකාරෙන - මජ්ඣං.
3. සෙකාය - මජ්ඣං.
4. විරිසිත්ථි - මජ්ඣං.
5. [සරසිතත්ථා - PTS.
සරසිතතතා - මජ්ඣං.
6. සකකායදිට්ඨි - මජ්ඣං, PT
7. අපතෙන - මජ්ඣං, PTS.
8. ලොකිකා - මජ්ඣං, PTS.
9. නිගාති - මජ්ඣං, PTS
10. අසමනුපසාසනො තථා පාතෙති - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

5. එහි 'ලක්බණ්ණාර' කවරෙ යැ : ශාශ්වත උච්ඡේද යන දෘෂ්ටි දෙක ප්‍රතිණ කල්හි එහි එක්සැටක් දෘෂ්ටිගතයෝ ප්‍රභාණයට යෙහි. උඩ ද යට ද චිත්තරාග වූයේ සියලු රජනිය යර්ථයන්හි විගතරාග වෙයි. තද්ජනිත වූ පරභූමියෙහි මේ ප්‍රත්‍යය යයි ඇතිසැටියෙන් දකි, හේ සියලු ප්‍රතිත්‍යයමුත්පාදය ආචර්ෂණ කෙරෙයි. මේ 'ලක්බණ' හාර යි.

6. එහි 'වතුබුහ' හාර කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි ලා භාග්‍යාවතුන් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යැ : යම් සත්ව කෙනෙක් යම් කරුණෙකින් අභිරම්භය කරන්නාහු ද, ඔහු දෘෂ්ටිප්‍රභාණය පිණිස වැයම් කරන්නාහු යැ, මේ මෙහි භාග්‍යාවතුන් වහන්සේගේ අදහස යි. මේ 'වතුබුහ' හාර යි.

7. එහි 'ආවට්ඨහාර' කවරෙ යැ : යම් මේ මෘදු වූ පඤ්චන්ද්‍රිය කෙනෙක් වෙත් ද, ඔහු ඔරම්භාගිය පඤ්චන්ද්‍රියයෝ යි. අභිධ්‍යාව හා ව්‍යාපාදය ද සියල්ලෙන් සියල්ල සමුත්තය කෙරෙත්. භාවනාවශයෙන් ශෛක්ෂවිච්ඡික්තිහුගේ ශ්‍රද්ධාබලය වේ. (උද්ධං භාගියානි දිට්ඨිවසෙන බලං සද්ධං ?) වර්ධිත්තිය ආරබ්ධ බැවින් ද සතිත්තිය මාර්ගයට ගිත බැවින් ද අත්‍යන්තනිෂ්ඨාවට යෙහි. එහි යම් ඉන්ද්‍රිය කෙනෙක් ඇද්ද මේ මාර්ග යැ, සංකිලය ප්‍රභාණය නිරෝධ යැ, මතුයෙහි අනුත්පාදස්වභාව යන මේ දුක්ඛ යැ. (?) මේ 'ආවට්ඨහාර' යි.

8. එහි 'විගත්ති' හාර කවරෙ යැ : "මේ මම් වෙමි" යමෙක් (දිට්ඨි විසින්) දකි ද, හේ වූ කළි අධිමාත්‍ර වූ ලොකික භූමියෙහි යැ, හේ ආයාච්ඡයෝගයෙන් සක්කායදිට්ඨිය නො හරී, අධිමාත්‍ර වූ තජ්ජනික භූමියෙහි යම් ප්‍රභාණයෙක් කියනුලැබේ ද එය යි. (?) එහි පස් ආකාරයෙකින් තජ්ජනික භූමියෙහි අධිමාත්‍ර බව ලබයි : ශීලයෙන් ව්‍රතයෙන් බහුශ්‍රැත බැවින් සමාධියෙන් තෛෂ්ට්‍රමාසුබයෙන් යන පස්අයුරෙනි. එහි නොපත් මාර්ගයෙහි ප්‍රාප්ත යැ යන සංඥ ඇතියේ අධිමාත්‍යය ගනී. මේ වස්තුහුගේ උත්පත්තියෙහි වැඩුණු මේ සූත්‍රය වදරනි : "ව්‍රතමාත්‍රයෙන් සිල්වත් වේ" යයි. එහි යමෙක් අප්පත්ත යෙහි පත්තසඤ්ඤි වේ ද, ඔහුගේ යම් සමාධියෙක් වේ ද ඒ සමාධිය සාමිස යැ යළි ඒ සමාධිය කාපුරුෂසේවිත යැ, 'කාපුරිය' යි පෘථව්ජනයෝ කියනු ලැබෙත්. ආයාච්ඡාර්ග යට පැමිණ යම් ආමිසයක් (?) ලොකික අනායාච්ඡ වේ ද, එහෙයින් සමාධිය අනායාච්ඡ කාපුරුෂසේවිත වෙයි, යළි යමෙක් ආයාච්ඡාරයෙන් යථාභූත වැ නො දනී ද නො දකී ද, හේ අධිගමය දුරුකෙරෙයි, යමෙක් අකාපුරුෂසේවිත වූ නිරාමිස වූ ආයාච්ඡාරයෙන් නිර්වාණය කෙරේද එහි 'අකාපුරිය' යි ආයාච්ඡද්වයලයෝ කියනු ලැබෙත්. ඒ ආයාච්ඡාරය විසින් සෙවුනාලද යම් සමාධියෙක් වේ ද, ඒ සමාධිය 'අකාපුරිය සෙවිත' නම් වේ. එහෙයින් තෙල 'අයමහමස්මිති අනාත්‍යපස්සි තථාගතො' යනු විභාග කොට ප්‍රකාශ කළයුතු යි. මේ 'විගත්තිහාර' යි.

9. එහි "පරිවත්තනහාර" කවරෙ යැ : මේ දර්ශනභූමියෙන් ක්ලේශයෝ ප්‍රතිණ කළයුත්තාහුය, (තෙහි ?) ප්‍රතිණ කරනු ලැබෙත්. භාග්‍යාවතුන් විසින් නොදක්වන ලද්දහු නමුදු දක්වියැයුත්තාහුය.

10. තථ කතමං චෙච්චිනං : යා සක්කායදිට්ඨියා අත්තදිට්ඨියා. අයං භුමි, යෙ කිලෙසා පභානබ්බා, තෙ අපපතියනාති. අනිද්දිට්ඨාපි ගගචතා සස්සතදිට්ඨි ච උචේදදිට්ඨි ච, සා පරියන්තදිට්ඨි ච. යා අපරියන්තදිට්ඨි ච, සා සස්සතදිට්ඨි ච, යා උචේදදිට්ඨි සා නත්තිකාදිට්ඨි. යා සස්සතදිට්ඨි, සා අකිරියදිට්ඨි, ඉදං චෙච්චිනං.

11. තථ කතමා පඤ්ඤානති : තණ්හා සංතොජනපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤානතා, මග්ගො පටිලාභපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතෙනා. ඉන්ද්‍රිය පටිලාභපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතතාති.

12. තථ කතමො ඛතරණො : සක්කායො දුක්ඛං දස්සනා පභානබ්බො¹. සමුදයො මග්ගො ඉන්ද්‍රියානි තානි ච නිද්දිට්ඨානි බ්බුධාතු-ආයතනෙසු.

13. තථ කතමො සොධිතො භාරො : යඤ්ඤි ආරබ්භ ගගචතා ඉදං සුත්තං ගාසිතං, සො ආරම්භො² නිද්දිට්ඨො.

15. තථ කතමො පටික්ඛාරො : නාමරූපස්ස හෙතු පච්චයොපි විඤ්ඤාණං හෙතු ඛිජං. තෙන අවිජ්ජා ච සබ්බාරා ච පච්චයො. නිවින්නතියො³ න අපරො පරියායො සබ්බගවො, යෙ ච සබ්බ-ගවස්ස හෙතු පරහණ්ඨපච්චයො, (?) ඉති සම්මාදිට්ඨියා⁴ පරතො ච භොසො යොනිසො ච මනසිකාරො පච්චයො. යා පඤ්ඤා උප්පාදෙති. එසා හෙතු සම්මාදිට්ඨියා, සම්මාතඛිකපෙසා ගචති, යා සම්මාසම්මාති. අයං පරික්ඛාරො.

16. තථ කතමො සම්මාරොපනො : ‘අගමහමසම්’ති අගමත්‍රපසති දුක්ඛතො රොගතො -පෙ- (පඤ්ඤාස පදාති.)

7 - 7

“සිලානි ගතෙන, කිම්පතියානි කිමානිසංසානි? සිලානි ආනාද, අවිප්පට්ඨාරත්ථානි” යාව විමුතති.

තථ දුට්ඨො අත්ථො : පුරිසත්ථො ච වචනත්ථො ච.

තථ කතමො පුරිසත්ථො : යායං න පච්ජානුතාපිතා, අයං අවිප්පට්ඨාරො, අයං පුරිසත්ථො. යථා කොචි බුහුයති ඉමමත්ථ මාසෙවති සො හණ්ණය්‍ය, ‘කිඤ්චි මමෙත්ථ අධිතං තස්සත්ථාය ඉදං කිරියං ආරභාමි’ති. අයං පුරිසත්ථො.

1. [දස්සනපභානබ්බො - මජ්ඣං.
2. දස්සනපභානබ්බො - PTS.
3. ආරබ්භ - මජ්ඣං, PTS.
4. නිවින්නතියො - මජ්ඣං.
5. සම්මාදිට්ඨි - මජ්ඣං, PTS.

10. එහි 'වෙවචන' කවර : සත්කායදාෂ්ටියට ආත්මදාෂ්ටියට යම් මේ භූමියක් ඇද්ද, යම් ක්ලේශ කෙනෙක් ප්‍රතිභා කළ යුත්තාහු ද, ඔහු ප්‍රතිභා නොවෙත්. (?) (අනිද්දිවයාපි හභවතා . . . සා අකිරියදිට්ඨි ? ව්‍යාකූල තැනෙකි) මේ වෙවචන යි.

11. එහි 'පඤ්ඤාත්ති' කවර : තභ්භාව සංයෝජනපඤ්ඤාත්තියෙන් පනවන ලද, ථාර්ග්‍ය ප්‍රතිලාභපඤ්ඤාත්තියෙන් පනවනලද, ඉන්ද්‍රියයෝ ප්‍රතිලාභපඤ්ඤාත්තියෙන් පනවන ලදහු යැ.

12. එහි 'ඔතරණ' කවරෙ යැ : යත්කායය දූෂිතතා යැ, දර්ශනයෙන් ප්‍රතිභා කළයුත්තෝ යැ. සමුදය ද මාර්ගය ද ඉන්ද්‍රියයෝ ද ස්කන්ධ ධාතු ආයතනයන්හි ලා දක්වනලද්දහු යි.

13. එහි 'සොධනභාර' කවරෙ යැ : යම් කරුණක් අරබයා භාග්‍යවතුන් වීසින් මේ යුත්‍රය වදරන ලද ද, ඒ (දූතගනු කැමැති අර්ථ සංඛ්‍යාත) ආරම්භය දක්වන ලදි.

15. එහි 'පරික්ඛාර' කවරෙ යැ : නාමරූපයට විඤ්ඤාණය හේතු ද ප්‍රත්‍යය ද වෙයි. (තණ්හා සංඛ්‍යාත) ඕෂ්ඨ හේතු යැ, එහෙයින් අවිද්‍යාව ද සංස්කාරයෝ ද ප්‍රත්‍ය ය., (නිවත්තනියො . . . පරහණ්ඩපට්ඨියො ?) මෙසේ සම්මාදිට්ඨියට පරතොසොසය ද යොනිසොමනයිකාරය ද ප්‍රත්‍යය වෙයි. යම් ප්‍රඥවක් උපදවා ද, කෙල ප්‍රඥව සම්මා දිට්ඨියට හේතු යැ, එයින් සම්මාසංකප්ප උපදි. (යා සම්මාසමාධි ?) මේ පරික්ඛාර යි.

16. එහි 'සම්මොපන' කවරෙ යත් : " මේ මම් වෙමි " දෘෂ්ටිවශයෙන් නො දක්නේ දුක්ඛ වශයෙන් රොග වශයෙන් දකී. (පසළොස් පදයෝ දුක්ඛීය යුත්තාහු ය.)

7 — 7.

"ස්වාමිනි, (කුශල) ශීලයෝ කුමක් අර්ථ කොට ඇත්තාහු ද ? කුමක් අනුසස් කොට ඇත්තාහු ද ? ආනන්දය, ශීලයෝ අවිප්‍රතිසාරය අර්ථ කොට ඇත්තාහු යැ." විමුක්තිය දක්වා විස්තර යි. (දයකධිගුත්තරයෙහි සූත්‍රය.)

එහි පුරුෂාර්ථය ද චිත්තාර්ථය දැයි අර්ථය දෙවැදෑරුම් වෙයි.

එහි පුරුෂාර්ථ කවරෙ යැ : යම් මේ පසුවැ නො තැවෙනබවක් ඇද්ද, මේ අවිජ්ජා සාර යැ, මේ පුරුෂාර්ථ යි. යම්සේ කිසිවෙක් (යමක්) වඩා ද, මේ අර්ථය ආයෝගන කෙරේ ද, භෙතම මෙසේ කියන්නේ යැ : ' මෙහි ලා කිසිවක් මා අයත් වේ ද, ඒ සඳහා මේ ක්‍රියාව ආරම්භ කෙරෙමි යි, මේ පුරුෂාර්ථ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තථ කතමො චම්භජේථො : සීලානි කාසිකං වා, වාචසිකං වා, සුචරිතං. අවිපාටිසාරොති තථ සීලස්ස විනයස්ස ච භාසො යෙව අනඤ්ඤා සුභතකම්මතා සුචරිතං, අයං අවිපාටිසාරෙ. එවං යාව විමුක්තනිති එකමෙකස්මිං පදෙ දො අත්ථා, පුරිසජේථා ච වචනජේථා ව. යථා ඉමමනි සුනෙත එවං සබ්බෙසු සුනෙතසු. දො දො අත්ථා. පරමජේථා¹ උත්තමජේථා ව.

යං කිබ්බානසව්ජිකං නිස්සංය යං සකං සව්ජිකානබ්බං භවති, යො වුච්චති කතනබ්බස්ස කතාති². අයං පුත වෙච්චනං සමපජානාති. ඉමිනා නිසුත්තත්ථමිතිලබ්භානති වචනජේථා.

තථ යං අත්ථං සාවකො අභිකම්බති, තස්ස යො පටිලාභො, අයං පුරිසජේථා. යං යං භගවා ධම්මං දෙසෙති, තස්ස තස්ස ධම්මස්ස යං අත්ථවිඤ්ඤානති, අයං අත්ථා.

තථ සීලානං අවිපාටිසාරෙ අත්ථොපි අනිසංසොපි. එයො ච අනිසංසො යං දුග්ගතීං න ගව්ජති, යථා තං භගවතා.³

“එසානිසංසො ධම්මෙ සුචිනෙත.

න දුග්ගතීං ගව්ජති ධම්මවාටි” අයං අත්ථා.

යං පුරිසො භාවනාභූමියං සීලානි ආරබ්භ සීලෙන සංයුතො භොති, එවං යාව විමුක්තනි යථා⁴ සීලකම්බො.

තථ යො ච අවිපාටිසාරො අනුසයවසෙන නිද්දිට්ඨො, තං ව සීලං, අයං සීලකම්බො. පාමොජ්ජිතිපස්සඤ්ඤිති ව සමාධිජ්ඣයෙන, අයං සමාධිකම්බො. යං සමාධිතො යථාභූතං පජානාති, අයං පඤ්ඤාකම්බො. ඉමෙ තයො ඛකා සීලං සමාධි පඤ්ඤා ව.

තථා සීලං පරිපුරෙති යං විරිසිජ්ඣයං තෙන කාරණෙන සො සීලං පරිපුරෙති, අනුපානනස්ස ච අකුසලස්ස අනුපාදාය වායමති. උපනතස්ස ච පභානාය. අනුපානනස්ස ච කුසලස්ස උපාදාය, උපනතස්ස ච කුසලස්ස භියොභාවාය, ඉති විරිසිජ්ඣයං නිද්දිට්ඨං. තථ යො සමාධිකම්බො, ඉදං සමාධිජ්ඣයං. පඤ්ඤාකම්බො පඤ්ඤිජ්ඣයං. තං චතුසු සම්මප්පධානෙසු දට්ඨබ්බං. තථා යො අනුපානනස්ස ච අකුසලස්ස අනුපාදාය වායමති, ඉදං පඨමං සම්මප්පධානං. යං උපනතස්ස ඉදං දුතියං, චතතාරි සම්මප්පධානානි චතුසු කානෙසු පස්සිතබ්බානි. තථා සීලකම්බෙන නෙකම්මධාතු ව ආදිකා.⁵

තයො ච විතකකා නෙකම්මවිතකෙකා අබ්භාපාදවිතකෙකා අවිසිංසාවිතකෙකා ච සාධාරණභූතා යා පියායමානස්ස පාමොජෙජන ඉදං කාසිකං සුඛං ආනිතං අනියමිති පෙමෙන? ඉදං දුක්ඛං. යො තථ අවිකෙට්ඨො, අයං සමාධි. ඉදං පඤ්ඤිඛිතිකං පඨමං කානං.

1. අයං හි පරමජේථා - මජ්ඣං.

3. භගවා - මජ්ඣං, PTS.

2. කතස්ස කත්ථොති - ම.

4. තථා - මජ්ඣං, PTS.

5. අධිකා - මජ්ඣං.

එහි වචනාර්ථ කවරේ යැ : සිලයෝ නම් : කෘෂික හෝ වාඩියක හෝ සුවරිත යැ. 'අවිජ්ජාසාර' යනු : එහි ශීලයාගේ ද මුත්‍රයාගේ ද භාසය (දීප්තිය ?) මැ යැ, අනෙකක් නො වේ. සුක්කාක කර්ම ඇතිබව සුවරිත යැ, මේ අවිජ්ජාසාර යි. මෙසේ 'විමුක්ති' යනු දක්වා එකෙකි පදයෙහි පුරුෂාර්ථ ද වචනාර්ථ දැයි අර්ථයෝ දෙදෙනෙක් වෙති. මේ සූත්‍රයෙහි යම් සේ ද, එපරිද්දෙන් සියලු සූත්‍රයන්හි පරමාර්ථ ද උත්තමාර්ථ දැයි දෙ දෙ අර්ථයෝ වෙත්.

(යං නිබ්බානසම්මුඛං වචනන්තො ? මුළු වාක්‍යය ම ව්‍යාකූලය. විමසන්නේ මැනවි.)

එහි යම් අර්ථයක් ග්‍රාහක කැමැති වේ ද, ඔහුගේ යම් ප්‍රතිලාභයක් වේ ද, මේ පුරුෂාර්ථ යැ, බුදුහු යම් යම් දහමක් දෙසන සේක් ද, ඒ ඒ ධර්මයාගේ යම් අර්ථවිච්ඡේදනයක් ඇද්ද, මේ අර්ථ යැ.

එහි ශීලයන්ගේ අවිප්‍රතිසාරය අර්ථ ද ආනිසංස ද වෙයි. තෙල ආනිසංසය ද දුගතිට නොයෙයි යන යමක් ඇද්ද එය යි. භාෂාවකුත් විසින් එය මෙසේ වදන ලද :

"දන සිලාදි කුශල ධර්මය පටිච්ඡ නිවර්තන තෙල අනුසස් වෙයි : ධර්මවාරි පුද්ගල නිරයාදි දුගතියට නො යේ යයි. මේ අර්ථ යි.

යම් භෙයකින් පුරුෂ භාවනාභූමියෙහි සිල් අරබයා සිලයෙන් යුක්ත වූයේ වේ ද, ශීල ස්කන්ධ යම් සේ ද එපරිදි විමුක්තිය දක්වා (විස්තර යි.)

එහි යම් අවිජ්ජාසාරයෙන් අනුසය වශයෙන් දක්වන ලද ද, ඒ සිලය ද (අවිජ්ජාසාර විසින් දක්වන ලදී. මේ ශීලස්කන්ධ යි. පාමාප්ප පිති පස්සද්ධි යනු ද සමාධිත්තිය යෙන් (සංගාථිත යැ.) මේ සමාධිස්කන්ධ යි. යම් භෙයකින් සමාහිත වූයේ තත්ත්වයාකාර යෙන් දුගතිය ද, මේ ප්‍රඥස්කන්ධ යි. සිල සමාධි පඤ්ඤා යන මේ තුන් ස්කන්ධයෝ යි.

එපරිද්දෙන් යම් විරිධිභූත්වයක් ඇද්ද (එයින්) සිල් පුරයි. එ කරුණෙන් මේ සිල් පුරයි : නූපත් අකුශලයාගේ නො ඉපැදීම පිණිස වැයම් කරයි, උපත් අකුශලයාගේ ප්‍රභාණය පිණිස ද නූපත් කුශලයාගේ ඉපැදීම පිණිස ද උපත් කුශලයාගේ බහුලභාවය පිණිස ද වැයම් කරයි. මෙසේ විරිධිත්තිය දක්වන ලදී. එහි යම් සමාධිස්කන්ධයක් ඇද්ද මේ සමාධිත්තිය යි. ප්‍රඥස්කන්ධය පඤ්ඤාත්තිය යි. එය සතර සමාත්තප්‍රධාන යෙහි ලා දහයකි. එසේ ම යමක් නූපත් අකුශලයාගේ නො ඉපැදීම පිණිස වැයම් කෙරේ ද, මේ පළමුවන සම්මප්පධාන යැ, උපත් අකුශලයාගේ මේ දෙවැන්න යැ. සතර සමාත්තප්‍රධානයෝ සතර ධ්‍යානයන්හි දක්කයුක්තාහු යැ. එසේ ම ශීලස්කන්ධ යෙන් නෙක්ඛම්මධානුව ද ආදිය වේ.

නෙක්ඛම්මවිතක්ක යැ අව්‍යාපාදවිතක්ක යැ අවිභිංසාවිතක්කය දැයි සාධාරණ වූ තුන් විතර්කයෝ වෙති. (යා පියායමානස්ස ඉං දුක්ඛං ?) එහි යම් අවික්ෂේපයෙන් වේ ද මේ සමාධි යැ, මේ පඤ්චාංගික ප්‍රථමධ්‍යාන යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

යා¹ වේතසිකා පසාදාසි සවිතකකං සවිචාරං විරෝධානං.² යො කිලෙසො ච පරිදානො, සො පඨමෙ ක්කානෙ තීරුඤ්ඤා. තත්ථ³ යං ච කිලෙසපසාදාසි යං ච විතකකවිචාරානං පසාදාසි, උභයෙපි එතෙ ධම්මෙ පසාදාසි.⁴ තත්ථ කායසා විතකසා ච සුඛං සුඛායනා, අයං පිඨිසුඛිනො පසාදාසි, යොපි එකොදිභාවො විතකසා, තෙන එකොදිභාවෙන යං විතකසා අජකිතතං සම්පසාදනං, ඉදං චතුර්ථං ක්කානං. ඉති අජකිතතං ච සම්පසාදෙ වේතනො ච එකොදිභාවො පිඨි ච සුඛං ච, ඉදං දුතියං ක්කානං චතුර්ඛිතිකං.

යො පසාදාසිකායො සුඛං වේදෙති, තෙන අධිමනෙතන සුඛෙන ඵරිකා⁵ සුඛං වේතසිකං යං, සො පිඨිවිතරාගො, එවං තසා පිඨිවිතරාගතාය උපෙකකං පටිලහති, සො පිඨියා ච විරාගා උපෙකකං පටිලහති, සුඛං ච පටිසංවේදෙති, සති ච සම්මප්පඤ්ඤා⁶ පටිලහති, සවෙ සති එකගතා, ඉදං පඤ්චඛිතිකං තතියං ක්කානං.

යං සුඛිනො විතතං සමාධියති, අයං එකගතාය පරවිධානො, විධානභාගියා⁷ පඨමෙ ක්කානෙ අත්ථි විතෙතකගතා නො චක්ඛුසා වේදනා, සබ්බං පාරිසුරිං ගවුජති. යථා චතුර්ථෙ ක්කානෙ තථා යං උපෙකකා පසාදාසි සතිසම්පජඤ්ඤා විතෙතකගතා ච, ඉදං චතුර්ථං ක්කානං.

යථා සමාධි දක්ඛසිතබ්බො⁸ තථා පඤ්ඤාදියං තං චතුසු අරියසම්මවසු පසසිතබ්බං. යං සමාගිනො යථාභූතං පජානාති, සා පජානනා චතුර්ඛියා : අසුභනො අනිච්චනො දුක්ඛනො අනත්තනො ච, යදුරම්මණං තං දුක්ඛං අරියසම්මං, යං පජානනො නිබ්බිඤ්ඤා විමුච්චති අයං මග්ගො⁹ තථා යං කාමාසවසා පභානං භවාසවසා දිට්ඨාසවසා අවිජ්ජාසවසා, අයං නිරෝධො, අපාතිනමුඛිතං අසවා සමුදයො¹¹ ඉමානි චතතාරි අරියසම්මානි යථා පඤ්ඤාදියං පසසිතබ්බං. යථායං සමාගිනො යථාභූතං පජානාති, අයං දක්ඛනමුඛි, සොතාපතතිඑලං ච. යථාභූතං පජානනො නිබ්බිඤ්ඤා ඉදං තත්ථකං ච කාමරාගඛාපාදං සකදගාමිඑලං ච. යං නිබ්බිඤ්ඤා විරජ්ජති, අයං පඨමජකානභාවනාමුඛි ච රාගවිරාගා වේතොවිමුත්ති අභාගාමිඑලං ච. යං විමුත්ති වුච්චති,¹² අයං අවිජ්ජාපිට්ඨා පඤ්ඤා විමුත්ති අරගතතං ච.

1. කා - PPS.
2. විරෝධානං - මජ්ඣ.
3. තත්ථ - මජ්ඣ.
4. පසාදාසි - මජ්ඣ., PTS.
5. ඉදං - මජ්ඣ., PTS.
6. ඵරිකා - PTS.
7. [සමාපඤ්ඤා - මජ්ඣ.
[සමාපඤ්ඤා - PTS.
8. පරවිධානභාගියා - මජ්ඣ.
9. දක්ඛසිතබ්බං - මජ්ඣ., PTS.
10. අයං මග්ගො - ඉති පොඤ්ඤා නිජ්ඣ.
11. අසවාසමුදයො - මජ්ඣ., PTS.
12. විමුච්චති - මජ්ඣ.

යම් වෛතසික පස්සද්ධියක් ඇද්ද, සවිතර්ක වූ සවිචාර වූ (විරෝධානං ?) පරිදහ වූ යම් ක්ලේශයෙකුත් ඇද්ද, එය ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි නිරුද්ධ යැ. එහි යම් කිලෙසපස්සද්ධියකුත් ඇද්ද විතක්ක විචාරයන්ගේ යම් පස්සද්ධියකුත් ඇද්ද, තෙල දහම් දෙක මැ පස්සද්ධි වේ. (?) එහි කායයාගේ ද චිත්තයාගේ ද යම් සුවයෙක් සුඛාකාරයෙක් ඇද්ද, මේ ප්‍රීතිසුඛ ඇත්තහුගේ පස්සද්ධි වෙයි. චිත්තයාගේ යම් එකොදිභාවයෙක් ඇද්ද ඒ එකොදිභාවය හේතු කොට චිත්තයාගේ අධ්‍යාත්මයෙහි යම් සම්ප්‍රසාදයෙක් වේ ද, මේ සතරවැනි ධ්‍යානාභිග්‍යයැ, මෙසේ අධ්‍යාත්මයෙහි සම්ප්‍රසාදය ද චිත්තයාගේ එකොදිභාවය ද ප්‍රීතිය ද සුඛය ද යන මේ දෙවැනි ධ්‍යානය සතර අංගයෙක් ඇත්තේ යැ.

යමෙක් සැහැල්ලු වූ කාය ඇතිසේ සුව වීදී ද, ඒ අධිමාත්‍ර වූ සුඛයෙන් පැනීය යම් වෛතසික සුඛයක් වීදී ද, ඒ ප්‍රීතිවීරාගය යි. මේ මෙසේ ඒ ප්‍රීතිවීරාගතායෙන් උපෙක්ෂාව ලබයි. හේ ප්‍රීතියෙන් ද වීරාගයෙන් උපෙක්ෂාව ලබයි. කායික සුවය ද වීදී, සමාක් ප්‍රඥයෙන් සමානිය ද ලබයි. (සවෙ සති එකත්තො?) මේ පඤ්චාධිභික වූ තෘතීය ධ්‍යාන යි.

යම්භෙයෙකින් සුව ඇතියහුගේ සිත සමාධියට යේ ද, මේ එකාග්‍රතායෙන් (පරාවිධානො විධානාභාගියා ?) ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි විත්තෙකාග්‍රතා ඇත, වක්ඛුස්සුගේ වෙදනා නො වේ. සියල්ල පිරිමට යෙයි. (?) චතුර්ථධ්‍යානයෙහි යම්සේ ද, එපරිද්දෙන් යම් උපෙක්ෂාවක් ඇද්ද, එය යටපත් කෙරෙමින් සතිසම්පජ්ඣෙය ද විත්තෙකත්තාව ද වේ. මේ චතුර්ථ ධ්‍යාන යි.

යම්සේ සමාධි දක්වියැසුන්නේ ද, එසෙයින් පඤ්ඤින්ද්‍රිය දක්වියැ යුතු. එය සතර ආයාසිත්‍යයෙහි ලා දක්ක යුතු. සමාහිත වූයේ යම් දහමක් යථාභූත වැ දැනගනී ද, ඒ පජානනය සිව්වැදුරුම වෙයි : අභුභවශයෙන් දුඃඛවශයෙන් අනිත්‍යාවශයෙන් අනාත්ම වශයෙන් දැයි කියයි. යම් ආලම්බනයෙක් ඇද්ද, එය දුඃඛායාසිත්‍යය යැ, යමක් දැන ගනිමින් නිර්වේදයට පැමිණේ ද විමුක්ත වේ ද, මේ මාර්ගසත්‍ය යැ, යම් කාමාප්‍රවයාගේ ප්‍රභාණයෙක් හවාසව - දිට්ඨාසව - අවිජ්ජාසවයාගේ ප්‍රභාණයෙක් ඇද්ද, මේ නිරෝධ යැ, අප්‍රචිණභූමියෙහි ආසුචයෝ සමුදයසත්‍ය යැ. මේ සතර ආයාසිත්‍යයෝ යි. යම්සේ පඤ්ඤින්ද්‍රිය දක්කයුතු ද, යම්සේ මේ (සුද්ගල) සමාහිත වූයේ යථාභූත වැ දැනගනී ද, මේ දර්ශනභූමි ද සොනාපත්තිඵලය ද වේ. යථාභූතව විදසුන් නැණින් දැනගන්නේ නිර්වේදයට පැමිණෙයි යන මෙය තුනී වූ කාමරාගව්‍යාපාදය ද සකදගාමිඵලය ද වෙයි. නිර්වේදයට වීරාගයට පැමිණෙයි යන මෙය ප්‍රථමධ්‍යාන භාවනාභූමි ද රාගවීරාගවේතො විමුක්ති ද අනාගාමිඵල ද වෙයි. යමක් 'විමුක්ති' යි කියනු ලැබේ ද, මේ අවිජ්ජා වීරාග පඤ්ඤාවිමුක්ති ද රහත් ඵල ද වේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඉමෙ අවිපාටිසාර, ච විරිසිඤ්ඤං ච චන්තාරො, සමමපාධානා අවිපාටිසාර, තං ච උපරි යාව සමාධි, එවං තෙ චන්තාරි ක්කානාති සමාධිඤ්ඤං ච, යං සමාහිතො යථාභුතං පජානාති. ඉමෙ චන්තාරො, සතීපට්ඨානා, සීලපාරිසුරිමුපාදාය වාගසංහිතෙන ච නිබ්බෙධිකානං ච තීම්භනානං අනාවිලම්භා,¹ ඉදං සතීඤ්ඤං චන්තාරො, සතීපට්ඨානා, යං පුන ඉමාය ධම්මදෙසනාය තිසු ථානෙසු දිවේඨාගමනකීඤ්ඤං කිලෙසපභානෙන ච සෙසකසීලං, ඉදං සද්ධිඤ්ඤං චන්තාරි ච සොතා-පතභිග්ගානි එලානි. සමාධිඤ්ඤාති සොපනියාහාරීති සබ්බසුතෙසසු තිද්දසිතබ්බාති යං ක්කානං පටිලභනං විරියගතිතං යෙව සද්ධං පඵස්සරතො, අයං සුතමසී පඤ්ඤා යො සමාධි පුබ්බාපරනිමිත්තාභාසො අනොමගතිතාය යථාකාමො, අයං වින්තාමසී පඤ්ඤා. යං තථා සමාහිතො යථාභුතං පජානාති, අයං භාවනාමසී පඤ්ඤා. අයං සුතතතිද්දෙසො.

ඉමං සුතතං නිබ්බෙධගාමිකං බුජ්ඣකාරධිකං බුජ්ඣිතබ්බං. යෙති අබේතති සමන්තාගතා². තං බුජ්ඣස්සනාති තස්ස අභිනාති බුජ්ඣස්සනාති, තෙන බොජ්ඣබ්බිකා. තථා ආදිතො යාව සීලං චතං දේතනා කරණීයා, කිස්ස සීලාති පරිපුරෙති.

අනුපාතනස්ස ච අකුසලස්ස අනුපාදාය උපාතනස්ස ච අකුසලස්ස පභානාය අනුපාතනස්ස කුසලස්ස උපාදාය උපාතනස්ස ච කුසලස්ස ගිගෙයාභාවාය, ඉදං විරියං තස්ස තස්ස බුජ්ඣිතකස්ස අභිනනාති. අයං විරියසමෝජ්ඣබේතො. ඉමිනා විරියෙන දො ධම්මා ආදිතො අවිපාටිසාරො පාමොජ්ජඤ්ඤා යං පුන පිතී අවිපාටිසාරපට්ඨාය පාමොජ්ජපට්ඨාය, අයං පිතීසමෝජ්ඣබේතො, යං පිතීමනස්ස කාසො පස්සමානාති, අයං පස්සද්ධිසමෝජ්ඣබේතො. තෙන කාසිකසුඛමානීතං යං සුඛිතො වින්තං සමාධිගතී, අයං සමාධිසමෝජ්ඣබේතො. යං සමාහිතො යථාභුතං පජානාති අයං ධම්මවිචිතසමෝජ්ඣබේතො. යං සීලමුපාදාය පඤ්චන්තං බොජ්ඣබ්බිකානං උපාදායානුලොමිතා නිමිත්තායනා පිතීභාගිතානං ච විසෙසභාගිතානං ච අපිලාපනතාසහගතා භොති, අනවමග්ගො අයං සතීසමෝජ්ඣබේතො. යං යථාභුතං පජානාති අවිචාරද්ධිවිරියං කාදෙති, උද්ධච්චිතමිති කතා අභිපජනං පෙසෙති, කොසජ්ජකුමිති ගරතිතො රතිතෙති අබේතති බුජ්ඣති යං චක්ඛුසමිථපථං, සං උපෙක්ඛාති. තෙන සං උපෙක්ඛා තස්ස බොජ්ඣබ්බිකස්ස අභිනනාති කරිනි, උපෙක්ඛා සමෝජ්ඣබේතොති වුච්චිතෙ, එතො සුතතතිද්දෙසො.

1. තථා කතමා දෙසනා³: අයමිං සුතෙත චන්තාරි අරියසට්ඨාති දෙසිතාති.

2. තථා කතමො විචයො: “සීලවිතො, අවිපාටිසාරො” භො විමුක්ඛාති, ඉමිස්සාය පුච්ඡාය මිනිකිමන්සමිති? දො පදනි පුච්ඡා, දො පදනි විසජ්ජනාති, ද්විතී පදෙති දො අභිඤ්ඤා ද්විතී වේච්චි පදෙති විසජ්ජනා, කිං පුච්ඡති, නිබ්බාධිකං කායභුමිං⁴. කම්මස්ස තථා හි පතීට්ඨා ච අසෙකෙබ්බ ධම්මෙ උපාදෙති.

1. ආවිලම්භා - PTS.

2. සමන්තාගතං - මජ්ඣං, PTS.

3. දෙසනා කතමං - PTS.

4. කායභුමි - PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

මේ අවිජ්‍යාසාරයෝ ද විරිසිත්වය ද සතර සමාන්තරයෝ ද, අවිජ්‍යාසාරයෝ යි. එ ද මතුයෙහි සමාධිය දක්වා වෙයි. (ඉමෙ අවිජ්‍යාසාරා ව... එසො සුත්තනිදදෙසො ? මෙහි දක්වන විස්තරය බෙහෙවින් ආකූලව ඇත. විමසන්නේ මැනැවි.)

මේ අවිජ්‍යාසාරයෝද, විරිය ඉන්ද්‍රිය ද, සතර සමප්‍රදානයෝද, අවිජ්‍යාසාරයෝම වෙති. එය මත්තෙහි සමාධිය දක්වා වේ. මෙසේ ඒ ධ්‍යාන සතරද සමාධි ඉන්ද්‍රිය ද, සන්තිද්‍රව්‍යා වූ යමක් වේ ද එයද යථා පරිද්දෙන් දැන ගන්නේය. මේ සතර සතිපට්ඨානයෝ සීලය සම්පූර්ණ කිරීමේ සිට පරිත්‍යාගයෙන් යුක්ත වුවන්ට ද, කියුණු අවබෝධයෙන් යුක්ත වුවන්ට ධ නිමිති වූ නොකැලැල් සිත් ඇත්තේය. මේ සතින්ද්‍රියයෙහි සතර සති පට්ඨාන යයි. මේ ධර්ම දේශනාවෙන්, යමක් වනාහී ත්‍රිවිධ ස්ථානයන්හි ඉන්ද්‍රිය කෙලෙස් ප්‍රභාණයෙන් ශෛක්‍ෂ සීලය වඩාද මෙය සද්ධා ඉන්ද්‍රිය වේ. සෝතාපත්ති අංග සතරෙහි එලයෝය. සමාධි ඉන්ද්‍රිය සියළු සුත්‍රයන්හිත් නිර්දේශ කර දක්වන ලද්දේ වෙයි. යම් ධ්‍යානයක් ලබන්නේ විරියයෙන් ගන්නා ලද ස්ථාණයම භූතමය ප්‍රඥාව වේ. පූර්වාපර නිමිති නමැති ආලෝකයෙන් යම් සමාධියක් කැමති පරිදි ලබන්නේ ද එය ලාමක නොවන ගති ඇත්තේය. මෙය චිත්තාමය ප්‍රඥාව හෙවත් සිතීමෙන් ඇති කරගන්නා වූ නුවණය. එසේ සන්තිද්‍රව්‍යා සිතින් යමක් ඇති පරිද්දෙන් දැන ගන්නේ ද මෙය භාවනාමය ප්‍රඥාවයි. මෙය සුත්‍රවල දක්වා ඇති ආකාරයයි.

මේ සුත්‍ර ධර්මය කියුණු අවබෝධ ඇති, අවබෝධ කර ගැනීමෙහි සමත් ඇත්තන් විසින්ම අවබෝධ කරගත යුතුයි. යම් අංගයන්ගෙන් යුක්ත වූ එය අවබෝධ කර ගන්නා වූ ද එහි කොටස් අවබෝධ කර ගන්නා වූ ද එය බෝධි අංග නම් වේ. එසේ මුල සිට සීලය දක්වා සිතිවිල්ල කළ යුතුය. ආදියේ පටන් සීල වේතනා පුත්‍රණ නො කරන්නේ නම් කෙසේ සිල් පිරෙන්නේද නූපන්නා වූ අකුසලයන්ගේ නො ඉපදීම පිණිසද, උපන්නා වූ අකුසලයන් ගේ ප්‍රභාණය පිණිසද, නූපන්නා වූ කුසලයන්ගේ ඉපදීම පිණිසද, උපන්නා වූ කුසලයන් ගේ වැඩි දියුණුව පිණිසද, මේ විරියය ය අවබෝධ කරගන්නා ගේ අංගයෝ වෙති. මේ විරියය බෝධි අංගයයි. මෙම විරියයෙන් විපිළිසරට පත් නොවීම ද ප්‍රමුද්ග බවද මුල සිටම පවත්නේය.

විපිළිසරට පත් නොවීමෙන් හා ප්‍රමුද්ග බවින් යුක්තවේ ද එය ප්‍රීති සම්බෝධි අංගයයි. යම් ප්‍රීති සහගත වූ මනසකින් සන්තූන් වේ ද නිවේද්ද මේ පස්සද්ධි බෝධි අංගයයි. ඔහු විසින් ශාරීරික සුවය එළවන ලද්දේද සැපවත් වූ සන්සුන් වූ සහකින් යුක්ත වේ ද එය සමාධි බෝධි අංගයයි. සමාහිත වූ සිතක් ඇති තැනැත්තෙක් එය යථා පරිදි දැන ගනී ද මේ ධම්මවිමය බෝධාංගයයි. සීලයේ පටන් බෝධි අංග පහක් දක්වා ගැලපෙන නිමිති ග්‍රහණය කරන්නන්ගේ ද, ප්‍රීතියෙන් යුක්ත වන්නන්ගේ ද විශේෂභාවයන්ගෙන් නො ඉලිප්පෙන ස්වභාවයක් වේද, නොමගට නොයමක් වේද, මෙය සති බෝධි අංගයයි. යමක් ඇති පරිද්දෙන් දැනගනු ලබන්නේද දැඩි විරියයෙන් ක්‍රියාත්මක කරන්නේද, උදධවව භූමිය සඳහා ප්‍රාර්ථනා කරන ලද්දේද එම ප්‍රාර්ථනා වෙත කොසප්ප භූමිය ගර්භා කරන ලද්දේද වේ. වක්කු සම්පස්සපයෙන් යමක් අවබෝධ කර ගනීද එය උපේක්‍ෂාවයි. එයින් එම උපේක්‍ෂාව නම් වූ බෝධි අංගයෙහි කොටසක් ලෙස ගෙන උපෙක්ඛා බෝධි අංගයයි කියන ලදී. මෙය සුත්‍ර නිර්දේශයයි.

මෙම කොටස බුද්ධිපයන්හි ත්‍රිපිටක පළමුවන මූලයේ දී සිංහලට පරිවර්තනය කර නොතිබිණි. මෙම කොටස බෙ. සං. ම. මිහිත් බුද්ධිපයන්හි ත්‍රිපිටක පුනරුමුද්‍රණය සඳහාම පරිවර්තනය කර ඇතුළත් කරන ලදී.

1. එහි ' දේසනා ' කවර : මේ සුත්‍රයෙහි සතර ආයතීයත්‍යයෝ දෙසනලද්දහු යැ.

2. එහි ' විවය ' කවරෙ යැ : ' සිල්වත්තට අවිජ්‍යාසාරය වෙයි, විමුක්තිය යනු දක්වා විස්තර යැ. මේ පුවතායෙහි (මිනි කිටත්ථස් මිනි ?) පුවතා පද දෙකෙකි, විසදුම් පද දෙකෙකි. දෙපදයෙකින් දහයුතු දෙකෙකි, දෙපදයෙකින් විසදුම් වෙති. කුමක් පුළුවනි යැ යත් : කර්මයාගේ නිර්බාධ වූ කායභූමිය විවාරයි. ඒ එසේ මැ යැ. අශෝකේෂ

* බර්මයෙහි ප්‍රතිරෝධීය නිර්දේශය.

3. තත් කතමා යුතති : “සිලවතො, අවිපාටිසාරො හවති”, කිං නිව්ඤ්ඤාං ව විරාගො, අජී, එතං යුතති.

4. තත් කතමං පදවිඨානං : විරිගං¹ විරිසිඤ්ඤාං පදවිඨානං. සමාධි සමාධිඤ්ඤාං පදවිඨානං.

5. තත් කතමො, ලක්ඛණො : සිලකඩ්දෙසි වුතො සබ්බෙ තයො ඛක්ඛා වුතො, හවතති සිලමති වුතො සෙසබ්බමානං. සිලං හෙතු ව පට්ටයො ව, තෙ සබ්බෙ බ්බමා වුතො, කොනති, එකමති බොධිපක්ඛිද්ධමෙව වුතො සබ්බෙ බොධිභ්ගමනියා² බ්බමා වුතො හවතති.

6. තත් කතමො, චතුබ්බසො කාරො : ඉමසමිං³ සුතො හගවතො කො අබ්පායො : යෙ අවිපාටිසාරොන ඡඤ්ඤා, තෙ සිලපාරිසුරි හවතති, පාමොඡ්ච්ඤ්ඤා⁴ අවිපාටිසාරි පාරිසුරි. අයං එත් හගවතො අබ්පායො. -පෙ- අයං චතුබ්බසො කාරො.

7. තත් කතමො, ආවතො : ඉදං සුතං නිබ්බෙධිකාභියං, යො නිබ්බෙධො අයං නිරුධො, යෙන නිබ්බිඤ්ඤා, යො මග්ගො, යං නිරුඤ්ඤා, තං දුක්ඛං, යං නිබ්බෙධිගාමිනො මග්ගො පතියති, යො සමුදයො, අයං ආවතො.

8. තත් කතමා විහතති : “සිලවතො, අවිපාටිසාරො”ති විහජ්ඣ බ්‍යාකරණීයං, පරමසත්තං නත්ති අවිපාටිසාරො, යාව දෙසකතං කායෙන වා වාචාය වා අකුසලං ආරහති, කිඤ්ඤි⁵ පියං එවං කොති, සුකතං එතං සුචරිතං එතං නොවි⁶ යෙන අවිපාටිසාරොන පාමොඡ්ඡං ජායති, යාව විමුක්ඛති, තස්ස සිලවතො අවිපාටිසාරොති විහජ්ඣ බ්‍යාකරණීයං, අයං ‘විහතතිසාරො’.

9. තත් කතමො පටිච්ඡානො⁷ : ඉමෙහි සත්තති උපනිස්සය සමපතතිති එකාදස උපනිසා විහතති. පඤ්ඤාති, අයං පටිච්ඡානො⁸.

10. තත් කතමො චෙට්ඨනො⁹ : ඉමෙසං අරියබ්බමානං බල බොජ්ඣංගවිමොක්ඛසමාධිසමාපතතිතං ඉමානි චෙට්ඨනානි.

11. තත් කතමා පඤ්ඤාතී : සිලවතො, අවිපාටිසාරොති සිලකඩ්දෙසි¹⁰ තෙකම්මපඤ්ඤාතරියං පඤ්ඤාතං, නියමජ්ඣපඤ්ඤාතති ව^{*} එවං දස අභ්‍යානි ද්විති ද්විති අභ්‍යොගි පඤ්ඤාතානි.

1. විරිගං - මජ්ඣං.

2. සිලං වුතො - PTS.

3. බොධිභ්ගමනියා - PTS

4. ඉමමති - PTS.

5. -- ඡඤ්ඤා - PTS.

6. පටිච්ඡානො - P.T.S

7. උපනිස්සාය - PTS.

8. චෙට්ඨනා - PTS.

9. සිලකඩ්දෙසි - PTS.

* පුප්ඵලකඩ්දෙසනරිතොගො ජට්ඨසංගිතිකාරකානං පොඤ්ඤානෙ භද්දිකානි.

3. එහි 'සුක්ති' කවර : සිල්වත්තට අවිජ්ජාසාරය වෙයි, කිම නිව්ඡන්ද වුවහුට විරාගය ඇද්ද, තෙල සුක්ති යැ.

4. එහි 'පදවිධාන' කවරෙ යැ : වියතිය විවිධත්වයට පදවිධාන යැ, සමාධිය සමාධිත්වයට පදවිධාන යැ, ප්‍රඥාව පඤ්ඤාත්වයට පදවිධාන යැ, වියතිය අද්වයයට පදවිධාන යැ, සමාධිය අලොභයට පදවිධාන යැ, ප්‍රඥාව අමොහයට පදවිධාන යැ, විවිධත්වය සම්මානාවාස සම්මානමත්ත සම්මානාසිව යන තුන් මාර්ගාධිගයන්ට පදවිධාන යැ, සමාධිත්වය සම්මාසංකප්ප සම්මාවායාම සම්මාසමාධි යන තුන් මාර්ගාධිගයන්ට පදවිධාන යැ, පඤ්ඤාත්වය සම්මාසති සම්මාදිව්ධි යන දෙ මාර්ගාධිගයන්ට පදවිධාන යි.

5. එහි 'ලක්ඛණ' කවරෙ යැ : ශීලස්කන්ධය කී කල්හි සියලු තුන් ස්කන්ධයෝ කියන ලද්දහු වෙති, ශීලය කී කල්හි ණේෂ ධර්මයන්ට ශීලය හේතු ද ප්‍රත්‍යය ද වෙයි, (එහෙයින්) ඒ සියලු ධර්මයෝ කියන ලද්දහු වෙත්. එක් බොධිපාක්ෂික ධර්මයක් කී කල්හි සියලු මාර්ගඥාන බෝධියට යන ධර්මයෝ කියන ලද්දහු වෙත්.

6. එහි 'වතුබ්‍රහ්ම' භාරය කවරෙ යත් : මේ සුත්‍රයෙහි ලා භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් අවිජ්ජාසාරයෙහි ඡන්දය ඇත්තාහු ද, ඔහු සිල් පුරත්තාහු වෙති, ප්‍රාමොද්‍යයෙහි ඡන්දය ඇත්තාහු අවිප්‍රතිසාරය පුරත්තාහු වෙත්. මේ වෙති භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස යැ මේ වතුබ්‍රහ්ම භාර යි.

7. එහි 'ආවට්ට' භාර කවරෙ යැ : මේ සුත්‍රය නිබ්බේධභාගිය යැ, යම් නිර්වේදයෙක් වේ ද මේ නිරෝධ යැ, යමක් හෙතු කොට නිර්වේදයට යේ ද, ඒ මාර්ග යැ, යමක් නිරුද්ධ වේ ද ඒ දුෂ්ඨ යැ, යමක් නිර්වේදභාමි මාර්ගයෙන් ප්‍රතිණ වේ ද, හෝ සමුදය යැ, මේ ආවට්ටභාර යි.

8. එහි 'විහත්ති' කවර යත් : " සිල්වතො අවිජ්ජාසාරො " යනු විභාග කොට ප්‍රකාශ කළයුතු යැ, (දෘෂ්ටි විසින්) පරාමර්ශ කරන්නාහුට අවිජ්ජාසාරයෙක් නැත, යමාක් කයින් හෝ වචනයෙන් හෝ ද්වේශස්පහක අකුශලය අරඹා ද, එතෙකුදු වත් ඔහුට මේ සිත වෙයි, ' තෙල සුක්තය යැ තෙල සුවර්ත යැයි.' ඔහුගේ ඒ අවිජ්ජාසාරයෙන් ප්‍රාමොද්‍යය නො ද උපදී, විමුක්ති දක්වා විස්තර යි. ඒ සිල්වත්තට අවිජ්ජාසාරය වෙයි යනු විභාග කොට පැවැසියැ යුතු. මේ 'විහත්තිභාර' යි.

9. එහි 'පටිවත්තභාර' කවරෙ යැ : මේ සත්වදෑරුම් උපනිශ්‍රය සම්පත්තීන්ගෙන් එකොළොස් කරුණක් දුරුකෙරෙති, මේ 'පටිවත්තන' භාර යි.

10. එහි 'වෙවචන' කවරෙ යත් : මේ ආයතීධර්ම වූ බල-බොජධි-විවේචන-සමාධි - සමාපත්තීන්ට මේ වෙවචනයෝ යි.

11. එහි 'පඤ්ඤාත්ති' කවර යත් : " සිල්වතො අවිජ්ජාසාරො " යි ශීලස්කන්ධය නෙත්ඛම්මපඤ්ඤාත්තියෙන් පනවනලද, (නිස්සර්පපඤ්ඤාත්ති ව ?) මෙසේ දස අධිගයෝ දෙ දෙ අධිගයෙකින් පනවනලදහ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

12. තත්ත්ව කතමො ඔතරණො : ඉදං නිබ්බව්භංගිකං සුත්තං පඤ්චස්ථිතිණං. යථායං පථමං නිද්දව්ඨං එවං ඉන්ද්‍රියාදිබ්බධානාදි-
ආයතනෙසු නිද්දසිතබ්බාති.

13. තත්ත්ව කතමො සොබනො භාගො : සීලවිනො අවිප්පට්ඨිකාරෙති න තාව සුඤ්ඤා ආරම්භො, අවිප්පට්ඨිකාරිනො පාමොඡනාති න තාව සුඤ්ඤා ආරම්භො, යාති එකාදස පදාති දෙසිතාති යද, තද සුඤ්ඤා ආරම්භො, අයං සොබනො.

14. තත්ත්ව කතමො අබ්බව්ඨනො : සීලං වෙමනතතාය පඤ්ඤාතතං, එවං දසපදානං.

15. සබ්බාති සීලක්ඛකස්ස ආනිසංකො, තෙ ව පඨිඤ්ඤාපදෙසවාසො ව පච්චයො. අත්තසම්මාපඤ්ඤානං¹ ච හෙතු සමාධික්ඛකස්ස සුඛං හෙතු, පස්සාදි පච්චයො, යෙන කුසන්තකජාති ව ථානං හි කුසන්තිතා. අපරෙ පරිසාරො : කාමෙසු ආදිනවානුපස්සිතා සමාධිනො පච්චයො, නෙක්ඛමෙම ආනිසංසදස්සාවතා හෙතු.

16. තත්ත්ව කතමො සමාරෙපනො² : යං විරිසිද්ධියං සො සීලක්ඛකො, යං සීලං තං³ විතතාරෙ සම්මප්පධානා⁴ යං ඛම්මානුබ්බම-
පටිපතති සො පාඨමොක්ඛසංවිතො.

7 - 8

යස්ස සෙදුප්පමං විතතනති ගාථා :

සෙදුප්පමනති උපමං යථා සෙලො වාතෙන න කම්පති න උණෙතන න සිතෙන සංකම්පති, යථා අනෙකෙ අවේනනා තෙ උණෙතන මීලායනති, සිතෙන අවසුස්සනති, වාතෙන ගිජ්ජනති, න එවං සෙලො, පඤ්ඤා පඤ්ඤාදිද්ධියස්ස පදව්ඨානං. විරිසං⁵ අදෙසස්ස පදව්ඨානං. සමාධි අලොභස්ස පදව්ඨානං, පඤ්ඤා අමොහස්ස පදව්ඨානං. විරිසිද්ධියං කිණ්ණං මග්ගඛානං පදව්ඨානං. සම්මාවාචාය, සම්මාකම්මනතස්ස, සම්මාආජ්චියස්ස. සමාධිද්ධියං කිණ්ණං මග්ගඛානං පදව්ඨානං : සම්මා-
සම්ඛප්පස්ස සම්මාවයංඝියස්ස⁶ සම්මාසමාධිනො. පඤ්ඤාදිද්ධියං දවිත්තං මග්ගඛානං පදව්ඨානං : සම්මාසමාධියා සම්මාදිද්ධියා ව. යථා සෙලො සබ්බපච්චපිකෙති අකරණියො එවං තං විතතං සබ්බකිලෙසෙති න කම්පතිති, අයං අමොහො. “විරතතං රජනියෙසු”⁷ති අයං අලොභො. “කොපනෙයො” න කුප්පති⁸ති අයං අදෙසො. තත්ත්ව පඤ්ඤා අමොහො

1. සමාපඤ්ඤානං - PTS.

2. සමාරෙපනං - PTS

3. තෙ - PTS.

4. ඛම්මපධානං - PTS.

5. විරිසං - මජ්ඣ.

6. සම්මාවාචාය - මජ්ඣං, PTS.

7. රජනියෙ - PTS.

8. කුප්පති - PTS.

12. එහි 'ඔතරණ' කවර යත් : මේ නිබ්බේධනායුග්ග සූත්‍ර යැ, පඤ්ච ධර්මයන්හි අවතීර්ණ යැ, යම්කිසි මෙය පළමු නිර්දේශ කරනලද ද, එපරිදි ඉන්ද්‍රියාදියෙහි ද බන්ධ - ධාතු - ආයතනයන් ද දැක්වියැ යුක්තාත.

13. එහි 'සොධනභාර' කවර යැ : " සිලවිනො අවිජ්ජවිසාථො ' යි තව (දනගනු රිසි අර්ථය නො නිමියෙන්) ආරම්භය ඉද්ධ නො වෙයි, " අවිජ්ජවිසාරිනො පාමොජ්ජං " යි තව ආරම්භය ඉද්ධ නො වෙයි, යම් එකොළොස් පදයෝ දෙසන ලද්දහු ද එකල්හි දනගනු රිසි අර්ථ සංඛ්‍යාත ආරම්භය ඉද්ධ වේ. මේ ' සොධන ' භාර යි.

14. එහි ' අධිවයාන ' භාර කවර යැ : සීලය වෙමත්තකායෙන් පනවන ලද, මෙසේ දසපදයන්ගේ පඤ්ඤත්ති දතසුතු.

15. සියල්ල ශීලස්කන්ධයාගේ අනුසස් යැ, (තෙ ව ?) ඔවුනට පතිරූපදෙසවාසය ප්‍රත්‍ය යැ, ආත්මසම්‍යක්‍රණිධානය හෙතු යැ, සමාධිස්කන්ධයට සුඛය හෙතු යැ, පස්සද්ධිය ප්‍රත්‍ය යැ. යම්හෙයෙකින් ධ්‍යානසහජාත වූ කාරණය මැ ධ්‍යානාඛ්‍ය වේ ද එහෙයින්. අත් පරියායෙන් වෙයි : කාමයන්හි ආදීනව දක්තාවට සමාධියට ප්‍රත්‍යය වේ. නෛෂ්ත්‍රමයාගේ අනුසස්දක්තා බව හේතු යි.

16. එහි ' සමාපරාපණ ' කවර යත් : යම් චිරිසිත්තියෙන් ඇද්ද, හේ සීල ස්කන්ධ යැ, යම් සීලයක් ඇද්ද එය සතර සමාක්‍රියානායෝ යැ, යම් ධම්මානුධම්ම පටිපත්තියක් ඇද්ද, ඒ පාතිමොක්ඛයාවර යි.

7 - 8

" යස්ස සෙලුපමං විත්තං " යන (උදන) ගාථාව.

" සෙලුපමං " යි උපමා යැ, යම්කිසි ශෛල පර්වතයක් වාතයෙන් නො සැලේ ද, උණුසුම්‍න් නො තැවේ ද, සීතයෙන් නො හැකිලේ ද, අතිශයින් නො සැලේ ද, යම්කිසි නොයෙක් අවේනනයෝ උණුසුම්‍න් මැලවෙත් ද සීතයෙන් හැකිලෙත් ද, ශෛලපර්වතය එසේ නො වේ. යම්කිසි ශෛලය (වාතාදි) විරුද්ධ හෙතැන් විසින් නො මැඩලියැහේ ද, එසේයින් ඒ (සෙලුපම) සිත සියලු කෙලෙසුන් විසින් නො සැලේ යන මේ අමොහ යැ, " චිරත්තං රජනියසු " යන මේ අලොහ යැ, " කොපනෙයො න කුප්පති " යන මේ

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

කුසලමුලං, අලොභො අලොභො යෙව්, අදෙසො අදෙසො යෙව්. ඉමෙහි තිහි කුසලමුලෙහි සෙක්කභුමිං සීතො අසෙක්කමග්ගං¹ උප්පාදෙති. සෙක්කභුමි සමීච්ඡිකමමාඛි ධම්මෙ උප්පාදෙති, සා ච සමමා විමුත්ති, යං ච විමුත්තිරපඤ්ඤාදස්සනං ඉමෙ දස අසෙක්කානං² අරහතං³ ධම්මා.

තත් අවධානිකෙන මග්ගෙන චතුර්ධා භාවනාපි ලබ්භති : සීලභාවනා කායභාවනා චිත්තභාවනා පඤ්ඤාභාවනා ච. තත් සමමාකම්මනෙන සමමාදාජ්ඣෙන ච කායො භාවිතො, සමමාචාරාය සමමාචාරායමෙන ච සීලං භාවිතං. සමමාසංකප්පෙන සමමාසංකාධිතා ච චිත්තං භාවිතං. සමමාදිට්ඨියා සමමාසත්තියා ච පඤ්ඤා භාවිතා, ඉමා චතුර්ධාය භාවනාය දො ධම්මා භාවනා පාරිසුරිං ගච්ඡන්ති : චිත්තං පඤ්ඤා ච, චිත්තභාවනාය⁴ සමප්ථො පඤ්ඤාභාවනාය විපස්සනා.

තත් පඤ්ඤා අවිජ්ජාපභාගෙන චිත්තං උපකක්ඛිලෙසෙහි අමිඤ්ඤානානති පඤ්ඤාභාවනාය චිත්තභාවනං යෙව් පරිපුරෙති. එවං යස්ස සුභාවිතං චිත්තං කුතො නං දුක්ඛමෙක්ඤ්ඤාති. අපි ච ඛො පන තස්ස ආයසමිතො අඛ්‍යාපාදධාතු අවිමුත්තා, හ සො පෙනං සමාපනෙනා තස්ස සංඛාපභාරං දෙති (?), සංඛාචිතකක්ඛිතෙ සරීරෙ දුක්ඛං හ වේදියති. අයං සුත්තන්තො.

1. තත් කතමා දෙසනා : ඉමමහි සුත්තෙ දස අසෙක්කා⁵ අරහතං-ධම්මා දෙසිතා, අප්පමාණා ච සමාධිභාවනා⁶.

2. තත් කතමො විමසො : සෙලුපමතා යෙ යෙ ධම්මා, වේදනීය සුඛදුක්ඛාපගතා, හෙ සංඛෙ නිරූපං වානුපස්සන්තානං වූපගතො කායතො වේදසිතපරික්ඛාරො අපච්ඡන්තිතො දුක්ඛං හ වේදියති.

3. තත් කතමා සුත්තා : යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං කුතො නං දුක්ඛමෙක්ඤ්ඤාති.

4. තිසු භාවනාසු දුක්ඛං නක්ඛමති චිත්තං චිත්තභාවනාය ච නිරොධභාවනාය ච අනන්තරිකා සමාධිභාවනාය ච. ඉති “යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං”නති සමාධි ඵලස්ස පදධානං.

5. තත් කතමො ලක්ඛණො : “යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං”නති චිත්තානි භාවිතානි යථා පථමං නිද්දිට්ඨානි : පඤ්ඤා සීලං කායො චිත්තං. සීලමි සුභාවිතං කායිකවෙතසිකං ච සීතනතා නානුපකම්පනීති වේදනාපි තථා සඤ්ඤාපි සංඛාරාපි. කුතො හං දුක්ඛමෙක්ඤ්ඤාති සුඛමි නානුගච්ඡති, අදුක්ඛමි සුඛමි නාගච්ඡන්ති.

1. අසෙක්කමග්ගං - ම.
2. [සමපත්තිකමම - මජ්ඣං.
සමත්තිකමම - PTS.
3. අසෙක්කානං - ම.
4. අරහතං - මජ්ඣං, PTS.
5. චිත්තං භාවනාය - මජ්ඣං, PTS.
6. අසෙක්කා - මජ්ඣං, PTS.
7. සමමාචිතාවනා - මජ්ඣං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

අදෙය යි. එහි ප්‍රඥව අමොහකුසලමූල යැ, අලොහය අලොහකුසලමූලය මැය, අදෙයය අදෙයකුසලමූල මැයි. මේ තුන් කුසල මූලයන්ගෙන් ශෛක්ෂභූමියෙහි සිටියේ අශෛක්ෂමාර්ගය උපදවයි. සංඛභූමිය ඉක්මවා ධර්මයන් උපදවයි. ඒ සමමා විමුක්තිය ද යම් විමුක්තිරසඤ්ඤාදර්ශනයක් වී නම් එ ද යන මේ දසය අශෛක්ෂ වූ රහතුන්ගේ ධර්මයෝ යි.

එහි අෂ්ටාධිගිකමාර්ගයෙන් සිලභාවනා කායභාවනා චිත්තභාවනා පඤ්ඤාභාවනා ද යන සිව්වැදූරුම භාවනා ද ලැබෙයි. එහි සමයක් කර්මාන්තයෙන් ද සමයභාජිවයෙන් ද කය භාවිත වෙයි, සමයභවනායෙන් ද සමයභවනායාමයෙන් ද සිලය භාවිත යැ, සමයක් සංකල්පයෙන් ද සමයක්සමාධියෙන් ද චිත්තය භාවිත යැ, සමමාදිට්ඨයෙන් ද සමමායති යෙන් ද ප්‍රඥව භාවිත යි. මේ වතුර්විධ භාවනායෙන් චිත්තය ප්‍රඥව ද යන ධර්මයෝ දෙදෙනා භාවනායෙන් පිරීමට යෙන්, චිත්තභාවනායෙන් සමපය ද පඤ්ඤාභාවනායෙන් විදර්ශනා ද වෙයි.

එහි ප්‍රඥව අවිද්‍යාප්‍රභාණයෙන් සිත උපක්ලේශයන්ගෙන් වෙන්කරනලද නුයි ප්‍රඥ භාවනායෙන් චිත්තභාවනාව මැ පරිපූරණය කෙරෙයි. මෙසේ යමක්හුගේ සිත මොනවට වඩනලද ද, කුමක් හෙයින් ඔහු කරා දුක පැමිණේ ද' යි, තවද ඒ ආයුෂ්මත්භව අවිද්‍යාපාද ධාතුව අවිමුක්ත යැ, හේ තෙල සමවතට නො සමවත් නමුදු ඔහුට (සඛිබාපභාරං දෙනි ?) නුවණින් දැන වතර්කිත වූ සිරුර ඇති කල්හි දුක් වෙද්දා නො වෙ. මේ සූත්‍රාර්ථ යි.

1. එහි දෙයනා කවරැ : මේ සූත්‍රයෙහි දශ අපමාණය වූ අර්හත්වධර්මයෝ ද, අප්‍රමාණ වූ සමාධිභාවනා ද වදරනලද්දහු යැ.

2. එහි ' විවය ' කවරෙ යන් : පශෙලොපමාඛව ඇති යම් යම් ධර්ම කෙතෙක් වින්ද යුතු වූ සුචදුක් දෙකට පැමිණියාහු ද ඒ සියලු දහමුහු රූප නැත්තකු මෙන් දක්නවුන්ට කයින් වෙන්ව ගිය වෙද්දාහෙතුව නො පවත්නා හෙයින් (?) දුක නො විදී.

3. එහි ' යුත්ති ' කවරැ : යමක්හු විසින් මෙසේ සිත භාවිත ද කුමක් හෙයින් ඔහු කරා දුක පැමිණේ දැයි.

4. චිත්තභාවනා නිපරාධ භාවනා ආනන්තරික සමාධි භාවනා ද යන තුන් භාවනා වන්හි චිත්තය දුක නො ඉවසයි. මෙසේ " යසෙසවං භාවිතං චිත්තං " යනු සමාධි ඵලයට පද්ධතා යි.

පළමු දක්වූ පරිදි සිත් භාවිත වූවාහු පඤ්ඤා සිල කාය චිත්ත යන මේ වඩන ලද වෙයි. (සිලමපි සුභාවිතං නාගච්ඡන්ති ?)

5. එහි ලක්ෂණ කවරෙ යැ; යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං යනු,

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

6. තථ කතමො චතුබ්බහො භාරො : ඉධ භගවතො කො අධිපාතො : යෙ දුක්ඛෙන අවර්තා¹ භාවිත්තාති තෙ ඵවරුපාති සමාපතති චිහරිත්තාති². අයමෙත්ථ භගවතො අධිපාතො. යෙ ච අපාසනනා, තෙ භි³ භවිත්තාති. පසන්නානං ච පිතිපාමොජ්ජං භවිත්තාති, අයමෙත්ථ⁴ භගවතො අධිපාතො.

7. ආවමොති : නත්ති ආවට්ඨාසං භුමි.

8. විභතතිති : “යසෙවං භාවිතං චිත්තං කුතො නං දුක්ඛමෙත්තති”ති දුච්චො නිද්දෙසො : දුක්ඛභෙතූතිද්දෙසො ච, පථිපක්ඛනිද්දෙසො ච. කො සො දුක්ඛභෙතූ. යතො දුක්ඛං ආගච්ඡති. පථිපක්ඛනිද්දෙසො ච. කුතො ඵවරුපසං දුක්ඛං න ආගමිත්තති⁵ නිද්දිට්ඨං.

9. පරිචිත්තතොති : කුතො නං දුක්ඛමෙත්තතිති යං වේතසිතං සුඛං අනුපාදිසෙසං අයං භත්ති, සොපාදිසෙසං අයං අත්ති. පුත ඵම්මාහංසු : තංඛණං තංමුත්තතං උභයමෙව අවේදයිතං සොපාදිසෙසං යං ච අනුපාදිසෙසං යං ච තංඛණං තංමුත්තතං අනුපාදිසෙසං යං ච සොපාදිසෙසං ච අවේදයිතං. සුඛමාපන්නස්ස අනාවතීක්ඛනති. අයමෙත්ථ විසෙසො. පරිචිත්තතො.

10. තථ කතමො වේච්චතො : යසෙවං භාවිතං චිත්තං වා භාවිතං සුභාවිතං අනුරිතිතං චිත්තකතං සුභමාරඬං. විතතනති මනො විඤ්ඤාණං මනිජ්ඣයං මනොවිඤ්ඤාණධාතූ.

11. තථ කතමා පඤ්ඤාතති : විත්තං මනොසංඛාරා වූපසමපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතතා⁶, සමාධි අසෙඛපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතතො, දුක්ඛං උච්ඡින්නපඤ්ඤාතතියා පඤ්ඤාතතං.

12. තථ කතමො ඛතරණො : විතෙත නිද්දිට්ඨං පඤ්චක්ඛනා නිද්දිට්ඨා භොනති, අයං ඛතෙසු ඛතරණො. මනොවිඤ්ඤාණධාතූයා නිද්දිට්ඨාය අවාර්ත ධාතූයො නිද්දිට්ඨා භොනති, අයං ධාතූසු ඛතරණො, මනායතනෙ නිද්දිට්ඨං සබ්බාති අයතනාති නිද්දිට්ඨාති භොනති, තථ මනායතනං නාමරුපසං පදව්ඨානං, නාමරුපපච්චිතං සලායතනං, තථා පච්චිසමුපාදෙ, අයං ඛතරණො.

13. තථ කතමො සොධනො : සුද්ධියෙව ආරමෙහා.

14. තථ කතමො අබ්බොනො : ජම්බුද්වීපං භාවනා ඵකතතායං⁷ පඤ්ඤාතති, ඡට්ඨිතෙන කායො ඵකතතායං⁷ පඤ්ඤාතතො.

1. අධිකා - මජ්ඣං, PTS.	5. ආගමිත්තති - මජ්ඣං.
2. විරහිත්තාති - මජ්ඣං.	6. පඤ්ඤාතතං - මජ්ඣං, PTS.
3. තෙහි - මජ්ඣං, PTS.	7. ඵකතතායං - PTS.
4. අයං තථ - මජ්ඣං, PTS.	ඵකතතායං - මජ්ඣං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

6. එහි 'වතුබහුන' භාර කවරෙ යැ : මෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් දුකින් පීඩිත වන්නාහු ද ඔහු මෙබඳු යමවකින් යුක්ත වැ වාස කරන්නාහ, යන මේ මෙහි ලා භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස යි. යම් කෙනෙක් නො පහන් වුවාහු ද ඔහු ප්‍රයත්නයෙන් වන්නාහ, ප්‍රයත්න වුවන්ගේ ද ප්‍රීතිප්‍රාමොද්‍යය වන්නේය. මේ මෙහි ලා භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස යි.

7. 'ආවට්ටො' යනු : (මෙහි) ආවට්ටභාරයට භූමි නැති.

8. "විහන්ති" යනු : "යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං කුතො නං දුක්ඛමෙස්සති" යනු : දුක්ඛතෙකු නිද්දෙය යැ, පටිපක්ඛනිද්දෙයය දැයි නිර්දේශය දෙවැදෑරුම් යැ. ඒ දුක්ඛ තෙකු කවරෙ යැ, යම් තෙකුයෙකින් දුක පැමිණේ ද, ප්‍රතිපක්ෂ නිර්දේශ ද වෙයි. කුමක් හෙයින් මෙබඳු පුභුල්භට දුක නො එන්නේ දැයි දක්වනලදි.

9. "පරිවත්තන" යනු : "කුතො නං දුක්ඛමෙස්සති" යනු : යම් වෛතසික සුඛයක් අනුපාදියෙය වී ද මෙය නැත, සොපාදියෙය වූ මේ සුවය ඇත, යළි මෙසේ කීහු : ඒ ඇයිල්ලෙහි ඒ මොහොතෙහි ඒ දෙක මැ අවෙදයින යැ, සොපාදියෙය යි. අනුපාදියෙය වූ යම් සුවයකුත් ඇද්ද, යම් සුවයකුත් එකෙණෙහි ඒ මොහොතෙහි අනුපාදියෙය සොපාදි යෙය වූ අවෙදයින වූ සුවයට පැමිණියහුගේ සුවය අනාවන්තික යැ, යන මේ මෙහි විසෙය යි. මේ පරිවත්තනා යි.

10. එහි 'වෙවචන' කවරෙ යැ : මෙසේ යමක්හුගේ භාවිත චිත්තය වේ ද එය භාවිත යැ සුභාවිත යැ අනුට්ඨිත යැ වත්ථුකත යැ සුසමාරද්ධ යැ. 'චිත්තං' යනු : මන යැ විඤ්ඤාණ යැ මනින්ද්‍රිය යැ මනොවිඤ්ඤාධාතු යැ යනු වෙවචන යි.

11. එහි 'පඤ්ඤන්ති' කවර : චිත්ත යැ මනොසංඛාරයෝ යැ යන මොහු ව්‍යුපයම ප්‍රඤ්ඤායෙන් පනවනලදහ, සමාධිය අසෙඛපඤ්ඤන්තියෙන් පනවනලද, දුක්ඛය උච්ඡින්නපඤ්ඤන්තියෙන් පනවන ලදි.

12. එහි ඕතරණ කවරෙ යැ : චිත්තය නිර්දිෂ්ට කල්හි පඤ්චස්කන්ධයෝ දක්වන ලද්දහු වෙති, මේ ස්කන්ධයන්හි අවතරණ යැ, මනොවිඤ්ඤාණධාතුව දක්වනලද කල්හි අටළොස් ධාතුහු දක්වන ලද්දහු වෙති. මේ ධාතූන් කෙරෙහි අවතරණ යැ, මනායකනය නිර්දිෂ්ට කල්හි සියලු ආයතනයෝ දක්වනලද්දහු වෙති. එහි මනායකනය නාමරූපයට පදවිධාන යැ, නාමරූපප්‍රත්‍යයෙන් ඡධායතනය වෙයි. එපරිද්දෙන් පටිච්චසමුප්පාදයෙහි පදවිධාන වෙයි. මේ ඕතරණ භාර යි.

13. එහි 'සොධන' කවරෙ යැ : ආරම්භය සුද්ධ මැ යි.

14. එහි 'අධිවිධාන' කවරෙ යැ : ඡධින්ද්‍රියය භාවනාඵකත්තනයෙහි පඤ්ඤන්ති යැ, (ජට්ඨිනෙත ?) එය ඵකත්තනයෙන් පනවන ලද.

15. තත්ත්ව කතමො පරිකම්මායො : විත්තසංසුතප්පඤ්ඤාදායකමනසිකාරො, ච තපොඤ්ඤා, ච යං අනමාතිතභූතං ච විසේසබලමානං අභාවිතතා, විත්තසත්තං ගච්ඡති, සචෙ සමාධිනො සුඛං හෙතු, අවිපාටිතාරො පච්චයො, අයං හෙතු අයං පච්චයො. පරිකම්මාරො.

16. තත්ත්ව කතමා සමාරොපනා : යසෙසං භාවිතනති තසං බලමා සමාරොපසිතබ්බා, කායො සිලං පඤ්ඤා භාවිතා විත්තනති, අනතිරතං අනානතං අනෙකං අනුතං අනාපජ්ජාසත්තං අයං සමඤ්ඤාසත්තං න තසං සෙක්ඛස්ස සමමාසමාධි, සබ්බෙ අසෙක්ඛා දස අරහතං¹ බලමා නිද්දිට්ඨා හොනති.

අසෙක්ඛාගිගාති සුත්තානි.

7 - 9

“යස්ස නුභුත භනෙන කායෙ කායගතාසති අනුපට්ඨිතා අස්ස¹ සො ඉධ² අඤ්ඤාතරං සමුගම්වාරිං³ ආසජ්ජ අපට්ඨිතිස්සජ්ජ⁴ වාරිකං⁵ පක්ඛමෙය්‍ය”⁶.*

සො ආයස්මා ඉමස්මිං විපට්ඨිතානාති දො පජාති පට්ඨිතානාති විත්තභාවනායං ච දිට්ඨිතා පභානං, කායභාවනායං ච දිට්ඨිපභානං, කායභාවනායං ච තණ්හාපභානං, යං පථමං උපමං කරොති. අසුචිනාපි සුචිනාපි පථවි⁷ නෙව අවිට්ඨති.⁸ න ජගුච්ඡති න පිති-පාමොජ්ජං පටිලභති ඵලමෙව හි පථවිසමෙන සො චෙතසා විපුලෙන⁹ අපාමාණෙන¹⁰ අවෙරෙන අබ්‍යාපජේඛන¹¹ විහාරමිති.

ඉති සො ආයස්මා කිං පට්ඨිතානාති : කායභාවනායං සුඛිත්ථිපභානං පට්ඨිතානාති, විත්තභාවනායං සොමහස්සිත්ථිපභානං පට්ඨිතානාති, කායසංවේදනා රාගානුසංමුග්ගතානං සුඛිත්ථිපට්ඨිතං පට්ඨිකම්පති. න හි වේදනාක්ඛන්ධං යා චෙතසිකා සුඛවේදනා, තත්ත්ව අයං පටිලාභපච්චිතං උපජ්ජති සුඛං සොමහස්සං. සො තං පට්ඨිකම්පති, න හි මනෝ-සම්මසාරං වේදනං. තත්ත්ව චතුසු මහාභූතෙසු රූපක්ඛන්ධස්ස අනුසං-පටිසප්පාදනං භණ්ති. කාමෙ රූපං ච තං ච අසෙබ්බමිතං.

කායෙ කායානුපස්සනා දිට්ඨිබලමසුබ්බිතාරං ච. බලෙන ච උස්සාහෙන ච සබ්බං මනසි කතතතානං පභානං? මේදකථාලිකාය¹² ච පුරිසෙන ච මණ්ඩනකජාතිකෙන ඵතෙහි ඉමස්ස මාතෘපිතුසම්භූතං පච්චචෙක්ඛණං, සො කායෙන ච කායානුපස්සනාය ච විතෙතන ච විත්තානුපස්සනාය ච දො බමෙමි ධාරෙති. කායකිලෙසවත්තං විතෙතන ච විත්තකතනිස්සයෙ විතෙතන සුභාවිතෙන සත්තතතං ච සමාපතනිතං විහරිතුං පට්ඨිතානාති.

1. භාවිතං - PTS.	* නවකබ්බුතතර - සිහනාදවක්ඛ.
2. අරහත - මජ්ඣං, PTS.	8. පථවි - මජ්ඣං, PTS.
3. අභාවිතා - මජ්ඣං, PTS.	9. අවිට්ඨති - මජ්ඣං, PTS.
4. අයං සො - මජ්ඣං, PTS	10. අබ්‍යාපජේඛන - මජ්ඣං, PTS.
5. සමුගම්වාරිතං - ධ්‍යා.	11. අනුයෙන - මජ්ඣං, PTS.
6. අපට්ඨිතිසජ්ජ - මජ්ඣං, PTS	12. අපාමොක - මජ්ඣං, PTS.
7. ජනපදවාරිකං - මජ්ඣං, PTS.	13. මේදං කතාලිකාය-මජ්ඣං, PTS.

15. එහි 'පරික්කාර' කවරෙ යැ : විත්තයාගේ පූර්වභෞතු සමුත්පාදය පිණිස මනසි කාරය ද තත්ප්‍රවණබව ද අසමාහිත භූමියෙහිද විශේෂධර්මයන් අභාවිත බැවින් (විත්ත සතතං ගච්ඡති ?) ඉදින් සමාධියට සුඛය හේතු යැ, අවිජ්ජවිසාරය ප්‍රත්‍යය වෙයි. මේ භෞතු යැ, මේ ප්‍රත්‍ය යි. 'පරික්කාර' භාර යි.

16. එහි 'සමාරොපනා' කවරු : 'යස්සෙවං භාවිතං' යනු : ඔහුට කාය යැ සිල යැ පඤ්ඤා යැ භාවිතවිත්ත යැ යන දහම්හු සමාරොපණය කළයුත්තාහු යැ. (අනභිතං.... න තස්ස ?) සියලු අශෛක්ෂ පුරුහතුන්ගේ දස දහම්හු දක්වනලද්දහු වෙත්.

අසෙබ්භාගිය සුත්‍රයෝ යි.

7 - 9

" ස්වාමීනි, එකැතින් යම් මහණක්හට කයෙහි කාගියායි නො එළඹයිවිසා ද, හේ මෙහි එක්තරා සමුම්සරතු ගටා ඇවිත නො දෙසා වාරිකාවට නික්මයන්නේ යැ."

ඒ ආයුෂ්මත් මෙහි විරුද්ධ වැ පිළින කෙරෙයි, (ද්වෙ පජානි පටිජානාති ?) විත්ත භාවනායෙහි දෘෂ්ටිප්‍රභාණය ද කායභාවනායෙහි දෘෂ්ටිප්‍රභාණය ද කායභාවනායෙහි තෘෂ්ණාප්‍රභාණය ද යි. පළමු කොට යම් උපමාවක් කෙරේ ද, එහි පොළොව අසුවියෙනුදු සුවියෙනුදු නො මැ පිඩිත වෙයි, ජුග්‍රප්පා නො කෙරෙයි, ප්‍රීතිප්‍රමොදාය නො ලබයි, එසෙයින් ම හේ පෘථිවි සමවූ මහත් වූ අප්‍රමාණ වූ අවෙර වූ නිදුක් වූ සිතීන් යුක්ත වැ වෙසෙමි.

මෙසේ ඒ ආයුෂ්මත් (ශාරිපුත්‍රයන් වහන්සේ) කුමක් පිළින කෙරෙහි යත් : කාය භාවනායෙන් සුඛිත්තියාගේ ප්‍රභාණය පිළින කෙරෙහි, විත්තභාවනායෙන් සොමනස්සි-න්තියප්‍රභාණය පිළින කෙරෙහි, කායික වේදනාව රාගානුසය අනුව ගියවූන්ගේ සුඛි-න්තිය ප්‍රතික්ෂේප කෙරෙහි, යම් කායික සුඛවේදනාවක් ඇද්ද එය වේදනාස්කන්ධ නො මැ වෙයි. එහි මේ ප්‍රතිලාභ හේතූයෙන් සුව සොම්නස් උපදී. හේ එය ප්‍රතික්ෂේප කෙරෙයි. මනෝසම්ප්පයෙන් උපන් වේදනාව නො මැ වෙයි. එහි සතර මහාභූතයන් කෙරෙහි රූපස්කන්ධයාගේ අනුශය ප්‍රතිසප්‍රභාණය ප්‍රකාශ කෙරෙයි. කාමභවයෙහි රූපය ද (. . . ?) එ ද අශෛක්ෂභූමියෙහි යැ.

කයෙහි කායනුපස්සනාව ඉහාත්මසුබ්චිහරණය ද (බලෙන ව උස්සාහෙන ව සබ්බං මනසිකතත්තානං පහානං ?) මෙදකථාලිකා - උපමායෙන් ද මණ්ඩනස්වභාව ඇති පුරුෂයාගේ උපමායෙන් ද යන මෙයින් මේ මාතෘපිතෘයම්භූත වූ කය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම වෙයි. හේ කයින් ද කායානුපස්සනායෙන් ද සිතීන් ද විත්තානුපස්සනායෙන් ද යත් සමාපත්තීන්ට සමවැද වීසිමට පිළින කෙරෙයි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ගහපතිපුත්තොපමනය වී යථා ගහපතිපුත්තං නානාරක්කං විජ්ජානං කරණිකො¹ පුණ්ණො, හවේයා, සො යං යදෙවි විජ්ජුතං පුබ්බන්තසමයෙ ආකඛිති, පුබ්බන්තසමයෙ නිබ්බාපෙති : එවං මජ්ඣන්තසමයෙ² සායන්තසමයෙ, එවමෙවි තො ආයසො විත්තං සුභාජිතතො යථාරූපෙන විහාරෙන ආකඛිති පුබ්බන්තසමයං විහරිතුං, තථාරූපෙන පුබ්බන්තසමයං විහරති. මජ්ඣන්තසමයෙ³ සායන්තසමයෙ, තෙන වෙස ආයසො උපමාය මෙ ආයිතාය පඨවි වා අනුත්තරා ඉන්ද්‍රියභාවනා භාවිතවිත්තෙන, තෙන සො ආයසො ඉදං අවංචිමං භාවනං පටිජානාති. චතුසු මහාභූතෙසු කායභාවනං, උපකම්භොලං පුරිසමෙදකථාලිකාසු⁴ විත්තභාවනං, ඉමාහි භාවනාහි තාය භාවනාය වී සමථා පාරිසුරිමනෙති ඉඛෙති චතුහි පඤ්ඤාපාරිසුරිමනෙති.

කථං උපකම්භොලං පටිකුලෙසු ධම්මෙසු අපාරිකුලසඤ්ඤී විහරති : කායො පකතියා අපාරිකුලං, කායෙ උද්ධුමාගතාසඤ්ඤා සංකප්පෙන නවි සඤ්ඤා ඉමෙ පටිකුලා ධම්මා, වේසො ආයසො පටිකුලතො අජිගුච්ඡිතො කායගතාසංයායා භාවනාසුසොගමනුසුත්තො විහරති, න හි තස්ස ජිගුච්ඡිතාය⁵ විත්තං පටිකුලති.

කථං අපාරිකුලෙසු ධම්මෙසු පටිකුලසඤ්ඤී විහරති : කායො සබ්බලොකස්ස අපාරිකුලො, තං සො ආයසො අසුභසඤ්ඤාය විහරති. එවං අපාරිකුලෙසු ධම්මෙසු පටිකුලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකුලෙසු වී අපාරිකුලෙසු වී අපාරිකුලසඤ්ඤී විහරති : අපි සබ්බොයං ලොකස්ස යජ්ඨං බ්‍රහ්මා පත්තපාඤ්ඤි කුලෙසු පිණ්ඩාය විවරති, තෙන වී සො සුචණ්ණදුබ්බතෙන අපාරිකුලසඤ්ඤී විත්තෙන වී කායෙන නිබ්බද්ධගතෙන අපාරිකුලසඤ්ඤී. එවං පටිකුලෙසු අපාරිකුලෙසු වී ධම්මෙසු අපාරිකුලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකුලෙසු වී ධම්මෙසු අපාරිකුලසඤ්ඤී විහරති : අපාරිකුලෙසු වී ධම්මෙසු සුභසඤ්ඤීතො ඉන්ද්‍රියපෙ, පටිකුලෙසු වී ජිගුච්ඡිතො විනිලකම්පිපුබ්බතො, තත් සො ආයසො අපාරිකුලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකුලෙසු ධම්මෙසු තදුගයං අභිනිවජ්ඣති, උපෙක්කිකො විහරති සතො වී සමපජානො වී : අපාරිකුලෙසු වී ධම්මෙසු සුභසඤ්ඤීතො ඉන්ද්‍රියපෙ පටිකුලෙසු වී ජිගුච්ඡිතො විනිලකම්පිපුබ්බතො තදුගයං අභිනිවජ්ඣති. 'තෙනං මම තෙසො' හමසම් තෙසො මෙ අත්තා⁶ති විහරති. එවං තදුගයං අභිනිවජ්ඣති, උපෙක්කිකො විහරති සතො සමපජානො.

1. කරණිකො - PTS.
2. මජ්ඣන්තසමයෙ - මජ්ඣං, PTS.
3. පුරිසමෙදකං හවතලාකාසු - මජ්ඣං, PTS.
4. ජිගුච්ඡිතාය - මජ්ඣං, PTS.
5. පටිකුලසඤ්ඤී - මජ්ඣං, PTS.
6. පටිකුලෙසු - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ගෘහපතිප්‍රත්‍යාපමායෙහි යම්සේ ගෘහපතිප්‍රත්‍යයක්හුගේ නානාවර්ණ ඇති වස්ත්‍රයෙන් පිරුණු පෙළායෙක් වේ ද, හේ යම් යම් වස්ත්‍රයුගලයෙක් පෙරවරුයෙහි රිසි වේ නම් එය පෙරවරුයෙහි (නිබ්බාපෙති ?) හදිසි. මැදිදවල්හිදු සවස්හිදු එසේ මැය. එපරිද්දෙන් ඒ ආයුෂ්මත් සිත සුභාවිත හෙයින් යම්බදු විහරණයෙකින් පෙරවරුයෙහි වාසය කරන්නට රිසිවේ නම් පෙරවරුයෙහි ඒ විහරණයෙන් වෙසෙයි, මධ්‍යාහ්නයෙහිදු සවස්හිදු එපරිදි වෙසෙයි, (තෙත වෙස . . . භාවිතවිත්තෙත ?) එහෙයින් ඒ ආයුෂ්මත් මේ අවවැදුරුම් භාවනාව පිළින කෙරෙයි. සතර මහාභ්‍යාසයන්හි කායභාවනාව ද, උපකච්ඡේදාල පුරුෂ මේදස් පිරු සැළිය යන මෙහි විත්තභාවනාව ද වෙයි. (ඉමාහි භාවනාහි . . . පාරිසුරි මත්තෙහි ?)

උපකච්ඡේදාලාපමාව ? කියෙයින් ප්‍රතිකුලධර්මයන්හි අප්‍රතිකුලසංඥ ඇතිව වෙසෙයි යත් : කය පියෙවින් අප්‍රතිකුල යැ, කයෙහි උද්ධුමාතකසංඥව ද සැකෙවින් නව සංඥවෝ ද යන මේ ප්‍රතිකුල ධර්මයෝ තෙල ආයුෂ්මත් පිළිකල් විසින් පුභුජ්ජා නොකරනු යේ කායගතාසති භාවනානුයෝගයෙහි යෙදී වාස කෙරෙයි. ඔහුගේ සිත පුභුජ්ජානායෙන් නො මැ ප්‍රතිකුල වෙයි.

කියෙයින් අප්පට්ඨකුල දහම්හි පට්ඨකුල සංඥ ඇති වැ වෙසෙයි යත් : කය සියලු ලෝචැසි යාට අප්‍රතිකුල යැ, ඒ ආයුෂ්මත් කයෙහි අභුහසංඥයෙන් යුතු වැ වාසය කෙරෙයි. මෙසේ අප්‍රතිකුලධර්මයන්හි ප්‍රතිකුලසංඥ වැ වාස කෙරෙයි.

කියෙයින් ප්‍රතිකුලධර්මයන්හි ද අප්‍රතිකුල ධර්මයන්හි ද අප්‍රතිකුලසංඥ වැ වාස කෙරෙයි යත් : යම් හෙයකින් මේ ආයුෂ්මත් මුඩු කළ හිස ඇති වැ අතින් ගත් පාත්‍ර ඇති වැ කුල යන්හි පිඩු සිහා හැසිරේ ද, එයින් හේ සුවර්ණදුර්වර්ණයෙන් අප්‍රතිකුල සංඥ ඇති වැ නිර්වේද සහගත වූ සිතින් ද කයින් ද යුක්ත වැ අප්‍රතිකුල සංඥ ඇති වෙයි, මෙසේ ප්‍රතිකුල වූ ද අප්‍රතිකුල වූ ද දහම්හි අප්‍රතිකුල සංඥ ඇති වැ වාස කෙරෙයි.

කියෙයින් ප්‍රතිකුල ධර්මයන්හි අප්‍රතිකුලසංඥ වැ වෙසෙයි යත් : අප්‍රතිකුල ධර්මයන්හි ස්ත්රිරූපයෙහි භුහසංඥ ඇත්තහුට ද විතීලක විපුබ්බක අභුහයන්හි පුභුජ්ජා ඇත්තහුට ද (අප්පට්ඨකුල සංඥ වෙයි.) එහි ඒ ආයුෂ්මත් (ධාතුමනසිකාර වශයෙන්) අප්‍රතිකුලසංඥ ඇති වැ වෙසෙයි.

කියෙයින් ප්‍රතිකුලධර්මයන්හි (පට්ඨකුල අප්පට්ඨකුල යන) දෙක දුරුකොට සිහි නුවණ ඇති වැ උපෙක්ෂක වැ වෙසෙයි යත් : ස්ත්රිරූපයෙහි භුහසංඥ ඇතියේ අප්‍රතිකුල ධර්මයන්හි ද විතීලක විපුබ්බක කයෙහි පුභුජ්ජා ඇතියේ ප්‍රතිකුල ධර්මයන්හි ද එ දෙක දුරුකොට “ තෙල මාගේ නො වෙයි, තෙලෙ මම නො වෙමි, තෙලෙ මාගේ ආත්ම නො වේ ” යයි සලකා වෙසෙයි. මෙසේ (පට්ඨකුල අප්පට්ඨකුල යන) දෙක දුරුකොට සිහි නුවණ ඇතියේ උපෙක්ෂක වැ වෙසේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

අපරේ පරිගායෝ : තෙඩාතුකෙ ලොකසන්නිවාසෝ¹ සබ්බාල-
පුපුඡ්ඡානං අපච්ඡාදකො². තත්ථ ච ආයසමා සාරිපුතො
පච්ඡාදකො³ විහරති. එවං අපච්ඡාදෙසු ධම්මෙසු පච්ඡාදකො⁴
විහරති.

කථං පච්ඡාදෙසු ධම්මෙසු අපච්ඡාදකො⁵ විහරති : පච්ඡාද-
කො⁶ සබ්බසො. ඉධ (කා) තෙඩාතුකෙ සබ්බලොකෙ. තත්ථ
කතමෝ භුට්ඨානො සමාධිචලෙ සච්ඡිකතො අපච්ඡාදකො⁷ විහරති.
කිං කාරණං ; හ භි තං අපී යසා ලොකසා පහානාය පච්ඡාදකො⁸
උපාදෙසා.

කථං පච්ඡාදෙසු ච අපච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු පච්ඡාදකො⁹
විහරති : තෙඩාතුකෙ ලොකසන්නිවාසෝ යච කාමලොකභූමිතා හි
රාගානං විතරාගානං පච්ඡාදකමතා, රූපාරූපධාතුං අපච්ඡාදකමතා
තත්ථ ච ආයසමා සාරිපුතො පච්ඡාදකො¹⁰ විහරති. එවං පච්ඡාදෙසු
ච අපච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු පච්ඡාදකො¹¹ විහරති.

කථං පච්ඡාදෙසු ච අපච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු අපච්ඡාදකො¹²
විහරති : යං කිසුචි පරතො දුරුතතානං දුරුතතානං විචිතපථානං
තං විචිතං අපච්ඡාදං යචතා වාචසො අපච්ඡාදං¹³ තථා ජනස්ස
අපච්ඡාදකො¹⁴. තත්ථ ආයසමා සාරිපුතො අභිසංසුය සච්ඡිකතො
අපච්ඡාදකො¹⁵ විහරති, එවං පච්ඡාදෙසු ච අපච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු
අපච්ඡාදකො¹⁶ විහරති.

කථං පච්ඡාදෙසු ච අපච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු තදුහයං
අභිනිවඡ්ඡිකා උපෙක්ඛකො ච විහරති යතො ච සමපජානො :
යං ච නෙසං සමනුපස්සති යෙ ධම්මා දුච්චරිතා, තෙ ධම්මා අපච්ඡාදා,
තත්ථ ආයසමා සාරිපුතො ඉති පරිසංඝිකකති යෙ ධම්මා දුච්චරිතා
තෙ ධම්මා අනිච්ඡිපජානා, යෙ ධම්මා සුචරිතා, තෙ අචයසාමිනො.
සො ච සුචරිතං අචයසාමිනිං කරිකා දුච්චරිතං අනිච්ඡිපජානං
කරිකා තදුහයං අභිනිවඡ්ඡිකා උපෙක්ඛකො විහරති.

අථ පච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු අපච්ඡාදෙසු ච පච්ඡාදකො¹⁷
විහරති. තණ්හා පච්ඡාදධම්මා කිං කාරණං : තණ්හාවසෙන හි සත්තා
ද්විති ධම්මෙහි සත්තා කබලිකාරෙ අභාරෙ රසතණ්හාය සත්තා,
එසෙසා සුඛසංකො සත්තා. තත්ථායසමා සාරිපුතො කබලිකාරෙ ච
අභාරෙ පච්ඡාදකො¹⁸ විහරති, එසෙසා ච දුක්ඛසංකො¹⁹ විහරති. එවං
පච්ඡාදෙසු ච අපච්ඡාදෙසු ච පච්ඡාදකො²⁰ විහරති.

කථං පච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු අපච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු අපච්ඡාද-
කො²¹ විහරති : තණ්හාකයං අනුතතරං නිබ්බානං, තථා බාලපුපුඡ්ඡා-
නානං පච්ඡාදකො²² පහතකො²³ ව. තත්ථායසමා සාරිපුතො
අපච්ඡාදකො²⁴ අබ්භාසාදකො²⁵ ච සාමං පච්ඡාදකො²⁶ පසිකා, එවං
පච්ඡාදෙසු ච ධම්මෙසු අපච්ඡාදකො²⁷ විහරති.

1. තෙඩාතුකො ලොකසන්නිවාසෝ - මජ්ඣං, PTS.

2. අපච්ඡාදකො - මජ්ඣං, PTS.

3. අපච්ඡාදං - PTS.

අනාත් පරියායයෙක් වෙයි : ඉන්ද්‍රියානු ලෝකයන්තිවාසයෙහි සියලු බාලපාඨජන යනට අප්‍රතිකූලයාණ වෙයි. එහිදී ආයුෂ්මත් ශාරීරිකයන් වහන්සේ ප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වාසයකරනසේක. මෙසේ අප්‍රතිකූලධර්මයන්හි ප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වෙසෙයි.

කියෙයිත් ප්‍රතිකූල ධර්මයන්හි අප්‍රතිකූලයාණ වැ වෙසෙයි යත් : සියලු භෞතිකයෝ මේ ඉන්ද්‍රියානු සර්වලෝකයෙහි ප්‍රතිකූලයාණ ඇත්තාහුය. (තත්ථ කතමො උප්පාදෙයා ?)

කියෙයිත් ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ද ධර්මයන්හි ප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වෙසෙයි යත් : ඉන්ද්‍රියානු ලෝකයන්තිවාසයෙහි යම්කාක් කාමලෝකානුගත වෙ ද, (එහි) රාහිත්ථ ද චිත්තරාහිත්ථ ද ප්‍රතිකූලසමකාව වෙයි. රූපාරූපධාතූයෙහි අප්‍රතිකූලසමකාව වෙයි. එහිදී ආයුෂ්මත් ශාරීරිකයන් වහන්සේ ප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වෙසෙති. මෙසේ ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ද ධර්මයන්හි ප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වෙසෙයි.

කියෙයිත් ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ද ධර්මයන්හි අප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වෙසෙයි යත් : (යංකිඤ්චි පරතො ජනස්ස අප්පට්ඨකූලසඤ්ඤා ?) එහි ආයුෂ්මත් ශාරීරිකයන් වහන්සේ නුවණින් දැන ප්‍රත්‍යක්ෂ කළාහු අප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වාසය කෙරෙති. මෙසේ ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ද ධර්මයන්හි අප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වෙසෙයි.

කියෙයිත් ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ද ධර්මයන්හි ඒ ප්‍රතිකූල අප්‍රතිකූල දෙක දුරුකොට සිහි නුවණ ඇති වැ උපේක්ෂක වැ වෙසෙයි යත් : යම් දුශ්චරිත ධර්ම කෙනෙක් වෙත් ද ඒ ධර්මයෝ ඔවුන්ට අප්‍රතිකූල වූවාහු දකී ද, එහි ලා ආයුෂ්මත් ශාරීරිකයන් වහන්සේ මෙසේ සලකති : ' යම් ධර්ම කෙනෙක් දුශ්චරිත වෙත් ද, ඒ දහමිහු අනිෂ්ටවිපාකයෝ යැ, යම් සුවර්ත ධර්ම කෙනෙක් වෙත් ද ඔහු ආවයගාමීහු යැයි. ඒ ශාරීරිකයන් වහන්සේ සුවර්තය ආවයගාමීනී කොට දුශ්චරිතය අනිෂ්ට විපාක කොට එ දෙක දුරුකොට උපේක්ෂක වැ වාසය කෙරෙත්.

ඉක්බිති ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ද ධර්මයන්හි ප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වෙසෙයි. තෘෂ්ණාව ප්‍රතිකූල ධර්ම යැ, කරුණු කිම යත් : ඒ එසේ මැය, සත්වයෝ තෘෂ්ණාවගයෙන් ධර්ම දෙකෙකින් ඇලුණහුය, කවලිකාරාහාරයෙහි රසතෘෂ්ණාවෙන් ඇලුණහු යැ, ස්පර්ශාහාරයෙහි සුඛසංඤ්ඤාවෙන් ඇලුණහු යැ, එහි ආයුෂ්මත් ශාරීරිකයන් වහන්සේ කවලිකාරාහාරයෙහි ප්‍රතිකූලයාණ ඇති වැ වෙසෙති, ස්පර්ශයෙහි ද දුඃඛසංඤ ඇති වැ වෙසෙත්. මෙසේ ප්‍රතිකූලයෙහි ද අප්‍රතිකූලයෙහි ද ප්‍රතිකූලයාණ වැ වෙසෙයි.

කියෙයිත් ප්‍රතිකූලධර්මයන්හි ද අප්‍රතිකූලධර්මයන්හි ද අප්‍රතිකූලයාණ වැ වෙසෙයි යත් : තෘෂ්ණාක්ෂය සංඛ්‍යාත නිර්වාණය අනුත්තර යැ, එතෙකුදු වත් බාල පුහුදුනත්ව ප්‍රතිකූල යාණ ද (පහතසඤ්ඤා ව ?) එහි ලා ආයුෂ්මත් ශාරීරිකයන් වහන්සේට තුමු මැ ප්‍රඥයෙන් දැක අප්‍රතිකූලයාණ ද අව්‍යාපාදයාණ ද වෙයි. මෙසේ ප්‍රතිකූල ධර්මයන්හිදී අප්‍රතිකූල යාණ ඇති වැ වෙසෙයි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කථාං පටිකුලෙසු ව අපට්ඨකුලෙසු ව ධම්මෙසු අපට්ඨකුලාසකුද්දී විහරති : තතියෙ ව නිබ්බාන පටිකුලාසකුද්දීනො, යසෙන ව කිතතිං වා අපට්ඨකුලාසකුද්දීනො. තත්ථායමො ආරිපුතො අස්සාදං ව අදිනවං ව නිසාරණං ව යථාභූතං සම්මප්පකුසලං පටිජානනො පටිකුලං ව අපට්ඨකුලං ව ධම්මං තදුතං අභිනිවජ්ජයිති අපට්ඨකුල-සකුද්දී විහරති.

කථාං පටිකුලං ව අපට්ඨකුලං ව ධම්මං තදුතං අභිනිවජ්ජයිති උපෙක්ඛකො විහරති සතො ව සමපජානො ව : යං ව සමනුපස්සති අනුතයො අපට්ඨකුලො ධම්මො පටිඝො ඵ පටිකුලො ධම්මො, තත්ථායමො ආරිපුතො අනුතයං පටිසංපාතිනතො උපෙක්ඛකො විහරති සතො සමපජානො ව. යඤ්චස්ස සමනුපස්සති, අයං පඤ්චවිධො අනුතතරං ඉන්ද්‍රියභාවනා අයං සුත්තනිද්දෙතො.

1. තත් කතමො දෙසනාභාරො : ඉමමි සුතෙත නිං දෙසිතං.* තත් ථුච්චතෙ- ඉමමි සුතෙත දිට්ඨධම්මසුඛවිභාරො දෙසිතො, තථා විමුක්තං චිත්තං පච්චචෙක්ඛණං ව අභිපඤ්ඤාධම්මං දෙසිතං.

2. තත් කතමො විච්ඡෙදො : යෙ කායෙ කායානුපස්සිතො විහරන්ති තෙසං චිත්තං අනුතයපටිඝෙන න විහරති, අනුතයපටිඝෙන චා'භි-රමමානස්ස* චිත්තං සම්මග්ගතං* භවිස්සාතීති භාවනාය ඵලමෙතං* අයං විච්ඡෙදො භාරො.

3. තත් කතමො සුත්තිභාරො : කායභාවනාය ව චිත්තභාවනාය ව න කිඤ්ච සමුග්ගචාරී අභිමඤ්ඤාස්සතීති අළු ඵසා සුත්ති. අයං සුත්තිභාරො

4. තත් කතමො පදට්ඨානො භාරො : කායභාවනාය පඨමස්ස සති උපට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. යා පඨවිසමේතතො සා අනිච්චානු-පස්සනාය පදට්ඨානං.

5. තත් කතමො ලක්ඛණො : යං පඨවිසමේත චේතසා විහරති අත්තානුපස්සි, පඨවිසමේත භිති විහරති. කො අත්තො පඨවිසමේතාති : යථා යෙ ව සෙලොපමනාය අකම්මසුත්තා, ඵවමෙඵ පඨවිසමො අයං භිරිතතාය, අයං ලක්ඛණො.

6. තත් කතමො චතුඛ්‍යුතො භාරො : ඉමමි බ්‍යාකරණෙ කො තස්ස ආයස්සතො අභිප්පායො : යෙ කෙච්ඡි අරහන්තා ඉන්ද්‍රියභාවනං ආකඛිනති* තෙ පඨවිසමං උපපාදයිස්සන්තීති. අයං අභිප්පායො.

7. තත් කතමො ආවමෙට්ඨානි : නත්ථි ආවට්ඨස්ස භූමි.

1. කිතති ඵ - මජ්ඣං, PTS.	5. - රමමානස්ස - PTS.
2. සම්මප්පකුසලං - මජ්ඣං.	6. සමග්ගතං - මජ්ඣං, PTS.
3. අනුතයස්ස - මජ්ඣං, PTS.	7. බලචේතං - මජ්ඣං.
4. දෙසිතමං - මජ්ඣං, PTS.	8. ආකඛිතන්ති - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කිසෙයින් ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ද ධර්මයන්හි අප්‍රතිකූලසංඥා වැ වෙසෙයි යත් : (තනියෙ ව නිබ්බානෙ යසෙන ව කිත්තියා ව අප්පට්ඨකූලසඤ්ඤිතො ?) එහි ලා ආයුෂ්මත් ශාරිපුත්‍රයන් වහන්සේ ආස්වාදය ද ආදීනවය ද නිස්සරණය ද තතුයේ සමාස්ප්‍රඥයෙන් දන්නාසේක් ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ධර්මය එ දෙක දුරුකොට අප්‍රතිකූල සංඥා ඇති වැ වාසය කරනසේක.

කිසෙයින් ප්‍රතිකූල වූ ද අප්‍රතිකූල වූ ද ධර්මය එ දෙක දුරුකොට සිහි නුවණ ඇතියේ උපේක්ෂක වැ වෙසෙයි යත් : අනුන්‍ය අප්‍රතිකූල ධර්මයෙකැයි ද ප්‍රතිසය ප්‍රතිකූල ධර්ම යෙකැයි ද යම් හෙයෙකින් දකී ද, එහි ලා ආයුෂ්මත් ශාරිපුත්‍රයන් වහන්සේ අනුන්‍ය ප්‍රතිස දෙක ප්‍රතිණ කළ හෙයින් සිහි නුවණ ඇති වැ උපෙක්ෂක වූවාහු වාසය කෙරෙති. යම් සමනුපස්සනාවක් වෙි ද මේ අනුත්තර වූ පඤ්චවිධ ඉන්ද්‍රියභාවනා යි. මේ සූත්‍රනිර්දේශ යි.

1. එහි දෙසනාභාර කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි කුමක් දේශිත ද : එහි ලා කියනු ලැබේ. මේ සූත්‍රයෙහි දිට්ඨධම්මසුඛවහරණය දෙසනලද්දේය. එසේ මැ විමුක්ත චිත්තය ද ප්‍රත්‍යාවෙක්ෂාව ද අධිප්‍රඥධර්මය ද දෙසනලද්දේ යි.

2. එහි විවය කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් කයෙහි කායානුදර්ශී වැ වෙසෙත් ද, ඔවුන්ගේ සිත අනුන්‍ය ප්‍රතිසයෙන් යුක්තව නො පවතී, අනුන්‍ය ප්‍රතිස දෙකින් (අභිරම්මානස්ස ?) සිත සමාග්ගත වන්නේනුයි තෙල භාවනා එල යි. මේ විවයභාර යි.

3. එහි යුත්තිභාර කවරෙ යැ : කායභාවනායෙන් ද චිත්තභාවනායෙන් ද කිසි සමුත්තර වාරි කෙනෙක් ඉක්මවා නො සිතන්නාහු යැ යන තෙල යුත්ති ඇත. මේ යුත්ති භාර යි.

4. එහි පදට්ඨානභාර කවරෙ යැ : කායභාවනාව පළමුවන සතිපට්ඨානයට පදට්ඨාන යැ, යම් පෘථිවියම චිත්තතාවක් ඇද්ද ඕ අනිත්‍යානුදර්ශනාවට පදට්ඨාන යි.

5. එහි ලක්ඛණභාර කවරෙ යැ : යමෙක් ආත්මානුදර්ශී වැ පඨවියම සිතින් යුක්ත වැ වෙසේ ද, ගෘහී තෙම පඨවියම සිතින් යුක්ත වැ වෙසෙයි, ' පඨවියමෙන ' යනු කවර අර්ථ යැ : යමසේ යම් කෙනෙක් ශෛලොපමභාවයෙන් ක්‍රියායෙහි නොයෙදුණාහු ද, එසෙයින් මැ පඨවියම වූයේ (අයං භිරියතාය ?) මේ ලක්ඛණභාර යි.

6. එහි චතුර්ධ්‍යභාර කවරෙ යැ : මේ වෙය්‍යාකරණයෙහි ඒ ආයුෂ්මත්හුගේ අභිප්‍රාය කවරෙ යැ : යම් රහත් කෙනෙක් ඉන්ද්‍රියභාවනාව කැමැති වෙත් ද, ඔහු පඨවියම (චිත්තය) උපදවන්නාහු යැ යන මේ අභිප්‍රාය යි.

7. එහි ආවත්තභාර කවරෙ යැ : එහි ආවත්තභාරයට භූමි නැතී.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

8. තත් කතමො විහතති : යො කායානුපය්ඨි විහරති, සො පථවිසමං විතතං¹ පටිලුහිස්සනීති න එකංසෙන, කිං කාරණං : යෙ බණ්ඩකාදිජිත්තකාදිකම්මකාරිනො න තෙ² පථවිසමවිතතං³ පටිලුහනති. සබ්බා කායගතාසතී⁴ සෙබ්බාවතාය නිබ්බානං ඵලං. අයං විහතති.

9. තත් කතමො පටිච්ඡන්තනො හාරො : යෙ කායානුපය්ඨිනො විහරිස්සනති, තෙසං යෙව් කායපච්චයා උපපජ්ජයස්ස⁵ ආත්වා විෂාත-පරිලාභා. අයං පටිච්ඡන්තනො හාරො.

12. තත් කතමො ඔතරණො : සත්තෙසු ච⁶ පඤ්චකඛනිං අවිතීණණං, බාපිසතීන්ද්‍රියානි, තථා යං මනීන්ද්‍රියං තං මනොධාතු මනායතනං ච. යං සමාධීන්ද්‍රියං තං ධම්මධාතු ධම්මායතනං ච. අයං ඔතරණො හාරො.

13. තත් කතමො සොධනො හාරො : යෙ ච මනසා චිත්තාරො හාවෙතබ්බා, තෙ සබ්බෙ හාවිතා, යං තං මනෙන පතීනෙ පත්තබ්බං සබ්බත්ථ එතස්ස ච අත්ථාය ආරමො, සො අත්තො සුඤ්ඤා. අයං සොධනො හාරො.

14. තත් කතමො අබ්ධානො : අයං සමාධි එකත්තතාය පඤ්ඤාතො ඡ කායා එකත්තතාය පඤ්ඤාතො, පඤ්චීන්ද්‍රියානි රූපිනි රූපකායො. ඡ වේදනාකායා වේදනාකායො. ඡ සඤ්ඤාකායා සඤ්ඤාකායො. ඡ චේතනාකායා චේතනාකායො. ඡ විඤ්ඤාණකායා විඤ්ඤාණකායො. සබ්බෙපි එතෙ ධම්මා ධම්මකායොති යෙව් සබ්බං ගච්ඡන්ති. අයං අබ්ධානො.

15. පටික්ඛාණොති : සමාපත්තිකොසල්ලං ච විපිකොසල්ලං ච හෙතු. යං ච ගොචරකොසල්ලං යං ච කල්ලනාකොසල්ලං⁷ පච්චයො. වොදුනකොසල්ලං හෙතු, කල්ලනාකොසල්ලං⁸ පච්චයො. සුඛං හෙතු, අඛ්‍යාපජ්ඣං⁹ පච්චයො. අයං පටික්ඛාණො.

16. තත් කතමො සමාරොපනො : යථා පථවි සුච්චි නික්ඛිපනො අසුච්චි නික්ඛිපනො තාදිසංයෙව්,¹⁰ එවං කායො මනාපි-කෙහිපි එසෙහි අමනාපිකෙහිපි එසෙහි තාදිසංයෙව්, පටිසංචරෙසංසා වා සුඛාය වේදනාය තාදිසං යෙව් විතතං. ඉදං සුත්තං විහතතං සුඋපමං¹¹ උග්ගපිතඤ්ඤාසුස්ස පුග්ගලස්ස විභාගෙන. තත් සමාරොපනාය අවකායො නපී.

1. සමවිතතනං - මජ්ඣං.
2. ජිත්තකාදිනො - මජ්ඣං.
3. විතතනං - මජ්ඣං.
4. සබ්බකායගතාසතී - PTS.
5. උපපජ්ජයස්ස - මජ්ඣං, PTS.
6. සත්තෙසු ච - මජ්ඣංපොඤ්ඤා නපී.
7. කල්ලං තං කොසල්ලං - මජ්ඣං.
8. කල්ලං - මජ්ඣං, PTS.
9. අඛ්‍යාපජ්ජං - මජ්ඣං, PTS.
10. තාදිසං - මජ්ඣං, PTS.
11. ඔපමං - මජ්ඣං.

8. එහි විභත්තිභාර කවරෙ යැ : යමක් කායානුදර්ශී වැ වෙසේ ද, හෝ පට්ඨසම විත්තය ලබන්නේ යැ යනු ඒකාන්තයෙන් නැත. කරුණු කිම යත් : යම් කෙනෙක් බන්ධනාදී ජන්තනාදී කර්ම කරන්නාහු වෙත් ද ඔහු පට්ඨසම විත්තය නො ලබයි. සියලු කායගතාසනීය ශෛක්ෂභාවනායෙහි නිර්වාණඵලය වේ. මේ විභත්තිභාර යි.

9. එහි පරිවත්තනභාර කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් කායානුදර්ශී වැ වාසයකරන්නාහු ද, ඔවුන්ට මැ කායප්‍රත්‍යයෙන් විසාතපරිදහකර වූ ආශ්‍රවයෝ උපද්‍රව්‍යය. මේ පරිවත්තන භාර යි.

12. එහි ඔතරණභාර කවරෙ යැ : සත්වයන් කෙරෙහිදු පඤ්ච ස්කන්ධයෝ අවිනිර්ණ වූවාහු දෙවිසි ඉන්ද්‍රියයෝ වෙත්. එසේ මැ යම් මනින්ද්‍රියයෙක් ඇද්ද එය මනොධාතු මනායතන ද වෙයි, යම් සමාධිත්ද්‍රියයක් ඇද්ද එය ධම්මධාතු ධම්මායතන ද වේ. මේ ඔතරණභාර යි.

13. එහි සොධනභාර කවරෙ යැ : යම් සතට ධර්ම කෙනෙක් සිතින් වැඩිය යුක්තාහු ද, ඔහු සියල්ලෝ වඩනලද්දහු යමක් සිතින් (පභීනො පක්තබ්බතං ?) සියලු තැන්හි මෙ ද සඳහා ආරම්භය වෙයි. ඒ අර්ථය ඉද්ධ යැ. මේ සොධනභාර යි.

14. එහි අධිවිධානභාර කවරෙ යැ : මේ සමාධිය එකත්තතා සංඛ්‍යාත සාමාන්‍යයෙන් පනවනලද, ඡට්කායයෝ ඒකත්තතායෙන් පනවනලදහ. රූපි පඤ්චෙන්ද්‍රියයෝ රූප කාය යැ, ඡඨවේදනාරාශිය වේදනාකාය යැ, ඡට්සංඤාරාශිය සංඤාකාය යැ, ඡට්චේතනාවෝ චේතනාකාය යැ, ඡධ්විඤ්ජනෝ විඤ්ජනාකාය යැ, තෙල සියලු මැ ධර්මයෝ ධර්මකාය යි මැ ගිණිමට යෙත්. මේ අධිවිධානභාර යි.

15. පරික්ඛාර යනු : සමාපත්ති කෞශල්‍යය ද විචීකෞශල්‍යය ද භේතු යැ, ගොචර කෞශල්‍යය ද කල්‍යාණ (වශීභාවයෙහි) කෞශල්‍යය ද ප්‍රත්‍ය යැ. ව්‍යවද්‍රව්‍යකෞශල්‍යය භේතු යැ, කල්‍යාණකෞශල්‍යය ප්‍රත්‍යයැ, සුඛය භේතු යැ, නිදුක්බව ප්‍රත්‍ය යැ, මේ පරික්ඛාර භාර යි.

16. එහි සමාරොපන කවරෙ යැ : යම්සේ පෘථිවිය පච්ඡ ද බහාලන කල්හිදු අපච්ඡ ද බහාලන කල්හිදු එබ්බු මැ වේ ද, එසෙයින් කය මනාවඩන පහසින් ද අමනාපික පහසින් ද එබ්බු මැ වෙයි. පටිසයමඵස්සයෙන් හෝ සුඛවේදනාවෙන් හෝ සිත එබ්බු මැ වේ. උපමා සහිත වූ මේ සූත්‍රය උද්ඝට්ඨිත පුද්ගලයාගේ විභාගයෙන් විභාග කරනලදී. එහි සමාරොපනයට අවකාශයක් නැත.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

7 - 10

තත් කතමිං සුත්තං සඛකිලෙතභාසිසං : යතො ච කුසලෙති ධම්මෙති න විරොධීති, න විඛිංති, ඉමං ආදීනවං භගවා දෙතෙති, “තස්මා ඡත්තං විවරෙථ,¹ එවං තං නාතිවස්සති”, තතො ආදීනවතො විවරෙත්ඤාති තං තිති ධම්මෙති නාතිධංසිනාති අසුභතඤ්ඤාය රාගෙන නාතිධංසියති මේතතාය දෙතෙන නාතිධංසියති, විපස්සනාය මොහෙන නාතිධංසියති. එවං ච සො² යො යො ධම්මො පටිපකෙඛො තමති තමති ධම්ම පරිපුරියස්සති. යො තස්ස ධම්මස්ස අකුසලො ධම්මො පටිපකෙඛො තෙන නාතිවාසියති.

අපරො පරියායො : යෙ ඉමෙ ධම්මො අත්තනා න සකෙකාති දුට්ඨානං තෙ එතෙ ධම්මො දෙසිතා ඡත්තමනිවස්සතිති. තෙති විතකකං යෙන ච සකකා සුභ දෙසිතං චිත්තං විභාවෙතං පටියොදපෙතං විවෙකනිත්තස්ස විවෙකපොණස්ස විවෙකපබ්බාරස්ස වුද්ධිං විරුද්ධිං වෙපුලලනං ආපර්ඡති කුසලෙසු ධම්මෙසු, තෙත්ථාපි නාම උප්පලං වා කුසුදං වා පද්මං වා උදකෙ සුක්කපකෙඛ ච්ඡෙදා යාච රහති යාච දිවසො ආගමිති, තස්ස වුද්ධිසෙව පාටිකඛිතිතබ්බො, න පටිභාති එවං විධං තං චිත්තං නාතිධංසියති.

අපරොපෙත්ථ යො අසඬො අකුටො, අමායාපී උජ්ජු පුරිසො යථාභූතං අත්තානං ආචිකරොති. තත්ථ යො ඡාදෙති, තස්ස අකුසලා ධම්මො චිත්තං අනුධංසෙතති³ විවටං නාතිවස්සතිති⁴ යො පන ගොති අසඬො අකුටො අමායාපී උජ්ජු පුරිසො යථාභූතං අත්තානං ආචිකරොති, තස්ස චිත්තං අකුසලෙති ධම්මෙති න විද්ධංසියති. අයං සුත්තපෙත්ථ.

1. තත් කතමා දෙසනා : ඉධ දෙසිතා දස අකුසලකම්මපථා අභිවස්සනතාය, දස කුසලකම්මපථා අභිවස්සනතාය⁵ අකුසලෙති න විසුඤ්ඤාති යථා වුත්තං භගවතා “චිත්තසඛකිලෙ”⁶ හිනබ්බෙ යත්තා සඛකිලියන්ති”ති.

2. තත් කතමො විමුක්ඛො : යස්සෙවං චිත්තං අවිද්ධංසියති,⁷ තස්ස බුද්ධිතස්ස යං භවෙසා කුටෙය්සං, තං ආනන්තරියෙනපි සන්තරි වා අභ්‍යානුකම්පනතාය. අයං විමුක්ඛො.

3. තත් කතමා සුභතී : එවං අවිද්ධංසියන්තං⁸ චිත්තං වුට්ඨාති, වුට්ඨිතං පතිට්ඨහති කුසලෙසු ධම්මෙසුති අත්ථ එතා සුභතී.

1. විවරෙත්ඤා - මජ්ඣං, PTS.
2. විවටං - මජ්ඣං, PTS.
3. වස්ස - මජ්ඣං, PTS.
4. අනුධංසෙතති - මජ්ඣං, PTS.
5. ඡත්තමනිවස්සතිති - මජ්ඣං, PTS.
6. අනභිවස්සනතාය - මජ්ඣං, PTS.
7. අභිවාසියති - මජ්ඣං, PTS.
8. සුභතීති - මජ්ඣං, PTS.
9. අනභිවසියන්තං - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

7-10

එහි සංකිලෙසභාහිය සූත්‍රය කවරෙ යැ : යම් භෙයකින් කුශලධර්මයන් හා විරුද්ධ නො වෙද, නො වැඩේ ද, බුද්ධ මේ ආදීනවය දෙසනාසේක. "එහෙයින් පිළිසන් වූ ඇවත ප්‍රකට කරන්නේ යැ, මෙසේ ඒ ඇවැත් ඇතියහු කෙලෙස්වැසි අතියකින් නො තෙමයි." ඒ ආදීනව හෙයින් විවෘත කරන්නේ යයි හේ තුන් දහමකින් නො මඩනා ලද වෙයි. අභුහසංඥාවන් රාගය විසින් නො මඩනාලැබෙයි. මෙමත්‍රිභාවනායෙන් ද්වේෂය විසින් නො මඩනාලැබෙයි, විදර්ශනායෙන් මොහය විසින් නො මඩනා ලැබේ. මෙසේ හෙතෙම යම් යම් ධර්මයෙක් ප්‍රතිපක්ෂ වේ නම් ඒ ඒ ධර්මයෙහි පරිපූර්ණ වන්නේය. ඒ ධර්මයට යම් අකුශලධර්මයෙක් ප්‍රතිපක්ෂ වේ නම් (තෙතන නාධිවාසියකි ?)

අනෙකුදු පරිඥායයෙක් වෙයි : යම් මේ ධර්ම කෙනෙක් තමා විසින් නැඟිසිටීමට නො හැකි වෙත්ද, තෙල ධර්මයෝ දෙසනලදහ. "ජන්තමනිවස්සති" යි. (තෙහි විනක්කං ?) යම්කු විසින් යළි දෙසනලද විත්තය දක්වන්නට පිරිසිදු කරන්නට හැකි වෙද, විවේකයට නැමුණු විවේකයට ප්‍රචණ වූ විවේකයට බරවූවහුගේ සිත කුශලධර්මයන්හි වැඩීමට මහත්බවට පැමිණෙයි. යම්සේ ජලයෙහි හටගත් උපුලක් හෝ කුචුදක් හෝ පියුමක් හෝ ඉක්ලපක්ෂයෙහි වන්දුයා යම් රැයකට යම් දිනයකට පැමිණේ නම් (එකල්හි) ඒ පද්මයාගේ වැඩීමට කැමැතිවිය යුත්ති ද, පරිහානියෙක් නොවේ ද, එබඳු ව ඒ සිත නො මඩනාලැබෙයි.

මෙහි අන්‍යා වූද යමෙක් සය නොවූයේ කුට නොවූයේ මායා රහිත වූයේ වේද සෘජු පුරුෂ වූ හෙතෙම ඇතිසැටියෙන් තමා ප්‍රකාශ කෙරෙයි. එහි යමෙක් (ඇවත) වසා නම් අකුශල ධර්මයෝ ඔහුගේ සිත වනසති. "විවටං තාතිවස්සති" යනු වැලි යමෙක් සය නොවේද, කුට නොවේද, මායා රහිත වේද, සෘජු පුරුෂ වූයේ යථාභූත වැ තමා ප්‍රකාශ කෙරේද, ඔහුගේ සිත අකුශලධර්මයන් විසින් නො මඩනාලැබේ. මේ සූත්‍රාර්ථ යි.

1. එහි දේශනා කවර යැ : මෙහි අධිවස්සනානායෙන් දශ අකුශලකර්මපථයෝ දෙසනලද්දහුය, අනාධිවස්සනානායෙන් දශ කුශලකර්මපථයෝ දෙසනලද්දහුය, (ක්ලෙශ යෝගේ) අධිවර්ෂණභාවයෙන් අකුශලයන්ගෙන් විභූද්ධ නොවේ. භාගාවතුන් විසින් වදාරනලද මැය : "මහණෙනි සිත කිලිටිවීමෙන් සත්වයෝ කෙලෙසෙන්නාහුය" යි.

2. එහි විවය කවරෙ යැ : මෙසේ යම්කුගේ සිත (කෙලෙසුන් විසින්) නො මඩනා ලැබේ ද, (තස්ස බුද්ධිතස්ස . . . සත්ථරි වා ඉණානුකම්පනාය ?) මේ විවය යි.

3. එහි යුත්ති කවර යැ : මෙසේ නො මඩනාලබන සිත කෙලෙසුන් කෙරෙන් නැගිසිටී, නැඟිසිටියේ කුශලධර්මයන්හි පිහිටා යයි. මේ යුත්ති ඇත.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

4. පදවිඨානනාති : “ජනනමතිවිඨානනාති”ති ජනනං අසංවරානං පදවිඨානං, “විවටං නාතිවිඨානනාති”ති අජනනං සංවරණං, “තසම ජනනං විවරෙථ විවටං නාතිවිඨානනාති”ති දෙසනාය පදවිඨානං.

5. උක්කණොති : “ජනනමතිවිඨානනාති”ති යෙ කෙච්චි විවිතෙතන ජනෙතන ඵකලක්කණො ධම්මො සබ්බෙ තෙ විඤ්ඤිතොති.¹ “තසම ජනනං විවරෙථ විවටං නාතිවිඨානනාති”ති යෙ කෙච්චි තෙන අවිජ්ජනෙතන ඵකලක්කණො ධම්මො සබ්බෙ තෙ නාතිවිඨානනාති”ති. උක්කණො හාරො.

6. තත්ථ කතමො චතුබ්බසො හාරො : ඉමමති සුතෙත භගවතො කො අධිපායො : යෙසං කෙසඤ්චි චිත්තං අකුසලො ධම්මො අධිපටි-දෙසිතා තෙ යථාධම්මං පටිකරිස්සන්තිති අයං තත්ථ භගවතො අධිපායො, අයං චතුබ්බසොහාරො.

7. ආවතෙතොති : යං ජනනං තං දුච්චං කමපමානං² සමුච්ඡිතබ්බො, ආනන්තරිගසමාධිනං. තත්ථ පස්සන්තියං ච මානො ආසවෙ වඩ්ඪන්ති. අස්සන්තියෙන ච පමාදං ගච්ඡති. පමාදෙන ඔනමති, උත්තලුහංචං ගච්ඡති. වුත්තං හෙතං භගවතා : “උත්තලානං පමත්තානං තෙසං වඩ්ඪන්ති ආසවා”ති. චත්තාරි තාති උපාදානාති, යාති චත්තාරි උපාදානාති තෙ පඤ්චුපාදනක්කිකා භවන්ති. ඉමාති සම්මාති දුක්ඛං ච සමුදයො ච. “තසම ජනනං විවරෙථ”ති යෙන හෙතුනා තෙ ආසවා වඩ්ඪන්ති, තෙසං පටිත්තතා ආසවා පටිගතෙන, තත්ථ අපමාදෙන අස්සන්තියං පටිගති, උඤ්චවකුක්කුච්චපාහානෙන ඔලාරිකතා, තස්ස දො ධම්මො සමපො ච භාවනා ච පාරිසුරිං ගච්ඡන්ති. යො තෙසං ආසවානං බ්බසො, අයං නිරොධො. ඉමාති චත්තාරි සම්මාති. අයං ආවට්ටො.

8. තත්ථ කතමො විභත්තිහාරො : “ජනනමතිවිඨානනාති”ති න ඵකංසො, කිං කාරණං : යස්ස අස්සා නිවත්තනා යථාපි සෙමානං, යථා වුත්තං භගවතා :

“කිඤ්ඤාපි සො කම්මං කරොති පාපකං^{*}

කායෙන වාචා² උද වේතසා වා

අභබ්බො³ සො තස්ස පටිට්ඨාදාය⁴

අභබ්බතා දිට්ඨපදස්ස වුත්තා”ති.⁵

කිඤ්ඤාපි තෙසං නිවාරණං චිත්තං හොති, අපි තු අපපච්චයා සමායෙ ච තෙ නිද්දිසිතබ්බො. අයං විභත්තිහාරො.

9. තත්ථ කතමො පටිවත්තනො හාරො : “ජනනමතිවිඨානනාති”ති යස්ස යෙ ධම්මො සබ්බං අනවිවටං අතිවිඤ්ඤිතාති විවටං නාතිවිඨානනාති අවගුණන්තං නාතිවිඨානනාති. අයං පරිවත්තනො හාරො.

1. අවිඤ්ඤිතොති - මජ්ඣං, PTS.

2. කම්මමානං - PTS.

3. වාචාය - මජ්ඣං, PTS.

*. සුත්තනිපාත - රතනසුත්ත.

4. අභබ්බො හි - මජ්ඣං, PTS.

5. පරිගුහනාය - ම, PTS.

6. හොතිති - මජ්ඣං, PTS.

4. පදවයාන යනු : “ ඡන්තමනිවස්සති ” යනු : ඇවැත් වැසීම අසංවරයන්ට පදවයාන යැ, “ විවටං නාතිවස්සති ” යනු : නො වැසීම සංවරයන්ට පදවයාන යැ, තස්මා ඡන්තං විවරෙට් විවටං නාතිවස්සති ” යනු දෙයනාවට පදවයාන යි.

5. ලක්ඛණ යනු : “ ඡන්තමනිවස්සති ” යනු : විචිත්‍ර වූ ඡන්තයෙන් සමාන ලක්ෂණ වූ යම් කිසි ධර්ම කෙනෙක් ඇද්ද ඒ සියල්ලෝ මධනාලූඛෙත්. “ තස්මා ඡන්තං විවරෙට් විවටං නාතිවස්සති ” යනු : ඒ නො වැසීමෙන් සමාන ලක්ෂණ වූ යම් කිසි ධර්ම කෙනෙක් ඇද්ද ඒ සියලු ධර්මයෝ (කෙලෙසුන් විසින්) අභිශයින් නො තෙම: යයි. ලක්ඛණභාර යි.

6. එහි චතුර්විධභාර කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි ලා භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අභිප්‍රාය කවරෙ යැ : යම් කිසි කෙනෙකුන්ගේ සිත අකුශලධර්මයෝ (අධිපට්ඨෙසිනා ?) ඔහු දහම් වූ පරිදි පිළියම් කරන්නාහුය යන මේ එහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අභිප්‍රාය යි. මේ චතුර්විධභාර යි.

7. ‘ ආවත්ත ’ යනු : ඡන්ත වූ යම් (සිතක්) ඇද්ද එය ද්විවිධ යැ, (කම්පමානං පස්සද්ධියං ච ?) මාත්‍ය ආසුවයන් වඩයි. අශ්‍රද්ධායෙන් ප්‍රමාදයට යෙයි, ප්‍රමාදයෙන් අවනම්න වෙයි, උද්ගත මාන්තළ ඇති බවට යෙයි, භාග්‍යවතුන් විසින් තෙල වදරනලද මැය : “ උද්ගත මාන්තළ ඇති ප්‍රමත්ත වූ ඔවුන්ට ආසුවයෝ වැඩෙත් ” යයි. ඒ ආසුවයෝ සතර උපාදාන වෙති, ඔහු පඤ්ච උපාදානස්කන්ධයෝ වෙත්. මේ දුක්ඛ සමුදය යන සත්‍යයෝ යි. “ තස්මා ඡන්තං විවරෙට් ” යනු : යම් භෙයකින් ඒ ආසුවයෝ වැඩෙත් ද, ඔවුන් ප්‍රතීණ භෙයින් ආසුවයෝ ප්‍රතීණ වෙත්. එහි අප්‍රමාදය හේතු කොට අශ්‍රද්ධාව ප්‍රතීණ වෙයි. උද්ධරිව කුක්කුච්චයන්ගේ ප්‍රභාණයෙන් ඔදරික බව ප්‍රතීණ වෙයි, ඔහුට සමථය ද භාවනා ද යන ධර්මයෝ දෙදෙන පිරිමට යෙත්. ඒ ආසුවයන්ගේ යම් ගෙවීමක් වේද මේ නිරොධ යැ, මේ සතර සත්‍යයෝ යි. මේ ආවට්ටභාර යි.

8. එහි විභත්තිභාර කවරෙ යැ : “ ඡන්තමනිවස්සති ” යනු ඒකාන්ත නො වෙයි. කරුණු කිම යත් : (යස්ස අස්සා නිවත්තනා යථාපි සෙමානං ?) භාග්‍යවතුන් විසින් වදරනලද :

ශෛක්ෂ පුද්ගල යම් භෙයකින් කයින් වචනයෙන් සිතින් හෝ අකුශලයක් කරන්නේ නම් ඒ පාපය ඇඟවීමට හේ අභව්‍ය වෙයි. දක්නාලද නිර්වාණපද ඇත්තහුගේ (පාපය සැඟවීමෙහි) අභව්‍යබව වේ යයි. යම් භෙයකින් ඔවුන්ගේ නිවාරණ චිත්තය වේ ද, එතෙකුදුවත් (අපච්චිතා සමායෙ ච ?) ඔහු දුක්චිය යුත්තාහුය. මේ විභත්තිභාර යි.

9. එහි පරිවත්තනභාර කවරෙ යත් : “ ඡන්තමනිවස්සති ” යනු : යමකුගේ (යෙධම්මා ?) සියලු අකුශලය අවිවාන වේ ද, හේ කෙලෙස්වැස්සෙන් අභිශයින් තෙමනු ලැබෙයි. විවාන කළ ඇවැත් ඇත්තහු අභිශයින් නො තෙමයි. (අවතුණං තං නාති වස්සති ?) මේ පරිවත්තනභාර යි.

10. තත් කතමො චෙච්චනො භාරො : ජනනමතිවස්සති”ති නිවුතං පිහිතං පච්ඤාත්තං සඤ්ජානං පරෙධං, විච්චං නාතිවස්සති”ති යස්ස තෙ ධම්මා පබ්බජ්ජිතා විභොදං නාතිවස්සිතා චන්තිකතාති. අයං චෙච්චනො භාරො :

11. තත් කතමො පඤ්ඤාතති භාරො : “ජනනමතිවස්සති”ති කිලෙසභායිකපඤ්ඤාතනං. ‘විච්චං නාතිවස්සති’ති සධම්මනිව්චං යං පච්චපදපඤ්ඤාතති යා පඤ්ඤාතනං “තස්මා ජනනං විචරෙථා”ති අනුසංසන-පඤ්ඤාතති යා පඤ්ඤාතනං. ‘විච්චං නාතිවස්සති’ති නිකෙධපාපඤ්ඤාතති යා පඤ්ඤාතනං. අයං පඤ්ඤාතති භාරො.

12. තත් කතමො ඛණ්ණකො භාරො : ‘ජනනමතිවස්සති’ති තස්සෙ කිලෙසා. රාගො දෙසො මොහො, තෙසු ජනෙනසු සංඛාරපබ්බතො -පෙ- තෙ පුරා යථා නිද්දිට්ඨං ඛණ්ණිකානුභවනෙනසු අයං ඔතරණො භාරො.

13. තත් කතමො සොධගො භාරො : සෙතාරමෙහෙත ඉදං සුභතං භාසති යො අරමො නිසුතෙනා.

14. අභිමොහොති : ‘ජනනමතිවස්සති’ති එකතතාය පඤ්ඤාතනං, කිං කාරණං : ඉදං හි අතිවස්සති ඉමස්ස ච අතිවස්සති එවං ච අතිවස්සති අයං චෙමතතාය යා පුතසාධාරණෙති ලක්ඛණෙති පඤ්ඤාපියති. සා එකතතපඤ්ඤාතති

15. තත් කතමො පටිකම්මාරො : යං ච තං අතිවස්සියනති, තස්ස දො හෙතු දො පච්චයා අකුසලපසුතෙව චාවකතතාහිරති ච. ඉමෙ දො අයොනිසොමහසිකාරො ච. කුසලා ධම්මා වොපසග්ගා ච. ඉමෙ දො පච්චයා.

16. තත් කතමො සමාරොපනො : “ජනනමතිවස්සති”ති චෙමති පස්සති ජනනං යං පරිග්ගතිතුං යං අද්දෙසිතුං අපසසුතං යං කථංකථා විභුතෙන අකුසලමුලෙන යං තණ්හාය ච තෙ වසිති ඡද්දසාති සන්තිති, තෙ අපසසකියෙන සංඛාරා සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, අයං සමාරොපනො. යං පුත තථා දෙසනා, තස්සෙව කුසලා* ධම්මා වුද්ධිං විරාද්ධිං චෙපුලලතමාපජ්ජති. තස්ස සංඛාර-නිරොධා* අයං සමාරොපනො.

7 - 11

“චන්තාරො පුග්ගලා : තමො තමපරායනො”ති^a -පෙ- තත් කතමො වුච්චතෙ තමො නාම : යො තමො අනිකාරො, යථාචුතං ගතවතා ‘යථා අනිකාරො තස්මිං ගතංගතෙ සකම්පිතානුපුරිකො න පස්සති එවමෙව අඤ්ඤාණෙනො තමො පනකිකාරො පාපකතකම්ම-විපාකං න සද්ධො ගොති (?) ඉති එවං ලක්ඛණතා අඤ්ඤාණං තමො අවිජ්ජා මොහො, සෙන සත්තා යථාභූතං තපප්පාතනති, ඉති වුච්චති තමො’ති.

1. චන්තිකතාති - මජ්ඣං, PTS.

2. ඤ්ඤාතනං - මජ්ඣං, PTS.

3. තෙ - මජ්ඣං, PTS.

4. අකුසලා - මජ්ඣං, PTS.

5. සංඛාරා නිරොධා - මජ්ඣං, PTS.

6. අභිභූතතර.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

10. එහි වෙව්වනභාර කවරෙ යැ : " ඡන්තං " යනු : ආවුත යැ නිවුත යැ පිහිත යැ පටිකුප්පිත යැ ස්ඤ්ජන්ත යැ පරොධ යැ (මේ වෙව්වන යැ) " විවටං නාතිවස්සති " යනු : (යස්ස තෙ වන්තිකතාති ?) මේ වෙව්වනභාර යි.

11. එහි පඤ්ඤත්තිභාර කවරෙ යැ : " ඡන්තමතිවස්සති " යනු : කෙලෙස් කොටසින් පනවනලද, " විවටං නාතිවස්සති " යනු : (සධම්මකිව්වං යං ?) ප්‍රතිපද ප්‍රඥප්තියෙන් පනවන ලද, " තස්මා ඡන්තං විවරො " යනු : අනුශාසනා ප්‍රඥප්තියෙන් පනවන ලද, " විවටං නාතිවස්සති " යනු : නික්මෙප්පඥප්තියෙන් පනවන ලදී. මේ ප්‍රඥප්තිභාර යි.

12. එහි ඔතරණභාර කවරෙ යැ : " ඡන්තමතිවස්සති " යනු : රාග දෙස මොහ යන තුන් ක්ලේශයෝ යැ, ඔවුන් වැසුණු කල්හි සංඛාරක්කන්ධ වෙයි, ... ඔහු ඛන්ධ ධාතු ආයතනයන්හි පළමු දක්වනලද පරිදි වෙත්. මේ ඔතරණභාර යි.

13. එහි සොධනභාර කවරෙ යත් : යම් ආරම්භයෙකින් මේ සූත්‍රය වදරන්ද, ඒ ආරම්භය දක්වන ලදී.

14. අධිට්ඨාන යනු : " ඡන්තමතිවස්සති " යනු : එකත්තතා (සාමාන්‍යයෙන්) පනවනලද, කරුණු කිම යත් : " අතිවස්සති " යන මේ යම් භෙයකින් වැසුණු ඇවැත් ඇති මොහු කෙලෙස්වැසි අතිශයින් තෙමයි, මෙසේත් අතිශයින් තෙමා යයි මේ වෙමත්තතා යෙන් වදරනලද ද එහෙයින්, යම් ප්‍රඥප්තියක් සාධාරණ ලක්ෂණයෙන් පනවනු ලබා ද ඒ ඒ පැනැවීම එකත්තපඤ්ඤත්ති වේ.

15. එහි පරික්ඛාර කවරෙ යත් : (යං ව තං අතිවස්සියන්ති ඉමෙ දෙව පට්ඨයා ? මෙහි වාක්‍යය මුළුල්ල ව්‍යාකූල යැ.)

16. එහි සමාරොපන කවරෙ යත් : " ඡන්තමතිවස්සති " යනු : (වෙමති පස්සති අප්පසක්ඛයෙන සංඛාරා ? මේ වාක්‍යය ද අතිශයින් ව්‍යාකූල යි.) සංඛාරප්‍රත්‍යයෙන් කර්මවිඤ්ඤාය වෙයි. මේ සමාරොපන යැ, යළි (තථා දෙසනා ?) ඔහුට මැ කුශලධර්මයෝ වැඩීමට නැඟීමට විපුලබවට පැමිණෙයි. ඔහුට සංඛාරනිරෝධයෙන් (කර්මවිඤ්ඤායාගේ නිරෝධය වෙයි.) මේ සමාරොපන යි.

7 - 11

පුද්ගලයෝ සතරදෙනෙක් : (නිවකුලයෙහි ඉපදීම් ආදී) අදුරෙන් යුක්ත වූ (කාය දුශ්චරිතාදියෙන් යළි) නිරයඅදුරට යන පුභුලා යැ (යනාදී වතුක්කංගුත්තරයෙහි සූත්‍රය.) එහි ' තම ' නම් කවරෙ යැ : යම් තමසෙක් අන්ධකාරයෙන් වේ ද එය යි. භාග්‍යවතුන් විසින් මෙසේ වදරනලද : " බිය ඵලවන ඒ අදුරෙහි පුරුෂ ස්වකීය ස්වභාවය පවා නො දකී ද, එසෙයින් ම නො දනීමෙන් තම සංඛ්‍යාත මොහුර ඇතියේ සවිසාක වූ ලාමක අකුශලකර්මය නො දකී ? මම්බදු ලක්ෂණ ඇති අවිජ්ජා මොහ නම්වූ නො දනීම ' තම ' නම් වේ. යම් භෙයකින් සත්වයෝ යථාභූත වැ (ඇතිඇවීමෙන්) නො දනිත්ද, එහෙයින් ' තම ' යයි කියනු ලැබේ.

සො තිණණං චිකඛුහං තමො : මංසචිකඛුනො දිබ්බචිකඛුනො පඤ්ඤචිකඛුනො, ඉමෙහං චිකඛුහං ඉධ තමො නිද්දිසිගති¹ අඤ්ඤණනති.

තත්ථ කතමං අඤ්ඤණං අදහ්මනං : අථ තිණ්ණෙ යං පුබ්බනො අඤ්ඤණං අපරනො අඤ්ඤණං පුබ්බනාපරනො අඤ්ඤණං, හෙතුමිති අඤ්ඤණං පච්චයමිති අඤ්ඤණං තස්ස අඤ්ඤණිනො සමාති භූතස්ස එසො නිණ්ණඤ්ඤා : යං හ ජානාති ඉදං සෙවිතබ්බං ඉදං හ මනසිකාතබ්බනති. සො තෙන තමෙන නිද්දිසිගති, තමොපි යථා වුච්චති. මූලෙහාති එවං වෙතනා, තෙන තමෙන සො පුග්ගලො වුච්චති තමොති, සො තෙන තමෙන අසමුභතෙන අසමුච්ඡිකෙනෙත තප්පරමො භවති තප්පරාගනො, අයං වුච්චති පුග්ගලො තමො තම-පරාගනොති. පරාගනොගෙව ධම්මො මනසිකාතබ්බො යො තමො දහති අඤ්ඤවිතනං උපධිපෙති, තෙ වස්ස ධම්මො නිජ්ඣානං බමනති.² සො සුතමයාය පඤ්ඤාය සම්නුපස්සති :

තත්ථ කතමො තමො ජොතිපරාගනො, සො තෙන පඤ්ඤවිසෙහ ඉරියති³ එවං තස්සෙව ඉරියනත්තං පරාගනො භවති. අයං වුච්චතෙ පුග්ගලො තමො ජොතිපරාගනො.

තත්ථ කතමො පුග්ගලො තමො ජොතිපරාගනො : තත්ථ වුච්චති ජොති නාම : යං තස්සෙව තමස්ස පච්චකෙබ්බන යෙ ව ධම්මො⁴ අනතමසො ඤ්ඤාණාලොකො, සො සුතධම්මො⁵ පුග්ගලො තමො ජොති-පරාගනො, තත්ථ වුච්චතෙ : සො'යං පුග්ගලො තමො ජොතිපරාගනො, සො යදි තථාරූපං කල්‍යාණමිතතං⁶ පච්චිහති, යො නං අකුසලතො ව නිවාරෙති භාවිතකුසලතාව භාවි (?) තියොජෙතිති.

එවං ව සද්ධම්මං දෙසෙති : ඉමෙ ධම්මො කුසලා, ඉමෙ ධම්මො අකුසලා, ඉමෙ ධම්මො සාවච්ඡා, ඉමෙ ධම්මො අනවච්ඡා, ඉමෙ ධම්මො සෙවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො න සෙවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො භජ්තබ්බා, ඉමෙ ධම්මො න භජ්තබ්බා, ඉමෙ ධම්මො උපසම්පජ්ඡ විහාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො න උපසම්පජ්ඡ විහාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො මනසිකාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො න මනසිකාතබ්බාති. පච්චතෙ සඤ්ඤාය යථා සඤ්ඤායති සතිඤ්ඤාති (?) සො එවං පජානාති : ඉමෙ ධම්මො කුසලා ඉමෙ ධම්මො අකුසලා. ඉමෙ ධම්මො සාවච්ඡා, ඉමෙ ධම්මො අනවච්ඡා, ඉමෙ ධම්මො සෙවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො න සෙවිතබ්බා. ඉමෙ ධම්මො භාවෙතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො න භාවෙතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො උපසම්පජ්ඡ විහාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො න උපසම්පජ්ඡ විහාතබ්බා. ඉමෙ ධම්මො මනසිකාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මො න මනසිකාතබ්බාති. සො තෙ ධම්මෙ සුසුසුගති⁷ සොනං ඔදහති, අඤ්ඤවිතනං⁸ උපධිපෙති,⁹ තෙ වස්ස ධම්මො නිජ්ඣානං බමනති, සො සුතමයාය පඤ්ඤාය සම්නතනො, සො තෙන පච්චයවිසෙහ ඉරියති¹⁰ එවං සො ඉරියනො¹¹ තප්පරමො භවති තප්පරාගනො. අයං වුච්චතෙ පුග්ගලො තමො ජොතිපරාගනො.¹²

1. නිද්දිසිගති - ම, PTS.

2. නිජ්ඣානකම්මනති - මජ්ඣිම, PTS.

3. ඉරියති - ම, PTS.

4. යෙ ව ධම්මෙ - මජ්ඣිම, PTS.

5. සුතධම්මො - මජ්ඣිම, PTS.

6. කල්‍යාණමිතතං - මජ්ඣිම, PTS.

7 { සුසුසුගති - මජ්ඣිම.

{ සුසුසුගති - PTS.

8. අඤ්ඤ විතනං - මජ්ඣිම, PTS.

9. උපධිපෙති - මජ්ඣිම, PTS.

10. ඉරියති - මජ්ඣිම, PTS.

11. තස්සෙව ඉරියනති - මජ්ඣිම, PTS.

12. ජොතිජොතිපරාගනො - මජ්ඣිම, PTS

එය මංසවක්වූ දිබ්බවක්වූ පඤ්ඤවක්වූ යන තුන් වක්ෂ්‍යන්ගේ අදුර යැ, මෙහි මේ තුන් වක්ෂ්‍යන්ගේ නො දැනීම ' තම ' යයි දක්වනුලැබේ.

එහි අඤ්ඤාණ සංඛ්‍යාත අදර්ශනය කවරේ යැ : (අප නිස්සයෙ ?) පූර්වාත්තයෙහි නොදැනීම යැ අපරාත්තයෙහි නො දැනීම යැ පූර්වාත්තාපරාත්තයෙහි නො දැනීම යැ, හෙතෙමෙහි නො දැනීම යැ ප්‍රත්‍යයෙහි නො දැනීම යැ යන යම් නො දැනීමක් ඇද්ද එයයි. ඒ නො දන්නාවූගේ (සමාධිභූතස්ස ?) තෙල ඵලය වෙයි : මේ සෙවියැ යුතු යැ, මේ නො මෙනෙහි කළයුතු යැයි යම් නො දැනීමක් ඇද්ද ඒ පුද්ගල ඒ නොදැනීම හෙතෙමෙකට තමයිත් යුක්ත යයි දක්වනු ලැබේ. (සො තෙ නමෙත වුවිච්ඡි තමොති ?) හෙතෙම නො නසනලද සමුව්චෙද නො කරනලද ඒ තමය හේතු කොට එය (නොදැනීම) පරම කොට ඇත්තේ එය පරායන කොට ඇත්තේ වෙයි. මේ පුද්ගල ' තමොපොතිපරායන ' යයි කියනු ලැබේ. (පරායනො යෙව ධම්මො මනසිකාතබ්බො ?) යමෙක් තම සංඛ්‍යාත නො දැනීම දුරුකෙරේ ද දැනීමට සිත එළවා ද ඔහුට ඒ ධර්මයෝ දර්ශනය වටහත්. හෙතෙම ශ්‍රැතමය ප්‍රඥයෙන් දකී.

එහි ' තමොපොතිපරායන ' පුද්ගල කවරේ යත් : හෙතෙම ඒ ප්‍රඥවශයෙන් පවතී. මෙසේ පවත්නාවූ ඔහුට (ස්වර්ග සංඛ්‍යාත අලොකය) පරායන වෙයි. මේ පුද්ගල (අදුරෙන් එළියට යන) තමොපොතිපරායන යයි කියනුලැබේ.

එහි පොතිපොතිපරායන (එළියෙන් එළියට යන) පුද්ගල කවරේ යත් : එහි ලා කියනු ලැබේ. පොති නම් : ඒ තමසට ප්‍රතිපක්ෂවශයෙන් යම් ධර්ම කෙතෙක් වෙත් ද, යටත් පිරිසෙයින් ඤානාලොකය යි. ඒ ඇසු දහම් ඇති පුද්ගල ' තමොපොතිපරායන ' යැ, එහි මේ පුද්ගල තමොපොතිපරායන යයි කියනු ලැබේ. හේ ඉදින් එබඳු වූ කලණ මිතුරකු ලබා ද, යමෙක් ඔහු අකුලෙයෙන් වළකා ද භාවිතකුලෙතායෙහි යොදවා ද, එබඳු වූ කලණ මිතුරෙකි.

මෙසේත් සදහම් දෙසයි : ' මේ දහම් කුසල් යැ මේ දහම් අකුසල් යැ මේ දහම් සාවද්‍ය යැ මේ දහම් අනවද්‍ය යැ මේ දහම් සෙවියැයුතු යැ මේ දහම් නො සෙවියැයුතු යැ මේ දහම් භජනය කළයුතු යැ මේ දහම් භජනය නො කළයුතු යැ මේ දහම් උපදවා විසියැයුතු යැ මේ දහම් උපදවා නො විසියැයුතු යැ මේ දහම් මෙනෙහි කළයුතු යැ මේ දහම් නො මෙනෙහි කළයුතු යැ ' යි (පව්වතෙ සඤ්ඤය යථා සඤ්ඤයති සතින්ද්‍රියානි ?) හේ මෙසේ දැනගනී : ' මේ දහම්හු කුලෙයෝ යැ මේ දහම්හු අකුලෙයෝ යැ මේ දහම්හු සාවද්‍යයෝ යැ මේ දහම්හු අනවද්‍යයෝ යැ මේ දහම්හු සෙවිතව්‍යයෝ යැ මේ දහම්හු න සෙවිතව්‍යයෝ යැ මේ දහම්හු වැඩියැයුත්තාහු යැ මේ දහම්හු නො වැඩියැයුත්තාහු යැ මේ දහම්හු උපදවා විසියැයුත්තාහු යැ මේ දහම්හු උපදවා නො විසියැයුත්තාහු යැ මේ දහම්හු මෙනෙහි කළ යුත්තාහු යැ මේ දහම්හු නො මෙනෙහි කළයුත්තාහු යැ ' යි. හේ ඒ දහම් අසනු කැමැති වෙයි. ඇසීමට කත නමයි, දනගැනීමට සිත එළවයි. ඔහුට ඒ ධර්මයෝ දැනීම වටහත්. හේ ශ්‍රැතමයඤානයෙන් සමන්විත වූයේ, හේ ඒ ප්‍රත්‍යය වශයෙන් පවතී. මෙසේ පවත්නාවූ හෙතෙම එය පරම කොට ඇත්තේ එය පිහිට කොට ඇත්තේ වෙයි. මේ පුද්ගල තමො පොතිපරායන යයි කියනු ලැබේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

තථ කතමො පුග්ගලො ජොති තමපරායනො : ජොති නාමි යං තසෙව තමසං පටිපකෙති යෙ ධම්මා අනතමසො සුඤ්ඤානො, සො සුඛධම්මො¹ කතමො උච්චතෙ පඤ්ඤායතෙ පඤ්ඤානොති වුච්චතෙ, සො එවං පජානාති : ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා, ඉමෙ ධම්මා සාවර්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවර්ජා, ඉමෙ ධම්මා සෙවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න සෙවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා භාවෙතබ්බා². ඉමෙ ධම්මා න භාවෙතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා උපසම්පජ්ජ විභාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න උපසම්පජ්ජ විභාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා මනසිකාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න මනසිකාතබ්බාති. ඉධ පන පාපමිත්තසංසෙවනො පාපමිත්තවසානුගො අකුසලෙ ධම්මෙ අභිවර්ධෙයිති, කුසලෙ ධම්මෙ පජහති තො තෙන පමොදෙන පට්ඨසංසද්දසු අමනසිකාතා අතභි³ අසම්පජ්ඤාදං අතෙවති. තයං යො පටිපකෙති තමො, යො තං⁴ පවරෙයිති. තො තමාහි භුතො තමපරායනො⁵ තමපරමො චෙව භවති. අයං වුච්චති පුග්ගලො ජොති තමපරායනො.

තථ කතමො පුග්ගලො ජොති ජොතිපරායනො : තථ වුච්චතෙ : සොයං පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තසංසං සන්ධිසංගතො භවති සක්කා සංයොගි (?) කුසලං භවෙයි සො කල්‍යාණමිත්තෙ උපසම්පජ්ජිතා පටිපුච්ඡති, පටිපඤ්ඤායති, කිං කුසලං ? කිං අකුසලං ? කිං සාවර්ජං, කිං අනවර්ජං ? කිං සෙවිතබ්බං, කිං න සෙවිතබ්බං ? කිං භාවෙතබ්බං⁶ කිං න භාවෙතබ්බං ? කිං උපසම්පජ්ජ විභාතබ්බා, කිං න උපසම්පජ්ජ විභාතබ්බං ? කිං මනසිකාතබ්බං, කිං න මනසිකාතබ්බං ? කථං සංකිලෙසො භොති, කථං චොදනං භොති ? කථං පවතති භොති කථං නිවතති භොති ? කථං බරෙයි⁷ භොති, කථං මොකෙතො භොති ? කථං සක්කායසමුදයො භොති, කථං සක්කායනිරෝධො භොතිති ?

සො එතථ දෙය්‍යිතං යථා උපට්ඨිතං තථා සම්පට්ඨපජ්ජන්තො සො එවං පජානාති : ඉමෙ ධම්මා කුසලා ඉමෙ ධම්මා අකුසලා - පෙ එවං⁸ සක්කායසමුදයො භොති, එවං⁹ සක්කායනිරෝධො භොතිති. (විජ්ජාරෙත කාතබ්බං.) සො තෙ ධම්මෙ අභිපාටිකසිති, එවං ලක්ඛණං සුඤ්ඤං විර්ජාදාලොකං වරෙයිති. සො පුග්ගලො තප්පරමො භවති තප්පරායනො. අයං වුච්චතෙ පුග්ගලො ජොති ජොතිපරායනො.

තථ කතමො පුග්ගලො තමො තමපරායනො : යො අකුසලං ධම්මං දීපෙති, තං භාවනාය භිනාසු ගතීසු උප්පත්ති.¹⁰ දසෙසති, තප්පරමො භවති තප්පරායනො. අයං වුච්චතෙ පුග්ගලො තමො තමපරායනො.

තථ යො පුග්ගලො තමො ජොතිපරායනො, යො තමෙන අකුසලසංසං කම්මසං විපකං දසෙසති. තමෙති යං චක්ඛු කල්‍යාණමිත්තසං වසෙත.¹¹ අකුසලෙ ධම්මෙ පජහති කුසලෙ ධම්මෙ අභිවර්ධෙයිති.

1. පුනර්ධම්මො - මජ්ඣං, PTS.	6. පරායනො - මජ්ඣං, PTS.
2. තමපරායනො - මජ්ඣං, PTS.	7. භාවිතබ්බං - ම, PTS.
3. භාවිතබ්බං - මජ්ඣං, PTS.	8. බරෙයි - මජ්ඣං, PTS.
4. අසංසං - මජ්ඣං, PTS.	9. කථං - මජ්ඣං, PTS.
5. සො - මජ්ඣං, PTS.	10. උපපත්ති - මජ්ඣං, PTS.
11. යෙන - මජ්ඣං, PTS.	

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි ජොතිතමපරායන පුද්ගල කවරෙ යත් : ' ජොති ' නම්, යම් කරුණකින් ඒ තමසට මැ ප්‍රතිපක්ෂ වශයෙන් යම් ධර්ම කෙනෙක් වෙත් ද, යටත්පිරිසෙයින් ඥානාලෝකය වේ ද එයයි. ඒ ඇසු දහම් ඇති පුද්ගල (පඤ්ඤායතො ?) පණ්ඩිත යයි කියනු ලැබේ. හේ මෙසේ දනගනී : මේ දහම් කුසල් යැ මේ දහම් අකුසල් යැ මේ දහම් සාවද්‍ය යැ මේ දහම් අනාවද්‍ය යැ මේ දහම් සෙවියැයුතු යැ මේ දහම් නො සෙවියැයුතු යැ මේ දහම් වැඩියැයුතු යැ මේ දහම් නො වැඩියැයුතු යැ මේ දහම් උපදවා විසියැයුතු යැ මේ දහම් උපදවා නො විසියැයුතු යැ මේ දහම් මමනෙහි කළයුතු යැ මේ දහම් නො මමනෙහි කළයුතු යැයි. මෙහි වැලිත් පාපම්ත්‍රයන් සේවනය කරනුයේ පාපම්ත්‍රයන්ගේ වසයට පැමිණියේ අකුසලධර්මයන් වඩයි. කුසලධර්මයන් දුරුකෙරෙයි, හේ ඒ ප්‍රමාදය හේතු කොටගෙන (පරිවයසඤ්ඤ ?) මෙතෙහි නො කොට අසති අසම්පජ්ඤාය ඇසුරු කෙරෙයි, (තයා ?) ඊට ප්‍රතිපක්ෂ වූ යම් තමසෙක් වේද හේ ඒ තමස (අදුර) වඩයි, හේ ඒ තමයින් මඩනාලද්‍රයේ තමස පරායන කොට ඇත්තේ තමස පරම කොට ඇත්තේ ද වෙයි. මේ පුද්ගල ' ජොතිතමපරායන ' යයි කියනුලැබේ.

එහි ' ජොතිජොතිපරායන ' පුද්ගල කවරෙ යැ : එහි ලා කියනු ලැබේ : මේ පුද්ගල කල්‍යාණමිත්‍රයකුගේ නිශ්‍රය ඇත්තේ වෙයි. (සක්කා සංයෝගී ?) කුසලය සොයන්නාවූ හේ කල්‍යාණමිතුරන් කරා එළැඹ පුළුවන්ය, ප්‍රශ්න කෙරෙයි : කුසල් කිම ? අකුසල් කිම ? සාවද්‍යය කිම ? අනාවද්‍යය කිම ? කුමක් සෙවියැයුතු යැ ? කුමක් නො සෙවියැයුතු යැ ? කුමක් වැඩියැයුතු යැ ? කුමක් නො වැඩියැයුතු යැ ? කුමක් උපදවා විසියැයුතු යැ ? කුමක් උපදවා නො විසියැයුතු යැ ? කුමක් මමනෙහි කළයුතු යැ ? කුමක් නො මමනෙහි කළයුතු යැ ? කියෙයින් කෙලෙසීම වේ ද ? කියෙයින් පිරිසිදු වේ ද ? කියෙයින් (යසර) පැවැත්ම වේ ද ? කියෙයින් නැවැත්ම වේ ද ? කියෙයින් බැඳුණේ වේ ද ? කියෙයින් මිදීම වේ ද ? කියෙයින් සත්කායසමුදය වේ ද ? කියෙයින් සත්කාය නිරෝධය වේ දැයි.

හේ මෙහි දෙසනලද්ද යම්සේ අවබෝධ කෙරේ ද එසේ මොනොවට පිළිපදනේ හේ මෙසේ දනගනී : මේ දහම් කුසල් යැ මේ දහම් අකුසල් යැ මෙසේ සත්කායසමුදය වෙයි, මෙසේ සත්කායනිරෝධය වේ යයි. (විස්තරයෙන් ප්‍රකාශ කළයුතු.) හේ ඒ ධර්මයන් (අධිපාටිකභිබානි ?) මෙබඳු ලක්ෂණ ඇති ඥානය මාර්ගඥානවිද්‍යාලෝකය වඩයි. ඒ පුද්ගල තත්පරම වූයේ තත්පරායන වූයේ වේ. මේ පුද්ගල ජොතිජොති පරායනයයි කියනු ලැබේ.

එහි තමොතමපරායන පුද්ගල කවරෙ යැ : යමෙක් අකුසලධර්මය දක්වා ද ඒ අකුසලය වැඩීමෙන් අපායාදි භීතගතිගෙහි උත්පත්තිය ලබයි. ඒ අකුසලය පරම කොට ඇත්තේ තත්පරායන වූයේ වෙයි. මේ පුද්ගල ' තමොතමපරායන ' යයි කියනුලැබේ.

එහි යම් පුභුලෙක් ' තමොජොතිපරායන ' වේ ද, හේ තමයින් අකුසලධර්මයාගේ විපාකය දක්වයි, (තමෙති ?) හේ කල්‍යාණමිත්‍රයාගේ වශයෙන් අකුසලධර්මයන් දුරු කෙරෙයි, කුසල්දහම් වඩයි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ යො ච පණ්ණාසු ගතිසු උපපතීං දසෙය්හි, තපපරමො තෙන වුච්චතෙ තමො ජොතිපරායනො;

තත්ථ යො පුග්ගලො ජොති තමපරායනො කුසලස්ස කම්මවිපාකං දසෙය්හි. යං චිකඤ්ච පාපමිත්තසංසයෙහෙහ පාපමිත්තපසෙවනෙන¹ පාපමිත්තවිතානුගො අකුසලං ධම්මං අභිවක්ඛති. තං භාවනාය සීනාසු ගතිසු උපපතීං දසෙය්හි. තපපරමො තෙන වුච්චතෙ ජොති තමපරායනො.

තත්ථ යො පුග්ගලො ජොති ජොතිපරායනො, සො ජොති තභාවනාය යච පණ්ණාසු ගතිසු උපපතී. දසෙය්හි තපපරමො, තෙනාහ ජොති ජොතිපරායනො.

ජොතිතමපරායනෙන දසඅකුසලානං ධම්මානං උදයං දසෙය්හි. තමෙන පුග්ගලෙන අකුසලානං කම්මානං විපාකං දසෙය්හි න අකුසලානං ධම්මානං විපාකං දසෙය්හි. තමෙන අට්ඨ මිච්ඡත්තාති දසෙය්හි. ජොතිනා අට්ඨ සම්මත්තාති දසෙය්හි ජොතිනා තමපරායනෙන දස අකුසලකම්මපථෙ දසෙය්හි. ජොතිනා පණ්ණිත්තනං දසෙය්හි. තමෙන ජොතිපරායනෙන අතපතීයං ධම්මං දසෙය්හි. ජොතිනා තමපරායනෙන තපතීයං ධම්මං දසෙය්හි. අයං සුත්තන්තො.

1 තත්ථ කතමො දෙසනාභාරො : ඉමමති සුත්තෙ නිං දෙසිතං. තත්ථ වුච්චතෙ : ඉමමති සුත්තෙ කුසලාකුසලා ධම්මා දෙසිතා. කුසලා කුසලානං ච ධම්මානං විපාකො දෙසිතො. සීනපණ්ණිකානං ච සත්තානං ගතිනානාකරණං² දෙසිතං. අයං දෙසනාභාරො.

2. 3 : තත්ථ කතමො විච්චයො භාරො. අකුසලස්ස කම්මස්ස යො විපාකං පච්චනුභොති, තත්ථ සීතො අකුසලෙ ධම්මෙ උපපාදීයති විච්චයං තං සුජ්ජති. කුසලස්ස කම්මස්ස යො විපාකං පච්චනුභොති, තත්ථ සීතො කුසලෙ ධම්මෙ උපපාදීයති විච්චයං තං සුජ්ජති. අයං විච්චයො සුත්ති ච.

4. තත්ථ කතමො පදවිඨානො භාරො : යො පුග්ගලො ජොති, සො පච්චචේකකිණ්ණය පදවිඨානං, යො පුග්ගලො තමො, සො තමාදිත්තං, වානුපස්සනාය පදවිඨානනති දසෙය්හි. තමෙන ජොතිපරායනෙන අපමාදස්ස පදවිඨානං දසෙය්හි. තමො අවිජ්ජාය ච දිට්ඨියා ච පදවිඨානං දසෙය්හි, ජොතිනා තමපරායනෙන පමාදස්ස ච දිට්ඨියා ච පදවිඨානං දසෙය්හි. අයං පදවිඨානො.

5. තත්ථ කතමො ලක්ඛණො භාරො : තමෙන තමපරායනෙන අවිජ්ජාය නිද්දවිඨාය සබ්බකිලෙසධම්මා නිද්දවිඨා භොනති. තමෙන ජොතිපරායනෙන ජොති විජ්ජාය නිද්දවිඨාය සබ්බ බොධිපක්ඛියං ධම්මා නිද්දවිඨා භොනති. ජොතිතමපරායනෙන පමාදෙ නිද්දවිඨා භොති. තමෙන ජොතිපරායනෙන අපමාදෙ නිද්දවිඨා භොති අයං ලක්ඛණො භාරො.

1. සෙවෙන - මුජ්ජං, PTS.

2. නානාකාරණං - මුජ්ජං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි යමෙක් ප්‍රශ්නගතියෙහි උත්තරයක් දක්වා ද එය පරම කොට ඇත්තේ වේ ද, එහෙයින් 'තමාපෝතිපරායන' යයි කියනු ලැබේ.

යම් පුද්ගලෙක් ජාතිකමයායන වූයේ කුලකර්මයාගේ විපාකය දක්වා ද, (යම් ඇසක්?) පාපමිත්‍රයාසර්ගයෙන් පාපමිත්‍රයෙව්නායෙන් පාපමිත්‍රයන්ගේ වශයට පැමිණියේ අකුලකර්මය වෙයි. එය වැඩිමෙන් භීතගතීන්හි උත්තරයක් දක්වයි. එය පරම කොට ඇත්තේ වෙයි, එයින් ජාතිකමයායන යයි කියනු ලැබේ.

එහි යම් පුද්ගලෙක් ජෝතිජෝතිපරායන වේ ද, හේ ජෝතිතභාවයෙන් එය පරම කොට ඇත්තේ ප්‍රශ්න ගතීන්හි උපත දක්වයි. එයින් ජෝතිජෝතිපරායන යයි වදනු ලැබේ.

ජාතිකමයායන විමෙන් දසඅකුලකර්මයන්ගේ උදය දක්වයි, තම පුද්ගලයාගෙන් අකුලකර්මයන්ගේ විපාකය දක්වයි, අකුලකර්මයන්ගේ විපාකය නො දක්වයි. තමයින් අටවැදූරුම් මිව්ණත්තයන් දක්වයි, ආලෝකයෙන් අටවැදූරුම් සම්මතයන් දක්වයි, ජාතිකමයායනයෙන් දස අකුලකර්මපථයන් දක්වයි. ආලෝකයෙන් ප්‍රශ්න බව දක්වයි, තම ජාතිපරායනයෙන් අතපතිය ධර්මය දක්වයි, ජාතිකමයායන යෙන් තපතිය ධර්මය දක්වයි, මේ සූත්‍රාර්ථ යි.

1. එහි දෙසනාභාර කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි කුමක් දෙසන ලද ද, එහි ලා කියනු ලැබේ : මේ සූත්‍රයෙහි කුලකර්මයන්ගේ උදයයෝ දේශිතයහ, කුලකර්මයන්ගේ විපාකය ද දේශිත යැ. භීතප්‍රශ්න සත්වයන්ගේ ගතිනානාත්වය ද දෙසන ලදී. මේ දෙසනාභාර යි.

2 - 3. එහි විවයනාර කවරෙ යැ : යමෙක් අකුලකර්මයාගේ විපාකය විඳී ද, එහි සිටියේ අකුලකර්මයන් උපදවයි යන විවය යෙදෙයි. යමෙක් කුලකර්මයාගේ විපාකය විඳී ද, එහි සිටියේ කුලකර්මයන් උපදවයි යන විවය යෙදෙයි. මේ විවය ද යුක්ති ද වේ.

4. එහි පදවිධානභාර කවරෙ යැ : යම් ජාතිපුද්ගලයෙක් වේ ද, හේ ප්‍රත්‍යාවේක්ෂාවට පදවිධාන යැ, යම් තමපුද්ගලයෙක් වේ ද හේ (තමාදිත්තං?) අනුපස්සනාවට පදවිධාන යයි දක්වයි. ජාතිපරායන වූ තමයින් අප්‍රමාදයට පදවිධාන දක්වයි, තමය අවිද්‍යාවට ද දෘෂ්ටියට ද පදවිධාන දක්වයි. තමපරායන වූ ජාති (ආලෝක) යෙන් ප්‍රමාදයට ද දෘෂ්ටියට ද පදවිධාන දක්වයි. මේ පදවිධානභාර යි.

5. එහි ලක්ඛණභාර කවරෙ යැ : තමපරායන වූ තමයින් 'තමා' යි අවිද්‍යාව දක්වූ කල්හි සියලු කෙලකර්මයෝ දක්වනල්ද්දු වෙති, ජාතිපරායන වූ තමයින් 'ජාති' යි විද්‍යාව නිර්දේශිත කල්හි සියලු බොධිපාක්ෂික ධර්මයෝ දක්වනල්ද්දු වෙති, ජාතිතම පරායනයෙන් ප්‍රමාදය දක්වනලද වෙයි, තමාපෝතිපරායනයෙන් අප්‍රමාදය නිර්දේශිත වේ. මේ ලක්ඛණභාර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

6. තත් කතමො චතුබ්බසො භාරො : ඉමමිති සුත්තෙහි භගවතො කො අධිප්පායො : යෙ සත්තා නිවකුලිනො න තෙ ඉමං සුත්තං කුසලෙ ධම්මෙ සමාදාය චිත්තසිත්තනි, යෙ සත්තා උච්චකුලිනො, තෙ ඉමං ධම්මදෙසනං සුත්තං භික්ෂොසංඝමත්තාය කුසලෙ ධම්මෙ සමාදාය චිත්තසිත්තනිති. අයං චතුබ්බසො භාරො, භූමියං උපදෙසො.

7. තත් කතමො අවට්ටො භාරො : යා අවිජ්ජාතොප්පභූතී තණ්හා, අයං සමුදයො. යො¹ තමොත්මපරායනො, ඉදං දුක්ඛං, ඉමානි ඤෙඤාසවානි දුක්ඛං ච සමුදයො ච. ජොති සෙන සුත්තෙන ධම්මෙන පඤ්ඤාපියති, යො ධම්මො පඤ්ඤාඤායකං පදට්ඨානං. තෙන අමොහෙන තිණි කුසලමුලානි පාරිපුරිං ගව්ස්නති, භග්ගං පදට්ඨානං.

8 - 9 තත් කතමො විභතති : තමොත්මපරායනොති න එකං සෙන, තිං කාරණං : අපි තමො ච භවො අපරපරිතවේදනියෙන ච කුසලෙන ජොතිනා පුග්ගලෙන සභොපත්තිභාවෙ, අපි ජොති ච භවො අපරපරිතවේදනියෙන ච අකුසලෙන තමෙන පුග්ගලෙන සභොපත්තිභාවෙ, පරිවත්තනා තමෙසු පටිපකෙඛාති ජොතිනා තමපරායනො.

10. තත් කතමො වේච්චනො : යො තමො නො එවං අත්තමාසාධාය². පටිපකො, සො අසාඤ්ඤාය බාලො අකුසලො අව්‍යතො³ අනාදිනවදස්සී. යො ජොති යො අත්තභිත්තාය පටිපකො පණ්ණිකො කුසලො ව්‍යතො අදිනවදස්සී. අයං වේච්චනො.

11. තත් කතමො පඤ්ඤතති : යො පුග්ගලො විපාකපඤ්ඤතතියා පඤ්ඤාපියති⁴ ජොති කුසලධම්මප්පත්තිපඤ්ඤතතියා පඤ්ඤාපියති.⁵ කුසලධම්මවිපාකපඤ්ඤතතියා චාති.

12. ඔතරණොති : යෙ අවිජ්ජාපච්චයා සඛ්ඛාරා යං ච ජරමරණං යා ච අවිජ්ජා, තං පදට්ඨානං. නිද්දෙසෙන (?) විජ්ජපාදා අවිජ්ජාතිරොධො, යො යච ජරමරණතිරොධො⁶. ඉමෙ ඤෙ ධම්මා සඛ්ඛාරකඤ්ඤාපරිතාපානා. ධම්මධාතු ධම්මායතනං ච පදට්ඨානං, නිද්දෙසෙන ධාතුසු.

13. තත් කතමො සොධනො : ඉමස්ස සුත්තස්ස දෙසිතස්ස ආරමො. (සුඤ්ඤා.)

14. අභිට්ඨානොති : තමොති භගවා චුචිති, න එකං පුග්ගලං දෙසෙති. යචතා සත්තානං ගති, තත් යෙ දුච්චරිතධම්මෙන උපපන්නා, තෙ බහුලාධිච්චෙනෙන තමො නිශ්ඤාති. යා ජොති සබ්බසත්තෙසු කුසලධම්මප්පත්ති⁶ සබ්බං තං ජොතිති අභිලපති, අයමෙකතා පච්චයො යොනිකොමනස්සාරපඤ්ඤතති චතුත්තං මහාභූතානං පුග්ගලානං.

1. සො - මජ්ඣං.

2. අත්තමාසාදාය - මජ්ඣං, PTS.

3. අව්‍යතො - මජ්ඣං, PTS.

4. පඤ්ඤාපියති - මජ්ඣං, PTS.

5. ජරමරණ නිරොධො - PTS.

6. ධම්මොපපත්ති - ම. PTS.

6. එහි චතුර්ත්වකාර කවරෙ යැ : මේ සුත්‍රයෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අභිප්‍රාය කවරෙ යැ : නිවතුළින වූ යම් යම් සත්ව කෙනෙක් ඇද්ද ඔහු මේ ධර්මය අසා කුසල ධර්මයන් සමාදන්වගෙන පවත්නාහු යැ, යම් සත්ව කෙනෙක් උච්චතුළින වෙත් ද, ඔහු මේ ධර්මදේශනාව අසා අධිකප්‍රමාණයෙන් කුසලධර්මයන් සමාදන් වූ පවත්නාහු යයි. මේ චතුර්ත්වකාර යි. (භූමියං උපදෙසො ?)

7. එහි ආචක්ෂකාර කවරෙ යැ : අවිද්‍යායෙහි පටන් යම් තෘෂ්ණාවක් ඇද්ද, මේ සමුදය යැ. යම් තමෝත්පාදකයෙක් ඇද්ද, මේ දුක්ඛ යැ. මේ දුක්ඛය ද සමුදය ද යන සත්‍ය දෙක යැ. යම් සුත්‍රයෙකින් ධර්මයෙකින් ජොති (ආලෝකය) පනවනු ලැබේ ද ඒ ධර්මය පඤ්ඤාත්මයාව පදවියාන යැ, ඒ අමොහය හෙතු කොට ත්‍රිවිධ කුසලමූලයෝ පිරිමට යෙත්. එය ස්වර්ගයට පදවියාන යි.

8 - 9. එහි විභක්ති කවරු : තමෝත්පාදකයෝ (යනු) ඒකාන්තයෙන් නොවේ. කැරුණු කීම යත් : තම (අපුරුදු) භවය ද ඇත, අපරාපරිය වේදනීය කුසලයක් හෙතෙකොට ජොති පුද්ගලයකු සමග (සහොපක්ති භාවේ ?) ජොති භවයෙක් ද ඇත. අපරාපරියවේදනීය අකුසලයක් හෙතු කොට තම පුද්ගලයකු සමග (සහොපක්ති භාවේ ?)

10. එහි වේච්චන කවරෙ යැ : යම් තමනෙක් වේ ද හේ මෙසේ ආත්මවිධය පිණිස පිළිපත්තේ වෙයි. හේ අශ්‍රද්ධායෙන් යුත් බාල අදක්ෂ වූයේ අව්‍යක්ත වූයේ ආදීනව නො දක්නේ වෙයි. යමෙක් ජොති වූයේ ද හේ ආත්මභිත්‍යට පිළිපත්තේ පණ්ඩිත වූයේ දක්ෂ වූයේ ව්‍යක්ත වූයේ ආදීනව දක්නාසුලු වේ. මේ වේච්චන යි.

11. එහි පඤ්ඤාත්ම කවරු : යම් පුද්ගලෙක් විපාකප්‍රඥප්තියෙන් ජොති වූ හේ කුසල ධර්මයන්ට පැමිණීමෙන් කුසලධර්මයන්ගේ විපාකප්‍රත්‍යයෙන් ද පනවනු ලැබේ යයි.

12. ඔතරණ යනු : අවිද්‍යාප්‍රත්‍යයෙන් යම් සංස්කාර කෙනෙක් ඇද්ද, යම් ජරාමරණය කුක් යම් ආවිද්‍යාවකුත් ඇද්ද, එය පදවියාන යැ, නිර්දේශයෙන් (?) විදොක්ෂන්සාදය අවිද්‍යා නිරෝධය වෙයි. ජරාමරණනිරෝධය දක්වා (කියැයුතු යැ.) මේ ධර්මයෝ දෙදෙන සංස්කාරස්තන්ධපයඝාතන්තයෝ යැ, ධර්මධාතු ද ධර්මායතන ද පදවියාන යි. (නිද්දේශෙන ධාතුසු ?)

13. එහි සොධන කවරෙ යැ : දේශිත වූ මේ සුත්‍රයාගේ ආරම්භය (භූද්ධ යැ.)

14. 'අධිට්ඨාන' යනු : භාග්‍යවතුන් වහන්සේ 'තමෝ' යි වදාරති. එක් පුද්ගලයකු නො දෙසනාසේක. සත්වයන්ගේ ගතිය යම්තාක් වේ ද, එහි යම් කෙනෙක් දුශ්චරිත ධර්මයෙන් යුක්ත වූවාහු ද බහුලාධිවචනයෙන් තමය දක්වයි, යම් ජොතියෙක් වේ ද (එය) සියලු සත්වයන් කෙරෙහි කුසලධර්මයන්ගේ ඉපදීම යැ, ඒ සියල්ල ජොති යයි පවසයි. (අයමෙකසාපච්චයො ?) සතර මහාභූත ඇති ? පුද්ගලයන්ගේ යොනිසොමනසිකාර පඤ්ඤාත්මි යැ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

15. තත් කතමො පරික්ඛායේ : අකුසලස්ස පාපමිත්තතා පච්චයො, අයොනිසොමනසිකායේ හෙතු. කුසලස්ස කරුණංමිත්තතා පච්චයො, යොනිසොමනසිකායේ හෙතු.

16. තත් කතමො සමාරොපනා¹ : “ඉධෙකච්චො නිවේ කුලෙ පච්චාජානො² හොති”ති නිවේ කුලෙ පච්චාජානො රූපෙසු සද්දෙසු ගනෙසු රසෙසු ඵසෙසු, සො අනුප්පනො³ සබ්බමි මානුස්සකෙ උපහොගපරිභොගෙ. *ජොති පණ්ණිතෙසු කුලෙසු උපපනො⁴ සබ්බමි මානුස්සකෙ උපහොගපරිභොගෙ උපපනොති.

7-12

තත් කතමං සංක්ඛ්‍යාසංඝාතියං නිබ්බට්ඨාසංඝාතියං ච සුත්තං : “න තං දලං බක්ඛනමාහු ධිර”ති ගාථා. කෙන කාරණෙන තං බක්ඛනං දලං, චතුර්ති කාරණෙති ඉස්සරියෙන සක්කා මොචේතුං ධනෙන වා අඤ්ඤාන වා ගාචනාය වා පරායනෙන වා, යෙසු ච අයං රුහො මණිකුණාලෙසු පුත්තෙසු දුරෙසු ච යා අපෙක්ඛා, ඉදමස්ස චේතසිකබ්බන්තං, තං න සක්කා ඉස්සරියෙන වා ධනෙන වා අඤ්ඤාන වා ගාචනාය වා පරායනෙන වා මොචේතුං, න ච තත් කොචි අත්ථි පාරිභොගො. ඉතීනා බක්ඛනතො මොචයිතා⁵ දෙවො වා මනුස්සො වා යදිදං බක්ඛනං රුහානුසයෙන ච ඡසු බාහිරෙසු ච ආයතනෙසු බජ්ඣති.⁶ රූපෙසු රූපතණ්හා බක්ඛති, යාව ධම්මෙසු ධම්මතණ්හා, යො ඉධ ලොකෙ බඳො⁷ පරලොකස්මිං බඳො නිගති, සො බඳො ජායති, බඳො මීයති, බඳො අසමා ලොකා පරං ලොකං ගච්ඡති, න සක්කා මොචේතුං අඤ්ඤානු අරියධම්මෙන ඉමං ච බක්ඛනං. මරණභවං ච⁸ උපපත්තිභවං ච භයතො විදිත්වා ඡන්දරාගං පජ්ඣති. සො ඉමං ඡන්දරාගං පජ්ඣති අනික්ඛමති ඉමං ච ලොකං⁹ ඉතො පරං දුතියං¹⁰.

තත් සං බක්ඛනා සංඛාරානං පහානං ඉදං වුව්චති උභයෙසු ථානෙසු විරියං¹¹ ගතිපරිවානො¹² සුමුති නොපලිප්පති¹³ තථෙව පරික්ඛානෙසු පුත්තෙසු දුරෙසු ච අබ්බුලෙහා¹⁴ සලොකී තස්සායෙව¹⁵

1. සමාරොපනාති - ම. PTS.
2. පච්චාජානො - PTS.
3. උපපනො - මජ්ඣං, PTS.
- * මජ්ඣං පොත්තකෙ උපනං.
4. මොචයිතාති - මජ්ඣං, මොචයිතාති - PTS.
5. බක්ඛති - මජ්ඣං, PTS.
6. බක්ඛො - මජ්ඣං, PTS.
7. ගාථං ච - ම. PTS.
8. අයං ච ලොකො - මජ්ඣං, PTS.
9. දුතියො - මජ්ඣං, PTS.
10. විරියං - මජ්ඣං.
11. ගතිපරිවයො, PTS. - ගතිපරිවුතො - ක.
12. නොපලිප්පති - මජ්ඣං. - සුපත්තොපලිප්පති - PTS.
13. අබ්බුලො - මජ්ඣං, PTS.
14. තස්සෙව - ම. PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

15. එහි පරීක්ෂාර කවරෙ යැ : අකුලයට පාපමිත්‍රයන් ඇතිබව ප්‍රත්‍යය යැ, අයෝනියො මනසිකාරය හේතු යි. කුලයට කලාංශමිත්‍රයන් ඇතිබව ප්‍රත්‍යය යැ, යෝනියොමනසිකාරය හේතු යි.

16. එහි සමාරොපතා කවද : "මෙලොවැ කිසිවෙක් නිවකුලයෙහි උපන්නේ වේ" යයි නිවකුලයෙහි උපන්නේ රූප සද්ද ගන්ධ රස එස්සයන්හි ද හේ සියලු මානුෂික උපහොග පරිභොගයෙහි ද සමෘද්ධ නො වූයේ වෙයි. ජොති පුද්ගල ප්‍රණීත කුලයන්හි උපන්නේ සියලු මානුෂික උපහොග පරිභොගයෙහි සමෘද්ධ වූයේ යයි.

7 - 12

එහි සංකිලෙසගාගිය වූ ද නිබ්බේධගාගිය වූ ද සූත්‍රය කවරෙ යැ : "න තං දළභං බන්ධනමාහු ධීරා" යන (කොසලසංයුත්තයෙහි) ගාථාව යැ. කවර කරුණෙකින් ඒ බන්ධනය දැඩි වේ ද : සතර කරුණෙකින්, අධිපතිබැවින් මුද්දන්තට හැකි යැ, ධනයෙන් හෝ අත්ලෙසකින් හෝ අයැදීමෙන් හෝ ගැතිබැවින් හෝ මුද්දන්තට හැකි යැ, මේ රාගය යම් මිණිකොඩොල්හි දු දරුවන් කෙරෙහි දු දරාවන් කෙරෙහි දු යම් අපෙක්ෂාවක් ඇද්ද, මේ ඔහුගේ ඉවහරයක් බන්ධනය වෙයි. එය අධිපතිබැවින් හෝ ධනයෙන් හෝ අනෙකෙකින් හෝ යැදීමෙන් හෝ ගැතිබවෙන් හෝ මුද්දන්තට නො හැක්ක, එහි කිසි ඇපයෙක් නො ද ඇති. යම් මේ බන්ධනයක් රාගානුසයෙන් ද භේදාභිමතියෙන් ද භේදාභිමතියෙන් ද බැඳේ නම් මේ බැඳීමෙන් රූපකණ්ඩාව රූපයන්හි බඳියි, ධර්මයන්හි ධර්මකණ්ඩාව දක්වා (විස්තර කළයුතු.) යමෙක් මෙලොවැ බැඳුණේ පරලොවත් බැඳුණේ පමුණුවනු ලැබේ ද, හේ බැඳුණේ උපදියි, බැඳුණේ මියැයෙයි, බැඳුණේ මෙලොවින් පරලොවට යයි. මේ බන්ධනය ද ආයාධර්මයෙන් හැර මුද්දන්තට නො හැක්ක. මරණභවය ද උපපාදන භවය ද භයවශයෙන් දැන ජන්දරාගය දුරුකෙරෙයි. හේ මේ ජන්දරාගය හැරපියා මේ ලොකය ද මෙයින් මත්තෙහි දෙවැනි ලොකය ද ඉක්මවයි.

එහි බන්ධනයෙන් සංස්කාරයන්ගේ යම් ප්‍රභාණයක් ඇද්ද, මෙය (කායික ඉවහරයක්) උභයස්ථානයෙහි, වියා යයි කියනු ලැබේ. (ගන්ධපරිවාතො සුමුති ?) නො තැවැරෙයි. එසේ මැ පරිග්‍රහවස්තුන්හිදු අභිදරුවන් කෙරෙහිදු උපුටු ගලා ඇත්තේ යයි ඒකාණ්ඩාත්මයෙන්

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තණ්හාය පහානං දුසෙය්ති. අයං තණ්හාමුලස්ස පහානා විරෙථා¹ අපමනෙනාති කාමො පමාදවචනති පහානාය නෙකබ්බමාභිරතො අපමාදවිහාරී භවති. තස්ස ආසයං පහානාය නෙවි ඉමං ලොකං ආසිංසති² න පරං ලොකං³ න ඉච්ඡාලොකනිසිත්තං පියරූපං සාතරූපං ආකඛති, නාපි පරලොකනිසිත්තං පියරූපං සාතරූපං ආකඛති. තෙන චුච්චිතෙ “නාසිංසතෙ⁴ ලොකමිමං පරංවා”ති.

යං තස්ස පහානං තං ඡේදනං අවිකම්පිතියෙසු මුනිනා නිද්දිට්ඨං.⁵ සො ඉධ විරෙධො අවිකම්පිතියෙසු නාසිංසනං⁶ ඉධ අනාථා⁷ තථායං තණ්හා,⁸ තස්ස පරිග්ගහස්ස චජ්ඣිකාමස්ස ඵකගාථාය ඵතෙ තබ්බෙ භාමා දසසිතා. තෙන භගවා දෙසති :

“ඵතමි ප්‍රේක්ෂාන පරිබ්බජනති.

අනපෙක්ඛිතො සබ්බකාමෙ¹⁰ පහායා”ති.

ඉමිස්සා ගාථාය ද්වධා නිද්දෙසො : සංසදෙනතිද්දෙසො ච සමසතිද්දෙසො ච, යථා අයං ගාථා සංකිලෙසනාගිසං ච, ඵලං නාය ගාථාය සංකිලෙසනාගිසං ච නිබ්බෙධනාගිසං ච විසජ්ජනා. යථායං ගාථා ඵලං¹¹ සබ්බගාථාසු විෂාකරණෙසු වා, නිද්දිට්ඨං සුභතං.

1. තථා කතමා දෙවනා : ඉමං සුභතං කෙනාධිප්පායෙන දෙසිතං, යෙ රුගචරිතා සත්තා, තෙ කාමෙ පජතිස්සන්තිති අයං තථා භගවතො අභිප්පායො.

2. තථා කතමො විචතො : යස්ස දසවජ්ඣනා කිලෙසා උතතිණ්ණො විනතා විදිතා. කතමෙ දසවිධාති : කිලෙසකාමා ච ඔරුමනාගිසං උග්ගනාගිසං ච සකෙඤ්ඤජනා දසවජ්ඣනාහි ආයතනාති. අයං විචතො.

3. තථා කතමා සුභතී : සෙ සාරත්තා තෙ දලකබ්බිනෙන¹² බජ්ඣනති¹³ අති ඵසා සුභතී.

4. තථා කතමො පදට්ඨානො : සාරත්තො මණ්ඩුණ්ඩලෙසුති මමඤ්ඤාරස්ස පදට්ඨානං, අපෙක්ඛාති අභිච්ඡන්ත සාරාගස්ස පදට්ඨානං. ඵතමි ප්‍රේක්ෂාති භාවනාය පදට්ඨානං.

1. අභනාවරෙ - PTS. - අභනාවරෙ - ක.
2. ආසිංසති - ම.
3. පරලොකං - මජ්ඣං, PTS.
4. නාසිංසතෙ - මජ්ඣං.
5. පරං ලොකං - මජ්ඣං, PTS.
6. මුනි නිද්දිට්ඨො - මජ්ඣං, PTS.
7. නාසිංසනං - මජ්ඣං, PTS.
8. අනාථා - මජ්ඣං, PTS.
9. තණ්හාය - ම PTS.
10. කාමසුඛා - ම. PTS.
11. ඵලං ගාථා - මජ්ඣං, PTS.
12. ගාල්ලබ්බිකෙනෙ - මජ්ඣං.
13. බජ්ඣනති - මජ්ඣං, PTS.

මැ ප්‍රභාණය දක්වයි. මේ තෘෂ්ණාමූලයාගේ (පහානා වරෙ ?) අප්‍රමත්ත වූයේ යයි (කාමො පමාද වත්තති ?) ප්‍රභාණය පිණිස නෛෂ්ත්‍රමායෙහි ඇලුණේ අප්‍රමාදවිහාරී වෙයි. ඒ ප්‍රමාදයාගේ ආශයප්‍රභාණයෙන් මෙලොව ද පරලොව ද ආශංසනය නො කෙරෙයි. මෙලොව ඇසිරිකළ ප්‍රියරූප මධුරරූප නො කැමැති වෙයි. පරලොව ඇසිරිකළ ප්‍රියරූප ඝාතරූප ද නො කැමැති වෙයි. එයින් කියනු ලැබේ : " නායංසනෙ ලොකමිමං පරං ව " යි.

ඒ ආකාචික්ඛාවගේ යම් ප්‍රභාණයක් ඇද්ද, එය මුනිත්‍ර විසින් අෂ්ටකවර්ගයෙහි ' ඡෙද්දා ' යි දක්වනලදී. අෂ්ටකවර්ගයෙහි ඒ විරෝධය වෙයි. මේ (කොසලසංයුක්ත යෙහි) " නායංසනං " යි අත් පරිද්දෙකින් එයි. එසෙයින් මේ තෘෂ්ණාව ඊට පරිග්‍රහ වූ වස්තුකාමය එක් භාරායෙහි මේ සියලු කාමයෝ දක්වනලදහ. බුදුහු එයින් වදාරති :

වස්තුකාම ක්ලේශකාමයෙහි අපෙක්ෂා නැත්තාහු තෙල ඛන්ධනය සිද්ධියා කම්සුව හැටියා ගිහිගෙන් නික්ම යෙත් යයි.

මේ භාරායෙහි දෙපරිද්දෙකින් නිර්දේශය වෙයි : සංසන්දනා නිර්දේශය ද සමය නිර්දේශය දයි, යමසේ මේ භාරාව සංකිලෙසභාගියත් නිබ්බේධභාගියත් වේ ද, එසෙයින් ඒ භාරායෙහි සංකිලෙසභාගිය වූ ද නිබ්බේධභාගිය වූ ද විසඳුම වෙයි. මේ භාරාව යමසේ ද සියලු භාරාවන්හිදු වෙය්‍යාකරණයන්හිදු මෙසේ යි. සූත්‍රය නිර්දේශිත යි.

1. එහි දෙසනා කවර : මේ සූත්‍රය කවර අදහසකින් දෙසනලද ද යත් : යම් රාගවරිත සත්ව කෙනෙක් වෙද්ද ඔහු කාමයන් දුරුකරන්නාහයි මේ එහි භාහ්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස යි.

2. එහි විවය කවර යැ : යමක්හු විසින් දසවස්තුක ක්ලේශයෝ උත්තිර්ණ වූවාහු මූදනලද්දහු දන්තාලද්දහු වෙත් ද, කවර දසවිධ වූවාහු ද යත් : ක්ලේශකාමයෝ ද ඔරම්භාගිය උද්ධම්භාගිය සංයොජනයෝ ද දසවස්තුක ආයතනයෝ ද යන මොහු යි. මේ විවය යි.

3. එහි යුත්ති කවර : යම් කෙනෙක් ක්ලේශකාමයෙන් වස්තුකාමයෙහි ඇලුණාහු ද, ඔහු දඩ් බැඳුමෙන් බැඳුණාහු වෙත්. තෙල යුත්ති ඇත.

4. එහි පදවිධාන කවර යැ : මිඤ්ඤාංකොඤ්ජි ඇලුණේ මමංකාරයට පදවිධාන යැ, ' අපෙක්ඛා ' යනු අකිත වස්තුක වූ රාග ඇත්තාහුට පදවිධාන යැ, ' එකමිපි ගේත්ථා ' යනු භාවනාවට පදවිධාන යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

5. තථ කතමො ලක්ඛණො : සාරත්තවිත්තො මණ්ඩුණ්ඩලෙසු යො අභවිකායෙ විසත්තො මම්බිකායෙ විසත්තො, කො¹ පුත්තදරෙසු සාරත්තො බෙත්තවජ්ජිකම් සාරත්තො අයං ලක්ඛණො භාරො.

6. තථ කතමො චතුක්ඛ්භො භාරො : ඉධ සුත්තෙ භගවතො කො අභිප්පායො : යෙ නිබ්බානෙත ඡන්දිකා භවිසානති තෙ පුත්තදරෙසු² තණ්හං පඡ්භිසානති, අයං තථ භගවතො අභිප්පායො. අයං චතුක්ඛ්භො භාරො.³

7. තථ කතමො අවට්ටො : යං පුත්තදරෙසු⁴ තණ්හං අයං සමුදයො. යෙ උපාදිත්තකකිකා තෙ යෙ ච බාහිරෙසු රුපෙසුපරිඤ්ඤා,⁵ ඉදං දුක්ඛං. යං තථ ඡේදනීයං, අයං නිරොධො. යෙන භිජ්ජති, අයං මග්ගො. ඉමාහි චත්තාරි සම්මානි.

8. විහතති ති : නත්ථි විහතති යං භුමි.

9. පරිවත්තනොති : පටිපකෙඛා නිද්දිට්ඨො.

10. තථ කතමො වේවචනො : නිද්දිට්ඨො වේවචනො.

11. තථ කතමො ඕතරණො : අත්ථි තණ්හං එකො සත්තො ඕතීණණො තප්පච්චයා විඤ්ඤාණං, යාව ඡරාමරණං. යං තථ වේදනා අයං අවිජ්ජා, විජ්ජ්ජාදාදා අවිජ්ජානිරොධො, යාව ඡරාමරණනිරොධො.

12. තථ කතමො සොධනො : සුඤ්ඤා භාථාය අරමො.

13. තථ කතමො අභිධානො : “න තං දල්භං බන්ධනමාහු ධිරා”ති එකත්තතාය පඤ්ඤාත්තො, න වේමත්තතාය. චත්තාරො රාගා : කාමරාගො රූපරාගො භවිරාගො දිට්ඨිරාගො චා⁶ති එකත්තතාය පඤ්ඤාත්තො.

14. තථ කතමො පරික්ඛාරො : යෙසං රාගො මණ්ඩුණ්ඩලෙසු තසං සුභසඤ්ඤා හෙතු, අනුබ්බාසාත්තො ච නිමිත්තඤ්ඤා පච්චයො. යාය තෙ ජිත්තාති තසං අසුභසඤ්ඤා හෙතු, නිමිත්තඤ්ඤාත්තො අනුබ්බාසාත්තො විනොදනං පච්චයො.

15. තථ කතමො සමාරොපනො : සාරත්තො මණ්ඩුණ්ඩලෙසු සමමුලාභිධො දුට්ඨාතිපි එතමපි^{*} ඡේත්තාන පරිබ්බජ්ජාතීති තං පරිඤ්ඤාත්තං පරිවිජ්ජත්තං පඡ්භිතං. අයං සමාරොපනො.

1. යො - මජ්ඣං, PTS.

2. පුත්තදරෙ - මජ්ඣං, PTS.

3. ඉමාහි චත්තාරි සම්මානි - මජ්ඣං, PTS.

4. පුත්තදරෙ - මජ්ඣං, PTS.

5. රූපපරිඤ්ඤා - මජ්ඣං

6. රූපෙසු රූපපරිඤ්ඤා - PTS.

6. එවං - මජ්ඣං, PTS.

5. එහි ලක්ෂණ කවරෙ යැ : යමෙක් මිණිකොඩොල්හි ඇපුණු සිත් ඇත්තේ අහංකාර යෙහි වෙසෙසින් ඇලුණේ ද මමංකාරයෙහි වෙසෙසින් ඇලුණේ ද හේ අඹුදරුවන් කෙරෙහි ඇලුණේ කෙත්වත්හි ඇලුණේ වෙයි. මේ ලක්ෂණභාර යි.

6. එහි චතුර්විධභාර කවරෙ යැ : මේ සුත්‍රයෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අභිප්‍රාය කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් නිවනෙහි රූපී ඇත්තාහු වෙත ද, ඔහු අඹුදරුවන් කෙරෙහි තෘෂ්ණාව හරතාහු යැ. මේ එහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අභිප්‍රායයි. මේ චතුර්විධ භාර යි.

7. එහි ආවත්තභාර කවරෙ යැ : අඹුදරුවන් කෙරෙහි යම් තෘෂ්ණාවක් ඇද්ද මේ සමුදය යැ, යම් උපාදිත්තස්කන්ධ කෙනෙක් ඇද්ද ඔහු ද යම් බාහිර රූපයන්හි පරිග්‍රහයෙක් ඇද්ද, මේ දුක යැ, එහි යම් සිදියැසුත්තෙක් ඇද්ද, මේ නිරොධ යැ, යමකින් බිඳේ ද මේ මාර්ග යැ. මේ සත්‍ය සත්‍යයෝ යි.

8. විභත්ති යනු : මෙහි විභත්තිභාරයට භූමි නැති.

9. පරිවත්තන යනු : ප්‍රතිපක්ෂය දක්වන ලද්දේය.

10. එහි වේදවනභාර කවරෙ යැ : වේදවන දක්වනලද්දේ යි.

11. එහි ඔක්කරණ කවරෙ යැ : තෘෂ්ණාව ඇත, සත්ව තෘෂ්ණායෙන් මධ්‍යාලසුයේ වෙයි, ඒ තෘෂ්ණාප්‍රත්‍යයෙන් වීඤ්ඤාය වෙයි, ජරාමරණ දක්වා (කියැයුතු) එහි යම් වේදනා වක් ඇද්ද මේ අවිද්‍යා යැ. මාර්ගඤ්ඤාවිද්‍යාව ඉපදීමෙන් අවිද්‍යානිරොධය වෙයි. ජරා මරණනිරොධය දක්වා කියැයුතු.

12. එහි සොධනභාර කවරෙ යැ : ගාරායෙහි ආරම්භය ශුද්ධ යි.

13. එහි අධිවිධාන කවරෙ යැ : “ න තං දළහං බන්ධනමාහු යිරා ” යනු එකත්තතා (සාමාන්‍ය) යෙන් පනවනලද්ද, වේමත්තතායෙන් නොවේ. කාමරාග රූපරාග භවරාග දිව්ධිරාග යන සත්‍ය රාගයෝ එකත්තතායෙන් පනවනලද්ද යි.

14. එහි පරික්ඛාර කවරෙ යැ : මණිකුණ්ඩලයන්හි යම් කෙනකුන්ගේ රාගය වේ ද, ඒ රාගයට ඉහසංඤ්ච හෙතු යැ, අනුබ්‍යාඤ්ඤාපනවශයෙන් නිමිත්තග්‍රහණය ප්‍රත්‍යා යි. යම් කරුණෙකින් ඒ මිණිකොඩොල් දිරුවාහු ද ඊට අභ්‍යසංඤ්ච හෙතු යි. නිමිත්තග්‍රහණ අනුබ්‍යාඤ්ඤාපනග්‍රහණය දුරුලුඵ ප්‍රත්‍යා යි.

15. එහි සමාරොපන කවරෙ යැ : මණිකුණ්ඩලයන්හි ඇලුණේ සම්මුඛ වූයේ වෙයි. (දුර්වානිසි ?) තෙල බන්ධනය ද සිද්ධියා නික්මැයෙන් යයි. (තං පරිඤ්ඤාතත්ථං පරිවර්ජිතත්ථං භවතිතා ?) මේ සමාරොපනභාර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

7 - 13

“යං චේතෙති යං පකපෙපඨි යං අනුසෙති”* වින්දාරෙන පච්චසො යං වා චේතයිකං කායිකං ච වාචයිකං ච කමමං.¹ කිං කාරණං : චේතයිකා හි චේතනා මනෝකම්මනා² වුවුවනෙ, යං චේතනාකමමං තං³ චේතයිකං ඉමං කායිකං ච වාචයිකං ච ඉමානි තිණ්ඤි කමමානි නිද්දිට්ඨානි.

කායකම්මචජිකමමානි වා⁴ තානි කුසලානිපි යං කායෙන ව වාචාය ව ආරහති පරාමසති, අයං වුවුවති සීලබ්ධිපරාමාසො.

සංකප්පනා තෙ තිව්ඨා සංඛාරා පුඤ්ඤමයා අපුඤ්ඤමයා ආනෙඤ්ජමයා, තප්පච්චයා විඤ්ඤාණං තෙ ආරම්මණඅමතං හොති විඤ්ඤාණස්ස සීතියා.

යා සුභසඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා අත්තසඤ්ඤා ව ඉදං චේතයිකං. යං රුප්පභං විඤ්ඤාණං නිට්ඨති රූපාරම්මණං රූපපතිට්ඨිතං නානුපසෙවිතං වුද්ධිං විරුද්ධිං චේපුලලතං ගව්ඨති, අයං සංකප්පනා. ඉති යං විඤ්ඤාණට්ඨිතිසු සීතං පඨමාභිනිබ්බතති ආරම්මණවසෙන උපාදානං. ඉදං වුවුවති චේතයිකනති.

තත්ථ සීතස්ස අරූපස්ස යා නිකන්ති අජේඛාසානං, ඉදමපි සකමපිතං. මනාපිකෙසු රූපෙසු පියරූපසාතරූපෙසු ආභොගො, ඉදං චේතයිකං.

යං චේතෙති සතෙතස්ස⁵ මනාපිකෙසු අභිජ්ඣාකායගන්තො. පටිඝානු-සගෙසු ඛ්‍යාපාදකායගන්තො. සබ්බෙ චතතාරො ගන්තා, අයං පඤ්චස්ස කාමඥ්ජෙසු පඨමාභිනිපාතො චිත්තස්ස. යා චේතනා යස්ස තත්ථ අස්සාදනුපසිසිස්ස අනෙකා පාපකා අකුසලා ඛම්මා චිත්තං අරූපචිතියො හොතති. (?) පුග්ගලො රාගානුබ්බතුතො⁶ තෙහි කිලෙසකාමෙහි යථාකාමිකරණීයො, අයං වුවුවනෙ කාමෙසු පකප්පනා. එවං සබ්බෙ චතතාරො ඕඝා.

යං තෙහි කාමෙහි සංයුතො විහරති භාවිතො අජේඛාසකො, අයං චේතනා. යස්ස තථායං අවිතරාගස්ස අවිගතපෙමස්ස⁷ තස්ස විපරිණාමඤ්ඤාථාභාවා උප්පජ්ජන්ති⁸ සොකපරිදේවදුක්ඛදොමනස්ස-පායාසා. දුක්ඛානුපට්ඨතතිතං විඤ්ඤාණං හොති, සරිතස්ස වියඛමමං සමුප්පාදො චිත්තං පටිපාදියති. ඉදං වුවුවති පකප්පිතනති.

1. චේතයිකං කමමං - මජ්ඣං, PTS.

2. මනෝකමමානි - මජ්ඣං, PTS.

* අයං පාඨො - මජ්ඣං, PTS. පොත්තකෙසු විතදිතො.

(අභිසම්මසංයුතත - කල්‍යාණමාර්ගයවිකා)

3. යා චේතනාකමමං යං - මජ්ඣං, PTS.

4. කායකමමං චජිකමමං ව - මජ්ඣං, PTS.

5. සතතස්ස - PTS.

6. රාගානුබ්බතුතො - මජ්ඣං, PTS.

7. අවිගතපෙමස්ස - මජ්ඣං, PTS.

8. උප්පජ්ජන්ති - PTS.

" යම් අරමුණක් සිතා ද සිත්හි ලා පවත්වා ද අනුශය වශයෙන් පවතී ද " (අභිසමය සංයුක්ත - කළාරචන්තියවග්ග - වෙනනා සූත්‍රය) විස්තරයෙන් කියැවුණු යම් චෛතසික කර්මයක් හෝ වේ ද, එය කායිකකර්ම ද වාචසිකකර්ම ද වෙයි. කරුණු කිම යත් : ඒ එසේ මැය, සිත්හි උපදනා වෙනනා චනොකම්ම යයි කියනුලැබේ. යම් චෛතනාකර්මයක් ඇද්ද එය චෛතසික කර්ම යැ, මේ කායකර්මය ද වාක්කර්මය දැයි මේ තුන් කර්මයෝ දක්වනලද්දහු යැ.

ඒ කායකර්ම වාක්කර්මයෝ ද කුශල වූවාහු ද වෙති. යම් කර්මයක් කඩිනුණු වචනයෙහුණු කෙරේ නම්, දැඩිව ගනී නම්, මේ සිලබ්බතපරාමාස යයි කියනු ලැබේ.

ඒ සංකල්පනයෝ ද පුඤ්ඤමය අපුඤ්ඤමය ආනෙඤ්ජරමය යන ත්‍රිවිධ සංස්කාරයෝ වෙති. ඒ සංස්කාරප්‍රත්‍යයෙන් කර්මවිඤ්ඤාය වෙයි. කර්මවිඤ්ඤායාගේ සිටීමට තෙල අරමුණ වේ.

යම් ඉහසංඤාවක් සුඛසංඤාවක් ආත්මසංඤාවක් ඇද්ද මේ චෛතසිකකර්ම යැ, රූපභව යට පවුණුවන යම් කර්මවිඤ්ඤායක් රූපය අරමුණු කොට රූපය පිහිට කොට සිටී ද, නන්දි සංඛ්‍යාත තෘෂ්ණායෙන් තෙත් වූයේ වැඩීමට පිහිටීමට විපුලබවට යේ ද, මේ සංකල්පනා යැ. මෙසේ විඤ්ඤාස්ථිතීන්හි සිටී ආලම්බන වශයෙන් ප්‍රථමාභිනිෂ්පත්ති වූ යම් උපාදනයක් ඇද්ද, මේ චෛතසික යයි කියනුලැබේ යි.

එහි සිටී අරූපයාගේ යම් නිකාන්තියක් බැසැගෙන සිටීමක් ඇද්ද, මෙද සකම්පිත යැ. ප්‍රියස්වභාව මධුරස්වභාව වූ මනවඩන රූපයන්හි යම් අනොග්‍රහේක් ඇද්ද, මේ චෛතසික කර්ම යි.

යම් වෙනනාවක් කෙරේ ද එය මනවඩන සත්ත්වයන් කෙරෙහි අභිධ්‍යාකායග්‍රන්ථ වෙයි, ප්‍රතිඝාත්‍රයෙහි ව්‍යාපාදකායග්‍රන්ථ වෙයි, සියලු සතර ග්‍රන්ථයෝ වෙත්. මේ පඤ්චකාමඉණයන්හි චිත්තයාගේ ප්‍රථමාභිනිපාතය යි. යමක්හුගේ යම් වෙනනාවක් ඇද්ද, එහි ආස්වාද වශයෙන් දක්නහුට නොයෙක් ලාමක අකුශලධර්මයෝ වෙත්. (චිත්තං අරූපවත්තිකො භොන්ති ?) රාගයෙන් බැඳුණු පුද්ගල ඒ ක්ලේශකාමයන් විසින් රිසියේ කළහැකි වෙයි. මේ කාමයන්හි ප්‍රකල්පනා යයි කියනු ලැබේ. සියලු සතර ඩියයෝ මෙසේ යි.

යමෙක් ඒ කාමයන් විසින් සංයුක්ත වූයේ භාවිත වූයේ බැසගන්නාලද්දේ වාස කෙරේද, මේ වෙනනා යැ. එසේ මැ යමකුට මේ කාමවෙනනා වේ ද අවිතරාග වූ අවිගත වූ ප්‍රභව ඇති ඔහුට ඒ කාමයන්ගේ විපරිත්‍යාමයෙන් අන්‍යරාභාවයෙන් සොක පරිදෙව දුක් දෙමනස් උපායාසයෝ උපදිත්. දුක අනුව පවත්නා විඤ්ඤාය වෙයි, (සරිත්ඝස ?) ව්‍යායධර්මයන් ගේ ඉපදීම සිත භාත්පයින් මැඩගනී. මේ ප්‍රකල්පිත යයි කියනු ලැබේ.

එවිමෙකංසං¹ වේතෙති ච පකපොති ච විඤ්ඤාණංසං සීති යං හොති, යං ච සීති ද්විතියා : ආරම්භණවසීති ච ආහාරවසීති ච, තත්ථ යං ආරම්භණවසීති, අයං නාමරූපස්ස පච්චයො, යං ආහාරවසීති යං පුනඛ්ඛවාහිතිබ්බතතිකා, සීති යං ච පොනොභවිකා සීති, අයං වුච්චති ආරම්භණං, තං හොති විඤ්ඤාණංසං සීතියා තස්ස විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං යාව ජරාමරණං ච වේතෙති.

අථ ච පුන පත්ථයතෙ යතො න පොනොභවිකා² අනාගතවිජ්ජමහි. අයං පථිපතො නිද්දිවේසා, න වේතෙති න පත්ථයති අථ ච දුසෙතීති දුච්චියො නිදද්දෙසො. අස්ස පුබ්බෙ හොති තං චේතයිකං තං පකපජිතං අසමුත්තං තප්පච්චයා. අයං විඤ්ඤාණංසං සීති හොති.

අථචා, තස්ස අනුසයා ආවිභවනති තප්පච්චයා තස්ස පුනඛ්ඛවෝ නිබ්බතතති. අථචා නං සංකීයතෙ අපොභු ආගාරෙ වා. සුබ්බමා වා සනති වා හ සංකීයතෙ කාමෙ තං එවං නිවේචසුපි ආගාරෙසු ජාතො හොති. තං නයති යං නො කපොභුං එවං සංඛාරා වේතිතා පකපජිතා ච ආරම්භණභූතා හොනති. (?) යං ච චේතනා යං ච පකපජිතා යං ච චජ්ජ නිබ්බතතං. උභොපි එතෙ ආරම්භණං විඤ්ඤාණංසං, තථා චේතනාය ච සංකපපජිතාය ච පත්ථනාය ච භූතා සත්තා චේතෙති ච සංකපපොති ව. යං සභවෙසනා³ හ ච වේතෙති න ච සංකපපොති. කතමෙ ච සත්තා භූතා : යෙ ච තනුජාතා අණ්ඩජාපි අණ්ඩිකා අනු-හින්නා සංසෙදජා න ච සමුත්තනා, ඉමෙ භූතා, කතමෙ සමාචේයිකො : ගඛගතා අණ්ඩිකතා සංසරනො ඉමෙ න වේතෙතති⁴ න පජේතති හ ච සංකපපොති⁵ අනුසයෙන ච පුනඛ්ඛවෝ නිබ්බතති.

යෙ භූතා සත්තා යෙ සමාචේයිකො, තෙ ථාවරා. යෙ වා සත්තා⁶ චේතෙතති පජේතති ච තෙ ථාවරා, තෙ න ච වේතෙතති න ච පජේතති හ ච සංකපපොති අනුසයෙන ච සංසරනති.

අපරො පරියායො : යෙ අරියපුත්තො සෙඛා, තත්ථ තෙ හ ච වේතෙතති, න ච සංකපපොති, අනුසයෙන පුන උප්පජ්ජති.

අපරො පරියායො : යෙ සුබ්බමා පාණා භූමිගතා උදකගතා චකුචුතො ආපාථං⁶ නාගච්ඡන්ති, තෙ න ච වේතෙතති න ච සංකපපොති, අනුසයෙන ච සංසරනති.

අපරො පරියායො : ඛාතිකා (?) සබ්බෙ භික්ඛු අභිමානිකා, තෙ හ ච වේතෙතති. න ච පත්ථයති, අනුසයෙන ච සංසරනති. න ච වේතෙතති න ච සංකපපොති න ච අනුසෙතති. ආරම්භණචේතනං හ හොති විඤ්ඤාණංසං සීතියා.

1. එකමෙකංසං - මජ්ඣං.
2. පොනොභවිකා - PTS.
3. ගඛෙසනා - මජ්ඣං, PTS.
4. වේතෙති - මජ්ඣං, PTS.
5. සත්තා - මජ්ඣං, PTS.
6. ආපාතං - කත්ථි.

(එවැනිකසය වෙනත් ව පකස්පෙති ව ?) විඥායාගේ යම් සිටීමක් වෙද, ඒ ස්ථිතිය අරම්භවයට යැ ආහාරවයීති යැයි දෙපරිදි වෙයි : එහි යම් ආලම්බනස්ථිතියක් වෙ ද මේ නාමරූපයට ප්‍රත්‍යය වෙයි. යම් ආහාර ස්ථිතියක් වෙ ද, පුනර්භවයෙහි උපත ඇතිකරන පුනර්භවයට හිත වූ යම් ස්ථිතියකුත් වෙද, මේ ආලම්බන යයි කියනු ලැබේ. එය කර්ම විඥායාගේ ස්ථිතිය පිණිස වෙයි. ඒ විඥාප්‍රත්‍යයෙන් නාමරූපය වෙයි. ජරාමරණ දක්වා වෙනතා කෙරෙයි.

යළි යම්භෙයකින් අනාගත වස්තුවකයෙහි පුනර්භවය ඇතිකරන ප්‍රාර්ථනා නොවෙද, මේ ප්‍රතිපක්ෂභාවය දක්වන ලදී. වෙනතා නො කෙරෙයි, ප්‍රාර්ථනා නො කෙරෙයි, එකෙකුදුවත් දුෂණ කෙරේ නුයි දෙවැදූරුම් නිර්දේශය වේ. (අස්ස පුබ්බෙ . . . අසමුත්තං තප්පව්වයා ?) කර්මවිඥායාගේ මේ ස්ථිතිය වේ.

නොහොත් ඔහුට අනුසයයෝ පහළුවෙති, ඒ භේතුයෙන් ඔහුට පුනර්භවය උපදී, නොහොත් (නංසංකියතෙ . . . ආරම්භණභූතා හොන්ති ?) යම් වෙනතාවකුත් යම් ප්‍රකල්පනයකුත් වෙද, උපන් යම් වස්තුවකුත් ඇද්ද මේ දෙක මැ විඥායාව අරමුණු වෙයි. එසේ මැ වෙනතාවට ද සංකල්පනාවට ද ප්‍රාර්ථනාවට ද අරමුණු වේ. භූත (උපන්) සත්ත්වයෝ වෙනතා ද සංකල්පනා ද කෙරෙයි, සම්භවය සොයන සත්ත්ව නො ද සිතයි නො ද සංකල්පන කෙරෙයි. උපන් සත්වයෝ කවරහ : යම් තනුවට ගිය අණ්ඩපයෝ ද අණ්ඩකොෂයෙන් නික්මුණාහු ද සම්භෙදයට නොගිය සංයෙදපයෝ ද යන මොහු භූතයෝ යි. සම්භවෙයිනු කවරහ : ගර්භගතවැ අණ්ඩකොෂගතවැ හැසිරෙන යම් සත්ත්ව කෙනෙක් ඇද්ද මොහු වෙනතා නො කෙරෙති, ප්‍රාර්ථනා නො කෙරෙති, සංකල්පනා නො කෙරෙත්. අනුසය හෙතෙකොට (ඔවුන්ට) පුනර්භවය උපදී යයි.

යම් උපන් සත්ව භතනෙක් ඇද්ද යම් සම්භවෙයිනු වෙන් ද ඔහු ථාවරයෝ යැ, යම් සත්ව කෙනෙක් සිතත් ද පනත් ද යම් ථාවර සත්ව කෙනෙක් වෙන් ද ඔහු නො ද සිතති, නො ද පනති, නො ද සංකල්පනා කෙරෙත්. අනුසයහෙතෙයෙන් සංසරණය කෙරෙත්.

අනාගත් පරියායයෙකි : යම් මෛත්‍රීය ආයතියුද්ගල කෙනෙක් වෙන් ද, ඔහු නො ද වෙනතා කෙරෙති, නො ද සංකල්පන කෙරෙති, අනුසය වශයෙන් යළි උපදිත්.

අනාගත් පරියායයෙකි : භූමිගත වූ උදකගත වූ යම් සියුම් ප්‍රාණිහු ඇස්තමුවට යනා පැමිණෙත් ද, ඔහු නො ද වෙනතා කෙරෙති, සංකල්පන නො ද කෙරෙති, අනුසය වශයෙන් සැරිසරත්.

අනිකුදු පරියායයෙකි : (බාහිකා ?) සියලු භික්ෂුහු අධිගතාභිමාන ඇත්තාහු වෙති, ඔහු නො ද වෙනතා කෙරෙති නො ද ප්‍රාර්ථනා කෙරෙති, අනුසයහෙතෙයෙන් සැරිසරත්. නො ද වෙනතා කෙරෙත් ද නො ද සංකල්පන කෙරෙත් ද, අනුසය නො වෙන් ද, තෙල අප්‍රමුණ ද විඥායාගේ ස්ථිතිය පිණිස නො වේ.

න ච වේතෙතීති : පරිසුරිතානසමුග්ගානං දයෙයි. න ච අනු-
සෙතීති : අනුසයසමුග්ගානං දයෙයි. න ච වේතෙතීති ඔලාරිකානං
කිලෙසානං පහානං දයෙයි. න ච අනුසෙතීති : සුබ්බමානං කිලෙසානං
පහානං දයෙයි. න ච වේතෙතීති : යෙන (?) හුමි ච. න ච
පඤ්ඤානිති : සකදගාමි අනාගාමි. න ච අනුසෙතීති අරහා. න ච
වේතෙතීති සිලකනකියං පටිපකෙතන පහානං දයෙයි. න ච
පඤ්ඤානිති සමාධිකනකියං පටිපකෙතන පහානං දයෙයි. න ච
අනුසෙතීති පඤ්ඤානකියං පටිපකෙතන පහානං දයෙයි. න ච
වේතෙතීති අප්පඤ්ඤාමයානං සංකාරානං පහානං දයෙයි. න ච අනු-
සෙතීති අනෙඤ්ඤාමයානං සංකාරානං පහානං දයෙයි. න ච වේතෙතීති
අනෙඤ්ඤානෙඤ්ඤාසංකීර්ණියං, න ච පඤ්ඤානිති අඤ්ඤාසංකීර්ණියං, න ච
අනුසෙතීති අඤ්ඤානාචිනො ඉන්ද්‍රියං. න ච වේතෙතීති බුද්ධතා ඉන්ද්‍රිය-
භාවනා, න ච පඤ්ඤානිති මජ්ඣිමනිකායා, න ච අනුසෙතීති
අධිමතතා ඉන්ද්‍රියභාවනා. අයං සුතතථො.

1. තඤ්ඤානිති : දෙසනා : ඉධ සුතෙත චතතාරි සච්චාති
දෙසිතාති.

2-3. යං ච වේතෙතීති යං ච පකපපිතං අනි ඵතං අරමමණං
විතතං පතිට්ඨාති* විචිතාති* යුජ්ජති. න ච වේතෙතීති න ච පඤ්ඤානිති
අනි ඵතං* අරමමණං අනුසයෙ විඤ්ඤාණමිති විචිතයති* යුජ්ජති න ච
වේතෙතීති න ච පඤ්ඤානිති. අනුසයපහානා විඤ්ඤාණංචිති න ගවෙ-
සනති. විචිතතානං* යුජ්ජති. අයං සුතති විචියො.

4. තඤ්ඤානිති : පදවිතානො : වේතනාපරිසුරිතානං වේතනා-
පරිසුරිතානං පදවිතානං. සංකපපනං උපාදානං පදවිතානං. අනුසයො
පරිසුරිතානං පදවිතානං, තෙසං ඡන්දරගවිතයං භාවනා භවිරගං
පහානං.

5. තඤ්ඤානිති : ලකුණො : යං වේතෙතීති වේදසිතං
පකපපිතං උග්ගතිතං විඤ්ඤානං තං විඤ්ඤාණං* අරමමණංචි පච්චියොපි.

6. තඤ්ඤානිති : විකුඤ්ඤානො : ඉධ සුතෙත ගභවතො තො,
අභිප්පායො : යෙ පුතභවං න ඉච්ඡති, තෙ න වේතෙතීති න ච
පඤ්ඤානිති. අයං අභිප්පායො.

7. අච්චොති : යං ච වේතනා පඤ්ඤානං ච අනුසයො ච
විඤ්ඤාණංචිති පහානා ච, ඉමානි දො සච්චාති.

8. විභතීති : නනි විභතීයා හුමි.

9. පරිචිතතානං පන පටිපකං සුතතං.

1. පඤ්ඤානිති - මජ්ඣං, PTS.

2. අරහං - මජ්ඣං, PTS.

3. පතිට්ඨාති - ම.

4. විචිතාති - මජ්ඣං.

5. ඵලං - ම, PTS.

6. විචිතයති - මජ්ඣං.

7. විචිතතානං - මජ්ඣං.

8. තඤ්ඤාණං - මජ්ඣං, PTS.

'න ව වෙනති' යි (ක්ලෙශ) පරිශුච්ඡායනයෙන් නැසීම දක්වයි, 'න ව අනුසෙති' යි අනුසයයන්ගේ නැසීම දක්වයි, 'න ව වෙනති' යි ඔංදරික ක්ලෙශයන්ගේ ප්‍රභාණය දක්වයි, 'න ව අනුසෙති' යි සියුම් කෙලෙසුන්ගේ ප්‍රභාණය දක්වයි, 'න ව වෙනති' යි (සෙත භූමි ව ?) 'න ව පත්ථයති' යි සකදගාමී අනාගාමී භූමි ද, 'න ව අනුසෙති' යි රහත්භූමි ද (දක්වයි,) 'න ව වෙනති' යි ශීලස්කන්ධයට ප්‍රතිපක්ෂයන්ගේ ප්‍රභාණය දක්වයි. 'න ව පත්ථයති' යි සමාධිස්කන්ධයට ප්‍රතිපක්ෂයන්ගේ ප්‍රභාණය දක්වයි. 'න ව අනුසෙති' යි ප්‍රඥස්කන්ධයට ප්‍රතිපක්ෂයන්ගේ ප්‍රභාණය දක්වයි. 'න ව වෙනති' යි අපුණාමය සංඛාරයන්ගේ ප්‍රභාණය දක්වයි. 'න ව පත්ථයති' යි පුණාමය සංස්කාරයන්ගේ ප්‍රභාණය දක්වයි. 'න ව අනුසෙති' යි ආනෙඤ්ජමය සංස්කාරයන්ගේ ප්‍රභාණය දක්වයි. 'න ව වෙනති' යි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රිය ද, 'න ව පත්ථයති' යි අඤ්ඤින්ද්‍රිය ද, 'න ව අනුසෙති' යි අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය ද දක්වයි. 'න ව වෙනති' යි මාදු වූ ඉන්ද්‍රියභාවනාව ද 'න ව පත්ථයති' යි මධ්‍ය වූ ඉන්ද්‍රියභාවනාව ද 'න ව අනුසෙති' යි අධිමාත්‍ර වූ ඉන්ද්‍රියභාවනාව ද දක්වයි. මේ සූත්‍රාර්ථ යි.

1. එහි දේශනාභාර කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි වතුස්සත්‍යය දේශිත යි.

2-3. යම් වෙනයිතයකුත් යම් පකප්පිතයකුත් ඇද්ද, යම් තැනෙක සිත පිහිටා නම් විචිත්‍යය කෙරේ නම් තෙල අරමුණ ඇත. (එයින් දේශනාව) යෙදෙයි. න ව වෙනති න ව පත්ථයති, යි තෙල අරමුණ ඇත. අනුසය ඇති කල්හි කර්මවිඤ්ඤාය වේ යයි විචිත්‍යය කෙරෙයි යනු යෙදෙයි. නො ද වෙනනා කෙරෙයි, නො ද පතයි, අනුසය ප්‍රභාණයෙන් විඤ්ඤාස්ථිතිය ගවේෂණය නො කෙරෙත්. ඒ විවය යෙදෙයි. මේ සූත්‍රයේ භා විවය යි.

4 එහි පදවිධාන කවරෙ යැ : වෙනනාපරිශුච්ඡායනය වෙනනාපරිශුච්ඡායනයට පදවිධාන යැ, සංකල්පනය උපාදනයට පදවිධාන යැ, අනුසය පරිශුච්ඡායනයට පදවිධාන යැ, ඔවුන්ගේ ඡන්දරාග විනයය පිණිස භාවනාව භවරාගයාගේ ප්‍රභාණය වේ.

5. එහි ලක්ෂණ කවරෙ යැ : 'වෙනයිත යයි වෙදයිතයක් ප්‍රකලානයක් දැඩිව ගන්නා ලද්දක් විඤ්ඤායක් ඇද්ද ඒ විඤ්ඤාණය ආලම්බන ද ප්‍රත්‍යය ද වේ.

6. එහි වතුච්ඡුභ කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි, භාගාවතුත් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් සුනර්භවය නො කැමැති වෙත් නම් ඔහු වෙනනා නො කරන්නාහු යැ, නො ද ප්‍රාර්ථනා කරන්නාහු යැ යන මේ අයිප්‍රාය යි.

7. ආවත්ත යනු : යම් වෙනනාවක් ප්‍රාර්ථනාවක් අනුසයක් වේ ද, යම් විඤ්ඤාස්ථිතී ප්‍රභාණයකුත් වේ ද, ටොභු යතපයෝ දෙදෙනෙකි.

8. විහත්ති යනු : මෙහි විහත්තිභාරයට භූමි නැති.

9. පරිවත්තනා වැළිත් ප්‍රතිපක්ෂ සූත්‍රය යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

10. තත් කතමො වෙච්චිනො : වෙනනා රූපසංකෘතනා යාව ධම්මසංකෘතනා. යො අනුසයො තෙ සත්ත අනුසයා.

11. පඤ්ඤානීති : වෙනනා පරිසුච්ඡානං පඤ්ඤානීයං පඤ්ඤාතනා. සංකප්පනං උපාදානපඤ්ඤානීයං පඤ්ඤාතනං. අනුසයො හෙතු-පඤ්ඤානීයං පඤ්ඤාතනා. විඤ්ඤාණධර්මීති උපපතති හෙතුපඤ්ඤානීයං පඤ්ඤාතනා. වෙනනා සංකප්පනා අනුසයො සමුච්ඡේදෙ ඡන්දරුග-විනයපඤ්ඤානීයං පඤ්ඤාතනා. පරිමෙ කෙච්ඡි ද්විති පරිචිතකකෙති පරිචිතසමුප්පාදෙ ඉදං පච්චයනාය මජ්ඣිමනිකායෙ. (?)

12. ඔතරණොති : ද්විති පරිචිතකකෙති* දුක්ඛං ච සමුදයො ච, මජ්ඣිමකෙති මග්ගො ච නිරෝධො ච.

13. සොධනොති : සුතෙත සුතතං ආරමො.

14. අභිච්ඡානොති : යං වෙනසිතං සංකප්පං අභිච්ඡානෙන එකතතායං පඤ්ඤාතනං. 'සංකප්පන'නති උපාදානෙකතතායං පඤ්ඤාතනං. විඤ්ඤාණං එකතතායං පඤ්ඤාතනං.

15. පරිකම්භරොති : සුඛං ච ආරම්භණං අයොනිසො මනසිකාරො වෙනනා හෙතුපච්චයනාය පච්චයො. විඤ්ඤාණස්ස පච්චානො ධම්මො, ආරම්භණපච්චයනාය පච්චයො. තස්ස මනසිකාරො හෙතුපච්චයනාය පච්චයො.

16. තත් කතමො සමාරොපනො : ඉදං සුතං සංකෘතං (?) තත් වෙනෙති විසජ්ජනා ඉති නිද්දිසිතං, තස්ස දිට්ඨියා විඤ්ඤාණ-පච්චයා නාමරූපං යාව ජරාමරණං. අයං සමාරොපනො.

ආරම්භණමෙතං න භොති විඤ්ඤාණස්ස ධීතියා. විඤ්ඤාණනිරෝධා නාමරූපනිරෝධො. නාමරූපනිරෝධා යාව ජරාමරණනිරෝධො.

7 - 14

තත් කතමං සංකිලෙසභාගියං ච නිබ්බෙධභාගියං ච අසෙබ්-භාගියං ච සුතං : "අයං ලොකො සත්තාපජානො* යාව "ගෙ හි කෙච්ඡි සමණා ච, බ්‍රාහ්මණා ච, හවෙන හවස්ස විපපමොකම්මාහංසු". සංකිලෙසභාගියං "උපධිති පච්චි දුක්ඛමිදං සමොච්ඡි," (යා තා පත "හවිතණ්ඤා පභිගති, විභවං නාභිනාදති"ති අයං නිබ්බෙධො, "තස්ස නිබ්බුතස්ස"භික්ඛුනො අනුපාදනා පුනබ්බාපො න භොති" උපච්චිතා සංකප්පනානි තාදි"ති අසෙබ්භාගියං.

1. වෙනනාපරිසුච්ඡානං-මජ්ඣ, PTS.	5. තණ්හා පභිගතති-මජ්ඣ, PTS.
2. පරිචිතකකෙති - PTS.	6. හවං - මජ්ඣ, PTS.
3. එකතතාය - ම, PTS.	7. නිබ්බෙධස්ස - මජ්ඣ, PTS.
*. උදනපාළි, නන්දනවග්ග.	8. නිබ්බුතස්ස - මජ්ඣ, PTS.
4. උපාධිං හි - මජ්ඣ, PTS.	9. අනුපාදන - මජ්ඣ, PTS.

10. එහි වෙච්චන කවරෙ යැ : රූපසංවේදනාව පටන් ධම්මසංවේදනා දක්වා වෙනතා යැ, යම් අනුසයයෙක් ඇද්ද ඔහු සජ්ඣ අනුශයෝ යි.

11. පඤ්ඤත්ති යනු : වෙනතාව පරිපූර්ණතාවයෙන් පනවනලද, සංකල්පනය උපාදානපඤ්ඤත්තියෙන් පනවනලද, අනුසය හෙතුවපඤ්ඤත්තියෙන් පනවනලද, විඤ්ඤාණවධිතිය උපප්‍රාප්තිහෙතු ප්‍රඥප්තියෙන් පනවනලද, වෙනතා සංකල්පනා අනුසය සමුච්ඡේදය ඡන්දරාගචිතයප්‍රඥප්තියෙන් පනවනලද, (පයමෙ කෙව් මජ්ඣිමනිකායෙහි ?)

12. ඔතරණ යනු : පරිවත්තක දෙකකින් දූෂිතත්වය ද සමුදයත්වය ද, මධ්‍යම පරිවර්තකයන්ගෙන් මාර්ගසත්වය ද නිරෝධසත්වය ද දක්වනලද වේ.

13. යොධන යනු : සූත්‍රයෙහි ලා සූත්‍රයාගේ ආරම්භය (දනගනුකැමැති අර්ථය) වේ.

14. අධිවයාන යනු : යම් වෙනසකයෙක් ඇද්ද සියල්ල අධිවයානභාවයෙන් ඒකත්වතා සංඛ්‍යාත සාමාන්‍යයෙන් පනවනලද, 'සංකප්පිතං' යනු උපාදානචක්කත්තයෙන් පනවනලද, කාර්මවිඤ්ඤාන චක්කත්තයෙන් පනවන ලදි.

15. පටික්ඛාර යනු : සුඛාරම්භය ද අයෝනිසොමනසිකාරය වෙනතා යන මේ හේතුප්‍රත්‍යයායෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි. විඤ්ඤානව ප්‍රතික්ෂේප වූ ධර්මය ආලම්බන ප්‍රත්‍යයායෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි. ඒ ධර්මයාගේ මනසිකාරය හේතුප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය වේ.

16. එහි සමාපරාජනභාව කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රය (සඤ්ඤිතං ?) එහි වෙනතා කෙරෙයි (යනු) විසදුම යයි දක්වියයුත්තිය (?) (තස්ස දිවියා ?) විඤ්ඤානප්‍රත්‍යයෙන් නාමරූපය වෙයි, ජරාමරණ දක්වා විස්තර කළයුතු යැ. මේ සමාපරාජනභාව යි.

තෙල ආරම්භණය කාර්මවිඤ්ඤානාගේ ස්ථිතිය පිණිස නො වෙයි. විඤ්ඤානාගේ නිරෝධයෙන් නාමරූපනිරෝධය වෙයි. නාමරූපනිරෝධයෙන් ජරාමරණනිරෝධය දක්වා විස්තර කළයුතු.

7 - 14

එහි සංකිලෙසභාගීය නිබ්බේධභාගීය අසෙබ්භාගීය ද වූ සූත්‍රය කවරෙ යැ : " මේ සත්ව ලොක නෙමේ (ඤ්ඤිතානුදීන්) උපත් ශොකසන්තාප ඇත්තේ " යැ යනු පටන් " යම් කිසි මහණ කෙනෙක් වෙච්චි බමුණකෙනෙක් වෙච්චි රූපභවයෙන් හෝ අරූප භවයෙන් භවයාගේ නොහොත් භවදායීවියෙන් භවයාගේ මිදීම (ඉද්ධිය) කියත් ද " යනු දක්වා සංකිලෙසභාගීය වෙයි. " බන්ධාදි " උපධීන් නිසා මේ සසරුක භවගති " (යනු සංකිලෙස යි.) " භවතාණ්ණාව ප්‍රතිණ වෙයි, උච්ඡේදය ද නො කැමැති වෙයි " යන මේ නිබ්බේධ යැ. " ඒ කෙලෙස්පිරිනිවර්තින් නිවුණු මහණෙකුට උපාදාන රහිත හෙයින් සුනර්භවය නො වේ. " " සුබ්බන්ධාදියෙහි තාදී වූයේ සියලු භවයන් ඉක්මැවූයේ යැ " යනු ආසෙබ්භාගීය යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත් “සන්නාපජානෝ”ති : රුගජෝ සන්නාපො දෙසජෝ මොහජෝති තෙසං සත්තානං ධානං දසෙසති. “ලොකො සන්නාපජානෝ”ති එසෙසා තිවිධො : සුඛවේදනීයො දුක්ඛවේදනීයො අදුක්ඛමසුඛවේදනීයො. තත් සුඛවේදනීයො එසෙසා රුගසන්නාපො, දුක්ඛවේදනීයො දෙසසන්නාපො, අදුක්ඛමසුඛවේදනීයො මොහසන්නාපො. යථා ච භගවි අභ. භත්තස්ස ආලවිතස්ස¹ ගොමසෙස² “ගෙහි ගහපති පුතො” රුගජෙහි දෙසජෙහි මොහජෙහි සන්නාපෙහි දුක්ඛං සුපති, තෙ මම සන්නාපා න සන්ති”.

“රෙදං වදති අත්තනො”ති : තෙහි සන්නාපෙහි සන්නාපිනො තිවිධං විපල්ලාසං පටිලභති : සඤ්ඤා විපල්ලාසං විත්ත විපල්ලාසං දිට්ඨි විපල්ලාසං. තත් අසුභෙ සුභනති සඤ්ඤා විපල්ලාසො, දුක්ඛෙ සුඛනති විත්ත විපල්ලාසො, අනිච්චෙ නිව්චනති අනත්තති අත්තාති දිට්ඨි විපල්ලාසො.

යථා විත්තස්ස විපල්ලාසො සඤ්ඤා-දිට්ඨි තෙ තිවිධා විත්තකා : විත්තවිත්තකො විපල්ලාසො, සඤ්ඤා විත්තකො විපල්ලාසො, දිට්ඨි විත්තකො විපල්ලාසොපි. තත් අවිජ්ජා විපල්ලාසො ගොචර ගතිපතෙය්‍යගුමි, (?) යථා හි තං සඤ්ජානාති යථා විජ්ජානාති යථා සඤ්ජානාති ච විජ්ජානාති ච. යථා ඛනාති චේතෙති ඉමෙ විත්තාණේ විපල්ලාසා. සත්තා ගෙහි චතුර්ඛිධං අත්තභාවවිඤ්චං රෙගගුතං ගණිගුතං ‘අත්තා’ති වදන්ති. “රෙදං වදති අත්තනො”ති අයං ආවට්ටො.

“ගෙන ගෙන හි මඤ්ඤති තතො නං හොති³ අඤ්ඤාථා”ති ‘සුභ’නති මඤ්ඤති න තථා හොති. එවං ‘සුඛ’නති ‘නිව්චං අත්තා’ති සො අඤ්ඤාථා භවමෙව සත්තං අභාගතං භවං පජෙති. තෙන වුච්චති භවරුගො’ති භවමෙව්භිනානුති⁴ යං අභිනානුති තං දුක්ඛනති, පඤ්චකඤ්ඤෙ තිද්දිසති⁵ යං ච තප්පව්වයං සොකපරිදෙවදුක්ඛං තස්ස හි භාවෙස්සති. එත්තාවතා සඬ්ඛිලෙසො හොති. පභානත්ථං ඛො පන ඔභමචිරිතං වුස්සති තිණණං සන්නාපානං, ජඤ්ඤගචිතයො හොති.

“උපධිති පටිච්ච දුක්ඛමිදං සමොහාති”ති¹⁰ යෙ භවමෙව්භිනානුනති තං භයං, යස්ස භායති¹¹ තං දුක්ඛං, තස්ස දුක්ඛස්ස පභානමාග. සබ්බසො උපාදානානං ඛයා¹² නත්ති දුක්ඛස්ස සමොවොති.

1. පථමකස්ස විලාභකස්ස - මජ්ඣං, PTS.
2. කො මසෙස - PTS.
3. ගහපතිපුත්ත - ම, PTS.
4. රෙගං වදති - ම, PTS.
5. රොගං - ම, PTS.
6. තං හොති - ම, PTS.
7. භවමෙව්භිනානුති - ම, PTS.
8. තිද්දිසති - ම, PTS.
9. උපධිං හි - ම.
10. භවතීති - ම, PTS.
11. භාවෙස්සති - ම, PTS.
12. උපාදානං ච යං - ම, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි “ සන්නාපජානො ” යනු : රාගයෙන් උපත් සන්නාප යැ ද්වේෂයෙන් මොහයෙන් උපත් සන්නාප යි. “ ලොකො සන්නාපජානො ” යි ඒ සත්වයන්ගේ ස්ථානය දක්වයි. එස්සය තෙවැදුරුම යැ : සුඛවේදනීය යැ දුක්ඛවේදනීය යැ අදුක්ඛමසුඛවේදනීය යි. එහි සුඛවේදනීය එස්සය රාගසන්නාප යැ, දුක්ඛවේදනීය එස්සය දෙසසන්නාප යැ, අදුක්ඛමසුඛවේදනීය එස්සය මොහසන්නාප යි. හේමඟු වැඩහුන් බුදුහු භත්ථකආලවක කුමරුට මෙසේ වදළහ : “ ගැහැවිටුන් රාගයෙන් උපත් ද්වේෂයෙන් උපත් මෝහයෙන් උපත් යම් සන්නාපයකින් දුකසේ භාවි ද ඒ සන්නාපයෝ මට නො වෙයි.”

“ තමා විසින් පහස්නාලද දුක (මෙබන්දක් සතුරකුටත් නො වේව්) යි වැලැපෙමින් කියයි. (‘ රොගං ’ යන පාඨයෙහි පහස් ගේතුයෙන් උපද්‍රව වේදනා සංඛ්‍යාත රොගය ආත්මවශයෙන් කියයි.) යනු : ඒ සන්නාපයන් විසින් තවනලදුයේ සඤ්ඤාවිපල්ලාස විත්තවිපල්ලාස දිවයිවිපල්ලාස යන ත්‍රිවිධ විපයඝාතයට පැමිණෙයි. එහි අභ්‍යන්තරයෙහි ඉහ යයි සඤ්ඤාවිපල්ලාස යැ, දුඛයෙහි සුඛ යයි විත්තවිපල්ලාස යැ, අනිත්‍යයෙහි නිත්‍ය යැ අනාත්මයෙහි ආත්ම යයි දිවයිවිපල්ලාස යි.

විත්තසඤ්ඤාදිවිසි යම්සේ විපල්ලාස වෙත් ද, ඔහු ත්‍රිවිධ විතර්කයෝ වෙති, විත්තවිතර්කය විපල්ලාස යැ, සංඤ්චිතර්කය විපල්ලාස යැ, දෘෂ්ටිවිතර්කය විපල්ලාස යි. එහි අවිජ්ජාවිපල්ලාසය (ගොචරා ගතිපතෙයාහුම් ?) යම් සේ ඒ අවිද්‍යාව හැඳිනගනී ද වෙසෙසින් දැනගනී ද යම්සේ හදුනන්නේත් දැනගන්නේත් වේ ද යම්සේ රුචිකෙරේ ද සිතා ද මේ සතර විපල්ලාසයෝ යැ. සත්වයෝ යම් විපල්ලාසයකින් රොගයක් බදු වූ ගඩක් බදු වූ සිව්වැදුරුම ආත්මභාවවස්තුව ආත්මයයි කියත් ද එබදු විපල්ලාසයෝ යි. “ රොදං වද්ධි අත්තනො ” යි මේ ආවච්ච යි.

“ යම් යම් පරිද්දෙකින් තමාගේ දුකට පිළියම් සිතත් ද ඒ දුකට එයින් අන්තරිද්දෙකින් පිළියම් කටයුතු වෙයි ” යනු ‘ ඉහ ’ යයි සිතයි, එපරිදි ඉහ නො වෙයි, එසෙයින් සුඛ යැ නිත්‍ය යැ ආත්ම යයි සිතයි, (එපරිදි නො වේ.) හේ අන්තරිද්දෙකින් වන්නාවූ මැ අනාගත භවය පතයි. එයින් කියනු ලැබේ, “ භවිරාග ” යයි. “ භවමෙවාහිනන්දකි ” යනු : යමක් අභිනන්දනා කෙරේ ද එය දුක යයි පඤ්ච ස්කන්ධයන් දක්වයි. ඒ හේතුයෙන් යම් ශෝක පරිදේව දුඛයක් වෙද ඔහුට ඒ දුක වන්නේය (තස්ස හි භාවෙස්සති ?) මෙතෙකින් පාකිලෙසය වේ. තුන් සන්නාපයන්ගේ ප්‍රභාණය පිණිස මගබබ්බර වෙසෙයි, (එයින්) ඡන්ද්‍රාගච්ඡාය වේ.

“ උපයි හි පටිච්ච දුක්ඛමිදං භවති ” යනු : යම් කෙනෙක් භවය මැ කැමැති වෙත් ද, එය (විපරිත්තාමස්වභාව භෙයින්) බියෙකි. යම් (ජරාමරණාදියෙකින්) බිය වෙද, එය දුකෙකි. ඒ දුඛයාගේ ප්‍රභාණය වදළහ, සර්වප්‍රකාරයෙන් උපාදනයන්ගේ ක්ෂය වීමෙන් දුඛයාගේ සම්භවයෙන් නැතැ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

විත්තාරො: විපල්ලාසං යථා නිද්දිට්ඨඋපාදානමාහ. තත්ථ¹ පථමො විපල්ලාසො කාමුපාදානං, දුතීයං දිට්ඨුපාදානං, තතීයං සීලබ්බතුපාදානං, චතුත්ථං අත්තවාදුපාදානං. තෙසං යො ඛයො නත්ති දුක්ඛස්ස සමභවො, උපසිප්පතානා² දුක්ඛනිරෝධමාහ.

එවිමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො.

භවිතණ්හා පටිගති³ විභවං නාභිනාදනති.

දස්සනභුමිං මනෙතති, “සබ්බසො තණ්හානං ඛයා⁴ නිබ්බානා⁵නති ඤො විමුක්ඛස්සො කපෙති: රුහවිරුහං ච අවිජ්ජා⁶විරුහං ච. “තස්ස භික්ඛුනො”ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං මනෙතති. අයං සුත්තස්ස අත්ථනිද්දෙතො.

2-3 තත්ථ කතමො විචයො: යස්ස යත්ථ පරිලාභෙති⁷ තස්ස පරිබ්බානතස්සො⁸ තො යථා භූතං නත්ති නිබ්බිදනති ච, අයං විචයො ච සුත්තං ච.

4. පදවිඨානො: රාගජෝ පරිලාභො⁹ සුඛිඤ්ඤාස්ස තොමනස්සිඤ්ඤාස්සො¹⁰ ච පදවිඨානං, දෛසජෝ පරිලාභො දුක්ඛිඤ්ඤාස්ස දෛමනස්සිඤ්ඤාස්සො ච පදවිඨානං. මොහජෝ පරිලාභො¹¹ උපෙක්ඛිඤ්ඤාස්ස දෛමනස්සිඤ්ඤාස්සො ච පදවිඨානං.

5. තත්ථ කතමො ලක්ඛණො භාරො: එස්සපරෙතො, වෙදනා-පරෙතො සඤ්ඤාපරෙතොපි සංඛාරපරෙතොපි යෙන යෙන මඤ්ඤති¹² යදි සුභතිමිත්තෙන යදි සුඛතිමිත්තෙන යදි නිව්චතිමිත්තෙන යදි අත්තනිමිත්තෙන අසුභෙ සුභනති¹³ මඤ්ඤති, එවං සබ්බං, රුහජෝ පරිලාභෙ වුත්තෙ චත්තාරො පරිලාභා වුත්තා භවන්ති. රුහජෝ, දෛසජෝ, මොහජෝ, දිට්ඨිජෝ ච, රුහං වදාමිති අත්තතො වදති. සබ්බානි පත්තරසපදති, අනිච්චං දුක්ඛනති.

6. තත්ථ කතමො චතුබ්බකො: ඉධ සුත්තෙ භගවතො කො අභිප්පායො: යෙ පරිලාභෙන¹⁴ න ඉච්ඡන්ති¹⁵ තෙ භවං නාභිනාදනති. යෙ භවං නාභිනාදනති¹⁶ තෙ පරිනිබ්බායන්ති. අයං අභිප්පායො.

7 තත්ථ කතමො ආචට්ටො: සංඛිලෙඝ්ගාභියෙන දුක්ඛං ච සමුදයං ච නිද්දිගති. නිබ්බෙධගාභියෙන මග්ගං ච භිරොධං ච.

8. තත්ථ කතමො විභතති භාරො: සන්තාපජාතො, රොගජාතො, රොදං වදති අත්තතො, තං න එකංසෙන හොති අමනසිකාර සන්තාපජාතො ඛො න ච රොදං අත්තතො වදති.

1. තස්ස - මජ්ඣං, PTS.	8. දෛමනස්සිඤ්ඤාස්සො - මජ්ඣං, PTS.
2. උපසිට්ඨිදානං - මජ්ඣං, PTS.	9. පරිදසෙ - PTS.
3. විභවිතණ්හා න භොති-ම, PTS.	10. යෙන නමඤ්ඤති - PTS.
4. තණ්හාකම්මයං - ම, PTS.	11. සුභෙ සුභනති - PTS.
5. පරිදසෙති - PTS.	12. යෙන, පරිදසෙත - PTS.
6. පරිදසනාස්ස - PTS.	13. අච්ඡන්ති - PTS. - ආච්ඡන්ති මජ්ඣං.
7. රුහපරිදසෙ - PTS.	14. භගවා නාභිනාදනති - PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

සතර විපල්ලාසයෝ යථානිර්දේශිත වූ උපාදාය කියති. එහි ප්‍රථම විපල්ලාසය කාමුපාදන යැ, දෙවැන්න දිවස්සුපාදන යැ, තෙවැන්න සීලබ්බතුපාදන යැ, සතරවැන්න අත්තවාසුපාදන යි. ඔවුන්ගේ යම් ක්ෂයවීමක් ඇද්ද (එකල්හි) දුඛයාගේ සම්භවයෙන් නැත. උපධිත්තේ ප්‍රභාණයෙන් දුක්ඛනිරෝධය වදළුන.

මෙයේ (ත්‍රිලක්ෂණප්‍රතිවේදාකාරයෙන්) තෙල හව යයි කියනලද පඤ්චස්කන්ධය තත්වපරිදි විදර්ශනාසහිත මාර්ගඥනයෙන් දක්නාහුට භවකෘෂ්ණාව ප්‍රතීණ වෙයි, විභව සංඛ්‍යාත උච්චේදය ද නො කැමැති වේ ! යයි.

දර්ශනානුමිත පවසයි. සර්වප්‍රකාරයෙන් තෘෂ්ණාවන්ගේ ක්ෂය වීමෙන් නිර්වාණය වේ යයි රාගවිරාගවේනාවිමුක්තිය ද දවිජ්ජාවිරාගපඤ්ඤාවිමුක්තිය ද යන දෙවැදෑරුම් විමුක්ති වදාරති. " තස්ස භික්ෂුනො " යි අනුපාදිසෙස නිර්වාණධාතුව වදාරත්. මේ සූත්‍රයාගේ අර්ථනිර්දේශ යි.

2-3. එහි විවය කවරෙ යැ : යම් නැතෙක යමකුට පරිදහය වේ ද, දූවෙන්නාවූ ඔහුට (සො යථාභූතං නන්ථි ?) නිර්වේදයට පැමිණෙන්නේ ද වෙයි. මේ විවය ද යුක්ති ද වේ.

4. පදවධාන කවරෙ යැ : රාගයෙන් උපත් පරිදහය සුඛින්ද්‍රියට ද සොමනස්සි නින්ද්‍රියට ද පදවධාන යැ, දෙසප්පරිළාභය දුක්ඛින්ද්‍රියට ද දෙමනස්සිනින්ද්‍රියට ද, පදවධාන යැ, මෝහයෙන් උපත් පරිළාභය උපෙකඛින්නින්ද්‍රියට ද දෙමනස්සිනින්ද්‍රියට ද පදවධාන යි.

5. එහි ලක්ෂණභාර කවරෙ යැ : එස්සයෙන් මධනා ලද්දේ වේදනායෙන් - සංඥයෙන් - සංස්කාරයෙන් ද මධනාලද්දේ යම් යම් පරිද්දෙකින් ඉදින් ඉහතිමිත්ත වශයෙන් හෝ සුඛනිමිත්තවශයෙන් හෝ නිත්‍යනිමිත්තවශයෙන් හෝ ආත්මනිමිත්ත වශයෙන් හෝ (තෘෂ්ණා විසින්) සිතා ද, අභුතයෙහි ඉහ යයි සිතයි, මෙයේ සියල්ල කීරුණුකු. රාගප්පරිළාභය කී කල්හි සතර පරිදහයෝ කියනලද්දහු වෙති. රාගප් යැ දෙසප් යැ මොහප් යැ දිවධර් යැ යන සතර යි. " රාගං වදාමි " යනු ආත්මවශයෙන් කියයි. සියලු පසළොස් පදයෝ වෙති. (අනිවචං දුක්ඛන්ති ?)

6. එහි වතුබ්‍රහ්මභාර කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි භාග්‍යාවතුන් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් පරිදහයෙන් නොරිසි වෙත්ද, ඔහු භවය නො කැමැති වෙති, යම් කෙනෙක් භවය නො කැමැති වෙත්ද ඔහු පිරිනිවෙත්. මේ භාග්‍යාවතුන් වහන්සේගේ අදහස යි.

7. එහි ආවට්ඨභාර කවරෙ යැ : සංකිලෙසභාගීය සූත්‍රයෙන් දුක්ඛය ද සමුදය ද දක්වයි, නිබ්බේධභාගීයසූත්‍රයෙන් මග්ගය ද නිරෝධය ද දක්වයි.

8. එහි විභක්තිභාර කවරෙ යැ : භටගත් සන්තාප ඇතිමේ භටගත් රොග ඇතිමේ යැ, " රොදං වදාමි අත්තනො " යනු : එය ඵ්‍යාන්තයෙන් නො වෙයි. නො මෙනෙහි කිරීම හෙකු කොට උපත් සන්තාප ඇතිමේ වැලැපෙමින් තමහට වත් දුක නො ද කියයි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

9. තථ කතමො පරිවත්තනො : පක්ඛපටිපක්ඛනීදස්සනන්ථං භුමි පරිවත්තනාය,

10 තථ කතමො වේවිච්ඡනො භාගේ : රොගං ච අත්තතො වදතී, සල්ලං අත්තතො වදතී. පක්ඛරස පද්ධති සබ්බානි චිත්තබ්බානි.

11. තථ කතමො පඤ්ඤානතී : සන්තාපජාතො'ති දෛමනස්ස-පද්ධතීන්ථං, සබ්බෙ ච්චිනපඤ්ඤානතීයා පඤ්ඤාපෙතී. රොගං වදතී අත්තතො, විපල්ලාසො සබ්බිලෙසපඤ්ඤානතීයා පඤ්ඤාපෙතී. යං අභිනන්දතී¹ -පෙ- තං දුක්ඛනතී විපල්ලාසනිකෙහිපපඤ්ඤානතීයා පඤ්ඤානතා, තෙ අකතසත්තා ලොකා මජ්ඣේක වේමත්තනාය පඤ්ඤානතා.

12 තථ කතමො ඔතරණො : සන්තාපජාතො'ති නිඤ්ඤාසල-මුලානි, තෙ සංඛාරා සබ්බාරක්ඛනිපරියාපත්තා, ඛානුසු ධම්මඛානු, අයතනෙසු ධම්මායතනං, ඉන්ද්‍රියෙසු ඉන්ද්‍රියං පුරිසිත්තියං ච පද්ධතීන්ථං.

13. තථ කතමො සොධිනො : සුඤ්ඤා සුත්තස්ස අරමො.

14. තථ කතමො අබ්ච්ඡානො භාගේ : පරිලාභො'තී' යෙ සත්තා ලොකා එකත්තපඤ්ඤානතීයා පඤ්ඤානතා, තෙ අකතසත්තා ලොකා මජ්ඣේක වේමත්තනාය පඤ්ඤානතා.

15. තථ කතමො පරික්ඛාරො : 'සන්තාපජාතොති අයොනිසො-මනසිකාරො හෙතු, විපල්ලායං ච පච්චයො. තථ ද්විති ධම්මෙහි අත්තා අභිනිවිච්ඡා චිත්තං ච වේතසිකං ච ධම්මෙ උභයානි තස්ස විපරිතෙන පරමසතො.

අපරො පරියායො : වේතසිකෙහි ධම්මෙහි අත්තසඤ්ඤා අනත්ත සඤ්ඤා' සමුත්තානෙති. අපරො පරියායො : අනිච්චසඤ්ඤා වේතසිකෙසු ධම්මෙසු, හ තු අත්තසඤ්ඤා. ඉදං වුවිච්ඡි චිත්තනානි චා මනොනි චා විඤ්ඤාණනානි චා, ඉදං දීඝරත්තං අබ්භුත්තං එතං මම, එසො 'භමමි, එසො මෙ අත්තා'ති. තථ වේතසිකා ධම්මානුපස්සනා, එසාපි ධම්මසඤ්ඤා. තස්ස කො හෙතු, කො පච්චයො. අභිකාරො හෙතු, මමඛිකාරො පච්චයො.

16. තථ කතමො සමාරොපනො : අයං ලොකො සන්තාපජා-තො'ති අකුසලං මනෙතති, විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස පච්චයො, යාච ජරාමරණනති. අයං සමාරොපනො.

'එවමෙතං යථාභුතං සම්මපඤ්ඤාය පස්සතී' අකුසලමුලානං පභානං. තථ අවිජ්ජානිරොධො, අවිජ්ජානිරොධා යාච ජරාමරණ-නිරොධො. අයං සමාරොපනො.

1. භාගිනන්දතී - මජ්ඣං, PTS.

2. පරිදසෙතී - PTS.

3. අනත්තසඤ්ඤා - මජ්ඣං, PTS.

9. එහි පරිවර්තන කවරෙ යැ : පක්ෂ ප්‍රතිපක්ෂ දක්වීම සඳහා පරිවර්තනභාරයට භූමි වෙයි.

10. එහි වෙව්වනභාර කවරෙ යැ : රොගය ආත්මගෙයින් කියයි. සලාය ආත්ම ගෙයින් කියයි. සියලු පසළොස් පදයෝ කියැයුත්තාහු යි.

11. එහි පඤ්ඤත්ති කවරැ : 'සත්තාපජානෝ' යනු දෙමනසට පදවිධාන යැ, සියල්ල වචනපඤ්ඤත්තියෙන් (?) පනවයි, 'රොගං වදති අත්තනෝ' යනු : විපල් ලාස යැ (එය) සංකිලෙසපඤ්ඤත්තියෙන් පනවයි, "යං අභිනන්දති -පෙ- තං දුක්ඛං" යනු විපල්ලාසනික්ඛෙපපණ්ණත්තියෙන් පනවනලද. (තෙ අකකසත්තා පඤ්ඤත්තා ?)

12. එහි ඔත්තරණභාර කවරෙ යැ : 'සත්තාපජානෝ' යනු : තුන් අකුශලමූලරෝ යැ, ඒ සංස්කාරයෝ සංස්කාරස්කන්ධයෙහි බැසගෙන සිටියාහු යැ, ධාතුන් කෙරෙහි ධම්ම ධාතු යැ ආයතනයන් කෙරෙහි ධම්මායතන යැ ඉන්ද්‍රියයන් කෙරෙහි ඉන්ද්‍රිත්තිය යුර්ධ්විත්තිය ද වෙයි. මේ පදවිධාන යි.

13. එහි සංස්ථාන කවරෙ යැ : සූත්‍රයාගේ ආරම්භය ඉද්ධ යි.

14. එහි අධිවිධානභාර කවරෙ යැ : 'පරිළාභෝ' යනු : යම් ලෝවැසි සත්ව කෙනෙක් එකත්ව (සාමාන්‍ය) ප්‍රඥප්තියෙන් පනවනලද්දහු ද ඔහු (අකකසත්තා ලොකා මථකේකි ?) වෙමත්තනයෙන් පනවනලද්දහු යි.

15. එහි පරික්ඛාර කවරෙ යැ : 'සත්තාපජානෝ' යනු : අයොනියො මනසිකාරාය හෙතු යැ, විපල්ලාසය ප්‍රත්‍යය යැ, එහි ධර්ම දෙකකින් (අත්තා අභිනිවිට්ඨා පරාමසනෝ ?)

අන්‍ය පරිශායයෙකි : චෛතසිකධර්මයන් හෙතු කොට ආත්මසංඤ්ච අනාත්ම සංඤ්ච නසයි. අන්‍යත් පරිශායයෙකි : චෛතසිකධර්මයන්හි අනිත්‍යසංඤ්ච වෙයි. ආත්මසංඤ්ච නොවේ. මෙය විත්ත යැ හෝ මනෝ යැ හෝ විඤ්ඤාණ යැ හෝ යයි කියනුලැබේ. 'තෙල මාගේ යැ තෙලෙ මම් වෙමි, තෙලෙ මාගේ ආත්ම යැ' යන මේ දීර්ඝකාලයෙහි උපන්තෝ යැ, එහි චෛතසික වූ ධම්මානුපස්සනාව යැ, මේ ද ධර්ම සංඤ්ච වෙයි, ඊට හෙතු කවරෙ යැ, ප්‍රත්‍යය කවරෙයැ : අභංකාරය හෙතු යැ, මමංකාරය ප්‍රත්‍යය යි.

16. එහි සමාරොපන කවරෙ යැ : 'අයං ලොකො සත්තාපජානෝ' යි අකුශලය කියයි. විඤ්ඤාණය නාමරූපයට ප්‍රත්‍යය වෙයි. 'ජරාමරණං' යනු දක්වා කියැයුතු, මේ සමාරොපන යි.

"එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤය පස්සති" යනු : අකුශලමූලයන්ගේ ප්‍රභාණ යැ, එහි අවිජ්ජානිරොධය වෙයි. අවිජ්ජානිරොධයෙන් ජරාමරණනිරොධය දක්වා කියැයුතු, මේ සමාරොපනභාර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

7 - 15

“වතනාඤ්ඤා පුත්තලා : අනුසොතගාමී පටිසොතගාමී ජීවනතොති ඤාණානා පරගතො” ඵලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො”ති.*

තත්ථ යො අනුසොතගාමී, අයං කාමෙ සෙවති, පාපං ච කම්මං කරෙති, යච කාමෙ පටිසෙවති. ඉදං ලොභො අකුසලමූලං, සො යෙව තණ්හා. සො තෙහි කාමෙහි වුත්තති අනුසොතගාමීති වුට්ඨති. යො පුත්තලො තාහි ගමිතො තප්පව්වයා තස්ස හෙතු අකුසලකම්මං කරෙති කාමෙන ච වාචාය ච. අයං වුට්ඨති පාපකම්මං කරෙතිති. තස්ස නිණ්ණි සොතනාති : සකකායදිට්ඨි විවික්ච්ඡා සිලබ්ධතපරමාසො. ඉමෙහි නිහි සොතෙති තිව්විධාතුයං උප්පජ්ජති, කාමවාතුයං රූප-වාතුයං අරූපවාතුයං.

තෙන පටිපකෙතන යො කාමෙ න පටිසෙවති : යො සිලවතං න පරමිතති, යො සකකායදිට්ඨිනං පභානාය කාමෙසු යථාභූතං ආදීනවං පස්සති, සො න ච තෙ වම්මෙ පටිසෙවති, යං ච තප්පව්වයා (?) තිට්ඨති. “බ්‍රාහ්මණො”ති අරහා කිර, තත්ථ අරහා තස්ස පාරගතො හොති පාරගෙස්ස ඵලෙ තිට්ඨති. සොපාදිසෙසා නිබ්බානවාතු.

අනුසොතගාමීති දස්සනප්පභාතබ්බානං සංයොජනානං අප්පභාන-මාහ. ‘පටිසොතගාමීති’ දිට්ඨිකට්ඨානං ච කිලෙසානං පභානමාහ. ජීවනතෙන පඤ්චකං ඔර්ව්භාගිසානං සංයොජනානං පභානමාහ. තත්ථ අනුසොතගාමීනා මඤ්ඤාපිමාහ (?) පටිසොතගාමීනා ජීවනතෙන ච මඤ්ඤිතිමාහ” පාරගතෙන. සාවකා අසෙඛා ච සම්මාසම්බුද්ධා ච වුත්තා. අනුසොතගාමීනා සකකායසමුදයාමිති. පටිපදමාහ. පටි-සොතගාමීනා ජීවනතෙන සකකායනිරෝධගාමිති. පටිපදමාහ. පාරගතෙන දස අසෙඛා අරහත්තඛම්මා වුත්තා අයං සුත්තතො.

1. තත්ථ කතමා දෙසනා : ඉමස්මිං හි සුත්තෙ වතනාරි අරියසම්මානි දෙසිතාති. තෙවාතුකලොකසමතිකකමතං ච.

2. තත්ථ කතමො විචයො භාඤ්ඤා : යො කාමෙ පටිසෙවති, සො පාපකම්මං¹⁰ කරෙය්‍යාති, යො ච කාමෙ න පටිසෙවති, සො පාපකම්මං න කරෙය්‍යාති, යො ච ඉමෙහි ද්විති හුමිති උතඤ්ඤො පාරගතොති යා විමංසා අයං විචයො.

3. සුත්තනිති : සුජ්ජති සුත්තෙසු, න සුජ්ජතිති යා විමංසා අයං සුත්තනි.

1. පාරඛගතො - ම, PTS.

5. තිට්ඨති - මජ්ඣං.

*. චතුකකඛුත්තර ගණිතාමවග්ග.

6. ගාමිහිති - මජ්ඣං, PTS.

2. යෙන ච - මජ්ඣං, PTS.

7. ඵලෙ ජීවනතෙන - මජ්ඣං.

3. අරහා - ම, PTS.

8. පාරඛගතෙන - ම, PTS.

4. පාරඛගතො - ම, PTS.

9. අරහත්තඛම්මා - මජ්ඣං, PTS.

10. පාපනං - මජ්ඣං, PTS.

7 - 15

" පුද්ගලයෝ සතරදෙනෙකි : අනුයෝගතමාමී යැ පටියොතමාමී යැ ධීතත්ත යැ ඔස තරණය කළ පරතෙරට ගිය නිවන්තෙලෙහි සිටුනා ක්ෂිණාසුචි ඉක්මණයි.

එහි යමෙක් අනුයෝගතමාමී වේ ද, මෙතෙම පස්කම් සේවනය කෙරෙයි, පටිකම් ද කෙරෙයි, යම් කාමසේවනයක් ඇද්ද මේ ලොභඅකුසලමූල යැ, ඒ ලොභය මැ තණ්හා යැ, හේ ඒ කාමයන් විසින් ගෙනයනුලැබෙයි, එහෙයින් අනුයෝගතමාමී යයි කියනුලැබේ. යම් පුතුලෙක් ඒ තෘෂ්ණාවන් විසින් ගෙනයනුලබන්නේ ඒ කාමසේතුයෙන් කසිනුදු බසිනුදු පටිකම් කෙරේ ද, මේ තෙමේ පටිකම් කෙරේ යයි කියනු ලැබේ. ඔහුට සක්කාය දිට්ඨි යැ, විචිකිච්ඡා යැ සීලබ්බතපරාමාය යැ යන තුන් ප්‍රොතස්සු වෙති. මේ තුන් ප්‍රොතසුන් කරණ කොට කාමධාතු රූපධාතු අරූපධාතු යන ත්‍රිවිධ ධාතූයෙහි උපදී.

ඒ ප්‍රතික්ෂෙපයෙන් යමෙක් කාමයන් සේවනය නො කෙරේද, යමෙක් ඕලවුන පරාමර්ශ නො කෙරේ ද, යමෙක් සත්කායදුෂ්ටිප්‍රභාණය පිණිස කාමයන්හි යථාතු ව ආදීනව දකී ද, හේ ඒ (අකුසල) ධර්මයන් නොද සේවනය කෙරෙයි, ඒ හෙතෙයෙන් නිවන්තෙලෙහි සිටී. 'ඉක්මණ' යනු රහත්හු යැ, එහි රහත්හු ඒ ඔසයාගේ පාරයට ගියාහු වෙති. පාරයට ගියහුගේ 'ඵලෙ තිට්ඨති' යනු යොපාදිසෙයනිබ්බානධාතු යි.

'අනුයෝගතමාමී' යයි දර්ශනයෙන් ප්‍රභාතව්‍ය වූ සංයෝජනයන්ගේ අප්‍රභාණය කීහ. 'පටියොතමාමී' යයි දෘෂ්ටිය හා එකත්වයට ගිය ක්ලේශයන්ගේ ප්‍රභාණය වදළහ. ධීතත්ත පුද්ගලයාගෙන් පසඳිව ඔරම්භාගිය සංයෝජනයන්ගේ ප්‍රභාණය වදළහ. එහි අනුයෝගතමාමී පුද්ගලයාගෙන් (මග්ගරූපිමාන ?) පටියොතමාමීහුගෙන් ද සිටිපියටි ඇතියහුගෙන් ද මාර්ගය වදළහ. පාරයට ගියහුගෙන් අමෙශක්ෂ ශ්‍රාවකයෝ ද සමමා, යම්බුදුහු ද වදරනලද්දහු යැ. අනුයෝගතමාමීහුගෙන් සත්කායසමුදයමාමීනි ප්‍රතිපදාව වදළහ. පටියොතමාමීහුගෙන් සිටිපියටි ඇතියහුගෙන් ද සත්කායනිරොධමාමීනි ප්‍රති පදාව වදළහ. පාරයට ගියහුගෙන් අමෙශක්ෂ වූ දස අර්හත්වධර්මයෝ වදරනලද්දහ. මේ සුත්ත-ර්ථ යි.

1. එහි වැදගත කවර : මේ සූත්‍රයෙහි සතර ආයතියන්ගෙන් ද මත්‍රෙධාතුක ලොකය ඉක්මැව්ව ද දෙයන ලදහ.

2. එහි විච්ඡාර කවර යැ : යමෙක් කාමයන් සේවනය කෙරේද හේ පටිකම් කරන්නේ යයි ද යමෙක් කාමයන් නො සෙවුනේ ද හේ පටිකම් නො කරන්නේ යයි ද යමෙක් මේ දෙ භූමියෙන් උත්තිරණ වූයේ පාරයට ගියේ යයි ද යම් විමංසාවක් ඇද්ද මේ විවය යි.

3. යුක්ති යනු : සූත්‍රයන්හි ලා යෙදේ ද නොයෙදේ දැයි යම් විමංසාවක් ඇද්ද, මේ යුක්තිභාර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

4. පදවිභානෝති : අනුසොතගාමිනා සත්තන්තං සංයෝජනානං පදවිභානං. අකුසලස්ස කිරියා අකුසලස්ස මූලානං පදවිභානං. පටිසොතගාමිනා යථාභුතදස්සනස්ස පදවිභානං. සීතතෙතන අසංභාරියං¹ පදවිභානං. පාරගතෝති² කතාථ භූමියා³ පදවිභානං.

5. තත්ථ කතමො ලක්ඛණො භාරො : යො අනුසොතං ගව්ඡති තණ්හාවතෙත සබ්බෙසමපි කිලෙසානං වතෙත ගව්ඡති. යො පටිසොතං වායමති තණ්හාය සබ්බෙසමපි සො කිලෙසානං වායමති පටිසොතං. යො අත්තනා සීතො කායෙතපි සො සීතො වාචාචිතෙතනපි සො සීතො අයං ලක්ඛණො භාරො.

6. තත්ථ කතමො චතුබ්බහො : ඉධ සුතෙත ගගවතො කො අභිප්පායො : යෙ අනුසොතගාමිනියා පටිපදාය නාභිරමිස්සන්ති, තෙ පටිසොතං වායමිස්සන්ති යථා කදථි භූමියං. (P) අයං අභිප්පායො.

7. ආවට්ටොති : ඉධ සුතෙත චත්තාරි සච්චාති දෙසිතාති.

8. තත්ථ කතමො විභවතිභාරො : යො කාමෙ පටිසෙවති, පාපං ච කම්මං කරොති, සො අනුසොතගාමිනි න එකංසෙත, සොතාපන්නොපි කාමෙ පටිසෙවති, තංභාගිතං ච පාපකම්මං කරොති, “කිඤ්ඤාපි තෙබොපි” කරොග්ග පාපං”^{*} යථා සුතෙත නිද්දිවේඨා න ච සො අනුසොතගාමි, ඉදං විභජ්ජ බ්‍යාකරණීයං. න ච කාමෙ පටිසෙවති න ච පාපකම්මං කරොති පටිසොතගාමි න ච එකංසෙත, සබ්බො⁴ බාහිරකො කාමෙසු විතර්ගො න ච කාමෙ පටිසෙවති, තෙ න ච පාපකම්මං කරොන්ති⁵ අනුසොතගාමි පටිසොතගාමි. අයං විභවති.

9. තත්ථ කතමො පටිච්ඡන්තනො භාරො : නිද්දිවේඨා පටිපකෙඛා.

10. වේච්චනෝති : කාමෙසු, චජ්ඣකාමාපි කිලෙසකාමාපි රූපං සද්දගඤ්ඤාභ්‍යාසපුත්තදරදාසකම්මකර්⁶පොරිතං ච පටිග්ගහා.

11. පඤ්ඤන්තිති : සබ්බෙ පුට්ඨජානා එකත්තාය පඤ්ඤන්තා. ‘අනුසොතගාමි’ති කිලෙසසමුද්ධාරපඤ්ඤන්තියා පඤ්ඤන්තා. යෙ පන සෙඛා පුග්ගලා තෙ නිබ්බානපඤ්ඤන්තියා පඤ්ඤන්තා. යෙ පන අනාගාමී තෙ අසංභාරියපඤ්ඤන්තියා පඤ්ඤන්තා. අයං පඤ්ඤන්ති.

12. ඕතරණෝති : යො අනුසොතගාමි, සො දුක්ඛං. යෙ තස්ස ඛම්මා, තෙ දුක්ඛස්ස සමුදයො. යං රූපං අයං රූපකඤ්ඤා, එචං පඤ්ඤාපි ඛන්ධා පටිච්චසමුප්පාදො. තෙ කිලෙසා සම්ඛාරකඤ්ඤාපරියං පත්තා, ඛම්මායන්තං ඛම්මධාතු ඉද්දියෙසු ච පඤ්ඤන්තා.

1. අසංභාරියං - මජ්ඣං, PTS.

2. පාරගතෝති - මජ්ඣං, PTS.

3. කදථි භූමියා - මජ්ඣං, PTS.

4. සෙබ්බොපි - ම, PTS.

* “කිඤ්ඤාපි සො කම්මං කරොති පාපකං” ?

5. සබ්බෙ - ම, PTS.

6. කරොති - මජ්ඣං, PTS.

7. කම්මකාර - PTS.

4. පදවිධාන යනු : අනුයෝගතමාමි යනු සත් සංයෝජනයන්ට පදවිධාන යැ, අකුසල් කිරීම අකුසලමුලයන්ට පදවිධාන යැ, පටිසොතමාමි යනු යථාභූතදර්ශනයට පදවිධාන යැ, ධීවත්ත යනු අසංහාරි ය(පෙරළා නො එන ?) මාර්ගයට පදවිධාන යැ, පාරගතො යනු ක්ෂිණාශ්‍රවභූමියට පදවිධාන යි.

5. එහි ලක්ෂණහාර කවරෙ යැ : යමෙක් තෘෂ්ණාවශයෙන් අනුසොතයට යේද, (හේ) සියලු මැ ක්ලෙශයන්ගේ වශයෙන් යෙයි. යමෙක් තෘෂ්ණායෙන් පටිසොතයට (යැමට) වැයම කෙරේද හේ සියලු මැ ක්ලෙශයන්ගේ පටිසොතයට වැයම කෙරෙයි, යමෙක් තමා සිටියේ කසිත්‍යුග්‍ර හේ සිටියේ යැ වචනයෙන් හා චිත්තයෙනුග්‍ර හේ සිටියේ යි. මේ ලක්ෂණ හාර යි.

6. එහි වතුබ්‍රහ්මහාර කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් අනුයෝගතමාමිනි පටිපදයෙහි නො ඇලෙන්නාහු ද, ඔහු පටිසොතයට වැයම කරන්නාහු යයි (යාව කදව් භූමියං ?) මේ අදහස යි.

7. ආවට්ඨ යනු : මේ සූත්‍රයෙහි වතුරායභිසත්‍යයෝ දේශනාකරනලද්දහු යැ.

8. එහි විභන්තිහාර කවරෙ යැ : යමෙක් කාමයන් සෙවනය කෙරේ ද පටිකමුදු කෙරේද, හේ අනුයෝගතමාමි යයි ඒ කාන්තයෙන් නො වේ. සෝචන් පුභුල් ද කාමයන් සෙවනය කෙරෙයි, තද්භාගිය වූ පටිකමුදු කෙරෙයි, " කිඤ්චාපි සො කම්මං කරොති පාපකං " යි සූත්‍රයෙහි දක්වූ පරිදි හේ නො ද අනුයෝගතමාමි වෙයි. මෙය විභාග කොට ප්‍රකාශ කළයුතු යැ. කාමයන් නො ද සෙවුනේ යැ, පටිකම් නො ද කෙරෙයි, (එහෙත්) ඒකාන්තයෙන් පටිසොතමාමි නො ද වෙයි. කාමයන්හි චිත්තය වූ ශාසනයෙන් බැහැර වූ සියලු දෙනා නො ද කාමයන් සෙවනය කෙරෙයි, ඔහු නො ද පටිකම් කෙරෙයි, (ඔහු) අනුයෝගතමාමි පටිසොතමාමි ද වෙත්. මේ විභන්තිහාර යි.

9. එහි පටිච්ඡන්තහාර කවරෙ යැ : ප්‍රතිපක්ෂය දක්වන ලද්දේ යි.

10. වෙච්චන යනු : කාමයන් ශකරෙහි වස්තුකාමයෝ ද ක්ලෙශකාමයෝ ද වෙති, රූප ශබ්ද ගන්ධ රස ස්පර්ශ පුත්‍රදර දස කම්කරු පුරුෂයෝ ද අයැතියෝ යි.

11. පඤ්ඤාත්ති යනු : සියලු පුහුදුන්හු ඒකත්තතායෙන් පනවන ලද්දහු යැ, ' අනුසොත මාමි ' යනු ක්ලෙශසමුද්චාරප්‍රඤ්ඤාත්තියෙන් ප්‍රඤ්ඤා යැ, යම් ශෛක්ෂ පුද්ගල කෙනෙක් වෙද්ද ඔහු නිබ්බාන පඤ්ඤාත්තියෙන් ප්‍රඤ්ඤා යැ, යම් අනාගාමිහු වෙද්ද ඔහු අසංහාරිය පඤ්ඤාත්තියෙන් පනවනලද්දහු යි. මේ පඤ්ඤාත්තිහාර යි.

12. ' ඔතරණ ' යනු : යමෙක් අනුයෝගතමාමි වේ ද හේ දුක්ඛ යැ, ඒ අනුයෝගතමාමිහු ගේ යම් ධර්ම කෙනෙක් ඇද්ද ඒ ධර්මයෝ දුක්ඛසමුදය යැ, යම් රූපයක් ඇද්ද මේ රූප ස්කන්ධ යැ, මෙසේ පඤ්චස්කන්ධයෝ මැ පටිච්චසමුප්පාද යැ, ඒ ක්ලෙශයෝ සංස්කාර ස්කන්ධයෙහි බැසගත්තාහු යැ, ධම්මායතන ධම්මධාතු භ්‍රන්දියයන්හි ද ප්‍රඤ්ඤාත්තියෝ යි.

13. සොඛනොති : යෙනාරලොන ඉදං සුතං දෙසිතං, සො ආරලොන සබ්බො සුඤ්ඤා.

14. අභිච්ඡානොති : පටිසංඛයාමිනො¹ සබ්බො සොනාපතනා ඵකතෙන වා නිද්දිච්ඡා, රාගානුසංසරිසංඛයාමිනො සෙඛාච මග්ගො ච සෙඛො ච පුග්ගලො. 'සීතතොති' : විතරාගො ඵකතනාය² පඤ්ඤානොති. 'පාරගතො'ති සබ්බො අරහතො සබ්බො පච්චිකවුඤ්ඤා සම්මාසම්බුද්ධා ච ඵකතනාය³ පඤ්ඤානොති.

15. පරික්ඛාරොති : අනුසංඛයාමිනො පාපමිත්තපච්චයො, කාම-පරිසුච්ඡානං හෙතු. පටිසංඛයාමිනො ඥො හෙතු, ඥො පච්චයා ච, යාච සම්මාදිවසීය, උපාදයා දිවසී⁴ තස්ස පටිලඤ්ඤායො හෙතු, ආරලොන පච්චයො, කුසිකො චෙතසිකස්ස කොට්ඨාසො ච.

16. සමාරොපනොති : විහතරි ඉදං සුතං නත්ති සමාරොපනාය භුමි.

7 - 16

"විතතාරො ආනිසංසා⁵ සොනානුබ්බතානං⁶ යාච දිවසීය සුපපටි-විඤ්ඤානං"⁷* සුතං විජාරොන කාතබ්බං. සුඤ්ඤානො සට්ඨෙතස්ස වායමනො සිලානො මරණකාලෙ දෙවභූතො පච්චිකබ්බොති පාපුණාති.

'සොනානුබ්බතා'ති⁸ සඤ්ඤාමසවනෙන⁹ කතං හොති. න ච අභි-පඤ්ඤාමමමිපස්සනාය තස්ස විතතං තසිතං හොති, න ච නිබ්බිඤ්ඤානං,¹⁰ ඉදං ච සුතං පඤ්ඤානං පුග්ගලානං දෙසිතං : සඤ්ඤානුසාරිනො මුදිත්ථිසංසා තික්ඛිත්ථිසංසා ච ධම්මානුසාරිනො තික්ඛිත්ථිසංසා මුදිත්ථිසංසා ච, යො පන මොහවරිතො¹¹ පුග්ගලො න සකෙකාති සුඤ්ඤානං ඝට්ඨං වායමිත්ථං යථාභූතං යථාසමාධිකා විමුත්ථි තං ඛණං තං ලයං තං මුත්ථුතං ඵලං දස්සෙති. සංඛු පරිභාසති පරො තං දුග්ගාති, නො තු සුඛඅවිපාකිති භවති. තස්ස දිවෙඨයෙව ච ධම්මෙ උපපජ්ජාපජ්ජපරිස-මෙදනීයං.

තත්ථ යො පුග්ගලො ධම්මානුසාරී, තස්ස යදි සොනානුබ්බතා ධම්මා හොනති, සො සුඤ්ඤානො පාපුණාති. යො ධම්මානුසාරී මුදිත්ථිසංසො, සො සිලානො පාපුණාති. යො සඤ්ඤානුසාරී තික්ඛිත්ථිසො සො මරණ-කාලසමයෙ පාපුණාති. යො මුදිත්ථිසො සො දෙවභූතො පාපුණාති.

1. පටිසංඛයාමිනො - මජ්ඣං, PTS.
2. ඵකතනාය - මජ්ඣං, PTS.
3. උපාදයා දිවසී - PTS.
4. පඤ්ඤානිසංසා - මජ්ඣං, PTS.
5. සොනානුබ්බතානං - මජ්ඣං, PTS.
- * චතුක්කඛ්භූතතර මහාවග්ග.
6. සොනානුබ්බතාති - මජ්ඣං, PTS.
7. සඤ්ඤාමසවනෙන - මජ්ඣං.
8. අනිබ්බිඤ්ඤානං - මජ්ඣං, PTS.
9. යො පඤ්ඤා මොහවරිතො - PTS.

13. 'සොධන' යනු : යම් ආරම්භයෙකින් මේ සූත්‍රය දේශනා කරන ලද ද ඒ සියලු ආරම්භය ඉද්ධ යි.

14. 'අධිවිශාන' යනු : පටිසොතගාමී වූ සියලු සෝවන්හු එකත්වයෙන් දක්වන ලද්දහුය, (රාගානුසය සෙට්ඨා ව පුක්ඛලො ?) 'සීතත්තො' යි විතරාග පුද්ගල එකත්වතායෙන් පනවනලද. 'පාරගතො' යි සියලු රහත්හු ද සියලු පෞරුෂයුහු ද සමාක්සම්බුද්ධයෝ ද එකත්වතායෙන් පනවනලදහු යි.

15. 'පරික්ඛාර' යනු : අනුසොතගාමීහට පාපමිත්‍රයන් ඇතිබව ප්‍රත්‍යය යැ, කාම පරිශුච්ඡාදනය හේතු යි. පටිසොතගාමීහට හේතු දෙකක් ද ප්‍රත්‍යය දෙකක් ද වෙති, සම්මාදිව්‍යය ඉපදීම දක්වා (දිවයි කොට්ඨාසො ව ?)

16. 'සමාරොපන' යනු : (විභක්ති ?) මේ සූත්‍රයෙහි සමාරොපනයට භූමි නැති.

7 - 16

"කතින් අසා ධර්මාලද ධර්මයන්ගේ සතර අනුසස් කෙතෙක් වෙති." "දිව්‍යියා සුප්පච්චිද්ධානං" යනු දක්වා සූත්‍රය විස්තර කළයුතු. යොගයෙහි යෙදෙන උත්සාහ කරන වැයම් කරනුවහු මරණකාලයෙහි ගිලන් වූයේ (මරණින් මතු) දෙව් වූයේ (යළි) පෞරුෂයෙහිට පැමිණෙයි.

'සොත්තානුධානං' යනු : සද්ධර්මග්‍රවණයෙන් කරනලද වෙයි, අධිපක්ඛාදධම්මවිපස්සනා නො ද කරනලද වෙයි. ඔහුගේ සිත හටගත් තෘෂ්ණ ඇති වෙයි, නිර්වේදබවට නො ද යෙයි. මේ සූත්‍රය වැලින් පුභුලන් පස්දෙනෙකුන්ට දෙසන ලදි : සද්ධානුසාරී වූ මුදිත්තියහට ද තික්ඛිත්තියහට ද ධම්මානුසාරී වූ තික්ඛිත්තියහට ද මුදිත්තියහට ද යම් මොහවිරිත පුද්ගලයෙක් ඇද්ද (හේ) යථාභූත වැ සමාධියට අනුරූප වූ විමුක්තියෙහි යෙදෙන්නට ගැටෙන්නට වැයම් කරන්නට නො හැකි වෙයි. එකෙහෙහි ඒ ඇයිල්ලෙහි ඒ මොහොතෙහි එලය දක්වයි, (?) (සාධු ?) පිරිහෙයි. අනිකෙක් එය කෙලසයි ? (නො තු අපරාපරියවේදනියං ?)

එහි යම් ධම්මානුසාරී පුද්ගලයෙක් වෙ ද ඉදින් ඔහුට ශ්‍රැතයෙන් ධැරූ ධර්මයෝ වෙත් නම් හේ (යොගයෙහි) යෙදෙනුයේ එලයට පැමිණෙයි, යමෙක් ධම්මානුසාරී මුදිත්තිය වෙ ද හේ ගිලන් වූයේ පැමිණෙයි, යමෙක් සද්ධානුසාරී තික්ඛිත්තිය වෙ ද හේ මරණ කාලයෙහි පැමිණෙයි, යමෙක් මුදිත්තිය වෙද හේ දෙව්වූයේ පැමිණෙයි, යම් කලෙක

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

යද දෙවහුනො: න පාපුණාති, සො¹ තෙනෙවි ධම්මරුගෙන නාය ධම්මනන්දියා පච්චිකඛොධිං පාපුණාති, යො සොතානුබන්ධෙසු සුඤ්ඤාති ඝට්ඨති වායමති, සො පුබ්බාපරෙන² විසෙසං සඤ්ඤානාති, සඤ්ඤානනොතා පාපුණාති. සචෙ පන ගිලානං මනසිකාරෙ හොති, තත්ථ සුඤ්ඤනොතා පාපුණාති සචෙ පනං මරණකාලෙ සංවිග්ගො හොති, තත්ථ සුඤ්ඤනොතා පාපුණාති. සචෙ පන න කාන්ථි³ සංවෙගො හොති, තං දෙවහුනං සුඛිනො ධම්මහුතා පාද ඵචං අවිලපති (?) සො ඵචං ජානාති: ‘අයං සො ධම්මවිනිකො යත්ථ මං පුබ්බෙ මිත්තංගුතා බ්‍රහ්මචරියං චරිමා’ති. අථ දෙවහුනො පාපුණාති. දිබ්බෙසු වා පඤ්ඤාසු කාමගුණෙසු අජේඛාසිතො හොති පමාදවිහාරී, සො තෙන කුසලමූලෙන පච්චිකඛොධිං පාපුණාති.

යා⁴ පරතොභොගෙන වච්ඡා සුපරිචිතා⁵ අයං සුතමසි පඤ්ඤා. යෙ පන ධම්මා හොනති මනසා අනුපෙක්ඛිතා, අයං විනායමසි පඤ්ඤා. යා⁶ දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤා, අයං භාවනාමසි පඤ්ඤා. යං සොතානුබන්ධෙසු මනසා පරිචිතා හොනති, (?) යො ව දිට්ඨිං යෙව ධම්මෙ පරිනිබ්බාසී, අයං අරහා⁷ පුග්ගලො. යො උපපජ්ජති දෙවහුනො පාපුණාති, තත්ථ ව පරිනිබ්බායති, අයං අනාගාමි. යො තෙන කුසලමූලෙන පච්චිකඛොධිං පාපුණාති, අයං පුබ්බයොගසමාරාධමහුනො පුග්ගලො.

“සොතානුබන්ධා ධම්මා⁸ති පඨමං විමුක්තායතනං, වච්ඡා පරිචිතා⁹ති දුතියං තතියං ව විමුක්තායතනං, මනසානුපෙක්ඛිතා⁹ති චතුත්ථං විමුක්තායතනං, දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤා⁹ති පඤ්ඤාමං විමුක්තායතනං.

සොතානුබන්ධා විමුක්තියා වච්ඡා යා වාචා සුප්පට්ඨිඤා අනුපුබ්බ-ධම්මෙසු සොතෙන සුත්තා සීලකඛකෙ පරිපුරෙති, මනසා අනුපෙක්ඛිතා සමාභිකඛකං පරිපුරෙති, දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤා පඤ්ඤාකඛකං පරිපුරෙති.

‘සොතානුබන්ධා ධම්මා බහුසංඝාතා හොනති¹ති විජාරෙන කාතබ්බං, ඉදං පඨමං සඤ්ඤාපදනං. ‘මනසා අනුපෙක්ඛිතා²ති පටිපාලානබ්‍රහ්මෙ විහරති, විජාරෙන කාතබ්බං. ඉදං දුතියං සඤ්ඤාපදනං. ‘දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤා³ති අනාගමා වෙතොවිමුක්තී’, ‘භාපරං ඉත්තතායා⁴ති පජානාති⁵ති ඉදං තතියං සඤ්ඤාපදනං.

‘සොතානුබන්ධා ධම්මා⁶ති සෙඛං සත්ථා දසෙකති. ‘මනසා අනුපෙක්ඛිතාති අරහත්තං⁷ සත්ථා දසෙකති. දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤා⁸ති තථාගතං අරහත්තං සමාගමිඤ්ඤා සත්ථා දසෙකති.

1. න සො මජ්ඣං, PTS.
2. පුබ්බාපරෙන - මජ්ඣං, PTS.
3. කාන්ථි - PTS.
4. යො - PTS.
5. වා කංග සුපරිචිතෙන - PTS.
6. යං - මජ්ඣං, PTS.
7. අරහං - ම.
8. වෙතොවිමුක්තියා - මජ්ඣං, PTS.
9. අරහත්තං - මජ්ඣං, PTS.

දෙව් වූයේ නො පැමිණේ ද හේ එමැ ධම්මරාගයෙන් ඒ ධම්මනන්දියෙන් පසේබුද්ධවට පැමිණෙයි. යමෙක් ශ්‍රාතයෙන් බැරූ දහමිනි යෙදේද හැට්ට වැයම් කෙරේද, හේ පුර්වාර ව්‍යාප්තිය අවබෝධ කෙරෙයි, අවබෝධ කරනුයේ පැමිණෙයි. ඉදින් ගිලන් වූවහුට මනසිකාරය වේද එහි යෙදෙනුයේ පැමිණෙයි, ඉදින් ඔහුට මරණකාලයෙහි සංවේගයට පැමිණියේ වේ ද, එහිදී යෙදෙනුයේ පැමිණෙයි. ඉදින් කිසිකාලකදීත් සංවේග නො වේද, දෙව් වූ සුවයට පැමිණි ඔහුට (ධම්මභූතා පාද ඵලං අවිලපති ?) දහම්පද මෙසේ වටහා ද ? හේ මෙසේ දනගනී : ' යම් සසුනෙක පෙර මිනිස්වූ අපි බහිසර වූසුම් ද මේ ඒ ධර්මචිත්තය ' යි. එකල්හි දෙව්වූ හේ (ඵලයට) පැමිණෙයි. නොහොත් දිව්‍යමය පඤ්චකාමභූතයෙහි බැසගන්නාලද්දේ ප්‍රමාදචිත්තාදී වේද, හෙතෙම ඒ කුසල මූලය හෙතු කොටගෙන පසේබුද්ධවට පැමිණේ.

පරතෝක්ෂේපයෙන් වචනයෙන් මනාකොට උපදවනලද යම් ප්‍රඥවත් ඇද්ද මේ සුතමයි පඤ්ඤ නමු. යළි සිතින් විමසනලද යම් ධර්ම කෙනෙක් වෙත්ද මේ චින්තාමයි පඤ්ඤ නමු. තුවණින් මොනවට අවබෝධ කළ යම් ප්‍රඥවත් වේද මේ භාවනාමයි පඤ්ඤා නමු. (යං සොකානුධතා මනසා පරිචිතා හොත්ති ?) යමෙක් ඉහාත්මයෙහි මැ පිරිනිවේ ද මේ රහත් පුද්ගල යි. යමෙක් (දෙව්බවට) පැමිණේ ද දෙව්වූයේ ඵලයට පැමිණේ ද එහිදී පිරිනිවේ ද මේ අනාගාමී යැ. යමෙක් ඒ කුසලමූලයෙන් පසේබුද්ධවට පැමිණේ ද, මේ පුර්වයොගසම්භාරයෙන් උපන් පුබ්බයොගාවචර පුද්ගල යි.

' සොකානුධතා ධම්මා ' යනු පළමුවන විමුක්තායතන යැ, ' වචසා පරිචිතා ' යනු දෙවැනි තෙවැනි විමුක්තායතන යැ, ' මනසානුපෙක්ඛිතා ' යනු සතරවැනි විමුක්තා යතන යැ, ' දිව්‍යා සුප්පට්ඨිද්ධා ' යනු පස්වැනි විමුක්තායතන යි.

ශ්‍රාතයෙන් ධර්ම ලද විමුක්තිය පිළිබඳ යම් වචනයක් මැනවින් අවබෝධ කරන ලද ද අනුපූර්වධර්මය කනිත් අසා ශිලස්කන්ධය පුරයි, සිතින් විමසනලද්දහු සමාධිස්කන්ධය පුරයි, තුවණින් අවබෝධ කරනලද්දහු ප්‍රඥස්කන්ධය පුරයි.

ශ්‍රාතයෙන් ධර්මලද දහම් ඇත්තාහු බහුශ්‍රාත වෙත් යයි විස්තර කළයුතු යැ. මේ පළමුවන ශ්‍රද්ධාවරිතය යැ, ' මනසා අනුපෙක්ඛිතා ' යනු විවේකය බහුල කොට ඇතිසේ වෙසේ යයි විස්තර කළයුතු යැ. මේ දෙවැනි ශ්‍රද්ධාවරිතය යි. ' දිව්‍යා සුප්පට්ඨිද්ධා ' යනු අනාප්‍රච්ච වෙතොවිමුක්ති යැ, ' නාපරං ඉත්තස්සායාති පජානාති ' යනු මේ තෙවැනි ශ්‍රද්ධාවරිත යි.

' සොකානුධතා ධම්මා ' යි බුද්ධු ශෛක්ෂපුද්ගලයා දක්වනසේක. ' මනසා අනු පෙක්ඛිතා ' යි බුද්ධරජාණන් වහන්සේ රහත්හු දක්වනසේක, ' දිව්‍යා සුප්පට්ඨිද්ධා ' යි බුද්ධු තථාගත අරහත් සමාක්සම්මුද්ධයන් වහන්සේ දක්වනසේක.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

‘සොභානුබන්ධා’ ධර්මා’ති කාමානං නිශ්සරණං දසෙහි, මහසා අනුපෙක්ඛිතා’ති රූපධාතුයා නිශ්සරණං දසෙහි, ‘දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤා’ති තෙධාතුකානං නිශ්සරණං දසෙහි. අයං සුත්තපෝ.

1. තඤ්ඤා කතමො දෙසනාභාරො: ඉමමි සුත්තෙ තසො එසනා දෙසිතා, සොභානුබන්ධා ධර්මෙහි චිච්ඤා පරිච්ඤෙහි කාමෙසනාය සමථමගුණො. දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤාහි බ්‍රහ්මචරියෙසනාය සමථමගුණො.

2. විච්ඤාති යථා සුත්තං මහසිකරේනෙතා විචිතනෙතා සුත්තමසිපඤ්ඤා පටිලහති. යථා ච සො මහසිකරේනිති යථා සුත්තධර්මා තදා විනායමසි පඤ්ඤා පටිලහති. යථා දිට්ඨිච්ඤා ධර්මෙ මහසිකරේනි තදා භාවනාමසි පඤ්ඤා පටි ලහති, අයං විච්ඤො.

3. සුත්තෙහි සුත්තමසි පඤ්ඤා පටිලහති, විනායා විනායමසි පඤ්ඤා පටිලහති, භාවනාය භාවනාමසි පඤ්ඤා පටිලහති අති එසා සුත්තං.

4. පද්ධතීහොති: සොභානුබන්ධා ධර්මා’ති ධර්මසමායානං පද්ධතීහං. ‘චිච්ඤා පරිච්ඤා’ති සුඤ්ඤායා පද්ධතීහං, ‘මහසා අනුපෙක්ඛිතා’ති ධර්මානුබන්ධාය විපස්සනාය පද්ධතීහං. දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤා’ති පඤ්ඤායපි. (?) පද්ධතීහං.

(5. ලක්ඛණොති:) (එඤ්ඤා ලක්ඛණාභාරො පොඤ්ඤාසු උපායො වීඤ්ඤාති)

6. චතුස්සොහොති: ඉමමි සුත්තෙ භගවතො කො අධිපායො: යෙ ඉමාහි ද්විති පඤ්ඤාහි සමනතාභතා තෙ හි. යනති නිශ්පාතිකං සාසනනති. අයං අධිපායො.

7. (ආවට්ඨොති: අස්සවනෙතච අමහසිකාරෙන ච අප්පට්ඨෙධෙත ච සක්කායසංද්‍රදහොමිති පටිපදා වුත්තා. සවනෙත ච මහසිකාරෙන ච පටිච්චෙධෙත ච සක්කායනිරෝධසංඝිති පටිපදා වුත්තා. අයං ආවට්ඨො.

8. විහතතිති: එකංසමාකරණිකො. නත්ති තඤ්ඤා විහතතියා භුමි.

9. පරිච්ඡෙදනොති: යෙ චත්තාරො ආතිසංසා’ පඤ්ඤාදිතා පටිපකෙතති (?) තෙතෙත දිට්ඨිච්ඤා ධර්මෙ පාපුණති, තං උප පජ්ජමානා අපරො පරියායො (?)

10. චෙට්ඨිතනාති: සොභානුබන්ධා’ ධර්මාහි යං වුත්තං දිට්ඨිච්ඤා පඤ්ඤාදිත්‍රියං විඤ්ඤාතමපි. දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිඤාහි විභවිතමපි ?

1. කතමා දෙසනා - PTS.
2. ධර්මසමායානං - මජ්ඣං, PTS.
3. අනුපෙක්ඛිතාහි - PTS.
4. පඤ්ඤාතිසංසා - මජ්ඣං, PTS.
5. සොභානුබන්ධා - මජ්ඣං, PTS.
6. විඤ්ඤාතමපි - මජ්ඣං, PTS.

‘සොනානුධතා ධම්මා’ යි කාමයන්ගේ නිස්සරණය දක්වනසේක, ‘මනසා අනුපෙක්ඛිතා’ යි රූපධාතුහුගේ නිස්සරණය දක්වති, ‘දිව්ඨියා සුප්පච්චිද්ධා’ යි භ්‍රූතධාතු කයන්ගේ නිස්සරණය දක්වනසේක. මේ සූත්‍රාර්ථ යි.

1. එහි දේශනාභාර කවරෙ යැ : මේ සූත්‍රයෙහි තුන් එකතා දෙසනලද්දහු යැ. ශ්‍රැතයෙන් ධර්මාලද වචනයෙන් පුහුණුකළ ධර්මයන්ගෙන් කාමෙසනාවට සමරමාර්ගය වෙයි, තුවණින් මැනැවින් අවබෝධ කළ ධර්මයන්ගෙන් මුත්තවරියෙසනාවට සමරමාර්ගය වේ.

2. විවය යනු : සූත්‍රය වූ පරිදි මෙනෙහි කරනුයේ විමසනුයේ සුතමයි ප්‍රඥව ලබයි. ‘යථා ව සො මනසිකරොති’ යනු : ඇසු දහම් ඇතියේ මෙනෙහි කෙරේ ද ? එකල්හි විත්තාමයි ප්‍රඥව ලබයි, යම්සේ ඉහාත්මයෙහි මැ මෙනෙහි කෙරේද එකල්හි භාවනාමයි ප්‍රඥව ලබයි, මේ විවයභාර යි.

3. ශ්‍රැතයෙන් සුතමයි ප්‍රඥව ලබයි, විත්තායෙන් විත්තාමයි ප්‍රඥව ලබයි, භාවනායෙන් භාවනාමයි ප්‍රඥව ලබයි, තෙල යුක්ති ඇත.

4. පදවයාන යනු : ‘සොනානුධතා ධම්මා’ යනු ධර්මශ්‍රවණයට පදවයාන යැ, ‘වචසා පරිචිතා’ යනු (යොගයෙන්) යෙදීමට පදවයාන යැ, ‘මනසා අනුපෙක්ඛිතා’ යනු ධම්මානුධම්මවිපස්සනාවට පදවයාන යැ, ‘දිව්ඨියා සුප්පච්චිද්ධා’ යනු ප්‍රඥවට ද පදවයාන යි.

5. (දක්ඛණභාරය ගිලීහි ගොස් ඇත.)

6. වතුබුහු යනු : මේ සූත්‍රයෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් මේ දෙවැදෑරුම් ප්‍රඥයෙන් සමන්විත වූවාහු ද ඔහු ශාසනය නෛයධාණික යයි (නිෂ්ඨාවට ?) යෙත්. මේ අධිප්‍රාය යි.

7. (ආවට්ට යනු :) අශ්‍රවණයෙන් ද අමනසිකාරයෙන් ද අප්‍රතිවේධයෙන් ද සත්කාය සමුදයගාමීනී ප්‍රතිපදව වදරනලදු. ශ්‍රවණයෙන් ද මනසිකාරයෙන් ද ප්‍රතිවේධයෙන් ද සත්කායනිරෝධගාමීනී ප්‍රතිපදව වදරනලද්දී ය. මේ ආවට්ටභාර යි.

8. ‘විහත්ති’ යනු : (මේ සූත්‍රය) එකංසව්‍යාකරණීය වෙයි. එහි විහත්තිභාරයට භූමි නැති.

9. ‘පච්චිත්තන’ යනු : යම් සතර අනුසස්සකෙනක් වදරනලද්දහු ද, (පඤ්චාදිතා අපරො පරියායො ?).

10. ‘වච්චිත’ යනු : ‘සොනානුධතා ධම්මා’ යි යමක් වදරනලද ද ‘දිව්ඨිය ද පඤ්ඤාතය ද පඤ්ඤිත්විය යැ, ප්‍රඥයෙන් මැනැවින් අවබෝධ කරනලද්ද ද (විභාවිතමයි ?)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුලත් කර ඇත.

11. පඤ්ඤාතනිති : සොනානුබ්බා¹ ධම්මානි දෙසනා අවිජ්ජා පඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනං, මානසිකාරො පාමොජ්ජපඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතෙනා දිට්ඨධම්මාපි අනිසංසපඤ්ඤාතනියා පඤ්ඤාතනා.

12. ඕතරණොති : තිණ්ණා පඤ්ඤා වචනා පරිච්ඡෙනෙසු සුතමසී-පඤ්ඤා, මනසා අනුපෙක්ඛිතෙසු චිත්තාමසීපඤ්ඤා, දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිභිසු භාවනාමසීපඤ්ඤා, ඉමානි අරියසම්මානි ඉන්ද්‍රියානි විජ්ජ්ජාදාදා අවිජ්ජානි රොධො පටිච්චසමුප්පාදො, ඉන්ද්‍රියෙසු තිණ්ණි ඉන්ද්‍රියානි, අයතනෙසු ධම්මායතනපරියාපනනා, ධාතුසු ධම්මධාතුපරියාපනනානි.

13. සොධනොති : ආරම්භො² සුත්තස්ස පච්චෙසො නිසුතෙනා.

14. අබ්ධානොති : චිත්තාරො අනිසංසාති³ චේමත්තතාය පඤ්ඤාතනා අනිසංසා, සොනානුබ්බානි : චේමත්තතාය අරියවොහාරො පඤ්ඤාතෙනා ධම්මෙ ව සවිනනති ඵහත්තතාය පඤ්ඤාතනං.

15. පරික්ඛාරොති : ධම්මසවනස්ස⁴ පඤ්ඤාපාසනා⁵ පච්චෙසො, සඤ්ඤා හෙතු. මනසා අනුපෙක්ඛනානි : අත්ථපට්ඨංචෙදිනා⁶ පච්චෙසො, ධම්මපට්ඨංචෙදිනා හෙතු. දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිභිනි : සඤ්ඤාමමසවනං ව මනසිකාරො ව පච්චෙසො, සුතමසී චිත්තාමසී පඤ්ඤා හෙතු.

16. සමාරෙපනොති : විහත්තං සුත්තං, අපරො පරියායො නිබ්බතති ඛලෙ නපී⁷. තත්ථ සමාරොපනාය භුමි.

7 - 17

තත්ථ කතමං වාසනාභාගියං ව නිබ්බෙධභාගියං ව සුත්තං :

“දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති”ති භාජා* දදතොති : දනමසිකපුඤ්ඤා-කිරිසවන්ද්‍රි වුත්තං. සංයමනො චෙරං න වියති”ති : සීලමසිකපුඤ්ඤා-කිරිසවන්ද්‍රි වුත්තං. “කුසලො ව ජහාති පාපක”නති : ලොභස්ස ව මොහස්ස ව බ්‍යාපාදස්ස ව පහානමාහ. “රාගදොසමොහක්ඛතා ස නිබ්බුතො”ති : ලොභස්ස ව මොහස්ස ව බ්‍යාපාදස්ස ව ජන්දරාග විතසමාහාති.

“දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති”ති අලොභො කුසල මූලං භවති. ‘සංයමනො චෙරං න වියති’ති අදොසො කුසලමූලං භවති, ‘සංයමනො චෙරං න වියති’ති අචෙරා අසපන්නා අබ්‍යාපාදතාය සදා, ‘කුසලො ව ජහාති පාපක’නති ඤාණුපාදාදා අඤ්ඤාණනිරොධො.

1. සොනානුබ්බා - මජ්ඣං, PTS.
 2. සො ආරම්භො - මජ්ඣං.
 3. පඤ්ඤානිසංසාති - මජ්ඣං, PTS.
 4. ධම්මස්සවනස්ස - මජ්ඣං.
 5. පඤ්ඤාපාසනා - මජ්ඣං.
 6. අත්ථපට්ඨංචෙදිනා - මජ්ඣං.
 7. නිබ්බතති ඛලෙ නපී - මජ්ඣං.
- * උදන පාළි - වුද්දසුත්ත.

11. 'පඤ්ඤාත්ති' යනු : 'සොතානුධානා ධම්මා' යන දේශනාව අවිජ්ජාපඤ්ඤාත්ති යෙන් පනවන ලද, මනසිකාරය පාමොච්ඡපඤ්ඤාත්තියෙන් පනවනලද, ඉහත්මඵලය ආනිසංසපඤ්ඤාත්තියෙන් පනවනලදි.

12. 'මතරණ' යනු : තුන් ප්‍රඥයෙකි, වචනයෙන් පුහුණුකරන ලද්දෙකි සුතමයි ප්‍රඥව යැ, සිතින් විමසනලද්දෙකි චිත්තමයි ප්‍රඥව යැ, නුවණින් ප්‍රතිවේධ කරනලද්දෙකි භාවනාමයි ප්‍රඥව යි. මේ ආයතීයත්‍වයෙන් ද ඉන්ද්‍රියයෙන් ද වෙති, මාර්ගඥාන විද්‍යාව ඉපදීමෙන් අවිද්‍යානිරෝධය වෙයි. පටිච්චසමුප්පාද යැ, ඉන්ද්‍රියයන් කෙරෙහි තුන් ඉන්ද්‍රිය කෙතෙක් වෙති, ආයතනයන් කෙරෙහි ධර්මායතනපයඝාපන්න යැ, ධාතුන් කෙරෙහි ධර්මධාතුපයඝාපන්න යි.

13. 'සොධන' යනු : සූත්‍රයාගේ ආරම්භය (පවෙසො ?) යොදන ලදි.

14. 'අධිට්ඨාන' යනු : 'චත්තාරො ආනිසංසා' යි අනුසස්සු වෙමත්තනයෙන් පනවනලද්දු යැ, 'සොතානුධානා' යි වෙමත්තනයෙන් ආයතීව්‍යවහාරය පනවන ලද්දේ යැ, (ධම්මෙ ච සවනන්ති ?) එකත්තනයෙන් පනවනලදි.

15. 'පටික්ඛාර' යනු : ධර්මශ්‍රවණයට පසුරුපාසනය ප්‍රත්‍යය වෙයි, ශ්‍රද්ධාව හෙතු යි. 'මනසා අනුපෙක්ඛනා' යනු : අර්ථය දන්නාව ප්‍රත්‍යය වෙයි, පාළිධර්මය දන්නාව හෙතු යි. 'දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිද්ධා' යනු සද්ධර්මශ්‍රවණය ද මනසිකාරය ද ප්‍රත්‍යය යැ, සුතමයි චිත්තමයි ප්‍රඥව හෙතු යි.

16. 'සමාරොපන' යනු : සූත්‍රය විභාග කරනලද, (නිබ්බන්තිඵලෙ ?) එහි සමා රොපනයට භූමි නැති.

7 - 17

එහි වාසනාභාගිය ද නිබ්බේධභාගිය ද සූත්‍රය කවරෙ යැ :

"දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨංති" යන (උද්‍යාන) භාරාව යැ. 'දදතො' යි ද්‍යාමය පුණ්‍ය ක්‍රියාවක්කුව කියන ලද, 'සංයමතො වෙරං න වීයති' යි සීලමයපුණ්‍ය ක්‍රියාවක්කුව කියන ලද, 'කුසලො ච ජහාති පාපකං' යි ලොභයාගේ ද මොහයාගේ ද ව්‍යාපාදයාගේ ද ප්‍රභාණය වදළහ. 'රාගදෝසමොහන්ධයා ස නිබ්බුතො' යි ලොභයාගේ ද මොහයාගේ ද ව්‍යාපාදයාගේ ද ඡන්දරාගවිනය වදළහ යි.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨංති' යි අලොභකුශලමූලය වෙයි, 'සංයමතො වෙරං න වීයති, යි අදෝසකුශලමූලය වෙයි. 'සංයමතො වෙරං න වීයති' යි හැම කල්හි අව්‍යාපාදභාවයෙන් (පුද්ගල අකුශල) වෙර නැත්තාහු සතුරන් නැත්තාහු වෙති. 'කුසලො ච ජහාති පාපකං' යි ඥානාත්පාදයෙන් අඤ්ඤානිරෝධය වෙයි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ස නිබ්බූතො'ති : මහාචරිං අනුපාදිසෙසං ච නිබ්බානධාතුං මනෙතති. දුතෙන ඕලාරිකානං කිලෙසානං පභානං මනෙතති. සිලෙන මජ්ඣිමානං පඤ්ඤාය සුමුමකිලෙසානං (පභානං) මනෙතති. 'රුහදෙසමොහකකියා ස නිබ්බූතො'ති කතා ච භූමි.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති සංගමනො වෙරං න වියති, කුසලො ච ජභාති පාපක'නති මග්ගො වුතෙනා. 'රුහදෙසමොහකකියා ස නිබ්බූතො'ති මහාචරිමාහ.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති, සංගමනො'ති නීති පදෙහි ලොකිකං කුසලමූලං වුතනං, රුහදෙසමොහකකියා ස නිබ්බූතො'ති ලොකුත්තරං කුසලමූලං වුතනං.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති- සංගමනො වෙරං න වියති'ති : පුපුල්ගභූමිං මනෙතති. "කුසලො ච ජභාති පාපක"නති සෙබ්බූමිං මනෙතති. රුහදෙසමොහකකියා ස නිබ්බූතො'ති : අසෙබ්බූමි වුතනා.¹

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති- සංගමනො වෙරං න වියති'ති : මහනිකා පටිපදා වුතනා. "කුසලො ච ජභාති පාපක"නති : සෙබ්-විමුත්ති. "රුහදෙසමොහකකියා ස නිබ්බූතො'ති : අසෙබ්විමුත්ති.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති- සංගමනො වෙරං න වියති'ති : දුතකථං සිලකථං සග්ග කථං² ලොකිකානං ධම්මානං දෙසනමාහ. "කුසලො ච ජභාති පාපක"නති : ලොකෙ ආදිනවානුපස්සනා. 'රුහදෙසමොහකකියා ස නිබ්බූතො'ති : සාමුක්කංසිකාය ධම්මදෙසනායපි පටිපිඤා.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති'ති : පාණානං අහගදුතෙන පාණාතිපාතා වෙරමණියා සත්තානං³ අහගං දෙති. එවං සබ්බානි සිත්ඛාපදානි කාතබ්බානි 'සංගමනො වෙරං න වියති'ති : සිලෙ පනිඨාය චිත්තං සංගමෙති, තස්ස සංගමනො පාරිපුරිං ගව්ඨති. 'රුහදෙසමොහකකියා ස නිබ්බූතො'ති : ඥෙ විමුත්තියො. අයං සුත්තනිඥෙසො.

1. තත්ත්ව කතමා දෙසනා : ඉමමෙහි සුත්තෙ කිං දෙසිතං : ඥෙ සුගතියො දෙවා ච මනුස්සා ච දිබ්බා ච පඤ්ඤාමගුණා මානුස්සකා ච. දව්ඨි පදෙහි නිඥෙසො. 'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති, සංගමනො වෙරං න වියති, කුසලො ච ජභාති පාපක'නති මග්ගො වුතෙනා. 'රුහදෙසමොහකකියා ස නිබ්බූතො'ති ඥෙ නිබ්බානධාතුයො දෙසිතා සොපාදිසෙසා ච අනුපාදිසෙසා ච. අයං දෙසනා.

2. විවරයෙහි : 'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති'ති ඉමිනා පඨමෙන පදෙන දහමසිකපුඤ්ඤකිරිමච්ඡු වුතනං, තෙනස්ස ආනන්තරියානං කුසලානං ධම්මානං [උපාදෙ වුතෙනා?] දුතියෙන පදෙන * චතුස්සෙත රුහදෙසමොහකකියෙත රුහවිරුතා වෙතොවිමුත්ති, මොහකකියෙත අවිජ්ජාචරුතා පඤ්ඤාවිමුත්ති. අයං විවරයො.

1. අසෙබ්බූමිං - PTS. 3. වෙරමණියත්තානං - මජ්ඣං, PTS.
2. මහාකථං - මජ්ඣං, PTS. * එත්ථ උචානතා දිස්සති.
* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

'ස නිබ්බූතො' යි මාර්ගඵලය ද අනුපාදිසෙසනිබ්බානාධාතුව ද ප්‍රකාශ කෙරෙයි. දූතයෙන් ඖදරික ක්ලේශයන්ගේ ප්‍රභාණය වදරයි, ශීලයෙන් මධ්‍යම ක්ලේශයන්ගේ ද ප්‍රඥයෙන් සියුම් ක්ලේශයන්ගේ ද ප්‍රභාණය වදරයි. රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යි (කතා ව භූමි ?) තෘෂ්ණාක්ෂය සංඛ්‍යාත අර්භත්වභූමිය වදරනාසේන.

"දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති සංයමනො වෙරං න වීයති, කුසලො ව ජහාති පාපකං" යි මාර්ගය වදරන ලද්දේ ය, 'රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යි මාර්ගඵල වදළහ.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති සංයමනො' යන තුන් පදයෙන් ලෞකික කුසලමූලය වදරනලද, රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යි ලොකොත්තර කුසලමූලය වදරනලදී.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති සංයමනො වෙරං න වීයති' යි පාරම්පරාභූමිය පට්ඨති, 'කුසලො ව ජහාති පාපකං' යි ජෛත්තභූමිය පට්ඨති, 'රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යි අජෛත්තභූමිය වදරනලද්දීය.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති සංයමනො වෙරං න වීයති' යි (මග්ගනියා ?) මාර්ගයට හෙතු වූ ප්‍රතිපත් වදරන ලද්දීය. 'කුසලො ව ජහාති පාපකං' යි සෙබ්බිමුත්ති ද 'රාග දෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යි අසෙබ්බිමුත්ති ද වදරනලදී.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති සංයමනො වෙරං න වීයති' යි දුකාකථාව ද සිලකථාව ද සග්ගකථාව ද යන ලෞකික ධර්මදේශනාව වදළහ. 'කුසලො ව ජහාති පාපකං' යි ලොකයෙහි ආදීනවදර්ශනය ද 'රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යි සාමුත්තංසික ධර්මදේශනාප්‍රතිවේධය ද වදළහ.

'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති' යි ප්‍රාණීන්ට අභයදායෙන් ප්‍රාණවධයෙන් වෙන්වීමෙන් සත්වයන්ට අභයදාය කෙරෙයි, මෙසේ සියලු ශික්ෂාපද දක්වියැයුතු. 'සංයමනො වෙරං න වීයති' යි සීලයෙහි පිහිටා සිත සංයම කෙරෙයි, සංවර වූ ඔහුට (ශික්ෂාපද) පිරිමට යෙයි. රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යි රාගවිරාග වෙතොවිමුත්තිය අවිජ්ජාචරාග පඤ්ඤාවිමුත්තියද යන දෙවැදෑරුම් විමුක්තීහු වදරනල්ද්දහු වෙති. මේ සුත්‍රනිර්දේශ යි.

1. එහි 'දෙසනා' කවඳ : මේ සුත්‍රයෙහි කුමක් දෙසනලද ද යත් : දිව්‍ය මනුෂ්‍ය යන දෙවැදෑරුම් සුභතීහු ද දිව්‍යපඤ්චකාමගුණයෝ ද මනුෂ්‍යපඤ්චකාමගුණයෝ ද දෙශික දෙපදයෙන් නිර්දේශය වේ (?) 'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති, සංයමනො වෙරං න වීයති, කුසලො ව ජහාති ස නිබ්බූතො' යි සොපාදිසෙස අනුපාදිසෙස යන නිර්වාණධාතු දෙක දෙසනලදහ. මේ දෙසනා යි.

2. 'විවය' යනු : 'දදතො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති' යන මේ පළමුවන පදයෙන් දාමය පුණ්‍යක්‍රියාවක්කුව වදරනලද, එයින් ඔහුට ආනන්තරිය කුසලධර්මයන්ගේ (උත්පාදය වදරන ලද,) දෙවැනි පදයෙන් සතරවැනි පදයෙන් රාගදෙසමොහක්ඛයෙන් රාග විරාග වෙතොවිමුත්තිය ද මොහක්ඛයෙන් අවිජ්ජාචරාග පඤ්ඤාවිමුත්තිය ද වදරනලද වෙයි. මේ විවයභාර යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

3. සුත්තනීති : දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨානීති. මච්ඡරියං ච පච්ඡනීති, පුඤ්ඤං ච පට්ඨානීති. අපී එතා සුත්තනී

4. පදවිච්ඡානනීති : 'දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨානීති' නි වාගාධිවිච්ඡානනා පදවිච්ඡානං. 'සංගමනො වෙරං න වියනී' නි පඤ්ඤාධිවිච්ඡානනා පදවිච්ඡානං. 'කුසලො ච ජහානී පාපක' නනි ගම්බ්,ධිවිච්ඡානනා පදවිච්ඡානං. 'රුගදෙසමොභක්කයා ස නිබ්බුතො' නි උපසමාධිවිච්ඡානනා පදවිච්ඡානං. අයං පදවිච්ඡානො.

5. තත්ත්වකතමො ලක්ඛණො : දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨානීති සංගමනො වෙරං න වියනී. දදනොපි වෙරං න කරියනී කුසලො ච ජහානී පාපකං. රුගදෙසමොභක්කයා ස නිබ්බුතො' රුපකකයාපි වෙදනාකකයාපි යෙන රුපපෙන දිව්ඨං, තෙන තථානතො පඤ්ඤාපෙතො පඤ්ඤාපෙය්' රුපකක ඛයා විරුගතිරුධානී. එවං පඤ්ඤාකකකි.

6. විතුබ්බුභොති : ඉධ ගඟවතො කො අභිපායො : යෙ මහා-භොගානං පත්ථිසියානනි, තෙ දුතං දුසානනි පරික්ඛයපභානාය, යෙ අවෙරුගිච්ඡන්දකා, තෙ පඤ්ඤා වෙරුනි පච්ඡියානනි, යෙ කුසලානිච්ඡන්දකා, තෙ අවිච්ඡිකං මුක්ඛං භාවෙසානනි අවිච්ඡානං මිච්ඡන්දානං පභානාය, යෙ නිබ්බාධිතුකාමා, තෙ රුගදෙසමොභං පච්ඡියානනීති අයං ගඟවතො අභිපායො.

7. අවිච්ඡානී : යං ච අදදනො මච්ඡරියං යං ච අසංගමනො වෙරං, යං ච අකුසලකා පාපකා අපභානං, අයං දුක්ඛනිද්දෙසො න සමුදයො. අලොභෙන ච අදෙසෙන ච අමොහෙන ච කුසලෙන ඉමානි තිණි කුසලමුලා, තෙසං පට්ඨයො අවිච්ඡානමත්තනානි, අයං මණ්ණො. තෙසං රුගදෙසමොභානං ඛයා, අයං නිරුධො.

8. විභතනීති : 'දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨානීති' න ඵකංගෙන, යො රුජදණ්ඩභයෙන දෙති, යො ච අකපපියකා පරිභොගෙන සිලවතෙනපු දෙති, න තසා පුඤ්ඤං පට්ඨානීති, යො වෙතං දුතං අකුසලෙන දෙති. දණ්ඩදුතං සත්ථදුතං අපුඤ්ඤමයං පට්ඨානීති, න පුඤ්ඤං. 'සංගමනො වෙරං න වියනී' න ඵකංගෙන කිං කාරණං : යං ච යො විධි' දිව්ඨාධිමිකං පසානී, යදි මම රාජානො ගහෙනා හත්ථං වා ජිනෙදග්ගං' -පෙ- න තෙන සංගමෙන වෙරං න කරෙති. යො භු එවං සමාදියනී : පාණානිපාතකා පාපකො විපාකොති. දිව්ඨා යෙව ධම්මෙ අභිසම්පාරුයෙ ච එවං සබ්බසා අකුසලකා හෙතුතො ආරති. ඉමිනා සංගමෙන වෙරං න වියනී.

9. පරිච්ඡානනොති : 'දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨානීති' : අදදනො පුඤ්ඤං න පට්ඨානීති, යං දුතමයං තං. 'සංගමනො වෙරං න වියනී' නි අසංගමනො වෙරං කරියනී. කුසලො ච ජහානී පාපකං අකුසලො න ජහානී. 'රුගදෙසමොභක්කයා ස නිබ්බුතො' නි : . . . නිබ්බුතො, අයෙඛසා නපී නිබ්බුති. (P)

1. කරියානී - මජ්ඣං, PTS.

2. වෙදනකකයාපි - මජ්ඣං.

3. පඤ්ඤාපෙය් - මජ්ඣං.

4. පදං - මජ්ඣං, PTS.

5. ජිනෙදග්ග - මජ්ඣං, PTS.

6. පරිච්ඡානනානි - මජ්ඣං, PTS.

7. න වියනී - මජ්ඣං, PTS.

3. 'යුක්ති' යනු : දූතයෙහි සිටියේ දෙකරුණ මැ සපුරාලයි : මසුරුව ද දුරලයි, පින ද වඩයි. තෙල යුක්ති ඇති.

4. 'පදවියාන' යනු : 'දදනො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති' යනු : ක්‍රියාකාරීත්වයානට පදවියාන යැ, 'සංයමනො වෙරං න වියති' යනු ප්‍රඥාධර්මයානට පදවියාන යැ, 'කුසලො ව ජහාති පාපකං' යනු සත්‍යාධර්මයානට පදවියාන යැ, 'රාගදෙස මොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යනු උපශමාධර්මයානට පදවියාන යැ, මේ පදවියාන යි.

5. එහි 'ලක්ඛණ' කවරෙ යැ : 'දදනො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමනො වෙරං න වියති' දෙන්නාහුට ද වෙර නො කරනුලැබෙයි, 'කුසලො ව ජහාති පාපකං, රාගදෙස මොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යම් රූපයකින් දක්නාලද ද ඒ රූපක්ෂයෙන් ද වෙද්‍යාක්ෂයෙන් ද එයින් සත්ත්ව පනවනුයේ නම් ඒ රූපයාගේ ක්ෂය වීමෙන් විරාගයෙන් නිරෝධයෙනැයි මෙසේ පඤ්චස්කන්ධයෝ දක්වියයුත්තහ. (?)

6. 'වතුබ්බුහ' යනු : මේ සුත්‍රයෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අධිප්‍රාය කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් මහාමොහයන් ප්‍රාර්ථනා කරන්නාහු ද ඔහු දන් දෙන්නාහු යැ, උපද්‍රව ප්‍රභාණය පිණිස යි. යම් කෙනෙක් අවෙර කැමැති වන්නාහු ද ඔහු පඤ්ච අකුසල වෙරයන් දුරලන්නාහු යැ, යම් කෙනෙක් කුසලවිජන්ද ඇත්තාහු ද ඔහු අජම්මවිජන්තයන් ප්‍රභාණය පිණිස අජ්ටංගික මාර්ගය වඩන්නාහු යැ, යම් කෙනෙක් පිරිනිවේනු කැමැත්තාහු ද ඔහු රාග දෙස මොහ දුරලන්නාහු යැ යන මේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස යි.

7. 'ආවච්ච' යනු : නො දෙන්නාහුට යම් මාත්ස්‍යයක් ඇද්ද, සංයම නැත්තාහුට යම් වෙරයක් ඇද්ද, අකුසල වූ පාපයාගේ යම් අප්‍රභාණයක් ඇද්ද, මේ දූෂිතනිර්දේශ යැ, සමුදය නොවේ. අලොභ අදෙස අමොහකුසලයෙන් මේ තුන් කුසලමූලයෝ වෙති. අවිධිමත්තයෝ ඒ කුසලමූලයන්ට ප්‍රත්‍යා යැ. අවිධි සම්මත්තයෝ මාර්ග යැ, ඒ රාග දෙසමොහයන්ගේ ක්ෂය වීම නිරෝධ යි.

8. 'විහත්ති' යනු : 'දදනො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති' යනු එකාන්තයෙන් නො වෙයි, යමෙක් රාජදණ්ඩහසින් දේද, යමෙකුත් අකප්පියපරිභොගයෙන් සිල්වතුන් කෙරෙහි දේද ඔහුට පින් නො වැටේ යයි. හෙ ද තෙල දූතය අකුසල සිතීන් දෙයි. දණ්ඩදූතය ගස්තුද්‍රාග අකුසලය වඩයි. පින් නො වැටෙයි, 'සංයමනො වෙරං න වියති' යනු එකාන්තයෙන් නොවෙයි, කරුණු කිම යන් : යමෙක් ඉහත්මයෙහි යම් වඩයක් දකී ද, ඉදින් රජවරු (සොරෙකැයි) ගෙන මාගේ අත හෝ සිදුවන්නාහු යැ ඒ සංයමය හේතු කොට අකුසලවෙරය නො කරන්නේ නොවෙයි. යමෙක් වනාහි මෙසේ සමාදාය කෙරේ ද, ඉහත්මයෙහි ද පරලොව දී ද, ප්‍රාණසාතයාගේ ලාමක වූ විපාකය වන්නේයැ යි මෙසේ සියලු අකුසලයාගේ හේතුවෙන් වෙන්වෙයි. මේ සංයමය හේතු කොට වෙරය රැස් නොකෙරේ යි.

9. 'පරිවත්තන' යනු : 'දදනො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති' යනු නො දෙන්නාහුට යම් දූතමය පිනක් ඇද්ද ඒ පින නො වැටෙයි. 'සංයමනො වෙරං න වියති' යනු සංයම නැතිකමට වෙරය කෙරෙයි. 'කුසලො ව ජහාති පාපකං' යනු : ප්‍රඥ රහිත වූයේ (පට්ඨම) නො හරි. 'රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො' යනු : නිවීමේ වෙයි. (අසෙඛස්ස නත්ථි නිබ්බුති ?)

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

[අමෙහති ගන්තො, පි න හගවා අනිතො, දුතං පෙසෙතො, පි න පසෙකාසාපිතො, සයමෙව පන මහාතික්ඛසංඝපටිව්ඤ්ඤා අමානං වසනවතානං සමපනෙනා, අමෙහති ව සන්තොසාරසාලා කාරිතා, එත්තං මයං දසබලං ආනෙතො මහිලං ගණපෙමාති විනෙතො, උපසංක්ඛමිසු. 'යෙන සන්තොසාරං තෙත්තපසංක්ඛමිසු'ති තං දිවසං කිරි සන්තොසාරෙ විතතකමිං නිව්ඤ්ඤා අට්ඨකා ඉත්තමත්තා හොතති. බුද්ධා නාම අරඤ්ඤා ජායමානා අරඤ්ඤා මා අනෙතොසමෙ වසෙය්‍යං වා නො වා'ති, තස්මා හගවතො මනං ජායමානං ව පටිපත්තිසංඝාමාති විනෙතො, තෙ හගවතං උපසංක්ඛමිසු. ඉද්දති පන මනං ලභිතො පටිපත්තිකාමා යෙන සන්තොසාරං තෙත්තපසංක්ඛමිසු.

සබ්බසත්ථි'නති යථා සබ්බං සත්තං හොති එවං, යෙන හගවා තෙත්තපසංක්ඛමිසු'ති එත්තං පන තෙ මුලාරජානො සන්තොසාරං පටිපත්තිතො නගරවිපිතො'පි සමමජ්ජාපෙතො ධර්ම උත්තාපෙතො ගගනආරො පුණ්ණසංඝෙ වා¹ කදලියො ව ධර්මාපෙතො සකලනගරං දිපමාලාති විපකිණ්ණිකාරකං විත කතො 'බිරපකො බිරං පායෙථ, දහරකුමාරො' ලුහං ලුහං ගොරෙතො සයංපෙථ, උච්චාසංගං මා කාරිත්' අජ්ජ එකරතතිං සත්තං අනෙතොසමෙ' වසිස්සති, බුද්ධා නාම අප-සංගුකාමා හොතති'ති හෙරිං වරපෙතො සයං දණ්ඩකදිපිකා ආදාය යෙන හගවා තෙත්තපසංක්ඛමිසු.

'හගවතං යෙව පුරකවතො'ති හගවතං පුරතො කතො, තත්ත හගවා තික්ඛනං වෙව උපාසකානං ව මජ්ඣෙ නිසින්නො අතිවිත විරෙචති සමත්තපාසාදිකො සුවණ්ණවණ්ණො අභිරුපො දස්සනීයො. පුරජාමකායතො සුවණ්ණවණ්ණාරහම් උච්චාතිතො අසිතිහත්ථානං' ගණතාති, පටිපිමකායතො දක්ඛණ්ණසත්තො වාමසත්තො සුවණ්ණවණ්ණාරහම් උච්චාතිතො අසිතිහත්ථානං ගණතාති, [උපරි කෙසත්තතො පථාය සබ්බකෙසාමනොති මොරගිව්වණ්ණාරහම් උච්චාතිතො ගගනතලෙ අසිතිහත්ථානං ගණතාති] හෙවතා පාදතලෙති පවාලවණ්ණාරහම් උච්චාතිතො සනපථවිං' අසිතිහත්ථානං ගණතාති, එවං සමත්තා අසිතිහත්ථානතථානං ජබ්බණ්ණබුද්ධාරහම් යො විජ්ජාතමානා පිප්පඤ්ඤාමානා' විචාචනති සබ්බෙ දිශාගානා සුවණ්ණවිමකපුපෙඨති විකිරියමානා විය. සුවණ්ණසංඝො නික්ඛන්තා සුවණ්ණාරහධාරාති සිඤ්ඤාමානා විය පසාරිකසුවණ්ණපටපටිකතිතා විය වෙරලවතාසංගුකාති-කාර'පුප්ඵවුණ්ණසමාතිණ්ණා,¹⁰ විය විපකාසනති¹¹ හගවතො'පි අසිති-

1. සුවණ්ණසංඝං ම, PTS.
2. දහරෙ කුමාරො - මජ්ඣං, PTS.
3. මා කාරි - මජ්ඣං, PTS.
4. අනෙතොසමෙව - ම, PTS.
5. ගගනතලෙ අසිති හත්ථං ධානං - ම, PTS.
6. පථවියං - ම, PTS.
7. විතණ්ඩමානා - ම.
8. සංගුච්ඡිත - ම.
9. කිංසුකකිංසුකාරකණිකාරං ව.
10. සමොක්ඛණ්ණා - ම.
11. විපකාසනතං - ම.

අප විසින් බුදුහු සම්පයට ගොස් නො පවරනලද්දහු වෙති, දුතයකු යවනින් නො කැඳවන ලද්දහු වෙති, යළි තමන් වහන්සේ මැ මහාභික්ෂුසභිසයා විසින් පිරිවරනලද්දහු අප වාසය කරන තැනට වැඩියාහු වෙත්. අප විසිනුදු සන්ථාගාරඥාලාව කරවනලදු. අපි මෙහි දසබලයන් වහන්සේ වැඩවවා මංගල දෙසවම්හ ' යි සිතා බුදුරදුන් වෙත එළැඹියාහු යැ. ' යෙන සන්ථාගාරං තෙනුපසංකම්භු ' යනු එදවස වැලික් සන්ථාගාරයෙහි සිත්තම් නිවවා අටලු මුදහළමතු වෙත්. බුදුවරයෝ නම් අරණෙහි වසන සිත් ඇත්තාහු අරණෙහි ඇලුණාහු වෙති, ඇතුළුගමු වසන්තාහු හෝ නො වසන්තාහු හෝ යයි. එහෙයින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ සිත දැනගෙන මැ පිළිදගම් කරමින යි සිතා ඔහු භාග්‍යවතුන් වහන්සේ කරා එළැඹුණහ. දැන් වූකලි සිත් ලබාගෙනැ පිළිදගම් කරනු කැමැත්තාහු යන්ථාගාරය වෙත එළැඹියාහු යැ.

' සබ්බසන්ථරිං ' යනු : යම්යේ අතුරනලද වෙද එසෙයින් අතුරා, ' යෙන හගවා තෙනුපසංකම්භු ' යනු : මෙහි වනාහි ඒ මල්ලරජදරුවෝ සන්ථාගාරය පිළිපැහැ නුවර වීථි න් ද හමදවා දද නගවා ගෙදෙරෙහි පුන්කලය ද කෙහෙල් ද තබවා සියලු නුවර පහන් පෙළින් විසුරුණු තරු ඇතිකලක් මෙන් කරවා ' කිරි බොන ළදරුවන් කිරි පොවවු, දහර කුමරුන් වහවහා වලදවා නිඳිගන්වවු, උස්භඩ තහමක් කරවු. ශාස්තෘන් වහන්සේ අද එක් රැස්ක් ඇතුළුගමු වසන්තාහ. බුදුවරු නම් නිභඩ රිසි වන්තාහ ' යි බෙර හසුරුවා තුමු දඩුවාවපහන් ගෙන බුදුන් කරා එළැඹියහ.

' හගවන්තං යෙව පුරස්ථත්තං ' යනු : බුදුන් පෙරවු නොට, එහි භාග්‍යවත්තු භික්ෂූන්ගේ ද උපාසකයන්ගේ ද මධ්‍යයෙහි වැඩහුන්තාහු භාත්පසින් ප්‍රසාද එළවන්තාහු රන්වන්ව අභිරූපව දර්ශනය වූවාහු අතිශයින් බබළන සේක. පූර්වගර්ථයෙන් රන්වන් රස් නැඟී අභස්තෙලෙහි අසුරියන් තැන් ගනී, පශ්චිමගර්ථයෙන් දක්ෂිණස්තයෙන් වාමස්තයෙන් රන්වන් රස් නැඟී අසුරියන් තැන් ගනී, මතු කේශාන්තයෙහි පටන් සියලු කේශාවර්තයන්ගෙන් මොණරගෙල පැහැති රස් නැඟී අභස්තෙලෙහි අසුරියන් තැන් ගනී, යට පාදතලයෙන් පබළුවන් රස් නැඟී බොල්පොළොව අසුරියන් තැන් ගනී, මෙසේ භාත්පසින් අසුරියන් පමණ තැන් සවනක් බුදුරස්සු දිලෙමින් ලෙලෙමින් දිවෙත්. සියලු දික්කු රන්සපුමල් විසුරුවන කලක් මෙන් රන්කලසින් නික්මුණු රන්රසධාරා ඉසින කලක් මෙන් විද්‍යාල රන්පිළියෙන් පිරිකෙවකළ කලක් මෙන් වේරම්බවාතයෙන් තහන ලද කැල කිණිහිරි මල්රොන් ගැවැසුණු කලක් මෙන් දිලියෙත්. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ගේ ද අසු අනුවාසැස්තයෙන් ව්‍යාමප්‍රභායෙන් දෙතිස් වරපුරුෂලක්ෂණයෙන් සමුප්වලිත වූ

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ශරීරය සමුද්ගත තාරකා ඇති ආකාශෙලය සෙයින් විකසිත වූ පිප්ඵවනයක් සෙයින් මූල සිට අග දක්වා පිපුණු සියක්යොදුන් පරසතුරුක සෙයින් පිළිවෙලින් තබන ලද දෙතිස් වන්දුකෙනකුන්ගේ දෙතිස් සුයාර්කෙනකුන්ගේ දෙතිස් සක්විතිකෙනකුන්ගේ දෙතිස් දිව්‍යරාජකෙනකුන්ගේ දෙතිස් මහාබ්‍රහ්මකෙනකුන්ගේ සොහොව තමන් වහන්සේගේ සොහොයෙන් අභිභවනය කරන කලක් මෙන් බබළා. පිරිවරා වැඩහුන් වහන්ද ද සියල්ලෝ මැ අල්පේවජ වූවාහු සන්තුෂ්ට වූවාහු ප්‍රච්චික්ත වූවාහු (කුලයා කෙරෙහි ගණයා කෙරෙහි) අසංසාෂ්ට වූවාහු ආරබ්ධවීයාර් වූවාහු වක්තෘ වූවාහු වචනක්ෂම වූවාහු වොදක වූවාහු පාපගර්භී වූවාහු ශීලයම්පන්න සමාධියම්පන්න වූවාහු වෙති සංගීති සුත්‍රවර්ණනා යි.

10. ' වෙවචන ' යනු : ' දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති ' අනුමොදන් වන්නහුට ද පින් වැඩෙයි, සිත පිහිටුවන්නහුට ද වතාවත් කිරීමෙනුදු පින් වැඩෙ යයි.

11. ' පඤ්ඤන්ති ' යනු : ' දදනො පුඤ්ඤං පට්ඨස්ති ' යනු අලොභයට විරුද්ධ නිශ්‍රයසාත ප්‍රඤ්ජනියෙන් පනවන ලද, ' සංයමනො වෙරං න වීයති ' යනු අදෙසයට විරුද්ධ භෙතුසාතප්‍රඤ්ජනියෙන් පනවන ලද, ' කුසලො ච ජහාති පාපකං ' යනු අමොහයට විරුද්ධ භෙතුන්ගේ විසාතප්‍රඤ්ජනියෙන් පනවන ලදි.

12. ' ඔතරණ ' යනු : පඤ්චෙන්ද්‍රියයන් කෙරෙහි දෙන්නහුට පින් වැඩෙයි, සංයම යෙන් වෙවරය නො කෙරෙයි, සංයමයෙන් ශීලස්කන්ධය අවතීර්ණ යැ, (වක්ඝුරාදි) මධ්‍යන්ද්‍රියන්හි සංවරය වෙයි, මේ සමාධිස්කන්ධ යැ, දක්ෂ වූයේ පච්ඡුරලයි යන යමක් ඇද්ද මේ ප්‍රඤ්ජකන්ධ යැ, ' රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො ' යනු විමුක්තිස්කන්ධ යැ, ධාතුන් කෙරෙහි ධර්මධාතු යැ, ආයතනයන් කෙරෙහි මනායතන යි.

13. ' යොධන ' යනු : යම් ආරම්භයෙකින් මේ සුත්‍රය දෙසන ලද ද, ඒ ආරම්භය ඉද්ධ යි.

14. ' අධිවිධාන ' යනු : ' දන ' යනු එකන්තකායෙන් පනවනලද, වාග පරිවචාග ධම්මදාන ආමියදාන යැ, අටවැදෑරුම් දානයෝ වීස්තර කළයුත්තාහු යැ, මේ වෙමක්තකා යි. ' දදනො ' යනු එකන්වප්‍රඤ්ජනියෙන් නො ද පනවනලද, බන්තිය අනාවදාප්‍රඤ්ජනියෙන් පනවනලද, ' රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො ' යනු රොධ (?) විරියපඤ්ඤන්තියෙන් පනවන ලදහු යි.

15. ' පරික්ඛාර ' යනු : දනයට ප්‍රාමොද්‍යය ප්‍රත්‍ය යැ, අලොභය හේතු යි. සංයමයට යොනිසොමනයිකාරය හේතු යැ, පරිත්‍යාගය ප්‍රත්‍යයයි, ' කුසලො ච ජහාති පාපකං ' යනු යරාභ්‍යඤ්ජනාදර්ශනය ප්‍රත්‍ය යැ, ඤානප්‍රතිලාභය භෙතු ' යි. ' රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බූතො ' යනු පරතෝපෝසය ද අධ්‍යාත්මයෙහි යොනිසොමනයිකාරය ද භෙතු ද ප්‍රත්‍යය ද වෙ.

16. සමාරේපතොති : ‘දදතො පුඤ්ඤං පවසිති’ති ගාථා නස්ස සිලමපි වසිති, සංගමො’පි වසිති. ‘සංගමතො වේරං න විනති’ති අඤ්ඤපි කිලෙසා න විගනති, සෙට්ඨස්ස තප්පව්වයා උප්පජ්ජන්තං ආසවා විභාතා, තෙට්ඨස්ස න උප්පජ්ජනති. ‘රුගදෙසකමොගක්ඛයා ස නිබ්බුතො’ති රුගදෙසස්සාපි ඛයා රුගානුසයස්සා’පි ඛයා දෙසස්ස මොහස්සාපි, ‘ස නිබ්බුතො’ති සොපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු අනුපාදිසෙසාපි. අයං සමාරේපතො.

ථෙරස්ස මහානවමායනස්ස පෙට්කොපදෙසෙ
හාරස්ස සමපානතුම් සමනතා.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

16. 'සමාරොපන' යනු : 'දදනෙ පුඤ්ඤං පට්ඨන්ති' යනු ඔහුට සිලය ද වැඩෙයි, සංයමය ද වැඩෙයි. 'සංයමනො වෙරං න වියති' යනු අන්‍ය ක්ලෙශයෝ ද නූපදිති, ඒ හෙතෙයින් ඔහුට උපද්ව උපදවන යම් ආසුචි කෙනෙකුත් උපදනානු නම් ඒ ආසුචියෝ ද ඔහුට නූපදිත්. 'රාගදෙසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතො' යනු රාගදෙසයන්ගේ ක්ෂය වීමෙන් ද රාගානුසයාගේ ක්ෂය වීමෙන් ද දෙසයාගේ හා මොහයාගේ ක්ෂය වීමෙන් ද, 'ස නිබ්බුතො' යනු සොපාදිසෙසනිබ්බානධාතුව ද අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුව ද වේ. මේ සමාරොපන යි.

මහාකථවංශන ස්ථවිරයන් වහන්සේගේ පෙටකොපදෙසයෙහි භාරසම්පාත භූමිය සමාජකයි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

8. සුන්‍යවේගධර්මය

පුබ්බාකොච්ඡි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ව භවතණ්හාය ව. තත්ථ අවිජ්ජානීවරණං තණ්හාසංයෝජනං සත්තං පුබ්බාකොච්ඡි න පඤ්ඤායති. තත්ථ යෙ සත්තා තණ්හාසංයෝජනා තෙ අර්කොකාන-බහුලා මන්දවිපස්සකා යෙ පන උස්සන්නද්ධිකා සත්තා, තෙ විපස්සනා බහුලා. මන්දර්කොකානා.

1. තත්ථ තණ්හාචරිතා සත්තා සත්තපඤ්ඤාහිනිවිධා, අනුප්පාද-ව්‍යුත්පන්නා, තෙ පඤ්ඤාසු බන්ධුසු අත්තානං සමනුපස්සනති: “රූපවත්තං වා අත්තානං, අත්තනී වා රූපං, රූපසමං වා අත්තානං”නති එවං පඤ්ඤාකඩ්ඪා. අපඤ්ඤාහි බන්ධුහි අත්තානං සමනුපස්සනති, තත්ථ¹ උස්සන්නද්ධිකා සත්තා විපස්සමානා බන්ධු උත්තං අත්තතො සමනුපස්සනති. තෙ රූපං අත්තතො සමනුපස්සනති. යං රූපං, යො අත්තා, යො අහං, තං රූපං. යො රූපවිනාසං පස්සති, අයං උච්ඡේදවාදී, ඉති පඤ්ඤාතං බන්ධුතං පරිමාණිතිපාතා සකකායද්ධිකො පඤ්ඤා උච්ඡේදං භජනති.

තං ජීවං තං සරීරනති, එකමෙකමිති බන්ධු නීති පදෙහි පච්ඡේකෙහි සස්සතං භජති. අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීර’නති. ඉතො බහිඨා තෙ පබ්බජිතා තණ්හාචරිතා කාමෙසුබලලිංකානුයොගමනුසුත්තා විහරන්ති, තෙන යෙව’ නිස්සන්ධෙන. දිට්ඨිචරිතා අත්තකිලමථානුයොග-මනුසුත්තා විහරන්ති, තෙන යෙව දිට්ඨිසුබෙන එතතාවතා බාහිරකො පයොගො.

තත්ථ දිට්ඨිචරිතා සත්තා යෙ අරියංධම්මවිනයං* ඔත්තරන්ති, තෙ ධම්මානුසාරිණො භොනති යෙ තණ්හාචරිතා සත්තා අරියං ධම්මවිනයං ඔත්තරන්ති, තෙ සඤ්ඤානුසාරිණො භොනති.

තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා, තෙ කාමෙසු දෙසද්ධි, න ච යෙ කාමෙසු අනුසයා සමුභවා, තෙ අත්තකිලමථානුයොගමනුසුත්තා විහරන්ති. තෙසං සත්ථා ධම්මං දෙසති, අඤ්ඤා වා සාවකො කාමෙහි භජී අත්තොති තෙ ච පුබ්බෙයෙව කාමෙහි අනභීකා, ඉති කාමෙ අප්පකසිරෙන පටිනිස්සජනති² තෙ වේතස්සිකෙන දුක්ඛෙන අනර්කො-සිතා. තෙන වුච්චති, සුඛං පටිපද’ති. යෙ පන තණ්හාචරිතා සත්තා, තෙ කාමෙසු අර්කොකානා, තෙසං සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙති, අඤ්ඤාතරො වා භික්ඛු, කාමෙහි භජී අත්තො’ති. තෙ පියරූපං දුක්ඛෙන පටිනිස්සජනති,³ තෙන වුච්චති දුක්ඛං පටිපද’ති. ඉති ඉමෙ සබ්බසත්තා ද්විසු පටිපදසු සමොසරණං භවන්ති දුක්ඛායං ච සුඛායං ව.

1. තස්ස - මජ්ඣං, PTS.	3. අරියධම්මවිනයං - මජ්ඣං, PTS.
2. යෙ ව - මජ්ඣං, PTS.	4. නිස්සංජ්ජනති - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

8. සූත්‍රවිභධාය

අවිද්‍යාවගේ ද භවතෘණාවගේ ද සුර්වාන්තය නො පැනෙයි. එහි අවිද්‍යානිවරණ ඇති තෘණසංයෝජන ඇති සත්වයන්ගේ සුර්වාන්තය නො පැනෙයි, එහි යම් සත්වකෙනෙක් තෘණසංයෝජන ඇත්තාහු ද ඔහු ගැලිසිටීම ඔහුල කොට ඇත්තාහු මද වූ විදර්ශනා ඇත්තාහු යැ. යළි උත්සන්න වූ දෘෂ්ටි ඇති යම් සත්වකෙනෙක් ඇද්ද ඔහු විදර්ශනා ඔහුල කොට ඇත්තාහු අල්ප වූ ගැලිසිටීම ඇත්තාහු වෙත්.

1. එහි තෘණවර්ත ඇති සත්වසංඥයෙහි බැසගත්තාහු උත්පාදව්‍යය නො දක්නාහු වෙති, ඔහු පඤ්චස්කන්ධයෙහි ආත්මය ඇතැයි දකිති, ආත්මය රූපවත් යයි හෝ, ආත්මයෙහි රූපය ඇතැයි හෝ, රූපයෙහි ආත්මය ඇතැයි හෝ යි. මෙසේ පඤ්චස්කන්ධයෝ (කියැයුත්තාහ.) අන්‍යස්කන්ධයන්ගෙන් ආත්මය දකිත්. එහි උත්සන්න වූ දෘෂ්ටි ඇති යත්වයෝ විමසන්නාහු ස්කන්ධයන් සෘජුව ආත්මවශයෙන් දකිත්. ඔහු රූපය ආත්ම වීසින් දකිත්. 'යම් රූපයක් ඇද්ද හේ ආත්ම යැ, යමෙක් මම වෙමි ද ඒ රූප යැ, හෙතෙම රූපයාගේ විනාශය දකී. මේ උච්ඡේදවාදී යැ. මෙසේ පඤ්චස්කන්ධයන්ගේ ප්‍රථමානි නිපාතයෙන් සත්කායදෘෂ්ටිහු පස්දෙනෙක් උච්ඡේදය හඳුනා ගත හැකිය.

එය ජීව යැ එය ශරීරයැ' යි එක් එක් ස්කන්ධයෙහි පශ්චිම වූ තුන් පදයෙන් ශාස්වතය හඳුනා ගත හැකිය. ජීවය අනෙකක ශරීරය අනෙකකැයි. මේ ශාස්වතයෙන් බැහැර වූ ඒ පැවිද්දෝ තෘණවර්ත ඇත්තාහු ඒ හේතුවෙන් ම කාමසුඛල්ලිකානුයෝගයෙහි යෙදී වෙසෙත්. දෘෂ්ටිවර්ත ඇත්තාහු ඒ දෘෂ්ටිසුඛයෙන් ම අත්තකිලමචානුයෝගයෙහි යෙදුණාහු වාසය කෙරෙත්. මෙතෙකින් බාහිර වූ ප්‍රයෝගය වේ.

එහි යම් දෘෂ්ටිවර්ත ඇති සත්වකෙනෙක් ආයාධර්මවිනයට බැසගනිත් ද ඔහු ධම්මානුසාරී වෙති, යම් තෘණවර්ත ඇති සත්වකෙනෙක් ආයාධර්මවිනයට බැසගනිත් ද ඔහු සද්ධානුසාරී වෙත්.

එහි යම් දිට්ඨිවර්ත සත්වකෙනෙක් ඇද්ද ඔහු කාමයන්හි දෙස දක්නාහු යැ, යම් කෙනෙක් කාමයන්හි අනුශය නො ද තසනලද්දහු ද ඔහු අත්තකිලමචානුයෝගයෙහි යෙදී වෙසෙති. ඔවුන්ට ශාස්තෘන් වහන්සේ හෝ අන්‍ය ශ්‍රාවකයෙක් හෝ 'කාමයන්ගෙන් අර්ථයක් නැතැ' යි දහම දෙසති, ඔහු පෙර මැ කාමයන් නොරිසි වූවාහු යැ, එහෙයින් නිදිකින් කාමයන් දුරු කෙරෙති, ඔහු වෛතසික දුකින් නො මඩනලද්දහු යැ. එහෙයින් 'සුඛා පටිපද' යි කියනුලැබේ. වැලි යම් තණ්හාවර්ත සත්ව කෙනෙක් ඇද්ද ඔහු කාමයන්හි බැසගත්තාහු යැ, ඔවුන්ට ශාස්තෘන් වහන්සේ හෝ අන් පැවිදිකෙනෙක් හෝ 'කාමයන්ගෙන් අර්ථ නැතැ' යි දහම දෙසති. ඔහු ප්‍රියස්වභාව වස්තුව දුකසේ දුරලති, එයින් 'දුක්ඛා පටිපද' යි කියනු ලැබේ. මෙසේ මේ සියලු සත්වයෝ දුඛ වූ සුඛ වූ දෙවැද්දුම ප්‍රතිපදවත්හි සමෝසරණයට යෙත්.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා, තෙ ද්විධා : ඉදිත්ථියා ච තික්ඛිත්ථියා ච. තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා තික්ඛිත්ථියා සුඛෙන පටිනිස්සර්නති. ඛිපං ච අභිසමෙන්නි, තෙන වුව්චති ඛිපාභිඤ්ඤා සුඛා පටිපදා'ති, තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා ඉදිත්ථියා පථමං තික්ඛිත්ථියං උපාදය දක්ඛනරං අභිසමෙන්නි, තෙ සුඛෙන පටිනිස්සර්නති, දක්ඛං ච අභිසමෙන්නි. තෙන වුව්චති සුඛා පටිපදා දක්ඛාභිඤ්ඤා'ති. තත්ථ තණ්හාවරිතා සත්තා ද්විධා : තික්ඛිත්ථියා ච ඉදිත්ථියා ච. තත්ථ යෙ තණ්හාවරිතා සත්තා තික්ඛිත්ථියා දුක්ඛෙන පටිනිස්සර්නති, ඛිපං ච අභිසමෙන්නි. තෙන වුව්චති. දුක්ඛා පටිපදා ඛිපාභිඤ්ඤා'ති. තත්ථ යෙ තණ්හාවරිතා සත්තා ඉදිත්ථියා පථමං තික්ඛිත්ථියං උපාදය දක්ඛනරං අභිසමෙන්නි, තෙ දුක්ඛෙන පටිනිස්සර්නති, දක්ඛං ච අභිසමෙන්නි, තෙන වුව්චති : දුක්ඛා පටිපදා දක්ඛාභිඤ්ඤා'ති. ඉමා චතස්සො පටිපදායො අපඤ්චමා අජට්ඨා යෙ හි කෙච්ඡි නිබ්බුතා නිබ්බාතිස්සන්ති වා ඉමාහි චතුහි පටිපදාහි අභිඤ්ඤාහි. අයං පටිපදාචතුකෙක්කන නිලෙස හිද්දිසති. යා චතුක්කමයෙතන අරියධම්මෙසු නිද්දිසිතබ්බා.

අයං වුව්චති සිහවිසතිලිතො නාම නයො.

2. තත්ත්වමෙ චත්තාරො ආභාරා, චත්තාරො විපල්ලාසා, උපාදනා, ගොභා, ගන්ථා, අසචා, ඔසා, සල්ලා, විඤ්ඤාණධර්මිකයො, අභතිගමිනා'ති. එවං ඉමානි සබ්බානි දස පදානි. අයං සුත්තස්ස සංසන්දනා.

චත්තාරො ආභාරා : තත්ථ යො ච කබලිකාරො¹ ආභාරො යො ච එස්සො ආභාරො, ඉමෙ තණ්හාවරිතෙන පභාතබ්බා, තත්ථ යො ච මිනොසඤ්ඤාතනාභාරො යො ච විඤ්ඤාණාභාරො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතෙන පභාතබ්බා.

පථමො ආභාරො පථමො විපල්ලාසො, දුතියො ආභාරො දුතියො විපල්ලාසො, තතියො ආභාරො තතියො විපල්ලාසො, චතුත්තො ආභාරො චතුත්තො විපල්ලාසො. ඉමෙ චත්තාරො විපල්ලාසා අපඤ්චමා අජට්ඨා. ඉදං ච පමාණ චත්තාරො ආභාරා.

තත්ථ පථමෙ විපල්ලාසෙ සීතො කාමෙ උපාදියති, ඉදං කාමුපාදනං. දුතියෙ විපල්ලාසෙ සීතො අනාගතං භවං උපාදියති, ඉදං සීලබ්බතුපාදනං. තතියෙ විපල්ලාසෙ සීතො විපරිතං² දිව්ඪිං³ උපාදියති, ඉදං දිට්ඨිපදනං. චතුත්තෙ විපල්ලාසෙ සීතො ඛණෙ අත්තතො උපාදියති, ඉදං අත්තවාදුපාදනං.

තත්ථ කාමුපාදනෙ සීතො කාමෙ අභිජ්ඣායති ගන්ථි, අයං අභිජ්ඣාකායගන්ථො. සීලබ්බතුපාදනෙ සීතො ඛාපාදං ගන්ථි, අයං ඛාපාදකායගන්ථො. දිට්ඨිපාදනෙ සීතො පරාමාසං ගන්ථි, අයං පරාමාසකායගන්ථො. අත්තවාදුපදනෙ සීතො පපඤ්ඤානො ගන්ථි, අයං ඉදංසම්මානිතිවේසො කායගන්ථො.

1. යෙහි කෙහිව - PTS.

2. කබලිකාරො - මජ්ඣං, PTS.

3. විපරිතො - මජ්ඣං, PTS.

4. දිට්ඨි - PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

එහි යම් දිවයිවර්ත සත්වකෙනෙක් වෙද්ද ඔහු මුදිත්‍රිය ද තික්ඛිත්‍රිය දැයි දෙපරිදි වෙති. එහි යම් තික්ඛිත්‍රිය වූ දිවයිවර්ත සත්වකෙනෙක් සුවසේ කාමයන් දුරුලත් ද වහා අභිසමය කෙරෙත් ද එයින් ' ඛිප්පාභික්ඛිත්‍රියා සුඛා පටිපද ' යි කියනු ලැබේ. එහි යම් මුදිත්‍රිය වූ දිවයිවර්ත සත්වකෙනෙක් වෙත් ද පළමු තික්ඛිත්‍රියයා ගෙන ඉතා ලැයිවැ අභිසමය කෙරෙත් ද, ඔහු සුවසේ කාමයන් දුරුලති, ලැයිවැ අභිසමය කෙරෙත්. එයින් ' සුඛා පටිපද දන්ධාභික්ඛිත්‍රියා ' යි කියනු ලැබේ. එහි තණ්හාවර්ත සත්වයෝ තික්ඛිත්‍රිය ද මුදිත්‍රිය දැයි දෙපරිදි වෙති. එහි යම් තික්ඛිත්‍රිය වූ තණ්හාවර්ත සත්වකෙනෙක් දුකසේ කාමයන් දුරුලත් ද වහා අභිසමය කෙරෙත් ද එයින් ' දුක්ඛා පටිපද ඛිප්පාභික්ඛිත්‍රියා ' යි කියනු ලැබේ. එහි යම් මුදිත්‍රිය වූ තණ්හාවර්ත සත්වකෙනෙක් වෙත් ද පළමු තික්ඛිත්‍රියයා ගෙන ඉතා ලැයිවැ අවබෝධ කෙරෙත් ද ඔහු දුකසේ කාමයන් දුරුලති ලැයිවැ අභිසමය කෙරෙත්. එයින් ' දුක්ඛා පටිපද දන්ධාභික්ඛිත්‍රියා ' යි කියනු ලැබේ. මේ සතර ප්‍රතිපද වෙති, පයක් නොවෙති, සයක් නොවෙත්. යම්කෙනෙක් නිව්‍යාහු භෝ නිවේන්නාහු භෝ වෙත් ද මේ සතර ප්‍රතිපදයෙහි, අනෙකකින් නොවෙත්. යම් ප්‍රතිපදවක් වතුෂ්කම්මාර්ගයෙන් ආයතීධර්මයන්හි දක්වියයුත්ති ද, මෙය ප්‍රතිපදවතුෂ්කයෙන් ක්ලෙශ යන් දක්වයි.

මේ සිහවින්කිළිතනය නමැයි කියනුලැබේ.

2. එහි මේ සතර ආභාරයෝ යැ සතර විපල්ලාසයෝ යැ උපාදානායෝ යැ යොගයෝ ගත්ථයෝ යැ ආසවයෝ යැ ඔපයෝ යැ සල්ලයෝ යැ වික්ඛිත්‍රියාණවධිතිහු යැ (සතර) අගතිගමනායෝ යි මෙසේ මේ සියලු දසපදයෝ වෙත්. මේ සුත්‍රයාණේ සංසන්දනා යි.

සතර ආභාරයෝ වෙති : එහි යම් කබළිංකාරාභාරයෙකුත් යම් එස්සාභාරයෙකුත් වෙත් ද මොහු තණ්හාවර්තයා වීයින් ප්‍රභාතවාය යැ, එහි යම් මනෝසංකේතනාභාරයෙකුත් යම් වික්ඛිත්‍රියාණාභාරයෙකුත් වෙත් ද මොහු දිවයිවර්තයා වීයින් ප්‍රභාතවාය යි.

ප්‍රථම ආභාරය ප්‍රථම විපල්ලාස යැ, දෙවැනි ආභාරය දෙවැනි විපල්ලාස යැ, තෙවැනි ආභාරය තෙවැනි විපල්ලාසය යැ, සතරවැනි ආභාරය සතරවැනි විපල්ලාස යි. මේ සතර විපල්ලාසයෝ යැ, පස්වැන්නන් නැත, සවැන්නන් නැති. මෙ ද සතර ආභාරයෝ ප්‍රමාණ කොට ඇත්තාහ.

එහි ප්‍රථම විපල්ලාසයෙහි සිටියේ කාමයන් දඩ්ව ගනී. මේ කාමුපාදන යැ, දෙවැනි විපල්ලාසයෙහි සිටියේ අනාගත භවය දඩ්ව ගනී, මේ සීලබ්බතුපාදන යැ, තෙවැනි විපල්ලාසයෙහි සිටියේ විපරිත දෘෂ්ටිය දඩ්වගනී, මේ දිවමුපාදන යැ. සතර වැනි විපල්ලාසයෙහි සිටියේ ස්කන්ධයන් ආත්මවශයෙන් දඩ්ව ගනී, මේ අත්තවාදපාදන යි.

එහි කාමුපාදනයෙහි සිටියේ වස්තුකාම ක්ලේශකාමයන් අභිධ්‍යා කෙරෙයි, (නාමකය හා) ග්‍රන්ථනය කෙරෙයි. මේ අභිධ්‍යාකායග්‍රන්ථ යැ, සීලබ්බතුපාදනයෙහි සිටියේ ව්‍යාපාදය ග්‍රන්ථනය කෙරෙයි, මේ ව්‍යාපාදකායග්‍රන්ථ යැ, දිවමුපාදනයෙහි සිටියේ දෘෂ්ටි පරාමර්ශය ග්‍රන්ථනය කෙරෙයි, මේ පරාමාසකායග්‍රන්ථ යැ, ආත්මවාදපාදනයෙහි සිටියේ අනුප්‍රබන්ධ වශයෙන් සසර සිටුනේ (නාමකය) ග්‍රන්ථනය කෙරෙයි. මේ ඉදංසත්‍යාභිනිවේසකායග්‍රන්ථ යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තසං ගතපිතා කිලෙසා ආසවනති, කිඤ්චි පන වුච්චති විපට්ඨසාරො, යෙ විපට්ඨසාරා¹ තෙ අනුසයා. තත් අභිජ්ඣාකාය-ගණෙන කාමාසවො, බ්‍යාපාදකායගණෙන භවාසවො, පරාමාසකාය-ගණෙන දිට්ඨාසවො, ඉදංසම්මාභිනිවේසකායගණෙන අවිජ්ජාසවො.

තෙ චත්තාරො ආසවා වෙසුලුභාවං ගතා ඕසා භොනති, තෙන වුච්චනති². ඕසා³ති. තත් කාමාසවො කාමොභෝ, භවාසවො භවොභෝ, අවිජ්ජාසවො අවිජ්ජොභෝ, දිට්ඨාසවො දිට්ඨොභෝ.

තෙ චත්තාරො ඕසා ආසයමනුපවිට්ඨා අනුසයසහගතා වුච්චනති 'සල්ලා'ති හදයමාහව්ව තිට්ඨන්තා. තත් කාමොභෝ රාගසල්ලං, භවොභෝ දොසසල්ලං, අවිජ්ජොභෝ මොහසල්ලං, දිට්ඨොභෝ දිට්ඨිසල්ලං.

ඉමෙහි චතුති සල්ලෙහි පටිපාදිත්තං විඤ්ඤාණං චතුසු ධර්මෙසු තිට්ඨති, රූපෙ වේදනාය සඤ්ඤාය සංඛාරෙසු ඉමා චතස්සො විඤ්ඤාණධර්මීතියො. තත් රාගසල්ලෙන නන්‍යපසෙවිතං රූපුපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති. දොසසල්ලෙන වේදනුපගං, මොහසල්ලෙන සඤ්ඤාපගං, දිට්ඨිසල්ලෙන නන්‍යපසෙවිතං සංඛාරුපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති.

චතුති, විඤ්ඤාණධර්මීනිහි චතුඛිවිධං අගතීං ගව්ජනති: ජන්‍ය දොසා හයා මොහා. රුගෙන ජන්‍ය අගතීං ගව්ජනති, දොසෙන දොසා අගතීං ගව්ජති, මොහෙන මොහා අගතීං ගව්ජති, දිට්ඨියා හයා අගතීං ගව්ජති. ඉති ඉදං ච භවිමං ඉමෙ ච කිලෙසා, අයං සංසාරස්ස භෙතු.

තඤ්චා චතස්සො දිසා: කඛ්ඝ්ථිකාරො⁴ අභාරො, 'අසුභෙ සුභ'නති විපල්ලාසො, කාමුපාදනං, කාමයොගො, අභිජ්ඣාකායගණො, කාමාසවො, කාමොභෝ, රාගසල්ලං රූපුපගා විඤ්ඤාණධර්මී, ජන්‍ය අගතීගමනං. අයං පඨමා දිසා.

ඵස්සො අභාරො, 'දුකෙඛි සුඛ'නති විපල්ලාසො, සිලබ්බතුපාදනං, භවයොගො, බ්‍යාපාදො කායගණො, භවාසවො, භවොභෝ, දොස-සල්ලං, වේදනුපගා විඤ්ඤාණධර්මී, දොසා අගතීගමනං, අයං දුතියා දිසා.

මනොසඤ්චතනාභාරො, 'අනත්තති අත්තා'ති විපල්ලාසො, දිට්ඨිපාදනං, දිට්ඨියොගො, පරාමාසකායගණො, දිට්ඨාසවො, දිට්ඨොභෝ, දිට්ඨිසල්ලං, සඤ්ඤාපගා විඤ්ඤාණධර්මී, හයා අගතීගමනං. අයං තතියා දිසා.

විඤ්ඤාණභාරො, 'අතිවෙව නිව්ව'නති විපල්ලාසො, අත්තවාදුපාදනං, අවිජ්ජායොගො, ඉදංසම්මාභිනිවේසො කායගණො, අවිජ්ජාසවො, අවිජ්ජොභෝ, මොහසල්ලං, සංඛාරුපගා විඤ්ඤාණධර්මී, මොහා අගති-ගමනං අයං චතුඤ්චි දිසා. ඉති ඉමෙසං දසන්තං සුත්තානං පඨමෙන පදෙන පඨමාය දිසාය ආලොකනං, අයං වුච්චති දිසාලොකනා.

1. යො විපට්ඨසාරෙ - PTS,
2. වුච්චති - මජ්ඣං.
3. කඛ්ඝ්ථිකාරො - මජ්ඣං, PTS.

ඔහුට ග්‍රන්ථිත වූ ක්ලේශයෝ ආසුවහාවයෙන් පවතින්. (කිඤ්චි පන ?) විප්‍රතිසාර යයි කියනුලැබේ. යම් විප්‍රතිසාරකෙනෙක් වෙත් ද ඔහු අනුසය වෙති. එහි අභිධ්‍යාකාය ග්‍රන්ථයෙන් කාමාසුවය වෙයි. ව්‍යාපාදකායග්‍රන්ථයෙන් භවාසුවය වෙයි. පරාමාසකාය ග්‍රන්ථයෙන් දාෂ්ටි - ආසුවය වෙයි. ඉදංසත්‍යාභිතිවෙසකායග්‍රන්ථයෙන් අවිද්‍යාසුවය වේ.

ඒ සතර ආසුවයෝ විසුලබවට ගියාහු ඔසයෝ වෙති : එයින් ' ඔසයෝ ' යයි කියනු ලැබෙත්. එහි කාමාසවය කාමොස යැ, භවාසවය භවොස යැ, අවිජ්ජාසවය අවිද්‍යොස යැ, දිව්‍යාසවය දාෂ්ටි - ඔස යි.

ඒ සතර ඔසයෝ ආසයට පැමිණියාහු අනුසගගත වූවාහු ලෙහි ගැටී සිටුවාහු ශල්‍යයෝ යයි කියනු ලැබෙත්. එහි කාමොසය රාගශල්‍ය යැ, භවොසය දෙසශල්‍ය යැ, අවිද්‍යාසය මොහශල්‍ය යැ, දාෂ්ටි - ඔසය දාෂ්ටිශල්‍ය යි.

මේ සතර ශල්‍යයන්ගෙන් මැඩැගන්නාලද විඤ්ඤා රූප වෙද්දා සඤ්ඤා සංඛාර යන සතර ධර්මයන්හි සිටිත්. මොහු සතර විඤ්ඤාණවධීතිහු යි. එහි රාගශල්‍යයෙන් නන්දි සංඛ්‍යාත තෘෂ්ණායෙන් තෙත්කළ රූපයට පමුණුවන විඤ්ඤා සිටී. දෙසශල්‍යයෙන් වෙදනුපග වූ ද, මොහශල්‍යයෙන් සඤ්ඤාපග වූ ද, දාෂ්ටිශල්‍යයෙන් තෘෂ්ණායෙන් තෙත් කළ සංඛාරූපග වූ විඤ්ඤා සිටී.

සතර විඤ්ඤාස්ථිතීන් හේතු ළකාට ඡන්දයෙන් දෙසයෙන් හයින් මෝහයෙන් චතුර්විධ අගතියට යෙති, රාගය හෙතු කොට ඡන්දයෙන් අගතියට යෙයි, දෙසය හෙතු කොට ද්වේෂයෙන් අගතියට යෙයි, මෝහය හෙතු කොට මෝහයෙන් අගතියට යෙයි, දාෂ්ටිය හේතු කොට හයින් අගතියට යෙයි. මෙසේ මේ කර්මය ද මේ ක්ලේශයෝ ද වෙත්. මේ සංසාරයට හේතු යි.

එහි මේ සතර දිසාවෝ යැ : කඛළිංකාරාභාර යැ අභුතයෙහි භුත යැ යන විපල්ලාස යැ කාමුපාදන යැ කාමයොග යැ අභිධ්‍යාකායග්‍රන්ථ යැ කාමාසව යැ කාමොස යැ රාග සල්ල යැ රුසුපගවිඤ්ඤාණවධීති යැ ඡන්දයෙන් අගතිගමන යැ. මේ පළමුවන දිසාව යැ.

එස්සාභාර යැ දුග්‍යෙහි සුව යැ යන විපල්ලාස යැ සීලබ්බතුපාදන යැ භවයොග යැ ව්‍යාපාදකායග්‍රන්ථ යැ භවාසව යැ භවඔස යැ දෙසසල්ල යැ වෙදනුපගවිඤ්ඤාණවධීති යැ දෙසයෙන් අගතිගමන යැ. මේ දෙවැනි දිසාව යැ.

මනොසඤ්චෙතනාභාර යැ අනාත්මයෙහි ආත්ම යැ යන විපල්ලාස යැ දිව්‍යී-උපාදන යැ දිව්‍යීයොග යැ පරාමාසකායග්‍රන්ථ යැ දිව්‍යාසව යැ දිව්‍යී - ඔස යැ දිව්‍යීසල්ල යැ සඤ්ඤාපග විඤ්ඤාණවධීති යැ හයින් අගතියට යැම යැ. මේ තෙවැනි දිසාව යැ.

විඤ්ඤාණාභාර යැ අනිත්‍යයෙහි නිත්‍ය යැ යන විපල්ලාස යැ අත්තවාද්‍යපාදන යැ අවිජ්ජා යොග යැ ඉදංසව්‍යාභිතිවෙස කායග්‍රන්ථ යැ අවිජ්ජාසව යැ අවිජ්ජා - ඔස යැ මොහ සල්ල යැ සංඛාරූපග විඤ්ඤාණවධීති යැ මොහයෙන් අගතිගමන යැ. මේ සතරවැනි දිසාව යි. මෙසේ මේ දස සුත්‍රයන්ගේ පළමුවන පදයෙන් ප්‍රථම දිශාව බැලීම වේ. මේ දිසාලෝකනා යි කියනුලැබේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

චතුර්ති විපල්ලාසෙති අකුසලපකෙධ දිසාවිලෝකනා කිලෙසං
සංයොජේති: අයං අකුසලපකෙධ දිසාවිලෝකනාය භූමි.

පඤ්චකතං දසකතං¹ සුතතානං යානි පථමානි පදානි ඉමෙසං
ධම්මානං කො අනේවා, එකො අනේවා, බ්‍යාඤ්ඤානමෙව නානං. එවිං
දුතීයා, එවිං තතීයා, එවිං චතුත්තී. අයං පථමි සංසන්දනා. ඉමිනා
පෙය්‍යාලෙන සබ්බෙ කිලෙසා චතුසු පදෙසු පක්ඛිපිතබ්බා.

තතො කුසලපකෙධ චතසො: පටිපදා, චතතාරි කුසානානි,
චතතාරො සතිපට්ඨානා චතතාරො විහාරා: දිබ්බො බ්‍රහ්මා අරියො
ආනෙඤ්ජා, චතතාරො සම්මප්පධානා, චතතාරො අච්ඡරියා
අබ්බුතධම්මො, චතතාරො අභිධ්මානා, චතතාරො සමාධියො:
ඡන්දසමාධි විරියසමාධි විතතසමාධි විමංසාසමාධි, චතතාරො ධම්මා
සුඛභාගීයා නාඤ්ඤත්‍ර බොජ්ඣංගිකා නාඤ්ඤත්‍ර තපසා නාඤ්ඤත්‍රිත්‍රිය
සංවරා නාඤ්ඤත්‍ර සබ්බන්තිස්සයා චතතාරි අප්පමාණානි.

තත් දුක්ඛා පටිපදා දකුණිඤ්ඤා භාවිසමානා බ්‍රහ්මලිඛරියමානා
පථමං කුසානං පරිපුරෙති, පථමං කුසානං පරිපුරණං පථමං
සතිපට්ඨානං පරිපුරෙති, පථමං සතිපට්ඨානං පරිපුරණං පථමං විහාරං
පරිපුරෙති, පථමො විහාරො පරිපුරණං, පථමං සම්මප්පධානං
පරිපුරෙති. පථමං සම්මප්පධානං පරිපුරණං පථමං අච්ඡරියං අබ්බුතං
ධම්මං පරිපුරෙති, පථමො අච්ඡරියො අබ්බුතො ධම්මො පරිපුරණං,
පථමං අභිධ්මානං පරිපුරෙති.

පථමං අභිධ්මානං පරිපුරණං ඡන්දසමාධිං පරිපුරෙති, ඡන්දසමාධි
පරිපුරණං ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපුරෙති. ඉන්ද්‍රියසංවරො පරිපුරණං,
පථමං මේතනාඅප්පමාණං පරිපුරෙති. එවිං යාචි සබ්බන්තිස්සයො
චතුත්තං අප්පමාණං පරිපුරෙති.

තත් පථමා ච පටිපදා පථමං ච කුසානං පථමං ච සතිපට්ඨානං
පථමො ච විහාරො පථමං ච අප්පමාණං පථමො ච අච්ඡරියො
අබ්බුතො ධම්මො සම්මප්පධානං ච ඡන්දසමාධි ච ඉන්ද්‍රියසංවරො ච
මේතනා ච අප්පමාණං, අයං පථමාදිතා.

දුතීයා ච පටිපදා² දුතීයං කුසානං දුතීයං ච සතිපට්ඨානං දුතීයො
ච විහාරො දුතීයං ච සම්මප්පධානං දුතීයො ච අච්ඡරියො අබ්බුතො
ධම්මො වාගාධිධ්මානං විතතසමාධි තපො ච³ කරුණා ච අප්පමාණං,
අයං දුතීයා දිතා.

තතීයා පටිපදා⁴ තතීයං ච කුසානං තතීයං ච සතිපට්ඨානං
තතීයො ච විහාරො තතීයං ච සම්මප්පධානං තතීයො ච අච්ඡරියො
අබ්බුතො ධම්මො පඤ්ඤාධිධ්මානං ච විරියසමාධි ච බොජ්ඣංගිකා ච
ඉද්දිතා ච අප්පමාණං අයං තතීයා දිතා.

1. පඤ්චදසකතං - PTS.

2. දුක්ඛා ච පටිපදා භිප්පාතිඤ්ඤා - මජ්ඣිම, PTS.

3. චතතාරො ඉද්ධිපාදා - ම.

4. සුඛා ච පටිපදා දකුණිඤ්ඤා - ම.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

සතර විපල්ලාසයන්ගෙන් අතුගල පක්ෂයෙහි ක්ලේශ සංයෝග කොට දිසා විලෝකනය වේ. මේ අතුගල පක්ෂයෙහි දිසාවිලෝකනයාගේ භූමි වේ.

පඤ්ච සුත්‍රයන්ගේ ද දස සුත්‍රයන්ගේ ද යම් පළමුවන පදකෙනෙක් වෙන් ද, මේ ධර්මයන් ගේ අර්ථ කවරෙ යැ : අර්ථය එකෙකි, බ්‍යාඤ්ඡනය මැ නානා වෙයි. දෙවන දිසාව ද තෙවන දිසාව ද සතරවන දිසාව ද මෙසේ යි. මේ පළමුවන සංසන්දනා යි. මේ පෙය්‍යාල යෙන් සියලු ක්ලේශයෝ සතර පදයන්හි බ්‍යාලියැසුන්කාහු යි.

ඉක්කිති කුගලපක්ෂයෙහි සතර පටිපද යැ සතර ධ්‍යානයෝ යැ සතර සතිපට්ඨාන‍යෝ යැ දිව්‍ය භ්‍රම ආයාසී ආනෙඤ්ජ යන සතර විහරණයෝ යැ සතර සමාක්ෂ්‍යාධ්‍යානයෝ යැ සතර අවිජරිය අබ්‍යුත ධර්මයෝ යැ සතර අධිෂ්ඨාන‍යෝ යැ ඡන්දසමාධි විරියසමාධි චිත්ත සමාධි විමංසාසමාධි යන සතර සමාධිහු යැ බොධ්‍යාධ්‍යයන්ගෙන් බැහැර තපසින් බැහැර ඉන්ද්‍රියසංවරයෙන් බැහැර සර්වනිස්සජනයෙන් බැහැර නො ලැබෙන සතර සුබ්‍යාහිස ධර්මයෝ යැ සතර අප්‍රාමාණ්‍යයෝ යි.

එහි සුක්තවිපද ඇති අත්ඛානිඤ්ඤාව වඩනුලබ්‍ධන්ති බහුල කරනුලබ්‍ධන්ති ප්‍රථමධ්‍යානය පරිපූර්ණ කෙරෙයි, ප්‍රථමධ්‍යානය පරිපූර්ණ වූයේ ප්‍රථම සතිපට්ඨානය පූර්ව, පළමුවන සතිපට්ඨානය පරිපූර්ණ වූයේ ප්‍රථම විහරණය පූර්ව. ප්‍රථම විහරණය පරිපූර්ණ වූයේ ප්‍රථම සමාක්ෂ්‍යාධ්‍යානය පරිපූර්ණ කෙරෙයි, ප්‍රථම සමාක්ෂ්‍යාධ්‍යානය පරිපූර්ණ වූයේ ප්‍රථම ආශ්වයාසී අද්භූත ධර්මය පරිපූර්ණ කෙරෙයි, ප්‍රථම ආශ්වයාසී අද්භූතධර්මය පරිපූර්ණ වූයේ ප්‍රථම අධිෂ්ඨානය පූර්ව, ප්‍රථම අධිෂ්ඨානය පරිපූර්ණ වූයේ ඡන්දසමාධිය පූර්ව, ඡන්දසමාධිය පිරුණේ ඉන්ද්‍රියසංවරය පූර්ව, ඉන්ද්‍රියසංවරය පිරුණේ ප්‍රථම චෛත්‍රි අප්‍රාමාණ්‍යය පරිපූර්ණ කෙරෙයි. මෙසේ සබ්බනිස්සග්ගය දක්වා සතරවැනි අප්‍රාමාණ්‍යය පරිපූර්ණ කෙරේ.

එහි ප්‍රථම ප්‍රතිපද යැ ප්‍රථමධ්‍යාන යැ පළමුවන සතිපට්ඨාන යැ ප්‍රථම විහාර යැ ප්‍රථම අප්‍රාමාණ්‍ය යැ ප්‍රථම ආශ්වයාසී අද්භූතධර්ම යැ ත්‍යාගාධිෂ්ඨාන යැ ඡන්දසමාධි යැ ඉන්ද්‍රිය සංවර යැ චෛත්‍රිඅප්‍රාමාණ්‍ය යැ යන මේ පළමුවන දිසාව යැ.

ද්විතීය ප්‍රතිපද යැ ද්විතීයධ්‍යාන යැ දෙවැනි සතිපට්ඨාන යැ ද්විතීය විහාර යැ දෙවැනි සමාක්ෂ්‍යාධ්‍යාන යැ දෙවැනි ආශ්වයාසී අද්භූතධර්ම යැ ත්‍යාගාධිෂ්ඨාන යැ චිත්තසමාධි යැ (ඉද්ධිපාදසංඛ්‍යාත) තපස යැ කරුණ අප්‍රාමාණ්‍ය යැ යන මේ දෙවැනි දිසාව යැ.

තෘතීය ප්‍රතිපද යැ තෘතීයධ්‍යාන යැ තෙවැනි සතිපට්ඨාන යැ තෙවැනි විහාර යැ තෙවැනි සමාක්ෂ්‍යාධ්‍යාන යැ තෙවැනි ආශ්වයාසී අද්භූතධර්ම යැ ප්‍රඥාධිෂ්ඨාන යැ වියාසමාධි යැ බොධ්‍යාධ්‍යයෝ යැ මුද්ධා අප්‍රාමාණ්‍ය යැ යන මේ තෙවැනි දිසාව යැ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

චතුර්ථා ව පටිපදා' චතුර්ථා ක්ෂාණං චතුර්ථා ව සතිපට්ඨානං
චතුර්ථා ව විභාජනං චතුර්ථා ව සම්මප්පධානං චතුර්ථා ව අච්ඡරියං
අබ්බුතො ධම්මො උපසමාග්ගිකානං ව විමංසාසමාග්ගි ව සබ්බනිසසංගො
ව උපෙක්ඛා අපමාණං ව අයං චතුර්ථා' දිසා ඉමාසං චතස්සන්තං
දසානං ආලොකනා. අයං වුට්ඨති දිසාලොකනො නාම නයො.

තත්ථායං යොජනා : චතතාරො ව අභාරා, චතතාරෙ ව පටිපදා,
චතතාරො ව විපල්ලාසා, චතතාරො ව සතිපට්ඨානා, චතතාරි ව
උපාදනාති, චතතාරි ව ක්ෂාණාති, චතතාරො ව යොගා, විභාරා ව,
ගන්තා ව, සම්මප්පධානා ව, ආසවා ව අච්ඡරියා අබ්බුතා ධම්මා ව,
ඛසා ව, අග්ගිකානාති ව, සල්ලා ව, සමාධියො, විඤ්ඤාණධර්මිකියො,
චතතාරො ව සුඛසාගියා ධම්මා, චතතාරි ව අගතිගමනාති, චතතාරි ව
අපමාණාති ඉති කුසල්ලාකුසල්ලානං පටිපක්ඛවසෙන යොජනා. අයං
වුට්ඨති දිසාලොකනො නයො.

තස්ස චතතාරි සාමඤ්ඤඵලාති පරියොසොනං යො ව ධම්මො
කුසල්ලාකුසල්ලාතිඤ්ඤෙ පථමො දිසාතිඤ්ඤෙසො ඉමස්ස සොනාපතතිඵලං
පරියොසානං, දුතීයං සකදගාමිඵලං, තතීයං අනාගාමිඵලං, චතුර්ථං
අරහත්තඵලං.

තත්ථ කතමො නිපුකම්මෙලො නයො : යෙ ව දුක්ඛාය පටිපදාය
දකුභිඤ්ඤාය ඩිප්පාභිඤ්ඤාය ව නියන්තති ථො පුග්ගලා, යෙ ව සුඛාය
පටිපදාය දකුභිඤ්ඤාය ඩිප්පාභිඤ්ඤාය ව නියන්තති ථො පුග්ගලා.

ඉමෙසං චතුර්තං පුග්ගලානං යො පුග්ගලො සුඛාය පටිපදාය
දකුභිඤ්ඤාය නියන්තති, යො ව පුග්ගලො දුක්ඛාය පටිපදාය ඩිප්පා-
භිඤ්ඤාය නියන්තති, ඉමෙ ථො පුග්ගලා භවන්ති. තත්ථ යො සුඛාය
පටිපදාය ඩිප්පාභිඤ්ඤාය නියන්තති, අයං උග්ගචිතඤ්ඤා, යො පච්ඡමො
පුග්ගලො සාධාරණො, අයං විපඤ්ඤිතඤ්ඤා 'යො පුග්ගලො දුක්ඛාය
පටිපදාය දකුභිඤ්ඤාය නියන්තති, අයං නෙයෙසා. ඉමෙ චතතාරො
භවන්ති නිඤ්ඤි භොහති. තත්ථ උග්ගචිතඤ්ඤාස්ස සමථිපුබ්බඛිතමා
විපස්සනා, නෙයෙස්ස විපස්සනාසුබ්බඛිතමො සමථො, විපඤ්ඤිතඤ්ඤාස්ස
සමථිවිපස්සනා සුගතඤ්ඤා.

උග්ගචිතඤ්ඤාස්ස මුදුකා දෙසනා, නෙයෙස්ස තිකම්මා දෙසනා,
විපඤ්ඤිතඤ්ඤාස්ස තිකම්මුදුකා දෙසනා.

උග්ගචිතඤ්ඤාස්ස අභිපඤ්ඤාසිකා, නෙයෙස්ස අභිච්ඡාසිකා,
විපඤ්ඤිතඤ්ඤාස්ස අභිසීලසිකා ඉති ඉමෙසා පුග්ගලානං චතුර්ථි
පටිපදාති නියන්තං.

තත්ථ අයං සංකිලෙසො : නිඤ්ඤි අකුසල්මුලාති, තයො ථස්සා,
තිස්සො වෙදනා, තයො උපවිචාරා, තයො සංකිලෙසා, තයො
විතක්කා, තයො පරිත්තා, නිඤ්ඤි සබ්බතලකම්මාති, තිස්සො
දුක්ඛතාති.

1. සුඛා ව පටිපදා ඩිප්පාභිඤ්ඤා - මජ්ඣිම, PTS.

2. චතුර්ථි - මජ්ඣිම, PTS.

චතුර්ථ ප්‍රතිපදාව යැ චතුර්ථධ්‍යාන යැ සතරවැනි සතිපට්ඨාන යැ සතරවැනි විහරණ යැ සතරවැනි සමාක්‍ර්මාන යැ සතරවැනි ආශ්වයා අද්භූතධර්ම යැ උපසමාධිස්ථාන යැ විමංසාසමාධි යැ සභිබ්බන්ධික යැ උපක්ෂා - අප්‍රාමාණ්‍ය යැ යන මේ සතරවැනි දිසාව යි, මේ සතර දිසාවන්ගේ අවලෝකනය යි. මේ දිසාවලාවනනය නමැයි කියනු ලැබේ.

එහි මේ යොජනා යැ : සතර ආභාරයෝ යැ සතර පටිපද යැ, සතර විපල්ලාසයෝ යැ සතර සතිපට්ඨානයෝ යැ, සතර උපාදානායෝ යැ සතර ධ්‍යානායෝ යැ, සතර යොගයෝ යැ සතර විහරණයෝ යැ, ග්‍රන්ථයෝ යැ සමාක්‍ර්මාන යෝ යැ, ආශ්‍රවයෝ යැ ආශ්වයා අද්භූතධර්මයෝ යැ, භිසයෝ යැ අධිෂ්ඨානායෝ යැ, ශල්‍යයෝ යැ සමාධිහු යැ, විඤ්ඤාණට්ඨිතිහු යැ සතර සුඛභාගිය ධර්මයෝ යැ, සතර අගතිගමනායෝ යැ සතර අප්‍රාමාණ්‍යයෝ යැ යි මෙසේ කුශලාකුශලයන්ට ප්‍රතිපක්ෂවර්ගයෙන් යොජනා යි. මේ දිසාවලාවනනය යි කියනු ලැබේ.

සතර ශ්‍රාවණාඵලයෝ ඒ නයයාගේ පයව්වසනය වෙයි. යම් ධර්මයෙක් කුශලාකුශල නිර්දේශයෙහි ප්‍රථම දිසානිර්දේශය වේ ද ප්‍රාත්තාපත්තිඵලය මේ නිර්දේශයාගේ පර්යව සානය වෙයි, දෙවැන්න සත්‍යදුගාඵ්ඵල යැ, තෙවැන්න අනාගාඵ්ඵල යැ, සතරවැන්න අර්හත්ඵල යි.

3. එහි තිප්‍රක්ඛලනය කවරෙ යැ : යම් කෙනෙක් දුඃඛප්‍රතිපත්තූති දන්ධාභිඤයෙන් ද කම්ප්‍රාභිඤයෙන් ද නියතාණය කෙරෙත් ද මේ පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙකි. යම් කෙනෙක් සුඛප්‍රතිපත්තූති දන්ධාභිඤයෙන් ද කම්ප්‍රාභිඤයෙන් ද නිර්යතාණය කෙරෙත් ද මේ පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙකි.

මේ සතර පුද්ගලයන් අතුරෙන් යම් පුද්ගලයෙක් සුඛ ප්‍රතිපත්තූති දන්ධාභිඤයෙන් නියතාණය කෙරේ ද යම් පුද්ගලයෙකුත් දුඃඛප්‍රතිපත්තූති කම්ප්‍රාභිඤයෙන් නිර්යතාණය කෙරේ ද මොහු පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් වෙති. එහි යමෙක් සුඛප්‍රතිපත්තූති කම්ප්‍රාභිඤයෙන් නික්මැයේ ද මේ තෙම උද්ඝට්ඨක යැ, සාධාරණ වූ යම් පශ්චිම පුද්ගලයෙක් වේ ද මේ විපඤ්චික යැ, යම් පුද්ගලයෙක් දුඃඛප්‍රතිපත්තූති දන්ධාභිඤයෙන් නික්මැයේ ද මේ තෙම නෙයා යැ. මොහු සතරදෙනෙක් වැ තිදෙනෙක් වෙති. එහි උද්ඝට්ඨකයාට සමථපූර්වභිගම වූ විදර්ශනාව වෙයි, නෙයාපුද්ගලයාහට විදර්ශනාපූර්වභිගම සමථය වෙයි. විපඤ්චිකයාහට සමථ විදර්ශනා දෙක යුගතද්ධ වූවාහු වෙත්.

උද්ඝට්ඨක පුද්ගලහට මාදු වූ දේශනාව වෙයි, නෙයාපුද්ගලහට තියුණු දේශනාව වෙයි, විපඤ්චිකයාහට තියුණු මාදු දේශනාව වේ.

උද්ඝට්ඨකයාහට අධිප්‍රඤ්ඡික්ෂා යැ, නෙයාපුද්ගලහට අධිවිත්තශික්ෂා යැ, විපඤ්චික පුද්ගලහට අධිශීලශික්ෂා යි. මෙසේ සතර ප්‍රතිපදයෙන් මේ පුද්ගලයන්ගේ නිර්යාණය වේ.

එහි මේ සංකිලෙස යැ : තුන් අකුශලමූලයෝ යැ තුන් ස්පර්ශයෝ යැ තුන් වේදනා යැ තුන් උපවිචාරයෝ යැ තුන් සංක්ලෙශයෝ යැ තුන් විතර්කයෝ යැ තුන් පරිදහයෝ යැ තුන් සංවත ලක්ෂණයෝ යැ තුන් දුඛතා යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

නිඤ් අකුසලමූලානීති : ලොභො අකුසලමූලං, දොසො අකුසල මූලං මොහො අකුසලමූලං. තයො එඤ්ඤාති : සුඛවේදනීයො එඤ්ඤා, දුක්ඛවේදනීයො එඤ්ඤා, අදුක්ඛමසුඛවේදනීයො එඤ්ඤා, තිඤ්ඤා වේදනාති : සුඛා වේදනා, දුක්ඛා වේදනා, අදුක්ඛමසුඛා වේදනා. තයො උපච්චාරාති : සොමනස්සොපච්චාරො, දොමනස්සොපච්චාරො, උපෙක්ඛා පච්චාරො. තයො සංකිලෙසාති ; රාගො, දොසො, මොහො. තයො විතක්ඛාති : කාමවිතක්ඛො ව්‍යාපාදවිතක්ඛො, විහිංසාවිතක්ඛො, තයො පරිලාභාති : රාගඡෝ, දොසඡෝ, මොහඡෝ පරිලාභො. නිඤ් සංඛිතලක්ඛණනීති : උප්පාදො, ඕඨි, වයො. තිඤ්ඤා දුක්ඛතාති : දුක්ඛදුක්ඛතා, විපරිණාමදුක්ඛතා, සංඛාරදුක්ඛතා.¹

තත්ථ ලොභො අකුසලමූලං කුතො සමුට්ඨිතං : තීව්‍රිං ආරම්භණං, මනාපිකං අමනාපිකං උපෙක්ඛාථානිතං ච. තත්ථ මනාපිකෙන ආරම්භණෙන ලොභො අකුසලමූලං සමුට්ඨිතං. ඉති මනාපිකා ආරම්භණං සුඛවේදනීයො එඤ්ඤා, සුඛවේදනීයං එඤ්ඤා පච්චි උප්පජ්ජතෙ සුඛවේදනා, සුඛවේදනං පච්චි උප්පජ්ජතෙ සොමනස්ස- පච්චාරො, සොමනස්සපච්චාරං පච්චි උප්පජ්ජතෙ රාගො රාගං පච්චි උප්පජ්ජතෙ කාමවිතක්ඛො, කාමවිතක්ඛං. පච්චි උප්පජ්ජතෙ රාගඡෝ පරිලාභො, රාගඡං පරිලාභං පච්චි උප්පජ්ජතෙ උප්පාදො සංඛිතලක්ඛණො, උප්පාදං සංඛිතලක්ඛණං පච්චි උප්පජ්ජතෙ විපරිණාමදුක්ඛතා.

දොසො අකුසලමූලං කුතො සමුට්ඨිතං : අමනාපිකෙන ආරම්භණෙන දොසො අකුසලමූලං සමුට්ඨිතං, ඉති අමනාපිකා ආරම්භණං දුක්ඛවේද- නීයො එඤ්ඤා, දුක්ඛවේදනීයං එඤ්ඤා පච්චි උප්පජ්ජතෙ දුක්ඛවේදනා දුක්ඛවේදනං පච්චි උප්පජ්ජතෙ දොමනස්සපච්චාරො, දොමනස්සපච්චාරං පච්චි උප්පජ්ජතෙ දොසො, දොසං පච්චි උප්පජ්ජතෙ ව්‍යාපාද විතක්ඛො, ව්‍යාපාදවිතක්ඛං පච්චි උප්පජ්ජතෙ දොසඡෝ පරිලාභො, දොසඡං පරිලාභං පච්චි උප්පජ්ජතෙ ඕඨස්ස අඤ්ඤාපිතං සංඛිත- ලක්ඛණං, ඕඨස්ස අඤ්ඤාපිතං සංඛිතලක්ඛණං පච්චි උප්පජ්ජතෙ දුක්ඛදුක්ඛතා.²

මොහො අකුසලමූලං කුතො සමුට්ඨිතං : උපෙක්ඛාථානීයෙන ආරම්භණෙන මොහො අකුසලමූලං සමුට්ඨිතං, ඉති උපෙක්ඛාථානියා ආරම්භණං අදුක්ඛමසුඛවේදනීයො එඤ්ඤා, අදුක්ඛමසුඛවේදනීයං එඤ්ඤා පච්චි උප්පජ්ජතෙ අදුක්ඛමසුඛා වේදනා, අදුක්ඛමසුඛා වේදනං පච්චි උප්පජ්ජතෙ උපෙක්ඛපච්චාරො, උපෙක්ඛපච්චාරං පච්චි උප්පජ්ජතෙ මොහො, මොහං පච්චි උප්පජ්ජතෙ විහිංසාවිතක්ඛො, විහිංසාවිතක්ඛං පච්චි උප්පජ්ජතෙ මොහඡෝ පරිලාභො, මොහඡං පරිලාභං පච්චි උප්පජ්ජතෙ වයො සංඛිතලක්ඛණං, වයං සංඛිත- ලක්ඛණං, පච්චි උප්පජ්ජතෙ සංඛාරදුක්ඛතා, ඉති අයං තිණණං කිලෙසානං තිද්දෙසො. අයං වුච්චිතෙ අකුසලපකෙඛි³ තිපුක්ඛලො තයො.

1. සංඛිතදුක්ඛතා - මජ්ඣං, PTS.
2. දුක්ඛදුක්ඛතා වේදනා - මජ්ඣං, PTS.
3. සංඛිත - මජ්ඣං, PTS.
4. කුසලපකෙඛි - මජ්ඣං, PTS.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තුන් අකුශලමූල යනු : ලොභඅකුශලමූල යැ ද්වේෂඅකුශලමූල යැ මොහඅකුශල මූල යි. තුන් ස්පර්ශ යනු : සුඛවේදනීය ස්පර්ශ යැ දුඃඛවේදනීය ස්පර්ශ යැ අදුක්ඛම සුඛවේදනීය ස්පර්ශ යි. තුන් වේදනා යනු : සුඛවේදනා යැ දුක්ඛවේදනා යැ අදුක්ඛම-සුඛවේදනා යි. තුන් උපවිචාර යනු : සොමනස්ස - උපවිචාර යැ දෙමනස්ස - උප විචාර යැ උපෙක්ඛා - උපවිචාර යි. තුන් සංකිලෙස යනු : රාග යැ දෙස යැ මොහ යි. තුන් විතර්ක යනු : කාමවිතර්ක යැ ව්‍යාපාදවිතර්ක යැ විභිංසා විතර්ක යි. තුන් පරිද්‍රව්‍ය යනු : රාගජ ද්වේෂජ මොහජ - පරිද්‍රව්‍ය යි. තුන් සංඛත ලක්ෂණ යනු : උත්පාද යැ ස්ථිති යැ ව්‍යාය යයි. තුන් දුඃඛතා යනු : දුක්ඛදුක්ඛතා යැ විපරිණාමදුක්ඛතා යැ සංඛාර දුක්ඛතා යි.

එහි ලොභඅකුශලමූලය කොයින් උපන්නේ ද යත් : ආලම්බනය ත්‍රිවිධ යැ : මනාපික යැ අමනාපික යැ උපෙක්ෂාස්ථානීයද යි. එහි මනාපික ආලම්බනයෙන් ලොභ අකුශලමූලය උපදී, මෙසේ මනාපික වූ ආලම්බනයෙන් සුඛවේදනීය ස්පර්ශය වෙයි, සුඛවේදනීය පහස නිසා සුඛවේදනාව උපදී, සුඛවේදනාව නිසා සොමනස්සුපවිචාරය උපදී. සොමනස්සුපවිචාරය නිසා රාගය උපදී. රාගය නිසා කාමවිතර්කය උපදී. කාම විතර්කය නිසා රාගජපරිද්‍රව්‍ය උපදී. රාගජපරිද්‍රව්‍ය නිසා උත්පාද සංඛතලක්ෂණය උපදී. උත්පාදසංඛතලක්ෂණය නිසා විපරිණාමදුක්ඛතාව උපදී.

ද්වේෂඅකුශලමූලය කොයින් උපත යත් : අමනාපික වූ ආලම්බනයෙන් දෙසඅකුශල මූලය උපත, මෙසේ අමනාපික වූ ආලම්බනයෙන් දුක්ඛවේදනීය පහස වෙයි, දුක්ඛ වේදනීය එස්සය නිසා දුක්ඛවේදනාව උපදී, දුක්ඛවේදනාව නිසා දෙමනස්සුපවිචාරය උපදී, දෙමනස්සුපවිචාරය නිසා ද්වේෂය උපදී, ද්වේෂය නිසා ව්‍යාපාදවිතර්කය උපදී, ව්‍යාපාදවිතර්කය නිසා ද්වේෂජ පරිද්‍රව්‍ය උපදී, ද්වේෂජ පරිද්‍රව්‍ය නිසා සිච්චිහුගේ අන්‍යාපාත්ව සංඛත ලක්ෂණය උපදී, සිච්චිහුගේ අන්‍යාපාත්ව සංඛත ලක්ෂණය නිසා දුක්ඛදුක්ඛතාව උපදී.

මොහඅකුශලමූලය කොයින් උපත යත් : උපෙක්ෂාස්ථානීය වූ ආලම්බනයෙන් මොහඅකුශලමූලය උපත, මෙසේ උපෙක්ෂාවට කාරණ වූ ආලම්බනයෙන් අදුක්ඛමසුඛ වේදනීය වූ එස්සය වෙයි, අදුක්ඛමසුඛවේදනීය එස්සය නිසා අදුක්ඛමසුඛවේදනාව උපදී, අදුක්ඛමසුඛවේදනාව නිසා උපෙක්ඛා - උපවිචාරය උපදී, උපෙක්ඛා - උපවිචාරය නිසා මොහය උපදී, මොහය නිසා විභිංසාවිතර්කය උපදී, විභිංසාවිතර්කය නිසා මොහජ පරිද්‍රව්‍ය උපදී, මොහජ පරිද්‍රව්‍ය නිසා වයසංඛතලක්ෂණය උපදී, වයසංඛත ලක්ෂණය නිසා සංඛාරදුක්ඛතාව උපදී. මෙසේ මේ තුන් ක්ලෙශයන්ගේ නිර්දේශ යි. මේ අකුශලපක්ෂයෙහි තිසුක්ඛල නය යි කියනු ලැබේ.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඉති නිශ්චිත අකුලමුද්‍රානි හ වහනාරි හ පඤ්චමානි, තයො ඵයානි : තිස්සො වෙදනා යාචි සඛ්ඛාරදුක්ඛතානි¹ යො කොච අකුලපතෙතො, සබ්බො සො තිසු අකුලමුද්‍රෙසු සමොභරති.

තත්ථ කතමො කුසලපතෙතො : නිශ්චිත කුසලමුද්‍රානි, තිස්සො පඤ්ඤා සුතමසි පඤ්ඤා චිත්තාමසි පඤ්ඤා භාවනාමසි පඤ්ඤා. තයො සමාධි : සචිතකතසච්චාරො, -පෙ- තිස්සො සික්ඛා : අභිසිලසික්ඛා : -පෙ- නිශ්චිතමානි : සමථනිමිත්තං පඤ්ඤානිමිත්තං උපෙක්ඛානිමිත්තං, තයො විතක්ඛා : නෙක්ඛමච්චිතකෙතො : -පෙ- අවිහිංසාවිතකෙතො, නිශ්චිත ඉන්ද්‍රියානි : අනඤ්ඤානඤ්ඤාසාමිතින්ද්‍රියනි (චිත්තාරො) තයො උපච්චාරො : නෙක්ඛමච්චිතාරො අව්‍යාපාදුපච්චාරො අවිහිංසුපච්චාරො. තිස්සො ඵසනා : කාමෙසනා, භවෙසනා, බ්‍රහ්මචරියෙසනා, තයො ඛක්ඛා : සිලකතකො සමාධිකතකො පඤ්ඤාකතකො.

තත්ථ යං අලොභො කුසලමුද්‍රං, තං සුතමසිපඤ්ඤං පරිපුරෙති, සුතමසි පඤ්ඤා පරිපුරු සචිතකතං සච්චාරං සමාධිං පරිපුරෙති, සචිතකෙතො සච්චාරො සමාධි පරිපුරෙණං අභිචිතතසික්ඛං පරිපුරෙති, අභිචිතතසික්ඛා පරිපුරෙණං සමථනිමිත්තං පරිපුරෙති, සමථනිමිත්තං පරිපුරෙණං නෙක්ඛමච්චිතකතං පරිපුරෙති, නෙක්ඛමච්චිතකෙතො පරිපුරෙණං අනඤ්ඤානඤ්ඤාසාමිතින්ද්‍රියං පරිපුරෙති, අනඤ්ඤානඤ්ඤාසාමිතින්ද්‍රියං පරිපුරෙණං නෙක්ඛමච්චිතාරං පරිපුරෙති, නෙක්ඛමච්චිතාරො පරිපුරෙණං කාමෙසනං පඡහති, කාමෙසනපහනං සමාධිකතකං පරිපුරෙති.

අදෙසො කුසලමුද්‍රං චිත්තාමසිපඤ්ඤං පරිපුරෙති, චිත්තාමසි පඤ්ඤා පරිපුරෙණං අචිතකතච්චාරමතතං සමාධිං පරිපුරෙති, අචිතකතච්චාරමතතො සමාධි පරිපුරෙණං අභිසිලසික්ඛං පරිපුරෙති, අභිසිලසික්ඛා පරිපුරෙණං උපෙක්ඛානිමිත්තං පරිපුරෙති, උපෙක්ඛානිමිත්තං පරිපුරෙණං අව්‍යාපාදචිතකතං පරිපුරෙති, අව්‍යාපාදචිතකෙතො පරිපුරෙණං අඤ්ඤාන්ද්‍රියං පරිපුරෙති, අඤ්ඤාන්ද්‍රියං පරිපුරෙණං අව්‍යාපාදුපච්චාරං පරිපුරෙති, අව්‍යාපාදුපච්චාරො පරිපුරෙණං, භවෙසනං පඡහති, භවෙසනපහනං සිලකතකං පරිපුරෙති.

අමොභො කුසලමුද්‍රං භාවනාමසිපඤ්ඤං පරිපුරෙති, භාවනාමසි පඤ්ඤා පරිපුරෙණං අචිතකතච්චාරං සමාධිං පරිපුරෙති, අචිතකෙතො අච්චාරො සමාධි පරිපුරෙණං අභිපඤ්ඤාසික්ඛං පරිපුරෙති, අභිපඤ්ඤාසික්ඛා පරිපුරෙණං පඤ්ඤානිමිත්තං පරිපුරෙති, පඤ්ඤානිමිත්තං පරිපුරෙණං අඤ්ඤානාචිතො ඉන්ද්‍රියං පරිපුරෙති, අඤ්ඤානාචිතො ඉන්ද්‍රියං පරිපුරෙණං අවිහිංසුපච්චාරං පරිපුරෙති, අවිහිංසුපච්චාරො පරිපුරෙණං, බ්‍රහ්මචරියෙසනං පරිපුරෙති, බ්‍රහ්මචරියෙසනා පරිපුරෙණං, පඤ්ඤාකතකං පරිපුරෙති.

ඉති ඉමෙ තයො ධම්මා කුසලපක්ඛිතා, සබ්බො කුසලා ධම්මා තිඨි තිකතිදෙදුසෙති නිද්දිසියහති, නිශ්චිත චිත්තාකතමුද්‍රානි තස්ස පරියොසානං. තත්ථ පඨමෙන අපඤ්චිතං² දුතියෙන සුඤ්ඤතං. තතියෙන අතිමිත්තං.³ අයං චුච්චති දුතියො තීප්‍රකල්පො නාම නයො.

1. සඛ්ඛාරදුක්ඛතා - මඡ්ඤං, PTS.
2. අපඤ්චිතෙන - PTS.
3. - හෙතෙ - PTS.

මෙසේ අකුලලමුලයෝ තිදෙනෙක් වෙති, සතරක් නොවේ පස්වැන්නෙකුත් නැති. 'තයෝ එස්සා' යනු : තුන් වෙදනා පටන් 'සධිබාර දුක්ඛතා' යනු දක්වා යම් කිසි අකුලලපක්ෂයෙක් වේ ද ඒ සියල්ල තුන් අකුලලමුලයන්හි සමාසරණය වේ.

එහි කුලලපක්ෂය කවරෙ යත් : කුලලමුලයෝ තිදෙනෙක් වෙති, සුතමයි පඤ්ඤා යැ වින්තාමයි පඤ්ඤා යැ භාවනාමයි පඤ්ඤා යැයි ප්‍රඥ තුනෙකි, සවිතක්කසවිචාර යැ සමාධි තුනෙකි, අධිසිලසිත්තා යැ ශික්ෂා තුනෙකි, සමට්ඨිමිත්ත යැ පග්ගනිමිත්ත යැ උපෙක්ඛානිමිත්ත යැයි නිමිති තුනෙකි, නෙක්ඛම්මවිතක්ක යැ අවිභිංසාවිතක්ක යැයි විතර්කයෝ තිදෙනෙක් වෙති. ඉන්ද්‍රියයෝ තිදෙනෙකි : අනඤ්ඤා තඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රිය යැයි (විස්තර වෙයි.) නෙක්ඛම්මවිචාර යැ අව්‍යාපාදුවිචාර යැ විභිංසුවිචාර යැයි උපවිචාරයෝ තිදෙනෙකි, කාමෙසනා භවොපනා ඩ්‍රව්චවරියෙසනා යි එසනා තුනෙකි, සිලක්ඛන්ධ යැ සමාධික්ඛන්ධ යැ පඤ්ඤාක්ඛන්ධ යැයි ස්කන්ධයෝ තිදෙනෙක් වෙත්.

එහි යම් අලොභකුලලමුලයෙක් වේ ද එය සුතමයි ප්‍රඥව පුරාලයි, සුතමයි පඤ්ඤව පරිපූර්ණ වුවා සවිතර්ක සවිචාරසමාධිය පුරයි. සවිතර්කසවිචාර සමාධිය පරිපූර්ණ වූයේ අධිවිත්ත ශික්ෂාව, පුරාලයි, අධිවිත්ත ශික්ෂාව පරිපූර්ණ වුවා සමට්ඨිමිත්ත පුරයි. සමට්ඨිමිත්ත පරිපූර්ණ වූයේ නෛෂ්ත්‍රමාවිතර්කය පුරයි. නෛෂ්ත්‍රමාවිතර්කය පරිපූර්ණ වූයේ අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රිය පුරයි. අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රිය පරිපූර්ණ වූයේ නෙක්ඛම්මවිචාරය පරිපූර්ණ කෙරෙයි. නෙක්ඛම්මවිචාරය පරිපූර්ණ වූයේ කාමෙසනාව දුරුකෙරෙයි, කාමෙසණප්‍රභාණය සමාධිස්කන්ධය පරිපූර්ණ කෙරෙයි.

අදෙසකුලලමුලය වින්තාමයි ප්‍රඥව පුරයි. වින්තාමයි ප්‍රඥව පරිපූර්ණ වුවා අවිතර්ක විචාරමාත්‍ර වූ සමාධිය පුරයි. අවිතර්කවිචාරමාත්‍ර සමාධිය පරිපූර්ණ වූයේ අධිශීලශික්ෂාව පුරයි. අධිශීලශික්ෂාව පරිපූර්ණ වුවා උපෙක්ඛානිමිත්ත පුරයි. උපෙක්ඛානිමිත්ත පරිපූර්ණ වූයේ අව්‍යාපාදවිතර්කය පුරයි. අව්‍යාපාදවිතර්කය පරිපූර්ණ වූයේ අඤ්ඤින්ද්‍රිය පුරයි. අඤ්ඤින්ද්‍රිය පරිපූර්ණ වූයේ අව්‍යාපාදවිචාරය පරිපූර්ණ කෙරෙයි. අව්‍යාපාදවිචාරය පරිපූර්ණ වූයේ භවෙසනා දුරුකෙරෙයි. භවෙසණප්‍රභාණය ශීලස්කන්ධය පරිපූර්ණ කෙරෙයි.

අමොහකුලලමුලය භාවනාමයි ප්‍රඥව පරිපූර්ණ කෙරෙයි. භාවනාමයි ප්‍රඥව පරිපූර්ණ වුවා අවිතර්ක අවිචාරසමාධිය පුරයි. අවිතර්ක අවිචාර සමාධිය පරිපූර්ණ වූයේ අධි ප්‍රඥශික්ෂාව පුරයි. අධිප්‍රඥශික්ෂාව පරිපූර්ණ වුවා ප්‍රග්ගනිමිත්ත පුරයි. ප්‍රග්ගනිමිත්ත පිරුණේ අඤ්ඤාතාවිත්ත පුරයි. අඤ්ඤාතාවිත්ත පරිපූර්ණ වූයේ අවිභිංසුවිචාරය පුරයි. අවිභිංසුවිචාරය පිරුණේ ඩ්‍රව්චවරියෙසනාව පුරයි. ඩ්‍රව්චවරියෙසනාව පරිපූර්ණ වුවා ප්‍රඥස්කන්ධය පරිපූර්ණ කෙරෙයි.

මෙසේ මේ තුන් ධර්මයෝ කුලලපක්ෂයෙහි වුවාහු යැ, සියලු කුලලධර්මයෝ තුන් වැදෑරුම් ත්‍රිකනිර්දේශයන්ගෙන් දක්වනු ලැබෙත්. තුන් විමොක්ෂමුඛයෝ ඔහුගේ පයච්චසානය යි. එහි පළමුවැන්නෙන් අප්පණ්ණික විමොක්ෂමුඛය වෙයි, දෙවැන්නෙන් සුඤ්ඤා යැ, තෙවැන්නෙන් අනිමිත්ත විමොක්ෂමුඛය වේ. මේ දෙවැනි තිපුක්ඛලනය නමැයි කියනු ලැබේ.

4. තත්ථ යෙ ඉමෙ¹ තයො පුග්ගලා : උග්ගච්ඡාදාදි විපකාදි විපකාදි නෙයොති. ඉමෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං යෙ ච ද්වේ² පුග්ගලා සුඛාය පටිපදාය ඛිට්ඨාභිඤ්ඤාය, සුඛාය පටිපදාය දකුභිඤ්ඤාය ච නිත්‍යනතී, තෙ දො පුග්ගලා. යෙ ච දො පුග්ගලා දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිට්ඨාභිඤ්ඤාය දුක්ඛාය පටිපදාය දකුභිඤ්ඤාය ච නිත්‍යනතී, ඉමෙ චතතාරො තෙන විසෙසෙන දො භවතී : දිට්ඨිවර්තො ච තණ්හාවර්තො ච. ඉමෙ චතතාරෙ භවිත්වා තයො භවතී, තයො භවිත්වා දො භවතී. ඉමෙසං දථිත්තං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො : අවිජ්ජා ච තණ්හා ච, අභිරික්ඛං ච අනොත්තප්පං ච, අසනී ච අසම්පජ්ඣාදො³ ච, නීවරණානි ච සංයෝජනානි ච, අජේඛාසානං ච අභිතිලෙසො ච, අභවකාරො ච මම්ඛකාරෙ ච, අසුඛායං ච දෙවච්ඡායං ච, කොසල්⁴ ච අයොතිසො ච මනසිකාරෙ, විචික්ඛිත්තං ච අභිජ්ඣා ච, අසඤ්ඤාමහවනං ච අසමාපතී ච.

තත්ථ අවිජ්ජා ච අභිරික්ඛං ච අසනී ච නීවරණානි ච අජේඛාසානං ච අභවකාරො ච අසුඛායං ච කොසල්⁴ ච විචික්ඛිත්තං ච අසඤ්ඤාමහවනං ච. අයං එකා දිසා.

තණ්හා ච අනොත්තප්පං ච අසම්පජ්ඣාදො ච සංයෝජනානි ච අභිතිලෙසො ච මම්ඛකාරො ච දෙවච්ඡායං ච අයොතිසො මනසිකාරො ච අභිජ්ඣා ච අසමාපතී ච. අයං දුතියා දිසා.

දසත්තං දුක්ඛානං දස පදානි පථමානි කාතබ්බානි. සබ්බිතෙන අත්ථං ඤාපෙනානි පටිපකෙව කණ්හපක්ඛණං සබ්බෙසං දුක්ඛානං දස පදානි දුතියකානි. අයං දුතියා දිසා.

ඉති අකුසලානං ධම්මානං දුක්ඛනිද්දොසො, අයං සමුදයො. සංතං ධම්මං අජ්ඣාචසති නාමං ච රූපං ච ඉදං දුක්ඛං. ඉති අයං ච සමුදයො, ඉදං ච දුක්ඛං ඉමානි දො සම්මානි දුක්ඛං ච සමුදයො ච. නිද්දොසං ච සංතං පථමනිද්දොසො.

තත්ථ කතමො කුසලපකෙඛා : සමථො ච විපස්සනා ච, විජ්ජා ච වරණං ච, සනී ච සම්පජ්ඣාදො ච, හිරි වා ඔත්තප්පං ච අභවකාරප්පානං ච මම්ඛකාරප්පානං ච, සම්මාචායාමො ච යොතිසො ච මනසිකාරො, සම්මාසනී ච සම්මාසමාධි ච, පඤ්ඤා ච නිබ්බිදා ච, සමාපතී ච සඤ්ඤාමහවනං⁴ ච, සොමනස්සං ච ධම්මානුධම්මපටිපතතී ච.

තත්ථ සමථො ච විජ්ජා ච සනී ච හිරි ච අභවකාරප්පානං ච සම්මාචායාමො ච සම්මාසනී ච පඤ්ඤා ච සමාපතී ච සොමනස්සං ච ඉමෙ ධම්මා එකා දිසා.

විපස්සනා ච වරණං ච සම්පජ්ඣාදො ච ඔත්තප්පං ච මම්ඛකාරප්පානං ච යොතිසො මනසිකාරො ච සම්මාසමාධි ච නිබ්බිදා ච සඤ්ඤාමහවනං ච ධම්මානුධම්මපටිපතතී ච අයං දුතියා දිසා. ඉති කුසලපකෙඛා ච අකුසලපකෙඛා ච නිද්දොසං ච සංතං පථමනිද්දොසො ච සංතං ච සොමනස්සං දිසා.

1. යො ඉමෙ - PTS.	3 හිරි ව - මජ්ඣං, PTS.
2. යෙ ච ඉමෙ - PTS.	4. සඤ්ඤාමහවනං - මජ්ඣං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

4. එහි උග්‍රස්ථිතඤ්ඤා යැ විපඤ්චිතඤ්ඤා යැ තොයා යැ යන යම් මේ තුන් පුද්ගල කෙනෙක් වෙත් ද, මේ තුන් පුද්ගලයන් අතුරෙන් යම් පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් සුඛප්‍රතිපත් ඇති ක්ෂිප්‍රාභිඤයෙන් ද, සුඛප්‍රතිපත් ඇති දන්ධාභිඤයෙන් ද නිර්යාණය කෙරෙත් ද ඔහු පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙකි, යම් පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් දුඃඛප්‍රතිපත් ඇති ක්ෂිප්‍රාභිඤයෙන් ද දුඃඛප්‍රතිපත් ඇති දන්ධාභිඤයෙන් ද නික්මැයෙත් ද මේ සතරදෙනා එකී විශෙෂය භේතු කොටගෙන දිව්සිවරිත ද තණ්හාවරිත දැයි දෙදෙනෙක් වෙති. මොහු සතරදෙනෙක් වී තිදෙනෙක් වෙති, තිදෙනෙක් වී දෙදෙනෙක් වෙත්. මේ පුද්ගලයන් දෙදෙනාගේ මේ සංක්මලය යැ : අච්ඡා තණ්හා ද, අභිරික අනොත්තප්ප ද, අසති අසම්පජ්ඤ ද, නිවරණ සංයොජනයෝ ද, අප්පොසාන අභිනිවේශ ද, අභංකාර මමංකාර ද, අස්සද්ධිය දෙව්වස්සතා ද, කොසජ්ජ අයොනිසො මනයිකාර ද, විචිකිට්ඨා අභිජ්ඣා ද, අසද්ධම්මසවන අසමාපත්ති ද යන මොහු යි.

එහි අවිද්‍යා යැ අභිරික යැ අසති යැ නිවරණ යැ අධ්‍යාවසාන යැ අභංකාර යැ අස්සද්ධිය යැ කොෂිද්‍යා යැ විචිකිත්සා යැ අසද්ධර්මශ්‍රවණ යැ යන මේ එක් දිශායෙකි.

තෘෂ්ණා යැ අනොත්තප්ප යැ අසම්පජ්ඤ යැ සංයොජන යැ අභිනිවේශ යැ මමංකාර යැ දුර්වචිතා යැ අයොනිසොමනයිකාර යැ අභිධ්‍යා යැ අසමාපත්ති යැ යන මේ දෙවැනි දිශාව යි.

දසවිධ දුක්ඛයන් අතුරෙහි පළමුවන දසපදයෝ කියැයුත්තාහ, (සංඛිත්තෙන අත්ථං ඤාපෙත්ති පටිපත්තේ කණ්ඩපත්තස්ස ?) සියලු දුක්ඛයන්ගේ යම් දෙවැනි දසපදයෝ වෙත් ද, මේ දෙවැනි දිශාව යි.

මෙසේ අකුශලධර්මයන්ගේ දුඃඛනිර්දේශය වෙයි. මේ සමුදය යැ. නාමයත් රූපයත් යම් ධර්මයෙක්හි පිටිසැගෙන සිටී ද, මේ දුක් යැ. මෙසේ මේ සමුදය ද, මේ දුක් ද වෙයි. මොහු දුක්ඛ යැ සමුදය යැ යන සත්‍යයෝ දෙදෙනා වෙත්. නන්දියාවච්චනයාගේ ප්‍රථම නිර්දේශ යි.

එහි කුශලපක්ෂය කවරෙ යත් : සමථ යැ විදර්ශනා යැ විද්‍යා යැ චරණ යැ ස්මෘතී යැ සම්ප්‍රත්‍යා යැ හිටි යැ ඕත්තප්ප යැ අභංකාරප්‍රභාණ යැ මමංකාරප්‍රභාණ යැ සම්මා වායාම යැ යොනිසො මනයිකාර යැ සම්මාසනී යැ සම්මාසමාධි යැ ප්‍රඥා-යැ නිබ්බිද යැ සමාපත්ති යැ සද්ධර්මශ්‍රවණ යැ සෞමනසා යැ ධර්මානුධර්මප්‍රතිපත්ති ද වේ.

එහි සමථ යැ විද්‍යා යැ සනී යැ හිටි යැ අභංකාරප්‍රභාණ යැ සමාග්චාරායාම යැ සමාත් ස්මෘතී යැ ප්‍රඥා යැ සමාපත්ති යැ සෞමනසා යැ යන මේ ධර්මයෝ එක් දිශායෙකි.

විදර්ශනා යැ චරණ යැ සම්ප්‍රත්‍යා යැ ඕත්තප්ප යැ මමංකාරප්‍රභාණ යැ යොනිසොමනයිකාර යැ සමාත්සමාධි යැ නිබ්බිද යැ සද්ධර්මශ්‍රවණ යැ ධර්මානුධර්මප්‍රතිපත්ති යැ යන මේ දෙවැනි දිශාව යැ. මෙසේ කුශලපක්ෂයෙහි ද අකුශලපක්ෂයෙහි ද නන්දියාවච්චනයාගේ සතර දිශාවෝ වෙත්.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තාසු යානි අකුසලපක්කයා පරමානි පදනි අකුසලානි කුසලෙහි පහානං ගව්ඡන්ති, තානි කුසලපක්කෙ දුතියෙහි දුතියෙහි පදෙහි පහානං ගව්ඡන්ති. තෙසං පහානා රාගවීරාදා වෙතොවිච්ඡන්ති, යානි අකුසලපක්කයා දුතියානි අකුසලපදනි පහානං ගව්ඡන්ති, තානි කුසලපක්කයා පරමමිති පදෙහි පහානං ගව්ඡන්ති. තෙසං පහානා අවිජ්ජාචාරාදා පඤ්ඤවිච්ඡන්ති පරියොසානං. ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං පරමො නයො සිහවිකක්ඛිත්‍රිතො නාම.

5. අට්ඨ පදනි චත්තාරි ච කුසලානි චත්තාරි ච අකුසලානි ඉමානි අට්ඨ පදනි මූලපදනි, අත්තයෙන දුතියො තීප්‍රක්කලො. තො ජ්ඣි ධම්මෙහි තෙති, කුසලමූලානි ච තෙති, අකුසලමූලානි ච. ඉති ඉමානි ජ පදනි පූර්විකානි ච අට්ඨ මූලපදනි ඉමානි වුද්දස පදනි අට්ඨාරසන්නං මූලපදනං. තත්ථ යො පට්ඨමකො, නයො නන්දියාවට්ටො, සො චතුසි ධම්මෙහි තෙති අවිජ්ජාය ච තණ්හාය ච සමපේන ච විපස්සනාය ච. ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා, ඉමානි අට්ඨාරස මූලපදනි තීප්‍ර නයෙසු තිද්ධිමානි.

තත්ථ යානි නව පදනි කුසලානි, තත්ථ සබ්බං කුසලං සමොසරති. තෙසං ච නවත්තං පදනං චත්තාරි පදනි සිහවිකක්ඛිත්‍රිතනයෙ තිණ්ණී තීප්‍රක්කලෙ ථෙ නන්දියාවට්ටො. කුසලයා පක්ඛා. තත්ථ යානි නව පදනි කුසලානි තත්ථ සබ්බං කුසලං සුජ්ජති. තත්ථ සිහවිකක්ඛිත්‍රිතෙ නයෙ චත්තාරි පදනි, තිණ්ණී තීප්‍රක්කලෙ, ථෙ නන්දියාවට්ටො. ඉමානි නව පදනි කුසලානි තිද්ධිමානි.

තත්ථ යානි නන්දියාවට්ටො නයෙ චත්තාරි පදනි, තත්ථ අට්ඨාරස මූලපදනි, සමොසරන්ති, යථා කථං : සමපේ ච අලොභො ච අද්දෙසො ච අසුභසඤ්ඤා ච දුක්ඛසඤ්ඤා ච ඉමානි කුසලපක්කෙ පඤ්ඤා පදනි සමථං භජන්ති. විපස්සනා ච අමොහො ච අනිච්චසඤ්ඤා ච අනත්තසඤ්ඤා ච ඉමානි චත්තාරි පදනි විපස්සනං භජන්ති. ඉමානි නව පදනි කුසලානි ද්විසු පදෙසු යොජ්ජන්ති.

තත්ථ අකුසලපක්කෙ නවත්තං අකුසලපදනං යා ච තණ්හා යො ච ලොභො යො ච ද්දෙසො යා ච සුභසඤ්ඤා යා ච සුඛසඤ්ඤා, ඉමානි පඤ්ඤා පදනි තණ්හා භජන්ති. යා ච අවිජ්ජා යො ච මොහො යා ච නිච්චසඤ්ඤා යා ච අනත්තසඤ්ඤා, ඉමානි චත්තාරි පදනි අවිජ්ජා භජන්ති. එතානි නව පදනි අකුසලානි සුභසිත්තානි. ඉති තයො නයා එකං නයං න පට්ඨමා. එවං අට්ඨාරස මූලපදනි නන්දියාවට්ටනයෙ තිද්ධිසිතබ්බාති.

6. කථං අට්ඨාරස මූලපදනි තීප්‍රක්කලෙ නයෙ සුජ්ජන්ති : නවත්තං පදනං කුසලානං විපස්සනා ච අමොහො ච අනිච්චසඤ්ඤා ච අනත්තසඤ්ඤා ච ඉමානි චත්තාරි පදනි. අමොහො (?) ච සමපේ ච අලොභො ච අසුභසඤ්ඤා ච ඉමානි චත්තාරි පදනි. ලොභො ච ද්දෙසො ච එවං ඉමානි නව පදනි තීප්‍ර කුසලෙසු යොජ්ජන්ති.

තත්ථ නවත්තං පදනං අකුසලානං තණ්හා ච ලොභො ච සුභසඤ්ඤා ච සුඛසඤ්ඤා ච ඉමානි චත්තාරි පදනි ලොභො අකුසලමූලානං.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

ඔවුන් කෙරෙහි අකුශලපක්ෂයාගේ යම් පළමුවැනි අකුශලපදකෙනෙක් කුශලයන්ගෙන් ප්‍රභාණයට යෙන් ද, ඔහු කුශලපක්ෂයෙහි දෙවැනි දෙවැනි පදයන්ගෙන් ප්‍රභාණයට යෙහි, ඔවුන්ගේ ප්‍රභාණයෙන් රාගචරාගවෙතොව්මුත්තිය වේ. අකුශලපක්ෂයාගේ යම් දෙවැනි අකුශල පදකෙනෙක් ප්‍රභාණයට යෙන් ද, ඔවුන්ගේ ප්‍රභාණයෙන් අවිද්‍යාවිරාගපඤ්ඤා විමුත්තිය පයඛිට්ඨානාය වේ. මේ තුන් නය සිහවික්කිළිත නම් පළමුවැනි නය යි.

5. කුශලපද සතරක් ද අකුශලපද සතරක් දැයි පද අටක් වෙති. මේ අට පදයෝ මූලපද වෙත්. අර්ථනය වීසින් දෙවැනි වූයේ තිපුක්ඛල නය යැ, එය ධර්ම සයනින් කුශලමූලයන් ද අකුශලමූලයන් ද පමුණුවයි. මෙසේ මේ ඡවපදයෝ ද පළමු කී අෂ්ටමූල පදයෝ ද යන මේ කුසුස් පදයෝ අටළොස් මූලපදයන් අතුරෙහි වෙති. එහි පශ්චිම වූ යම් නන්දිවට්ටනායෙක් වේ ද එය අවිද්‍යා තෘෂ්ණා සමථ විදර්ශනා යන සතර ධර්මයෙන් නයනය කෙරෙයි. මේ සතර ධර්මයෝ යැ, මේ අටළොස් මූලපදයෝ තුන් නයෙහි දක්වන ලද්දහු යි.

එහි යම් කුශල නවපදකෙනෙක් වෙත් ද එහි සියලු කුශලය බැසගනී. ඒ නවපදයන් අතුරෙහිද සතර පදයෙක් සිහවික්කිළිතනායෙහි යැ, තිපුක්ඛලයෙහි පද තුනෙකි, නන්දියා වට්ටයෙහි පද දෙකෙකි. මේ කුශල නව පදයෝ දක්වනලද්දහුය.

එහි නන්දියාවට්ටනායෙහි යම් සතර පදකෙනෙක් වෙත් ද, එහි අටළොස් මූලපදයෝ මුළුවෙති, කිසෙයැ යත් : සමථ යැ අලෝභ යැ අද්‍යෙය යැ අසුභසඤ්ඤා යැ දුක්ඛසඤ්ඤා යැ යන මේ කුශලපක්ෂයෙහි පඤ්චපදයෝ සමථය භරතය කෙරෙහි. විපස්සනා යැ අමොහ යැ අනිව්චසඤ්ඤා යැ අනත්තසඤ්ඤා යැ යන මේ සතරපදයෝ විදර්ශනාව බෙජෙති. මේ කුසල නවපදයෝ (සමථ විපස්සනා යන) දෙපදයෙහි යොදන ලද්දහුය.

එහි අකුශලපක්ෂයෙහි නව අකුශලපදයන් අතුරෙන් තණ්හා යැ ලෝභ යැ ද්‍යෙය යැ සුභසඤ්ඤා යැ සුඛසඤ්ඤා යැ යන මේ පස් පදයෝ තෘෂ්ණාව බෙජෙති. අච්ඡරා යැ මොහ යැ නිව්චසඤ්ඤා යැ අත්තසඤ්ඤා යැ යන මේ සතර පදයෝ අවිද්‍යාව බෙජෙති. තෙල අකුශල නවපදයෝ ඉතා සංක්ෂිප්ත කරනලද්දහු යැ. මෙසේ තුන් නය එක් නයකට පිවිසියාහු යි. මෙසේ අටළොස් මූලපදයෝ නන්දියාවට්ටනායෙහි ලා දක්වාලියැ යුත්තාහු යි.

6. අටළොස් මූලපදයෝ තිපුක්ඛලනායෙහි කිසෙයින් යෙදෙහි යත් : කුශල නවපදයන් අතුරෙහි විපස්සනා යැ අමොහ යැ අනිව්චසඤ්ඤා යැ අනත්තසඤ්ඤා යැ යන මේ සතර පදයෝ ද, අමොහ යැ (?) සමථ යැ අලෝභ යැ අසුභසඤ්ඤා යැ යන මේ සතර (?) පදයෝ ද ලෝභය ද ද්‍යෙය දැයි මෙසේ මේ නවපදයෝ කුශලත්‍රයෙහි යෙදියැයුත්තාහු යැ.

එහි අකුශල නවපදයන් අතුරෙන් තණ්හා යැ ලෝභ යැ සුභසඤ්ඤා යැ සුඛසඤ්ඤා යැ යන මේ සතර පදයෝ ලෝභඅකුශලමූල යැ, ආච්ඡරා යැ මොහ යැ නිව්චසඤ්ඤා යැ

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

අවිජ්ජා ව මොහො ව නිව්විතඤ්ඤා ව අත්තඤ්ඤා ව අයං මොහො, දෙසො¹ අයං දෙසො. යෙ ව ඉමානි නව පදානි තිස්ස අකුසලෙසු යොජිතානි එවං අධාරක මූලපදානි, කුසලෙසු ව යොජේති: තිස්සකලෙහ නගෙහ නිද්දිසිතබ්බානි.

කථං අධාරක මූලපදානි සිහවිකක්ඛිත්‍රිතෙ නගෙ සුජ්ජනනි: තණ්හා ව සුභතඤ්ඤා ව අයං පථමො විපල්ලාසො. ලොභො ව සුඛතඤ්ඤා ව අයං දුතියො විපල්ලාසො. අවිජ්ජා ව නිව්විතඤ්ඤා ව අයං තතියො විපල්ලාසො. මොහො ව අත්තතඤ්ඤා ව අයං චතුත්තො විපල්ලාසො. ඉති නව පදානි අකුසලමූලානි චතුසු පදෙසු යොජිතානි.

තත්ථ නවතතං මූලපදනං කුසලානං සමථො ව අසුභතඤ්ඤා ව ඉදං පථමං සතීපට්ඨානං. අලොභො ව දුක්ඛතඤ්ඤා ව ඉදං දුතියං සතීපට්ඨානං. විපසන්නා ව අනිව්විතඤ්ඤා ව, ඉදං තතියං සතීපට්ඨානං. අමොහො ව අත්තතඤ්ඤා ව ඉදං චතුත්තං සතීපට්ඨානං. ඉමානි අධාරක මූලපදානි සිහවිකක්ඛිත්‍රිතයං අනුපවිට්ඨානි.

ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං යා භූමි² යො රාගො ව යො දෙසො ව එකං නගං පටිපතී. එකස්ස නගස්ස අකුසලෙ ව, ධම්මෙ කුසලෙ ව, ධම්මෙ විඤ්ඤානෙ පටිපතෙබ්බා³ අනෙසිතබ්බො. පටිපතෙබ්බ අනෙසිතා යො නගො නිද්දිසිතබ්බො, තථෙති නගෙ නිද්දිට්ඨො.⁴ යථා එකමගි නගෙ සබ්බෙ නගා පටිට්ඨා තථා නිද්දිසිතබ්බො. එකමගි ව නගෙ අධාරක මූලපදානි පටිට්ඨානි, තථෙති ධම්මෙ විඤ්ඤානෙ සබ්බෙ ධම්මො විඤ්ඤානා භොනති.

ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං සිහවිකක්ඛිත්‍රිතනගස්ස චතතාරි එලානි පරියොසානං. පථමාය දිසාය පථමං එලං, දුතියාය දිසාය දුතියං එලං, තතියාය දිසාය තතියං එලං, චතුත්තාය දිසාය චතුත්තං එලං.

තිස්සකලස්ස නගස්ස තිණ්ණි විමොක්ඛමුඛානි පරියොසානං පථමාය දිසාය අපාණිතිතං, දුතියාය දිසාය සුඤ්ඤානං, තතියාය දිසාය අභිමිතතං.

නන්දියාවට්ටස්ස නගස්ස රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ථි අවිජ්ජාවිරුතා ව පඤ්ඤාවිමුත්ථි පරියොසානං. පථමාය දිසාය රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ථි, දුතියාය දිසාය අවිජ්ජාවිරුතා පඤ්ඤාවිමුත්ථි.

ඉමෙ නගො නගා, ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං අධාරකතතං මූලපදනං ආලොකනා, අයං වුව්චි දිසාලොචනො⁵ නගො.

ආලොකනාන ජානාති 'අයං ධම්මො, ඉමං ධම්මං භජන්ති'ති සමායොජනා. කුසලපකෙබ්බ අකුසලපකෙබ්බ ව. අයං නගො අංකුසො නාම. ඉමෙ පඤ්ච නගා.

1. දෙසො - මුද්දිතපොථකෙසු හ දිස්සති.
2. භූමි ව - මජ්ඣං.
3. පටිපතෙබ්බ - PTS.
4. නිද්දිට්ඨො - මජ්ඣං, PTS.
5. ආලොකනො - මජ්ඣං PTS.

අත්තසන්කරු යැ යන මේ මොහ අකුලමුල යැ, දෙස යැ යන මෙය දෙසඅකුලමුල යි. යම් මේ නව පදකෙනෙක් වෙත්ද, ඔහු තුන් අකුලයන්හි යොදනලද්දහු යැ, මෙසේ අවලෝකිත මූලපදයෝ කුලයන්හි ද යොදා තිප්‍රක්ඛලනයෙන් දක්වැයුත්තාහු යි.

කිසෙයින් අවලෝකිත මූලපදයෝ සිහවික්කිළිතනයෙහි යෙදෙති යත් : තණ්හා යැ සුඛසන්කරු යැ යන මේ පළමුවන විපල්ලාස යි, ලොභ යැ සුඛසන්කරු යැ යන මේ දෙවැනි විපල්ලාස යි. අවිජ්ජා යැ නිව්විසන්කරු යැ යන මේ තෙවැනි විපල්ලාස යි. මොහ යැ අත්තසන්කරු යැ යන මේ සතරවැනි විපල්ලාස යි. මෙසේ අකුලමුල වූ නව පදයෝ සතර පදයන්හි යොදනලද්දහු යි.

එහි නව කුලමුලපදයන් කෙරෙහි සමථ යැ අසුඛසන්කරු යැ යන මේ පළමුවන සතිපට්ඨාන යි. අලොභ යැ සුඛසන්කරු යැ යන මේ දෙවැනි සතිපට්ඨාන යි. විපස්සනා යැ අනිව්විසන්කරු යැ යන මේ තෙවැනි සතිපට්ඨාන යි. අමොහ යැ අත්තසන්කරු යැ යන මේ සතරවැනි සතිපට්ඨාන යි. මේ අවලෝකිත මූලපදයෝ සිහවික්කිළිතනයෙහි පිවිසියාහු යි.

මේ තුන් නාම යම් භූමියක් වේ ද එහි රාගය ද දෝසය ද යන දෙක එක් නාමකම පිවිසෙයි. එක් නාමක් පිළිබඳ වූ කුලමුලධර්මය හෝ අකුලමුලධර්මය හෝ දත් කල්හි ප්‍රතිපක්ෂය සෙවියැයුතු, ප්‍රතිපක්ෂයන් විමසා යම් නාමයක් දක්වැයුත්තේද ඒ නාම දක්වූකල්හි යම්මේ එක් නාමයක්හි සියලු නාම පිවිසියාහු ද එපරිද්දෙන් දක්වැයුත්තාහු. තව ද එක් නාමයක්හි අවලෝකිත මූලපදයෝ පිවිසියාහු යැ, ඒ ධර්මය විඤ්ඤා කල්හි සියලු ධර්මයෝ විඤ්ඤා වෙත්.

මේ තුන් නාම අතුරෙහි සිහවික්කිළිතනයෙහි සතර ඵලයෝ පශ්චාත්තාපය වෙයි. ප්‍රථම දිසායෙහි ප්‍රථම ඵලය වෙයි, දෙවැනි දිසායෙහි දෙවැනි ඵලය වෙයි, තුන්වැනි දිසායෙහි තුන්වැනි ඵලය වෙයි, සතරවැනි දිසායෙහි සතරවැනි ඵලය වේ.

තිප්‍රක්ඛලනයෙහි තුන් විමොක්ෂමුඛයෝ පශ්චාත්තාපය වෙයි. ප්‍රථම දිසායෙහි අප්‍රාණික විමොක්ෂමුඛ යැ, දෙවැනි දිසායෙහි භූතාත්මවිමොක්ෂමුඛ යැ, තෙවැනි දිසායෙහි අනිම්බන විමොක්ෂමුඛ යි.

නන්දියාවට්ටනයයාගේ රාගවිරාගවේණාවිමුක්තිය ද අවිජ්ජාවිරාගපන්කරුවිමුක්තිය ද පර්යවසානය වෙයි. ප්‍රථම දිසායෙහි රාගවිරාගවේණාවිමුක්තිය යැ, දෙවැනි දිසායෙහි අවිජ්ජාවිරාගපන්කරුවිමුක්තිය යයි.

මේ තුන් නාම වෙයි, මේ තුන් නාමයන්ගේ අවලෝකිත මූලපදයන්ගේ අවලෝකනය වේ. මේ දිසාලෝචනය යි කියනුලැබේ.

අවලෝකනය කොට මේ ධර්මය මෙනම් ධර්මය බෙදේ යයි දනගනී. කුලමුලපක්ෂයෙහි ද අකුලමුලපක්ෂයෙහි ද මනාකොට යෙදීම වේ. මේ නාම අංකුස නම් වේ. මේ පඤ්ච නාම යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

තඤ්ඤා: උද්භූතභාවා :

1. "තඤ්ඤා: ච අවිජ්ජාපි ච -- ලොභො දොසො තප්ථෙ මොභො ච චිත්තාඤ්ඤා: ච විපල්ලාසා - කිලෙසහුම් නවි පදාති.
2. යෙ ච සත්ථිපට්ඨානා - සමප්ථො ච විපක්ඝනා කුසලමුල්ලා ඵතං සබ්බං කුසලං - ඉන්ද්‍රියහුම් නවි පදාති.
3. සබ්බං කුසලං¹ නවති පදෙති සුඤ්ඤා - වෙච්ච අකුසලං ඵතෙ තෙ මුලපදා - උභතො අවිඤ්ඤා පදාති.
4. තඤ්ඤා: වෙච්ච අවිජ්ජා ච -- සමප්ථො ච විපක්ඝනා යො හෙති සබ්බෙසු² යොගස්සතො - අයං නයො නන්දියාවට්ඨො.
5. යො අකුසලෙසමුල්ලෙති³ - නයති කුසලො කුසලමුල්ලෙති හුතං තථං අවිතථං - භිජ්ජකම්මං තං නයං අංසු.
6. යො නෙති විපල්ලාසෙති⁴ - කිලෙස ඉන්ද්‍රියෙති සඤ්ඤාමෙථ ඵතං නයං නයවිදු - සිහවිකම්මිතං අංසු.
7. මෙඤ්ඤාකරණෙ චිත්තො - කුසලතාති අකුසලතාති ච භිත්තො⁵ අංශොකයති - අයං නයො දිසාශොචතා නාම.
8. භිලොකෙති දිසාශොචතො - උක්ඛිපි යං සමාහෙති සබ්බෙ කුසලාකුසලෙ - අයං නයො අංකුතො නාම.

නියමවුට්ඨානං.

පෙට්කොපදෙස මහානිව්වායනස්ස ථෙරස්ස
සුභතවිහම්මස්ස දස්සනං සමන්තං.

1. සබ්බකුසලං - මජ්ඣං, PTS.
2. සබ්බෙසු - මජ්ඣං, PTS.
3. යං කුසලමුල්ලෙති - මජ්ඣං, PTS.
4. කුසලං - මජ්ඣං, PTS.
5. නයො - මජ්ඣං,

එහි මේ උද්දාහරණ වෙති :

1. තණ්හා යැ අවිජ්ජා යැ ලාභය යැ දෙස යැ එසේ ම මොහය ද සතර විපල්ලාසයෝ ද යන නව පදයෝ ක්ලෙශ (අකුශල) භූමි යැ.
2. සතර සතිපට්ඨානායෝ යැ සමථ යැ විපස්සනා යැ කුන් කුශලමූලයෝ යැ යන තෙල සියලු කුශලය (සංග්‍රහ වූ) නව පදයෝ ඉන්ද්‍රිය (කුශල) භූමි යැ.
3. සියලු කුශලය නව (කුශල) පදයන් සමග ද සියලු අකුශලය නව (අකුශල) පදයන් සමග ද යෙදෙයි. දෙපක්ෂයෙහි තෙල මූලපදයෝ අවමුක්ත වෙත්.
4. යම් නයෙක් තණ්හාව හා අවිජ්ජාව ද සමථය හා විපස්සනාව ද සත්‍යයන්හි යෝග්‍යයෙන් යුක්ත වූයේ කුශලාකුශලයන්හි පමුණුවා ද මේ නය තත්ත්වයාවට නම් වෙයි.
5. යම් නය විශේෂයෙක් අකුශලධර්මයන් අකුශලමූලයන් සමග ද වාතූර්භූමක කුශලයන් කුශලමූලයන් සමග ද භූත තථ අවිතථ කොට වතුස්සත්‍යාද්වාරයෙන් සූත්‍රාර්ථය පමුණුවා ද ඒ නයවිශේෂය ' තිපුක්ඛල ' නමැයි කීවු.
6. යම් වර්ණනාවිශේෂයෙක් සතර විපල්ලාසයන් සමග සංක්ලේශධර්මයන් ද ශ්‍රද්ධාදි ඉන්ද්‍රියයන් සමග සද්ධර්ම හෙවත් වොදානපක්ෂයෙහි ධර්මයන් ද සියුසස් සමග යොදා වර්ණනාවිෂය කෙරේ ද නය දත්තානු තෙල නය සිහවික්කිළිත නමැයි කීවු.
7. වෙය්‍යාකරණයෙහි කුශලතායෙන් ද අකුශලතායෙන් ද කියනලද ධර්ම කෙනෙක් වෙත් ද ඒ ධර්මයන් ප්‍රථමදිශාදි වශයෙන් සිතින් අවලෝකනය කෙරෙයි. මේ නය දිසාලොචන නම් වේ.
8. දිසාලොචන නයින් ප්‍රථමාදි දිශාභාවයෙන් සිතින් අවලෝකනය කොට සූත්‍රයෙන් නඟාගෙන කුශලාකුශලධර්මයන් ඒ ඒ නයයෝජනා වශයෙන් යම් සමානාසනයක් වේ ද මේ නය අංකුස නම් වේ.

නයසමුච්ඡාන යි

මහාකච්චායන තෙරණුවන්ගේ පෙට්කොපදෙසයෙහි සූත්‍රවිභංගදර්ශනය
සමාජක යි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කුසල වූ ද අකුසල වූ ද යම් විකල්පයකින් වෙන් ද ඔහු සිහිවික්කිළි නයෙහි දක්වන ලද්දේද, කුසල වූ ද අකුසල වූ ද ක්‍රියායෝගී ක්‍රියාකාරී නයෙහි දක්වන ලද්දේද යැ, කුසල වූ ද අකුසල වූ ද ද්විතීයයෝ නන්දියාවිච්චනයෙහි දක්වන ලද්දේද යි. (යෙසු ද්විතීය ධර්මයෙකු කුසලය ?) ඒ අර්ථය ක්‍රියායෝගී විභාග කරනු ලබන්නාහුගේ හවුලේ වෙයි (?) එකෙකු වත් සියලු අර්ථය ව්‍යාකූලයෙන් දක්වනු ලැබෙයි. (යො අත්තො අවි ආසාදන ?) මේ ප්‍රමාණ යි.

සියලු සමාධික සම්පූර්ණයාවාර යැ, අවිකල්පයාවාරය යැ, අවිකල්පයාවාර යැ, යන තුන් සමාධියෙහි සම්පූර්ණයාවාර යැ. මේ ප්‍රමාණ යි. සතරවැනි සමාධියෙන් නැති.

එසේ මැ වින්දාමයි සුතමයි භාවනාමයි යන තුන් ප්‍රභේදයෝ සියලු ප්‍රභේදයන්හි දක්වනු ලැබෙත්. සතරවැනි ප්‍රභේදය නැත. (න වින්දාමයි ?) මේ ධර්මයන්ගේ යම් අවිකල්පයක් වේ ද, එය නැත. (?) මේ ප්‍රමාණ යයි කියනු ලැබේ.

ජම්බුවනවාසි මහාසම්මාන තෙරණුවන්ගේ පෙටකොපදෙසය සමාප්ත යි.

පෙටකොපදෙසය නිමි.

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

සෛවකොපදෙස

ගාථාදීපාද - අනුකතමණිකා

(උදාහරණයක් සහිතයි)

‘ අ ’

පිටුව

අවර්තා, බ්‍රහ්ම වර්ත.	10
(බම්මපද - ජරාවග්ග)	
අඤ්ඤාථා හාමි හවසනෙතා	36
(උදහ පාලි - නන්දවග්ග)	
අත්ථං භතග්ග න පමාණමජ්ඣි	16
(සුත්ත නිපාත - පාරායනවග්ග - උපසම්ම සුත්ත)	
අනුපාදය බුද්ධිවිවිත.	84
()	
අනෙතා ජටා බහි ජටා	112
(දෙවනා සංග්‍රහත)	
අපාමාදෙ අමතපදං	122, 132
(බම්මපද - අපාමාද වග්ග)	
අපාහාය පඤ්ඤා වේරාති	64, 82
(පඤ්ඤාබ්‍යුත්තර - උපාසක වග්ග)	
අපාං වත ජීවිතං ඉදං	14
(සුත්ත නිපාත - ජරා සුත්ත)	
අභබ්බො හි තග්ග	254
(සුත්ත නිපාත - රතන සුත්ත)	
අයසාම මලං සමුට්ඨිතං	12, 66
(බම්මපද මල වග්ග)	
අයං ලොකො සත්තාපජානො	36
(උදහ පාලි - නන්ද වග්ග)	
අවජ්ජාය නිවුනො ලොකො	18, 30
(සුත්ත නිපාත - පාරායන වග්ග - අජිත සුත්ත)	
අවිත රාගො කාමෙසු	94
(ජිකාබ්‍යුත්තර - බම්මක සුත්ත)	
අසන්ධිං ව භණ්ති	114
(අධිකාබ්‍යුත්තර - මහා වග්ග)	

අසුහානුපසාදිං විහරනං (ධම්මපද - සමක වග්ග)	86, 96
ආකඛ්ඛතො තෙ හරදමමසාරපී ()	94
ආදානං ගතං සදා ()	62, 76
ආරගථ නිකම්ථ (බ්‍රහ්මදංසුතං - අරාණ්ඩ්‍රිකා සුතං)	94
ආසා පිසා ව අභිනන්දනා ව ()	24, 30

‘ ඉ ’

ඉධ සොවතී පෙව්ව සොවතී (ධම්මපද - සමක වග්ග)	10, 18

‘ උ ’

උග්ගච්ඡන්ති තච්චි ()	142
උග්ගච්ඡන්ති පාර ()	
උච්ඡින්නාභවතණ්හං (සුතනතිපාත - ආයතනානුපසාදිං සුතං) (උදනපාලි - මේඛලිකා)	20
උභං අධො සබ්බං විපාලිකො (උදනපාලි - මුලලිකා)	34, 56
උත්තමානං පමත්තං ()	124

‘ උ ’

උත්තමි වෙ පාණ්ඩුර්විකො (ඉතිවුත්තං - උත්තං නිපාත - නිකායවග්ග)	86
උත්තමි පද්ධතො ()	122
උත්තමි ඡේතනං පරිබ්බජනං ()	268
උත්තං දුග්ගං බ්‍රහ්මචාරී (කොසලදංසුතං - බ්‍රහ්මචාරී) ජාතක පාලි - දුග්ග නිපාත - බ්‍රහ්මචාරී ජාතක ධම්මපද - කණ්ඩායම්)	34
උත්තං විශේෂතො සදා (ධම්මපද - අපාමාද වග්ග)	134

ගාථාදිපාදානුක්‍රමණිකා

335

එවිමෙතං යථාභූතං

36, 282

(උදනපාළි - නන්ද වග්ග)

එසාතිසංඝො ධම්මෙ සුචින්නෙ

228

()

එසොච මග්ගො නන්දඤ්ඤා

14, 68, 78

(ධම්මපද මග්ගවග්ග)

‘ ඔ ’

ඔලොකෙනා දිසාලොචනෙන

328

‘ ක ’

කථංසු ගරතී ඔසං

112

(සුත්තනිපාත - ආලව්ක සුත්ත
යක්ඛිසංසුත්ත)

කම්මාරාතං යථා උක්කා

12, 18

(ජාතක පාළි - උම්මග්ග ජාතක)

කාමච්ඡන්දං උපාදාය

76

()

කාමකා ජාලසංස්පන්නා

32, 56

(උදනපාළි - චූළලවග්ග)

කාමං කාමයමානස්ස

60

(සුත්තනිපාත කාමසුත්ත)

කාමා හි විත්තා විවිධා මනෝරමා

62

(මජ්ඣිමනිකාය : රට්ඨපාල සුත්ත
අපදාන පාළි : රට්ඨපාලසේරාපදානං)

කාමෙසු ගිඤ්ඤා පසුතා පමුච්ඡා

12

(සුත්තනිපාත - ගුහට්ඨක සුත්ත)

කාමෙසු වෙ හඤ්ඤරෙ ඛණ්ඩරෙ ච

60

(ජාතක 1 - 498 පිට)

කාමෙසු සත්තා කාමසංඛගසත්තා

14, 68, 78

(උදනපාළි - ඡව්චකි වග්ග)

කායෙහි කුසලං කසිරං

76, 78, 90, 96

()

කායෙහි සංචරො සංඛු

74, 78

(කොසල සංසුත්ත - බකිනවග්ග
ධම්මපද නිකාය වග්ග)

කිඤ්ඤාපි සො කම්මං කරොති පාපකං

254

(සුත්තනිපාත - රතනසුත්ත)

කුමුදපමං කායමිමං - යං න තුම්හාකං ජනාථ

30

()

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

කුමභූපමි. කායමිමි. විදිනි: (ධම්මපද - මහනවක)	20
කුසලා වා අකුසලා වා ()	106
කෙනෙකා නිවුනො ලොකො (සුත්තනිපාත - පාරායන වක)	108
‘ ච ’	
චක්ඛුං සොකං ච සංභං ච ()	14, 18
චත්තාරො චේව පුත්තලා ()	56
චතු චක්කං නවආරං (දෙවතා . . . දෙවපුත්ත සංසුත්තක)	114
‘ ඡ ’	
ඡන්ද දෙසං හතං මොහං (චතුක්කඛතුත්තර - වර වක)	84
ඡන්තමති වක්කති (උදහපාළි - සොණවක)	34, 252
ඡෙතිං නද්ධිං වරත්තං ච (දෙවතා දෙවපුත්ත සංසුත්තක)	114
‘ න ’	
නණ්ඨා ගග්ග පුරකඛතා ()	128
නණ්ඨා ච අවිජ්ජාපි ච ()	6, 328
නණ්ඨා චේව අවිජ්ජා ච ()	328
නග්ග චේ කාමයානග්ග (සුත්තනිපාත : කාමසුත්ත)	12
නග්ග නිබ්බූහග්ග භික්ඛුනො (උදහ පාළි : නන්ද වක)	36
තුලමතුලං ච සමඛචං (දිසනිකාය : මහා පටිඤ්ඤාන සුත්ත ඉද්ධිපාද සංසුත්ත : වාපාල වක අට්ඨකඛතුත්තර : භුමිවාල වක උදහපාළි : ජම්බක වක)	90
‘ ද ’	
දදනො පුද්දො පමබ්බති (උදහ පාළි : පාටලිකාමිග වක : වුද්ද සුත්ත)	38

දදං පියො හොති හජන්ති නං බහු (පඤ්චකඛ්ඞුර : සුමනා වග්ග)	80
දිසාලොචනමාහංසු ()	6
දුක්ඛං දිට්ඨි ව උප්පන්නං ()	80
දෙසනා විවයො යුතති ()	4

‘ ඩ ’

ධම්මං දෙසෙති ජනො ()	116
ධම්මො කචෙ රක්ඛති ධම්මචාරිං (ජාතක - දසක : මහා ධම්මපාල ජාතක ජාතක - විසති : අග්ගොකර ජාතක)	58

‘ න ’

න නං දලහං ඛනිනමාහු ධිරා (කොසල සංයුතත : ඛනින වග්ග ජාතක පාළි - දුක් නිපාත : ඛනිනාගාර ජාතක ධම්මපද : තණ්හා වග්ග)	34
නත්ති පුතත සම්මං පෙමං (දෙවනා සංයුතත)	72, 74
නන්දති පුතෙතති පුතතිමා (දෙවනා සංයුතත)	72
නව හි ව පදෙහි කුසලං ()	6
න හි පාපං කතං කම්මං (ධම්මපද : බාලවග්ග)	64, 76
නිරුතති අධිප්පායො ච ()	120
නෙලඛිතා සෙතපච්ඡාදො (විතත සංයුතත - උදහ පාළි : චූල වග්ග)	66, 76

‘ ප ’

පඤ්ඤාවෙව සති ව (සුතත නිපාත : පාරායන වග්ග)	110
පඤ්ඤා හි සෙවෙයා ලොකසම්මං (ඉතිචුත්තක : දුතිය වග්ග)	68, 88, 96

පඨමේ: නන්දියා වට්ටො,	6
()	
පදං පඤ්ඤා ව පුච්ඡා ව	108
()	
පසන්නතෙතො: සුමුඛො:	66
(සුත්ත නිපාත : සෙල සුත්ත)	
පුරිමානං අපකඛිං.	104
()	
‘ ඵ ’	
ථෙණපිණ්ඩපමං රූපං.	76
()	
‘ ම ’	
මග්ගානට්ඨබ්බිකො: සෙවෙඨී:	74
(බම්මපද : මග්ගවග්ග)	
මනෙන කුසලං කසිරා	92, 96
()	
මනොපුබ්බඛිමං බම්මං	32, 204, 208
(බම්මපද : යමක වග්ග)	
මමාසිතො පසංථ ඵෙජ්ජමානො	10
(සුත්ත නිපාත : ගුහට්ඨක සුත්ත)	
‘ ය ’	
යථාපි කුමහකාරස්ස	10
(සුත්තනිපාත : සලල සුත්ත)	
යමෙකරතරිං පඨමං.	10, 18
(ජාතක - විසති නිපාත : අයොඝර ජාතක)	
යමෙතං පඤ්ඤං අපුච්ඡි	110
(සුත්ත නිපාත : පාරාසන වග්ග)	
යමති න මායා වසති න මානො:	14, 18
(උදහ පාළි : නන්ද වග්ග)	
යං ච කාමසුඛං ලොකෙ	74, 78
(උදහ පාළි : මුච්ඡික වග්ග)	
යං පතනං යං ච පතනබ්බං.	72, 78
()	
යං නිසිද්ධස්ස චලිතං.	30
()	
යස්ස සඤ්ඤා තථාගතො	92, 96
(වතුකකඛුත්තරො: පුඤ්ඤාතිසන්ද වග්ග පඤ්චකඛුත්තරො: මුණ්ඩරාජ වග්ග)	

යසා සෙසුපමං චිත්තං (උදන පාළි : මෙහි ය වග්ග)	34
යසාසිද්ධියානි සමථං ගතානි (බම්මපද : අරහත්ත වග්ග)	64
යසාසිද්ධියානි සුභාවිතානි (සුත්ත නිපාත : සතිය සුත්ත)	70
යසාකායගතා සති ()	56
යසො'වං භාවිතං චිත්තං (උදන පාළි :)	240
යානි කරොති පුරිකො (ජාතක - දුත නිපාත : දිල නිද්දිය ජාතක)	62, 76
යානි සොතානි ලොකයම් (සුත්ත නිපාත - පරායන වග්ග : අජිත සුත්ත)	24, 110
යෙ ඵලං පථිපජ්ජනති ()	70
යෙ කෙවි භූතා භවිස්සන්ති (උදන පාළි : සොණ වග්ග)	72
යෙ කෙවි සොකා පරිදෙවිතානි, (උදන පාළි : ප-ච්ඡිගාම වග්ග)	20
යෙ ච සංඛ්ඛාත බම්මාසෙ (අභිසමය සංසුත්ත : කලා ර බතනිය වග්ග සුත්තනිපාත : පාරායන වග්ග)	110
යෙ ච සතිපට්ඨානා ()	328
යෙ බම්මා හෙතුප්පහවා (විනය පිටක : මහාවග්ග පාළි)	16, 18
යෙපි ච සතිපට්ඨානා ()	
යෙසං ච සුසමාරභා (බම්මපද : පකිණ්ණක වග්ග)	
යෙ සතිපට්ඨානා - සමථො ච විපස්සනා කුසලමූලා ()	328
යො අකුසලෙ සමුලෙති ()	328
යො කාමෙ පරිවජෙජ්ජති (සුත්තනිපාත : කාමසුත්ත)	60
යොගස්ස කාලං න නිවතනියා ච ()	122

යො වෙ න ව්‍යථනී පඤ්ඤා	114
(අවිකල්පකාරී : මහාවිග්ග)	
යො හෙති විපල්ලාහෙති	328
()	
යො දුක්ඛමග්ගකම් ගතො නිදානං	22
(මාර්ගසංයුතත : දුක්ඛ නිවර්ණ වග්ග)	
යො පාණමනිපානෙති	64, 82
(පඤ්ඤාකල්පකාරී : උපාසක වග්ග)	
යො වෙ න ව්‍යථනී පඤ්ඤා	114
(අවිකල්පකාරී : මහා වග්ග)	

‘ ජ ’

රූපං වේදසිතං සඤ්ඤා	70, 78
(මාර්ගසංයුතත : රජ්ජවග්ග)	

‘ ජ ’

‘ ච ’

වචනං මනසා ච කම්මනා ච	70, 78
(සුත්තනිපාත : සම්මාපරිබ්බාජනීය සුත්ත)	
චාචානුරකම් මනසා සුසංවුතො	92
(ධම්මපද : මහාවග්ග)	
විතකකපමචිතස්ස ජනතුතො	80, 96
(ධම්මපද : තණ්හාවග්ග)	
චුත්තමනි ඵකධම්මෙ	118
()	
වේච්චනෙති අනෙකෙති	126
()	
වේච්චනො ච පඤ්ඤාතස්	4
()	
වේය්‍යාකරණෙ චුත්තා	328
()	

‘ ස ’

සංකප්පෙති පරෙතො සො	12
(සුත්තනිපාත : නිසංමෙතෙතොස සුත්ත)	
සංකප්ප පසාදො ගස්සපථී	92
(පඤ්ඤාකල්පකාරී : ඉතිරිප වග්ග)	
සචෙ ච පාපකං කම්මං	58
(උදනපාළි : සොණ වග්ග)	
සචෙ පි දස් පජ්ජාතා (තෙ)	104
(වන සංයුතත : කස්සපකොතන සුත්ත)	
සචෙ භාගථ දුක්ඛස්ස	56, 58, 76
(උදනපාළි : සොණ වග්ග)	

සටහි විසූ සහසාරානි (ජාතක - චතුකක නිපාත : ලොහකුමහි ජාතක)	66, 76
සතං ආසි අයොසඛකු (මජ්ඣිම නිකාය : මාරතජ්ජනික සුත්ත මහා මොග්ගල්ලානපේර ශාථා)	12, 18
සතං චෙච් සහසාරානං ()	84, 96
සති කායගතා උපට්ඨිතා (උදහපාළි : නන්ද වග්ග)	22
සන්මතො සද්ද හද්දං (ගතති සංග්ගත : ඉන්දක වග්ග)	94, 96
සතතියා විග ඔමචො (දෙවතා සංග්ගත : සතති වග්ග)	64, 76
සඤ්ඤා චෙ නන්දිකා ආරා ()	92
සඤ්ඤා සති ච විජිතං ()	
සබ්බපාපස්ස අකරණං (ධම්මපද : බුද්ධ වග්ග දිග්ඤ නිකාය :)	72, 78
සබ්බං කුසල්ලං ()	828
සබ්බෙ ධම්මා අනතතානි (ධම්මපද : මග්ග වග්ග)	68, 68, 76
සබ්බෙ සත්තා මරිය්ණනති (කොසල් : සංග්ගත)	14, 18
සබ්බසං භාරානං ()	116
සමපේඨා ච විපස්සනා ච ()	6
සයං කතෙත කමෙමන ()	26
සවනති සබ්බධි සොනා (සුත්ත නිපාත : පාරාගත වග්ග)	
සංකප්පෙති පරෙතො සො (සුත්තනිපාත : තිස්ස මෙතෙතයා සුත්ත)	12
සංඝෙ පසාදො ගස්සා'ති (පඤ්ඤානුකූලතර : ඉන්දිරාජ වග්ග)	92
සාමං තෙත කුතො රාජ ()	10, 18

සඤ්ඤානාමානුකතමණිකා

පිටුවකිනං

		‘ අ ’	
අජන	—	—	18, 24, 108, 110, 112
අනන්ද	—	—	— 10, 34, 58, 116
		‘ උ ’	
උපසිච්ච	—	—	16
		‘ ක ’	
කකුප්පගොථෙකා	—	—	104
		‘ ච ’	
චෙතං	—	—	104
		‘ න ’	
නිඛරුකො පටිබ්බාජකො	—	—	22
		‘ ද ’	
දුලහනෙමියානකාරො	—	—	24
දෙව්වානමිඤ්ඤං	—	—	72
		‘ න ’	
නන්දියො සකෙකා	—	—	60
		‘ ම ’	
මහානාමො සකෙකා	—	—	32, 64, 212
මොහ රාජ	—	—	60
		‘ ස ’	
සාරිපුතෙකා	—	—	34, 104, 126

විශේෂපදනුකතමණිකා

පිටිවිකිතා		පිටිවිකිතා	
අකත සකතා:	284	අතිණණ පුබ්බං	34
අකරණීයානී	74	අතිවිතනනි	84
අකිරිතං	54	අතිධොනවාරිතං	12
අකුසල කම්ම පථ:	252	අතුලං	90
අකුසල මූලං	30, 52, 194, 318	අත්ථිකතසා	16
අකුසලා ධම්මා:	100	අත්ථපටිසංවේදී	4
අකුසල පනෙක:	158	අත්ථපුත්තෙතන	8
අභයං	312	අත්ථානුපට්ඨතනී	112
අභයගම්මානි	64	අභිං	60
අභයානි	74	අද්දසාධිධානං	60
අභිභූලියො	104	අධිවිච්ඡාදනා දිට්ඨි	54
අභිකුසො	6	අධිධානො	198, 284
අර්ඛිතත පසාදො	210	අධිපාසො	62
අර්ඛිතතරතො	90	අධිමතො	102
අර්ඛිතත සංයෝජනං	194	අධිමුතො	48
අර්ඛිතත චන්ද්‍රිකො	112	අධිසතතවේදිනී	98
අර්ඛිතතං ගොතිකො		අධිපාටිකධිනී	260
මහසිකාරො	2	අනතතවේදි:	178
අර්ඛිතතා: තණතා:	202	අනපාසිනී	32
අඤ්ඤාතාච්ඡේදං	88	අනගිලාපනං	88
අඤ්ඤාථ:	100	අනපෙකකිනො	34
අඤ්ඤාණ නිරෝධො	296	අනතතසඤ්ඤා	6, 164
අඤ්ඤාණ මූලපභව:	24	අනමතගතසංසාරං	84
අඤ්ඤාණං	258	අනානුපය්‍යි	34
අඤ්ඤාච්ඡේදං	88, 138	අනාච්ච ලක්ඛණං	214
අධිථිකසම්මතනානි	206	අනියතො	44
අධිථිකිකො මණ්ණො	148	අනිධා විපාකං	246
අධිමිච්ඡතනානි	138, 262	අනිවිච්ඡාද්‍ය	6, 164
අධිවිධෙ සුතත සංඛිධපෙ	56	අනිමිතං	330
අධිථාරක මූලපද	4, 6	අනිච්ඡිත සරීරං	130
අධිථාරකධාතුයො	146	අනිසාධා	36
අණ්ඩගතා	274	අනිවේසනො	20
අත්තවාද්දපාදනං	118, 310	අනුඤ්ඤාතං	33
අත්තසඤ්ඤා	6, 284, 326	අනුපුබ්බ සංචාරතනියො	174
අත්තසම්මා පණ්ඩි	116	අනුඤ්ඤාතචම සුතතං	104
අත්තානුදිට්ඨිං	60	අනුමිනිතඛං	80
අතිගණනෙනා	40	අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු	8, 110, 160, 174

	පිටිවිකිකා
අනුසංහිතං	36
අනුසංහිතං සමුහකානං	110
අනුසංහිතං මි	286, 288
අනුසංහිතං	104
අනුසංහිතං	90
අනුසංහිතං	88
අනුසංහිතං	34
අනුසංහිතං	20
අනුසංහිතං	50, 104
අනුසංහිතං	104
අනුසංහිතං	112
අනුසංහිතං	156
අනුසංහිතං	62, 64
අනුසංහිතං	68
අනුසංහිතං	98, 100
අනුසංහිතං	98
අනුසංහිතං	34
අනුසංහිතං	214
අනුසංහිතං	138
අනුසංහිතං	164
අනුසංහිතං	320
අනුසංහිතං	246
අනුසංහිතං	10
අනුසංහිතං	34, 222
අනුසංහිතං	66
අනුසංහිතං	86
අනුසංහිතං	228
අනුසංහිතං	12
අනුසංහිතං	312
අනුසංහිතං	24
අනුසංහිතං	52
අනුසංහිතං	170
අනුසංහිතං	8
අනුසංහිතං	188
අනුසංහිතං	274
අනුසංහිතං	84
අනුසංහිතං	2
අනුසංහිතං	10
අනුසංහිතං	90
අනුසංහිතං	236
අනුසංහිතං	10
අනුසංහිතං	66
අනුසංහිතං	12
අනුසංහිතං	278

	පිටිවිකිකා
අරහතං	238
අරහතං බලමා	286
අරහතං බලමා	98, 234
අරහතං සිලං	24
අරහතං	92
අරහතං බලමා	8, 98, 100
අරහතං බලමා විනයං	308
අරහතං මහා බලමා	98
අරහතං මහා බලමා	296
අරහතං මහා බලමා	68
අරහතං මහා බලමා	224
අරහතං මහා බලමා	4
අරහතං	12
අරහතං	150
අරහතං බලමා	70, 168
අරහතං විපාක සමුහකා	140
අරහතං විපාක	58, 80, 232, 234
අරහතං මහා බලමා	90
අරහතං මහා බලමා	52
අරහතං මහා බලමා	142
අරහතං මහා බලමා	88
අරහතං මහා බලමා	2
අරහතං මහා බලමා	228
අරහතං මහා බලමා	48
අරහතං මහා බලමා	96
අරහතං මහා බලමා	100
අරහතං මහා බලමා	90
අරහතං මහා බලමා	140
අරහතං මහා බලමා	288
අරහතං මහා බලමා	54
අරහතං මහා බලමා	32
අරහතං මහා බලමා	16
අරහතං මහා බලමා	164, 326
අරහතං මහා බලමා	2
අරහතං මහා බලමා	298
අරහතං මහා බලමා	32, 104
අරහතං මහා බලමා	118, 158, 270, 322
අරහතං මහා බලමා	326
	අං
අරහතං මහා බලමා	140
අරහතං මහා බලමා	54
අරහතං මහා බලමා	58, 72

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

පිටුවකින

ආදානසා	62
ආදිනවා	190
ආදිනවානුපසානා	16, 298
ආභිපතෙයාහුමි	50
ආනනනරියං සමාධිං	54
ආනනනරිය සමනනාගතං	104
ආයතනනෙතො	148
ආයසං	34
ආරභවිතියං	304
ආරමමණං	274
ආරමාධාතු	50
ආලොකසභාගානි	8
ආවටො	4, 122
ආවටො කාරො	196, 234
ආවි	56, 58
ආසජ්ජ	34, 94
ආසනනිං	10
ආසවකකයො	50
ආසවා සත්ත	100
ආසාටිකං	24

ඉ

ඉන්ද්‍රතනාය	88
ඉතිවුත්තකං	8
ඉතිපාටිතිරෙන	104
ඉන්ද්‍රිය භාවනං	248
ඉන්ද්‍රිය හුමි	6
ඉන්ද්‍රිය පරොපරියං	104
ඉන්ද්‍රියබල වෙමත්තසුඤ්ඤං	104
ඉන්ද්‍රියාධිධානානි	94
ඉන්ද්‍රියානි - පඤ්ච	96
ඉන්ද්‍රියො භරණො	198
ඉරියං	110

උ

උකකා	12
උග්ගවිතසුඤ්ඤා	222, 316
උචෙත්ඤවාදී	308
උචෙත්ඤ දිට්ඨියා	220
උජ්ඣුතං දසකං	92
උත්තරිමනුසාධමමා	4
උත්තානිකිරියා	2
උත්තරාරණියා	2

පිටුවකින

උදකපපන සුත්තං	10
උභිං භාගියං	100, 104, 174, 224
උදයබ්බයං	54
උද්වු	104
උපක වණ්ඤාලං	244
උපසමාධිධානං	300
උපකකිලෙසො	54
උපසට්ඨං	142
උපච්චිතං	36
උපජ්චමානො	72
උපච්චාරො	318
උපච්ච	58
උපපරිකකිතබ්බං	98, 102
උපපරිකකා	62
උපනිසාය සමපදා	26
උපනිසා	188
උපසංඝාදානි	94
උපාදානං	130, 150
උපායංසො	10
උපෙකකාසනි පාරිසුද්ධිං	184
උපෙකකකො	244
උභයමනනරෙන	26

උ

උකතනනා	134
උකාදස සිලමුලකා	166
උකකිජ්	42
උකංසඛාසකරණියො	294

උ

උභා	68, 272, 312
උතරණො	4, 128, 132, 198
	202, 226, 288
උභිසො	104, 222
උමටෙච්චං	64
උරමාගියානං	54, 104
උරිමං	74
උභාරිනං	34

ක

කපණො	12
කඛ්ඝ්ඝිකාලො	64
කරණියානි	74
කම්මසමාදානානං	104

	පිටුව
කම්පන	92
කම්පනය	48, 90
කම්පනය	12
කම්පන ජනිත	192
කම්පන ජනිතය	22, 114, 266
කම්පනය	80
කම්පනය	62
කම්පනය	222
කම්පනය	12
කම්පනය	96
කම්පනය	50
කම්පනය	194
කම්පනය	92
කම්පනය	90
කම්පනය	24, 120
කම්පනය	8
කම්පනය	124, 242
කම්පනය	68
කම්පනය	62
කම්පනය	80
කම්පනය	6
කම්පනය	124
කම්පනය	62
කම්පනය	20
කම්පනය	32
කම්පනය	88
කම්පනය	60
කම්පනය	8, 160, 194, 210, 214
කම්පනය	34
කම්පනය	250
කම්පනය	42
ඛ	
ඛ	104
ඛ	88
ඛ	70
ඛ	24
ඛ	32
ග	
ග	62
ග	272
ග	266

	පිටුව
ගනුම්පත	274
ගනුම්පත	84
ගනුම්පත	8
ගනුම්පත	22
ගනුම්පත	22, 102
ගනුම්පත	72
ගනුම්පත	72
ච	
ච	62
ච	64
ච	314
ච	6, 16, 50, 148, 230
ච	180
ච	14, 124
ච	282
ච	152, 280
ච	256
ච	166
ච	200
ච	230
ච	230
ච	114
ච	4, 120, 122
ච	12
ච	58, 112, 238, 242
ච	50, 314
ච	8
ච	212
ච	124
ච	252
ච	182
ච	2
ච	26
ච	36
ච	100
ච	42
ච	20, 24, 50
ච	104
ච	58
ච	12
ච	142
ච	20, 276

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

	පිට්ඨකයා
ජංගමාධි	50
ජවං	58
ජ	
ජටං	58
ජයාභිලෙපනං	18, 108
ජරා	152
ජාති	152
ජාතිමරණසමභවො	62
ජාතිමරණසංඛයො	62, 88
ජාලසංකල්පනා	32
ජිහ්වණකොඤ්චා	10
ජෝතිපරායනො	34, 258
කානකොසලං	192
කාන පාරමිතා	194
කානපටිගායී	190
කානභූමි	186
කානඛත ධම්මතා	186
කාන විශේෂය	188
කාන සමභාරා	188
ඤ	
ඤාණපටිලාභො	304
ධ	
ධපනා	102
ධපතීයො	108
ධානසො	104
ත	
තජ්ජාති	82
තණ්හාවටිතා	310
තණ්හාසංකිලෙසො	52
තණ්හාකායා	110
තදුට්ඨාය	66
තථාගතඛලං	46
තමපරායනො	34, 264
තමෝ	258
තයො විහාරා	176
තයො ගිලානා	10
තාදිනො	64
තිකඛිඤ්ඤො	40, 310
තිබ්බරාගස්ස	80
තිමිරරූපකා	22
තිප්පකඛලො	6

	පිට්ඨකයා
තිප්පකඛලො නායො	316, 320
තිස්සො පඤ්ඤා	94, 320
තිස්සො මාරධිවරො	10
තිණ්ණි අකුසලමූලාති	152
තිණ්ණිච්චරිතාති	10
තුලා	90
ඨ	
ඨාවරාති - වතතාරි	8
ථිනං	176
ද	
දණ්ඩනිරොධො	136
දදනො	38
දසවිඤ්ඤා කිලෙසා	268
දසපටිවඛිකා	28
දසමං තථාගතඛලං	50
දස්සනභාගීයං	52, 104
දස්සනභූමි	172
දස්සනෙන පභාතඛිබ්බං	100
දලනනෙමීයානකාරො	24
දුනම්භිකං	80
දුනුපපතතීයො	10
දුරාජං	34
දිසාලොකනො	312
දිසාලොචනො	6, 326
දිශාචිලොකනා	314
දිට්ඨධම්ම සුඛ විහාරං	242, 248
දිට්ඨිචරිතා	310
දිට්ඨිරාගො	100
දිට්ඨිකථානං	50
දිඤ්ඤන විහාරෙන	178
දුක්ඛකතමමකාරි	82
දුක්ඛං	2, 6, 8
දුක්ඛසමුදයො	6
දුක්ඛධෙව්වා	178
දුක්ඛදුක්ඛතා	318
දුක්ඛදුක්ඛතා ලක්ඛණො	8, 106
දුක්ඛ සංකල්පා	164
දුක්ඛවේදනීයෙන	64
දුක්ඛ නිරොධගාමිනී පටිපදා	6
දුග්ගතිතං	102
දුට්ඨරිතාති	52, 64
දුට්ඨිතතිතවිනාති	82
දුග්ගං	74

	පිටුව
දුකිනිකාසි	82
දුට්ඨිකා පටිච්චසමුප්පාදො	132
දුට්ඨිකා	2
දුට්ඨිකා	82
දෙසනා	4
දෙසනා හාලො	196, 294
දෙසනා බිප්පායො	122
දෙසනානුරූපං	102
දො බලිමා	160
දො රොහා සත්තානං	160
දො හෙසජ්ජාති	160
දොමුල කිලෙසා	154
දො'මා හික්කවෙ විමුක්ඛියො	14
දාදස විපල්ලාසො	156
දාදසායනනාති	148
දොමනසං	82
දොසො අකුසල මූලං	154

බ

බතා	38
බමමකායො	250
බමමකෙකතං	128
බමමකුසලො	120
බමමකකං	8
බමමචරියා	60
බමමචාරි	58, 218
බමම බාහු	130, 288, 304
බමමපඤ්ඤානති	86
බමමපදාති	70
බමමවිපසානා	158
බමමවිවය සලොප්පකිංචො	134, 158

බමමසඤ්ඤා	164
බමමරාගෙන	292
බමමානුපසානා	124
බමමානුසාරි	40, 54, 290
බමමායනනං	130
බමමා දිට්ඨානං	32, 118
බමමානුබමමපටිපතති	322
බමමුපසංහිතං	22
බාහුඅනෙතා	146

න

නාසනිකා දිට්ඨි	54
නායං	70

පිටුව

නායවිජ්ජාදර්ශන	32
නාදියාවට්ටො	6
නාමරූපං	150
නික්ඛිතං	84
නිව්චිතඤ්ඤා	326
නිපකො	58
නිදොසො	52
නිසානො	102, 130
නිසානුකො	80, 102
නිරුතති කොසල්ලං	120
නිබ්බානනිකො	74
නිබ්බවතොමිති	68, 88
නිබ්බවතොමියො	32, 50, 56, 234, 278
නිග්ගොසං	12
නිජ්ඣානකනාතියා	214
නිවුතො	18
නිසායා	26
නිසිතිකං	26
නිරූපති	72
නිරුරුණං	24
නිව්චිතං	12
නියානසං	4
නිරොධො	2, 8
නිරොධ සමාපතති	174
නියානික ලක්ඛණො	8
නෙකමමබාහු	48
නෙකමම විතකො	228
නෙතති	4
නෙතො	40, 42, 316

ප

පකපටිතං	36
පකිණිකා නිදොසො	28
පග්ගන නිමිතං	320
පජ්ජපටිතං	24
පජ්ජානො	104
පඤ්ඤා	164
පඤ්ඤා නායං	4, 6
පඤ්ඤා දිට්ඨියො	168
පඤ්ඤාබ්බිකං	230
පඤ්ඤාකතියා	146, 156, 172
පඤ්ඤාකාම අනුකො	114

	පිටුව
පඤ්ච ප්‍රබව නිමිත්තානි	10
පඤ්ච විමුක්තායතනානි	26
පඤ්චුපාදනකවනි	8
පඤ්ඤානි	204
පඤ්ඤානි භාරො	128, 218, 226, 264
පඤ්ඤාබලං	218
පඤ්ඤාකවනේ	150, 304, 320
පඤ්ඤාභාවනා	58, 112
පඤ්ඤාභිධානං	314
පඤ්ඤා විමුක්තී	20, 24, 50, 160, 230, 324
පඤ්ඤා වේමනනං	56
පඤ්ඤාදිප්‍රියං	136, 264
පඤ්ඤාදිප්‍රියෙත	54, 128
පටිබ්‍රුහෝ	12
පටිච්ච සමුප්පාදෙසු	123, 278
පටිසංචිතිබ්‍රහ්මනාලකවණේ	8
පටිපුච්ඡ, බ්‍යාකරණීයො	108
පණීතාසු ගතීසු	262
පතනං - පතනබ්‍රමං	72, 78
පතිවිච්චානවේන	140
පතිසංචනා	100
පතිරූපදෙස වාසො	116, 166, 236
පදවිච්චානො	4, 116, 118, 206
පනුණ්ණකොධො	14
පමනවච්චනා	32
පමුච්චා	12
පමොහනං	68
පරමපර හෙතු	136
පරමපර පච්චයො	102
පරතතානං	50
පරමපරාය	98
පරවචනං	32
පරතො කොසො	2, 4, 292
පරිප්‍රාකො	318
පරිබ්‍රහ්ම	64
පරිභානවිමො	42
පරිපාකලකවණ්	8
පරිකායරෙසු	198, 204, 242
පරිකායරො භාරො	142, 226
පරිඤ්ඤා	146
පරිනිබ්‍රුතො	8
පරිවිතනනො	4, 202, 288

	පිටුව
පරිශෝභානං	102
පරිවිච්චානා	28
පරිසංගතො	84
පරෙතං	36
පලලලෙ	10
පසන්නනෙතො	66
පසාදා	26
පාණමනිපානෙති	82
පාතුභාවලකවණ්	8, 106
පාපකං	58
පාපමිත්තනා	266
පාපකාරී	62
පාමොජ්ජපඤ්ඤානි	296, 304
පාරගතො	290
පාරිමං	74
පාරිච්ඡිත්තකො	60
පාරිසුද්ධියො කියොසො	92
පිටක සම්පදනෙන	98
පිඨිමනො	60
පියවිප්‍රායොගො	10
පුග්ගලපරොපරියං	104
පුග්ගල පඤ්ඤානි	198
පුඤ්ඤාකිරියං	80
පුත්තිමං	72
පුත්තවො	20, 84, 274
පොනොහවිකා	138, 140
පුබ්බයොගමිත්තනාගතො	56
පුබ්බයොගභානිගො	56
පුබ්බාපරසො	98
පුබ්බාකොට්ඨි	308
පුබ්බකත පුඤ්ඤානා	166
පුබ්බනිවාසඤ්ඤාණ	50
පුරාණකාය රාජධානියා	62
පුරිසකො	226
පුරො	98
පුත්තිකාවො	74

එ

එසං පරෙතො	36
එසංගතනෙසු	22
එසංගතනිකා - නිරයා	66
එණපිණ්ණො	68

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

පිටපිඛකා

පිටපිඛකා

බ	
බබ්බජ.	34
බලධාතු	48
බභි ජට.	112
බහුසුත.	29, 38, 164, 292
බහුසිතො	52
බාරාණසිය.	6
බාලකඛණාති	82
බාලීසිකොපමසුතන.	64
බාවිසති ඉන්ද්‍රියාති	132
බාහිර වජ්‍රකො	112
බාහුසවේන	224
බුද්ධානුස්සව	212
බුබ්බුලො	68
බ්‍රහ්මභූත පුත්‍රකෙනන	8
බ්‍රාහ්මරණ.	16, 28, 100
බ්‍රහ්මවරිය.	70
බ්‍රහ්මවරිය ඵලාති	70
බ්‍රහ්මවරියෙසසනාය	294
බ්‍රහ්	66

භ

භවතණනා	18, 28, 36
භවනෙතඨ	24
භවරාග	276
භවසතෙතා	86
භගවත්තෙතා	64
භාවසෙද්දෙන	32
භාවනා	188
භාවනාභාගිය.	50, 104
භාවනාය භූමි	100
භාවනා පභාතබ්බාති	54
භියෙතා	80
භුතා	72
භුතරත.	36

ම

මකකටොපමිත්‍යාය	142
මකො	2, 8
මතකසෙද්දෙන	86
මාතාපිතු සමභව.	242
මනාප සෙද්දෙන	128
මනුස්සගාහො	74

මනොකමමාබ්ච්චාන.	92
මනො සුවරිත.	214
මනොරමා	62
මනොජව.	206
මණිකුණිලෙසු	34
මධුර.	62
මනොදුච්චරිතාති	52
මනොපුබ්බභිමා	32, 204
මනොවිසුද්ධාන ධාතු	218
මමඛකාර	118, 270, 322
මමාසිතෙ	10
මමිඛකාරො	158
මරණ.	152
මහාපදෙසෙ	100
මහාපුරිසස්ස	62
මහානාම	212
මහාතමණො	16
මිච්ඡත්තාති	28, 30, 52
මිච්ඡත්තනීයතො	44, 46
මිඤ්ඤා	176
මුද්දිඤ්ඤො	40, 310
මුද්දමජ්ඣාගිමත්තනායපි	304
මේතනායති	86
මෙතනාචෙතොවිමුත්ති	86
මොහො අකුසලමූල.	154

ය

යථාතිද්දිච්ච.	84
යථාකුතං	104
යුත්ති භාරො	116
යොගාවචරො	150
යොනිකොමනසිකාරො	2, 4, 220

ර

රකඛණ භබ්බො	42
රජනීයෙසු	34
රජාතිණණ.	72
රකො	56, 58
රාගචරිතා	268
රාගචරිතා	20
රාජාපරාධිකා.	82
රූපසෙද්දෙන	22
රූපධාතු	150

පිටිබිකා

රූපරාගො	54
රූපං අතතතො කම්පුපයාති	52
රූපසංකේතයා	278

C

ලක්කණො	4, 194, 234
ලක්කණනිදෙසො	8
ලක්කණො භාරො	200
ලාභාලාභ අවර්තෙසු	62
ලාලපන ලක්කණො	8
ලොකිකං	32
ලොකාමිසං	14
ලොකියං සිලං	116
ලොකුතතරං	32
ලොකුතතරං සිලං	116
ලොහො අකුසලමූලං	154

ච

චචනාසෝ	226
චාචාකම්මාධිවර්තං	92
චාචා චජුකං	8
චාදපථා	16
චායනා	32, 34
චායනාභාසියං	52, 296
චිකිකිකො	20
චිතතසෙනසෙ	2
චිචයො	4, 108, 200, 222, 232
චිචාරො	182
චිචිකිච්ඡා	168, 176, 200
චිචිකිච්ඡනබ්බං	100
චිචිකිච්ඡනං	54
චිජ්ජපාදා	296
චිඤ්ඤාණං	150
චිඤ්ඤාණවර්තී	276
චිඤ්ඤාණනිරොධ	278
චිඤ්ඤාණවිජං	140
චිතකෙකා	180, 182
චිතීබ්බානං	46
චිතොදනා	100
චිපරිතතාපභා	28
චිපරිණාම දුක්ඛං	318
චිපරිණාම දුක්ඛතාය	106
චිපඤ්චිතඤ්ඤා	222, 316

පිටිබිකා

චිපලාසො	23, 30, 138, 154, 194, 310
චිපාක කම්මං	32
චිතම්	36
චිගුහති	234
චිතකති භාරො	202, 288
චිගල්ඤ්ඤාකරණිකං	108
චිගුහතිඤ්ඤාණ දසනං	26
චිගුහතායනානාති	36, 232
චිමොකම්මිකාති	50
චිරිස සමාති	50
චිරිසිඤ්ඤා	164, 228
චිරිස සමෙඤ්ඤාකරණිකං	232
චිරිසිඤ්ඤා 'ධිවර්තං	94
චිච්චං	252
චිචරණං	2
චිචාද ලක්කණො	156
චිචිච්ඡා	18
චිරූපරූපෙන	62, 64
චිතතතිකං	60
චිතම ලොහො	114
චිසුද්ධියා මග්ගං	116
චිසෙසතතාසියං ක්කානා	184
චිහිංසා චිතකෙකා	318
චිතරාගො	224
චිතරාග භූමි	172
චිමංසා	106
චිමංසා සමාති	50
චිමංසිතබ්බා	98
චෙදනාකම්මකා	146
චෙදනානු පසානා	124
චෙමතතතං	102, 134, 204, 304
චෙච්චනං	196, 226, 256
චෙරාති	64, 82
චෙච්චනො භාරො	126
චෙයාකරණං	8, 68, 102
චොදුතං	50
චොරොපෙයා	82

ස

සක චචනං	32
සකදුගාමි	172
සකකායභූමියා	54, 168, 220
සකකාය නිරොධගාමිණි	294

* මෙම පොතෙහි පටුන, පිටු අංක 22 හි ඇතුළත් කර ඇත.

පිටපතිකා

සකකාස සමුදගනාමිති	126
සකිකා	22
සච්චානුසන්ති	2, 4
සච්චානුලොමො කොසො	2, 4
සචිත්තපටිගොදපනං	72, 120
සජ්ජ	64
සඤ්ඤ විපල්ලාසං	280
සත්ත ධනාති	216
සත්තකිංසබොධිපකිකාධම්මො	148
සත්තබොජ්ඣකිකා	148
සත්තමං තථාගතබලං	50
සත්තවිස ආකාරෙ	56
සත්තහඬෙහි සමන්තාගතො	58
සත්තා	68
සත්තාදිවිචාරං	32, 118
සති	164
සතිමිතො	94
සති දොවාරිකො	110
සතිවොදනං	56
සති සම්පජ්ඣෙඤ්ඤාන	182
සත්ථාරො	74
සත්ථාසාසනකාරකා	70
සත්ථා පටිගාමිනං	212
සත්ථාම සම්මං	322
සත්ථානුසාරි	40, 54, 290
සත්ථානුසාරිනො	308
සත්ථං	86, 164
සත්ථාසානං	2
සත්තාපජානො	36, 284
සපුරිස සංගෙවො	116
සබ්බධි	34
සබ්බ බොධි	174
සබ්බනිසංගො	314
සහසානො	82
සමත්තනිගතො	44, 46
සමචරියං	
සමනනතර පච්චයො	102, 136
සමථ විදහානං සුගතභි	172
සමථො	158
සමනොසමානො	98
සමසිසි	42
සමයනිද්දොසො	268
සමාධි	50, 164, 330
සමාධි තයො	94

පිටපතිකා

සමාධිකකිකං	320
සමාධි භාවිනා	238
සමාරොපනො	198, 204, 212, 226
සමාගිතො	60
සමාරුලො	82
සමාරොපනො භාරො	4, 142
සමාදිවිතියං උපපාදග	2
සම්මප්පාධානං	96
සම්මත්තාති	88
සම්පායසානි	8
සම්මවෙසිනො	274
සමුදයො	2
සමුද්දපරමො	72
සමුදනිතො	28
සමොසරණං	28
සරාගො වෙතනං	130
සලලවිද්ධො	12
සසානං	308
සහසව්වාහිසමයං	172
සලාගතනං	24
සංකප්පනං	272
සංඛත ලක්ඛණං	318
සංකිලෙසො	34, 40, 108
සංකිලෙසභාගිතං	32, 38, 52, 98
	104, 266
සංකිලෙසපටිපනෙධා	100
සංඛත ලක්ඛණාති	106
සංඛාරො	138
සංඛාරකකිකා	146
සංවේතනිකං සුත්තං	24
සංයමනො	38
සංගොජනං	18
සංගොජනියං	18
සංගොජනියොසු ධම්මෙසු	16
සංවරො	74
සංගොජනසබ්බසත්තං	14
සංවරණං	102
සංසාරෙහ සුඛි	54
සංසාර ගාමිනො	114
සාමඤ්ඤං	62
සාමුක්කංසිකාග	298
සාසනං	52
සාසනපට්ඨානං	32, 106

	පිටුවකිනි
සිලබ්ධතං	54
සිලබ්ධත පරාමාසො	170
සිහවිකකිත්‍රිතො	6, 310, 324
සුකෙකකට්ඨ	2
සුඛභාසිතා ධම්මා	316
සුඛවේදනීයෙන කමෙමන	64
සුබ්බම කිලෙසානං	293
සුචරිතානි	70, 90
සුඤ්ඤතො	60
සුඤ්ඤතං	320
සුඤ්ඤට්ඨං	176
සුතධම්මස්ස	65
සුතමසී පඤ්ඤා	2, 232
සුතතං	8, 100
සුතතං - පඤ්ඤවිධං	104
සුතතසංඛතරො	104
සුතතවිච්ඡෙයා	98, 104
සුතතාදිට්ඨානෙ	102, 106
සුදනතා	64
සුභාසිතං	92
සුභානුපස්සිනො	80
සුමුඛො	66

	පිටුවකිනි
සුසංවුතං	86
සෙකඛසීලං	214, 232
සෙලුපමං	34, 236
සෙලං පබ්බතං	86
සෙසානුසො	104
සොකපරිදෙවො	20
සොනානි	110
සොනානුධනෙසු	38
සොධනො	290, 226
සොපාදිසෙස නිබ්බාණධාතු	174, 286
සොමනස්සිඤ්ඤං	210
සොමුස භාරා	4, 106
හ	
හානභාසිතං කුතං	184
හාරකම්පාකස්ස	56
හාරවිච්ඡෙයා	106
හිමවිතතං	58
හිතපණ්ණිතතා	28
හුරං	26
හෙතුප්පහව්‍යා	16
හෙතුසො	104